

Міністерство освіти і науки України
Академія педагогічних наук України
Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих АПН України
Інститут вищої освіти
Асоціація ректорів педагогічних університетів Європи

ВИЩА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА
УКРАЇНИ:
історія, сьогодення, перспективи
розвитку

Житомирська область

Київ – 2009

УДК
ББК

Рекомендовано до друку

*вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка від ____
лютого 2009 року, протокол № ____*

Рецензенти:

Редакційна колегія:

Саух П.Ю. – головний редактор, Дубасенюк О.А. – заступник головного редактора,
Романюк П.Ф. – літературний редактор, Антонова О.Є. – технічний редактор.

Авторський колектив:

Розділ 1: Кондратюк Р.Ю., Костриця М.Ю., Бурлака В.А., Махорін Г.Л., Ярмошик І.І.

Розділ 2: Пастовенський О.В.; Левківський М.В., Антонова О.Є., Ковальчук В.А.,
Павленко В.В.

Розділ 3: Литнєв В.Є., Коновальчук І.І., Басюк Н.А., Москвіна Т.П., Вірковський А.П.,
Рудницька Н.Ю., Славінський М.Д., Васильчук В.А., Теменков В.В., Сейко Н.А.,
Павлик Н.П., Остапчук О.Л.

Розділ 4: Саух П.Ю., Осадчий М.М., Дубасенюк О.А., Стадниченко А.П., Семенець С.П.,
Дмитрієва С.Д., Коновальчук І.І., Коляденко С.М., Антонова О.Є., Борисенко Н.Д.,
Астрахан Н.І., Цілінко М.Г., Прокопенко М.М., Корінна Л.В.

Розділ 5: Вітвицька С.С., Сидорчук Н.Г., Музика О.Л., Калініна Л.В., Якухно І.І.,
Арешонков В.Ю.

**ВИЩА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ: історія, сьогодення, перспективи
розвитку. Житомирська область: Енциклопедія.** – Житомир: Вид-во ЖДУ
ім. І. Франка, 2009. – 492 с.

Книга адресована науковцям, студентам, магістрантам аспірантам, докторантам,
викладачам вищих навчальних педагогічних закладів, вчителям.

УДК 378. 937
ББК 74.20

© Видавництво Житомирського державного університету
імені Івана Франка, 2009.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. Історичні та природні умови розвитку Житомирської області С. 6-54

- § 1.1. Загальна характеристика: територіальні межі, населення. С. 6
- § 1.2. Історія становлення Житомирської області: від Великої Волині до сучасності. С. 11
- § 1.3. Природа Житомирщини: зустріч із Поліським дивом. С. 20
- § 1.4. Сучасні проблеми екології: відлуння Чорнобильського лиха. С. 31
- § 1.5. Соціально-економічний розвиток області. С. 37
- § 1.6. Видатні люди Житомирщини. С. 43

РОЗДІЛ 2. Науково-освітній та культурний потенціал Житомирщини С. 55-164

- § 2.1. Історія становлення і розвитку педагогічної освіти Житомирщини. С. 55
- § 2.2. Сучасні тенденції розвитку системи освітніх закладів Житомирської області. С. 92
- § 2.3. Культурні установи Житомирщини та їх освітній потенціал. С. 107
- § 2.4. Педагогічні центри розвитку дитячої творчості. С. 140

РОЗДІЛ 3. Педагогічні здобутки житомирян С. 165-233

- § 3.1. Інноваційний діяльність педагогів Житомирщини. С. 166
- § 3.2. Педагогічні проблеми зони радіологічного контролю Житомирщини. С. 205
- § 3.3. Діяльність громадських педагогічних організацій Житомирщини. С. 210
- § 3.4. Професійно-технічна освіта Житомирщини. С. 213

РОЗДІЛ 4. Вищі навчальні заклади Житомирщини, що готують учительські кадри С. 234-396

- § 4.1. Специфіка підготовки педагогічних кадрів у Житомирському державному університеті імені Івана Франка. С. 234
 - 4.1.1. Фахова підготовка майбутніх учителів: природничо-математична, суспільно-історична, гуманітарна. С. 236
 - 4.1.2. Особливості психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів як основи їх професійного С. 247

становлення.

4.1.3. Наукові школи як центри фундаментальної та професійної підготовки педагогічних кадрів. С. 265

4.1.4. Післядипломна освіта в умовах реформування університетської освіти. С. 295

4.1.5. Інноваційна діяльність навчально-науково-виробничого комплексу "Полісся". С. 297

4.1.6. Електронний багатофункціональний електровимірвальний навчальний комплект навчально-науково-виробничого комплексу "ЖДУ імені Івана Франка – ВАТ "Електровимірювач". С. 306

4.1.7. Студентська соціальна служба для молоді С. 313

§ 4.2. Бердичівський педагогічний коледж. С. 324

§ 4.3. Коростишівський педагогічний коледж С. 349

§ 4.4. Житомирський обласний педагогічний ліцей. С. 381

РОЗДІЛ 5. Болонські інновації в педагогічній освіті Житомирщини С. 397-490

§ 5.1. Рівний доступ до якісної освіти С. 399

5.1.1. Якісна освіта у європейському вимірі. С. 399

5.1.2. Підвищення якості освіти у досвіді вищих педагогічних закладів Житомирщини. С. 402

5.1.3. Педагогічна освіта в непедагогічних навчальних закладах Житомирщини. С. 424

5.1.4. Перспективи забезпечення рівного доступу до якісної освіти в Житомирському регіоні. С. 428

§ 5.2. Педагогічна освіта упродовж життя. С. 431

§ 5.3. Система післядипломної педагогічної освіти Житомирщини. С. 454

§ 5.4. Педагогічні традиції та інновації Житомирського державного університету імені Івана Франка. С. 485

Розділ 1. Історичні та природні умови розвитку Житомирської області

1.1. Загальна характеристика: територіальні межі, населення

Житомирська область утворена 22 вересня 1937 р. Розташована в центральній частині Східно-Європейської рівнини, на півночі Правобережної України.

Площа Житомирської області складає 29,9 тис. км², що становить 4,9 % території України. Це п'ята за площею область України після Одеської (33,3 тис. км²), Дніпропетровської (31,9 тис. км²), Чернігівської (31,9 тис. км²), Харківської (31,5 тис. км²). А, наприклад, за Чернівецьку область (8,1 тис. км²) територія Житомирщини більше в 3,7 рази. Площа м. Житомира – 61 км².

Загальновідомими є факти, що Житомирська область площею переважає такі держави, як: Вірменія (29,8 тис. км²), Албанія (28,7 тис. км²), Ізраїль (20,7 тис. км²), Кіпр (9,25 тис. км²), Ліван (10,4 тис. км²), Македонія, Словенія та ін. Всього за площею наша область більша за 55 країн світу.

Протяжність області із заходу на схід сягає 170 км, а віддалі з півночі на південь – 230 км¹.

Житомирська область межує на півночі з Гомельською областю Білорусі, на Заході – з Хмельницькою та Рівненською областями, на півдні – з Вінницькою, на сході – з Київською.

Географічним центром Житомирщини є село Кам'яний Брід Володарсько-Волинського району. Крайні точки області: на заході – с. Повчине Новоград-Волинського району; на сході – с. Ставище Попільнянського району; на півночі – с. Делета Овруцького району; на півдні – с. Сахни Ружинського району.

Житомирська область займає вигідне географічне положення. Здавна територія нинішньої Житомирщини була транзитною, через неї проходили торговельні шляхи в Західну Європу, а із Європи – на схід (Росія, Китай, Середня Азія).

Найважливішими залізницями, що зв'язують між собою міста і села області є: Санкт-Петербург – Одеса, Київ – Львів, Київ – Брест, Чернігів – Білокорівичі та ін. Окрім того, регулярний зв'язок забезпечують дизельні поїзди та автобуси.

На 1 тис. км² території області припадає 37,7 км залізниці, це дорівнює загальноукраїнському показникові. Загальна довжина залізниць у межах області в 1987 р. становила **125 км**, в тому числі електрифікованих² – **160 км**, автомобільних шляхів – 273 км на 1 тис. км², що на 3 км більше загальнодержавного показника³.

Шосейні асфальтовані шляхи проходять через Житомир – з Києва на Львів, Хмельницький, Луцьк, Рівне, Тернопіль, Вінницю, Мозир. З Бердичева – на

¹ Еколого-економічні проблеми довкілля Житомирщини. – Житомир, 2001, С. 13.

² Географічна енциклопедія України в трьох томах, Т. І, К., 1989, с.410.

³ Еколого-економічні проблеми довкілля Житомирщини. – Житомир, 2001, с.14.

Шепетівку (через Чуднів, Миропіль) і далі на Хмільник, Вінницю, Козятин. Від Коростеня – на Житомир, Новоград-Волинський. Загальна довжина автомобільних шляхів 8,1 тис км (1987 р.), з них з твердим покриттям – 7,3 тис. км.

Важливим економічним чинником є газопровід Дашава – Київ, який проходить по території Житомирщини.

На сьогодні Житомирська область нараховує у своєму складі 23 адміністративних райони, 11 міст, з-поміж яких – Житомир, Бердичів, Коростень, Новоград-Волинський, Малин обласного підпорядкування; 43 селища міського типу та 1623 сільських населених пункти⁴.

Містами районного підпорядкування є Андрушівка, Баранівка, Коростишів, Овруч, Радомишль⁵.

Територія сучасної Житомирської області формувалася поступово протягом віків. Цей процес бере початок від древлянської та полянської земель, пізніше – від загадкової Болохівщини. Житомирщина знаходиться на порубіжжі Київщини, Волині та Поділля. Західна частина території сучасної Житомирщини перебувала у складі Галицько-Волинської держави та Київської землі; у другій половині XIV – I половині XVI ст. – належала до Великого князівства Литовського, потім – у складі Речі Посполитої. З 1793 р. внаслідок другого поділу Польщі наш край ввійшов до складу Російської імперії.

Після визвольних змагань 1917-1920 рр. Житомирщина була краєм, що мав кордони з Польщею, пізніше вона входила до складу різних областей і лише 22 вересня 1937 р. було утворено Житомирську область у складі 34 районів Київської та Вінницької областей. Відтоді територія області є практично незмінною, крім обміну деякими населеними пунктами з Вінницькою і Київською областями у 50-60-х рр. XX ст⁶.

Територія Житомирщини ділиться на Полісся і Лісостеп. Ця подільна межа походить приблизно через Миропіль – Чуднів – по р. Гнилоп'ять до Житомира і далі – Левків – Кмитів – Івниця – Яроповичі – Ходорків – Корнин. На південь від цієї лінії йде лісостеп⁷.

За рельєфом південно-західна частина області – це Придніпровська височина, а північно-східна – Поліська низовина. На півночі – Словечансько-Овруцький кряж.

Головними річками є Тетерів, Гнилоп'ять, Гуйва, Случ, Ірпінь, Здвиж, Уборть, Словечне, Уж, Жерев, Норинь. Всього по території області протікає 246 річок загальною довжиною майже 6 тис. км та дві з половиною тисячі струмків довжиною 6 тис. км, налічується 40 водосховищ⁸. Всі ріки належать до басейну Дніпра.

Третина площі вкрита лісом, цінним постачальником рік є болота.

⁴ Костриця М.Ю. Рідний край Житомирщина. Навчальний посібник для учнів 5 класу. – К., 2005, с. 21.

⁵ Костриця М.Ю. Рідний край Житомирщина. Навчальний посібник для учнів 5 класу. – К., 2005, с. 100.

⁶ Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини. 1795-2006 роки. Довідник. – Житомир, 2007, с.10.

⁷ Рибачок І.М. Житомирська область. Географічний нарис. – К., 1959, с.35.

⁸ Еколого-економічні проблеми довкілля Житомирщини. – Житомир, 2001, с.13. Довідник природних ресурсів Житомирщини. – Житомир, 1993, с.3

Багатий тваринний світ: 60 видів ссавців, 220 видів птахів, 11 видів земноводних, 8 видів плазунів та ін⁹. Всього на території області мешкає 2783 види тварин, з них 96 занесені до Червоної книги України¹⁰.

Житомирщина багата на чудові пам'ятки природи, славиться гаями і лісами, річками і ставками, рідкісними представниками флори і фауни. Відомим є Поліський заповідник загальною площею понад 20 тисяч гектарів.

Ще на початку XIX століття на околиці села Нова Чорторя було створено парк площею 70 гектарів, де було висаджено 50 порід дерев.

Пам'яткою природи загальнодержавного значення є урочище Корніїв, що в Овруцькому районі. На цій ділянці лісу росте скельний дуб – представник флори далекого минулого.

Одним з найкращих і найбагатших дендрологічних парків області є Житомирський міський парк імені Ю.Гагаріна. Розташований на схилах Тетерева, він є масовим місцем відпочинку житомирян.

Пам'яткою природи є Чорторійські озера на території Миропільського лісництва поблизу села Корости. Надзвичайно мальовничі гранітні скелі з окремими деревами на березі Тетерева поблизу села Нова Рудня. Скеля Крашевського на березі р. Гнилоп'ять в Житомирському районі має вигляд піраміди в основі до 45 метрів завширшки. Скелі "Баранячі лоби", "Велетенські котли", "Ольжині купальні" можна побачити в околиці Коростеня в межах міського парку; скелю "Кам'яний гриб" – на околиці Новоград-Волинського на правому березі р. Случ.

Населення Житомирщини станом на 5 грудня 2001 р. згідно з результатами Всеукраїнського перепису населення, становило 1 млн. 389,5 тис. осіб¹¹. У порівнянні з переписом 1989 р., коли кількість складала 1 млн. 545,4 тис., населення зменшилося на 10,1% (тобто на 155,9 тис. осіб). Причинами такого різко негативного явища вчені-демографи називають тяжке економічне становище; кризову ситуацію в суспільстві; постійний вплив негативних наслідків Чорнобильської катастрофи; тривала масова еміграція (в тому числі не лише сезонна, а і постійна) в інші держави. Істотним є й те, що східні райони області належать до так званої зони "київського тяжіння", і значна кількість населення, особливо молоді, працює і навчається в Києві. Помітними в області є також загальноєвропейські тенденції до старіння населення.

Попри такі негативні процеси, населення Житомирщини кількісно переважає, наприклад, населення Естонії, Ісландії та деяких інших держав.

Мешканці Житомирської області складають 2,9% від населення України¹². Щільність населення області – 46 осіб на 1 км², у лісостеповій частині – 65 осіб; а середній показник по Україні – 80,0 осіб¹³. Для порівняння – щільність

⁹ Костриця М.Ю. Рідний край Житомирщина. Навчальний посібник для учнів 5 класу. – К., 2005, с. 93.

¹⁰ Костриця М.Ю. Рідний край Житомирщина. Навчальний посібник для учнів 5 класу. – К., 2005, с. 100.

¹¹ Про кількість та склад населення Житомирської області – Житомирщина, 14 січня 2003 року.

¹² Житомирщина, 14 січня 2003 р.

¹³ Там само.

населення в Житомирському районі складає 47 осіб на 1 км², а в Народицькому – 8,9, Овруцькому – 21 особа¹⁴.

Станом на грудень 2001 р. в області на 1 тис. жінок припадало 865 чоловіків. 41 особа – старше 100 років.

Населення молодше працездатного віку проживало 19,5%, працездатного – 55%, старше працездатного – 25,5%.

На 1 тис. осіб працездатного віку припадало у 2001 р. 817 непрацездатних, у тому числі дітей – 355, пенсіонерів – 462¹⁵.

У 2007 р. все населення Житомирської області у віці 15-70 років налічувало 988,4 тис. осіб, у тому числі жінок – 517,3 тис, чоловіків – 471,1 тис. Міське населення становило – 581,8 тис, сільське – 406,6 тис¹⁶.

Проте негативні процеси зменшення населення Житомирщини продовжуються. Так, згідно з інформацією Головного управління статистики у Житомирській області від 31 січня 2007 р., за січень-грудень 2006 р. населення області зменшилося на 10 тис 576 осіб, в м. Житомирі – на 487 осіб. Немає району в області, де б зросла кількість населення. Негативно на ріст населення впливає і кількість розлучень. Так, за 2006 р. було укладено 10 тис. 228 шлюбів, але одночасно з цим – 4 тис. 996 розлучень. У м. Житомирі на 2535 шлюбів – 1216 розлучень.

Тенденції до зменшення населення характерні і для обласного центру. Якщо на початку 80-х років в пресі було повідомлення про народження 300-тисячного жителя Житомира, то вже перепис 1989 р. дає цифру 292,1 тис, а на грудень 2001 р. – 284,2 тис. На 1 квітня 2007 р. населення Житомира склало 273,6 тис. осіб, у тому числі Богунського району – 154 тис., а Корольовського – 119,6 тис. За січень-березень 2007 р. населення Житомира зменшилося на 699 осіб, у тому числі за рахунок природного скорочення – 22% (145 осіб) та міграційного – 78% (514 осіб).

Як відрадний факт: кількість народжень у Житомирі за січень-березень 2007 р. збільшилася на 11 дітей у порівнянні з 2006 р., а кількість померлих – зменшилась у порівнянні з відповідним періодом 2006 р. на 71 особу¹⁷.

За національним складом абсолютна кількість населення Житомирської області – українці. Якщо в цілому по Україні (за переписом 2001 р.) українці складали 77,8%, то в нашій області – 90,3% (за переписом 1989 р. – 84,9%)¹⁸. Якщо порівнювати з іншими регіонами України, то в Івано-Франківській області українців – 97,5%, Тернопільській – 97,8%, Донецькій – 56,9%, Харківській – 70,7%¹⁹.

¹⁴ Кількісне та територіальне розміщення населення Житомирської області: Статистичний збірник. – Житомир, 2003. – С. 4.

¹⁵ Розподіл населення найбільш чисельних національностей Житомирської області за віком, рівнем освіти основними джерелами засобів існування (під. ред. Н.І. Мороз) – Ж., 2007.

¹⁶ Поліський економічний регіон і перерахунки показників економічної активності населення. Статистичний збірник, Житомир, 2006, с.30.

¹⁷ Про соціально-економічне становище міста Житомира за січень-квітень 2007 р., Житомир, 2007, с.20.

¹⁸ Житомирщина. -2003-14 січня.

¹⁹ Урядовий кур'єр – 28 грудня – 2002 р.

Разом з тим наша область є багатонаціональною: тут проживають представники більше 100 національностей²⁰.

Ще у 20-і роки минулого століття національний склад Волині істотно відрізнявся від сьогоденного. Найбільш об'єктивним переписом за радянських часів дослідники вважають перепис 1926 р. Його результати такі: у Волинській окрузі (незначна частина Житомирської області) серед 689 тис. 136 осіб проживало 451 тис. 548 українців; 94 тис. 434 поляків; 63 тис. 578 євреїв; 52 тис. 622 німців; 23 тис. 323 росіян; 3 тис. 631 чехів.

Іншими словами, на кожну тисячу населення українців припадало 653 особи, поляків – 137, німців – 76, євреїв – 92, чехів – 6, росіян – 37. Якщо по Україні в цілому національні меншини нараховували 18% від загальної кількості населення, то на Волині в 20-х рр. ХХ ст. їх було більше 30%²¹.

У 1926 р. в Житомирі євреї становили 39,1%, українці – 31,1%; у Чуднові відповідно 51,7% євреї і 41,3% українці. У селищі Янушполі 20,7% були поляки, 69,1% – українці²².

Віками на території області проживали росіяни (старовіри). У 20-30-ті рр. тут функціонувало 10 російських сільських рад. Це, наприклад, с. Пилипівка Чуднівського району, с. Чолівка Коростенського району та ін. У післявоєнний період тут оселилися військовослужбовці, спеціалісти вищої кваліфікації з Росії. За переписом 2001 р. в області проживало 68,9 тис. росіян, що складало 5% від усього населення.

Ще із середніх віків значною є єврейська громада. Багато євреїв проживало в Житомирі, Бердичеві, Любарі, Городниці, Поповичах, Ружині, Олевську, Троянові, Черняхіві, Чуднові та інших містах і селах. Станом на 1891 р. в Житомирі серед 69 тис. 785 жителів євреїв було 24 тис. 062²³. Внаслідок політичних і економічних причин більшість європейського населення було репресовано, загинуло в роки громадянської та Великої Вітчизняної війн, пізніше виїхали до різних країн світу. Станом на 2001 р. в області проживало 2600 євреїв, що становить 0,2% населення.

Польське населення ще від часів перебування нашого краю в складі Речі Посполитої було численним. У 20-30 рр. ХХ ст. функціонував єдиний в СРСР польський національний район – Мархлевський (сmt. Мархлевськ – сьогодні Довбиш).

Багато поляків постраждало в роки репресій 30-х рр. ХХ ст. За переписом 2001 р. в області проживало 49 тис. поляків, що складало 3,5% населення. У 1989 р. в Житомирській області проживало 31,7% поляків України²⁴.

Цікавою є історія німецького населення в нашому краї. Німці з'явилися тут ще з початку ХІХ ст. У 20-ті рр. ХХ ст. на Волині нараховувалося 143 німецьких сіл і хуторів. У 1925 р. було утворено німецький національний район

²⁰ Житомирщина, 2003, 14 січня.

²¹ Радянська Волинь, 1926, 4 липня; Волинь-Житомирщина. – 1998. – № 3. – С. 77.

²² Чирко Б.В. Національні меншини на Україні (20-30 роки ХХ ст.) – К., 1996. – С. 177.

²³ Энциклопедический словарь Брокгауза-Ефрона. – Т. XIII. – СПб, 1894. – С. 24-26.

²⁴ Національні меншини в Україні 1920-1930-ті роки. Історико- картографічний атлас / Під ред. М.І. Панчука. – К., 1991.

– Пулинський (Пулино на сьогодні – смт. Червоноармійськ). Внаслідок політичних репресій 30-х років та лихоліття Великої Вітчизняної війни кількість німців різко зменшилася. Так, за переписом 2001 р. у Житомирі проживало 400 німців, у Коростені, Бердичеві, Володарсько-Волинському – по 100.

Відомі часи, коли на Волині (Житомирщина, Рівненщина) проживала значна кількість чехів.

Отже, Житомирська область за своєю площею, родючою землею, корисними копалинами, працьовитим багатонаціональним населенням є важливою складовою частиною України як держави.

1.2. Історія становлення Житомирської області: від Великої Волині до сучасності

Житомирщина – прадавня земля України, один із центрів етногенезу слов'янства. Найдавніші поселення людини на цій території існували вже в епоху пізнього палеоліту. Історично так склалося, що територія сучасної Житомирщини знаходилася на порубіжжі Київщини та Волині і протягом майже всього історичного розвитку входила до цих територіальних утворень.

У ранньому середньовіччі (IX-XIII ст.) на території краю існувало два великих етнотериторіальних утворення. На півночі – земля древлян (древляни), на півдні – земля полян. Умовна межа між ними проходила приблизно вододілами рік Ужа, Ірші, Тетерева. В XI ст. територія, яку населяли древляни і поляни, увійшла до складу Київської землі. Якщо територію, яку вона займала на той час, накласти на сучасну карту України, то вона охопила б межі теперішніх Київської, Черкаської, Житомирської, Рівненської, півночі Хмельницької і частково Тернопільської областей. Північні рубежі Київської землі проходили вододілами басейнів річок Прип'ять, Березина і Німан, а західні – середньою течією Горині. На південному заході Київська земля сягала межиріччя Случі і Південного Бугу. Отже, територія сучасної Житомирщини знаходилася в самому центрі Київської землі.

На період Київської держави припадають початки адміністративно-територіального поділу українських земель-князівств. Київське, Чернігівське, Переяславське, Турово-Пінське, Волинське, Галицьке князівства лишилися на волості, що здебільшого були малими князівствами.

У цей час на території сучасної Житомирщини існував цілий ряд літописних міст та укріплених поселень. Так, у басейні р. Роставиці згадується місто Роставець, яке, за припущенням М. Грушевського, знаходилося на місці сучасного села Білилівка Ружинського району²⁵. Городище Неятин XI ст. пов'язується із селом Ягнятин того ж району²⁶. На території древлянської землі відомі міста Іскоростень (Коростень), Вручий (Овруч), Ушеськ (Ушомир). Значно більша кількість поселень, відомих у XI-XIII ст., існувала в середній

²⁵ Грушевський М.С. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV століття. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 11 – 12.

²⁶ Там само. – С. 38.

течії Тетерева. Це Мичеськ (Радомишль), Городеськ (Городське), Жидачів, Котельниця (Котельня), Ярополч (Яроповичі). Цілий ряд літописних міст відомо в басейні р. Случ: Возвягель (Новоград-Волинський), Колодяжин (Колодяжне), Кременець (колишнє село Кам'янка, тепер у складі селища Миропіль)²⁷.

Окреме місце посідає літописна Болохівська земля, що знаходилася в південно-західній частині сучасної Житомирщини, у верхній течії річок Случі і Південного Бугу. Крім власне міста Болохова, відомого з XII ст., у літописах згадується також цілий ряд інших міст, серед яких і Деревич (с. Великі Деревичі Любарського району)²⁸. Можна зробити висновок, що локалізація зазначених міст і населених пунктів указує на те, що вони знаходилися переважно вздовж кордонів сучасної Житомирської області. Центральна ж частина була освоєна слабо і практично не заселена. Значну площу від верхів'їв Ужа до Тетерева займав т. з. Чортів ліс, відомий ще з Іпатіївського літопису²⁹. На заході він межував з літописною місцевістю – Білобережжям, розташування якого М. Грушевський відносив до побережжя верхньої течії Случі³⁰.

З XII ст. почалося розширення Галицько-Волинського князівства. Його східні кордони періодично сягали р. Случ. Лише на початку XIII ст. вони остаточно стабілізувалися на цьому природному рубежі. Таким чином, захід сучасної Житомирської області – частина Новоград-Волинського, Баранівського, Романівського та Любарського районів – входив до складу Галицько-Волинського князівства. Переважна ж більшість території краю продовжувала залишатися у складі Київського.

У 1257 р. востаннє згадується Болохівська земля, приєднана внаслідок походів князя Данила Романовича (1254 – 1255 рр.) до Галицько-Волинського князівства³¹.

Падіння у 1240 р. Київської держави на тривалий час загальмувало розвиток державотворчих процесів на більшій частині території сучасних українських земель. Як і решта земель Київського князівства, територія нинішньої Житомирщини на багато десятиліть потрапила під владу монголо-татарських завойовників. Як зазначав М. Грушевський, у 50-х роках XIII ст. *"татарам непосредственно подчинены были болоховцы, жители Побожья, городов, стоящих по Тетереву, Звягля – на Случи, и отдельных местностей в бассейне Случи и далее к востоку — до Тетерева: это Городок и Семоц, белобережцы и чернятинцы"*³².

З XIII ст. на політичну арену виходить нове державне політичне утворення – Литовська держава. Вже на початку XIV ст. почалося поступове завоювання нею київських земель.

²⁷ Там само. – С. 43.

²⁸ Там само. – С. 44.

²⁹ Літопис Руський / Пер. з давньоруської Л.Є. Махновця. – К.: Дніпро, 1989. – С. 233.

³⁰ Грушевський М.С. Вказана праця. – С. 44.

³¹ Болохівська земля // Радянська енциклопедія історії України. – К.: Гол.ред. УРЕ, 1969. – Т. 1. – С. 176.

³² Грушевський М.С. Вказана праця. – С. 452.

У зв'язку з цими подіями в писемних джерелах під 1392 роком уперше згадується Житомир³³. Боротьба литовців з татарами за володіння Київською землею, що тривала понад століття, завершилась у другій чверті XV ст. остаточним її приєднанням до Литовської держави. Одночасно з Київщиною Литва підкорила собі більшу частину Галицько-Волинського князівства. Таким чином, уся територія сучасної Житомирщини опинилася під владою Великого князівства Литовського. Як і в попередні часи, в литовський період західний кордон Київського князівства проходив вздовж р. Случ. У цей же час було створено і перші адміністративно-територіальні одиниці – повіти (землі), зокрема на території сучасної Житомирщини – Житомирський і Овруцький. Управління в них здійснювали намовники, старости та державці, призначені князем.

Після Кревської династичної унії 1385 р. почалася поступова інкорпорація Литовської держави до складу Польського королівства, хоча Велике князівство Литовське продовжувало існувати як незалежна держава. Однак на цих землях запроваджувалися деякі елементи польського державного устрою і законодавства. Так, у 1471 р. Київське князівство було ліквідовано і перетворено на воєводство. Його внутрішній адміністративний устрій залишився без змін, тобто повіти продовжували існувати у своїх колишніх межах. Останні протягом тривалого часу не були чітко визначеними, і лише у 1566 р. відбулося розмежування Київського воєводства з Волинським воєводством та Мозирським повітом. Як дослідив П. Абрамович, Київське воєводство на заході межувало з Кременецьким повітом. Його кордон починався від урочища Гончариха і простягався суходолом до містечка Чортория. Звідти він пролягав річкою Случ до с. Камінного (тепер Рівненської області). Від цієї позначки кордон повертав на схід і проходив північніше Олевська та Овруча, приблизно лінією сучасного кордону України з Білоруссю.

Межа між Житомирським і Київським повітами починалася від Брусилова, далі йшла через с. Дубрівку до р. Тетерів, звідти на північ через містечко Хабне (Поліське) до Прип'яті. Зіставивши сучасний картографічний матеріал з описом, що його наводить П. Абрамович, можна зробити висновок, що ядро території сучасної області почало формуватися вже у XV ст. Тоді ж в основному визначилися ті межі, які враховувалися і в подальших змінах адміністративно-територіального поділу. Характерною особливістю кордонів була їх прив'язаність до природних рубежів. Особливо це стосується західного кордону (р. Случ) та північного (річки Уборть, Словечна, Желонь). Що ж до меж між Житомирським і Овруцьким воєводствами, то вони починалися від р. Случ північніше Звягеля і проходили із заходу на схід межиріччям Уборті і Ужа, приблизно за лінією Ємільчине – Коростень. Цей адміністративно-територіальний устрій зберігався практично до кінця XVIII ст., за винятком лише нетривалого періоду визвольної війни 1648-1654 рр.

³³ Житомир в літописі: Енциклопедія Житомира. – Вип.. 5 // Житомирський вісник. – 1992. – 20 квітня.

З утворенням української держави почалося і формування нового адміністративно-територіального устрою. Землі України, звільнені від польського панування, було поділено на козацькі полки, а в межах полків – на сотні. Ряд полків знаходилися і на території сучасної Житомирщини: Звягельський, Любарський, Миропільський, Овруцький, Паволоцький. Деякі дослідники вказують ще й на існування Житомирського полку³⁴. Чітких меж між полками не було. Та й саме їх існування було швидше формальністю, ніж доконаним фактом. У більшості з них адміністрації так і не були створені. Після Зборівської угоди 1649 р. кількість козацьких полків на Житомирщині різко зменшилася. Залишився лише Паволоцький, який невдовзі ввійшов до складу Білоцерківського полку. Решта ж території відійшла до Київського полку. Загалом же слід відзначити, що тогочасний адміністративний устрій був доволі нестабільним. Полкові межі постійно змінювалися в залежності від військово-політичної ситуації. Єдиною сталою межею залишався західний кордон вздовж р. Случ. Із тих часів до нас дійшов вислів: *"Оце знай, ляше, де твоє, а де наше"*. Смерть Б. Хмельницького і "руїна", що настала по тому, призвели до фактичної ліквідації полкового устрою в Правобережній Україні. За Андрусівським перемир'ям 1667 р. її територія знову відійшла до складу Речі Посполитої. Тут було відновлено і старий адміністративно-територіальний устрій – воєводства і повіти в межах, що існували до 1648 р. Київ з околицями на два роки передавався Московському царству, але ряд застережень в угоді дав можливість Москві назавжди закріпити за собою місто. Величезна територія Київського воєводства опинилася фактично без адміністративного центру. Таким чином головним містом воєводства став Житомир. Юридично цей статус був закріплений Гржимутовським трактатом 1668 р. Сюди було перенесено адміністративні та судові установи, тут приймалися найважливіші в краї суспільно-політичні рішення, відбувалися значні історичні події.

Кінець XVIII ст. ознаменувався невпинним зростанням експансії Російської імперії, одним з напрямків її було вирішення т. зв. "польського питання". Внаслідок трьох поділів Польщі (1772, 1793, 1795 рр.) Правобережна Україна була інкорпорована до складу Російської імперії. Нова влада насамперед взялася за створення власного адміністративно-територіального устрою за загальноросійським зразком. 13 квітня 1793 р. за наказом Імператриці Катерини II було створено Ізяславську губернію. До її складу ввійшли колишні землі Волинського та північної частини Київського воєводств, всього 13 округів (повітів)³⁵. Указом від 1 травня 1795 р. Ізяславську губернію було перейменовано на Волинську і приєднано до неї землі Західної Волині, що увійшли до складу Російської імперії після третього поділу Польщі³⁶. 5 липня того ж року адміністративним центром губернії було визначено місто Звягель з перейменуванням його у Новоград-Волинський.

³⁴ Поліщук Ю.М. Пам'ятні місця розташування козацьких полків на Житомирщині // Козацькі часи на Житомирщині. – Житомир: Льонок, 1994. – С. 107.

³⁵ Полное собрание Законов Российской империи (ПСЗ). – Т. XXIII. – С. 417 – 419.

³⁶ Там само. – С. 691.

Разом з тим в указі зазначалося, що *"до устройства приличных зданий для помещения губернских присутственных мест, доколь там не будут построены, учредить на первый случай пребывание оных в городе Житомире, где и ныне находится Губернское Волынского Наместничества начальство"*³⁷.

На новоприєднаних землях склалася непроста суспільно-політична ситуація. Російська влада на місцях фактично не діяла. Тому адміністративні межі не завжди були чітко окреслені і до певної міри мали тимчасовий характер. Про це свідчить той факт, що протягом 1796-1797 років було видано чотири царські укази про зміни в адміністративному поділі Правобережної України.

Саме ця невизначеність в указах ввела в оману багатьох дослідників, які відносять дату створення Волинської губернії до 1797 р. Ґрунтовний аналіз першоджерел, зокрема "Полного собрания законов Российской империи", нарешті дозволяє розставити крапки над "і". Як уже було зазначено, адміністративний устрій у Правобережній Україні запроваджувався за загальноросійським зразком, визначеним "Учреждением для управления губерний Всероссийской Империи" від 7 листопада 1775 р. Згідно з цим законодавчим актом, територія Російської імперії була поділена на губернії та намісництва. Останні створювалися для управління двома-трьома губерніями. Намісницькі управління знаходились в одному з губернських центрів. Їх місцезнаходження визначалось, як правило, географічними або соціально-економічними чинниками. Намісництва були своєрідною додатковою адміністративною надбудовою. Зрештою, як оголошував пункт п'ятий указу, *"в Губернском правлении заседает главнокомандующий, правитель или губернатор с двумя советниками, в Наместническом правлении — Государев Наместник или Генерал-губернатор, правитель наместничества или губернатор с двумя советниками"*³⁸. Таким чином утворювалося два типи губерній: звичайні і губернії-намісництва. Такий адміністративний поділ і був перенесений у 90-х рр. XVIII ст. на новоприєднані до Російської імперії землі.

Створена у квітні 1793 р. Ізяславська (Волинська) губернія була одночасно і намісництвом, центр якого знаходився в Житомирі. Однак автори хронологічного довідника "Україна від найдавніших часів до сьогодення" зазначають, що царські укази про перетворення губернії в Правобережній Україні в намісництва були видані 22 травня та 5 липня 1795 р.³⁹ Насправді ж царський указ від 22 травня проголошував створення лише Брацлавського намісництва в межах уже існуючої губернії⁴⁰. Указ же від 5 липня лише визначав адміністративним центром Волинської губернії місто Новоград-Волинський. Про створення намісництва в ньому не йдеться. Навпаки, зазначено, що в Житомирі (тимчасовому центрі губернії) вже знаходиться

³⁷ Там само. – С. 728.

³⁸ ПСЗ. – Т. XX. – С. 232.

³⁹ Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. – К.: Наук.думка, 1995. – С. 100.

⁴⁰ ПСЗ. – Т. XXIII. – С. 700 – 701.

"Губернское Волинского Наместничества начальство". Справді, як зазначає П. Батюшков, ще у 1793 р. *"губернатор и губернские чины помещены были в городе Житомире, который имел быть главным городом наместничества"*⁴¹. Підтвердженням цьому служить план м. Житомира кінця XVIII ст., на якому позначено "Дворец волинских генерал-губернаторов", що знаходився на Замковій горі, на місці нинішнього будинку по вул. Кафедральній, 5. Проте повстання Тадеуша Костюшка, що почалося навесні 1794 р., затримало практичне здійснення адміністративно-територіальної реформи. Урочисте відкриття Волинського намісництва і губерньського правління відбулося лише 6 серпня 1796 р. Отже, Житомир був одночасно центром і намісництва, і губернії. Не розібравшись у значенні понять "губернія" і "намісництво", більшість дослідників зрозуміли їх як дві абсолютно різні адміністративні одиниці. Хоча насправді вони фактично тотожні. Намісництва і губернії існували паралельно і не підміняли одне одного. Про це вже було сказано вище. Створення Волинського намісництва не призвело до ліквідації Волинської губернії, як це зазначається в "Радянській енциклопедії історії України". Автор статті "Волинське намісництво" В.Т. Білан подає дату його створення 23 квітня (4 травня) 1793 р. У "Полном собрании законов Российской империи" такого указу не виявлено⁴².

Інший автор, А.В. Бондаревський, у статті "Волинська губернія" пише, що вона створена 29 серпня (9 вересня) 1797 р. замість ліквідованого Волинського намісництва⁴³. Фактично ж згаданий указ називається: "О назначении границ губерниям: Новороссийской, Киевской, Минской, Волынской, Подольской и Малороссийской и о разделении их на уезды". Отже, в указі йдеться не про створення губернії, а про звичайний перерозподіл кордонів між існуючими вже адміністративними одиницями. Згідно з цим указом, до Волинської губернії відходили від Подільської Лубенський, Кременецький, Ямпільський, Базалійський та Старокостянтинівський повіти⁴⁴.

Цієї помилкової дати дотримуються у своїх публікаціях чимало житомирських науковців. Зокрема, в "Історії міст і сіл Української РСР" автори статті "Житомирська область" пишуть: *"Указом царського уряду від 30 листопада 1796 р. намісництва були ліквідовані і замість них 1797 р. утворені губернії"*⁴⁵. Нещодавно цю недоречність знову повторили автори книжки "Житомирщина шляхами історії: краєзнавчі розвідки" О. Іващенко та Ю. Поліщук⁴⁶. Автори згаданих публікацій неправильно витлумачили зміст царських указів. 30 листопада 1796 р. справді були ліквідовані намісництва, але

⁴¹ Волинь: Исторические судьбы Юго-Западного края. – СПб., 1888. – С.232.

⁴² Білан В.Т. Волинське намісництво // Радянська енциклопедія історії України. – К.: Гол.ред. УРЕ, 1969. – Т. 1. – С. 349.

⁴³ Бондаревський А.В. Волинська губернія // Радянська енциклопедія історії України. – К.: Гол.ред. УРЕ, 1969. – Т. 1. – С. 344 – 345.

⁴⁴ ПСЗ. – Т. XXIV. – С. 212 – 213.

⁴⁵ Белкін Г.П. Іващенко О.М. Москвін П.П. Чорнобровцева О.С. Житомирська область // Історія міст і сіл Української РСР. Житомирська область. – К., 1973. – С. 21.

⁴⁶ Іващенко О.М. Поліщук Ю.М. Житомирщина шляхами історії: Краєзнавчі розвідки. – Житомир, 1997. – С. 63.

лише на території Лівобережної України⁴⁷. Таким чином, датою створення Волинської губернії є 1795 р., хоча фактично губернія почала зорганізовуватися ще з 1793 р., після другого поділу Польщі. Формування адміністративно-територіального устрою Правобережної України в цілому завершилося за правління Імператора Павла I.

12 грудня 1796 р. було видано указ "О новом разделении Государства на губернии"⁴⁸. Його підтвердив уже цитований вище указ від 29 серпня 1797 р. Останній докладно визначав адміністративний устрій новоствореної губернії. Волинська губернія складалася з 17 повітів: Новоград-Волинського, Лабунського, Заславського, Острозького, Ровенського, Домбровицького, Овруцького, Житомирського, Чуднівського, Луцького, Володимирського, Ковельського, Лубенського, Кременецького, Ямпільського, Базалійського, Старокостянтинівського. Зі складу Волинської губернії до Київської відійшов Радомишльський повіт. Окрім того, у складі Київської губернії перебувала територія, що входить до складу сучасної південно-східної Житомирщини. Це Сквирський, частково П'ятигірський та Махновський повіти⁴⁹. Цей адміністративний устрій у цілому проіснував до початку ХХ ст. Відбувалися лише незначні зміни внутрішнього устрою губернії. Зазначимо лише ті, що стосувалися безпосередньо сучасної Житомирщини. Зокрема, в 1796 р. було ліквідовано Чуднівський повіт, територія якого увійшла до Житомирського та Новоград-Волинського повітів. У 1809 р. значна частина Овруцького повіту відійшла до складу Житомирського. Після цього межа між ними перемістилася із району Пулина (Червоноармійська) до Ушомира включно. Одночасно зі складу Житомирського повіту до Новоград-Волинського були передані села Стрибіж, Курне, містечко Соколів з прилеглими територіями⁵⁰. Усталена межа на заході, що проходила здавна вздовж р. Случ, на початку ХІХ ст. перемістилася західніше Корця та Полонного. Тут проходив кордон між Новоград-Волинським, Ізяславським і Ровенським повітами. У 1846 р. зі складу Житомирського повіту було виділено містечко Бердичів з прилеглими територіями, що утворили Бердичівський повіт, приєднаний до Київської губернії.

У 1832 р., після придушення польського повстання 1831 р., в Правобережній Україні було створено генерал-губернаторство, до складу якого увійшли Київська, Подільська та Волинська губернії. Ця нова структура деякою мірою повторювала стару систему намісництв. Проте між ними була суттєва різниця. Якщо намісництва існували по всій Російській імперії фактично як зайва бюрократична надбудова, то генерал-губернаторства створювалися в окремих місцевостях з певною політичною метою – посилення в них російського впливу. Так сталося і в Правобережній Україні.

⁴⁷ ПСЗ. – Т. XXIV. – С.212 – 213.

⁴⁸ Там само. – С. 229.

⁴⁹ Там само. – С. 708.

⁵⁰ ДАЖО. – Ф.263. – Оп. 1. – Спр. 221. – Арк.. 1-7; Спр. 316. – Арк.. 35 – 36 зв.

Межі губернії залишалися майже незмінними до 1921 р. Щоправда, за три роки до цього, 6 березня 1918 р., в Житомирі на засіданні Малої Ради було прийнято новий закон про адміністративно-територіальний устрій Української Народної Республіки (УНР). Закон скасовував старий адміністративний поділ часів Російської імперії і встановлював новий поділ на землі – 32 одиниці. Зокрема, на території сучасної Житомирщини передбачалося створення Древлянської та Болохівської земель. Східна та південно-східна частини сучасної області мали входити до складу Київщини. Але цей закон не був реалізований у зв'язку з нестабільністю тогочасної політичної ситуації в державі.

За Ризькою мирною угодою від 18 березня 1921 р., до Польщі відійшли західні повіти Волині: Володимир-Волинський, Ковельський, Луцький, Дубенський та значна частина Кременецького, Ровенського та Острозького. Окрім того, зі складу Новоград-Волинського та Овруцького повітів до Польщі відходили також Корецька та Кисорицька волості (тепер Корецький та Рокитнянський райони Рівненської області). Тоді ж сформувалася північно-західна межа території сучасної Житомирщини, що фактично збереглася без змін до наших днів. Тепер тут проходить адміністративний кордон з Рівненською областю. У тому ж 1921 р. за рахунок ущільнення території повітів було створено Коростенський та Полонський повіти. До першого з них увійшло 7 волостей Овруцького та 2 волості Житомирського повітів. Полонський включав 8 волостей Новоград-Волинського, 4 волості Житомирського та 2 – Ізяславського повітів⁵¹. Як бачимо, останній майже повністю знаходився в межах сучасної Житомирської області.

12 квітня 1923 р. ВУЦВК ухвалив постанову про проведення нової адміністративно-територіальної реформи, підготовка до якої за рішенням уряду розпочалася восени 1922 р. Було скасовано повітовий і волостний поділ території України, а замість нього затверджено поділ республіки на 53 округи (замість 102 повітів) та 706 районів (замість 1989 волостей). На території сучасної Житомирської області створювалися Житомирський, Коростенський (у складі Волинської губернії), Бердичівський та Малинський (у складі Київської губернії) округи. Вони складалися з районів, створених у березні 1923 р. на базі ліквідованих волостей. Так, до складу Житомирського округу входило 14 районів, Коростенського – 13, Бердичівського – 12 та Малинського – 10. Останній проіснував недовго і був ліквідований у грудні 1924 р. Його територію було поділено між Київською і Волинською губерніями.

Черговий етап адміністративно-територіальної реформи в Україні розпочався в червні 1925 р. у зв'язку з переходом на триступеневий поділ і ліквідацією губерній. Згідно з новою системою, округи тепер безпосередньо підпорядковувалися уряду України в Харкові. 15 червня 1925 р. замість Житомирського було створено Волинський округ. Одночасно відбулися й

⁵¹ Матеріали по админимтративно-териториальному делению Волынской губернии 1923 г. – Житомир, 1923. – С. 4.

певні зміни в його територіальному складі. До нього було приєднано Потіївський, Радомишльський, Коростишівський і Малинський райони з ліквідованого Малинського округу. У той же час до Бердичівського округу відійшов ряд південних районів: Любарський, Чуднівський, Янушпільський та Андрусівський. У вересні 1930 р. було введено двоступеневу систему. Внаслідок цього скасовувалися округи, а райони переходили в безпосереднє підпорядкування центру. Міста Житомир і Бердичів серед інших 18 міст України отримали статус центрального підпорядкування⁵². Черговий раз зміни до адміністративно-територіального поділу України було внесено в лютому 1932 року у зв'язку з утворенням областей. Територія сучасної Житомирщини увійшла до складу Київської та Вінницької областей. У 1935-1936 рр. було відновлено Житомирський і Коростенський округи та створено Новоград-Волинський. Проте проіснували вони недовго, до чергової зміни в адмінподілі.

22 вересня 1937 року в Україні було утворено 4 нові області, в тому числі й Житомирську, в результаті поділу Київської і приєднанням ряду районів Вінницької області. Вона складалася із 34 адміністративних районів⁵³. Цей останній поділ виявився найбільш стабільним і залишається чинним, з незначними змінами, й до сьогодні. У наступні 66 років реорганізації проводилися, як правило, в межах області й стосувалися зменшення або збільшення кількості адміністративних районів. Кампанія ця розпочалася у грудні 1957 року. Тоді зникли з карти області Вчорайшенський, Городницький, Довбиський, Корнинський, Троянівський, Чоповицький та Янушпільський райони. Наступного року було ліквідовано Ярунський, а в 1959 р. – Базарський і Потіївський. Нова хвиля укрупнення районів припадає на 1962-1963 рр. у зв'язку з організацією раднаргоспів. У цей час було ліквідовано Андрушівський, Баранівський, Барашівський, Брусилівський, Володарсько-Волинський, Житомирський, Любарський, Лугинський, Народницький, Словечанський, Ружинський, Радомишльський, Червоноармійський та Чуднівський райони. Після усунення від влади у жовтні 1964 р. М. Хрущова цю практику щодо укрупнення було визнано помилковою, і з січня 1965 р розпочалося відновлення попереднього поділу. Так, цього року на карті області знову з'явилися Андрушівський, Житомирський, Любарський, Радомишльський, Ружинський райони, а в 1966 р. – Баранівський, Володарсько-Волинський, Лугинський, Народицький, Червоноармійський, Чуднівський. У квітні 1990 р. було утворено Брусилівський район⁵⁴.

У цілому ж область займає вигідне для господарської і життєвої діяльності людей фізико-географічне положення і характеризується різноманітними природними ресурсами. Це сприяє компактному заселенню, великій освоєності території, розвитку багатогалузевого сільського господарства. У загальнодержавному територіальному поділі праці область

⁵² Кравченко В. Історичні аспекти формування територіального устрою України. Державна територія // Красзнавство та шкільний туризм. – 1997. – № 4. – С. 8.

⁵³ Радянська Волинь. – 1937. – 24 вересня.

⁵⁴ Радянська Житомирщина. – 1990. – 6 травня.

виділяється розвиненим лісовим господарством, льонарством, хмелярством, потужною промисловістю будівельних матеріалів, фарфоро-фаянсовою, легкою, харчовою, деревообробною промисловістю.

Житомирщина, як і всі області України, переживає нелегкі часи трансформації суспільства від соціалізму до ринкових відносин. Важливою передумовою успішного переходу до них є реформування адміністративно-територіального устрою в Україні як важливого чинника підвищення ефективності управління соціально-економічними процесами у державі як в цілому, так і на регіональному рівні. Разом з тим, при здійсненні адміністративно-територіальної реформи слід всебічно враховувати історичні, економічні, географічні, демографічні і культурні традиції українського народу⁵⁵.

Сподіваємося, що пропоновані матеріали нададуть практичну допомогу в цій важливій справі, будуть творчо використані й ураховані в процесі підготовки і проведення адміністративно-територіальної реформи.

1.3. Природа Житомирщини: зустріч із Поліським дивом

Природа Житомирщини своєрідна, неповторно красива, а в її надрах сховані величезні мінеральні багатства. За минулі десятиліття у вивченні геологічної будови Житомирщини досліджено вже багато важливого. Відкрито чимало родовищ корисних копалин, про існування яких навіть не здогадувалися геологи до XX століття.

У вивченні геологічної будови Житомирщини брали участь видатні вітчизняні геологи, серед них Г. Оссовський, О. Карпінський, П. Тутковський, І. Мушкетов, М. Безбородько, В. Тарасенко, М. Міклухо-Маклай, П. Армашевський, В. Ласкарев, І. Морозевич, Л. Іванов, В. Червінський, П. Червінський, О. Ферсман, а також талановитий професор Волинського інституту народної освіти, а тепер Житомирського державного університету імені Івана Франка – Степан Володимирович Бельський.

Особливо інтенсивно розгорнулося вивчення будови надр Житомирщини в другій половині XX століття. Щоб закономірності геологічної будови Житомирщини і перспективи бази її мінеральної сировини були більш наочними та ясними, визначимо спочатку місце її території в геологічній структурі України та у структурі Східної Європи.

Житомирська область розташована в північно-західній частині Українського кристалічного щита. Український кристалічний щит являє собою залишки найдавнішої земної кори. Місто Житомир стоїть на межі північного й центрального районів щита.

Кристалічний фундамент у районі Житомира і в усій Житомирській області має складну будову. Дещо спрощуючи, цей фундамент можна уявити собі як цоколь дуже стародавніх гір. Протягом сотень мільйонів років існування гори були до самого коріння зруйновані геологічними процесами. У

⁵⁵ Конституція України. – К., 1996. – С. 43.

наступному кристалічний фундамент був розчленований розломами. Вони поділяли Український кристалічний щит на окремі блоки. Один з розломів проходить майже в широтному напрямку. Він відокремлює північну частину щита від центральної. На їх межі стоїть місто Житомир. На деякому віддаленні в зоні цього великого розлому пролягає долина р. Тетерів.

Структура кристалічного щита в районі Житомира й області характеризується нашаруванням осадово-метаморфічних порід. Їх склад у Житомирі та його околицях різноманітний. Вони відслонюються по долині рік Тетерів, Лісова, Кам'янка, Гнилоп'ять, Гуйва тощо. Найпоширеніші серед цих порід — гнейси і кристалічні сланці. На Житомирщині поширені численні видозміни гнейсів. Дуже цікаві графітові гнейси. У районі с. Корчак серед них залягають пропластки графіту більш ніж мінералогічного значення. Гнейс — порода, подібна до граніту.

Другою цікавою видозміною є силіманітовий гнейс. Відслонення його зустрічаються на долині р. Тетерів нижче від міста. У цьому гнейсі головну частину складає силіманіт. Це дуже високотемпературний мінерал, придатний для виробництва вогнетривких виробів і алюмінію. Практичне значення силіманітових гнейсів Житомирщини ще не вивчалось.

Серед інших осадово-метаморфічних порід Житомирщини поширені верстви слюдяних сланців та силікатного мармуру. Родовища їх виявлені по долині річки Тетерів між Коростишевом і Радомишлем, зокрема в с. Козіївці. Мармур — кристалічна порода, яка утворилась внаслідок перекристалізації вапняку. У с. Козіївці залягає сірий смугастий мармур невисокої якості, який зараз не добувається.

Біля с. Негребівки Радомишльського району геологи відкрили зовсім нове цінне родовище мармуру — прекрасного облицювального матеріалу. улюбленого каменю скульпторів та архітекторів. Негребівський мармур просвічується на 5 см, найкращі ж сорти уральського мармуру — лише на 2-3 см.

Крім цього, мармур має надзвичайно красивий малюнок, високий ступінь стійкості. Він легко розколюється на плитки різних розмірів, не змінюється під впливом сонця і дощів.

Санкт-Петербурзькі вчені встановили: з негребівського мармуру можна виготовляти високоякісні акварельні фарби. Це чудова сировина для виготовлення фарфорового і фаянсового посуду. Встановлено також, що борошно з цього мармуру — цінне добриво для підзолистих ґрунтів Полісся.

Серед метаморфічних порід Житомирщини варті уваги амфіболіти, які залягають у вигляді пластових тіл серед гнейсів.

Породи Словечансько-Овруцького кряжу осадово-вулканогенного походження. Поширені серед них "овруцькі" кварцити й рожеві пірофілітові сланці. Кварцити являють собою невичерпне джерело для виробництва динасу й вогнетривких матеріалів. У промисловості також широко використовують пірофілітові сланці. Овруцькі кварцити і сланці розробляли ще за часів Київської Русі, використовували їх у будівництві понад 900 років тому.

З червоного кварциту побудовано собори в містах Овручі, Володимир-Волинському, використали його на будівництві Десятинної церкви, Софії і Золотих воріт у Києві.

Зараз кварцити використовуються при виготовленні якісної вогнетривкої цегли, необхідної в металургії. Серед кварцитів Словечансько-Овруцького кряжу залягає у вигляді прошарків надзвичайно своєрідна порода – пірофілітові сланці. Люди оцінили їх значення ще в сиву давнину. У портах, на всіх морських шляхах спалахували маяки, на водних перехрестях світилися буї. Для них потрібні були довговічні й надійні пожежобезпечні пальники. Родовище під Овручем тоді було ще не відкрите. Пірофіліт завозили з далеких країн. Платили за нього лише золотом. Тільки в тридцять роки минулого століття було відкрито родовище під Овручем. Якщо вам доведеться бачити морські маяки, то знайте: вони почали свій шлях із Полісся.

Цей рожевий камінь тепер служить не тільки маякам. Його використовують металурги. Пірофілітова термостійкість прислужилась багатьом спеціалістам. За порадою науковців, мінерал використовують насамперед для футерування розливних ковшів у металургії. Однак експерименти не закінчились. У Санкт-Петербурзі тривають дослідження ще невідомих якостей рожевого каменю.

Багато важливих особливостей у будові докембрійського фундаменту Житомирської області мають магматичні породи: різні за віком граніти та габро. Магматичними ці породи називаються тому, що вони утворилися з розплаву магми – пластичної глибинної маси Землі.

Біля траси Житомир – Коростень у районі Крошні розташований Соколовський кар'єр, де добувають сірий Житомирський граніт, його використовують як декоративно-архітектурний і будівельний матеріал, що відзначається надзвичайною стійкістю.

У цьому він переважає всі відомі у світі породи граніту. Цей матеріал використаний для оздоблення будівель Києва, Москви та інших міст. З нього раніше виготовляли вали для папероробних машин, бігуни, тріо-вальці, що застосовуються в м'ясомолочній промисловості.

На околиці Коростишева розташований Коростишівський гранітний кар'єр. Тут добувають сірий з легким голубим відтінком порфіровидний граніт, який у відполірованому вигляді нагадує мармур. Цей граніт був використаний на оздоблення ряду великих будинків у Києві й Москві, в тому числі й Московського університету ім. М. Ломоносова.

На замовлення українців, що проживають у Канаді, виготовлено й відправлено постамент пам'ятника Т.Г. Шевченку з коростишівського граніту. За три кілометри від Корнина Попільнянського району серед лісу знаходиться гранітний кар'єр. Тут добувають граніт порфіровидний рожевого кольору. Продукція Корнинського кар'єру відома далеко за межами країни. Її можна побачити на висотних будівлях Києва, Харкова, Москви. У минулому з корнинського граніту виготовлено скелю-постамент до пам'ятника Богданові Хмельницькому в Києві. Ним облицьовано будинок телецентру в м. Житомирі.

Граніти-рапаківі сіро-зеленого (оливкового) кольору з Малинсько-Пінезевицького родовища є високоякісним видом архітектурного каменю. Ним оздоблювали багато будинків у Києві, Москві. Як відомо, Житомирщина здавна славиться по всій Європі червоними гранітами. Лезниківський червоний граніт Володарсько-Волинського району є чудовим декоративно-архітектурним матеріалом, який можна побачити на будові Московського університету ім. М. Ломоносова, на багатьох спорудах Санкт-Петербурга, Києва, Челябінська. Його використали при спорудженні пам'ятника героїчним захисникам Санкт-Петербурга, при будівництві Мавзолею Леніна, постамента пам'ятника О. Пушкіну в місті Житомирі, при спорудженні пам'ятника винахідникам паровоза братам Черепановим в м. Н. Тагілі.

Далеко за межами області славиться Омелянівський (Коростенського району) червоно-коричневий порфіровидний граніт. Це дуже красивий декоративно-архітектурний камінь, що йде на будови у багатьох містах. З нього виготовлено немало пам'ятників героям громадянської і Великої Вітчизняної воєн, обеліск херсонським комсомольцям, що загинули під час Великої Вітчизняної війни.

На Житомирщині є родовища надзвичайно гарної декоративно-облицювальної гірської породи лабрадориту – однієї з різновидностей габро. Це магматична кристалічна порода, складена майже повністю з мінералу лабрадору. Лабрадорит залягає суцільним масивом. Він використовується на меморіальні споруди й пам'ятники, на оздоблення будинків Верховної Ради і Кабінету Міністрів у Києві, на зовнішнє облицювання деяких станцій московського метро.

На Всесвітній виставці будівельних матеріалів у 1927 р. в Нью-Йорку лабрадориту Житомирщини (Турчинський) була присуджена перша премія та золота медаль. Це один із найкращих облицювальних каменів світу. Лабрадорити залягають у Коростишівському, Черняхівському, Володарсько-Волинському, Коростенському, Малинському районах.

У Житомирській області є поклади габро в Черняхівському, Володарсько-Волинському, Малинському районах. Колір габро завжди темний. Габро використовується як конструктивне каміння та як архітектурно-декоративний матеріал. Значна кількість габро Житомирщини використана на оздоблення станцій метро, на облицювання набережних р. Москви. У м. Житомирі на площі С. Корольова встановлено пам'ятник видатному конструктору із габро. Нині габро використовується на різні споруди.

Усі перераховані види каменю належать до числа глибинних кристалічних порід, що утворилися в різні часи архейської та протерозойської ер з тієї магми, що застигла, не досягнувши поверхні Землі.

Чому наша область багата саме на ці види каменю? Це тому, що вона міститься в межах Українського кристалічного щита, який являє собою залишки найдавнішої земної кори. Наші кристалічні породи утворилися з різних видів магми, і тому ми спостерігаємо таку їх різноманітність на порівняно невеликій площі. Відзначимо і мінеральні багатства Житомирської

області, що зустрічаються у вигляді окремих кристалів. Тут є родовище кристалічного кварцу (гірський кришталь та чорний моріон), що є сировиною для сучасної радіо- та телетехніки. Трапляються й такі рідкісні коштовні камені, як аметист, халцедон, опал, яшма. Житомирщина – єдине місце в Європі, де видобувають топази і берили. У надрах Житомирщини є турмалін, слюда, охра, умбра, графіт. У післявоєнні роки почали видобувати ільменіт. Житомирщина багата на сировину для фарфоро-фаянсового виробництва – каолін, глину, пегматит. Особливо великі запаси є в районі Баранівки, Довбиша, Барашів, Городниці, Червоноармійська та ін.

На Житомирщині зустрічаються рудні мінерали. Це залізні руди й ільменіт. Залізні руди зустрічаються двох типів:

а) руди, пов'язані з корою вивітрювання збагачених залізом порід: порфіри і близькі до них породи – піроксенові діорити. Ці руди залягають у вигляді лінз і прошарків серед пісків і глин;

б) болотні й дернові руди, які залягають на болотах і луках біля поверхні земної кори.

Ільменіт – основний рудний мінерал FeTiO_3 або $\text{FeO} \cdot \text{TiO}_2$, з якого одержують титан. Поклади ільменіту знаходяться у Володарсько-Волинському, Коростенському та Малинському районах. У м. Іршанську Володарсько-Волинського району на гірничо-збагачувальному комбінаті відбувається його збагачення.

На Житомирщині є більше 40 родовищ цегельно-черепичних матеріалів, більше 20 родовищ будівельних пісків. Великі перспективи для промислового використання мають світло-сірі анортозити Васківського родовища Коростенського району, що складаються майже повністю з польового шпату (плагіоплазу). Їх запаси понад 400 тис. м³. Вони рекомендуються для виробництва скляних термостійких труб.

Поблизу Першотравневого заводу виявлено родовище пегматитів із запасами близько 800 тис. т для фарфорового виробництва. В Олевському районі виявлені родовища висококалієвих мінералів на глибині 1-5 м. У цьому ж районі знайдено родовища каїнітових руд – цінної сировини для вогнетривів. В Олевському, Коростенському, Овруцькому районах виявлено ряд апатитоносних покладів, які можуть стати важливим джерелом для одержання фосфорних добрив. Запаси апатитових руд тут обчислюються десятками мільйонів тонн. Поліські апатити не поступаються перед знаменитими хібінськими, а за собівартістю мають бути значно дешевшими від тих, що доставляються на Україну з Кольського півострова. Поблизу Білорівничів Олевського району розвідано багаті поклади детритових вапняків.

Нове родовище дасть сировину для вапнування кислих ґрунтів колективних сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств багатьох областей України.

В Овруцькому районі виявлено великі поклади глини і крейди, які можуть стати сировинною базою для великого цементного заводу. Житомирщина багата покладами бурого вугілля й торфу. Поклади бурого вугілля відкриті в

Коростишівському та Андрушівському районах. Родовища торфу зустрічаються в Олевському, Лугинському, Ємільчинському та ін. районах області. Значні запаси торфу Житомирщини, що залягають у північній частині Полісся, є доброю агрономічною рудою для виготовлення органічних добрив, які вкрай необхідні для бідних дерново-підзолистих ґрунтів нашого Полісся.

Житомирщина також багата на підземні води, які зосереджені в кристалічному масиві Українського щита. Найбільш унікальні родовища питних вод зосереджені в Радомишльському районі (с. Негребівка) і в місті Новоград-Волинському.

На базі Новоград-Волинської мінерально-столової води побудований завод для її розливу. За своїм хімічним складом вона придатна для вживання. Із лікувальних вод слід відмітити джерело радонової води, розташоване на березі р. Тетерева в м. Житомирі. Джерело має великі запаси радонової води і перспективу для подальшого освоєння. Відкрито нове родовище радонових вод у Тригирському лісі біля с. Дениші Житомирського району.

Таким чином, у надрах Житомирщини знаходиться велика кількість корисних цінних копалин: декоративно-облицювальний камінь, будівельний щебінь, пірофіліт, кварцити, висококалієві пегматити, лужні каоліни, апатитові руди, титанові руди, детритовий вапняк, гірський кришталь, берил, топаз, аметист, тонкодисперсні глини, крейда та підземні мінеральні води, які широко використовуються в народному господарстві України. Їх необхідно раціонально використовувати й берегти для майбутніх поколінь.

Не менш унікальний і рослинний світ Житомирщини. З огляду на густу сітку річок (Житомирщину перетинають понад 200 малих і великих річок) зупинимося тільки на тих з них, які живуть у воді. 357 видів, 408 підвидів і форм золотистих, пірофітових, еугленових, зелених, жовтозелених та синьозелених водоростей мешкають у річках.

Так, на Тетереві рослини трапляються ледь не на кожному метрі. Жабурник звичайний чергується з різакон водянним алоєвидним, елодея канадська – з ряскою та куширом зануреним. Зустрічаються жовтеці їдкий та повзучий, гірчак перцевий, очерет звичайний, аїр тростинний, цикута широколиста.

Пухирник звичайний (зелений хижак, який живиться тваринами), зовні невеличка рослинка, живе під водою. А назву свою вона дістала тому, що на її тонких, немовби нитки, листках прикріплені пухирці. За своїми розмірами вони нагадують головку шпильки. Ці пухирці є хитромудрими пастками. Погойдується пухирник у воді, а навколо метушаться, витанцьовують маленькі "дітки" дафній – циклопи. Раптом одна з дафній торкнулася пухирця – і її не стало... Пухирець затягнув тваринку всередину. А поруч у пастку потрапила маленька рибка: пручається, смикається, а вивільнитися не може. Якщо роздивитися пухирець зблизька, можна побачити в ньому невеличку дірочку. Вона вся оточена дрібнесенькими волосинками. Варто до них комусь доторкнутися, як вони вмить відхиляються, і з блискавичною швидкістю

жертва опиняється всередині. Борсається вона в пухирці сюди й туди, натискує на війки, а ті – ні з місця, бо відхиляються тільки всередину.

Різних пухирників на земній кулі нараховується близько трьохсот видів. Деякі з них вільно плавають у воді. Інші за допомогою особливих пагонів-якорів прикріплюються до дна. А окремі взагалі не живуть у воді, а оселяються на корі дерев.

Є й інша хижа рослина, що живе у воді, але зустрічається вона дуже рідко. Назва її – альдрованда (за ім'ям італійського вченого Альдрованді). На вигляд ця рослина трохи нагадує пухирник. Коріння в альдрованди також немає, і вона вільно плаває у воді. Кожен листок її біля основи дуже тоненький, але на кінці несподівано розширюється, стає круглим і складається мовби з двох половинок. На кожній із них видно малесенькі волосинки. Варто тільки якомусь дрібненькому мешканцеві водойми доторкнутися до краю листочка, як він швидко скручується й захоплює свою жертву. Дві половинки стискаються дедалі щільніше, не випускаючи звідти того, хто туди потрапив.

На зиму альдрованда утворює щось схоже на бруньки. Вони падають на замулене дно водойми і "пересиджують" холод. Тому, хто відшукав альдрованду – пощастило, бо в нашій країні цю мешканку підводного царства знаходили лише в окремих місцях на Дніпрі.

Серед прибережних рослин можна побачити жабурник звичайний. Це плаваюча рослина, що має слаборозвинене коріння й до дна, як правило, не дістає. Розмножується вона в основному вегетативним способом – довгими пагонами. Коли настає осінь, на їхніх кінцях утворюються зимуючі бруньки, вщерть виповнені крохмалем. З часом вони відпадуть і потонуть. А з настанням весни бруньки жабурника спливають, і все починається спочатку.

Водяний різак алоевидний має вкорочене стебло, довгі пагони. Цвіте у травні – серпні. Цікаво, що при цвітінні він тримається на поверхні води: мовляв, дивіться на мене, милуйтеся мною. Коли цвіт опадає, рослина мовби дістає сигнал і опускається на дно, знаходиться там до весни і тільки тоді знову спливає.

У стоячій воді біля берегів або серед заростей високих рослин на поверхні плавають дрібні зелені рослини з копійку завбільшки. Це ряска мала. Вона має один невеличкий корінчик та округлий, у вигляді листочка, пагін. Корінець у ряски править за своєрідний якорець, що допомагає їй весь час триматися вертикально.

Кажуть, маленьке та важненьке. Так і ряска: хоч і маленька, але дуже цінна кормова рослина, особливо для водоплавної птиці. Окрім неї, у водоймах трапляється ряска триборозенчаста, яка спливає тільки на період цвітіння, а решту часу живе під водою.

З усіх плаваючих рослин, певно, ніяка не привертає стільки уваги, як латаття біле, або водяна лілея. Чи доводилося вам бачити її на наших поліських водоймах?

...У стародавній Греції квітки лілеї були символом краси й красномовності. Легенда оповідає, що на квітку водяної лілеї перетворилася прекрасна казкова німфа...

Жодна з рослин не реагує так на перебіг часу, як латаття біле. О 6-й годині вечора квітка закривається і ховається під воду, а о 7-й ранку спливає на поверхню й відкривається. Протягом дня квітка, мовби йдучи за сонцем, повертається слідом за його промінням.

Видатний шведський ботанік Карл Лінней, якому належить відкриття "годинника" флори, включив свого часу до цього незвичайного списку й латаття біле, яке справді з надзвичайною точністю "дотримується" розпорядку дня.

Цікаво розмножується латаття... Коли плід її дозріває, він набирає яйцеподібної форми і починає гнити. Триває це тиждень, а то й більше. Потім зернята робляться опуклими і, здається, ось-ось продірявлять оболонку, під якою знаходяться. Проте вибратися на поверхню не можуть. Певно, так вони й пропадали б під цією "ковдрою", якби не птахи й риба. Не дивуйтеся, що саме птахи, а найчастіше риби рятують зернята. Вони з'їдають солодку плівку, і бутон з насінням без повітряної шапки уже не може втриматися на поверхні і опускається на дно.

І розселяється латаття не без допомоги птахів. Вони смакують слизом його плоду, потім злітають з прилиплим до лапок насінням, розносячи його дуже далеко і "висіваючи" в такий спосіб латаття там, де приводнюються. Особливо часто це роблять водяні курочки...

У червні на береги озер, боліт, на плесах річок мовби хто насипав цвіту. Квітують частуха, стрілолист, сусак. Неглибокі водоймища сніжаються безліччю рдесників. Більшість життя рдесники проводять під водою і тільки в червні випливають на поверхню, розкриваючи приємні на вигляд пелюстки. Вітер переносить пилок з квітки на квітку, запилює. Та ось цей процес скінчився. На поверхні рдесникові робити нічого, і він поволі починає занурюватись. Там, під товщею води, в нього з'являться плоди, там вони досягнуть зрілості і наступною весною дадуть нове життя.

У малопротічних тихих водоймах Полісся зустрічається елодея канадська. В Європу елодея потрапила з Північної Америки. Рослина ця багаторічна, дводомна. Коренева система елодеї розвинена слабо. Пагони розгалужені, повністю занурені у воду і сягають глибини 30-100 см. За те, що вона розвивається і поширюється дуже швидко, її нарекли не вельми ласкаво – водяною чумою. І це не перебільшення: прилипаючи бруньками чи невеликими часточками пагонів до водоплаваючих птахів, елодея в такий спосіб переноситься з однієї водойми в іншу. Її не турбує те, що на новому водяному плесі тісно: за короткий час елодея захоплює вільні місця і починає з незвичайною швидкістю розростатися, витісняючи всі рослини, які не в змозі з нею боротися.

До 30-х років нашого століття на Європейському континенті елодеї не було взагалі, а тепер, хоча минуло порівняно небагато часу, не знайдете жодної великої чи малої водойми, де б не панувала ця рослина. Воїстину водяна чума!

Подібні до латаття білого, про яке ми розповідали, і глечики жовті. Кореневище у них зеленого кольору, розгалужене, а в довжину витягується настільки, скільки того вимагають обставини. Листки у глечиків бувають двох видів – підводні, тонкі, та надводні, що плавають на поверхні. Цвітуть глечики жовті у червні-липні.

Кореневища латаття містять у собі багато крохмалю та дубильних речовин, тому їх використовують у промисловості та сільському господарстві.

На мілководді може трапитися так звана водяна сосонка. Навіть крізь товщу води можна побачити її повзуче кореневище з численними порожнистими стеблами. Дрібні поодинокі квіти сидять у пазухах листків. Цвіте сосонка в червні. У водоймах лісостепової частини краю може стрітися валіснерія спіральна з тонкими довгими стрічкоподібними листками і повзучим по дну кореневищем. Тримається ця рослина на невеликій глибині, ближче до берега. Як і елодею, цю рослину любителі домашніх акваріумів можуть використовувати для прикраси своїх міководойм.

...Літо. Над водою озерця літають метелики, по плесу весело бігають довгоногі клопи-водоміри. Вони й справді мовби міряють воду. Ось водомір розігнався і ніби зіткнувся з дивною рослиною: листки її зібрані кільцями, а цвіт пелюсток – блідо-рожевий. Це водопериця колосова. Коли дивишся на неї, ніколи не здогадаєшся, що ця рослина дуже корисна... для меблевої промисловості. А це саме так. У ній дуже великий вміст кремнезему, без якого наші меблі так не блищали б.

Хто мандрував по річці Уборть, той міг бачити у воді плавун щитовидний. Це багаторічна рослина, яка вкорінюється на дні водойми. На поверхню вона "вибирається" округлими серцевидними листками. А є в неї ще й підводні – стеблові, довгочерешкові. Коли рослина починає квітнути, цвіт її збирається до купи і набирає форми пучка.

Дивовижні рослини області доповнює багата і різноманітна фауна. Взяти для прикладу хребетних.

У річках, що протікають через лісові масиви, в озерах, болотах біля 40 видів прісноводних риб (57% від загальної кількості, що зустрічаються в Україні), 11 видів земноводних, 8 видів рептилій, 200 видів птахів, що гніздяться, а з перелітними – 240,72 види ссавців, що відповідно становить 65, 27, 74 та 72% від загальної кількості видів, які зустрічаються в Україні.

Всього в Житомирській області нараховується близько 330 видів хребетних тварин. Серед них є цінні хутрові види і ті, що є об'єктами спортивного і промислового полювання (лісова куниця, видра прісноводна, тхір чорний, лисиця звичайна, ондатра, козуля, лось, кабан європейський, заєць-русак, дикі качки й інші звірі та птахи).

Багато представників хребетних лісової фауни приносять суттєву користь, стримуючи чисельність як шкідливих комах і гризунів, так і переносників

різних небезпечних інфекцій (землерийка, їжак, летюча миша, ласка, барсук, лисиця, дятел, сова, денні хижі птахи, змії, ящірки, всі земноводні).

Серед хребетних наших лісових масивів багато видів мають загально-культурне і естетичне значення (благородний олень, лось, дикий кабан, річковий бобер, крупні хижі денні і нічні птахи, співочі горобцеві).

Найчисельнішим видом безхвостих земноводних є ставкова жаба (35% від усіх земноводних), яка займає майже всі водойми, надаючи перевагу більш мілким. В останні роки стала все частіше зустрічатися віддалено від водойм, що пов'язано з їх пересиханням (наслідки меліорації).

Гостроморда жаба (21% від усіх безхвостих земноводних) зустрічається в усіх районах, але найбільшої чисельності досягає в змішаних лісах з густим підліском (до 6 штук на 100 метрів маршруту). Червоночеревна кумка (14,0%) зустрічається повсюдно в мілких водоймах, які добре прогриваються. Озерна жаба (13,3%) найбільшої чисельності досягає в південних районах. Інші види безхвостих земноводних – трав'яна жаба, сіра і зелені жаби, часничниця і квакша зустрічаються значно рідше (відповідно 5,8%, 3,8%, 4,8%, 1,6%).

Із хвостатих земноводних багаточисельним є звичайний тритон (84,0%) і рідше гребінчастий, який зустрічається в південних районах області (16,0%).

Серед рептилій найпоширенішим видом є прудка ящірка (54,0%), яка займає всі характерні для неї біотопи: схили, великі поляни, розріджені ліси і узбіччя доріг (від 2 до 24 штук на 100 метрів маршруту). Другий по чисельності є вуж звичайний (20,0%), який зустрічається в усіх зволжених біотопах, місцями досягаючи високої чисельності (3-8 штук на 100 метрів маршруту).

Веретільниця (8,0%) і живородяща ящірка (11,0%) зустрічаються рідше, мешкаючи в різноманітних лісових біотопах. Звичайна гадюка (14,0%), мідянка (1,5%), болотна черепаха (0,5%) і зелена ящірка зустрічаються спорадично і значно поступаються в чисельності попереднім видам.

Цікавим є той факт, що на Житомирщині мешкає типовий вид Криму – скельна ящірка (зустрічається в західній околиці с. Дениші Житомирського району, де була акліматизована співробітниками відділу герпетології Інституту зоології АН України).

Найбільш багаточисельними і поширеними рядами птахів є горобцеподібні, кулики, денні хижі й гусеподібні.

Висока щільність птахів відмічена для дубово-грабових лісів (168 особин на 10 га). З 70 видів, які зустрічаються, тут домінує зяблик (18,5%), шпак (10%), мухоловка (6,7%), звичайна вівсянка (3,8%), синиця велика (3,6%), піночка (6,0%), славка (12,9%), лісовий щеврик (4,2%), польовий горобець (3,1%).

У змішаних лісах видове розмаїття нижче (63 види, щільність 138 особин на 10 га). Домінують тут піночка (18,0%), зяблик (12,0%), мухоловка (7,3%), славка (7,0%), дрізд (5,6%). Типовими видами є повзики, підкоришники, велика синиця, чижі, сойки, костогризи.

Найбідніша орнітофауна у видовому і кількісному складі характерна для хвойних лісів (38 видів і 32 особини на 10 га). Домінують тут різні види дятлів

(великий, малий строкатий дятли, зелений, чорний, трьохпалый (3,0%), піночки (2,2%), мухоловки (2,0%), чубата синиця (1,4%), сойка (1,0%).

Для водних біотопів, куди входять берегова смуга й болота, відмічена середня щільність (91 особина на 10 га) і водночас велике видове різноманіття (98 видів) пернатих. Із видів, які зустрічаються тут, домінують ворона сіра (11,0%), чорний і білокрилий крячок (10,5%), очеретянка (8,5%). Звичайними тут є водяна курочка, чирки, біла плиска, соловейко, пастушок, погонич, малий зуйок, ластівка березова, лиска.

Цікавим є той факт, що у вказаних біотопах підвищилась чисельність синантропів і видів культурного ландшафту.

У лісах Житомирщини в невеликій чисельності зустрічаються глухар, тетерів, рябчик, фазан, журавель сірий, лелека чорний, вальдшнеп, бекас, дупель, травник, яструб-тетерев'ятник, яструб-перепелятник, пугач, орел-карлик, зміїд.

Серед ссавців найбільш численними є гризуни, які є в усіх біотопах ландшафту. З 21 виду гризунів, які зустрічаються тут, найбільшу чисельність і розповсюдження мають руда полівка (37,9%), лісова миша (20,0%), жовтогорла миша (12,9%), польова миша (11,4%), звичайна миша (7,6%) і підземна полівка (4,3%).

Інші види мишовидних: хатня миша, сірий щур, миша-малютка, лісова мишовка – зустрічаються відносно рідко.

З інших гризунів лісових біотопів необхідно відмітити білку і горішникову соню, чисельність яких поступово знижується.

З-поміж комахоїдних домінуючими видами є звичайна бурозубка, кріт європейський, звичайний їжак, а у водних біотопах – кутора звичайна. Рідкісним видом є кутора мала.

Серед рукокрилих найбільш численним видом є руда вечірниця і вухань. Значно рідше зустрічаються мала вечірниця і водяна нічниця. Рідкісним видом є нічниця війчаста (або нічниця Неттерера).

Серед копитних найчисельнішими є козуля і кабан, які поширені в усіх біотопах лісового пасиву. Лосі й олені європейські зустрічаються набагато рідше. У деяких районах можна побачити оленя благородного.

З інших представників ссавців типовими мешканцями лісових масивів є лисиця звичайна, куниця лісова, тхір лісовий, заєць-русак, вовк. Окрім того в останні роки відмічаються досить життестійкі й агресивні гібриди вовка та здичавілих домашніх собак, яких багато з'явилося в тридцятикілометровій зоні відчуження після аварії на Чорнобильській АЕС.

Деякі види стали рідкісними: борсук, видра річкова, норка європейська, горностай, єнотовидна собака, кіт лісовий, рись.

Важко описати всі рідкісні і дивні гірські породи і мінерали, рослини, тварини, якими напрочуд багата поліська земля. Нема сумніву в тому, що не одне покоління сумлінних дослідників ще відкриватиме нові сторінки "книги чудес", як можна назвати природу Житомирщини. Наше завдання – зберегти й примножити її багатства. Тож нехай економічний розвиток області, якому нема

альтернативи, доповнюється раціональним природокористуванням, екологічною безпекою, збереженням унікальних ландшафтів та біорізноманіття. Тоді у всіх прийдешніх поколінь буде можливість милуватися чудесами поліської землі.

1.4. Сучасні проблеми екології: відлуння Чорнобильського лиха

Найбільш актуальною проблемою сьогодення є охорона навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів

У результаті бездумної діяльності людини, необґрунтованого господарювання на протязі багатьох десятиліть відбулося значне накопичення безмежно великої кількості забруднюючих речовин, які постійно день за днем потрапляють в атмосферу і водне середовище у вигляді викидів промислових підприємств, транспорту, що значно погіршує екологічну ситуацію у Житомирській області. Ситуація загострюється ще й тому, що на цій території діють й наслідки аварії на Чорнобильській АЕС.

Динаміка основних показників техногенного навантаження на навколишнє природне середовище області свідчить про постійне погіршення екологічної безпеки природного довкілля як життєво важливого середовища для існування людини та в цілому і цивілізації. Діяльність людей відтворена у таблиці 1.

Таблиця 1

Викиди забруднюючих речовин у повітря і воду в Житомирській області

Забруднюючі речовини	Роки						
	1985	1990	1995	2000	2005	2006	2007
Викиди забруднюючих речовин у повітря, тис.т	285,1	277,3	67,8	61,8	72,4	75,7	83,7
Викиди вуглекислого газу, тис.т	—	—	—	—	218,2	1312,3	1446,5
Скидання забруднюючих вод у поверхневі водні об'єкти, млн.м ³	42,8	62,9	49,6	34,5	28,4	23,2	12,5
Їхня частка у загальному водовідведенні, млн.м ³	11,86	22,40	18,90	17,00	11,60	4,30	1,00
Утворення відходів I-III класів небезпеки, т	—	—	771,5	148,2	6541,2	5067,5	5619,8

Викиди основних забруднюючих речовин у повітря по Житомирській області, починаючи з 1985 року, коли їх було 285,1 тис.т, зменшувалися із року

в рік до 2000 року, коли складали відносно невелику кількість – 61,8 тис.т, тобто відбулося зменшення на 78,4%.

Але, починаючи із перших років ХХІ століття, викиди забруднюючих речовин у повітря знову пішли вгору і досягли у 2007 році 83,7 тис.тонн, тобто за 7 років ці показники виросли на 35,4%.

Така ж картина спостерігається і з викидами вуглекислого газу. У 2005 р. їх кількість складала 218,2 тис.т, а в 2007 р. – вже 1446,5 тис.т, тобто зросли у 6,6 рази.

Проблема скидання забруднених вод у поверхневі води, починаючи з 1990 р., поступово і в основному вирішувалася. За 17 років воно зменшилося майже у 5 разів і становило у 2007 р. всього 12,5 млн.м³. Частка забруднених вод у загальному водовідведенні зменшилась з 49,3% у 2000 р. до 8% у 2007 р.

Найважливішим для людини та її повноцінного життя є атмосферне повітря. На протязі виробничої діяльності підприємств, експлуатації усіх видів транспорту повітря змінюється у своїй структурі та нещадно забруднюється.

На Житомирщині здійснюють викиди шкідливих речовин 442 підприємства, а обсяг викидів становив 12,3 тис.тонн у 2007 році, що перевищило рівень попереднього року на 23,4%. У середньому одним підприємством області викинуто 45,0 тис.тонн забруднень. Ці показники найбільші у Новограді-Волинському – 184,1 тонни, Бердичеві – 144,4 тонни, та Малинському і Радомишльському районах відповідно – 119,7 і 62,1 тонни.

У 2007 р. в атмосферу Житомирської області від стаціонарних та рухомих джерел забруднення та виробничої техніки надійшло у повітря 83,7 тис.тонн шкідливих речовин. Від стаціонарних викиди становлять 23% сумарних забруднень повітря, решта – від автомобільного, залізничного транспорту та виробничої техніки (рис.1).

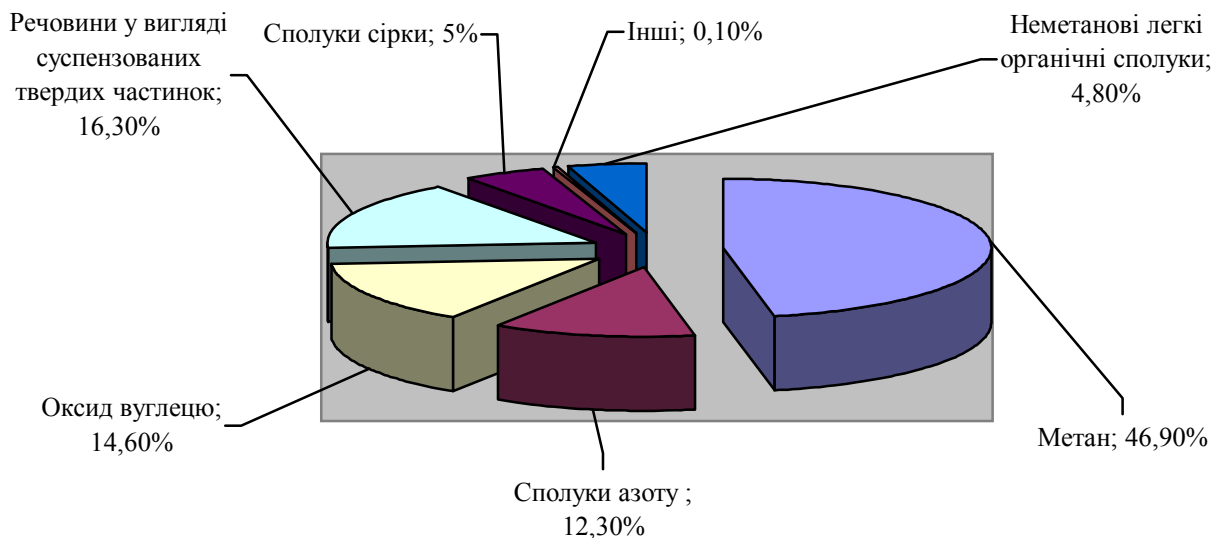

Рис.1. Структура викидів шкідливих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення у 2007 р.

Аналізуючи результати, можна зробити висновок, що із загальної кількості викидів 16,0, або 83,4%, хімічних речовин та їхніх сполук мають парниковий ефект та негативно впливають на зміну клімату. Основні речовини – це оксид вуглецю – 2807,7 тис.тонн, діоксиду сірки – 926, 7 тонн, метан – 9013,4 тонн, діоксид азоту – 2001,9 тонн та оксид азоту і діоксид вуглецю відповідно – 239,4 та 625,0 тис.тонн.

В області спостерігається велика щільність викидів від стаціонарних джерел забруднення: у розрахунку на км² території вона склала 644 кг шкідливих речовин, а на одну особу – до 15 кг. Однак у деяких регіонах ці показники значно перевищили середньообласний рівень (міста Новоград-Волинський – у 5 разів, Малин – у 7,5 разів).

Найбільшого антропогенного навантаження від стаціонарних джерел забруднення зазнає атмосфера таких міст та регіонів області (таблиця 2).

Таблиця 2

Міста і райони області, які найбільше зазнають антропогенного навантаження

Населені пункти, райони	Роки						
	1985	1990	1995	2000	2005	2006	2007
Житомирська область	88713	84859	30640	11292	13361	15568	2007
м. Житомир	13014	11085	3660	2148	2973	1855	1782
м. Бердичів	5757	4300	1058	1458	2195	3920	5775
м. Малин	-	-	-	-	1125	1036	867
м. Н.-Волинський	17622	4758	1393	711	914	2889	5707
Н.-Волинський район	2341	3680	1526	488	427	558	343
Барановський район	2565	2004	1059	759	411	341	269
Попільнянський район	9596	1027	923	227	609	665	621

У дев'яностих роках ХХ століття відмічався спад забруднення навколишнього середовища. І тільки з 2000 р. починається різке зростання викидів в атмосферу Житомирщини небезпечних речовин. На перший погляд, зростання обсягів викидів небезпечних речовин обумовлено переважно нарощуванням виробництва промислової продукції, відновленням роботи заводів, фабрик, установ, які простоювали в 90-х роках. Однак, на нашу думку, головним є низька технологія виробництва і низькі темпи впровадження новітніх екологічно чистих технологій.

Основними забруднювачами довкілля області у кінці ХХ ст., та у 2007 р. були підприємства транспорту і зв'язку. Ними у навколишнє середовище викинута кожна друга тонна шкідливих речовин, переробною промисловістю – кожна п'ята, добувною – кожна 10 тонна (табл. 3).

На навколишнє середовище Житомирського краю значно впливає робота транспорту та виробничої техніки. Від роботи двигунів величезної кількості автомобілів та виробничої техніки у 2007 р. в повітря надійшло 64, 5 тис.тонн шкідливих речовин. Із них 59,2 тис.тонн, або 91,8% – це викиди автомобілів, 1,7

тис.тонн, чи 2,6% – залізничного транспорту і 3,6 тис. тонн, що складає 5,5%, – від іншої виробничої техніки.

Таблиця 3

Основні галузі, що забруднювали довкілля у 2007 р.

Галузі	Кіл-сть підприємств, які мали викиди	Обсяг викидів		Викинуто у середньому одним підприємством, тонн
		тонн	У % до 2006 р.	
Усі види екологічної діяльності	442	19216,5	123,4	45,0
З них:				
- сільське господарство, мисливство, лісове господарство;	16	373,3	92,3	23,3
- добувна промисловість;	38	1886,9	105,6	49,7
- переробна промисловість	193	4056,4	93,5	21,0
- виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	27	875,1	71,2	32,4
- торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів тощо	38	314,9	78,3	8,3
- діяльність транспорту та зв'язку	28	10434,9	181,3	372,7
- державне управління	12	640,5	73,1	53,4

До основних токсичних інгредієнтів, що забруднюють повітряний простір під час роботи транспортних засобів, є оксид вуглецю – 48,1 тис.тонн, чи 74,6%; діоксид азоту – 7,5 тис.тонн, або 11,6%. На оксид азоту, діоксид сірки викидів припадає близько 1,6 тис.тонн, або 2,5% сумарних викидів.

Із цієї кількості понад 49 тис.тонн забруднюючих речовин, або 62,4%, викинуто автомобілями, які перебувають у приватній власності.

Кількість транспортних засобів у регіоні за останній рік зросла на 7%. Якщо у 2006 р. їх кількість становила 187.4 тис. одиниць, то у 2007 р. – 200,8 тис. Автотранспортом підприємств у повітряний простір області викинуто майже 19 тис.тонн забруднюючих речовин, що складає 29,4% від загального об'єму викидів (рис. 2).

За сім років (2000-2007 рр.) кількість шкідливих викидів від транспорту зросла на 76%.

Найбільше забруднення надійшло від експлуатації транспортних засобів, які належать підприємствам лісового та сільського господарства, – 23,4%, переробної промисловості – 22,2% та транспорту і зв'язку – 12,3%.

Кількість та склад газів від двигуна залежить від багатьох складових. Основними є тип, модель автотранспортного засобу, режим роботи двигуна,

його технічний стан та час перебування в експлуатації, вид застосованого палива, фаховість водія тощо.

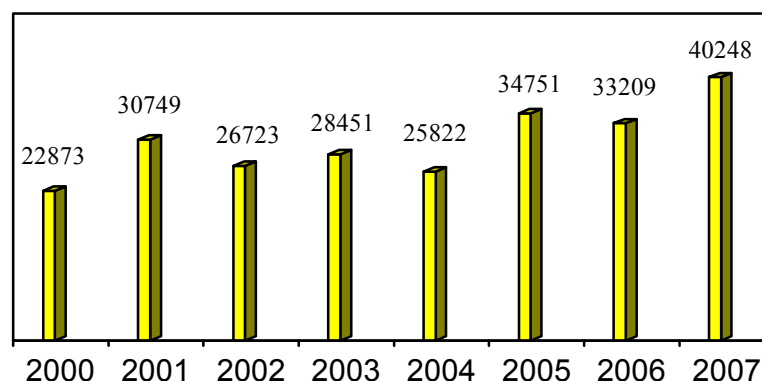

Рис. 2 Динаміка викидів небезпечних речовин приватним транспортом

Лева частина автомобільного парку в області є застарілим і працює на бензині, щільність викидів від якого складає 433,5 кг на кв.км, від дизельного автотранспорту – 122,2 кг на 1 км², двигуна на стисненому газі – 49,7 кг, а зрідженому – 30,2 кг. У перерахунку на одну особу від спалювання автотранспортом бензину викинуто 9,9 кг забруднюючих речовин, дизельного пального – 2,8 кг, стисненого газу – 1,1 кг, зрідженого – 0,7 кг.

Основними забруднювачами є вантажні автомобілі. У 2007 р. на них припало 10,6 тис.тонн, чи 55,8% загального обсягу викидів автотранспортних засобів (рис. 3)

Найбільш висока зосередженість автотранспорту спостерігається у м. Житомирі: у ньому викиди становлять 5,8 тис.тонн, або третину загального обласного обсягу забруднень.

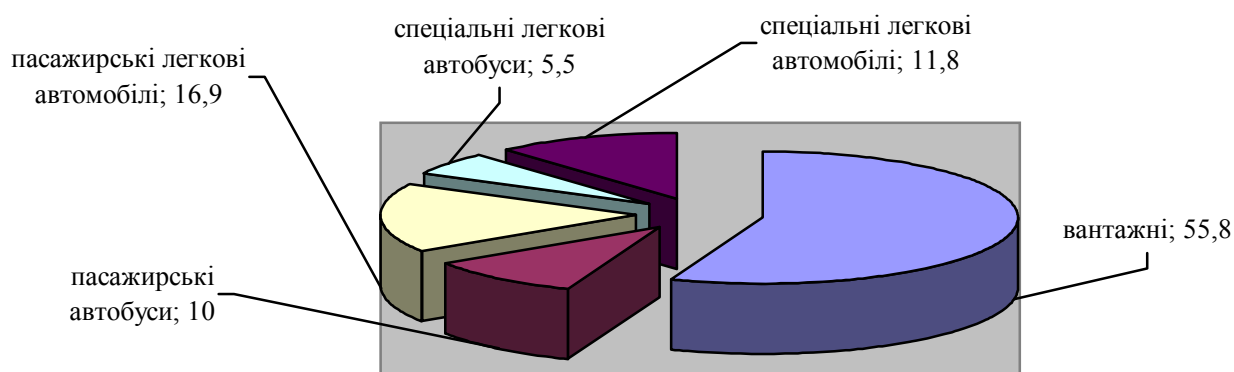

Рис. 3 Структура викидів шкідливих речовин за видами транспорту

Житомирщина порівняно з іншими регіонами України відносно багата на ресурси прісної води, вони становлять 2,5 км³; із них річного стоку – 2,2 км³, об'єм підземних вод – 0,3 км³.

З природних водних об'єктів щорічно безповоротно забирається 166,4 – 207,3 млн.м³ (табл. 4).

Таблиця 4

Показники водокористування у Житомирській області

Показники	Роки						
	1985	1990	1995	2000	2005	2006	2007
Забрано води з природних водних об'єктів, всього	252,0	300,6	191,5	131,9	124,6	166,4	207,3
У тому числі із підземних	91,8	104,6	90,1	38,4	28,8	24,9	25,6
Використано води - всього	241,0	282,5	177,5	107,0	101,5	136,9	162,8
У т.ч. на потреби:							
- побутово-питні	64,8	68,0	62,9	47,1	34,4	31,8	30,0
- виробничі	117,6	104,4	60,2	24,5	35,8	45,8	53,0
- сільськогосподарські	56,7	62,4	54,4	13,3	9,4	8,8	7,1
Втрачено води при транспортуванні	2,9	30,	3,5	12,0	12,8	14,4	17,7
Загальне водовідведення:	154,3	176,6	130,1	70,0	39,3	124,8	156,3
- у тому числі скинуто у поверхневі водні об'єкти	56,2	144,5	101,1	60,9	62,5	118,1	150,8
- забруднених	42,8	62,9	49,6	34,5	28,4	23,2	12,5
- нормативно-очищених	53,9	32,1	25,0	15,9	20,3	21,0	31,9
- нормативно-чистих	35,4	49,5	26,5	10,5	13,8	73,9	106,4

Традиційно основними водокористувачами у Житомирській області є підприємства, установи та різноманітні організації. На сьогодні їх є 454 одиниці. Згаданими установами спожито у 2007 р. 162,8 млн.м³, чи на 18,9% більше, ніж у 2006 р. і на 60,4% ніж у 2005 р. Найбільше води використовувалося у 1990 році – 282,5 млн.м³.

Невтішні показники втрат води при транспортуванні. Вони зросли у 6 разів: від 2,9 млн. м³ (1,2%) у 1990 році, до 17,7 млн.куб.м (8,5%) у 2007 р.

Цілком закономірно на фоні занепаду промисловості та сільського господарства за ці ж роки знизилися показники затрат на виробничі потреби, потреби сільського господарства. Якщо на виробничі потреби у 1985 р. використовувалося 117,6 млн. м³, що склало від забраної води з водойм 46,7%, то у 2007 р. ці показники були набагато скромнішими: на виробничі цілі використано 53,0 млн. м³, чи від добутої води 25,6%.

На сільськогосподарські потреби зменшення споживання води відбулося з 56,7 млн.м³ у 1985 р., до 7,1 млн.м³ у 2007 р.

У той же час в регіоні спостерігається негативна тенденція у використанні побутово-питної води. За період з 1985 р. має місце стабільна тенденція до зменшення використання води з 64,8 до 30,0 млн. м³. Порівняно з 1990 р. вживання води зменшене на сільськогосподарські потреби майже у 9 разів, а на побутово-питні та виробничі відповідно – у 2,3 та 2 рази.

Позитивним моментом є те, що з року в рік поступово зростають обсяги оборотного і послідовного використання води. Завдяки цьому протягом 2007 р. зекономлено 238,4 млн. м³ свіжої доброякісної води.

Загальне водовідведення у порівнянні з 1990 р. у 2007 р. зменшився на 11,5%, тоді як у загальному обсязі скидів поверхневих вод складало – 96,5% (150,8 млн.м³).

Однак спеціалістів та науковців хвилює той факт, що впродовж 2007 р. у водойми Житомирщини скинуто 12,5 млн.м³ забруднених стоків, що складає 8,3% від загального водовідведення.

Близько 86% цих стоків потрапило у водойми внаслідок недостатнього очищення зворотних вод на очисних спорудах. Без будь-якого очищення до водойм потрапило 1,8 млн.м³ забруднених стоків.

Потужність очисних споруд у регіоні на сьогодні складає 109 млн.м³, що, на перший погляд, дозволяє повністю очистити забруднені зворотні води. Проте всі зазначають їх незадовільний стан та застарілі технології очистки стічних вод. Тривожним є і той факт, що у більшості населених пунктів відсутнє централізоване водопостачання та водовідведення.

Отже питання екологічної ситуації на Житомирщині на сьогодні є кричуще актуальним. Тому з метою покращення стану атмосферного повітря, зменшення небезпечних викидів стаціонарними та пересувними джерелами забруднювання, збереження водних ресурсів необхідно:

- постійно розробляти та впроваджувати комплекс заходів щодо зниження кількості та токсичності відходів у повітря;
- удосконалювати існуючі технологічні процеси;
- будувати сучасні та вводити в дію споруди та пилогазоочисні установки;
- суттєво підвищувати ефективність існуючого очисного обладнання;
- найближчим часом оновити автомобільний парк;
- технологічно та технічно забезпечити перехід транспортних засобів на менш токсичні види палива;
- виводити за межі міст промислові, автотранспортні підприємства, вантажний та легковий транзитний транспорт, автозаправочні станції;
- постійно утримувати в належному стані автомобільні шляхи;

Необхідно добиватися поліпшення водопостачання, якості води та зменшення скидання стічних вод, для чого:

- планувати на протязі п'яти років замінити усю систему водопостачання;
- 100% встановити лічильники споживання води;
- відремонтувати діючі та побудувати нові очисні споруди із сучасними технологіями очистки стічних вод;
- проводити 100% біоферментацію в органічні добрива сухого залишку стічних вод.

1.5. Соціально-економічний розвиток області

Займаючи 4,9% території України, Житомирщина є однією з найбільших областей у нашій державі. Область багата на різні природні ресурси. Про

багатства її рослинного та тваринного світу, про скрби її надр уже говорилося вище. Третина території Житомирщини вкрита лісами, загальні запаси лісоресурсів становлять понад 200 млн. м². Як відомо, земля – наше найбільше багатство. Житомирщина – одна з найбільших в Україні за площею перезволожених і заболочених земель, які становлять 36% її території. Найбільше перезволожених земель у Червоноармійському – 69%, Черняхівському – 64%, Володарськ-Волинському – 55% районах. Вони потребують проведення меліоративних робіт. Високою природною родючістю відзначаються південні райони Житомирської області⁵⁶.

Наявність вищезгаданих природних ресурсів, а також особливості природно-кліматичних умов визначають спеціалізацію економічної діяльності краю. Хоча Житомирщина належить до числа областей з аграрним характером економіки, однак промислове виробництво займає вагому частку у структурі її господарської діяльності. Так, у Житомирській області діють понад 400 підприємств, більшість яких – підприємства харчової промисловості (120), машинобудівної і металообробної (понад 80), з виробництва будівельних матеріалів (70).

У 2006 р. випуск промислової продукції підприємствами області зріс на 5,1% порівняно з 2005 р. Зокрема в добувній промисловості – на 6,5%, обробній – на 5,1%, легкій – на 7%, а цукровиробництво збільшилось на 22,6%. Обсяги продукції на підприємствах з виробництва деревини зросли порівняно з 2005 р. на 21,7%, а з виробництва меблів – на 3,8% (головним чином за рахунок збільшення випуску офісних меблів – на 32,4%, а також меблів для житлових приміщень – на 29,8%). У целюлозно-паперовій, поліграфічній промисловості збільшення відбулося на 16,3%. Однак зменшення виробництва відбулося в харчовій галузі загалом на 0,8%, зокрема у м'ясній промисловості – на 10,8%, у молочній – на 8,6%.

В аграрній сфері в загальному обсязі виробленої продукції збільшується частка сільськогосподарських підприємств і зменшується – індивідуальних господарств. Зокрема, в рослинництві у 2006 р. у перших зростання (порівняно з 2005 р.) становило 14,2%, а у других – зменшення на 2,3%. А загалом у сільськогосподарських підприємствах виробництво зросло на 6,6%⁵⁷.

Таблиця 5

Темпи приросту, зниження (–) обсягів продукції за основними видами промислової діяльності (у порівняльних цінах; відсотків)

	Червень 2007 р. до травня 2007 р.	Січень-червень 2007 р. до січня-червня 2006 р.	Довідково: січень- червень 2006 р. до січня-червня 2005 р.
--	--	---	---

⁵⁶ Еколого-економічні проблеми довкілля Житомирщини / Під заг. ред. П.П. Михайлюка. – Житомир, 2001. – С. 104.

⁵⁷ Про соціально-економічне становище Житомирської області за 2006 рік. – Житомир, Головне управління статистики у Житомирській області, 2007. – С. 10, 11.

Розділ 1. Історичні та природні умови розвитку Житомирської області

Промисловість	4,7	10,4	3,4
Добувна промисловість	3,1	19,5	4,7
Переробна промисловість, у т.ч.:	5,3	9,7	3,1
- виробництво харчових продуктів, напоїв	4,7	9,1	-4,4
- легка промисловість	19,6	-2,0	0,6
- оброблення деревини та виробництво виробів із неї, крім меблів	6,1	17,0	25,3
- целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність	5,1	15,5	21,0
- хімічна й нафтохімічна промисловість	-4,3	19,1	0,4
- виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції (будматеріалів, скловиробів)	5,0	15,3	4,0
- металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	17,1	1,7	32,6
- машинобудування, ремонт та монтаж машин та устаткування	-8,8	21,5	3,2
Виробництво та розподілення електроенергії	-4,7	-0,2	8,8

Разом з тим зменшуються обсяги виробництва продукції тваринництва. Так, частка продукції рослинництва в загальній вартості реалізованої продукції у 2006 р. становила 55%, а тваринництва – 45% (у попередньому 2005 р. відповідно 45% і 55%). У 2006 р порівняно з 2005 р. загальні обсяги продажу худоби та птиці (у живій вазі) скоротили аграрні підприємства 16 районів, серед них найбільше – Бердичівського, Олевського й Новоград-Волинського (на 34-20%). Обсяг продажу, зокрема великої рогатої худоби зменшився у 15 районах (на 57-26%) – особливо в Бердичівському, Коростишівському й Олевському. Підприємствами 21 району зменшено виробництво і продаж молока – це стосується Житомирського (на 35%), Радомишльського (на 33%), Малинського (на 30%).

У першій половині 2007 р. дещо поліпшилась ситуація у тваринництві – на 8,9% збільшилось поголів'я свиней, на 5,3% зросло виробництво м'яса, однак на 13% зменшилось виробництво молока порівняно з аналогічним періодом 2006 р.

У сфері будівництва за 2006 р. підприємствами області виконано робіт на суму 346,3 млн.грн., або на 7,9% менше від попереднього року. Порівняно з 2005 р., обсяги робіт зменшились у 19 регіонах області. Разом із тим, у Любарському районі обсяги виконаних будівельних робіт у 2006 р. зросли в 2,5 рази порівняно з 2005 р. З липня 2006 р. збільшили обсяги будівельних робіт

підприємства м. Житомира – на 5,9%. Частка будівельників м. Житомира в загальному обласному обсязі у 2006 р. становила 52,6%, а Житомирського району – 11%, Коростеня – 5,6%, інші міста і райони області привнесли значно меншу частку. У 2007 р. зросли обсяги будівельних робіт, виконаних підприємствами м. Новоград-Волинського, Олевського району і м. Малина. У структурі виконаних будівельних робіт значну питому частку займають роботи з капітального й поточного ремонту – 45,1%, зросла і нині становить 54,9% від загального обсягу частка робіт з нового будівництва та реконструкції. Збільшення обсягів виконаних робіт у м. Малині пов'язане з будівництвом енергетичного модуля фабрики банкотного паперу, а в м. Житомирі – з будівництвом житла, капітального ремонту виробничих об'єктів і капітального ремонту дороги Бердичів – Могилів-Подільський.

У транспортній сфері спостерігається позитивна динаміка майже по всіх показниках. Так, у 2006 р. транспортом області перевезено вантажів на 15,5% більше, у 2005 р. (14,4 млн. т.), а за січень-червень 2007 р. на 18% більше, ніж за відповідний період минулого року. Основна частина перевезених вантажів (90,2%) у 2007 р. припадала на залізницю, а перевезення пасажирів – на автомобільний транспорт (72,3%).

У сфері зв'язку основну питому частку становлять послуги мобільного зв'язку (80%), телефонного (14%), поштового (3,4%), радіозв'язку (1,5%), комп'ютерного (0,6%), телеграфного, спеціального та ін. – по 0,1%.

Вагоме місце в економіці Житомирської області займає торгівля як зовнішня, так і внутрішня. Житомирщина здійснює зовнішньоторговельні операції з 95 країнами світу. У 2006 р. найбільші обсяги товарообігу були здійснені з Росією (17,9% – експорт, 10,7% – імпорт), Німеччиною (9,9% – експорт, 20,5% – імпорт), Італією (14,3% – експорт, 13,7% – імпорт), Польщею (5,8% – експорт, 10,0% – імпорт). У товарній структурі експорту переважали деревина та вироби з неї (17,1%), текстиль і вироби з текстилю (11,1%), мінеральні продукти (9,2%), машини та обладнання (7,3%), молоко й молочні продукти (5,2%). У товарній структурі імпорту 22,7% – машини та обладнання, 15,9% – текстиль і вироби з текстилю, 8,5% – полімерні матеріали, пластмаси і каучук. Особливо активно займались зовнішньоторговельною діяльністю суб'єкти господарювання міст Житомира (44,1% загального експорту і 46,3% імпорту), Бердичева (9,2% і 12,9% відповідно), Коростеня (6,5% і 10,7%), Малина (5,4% і 8,8%), Новоград-Волинського (3,7% і 8%).

Обсяг внутрішньої роздрібної торгівлі у 2006 р. становив 4654,9 млн. грн., що на 22,2% більше від 2005 р. А за січень-червень 2007 р. він становив уже 2756,8 млн. грн., що на 27,3% більше аналогічного періоду 2006 р.⁵⁸

На соціально-економічне становище населення й розвиток області в значній мірі впливає зростання цін. У 2006 р. темп приросту ціни на послуги (48,1%) значно випереджав приріст цін на непродовольчі (3%) та продовольчі

⁵⁸ Про соціально-економічне становище Житомирської області за січень-червень 2007. – Житомир: Головне управління статистики у Житомирській області, 2007. – С. 24.

товари (1,1%). Однак уже в червні 2007 р. подорожчання продовольчих товарів становило 3,2%. Значно зросла вартість і паливно-мастильних матеріалів – на 18,5 тільки за перші шість місяців 2007 р. Усе це впливало на прибутковість підприємств. У 2006 р. серед регіонів області найкращий фінансовий результат одержали підприємства м. Житомира – 195,1 млн. грн. прибутку (тоді як за 11 місяців 2005 р. – 100,7 млн. грн.), а найгірший – Радомишльського району – 30,8 млн. грн. і 16,9 млн. грн. відповідно. Станом на листопад-грудень 2006 р. зі збитками спрацювали 35,9% підприємств області, більшість з яких – підприємства транспорту і зв'язку – 57,7% (сукупна сума збитків – 14,9 млн. грн.). Найбільшого фінансового результату було досягнуто у промисловості (232,7 млн. грн. прибутку), у сільському господарстві, мисливстві та в лісовому господарстві (8,6 млн. грн.). 2006 рік область завершила з перевищенням доходів над видатками (на 136,8 млн. грн.).

У 2007 р. відбулися позитивні зрушення у фінансовому становищі підприємств: якщо 2006 р. зі збитками працювало 42%, то станом на середину 2007 р. – 33,7% підприємств області.

Номінальні доходи населення за січень-вересень 2006 р., порівняно з таким же періодом 2005 р., зросли на 24,6%, а реальні доходи – на 15,6%. Середня номінальна заробітна плата у листопаді 2006 р. становила у Житомирській області 842 грн., або 5,40 грн. за одну відпрацьовану годину, а у травні 2007 р. – 972 грн., або 7 грн. за робочу годину (див. динаміку середньомісячної зарплати за 2006-2007 рр.).

Серед регіонів Житомирщини до групи з найнижчою заробітною платою, розмір якої не перевищує 70% середньо обласного рівня, належать Народицький, Червоноармійський і Любарський райони. Окрім того, проблемою залишається заборгованість з виплати заробітної плати. Станом на 1 грудня 2006 р. вона становила в області 32,1 млн. грн., що дорівнювало 12,8% фонду оплати праці, нарахованого за листопад 2006 р. (для порівняння, у 2005 р. за відповідний місяць – 19,3%). Питома вага Житомирської області в сумі заборгованості всіх регіонів України становила 3,2%, а за сумою боргу в абсолютному вимірі наша область займала 13-те місце. Станом же на 1 червня 2007 р. загальна сума боргу становила 24,6 млн. грн. або 8,8% фонду оплати праці, нарахованого за травень. Отже, помітне хоча й незначне, але зменшення заборгованості по зарплаті населення. Основна частка заборгованості заробітної плати зосереджена на підприємствах сільського господарства і промисловості – відповідно 36,8% і 37,1% на початок червня 2007 р. Скорочення боргів у 2007 р. відбувалося в Бердичівському (на 70,7%), Брусилівському (на 50%), Коростенському (на 43,7%) та Ємільчинському (на 35,8%) районах.

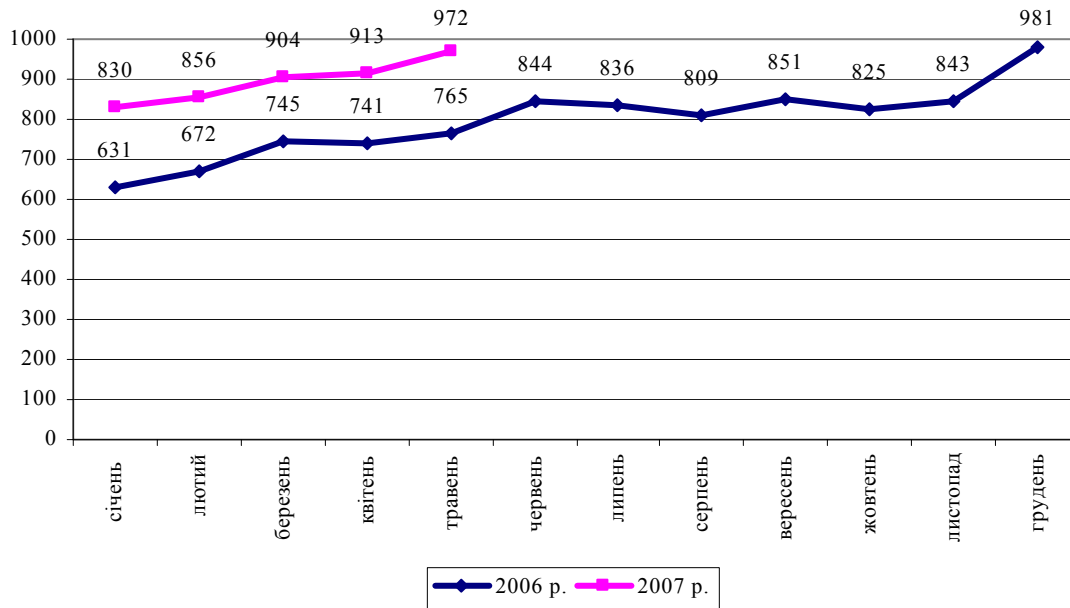

Рис. 4. Динаміка середньомісячної зарплатної плати у 2006, 2007 роках⁵⁹

Важливим аспектом соціально-економічного становища регіону є рівень зайнятості населення. Станом на 1 грудня 2006 р. на обліку в установах державної служби зайнятості перебувало 27,7 тис. осіб, що на 11,4% менше, ніж у 2005 р. А станом на 1 червня 2007 р. 28,6 тис. громадян потребували працевлаштування. Серед тих, хто мав офіційний статус безробітних, 60% становлять жінки, 36,5% – молодь віком до 35 років. Найнижчий рівень безробіття станом на 1 червня 2007 р. був у Житомирі (1,2% населення працездатного віку), а найвищий – у Романівському (9,5%), і Володарськ-Волинському (9,4%) районах. За сприяння державної служби зайнятості в травні 2007 р. було працевлаштовано 3,7 тис. осіб (кожного дев'ятого із загальної кількості незайнятих).

Підвищення цін, недостатня оплата праці й соціальної допомоги, безробіття – все це негативно впливає на здоров'я громадян, на середню тривалість їх життя, загальну кількість населення, і протягом 2007 р. продовжувались негативні демографічні тенденції.

Отже, соціально-економічне становище населення й розвиток Житомирської області відзначається як позитивними, так і негативними характеристиками, регіон залишається гостропроблемним. За сукупністю багатьох показників ще недавно його відносили до категорії депресивних. Однак позитивна динаміка в багатьох галузях промисловості та сільського господарства, якісні зміни в соціальній сфері, які спостерігаються останнім часом, дають надію на поступове покращання соціально-економічного розвитку Житомирської області.

⁵⁹ Про соціально-економічне становище Житомирської області за січень-червень 2007. – Житомир: Головне управління статистики у Житомирській області, 2007. – С. 32.

1.6. Видатні люди Житомирщини

Упродовж багатовікової історії нашої області на її теренах проживали і творили багато видатних постатей як вітчизняної історії, так і представників сусідніх народів. З нашим краєм пов'язані життя і діяльність давньоруських князів. Існує гіпотеза про древлянське походження князя Володимира Святославовича (980-1015 рр.), чия мати, Малуша, ніби-то була дочкою древлянського князя Мала⁶⁰. Після прийняття християнства у 988 році князь Володимир серед інших заходів почав засновувати школи для навчання грамоті київських дітей. Тобто, цього князя можна вважати фундатором публічної освіти у нашій державі.

З містом Овруч (Вручій) наприкінці XII століття пов'язана діяльність князя Рюрика Ростиславича. Цей князь відомий як один з персонажів літературно-поетичного твору часів Київської Русі "Слова о полку Ігоревім". У роки, про які йдеться в поемі, він був дуумвіром (співправителем) на київському престолі князя Святослава, який, звертаючись до давньоруських князів із закликом до об'єднання в боротьбі з нападами кочівників, згадує і князя Рюрика та його брата Давида:

Ти, буй Рюриче, і Давиде!

Чи не ваші золочені шоломи по крові плавали?

*Чи не ваша хоробра дружина рикає, яко тури,
ранені шаблями гартованими на полі незнаємім?*⁶¹.

Рюрик – син князя Ростислава Мстиславича, правнук Володимира Мономаха. У 1159 р. його батько посів великокнязівський престол у Києві, де правив протягом 8 років, і, можливо, саме в той час Рюрик отримав в удільне володіння древлянський град Овруч. Цей енергійний князь був помітною фігурою на політичній арені наприкінці XII століття. У 1181 р. він став дуумвіром Святослава Всеволодовича на київському престолі. Пізніше Рюрик зазнав поразки у міжусобній війні з галицько-волинським князем Романом Мстиславичем (батьком Данила Галицького). Помер він у 1215 р. Рюрик був типовим представником феодальної верхівки тих часів, покровительствував мистецтву, зібрав навколо себе художників, поетів і, як зазначає літописець, "мав любов ненаситну о зданих". Саме він наприкінці XII століття збудував у Овручі церкву святого Василя, яка нині є найдавнішою архітектурною пам'яткою на території Житомирської області⁶². За свою тисячолітню історію храм пережив багато лиха. Він був зруйнований під час монголо-татарської навали, довгий час пролежав у руїнах. Сучасний оновлений вигляд храму є результатом реставраційних робіт, проведених на початку XX століття. Відбудовчим роботам передували ґрунтовні археологічні дослідження залишків церкви, які були проведені відомим істориком, археологом членом Імператорської археологічної комісії П. Покришкіним. Відбудову храму було

⁶⁰ Членов А.М. Древлянське походження князя Володимира // Український історичний журнал. – 1970. – № 9.

⁶¹ Слово о полку Ігоревім. Давньоруський текст і ритмічний переклад. – К.: Радянська школа, 1986. – С. 35.

⁶² Раппопорт П.А. Церковь Василия в Овруче // Советская археология. – 1972. – № 1. – С. 82 – 97.

доручено архітектору А. Щусеву. У цілому споруда була відновлена в її первинних формах. За вдаль за результатами і оригінальну за методом реставрацію А. Щусеву у 1910 р. було присвоєно звання академіка архітектури. Пізніше, у 20-х роках ХХ століття, цей же А. Щусєв збудував у Москві (з використанням житомирських гранітів) Мавзолей В. Леніна⁶³.

Із середньовічною історією області пов'язана діяльність багатьох цікавих як політичних, так і освітньо-культурних постатей. Зокрема, такою є особистість київського офіціала власника містечка Малин та інших маєностей на території сучасного Малинського району Ігнатія-Олександра Єльця. За його ініціативою у містечку Ксаверів було засновано єзуїтський колегіум, який у 1678 р. за рішенням Гродненського сейму був переведений до Овруча. На кошти того ж І.-О. Єльця в місті було збудовано для потреб цього навчального закладу величний собор та інші приміщення. Цей колегіум тривалий час залишався єдиним і найбільшим навчальним закладом у Житомирському краї⁶⁴.

У 1773 р., після булли папи Климента XIV, якою скасовувався єзуїтський орден, єзуїти були вигнані з Овруча, а колегіум передали в розпорядження базиліан. Під їх егідою у 1776 році в Овручі відкрили трикласне училище, яке в 1806 р., завдяки турботам відомого діяча на ниві освіти Волині Т. Чацького перетворено на чотирикласне.

Із житомирською землею пов'язано життя і діяльність кількох відомих діячів українського козацтва. Серед них в першу чергу слід назвати ім'я овруцького уродженця Остафія Дашковича. Обіймаючи посаду Черкаського старости і не маючи допомоги від Литовського уряду в обороні українських земель від татарських нападів, він першим почав організовувати ватаги степових "уходників" для відсічі ворожих наскоків. Таким чином він був серед тих, хто започаткував тривалий процес перетворення сезонних промисловців-уходників на військово-лицарський стан – козацтво. Саме О. Дашкович виступив на сеймі в Петрокові з пропозицією збудувати на одному з дніпровських островів укріплену фортецю і розмістити там гарнізон козаків, які б охороняли південні рубежі держави від татар. Однак сейм тоді не підтримав цю пропозицію нашого земляка, вона була втілена в життя в середині ХVІ ст. іншим видним українським діячем, уродженцем Волині князем Дмитром Вишневецьким.

На Житомирщині народилися кілька українських гетьманів. Найбільш відомим серед них є Іван Остапович Виговський. У 1541 р. один із слуг Овруцького замку Григорій Лучич в нагороду за свою службу отримав від польського короля Сигізмунда II ділянку землі Скочківської поблизу села Вигів (нині Коростенський р-н Житомирської області). Після того ця гілка родоусу Лучичів від назви населеного пункту стала носити прізвище Виговські⁶⁵. З цього роду походить згаданий гетьман і, вочевидь, численний родоус

⁶³ Ярмошик І.І. Доля храму // Не хлібом єдиним. – 1991. – № 18, 19.

⁶⁴ Ярмошик І.І. Преображенський собор в Овручі // Велика Волинь: минуле і сучасне: Тези регіональної наукової конференції 14-16 листопада, 1991 року. – Рівне, 1991. – С.19–21.

⁶⁵ Архив Юго-Западной России. – К., 1863. – Ч.ІІІ. – Т.1. – С. 314.

Виговських на Житомирщині. Окрім Івана Остаповича, в українській історії відомі його родичі. Брат Данило став Биховським полковником і був одружений з дочкою Богдана Хмельницького Оленою. Костянтин Виговський був Турівським полковником, активну участь у Визвольній війні під проводом Богдана Хмельницького брали Федір та Самуїл Виговські. А шляхтичі родини Виговських та Васьківських утворили збройний загін, який успішно воював із поляками на території Житомирщини. Упродовж 1683 – 1694 років Іван Кириченко-Виговський обіймав посаду судді в козацькому війську. А після звільнення разом з дворянами Сингаївськими на чолі козацьких загонів із полку Семена Палія нападали на володіння польських поміщиків⁶⁶.

За однією із красномовних версій, на Житомирщині в містечку Корнин (нині Попільніняський район) народився один з найвідоміших гетьманів другої половини XVII століття Іван Самойлович.

Серед діячів козаччини середини XVII століття помітне місце належить уродженцю Житомирщини Юрію Немиричу⁶⁷. Походив він із стародавнього шляхетного православного роду, відомого уже наприкінці XV століття. Його дід Андрій Немирич, воєвода київський, разом з Остапом Дашкевичем у 1514 р. брав участь у поході на Москву, який закінчився невдало; а в 1527 р. вони розгромили військо татар, яке грабувало українські землі. Батько Юрія Немирича, Стефан Андрійович, був Київським підкоморієм і Овруцьким старостою та володів численними маєтностями в Київському воєводстві, переважно на території Житомирського та Овруцького повітів. Своїм синам Юрію, Владиславу, Стефану та дочкам Софії, Галшці, Катерині він залишив у спадок багато сіл та містечок у нашому краї: Горошки, Білка, Черняхів, Коростень, Олевськ, Хочин, Лугини, Сновидовичі й інші.

Юрій Немирич був одним із наймогутніших магнатів нашого краю. Загалом йому належало 4807 дворів. Для порівняння нагадаємо, що Ієремія Вишневецький володів 7603 дворами, Станіслав Любомирський – 4726, Януш Тишкевич – 2127. Таке значне багатство у поєднанні з природними талантами, давало можливість шляхтичу в умовах тодішньої Польщі відігравати суттєву роль у політичному житті держави.

Захоплення протестантством було однією з характерних рис внутрішнього життя польської держави та України в першій половині XVII ст. Особливого поширення серед шляхти набула його раціоналістична течія – антитринітаріанство або социніанство, засновником якого вважається Социн Фауст (1539-1603), італієць за походженням, який змушений був емігрувати до Польщі. Социніани турбувалися про розвиток особистості, науки. Там, де з'являлася їх община, засновувалися школи, друкарні, лікарні. Видатний український історик В. Антонович вважав социніанство найдемократичнішою релігією того часу.

⁶⁶ Архив Юго-Западной России. – К., 1867. – Ч.IV. – Т. 1. - С. 49, 50, 353.

⁶⁷ Фотинский О. Юрий Немирич. Эпизод из истории Волыни XVII века // Волынский Историко-Археологический Сборник. – Вып. 1. – Почаев-Житомир, 1896. – С.3-29.

Родина Юрія Немирича теж сповідувала цей напрям протестантства. Його мати, Марфа Войнаровська, походила із сім'ї, відомої своїми симпатіями до социніанства; тітка Катерина була дружиною відомого покровителя социніан Павла Сенюти; батько підтримував антитринітаріїв Київщини. В умовах такого вільнодумства і формувався характер Юрія. Він одержав блискучу, як на той час, освіту.

Спочатку навчався в Раківській академії, що переживала тоді період свого розквіту. Після її закінчення Ю. Немирич разом із групою друзів (Андрієм Вишоватим, Олександром Чапличем, Петром Суходольським та іншими) у 1631 р. відправився за кордон для завершення освіти. Упродовж чотирьох років він навчався в кращих університетах Європи – у Лейдені, Оксфорді, Парижі. У 1635 р. Юрій Немирич повернувся в Україну, де продовжив справу свого батька і став покровителем социніан. Його родове помістя – містечко Черняхів (в історичних документах не раз зустрічаємо "Немирич на Черняхове Юре") – починає відігравати важливу роль у поширенні социніанських ідей на Київщині.

У 1640 році Юрій Немирич одержав важливу посаду київського підкоморія (урядник суду, що займався розглядом справ про межі земельних володінь), яка була досить впливовою і давала йому можливість підтримувати своїх одновірців. Часто буваючи послом на сеймах, Ю. Немирич виступав проти гонінь на антитринітаріїв з боку католицької церкви та польського уряду. Остаточний удар антитринітаріанству був завданий у ході Визвольної війни українського народу 1648 – 1654 рр. Социніани разом із дворянами інших віросповідань рятувались втечею від наступаючого козацького війська. Козаки не відрізняли їх від маси інших польських або ополячених шляхтичів. Змушений був утікати на Захід і Юрій Немирич, але вже восени 1648 р. він повернувся у свої маєтки. У жовтні цього року Юрій Немирич, як довірена особа кандидата на польську корону королевича Яна Казимира, прибув до похідного козацького табору під Замостям. Через нього Ян Казимир засвідчував свою прихильність українським козакам, намагаючись тим самим заручитись їх підтримкою, і повідомляв, що інший претендент на королівський трон – його брат Кароль – є непримиренним ворогом повстанців. Як відомо, Богдан Хмельницький підтримав домагання Яна Казимира на польську корону, не став штурмувати Замостя і повернув військо в Україну.

Повернувшись у свої маєтки, Юрій Немирич очолив військовий загін шляхти, яка зорганізувалась і виступила на захист своїх володінь. У 1649 р. шляхта Київського воєводства на своєму сеймику обрала Ю. Немирича керівником шляхетського ополчення проти козаків, а його помістя Горошки (нині село Володарсько-Волинського району) визначила центром військових операцій. У 1652 р. київська шляхта просила короля нагородити Ю. Немирича за те, що активно виступив на захист шляхетських маєтків і багато потратив на це власних коштів.

Коли в 1655 р. на Польщу напало шведське військо короля Карла X, Ю. Немирич, як і багато інших шляхтичів, перейшов на його бік. Для нього як

представника антитринітаріан, проти яких католицьке духовенство організувало гоніння, не було мотивів захищати католицьку Польщу. Тому в 1656 році він разом з іншими магнатами (Конецпольським, Вишневецьким) опинився в таборі шведського короля. Однак інтереси шведів теж не були співзвучні з настроями Ю. Немирича, і наступного року він перейшов на бік Богдана Хмельницького, який у той час був союзником шведського короля. Відомі свідчення ніжинського протопопа Максима Филімоновича про те, що Ю. Немирич вступив на козацьку службу за 2 – 3 тижні до смерті Богдана Хмельницького (помер 27 червня 1657 р.).

Пізніше діяльність Юрія Немирича стала досить помітною і стривожила московський уряд, бо він не приймав присяги на вірність царю. Уряд звернувся до козацьких послів з запитом "Кто у них в войску лютор Юрий Немирич и для чего гетман подавал ему города Кременчук, Перевалочно, Кобеляки, Белки, Санжаров... и посланцы говорили есть-де у них в войску лютор Юрий Немирич, а пришел в войско еще при небожчике при прежнем гетмане Богдане Хмельницком, а нынешний гетман ему тех городов не даывал". На це послідувала вказівка "гетьману того Лютора в войску не держать... и говорить, чтобы он его из войска выслал".

Найактивніша діяльність Юрія Немирича відноситься до часів гетьмана Івана Виговського. Із переходом на сторону українського війська Ю. Немирич прийняв православну віру. Окрім того, у 1658 р. опублікував відозву до польських сочиніан, де закликав їх повернутися в лоно православної церкви, поєднатися з вільним козацьким народом і стати добрими громадянами Великого Князівства Руського.

З Іваном Виговським Немирич був знайомий давно. Адже село Вигів, помістя Виговських, межувало з маєтками Немирича. Історичні документи засвідчили навіть їх спір через село Лугини, що належало до володінь останнього. Юрія Немирича вважають одним із авторів Гадяцької угоди 1658 р., він виконував важливі дипломатичні та військові доручення І. Виговського, був полковником Чернігівським та Ніжинським, учасником Конотопської битви 1659 р. Загинув від рук повстанців проти гетьмана І. Виговського в серпні 1659 р.⁶⁸

Серед освітніх діячів Волині початку XIX століття найпомітніше місце, безперечно, належить графу Тадеушу Чацькому⁶⁹. У першу чергу він відомий як засновник Кременецької (Волинської) гімназії, яка започаткувала процеси світської публічної освіти та виховання в регіоні, яке раніше цілком перебувало в руках монастирських закладів єзуїтів, піярів, базиліан, тринітаріїв.

Тадеуш (Тадей або Фаддей) Чацький – таємний радник, історик, письменник, візитатор (ревізор) шкіл Волинської, Подільської та Київської

⁶⁸ Ярмошик І.І. Родовід Юрія Немирича на Житомирщині (XVI – XVII ст) // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: Збірка наукових статей. – Вип. 12. – К., 2003. – С. 193 – 198.

⁶⁹ Кудринский Ф. Фаддей Чацкий // Киевская старина. – 1893. – Т. 40. – С. 319 – 343.; Rolle M. Ateny Wołyńskie. Szkic z dziejów oświaty w Polsce. – Lwów, 1923. – 307 s.; Ziemia T. Tadeusz Czacki i jego zasługi zwłaszcza w dziejach naszego szkolnictwa. – Kraków, 1873.; Janowski L. W płomieniach Wilna i Krzemieńca. – Wilno, 1923.

губерній. Він був сином Коронного підчашого Щенсного (Фелікса) Чацького й Катерини Малаховської, сестри маршалка Великого Сейму. Тадеуш народився 28 серпня 1765 р. в родинному маєтку м. Порицьк, недалеко від Володимира-Волинського. Батьківщиною Чацьких було Познаньське воєводство, на Волині ж помітною стала діяльність прапрадіда Тадеуша Войцеха, який був волинським хорунжим, Володимирським старостою на службі у гетьмана Яблоновського. Мати Тадеуша померла рано, батько був покараний за участь у Барській конфедерації і засланий у Брусилів, пізніше у Броди і Полонне. Через такі обставини Тадеуш разом зі своїм братом виховувався у Данцінгу, в родині свого дядька, Великого Коронного стражника, Франциска Чацького.

Із дев'ятнадцятирічного віку Тадеуш перебував на державній службі, спочатку був членом Коронних надвірних судів, потім працівником рудної (Kommissya Kruszcowa), а пізніше і фінансової (Kommissya Skarbowa) комісії. Незважаючи на таку зайнятість, він самостійно продовжив освіту, вивчаючи юриспруденцію та політичні науки під керівництвом відомих польських істориків Адама Нарушевича і Яна Альбертранді. Водночас працював у Головному Варшавському Архіві, впорядковуючи акти Коронної Метрики. Очевидно, ці наукові заняття пізніше знайшли відображення в його наукових дослідженнях.

У 1785 році він був призначений Новогрудським старостою. Досліджував природні умови Польської держави, склав гідрографічну карту Польщі та Литви, на якій вказав майже 5000 великих та малих річок із позначенням їх глибин та можливостей судноплавства. Вивчав також напрямки зовнішньої торгівлі Польщі, про що підготував спеціальну доповідь "Uwagi o handlu polskim", в якій подав історичний огляд торгівельних стосунків Польщі переважно з Туреччиною, доводив необхідність тісніших торгових стосунків з цією державою.

Його енергійна діяльність у Рудній та Фінансовій комісіях не залишилася непоміченою: у 1786 р. Т. Чацького нагороджено орденом св. Станіслава, а у 1791 – орденом Білого Орла. Хоч Т. Чацький і не належав до палких прихильників Конституції 3 травня 1791 р., оскільки її положення не зовсім відповідали його правовим та політичним переконанням, все ж 7 травня 1791 р. він разом з іншими членами Фінансової комісії склав присягу на вірність новому Основному Закону Речі Посполитої.

Політичні потрясіння, пов'язані з третім поділом Польщі, не минули і графа Т. Чацького. Його маєтки були конфісковані за розпорядженням російського уряду і повернуті йому лише після вступу на престол Павла І. Після певного відходу від громадської та політичної діяльності, молодий граф знову повернувся до активного публічного життя. При коронації нового імператора він був у складі делегації від Київської губернії, у 1800 р. – серед засновників Варшавського "Товариства Приятелів Наук" ("Towarzystwo Przyjaciół Nauk"), у 1802 р. заснував "Торгівельне товариство" ("Towarzystwo handlowe"). У цей же час формував власну бібліотеку, проводив історичні та

правові дослідження. Зі вступом на престол Олександра I відкрився новий період у діяльності графа.

У 1803 р. було реформовано Віленський навчальний округ, до якого увійшли Київська, Подільська і Волинська губернії. Того ж року за пропозицією куратора округу князя Адама Чарториського Т. Чацького призначено візитатором шкіл згаданих трьох губерній. Саме на цій ниві діяльність Т. Чацького стала найбільш відомою, зокрема у зв'язку із заснуванням у 1805 р. Кременецької гімназії. Значну допомогу у виробленні навчально-педагогічних засад нової гімназії йому надав відомий польський політичний та освітній діяч, історик Гуго Коллонтай, який після звільнення із австрійської в'язниці проживав на Волині неподалік від Кременця, в селі Стовпець. М. Ролле вважає Г. Коллонтая правомірним, поруч із Т. Чацьким, засновником Кременецької гімназії.

Погляди Т. Чацького на стан та перспективи розвитку освітньої справи на Волині, в тому числі і в історичному аспекті, відображені в його працях "O gimnazium w Wółyńskiej gubernii i innych dla obojej płci ustanowieniach uczynione..." та "Mówia jasnie Wielmożnego Tadeusza Czackiego... dnia 1 Oktobra 1805 r. przy otwarciu Gimnazjum Wółyńskiego w Krzemieńcu miana".

Зібрання творів Т. Чацького було видано в трьох томах Е. Рачинським у Познані протягом 1843-1845 рр.⁷⁰ Основним та найбільшим його історико-правовими твором є дослідження "O Litewskich i Polskich prawach, o ich duchu, źródłach, i o rzeczach zawartych w pierwszym Statucie dla Litwy 1529 roku wydanym". Це велика за обсягом праця написана справжнім патріотом своєї батьківщини, яка втратила незалежність. У книзі відчувається гордість за її минулу історію, біль за сьогодення. Твір досить великий за обсягом, займає два перші томи трьохтомника його творів. У третьому томі вміщено кілька праць історичного характеру. З минулим України пов'язаний невеликий нарис "O nazwisku Ukrainy i początku kozaków"⁷¹. У цій статті ми бачимо досить позитивний погляд польського графа з ментальністю, характерною для зламу XVIII – XIX століть, на українське козацтво. Він наголошує, що хоч початкова історія козаків не заслуговує схвалення, все ж у XVI і на початку XVII століття їм потрібно віддати належне. Він акцентує увагу на таких демократичних традиціях у середовищі запорожців, як самоврядування, вибори старшини, вміння поєднувати честь із відданістю. Очевидно, такий демократизм імпував Т. Чацькому, бо він і в Кременецькій гімназії запровадив основи учнівського самоврядування, учнівські суди, заміну тілесних покарань на моральні, "присоромлюючі", звертаючись до почуття честі в душах молоді.

Наприкінці статті Т. Чацький висловився про причини невдоволення козацтва та його виступів проти Речі Посполитої. На його думку, це були "gwałt religii, osobiste niesprawiedliwości, poduszczenia obcych i różne przygody" (релігійні утиски, особисті образи, підбурювання чужих і різні випадковості).

⁷⁰ Dzieła Tadeusza Czackiego zebrane i wydane przez hr. Edwarda Raczyńskiego. – T.1. – Poznań, 1843. – 341 s.; T.2. – Poznań, 1844. – 272, XV, XXIII s.; T.3. – Poznań, 1845. – 567 s.

⁷¹ O nazwisku Ukrainy i początku kozaków// Dzieła Tadeusza Czackiego... – T. 3. – S. 320 – 326.

Розвідка Т. Чацького "О назвіску Украйны і początku kozaków" на сьогодні становить для нас певний історіографічний інтерес. При її оцінці слід враховувати час появи – початок XIX століття, коли підняті ним проблеми були іще не досліджені в тогочасній історичній науковій думці. Російською та польською історіографією після зруйнування Запорізької Січі пропагувався відверто ворожий погляд на українське козацтво, а для Т. Чацького такі настрої не характерні. Згадана праця є важливою для розуміння бачення польськими авторами XIX століття проблеми територіальних меж та поняття України, які пізніше багато в чому повторювали й розвивали думки, обґрунтовані Т. Чацьким.

Упродовж XIX століття на Житомирщині працювало багато відомих культурно-освітніх діячів. Помітною серед них є фігура Віктора Іпатійовича Аскоченського (1813-1879) – історика, журналіста⁷². Освіту він розпочав у Воронежській духовній семінарії, а в 1837 р. перевівся до Київської духовної академії, яку закінчив у 1839 р. зі ступенем магістра. Після закінчення навчання викладав в академії польську, німецьку мови та патрологію, пізніше перейшов на цивільну службу. У 1846 р. обіймав посаду радника губернського правління в Житомирі, співробітничав з "Волинськими губернськими ведомостями". На сторінках цієї газети помістив цикл історико-статистичних нарисів про населені пункти Волині. Помер у Санкт-Петербурзі. В. Аскоченський відомий своїми реакційними поглядами, критичними виступами стосовно всього прогресивного в російській літературі і суспільному житті. На це натякає Т. Шевченко у вірші-відгуку на смерть петербурзького митрополита Григорія (теж відомого своїми реакційними поглядами) – "Умре муж велій в власяниці".

Одним з найпомітніших дослідників житомирських старожитностей наприкінці XIX – на початку XX століття був Сергій Свиридович Гамченко (1860-1934) – український археолог⁷³. Народився в містечку Ратному Ковельського повіту Волинської губернії в сім'ї військовослужбовця. Навчався у Київській військовій гімназії, потім – в Олександрівському військовому училищі, в Москві. Уже з перших кроків військового життя поєднував військову службу з археологічними дослідженнями. У 1878 р. брав участь в експедиції В. Антоновича на розкопках курганів у Житомирі, пізніше досліджував їх самостійно. За результатами розкопок видрукував ґрунтовну монографію "Житомирський курганный могильник. Археологическое исследование житомирской группы курганов", у якій дослідив найдавніший період в історії нашого міста. У 1889-1895 рр. С. Гамченко проводив розкопки археологічних пам'яток в басейні р. Корчуватої (на території сучасних Черняхівського та Коростишівського районів Житомирської обл.), а у 1896 р. – давньоруського городища в с. Миропіль та курганів між Мирополем та с. Ульха (Держинський р-н Житомирської обл.). С. Гамченко був серед ініціаторів створення "Товариства дослідників Волині". На початку XX століття його

⁷² Гильтебрант П. Виктор Ипатьевич Аскоченский (некролог) // Древняя и Новая Россия. – 1879. – № 6. – С. 172.

⁷³ Баженов Л.В. Дослідник Східної Волині український археолог Сергій Гамченко // Горошківщина крізь призму століть. – Володарськ-Волинський, 1997.

перевели на службу до Петербурга, де він перебував до 1917 р. Повернувшись до Житомира, С. Гамченко продовжив археологічні дослідження краю. Він очолював археологічний відділ Волинського науково-дослідного музею (в Житомирі), приділяв увагу розробці методики археологічних досліджень.

У 1926 р. його запросили на роботу до Веукраїнського Археологічного Комітету, після чого він досліджував трипільські пам'ятки в зоні будівництва Дніпрогесу.

На початку ХХ століття, зокрема у 20-х його роках, активна наукова діяльність у Житомирі пов'язана з Волинським інститутом народної освіти, правонаступником якого є нинішній Житомирський державний університет імені Івана Франка. Серед плеяди перших інститутських науковців можна назвати імена П. Абрамовича, Н. Дмитрука, В. Кравченка, К. Червяка.

Абрамович Петро Никандрович (1881- ?) – краєзнавець, етнограф, літературознавець⁷⁴, народився в родині сільського вчителя в с. Мізів Ковельського повіту Волинської губернії. Початкову освіту здобув у сільській школі, у 1900 закінчив Волинську духовну семінарію в Кременці. По її закінченню за рахунок державних коштів був направлений продовжувати освіту в Санкт-Петербурзьку духовну академію, де навчався на словесному відділі. Вивчав російське письменство й історію російської мови у проф. Д. Абрамовича, одночасно відвідував лекції в Санкт-Петербурзькому археологічному інституті. Кандидатську дисертацію писав під керівництвом проф. Глибоковського, досліджував мову рукописів богословських праць Л. Толстого. Його дисертація була відзначена грошовою премією. Духовну академію П. Абрамович закінчив у 1904 р. і з 1906 р. працював учителем російського письменства у Волинській духовній семінарії в Житомирі. Коли стало можливим, почав вживати у навчальному процесі українську мову. У 1918 р. він організував позашкільний і дошкільний відділи при Волинському губернському земстві, якими завідував до скасування земства у травні 1919 р. У 1919 р. йому доручили організувати в Житомирі Учительський інститут (нині Житомирський державний університет імені Івана Франка). Він був призначений його першим ректором. Окрім виконання ректорських обов'язків, викладав тут етнографію, українську мову й літературу.

У 1924 р. за завданням історичної секції ВУАН (М. Грушевського) почав досліджувати історію міста Житомира та Київського воєводства. Однак зібраний ним матеріал не був опублікований, нині зберігається в ДАЖО (ф. 3409). Намагаючись уникнути переслідувань НКВС, у 1931 році виїхав до Харкова. Подальша його доля невідома.

Дмитрук Никанор Костьович (1902-1938) – етнограф, краєзнавець⁷⁵. Народився в сім'ї селянина в с. Лука (нині Житомирський район Житомирської області). Протягом 1917-1920 рр. закінчив три класи Житомирської

⁷⁴ ДАЖО. Ф.-Р. 31. Оп.1. Спр. 13. Арк.. 80 – 80 зв.

⁷⁵ ДАЖО. Ф.-Р. 5013. Оп.2. Спр. 7482-П.Т.1. Арк.. 26-33; Т.2. Арк.. 365 -387.; ДАЖО. – Ф.-Р.344. Оп.1. Спр. 317.; Гарбузова Л.Г. Н.К.Дмитрук – дослідник традиційної народної культури краю // Житомирщина крізь призму століть: Науковий збірник. – Житомир: Журфонд, 1997. – С. 138 – 140.

учительської семінарії. Після того вступив до лав Червоної Армії. 6 серпня 1921 р. був звільнений із військової служби і здобував освіту у Житомирській педшколі ім. М. Драгоманова, в якій навчався протягом 1921-1923 рр. У 1923 р. вчителював у Житомирській 19-ї трудшколі, у 1925 р. працював у Волинському науково-дослідному музеї, де навчався в аспірантурі відділу етнографії під науковим керівництвом В. Кравченка. Активно проводив етнографічні дослідження на Коростенщині, співпрацював з етнографічною експедицією ВУАН, працював у редакції Коростенської газети "Нове село". У 1927 р. разом з дружиною виїхав на роботу в Дідковецьку школу, де з метою проведення стаціонарних етнографічних досліджень заснував краєзнавчий гурток, створив сільський краєзнавчий музей. У 1929 р. був запрошений на редакційну роботу до Коростеня, пізніше – до Житомира, де поєднував музейну працю з редакційною. У місцевій газеті "Радянська Волинь" видрукував ряд краєзнавчих статей. У 1932 р. закінчив свій аспірантський стаж у Харківському науково-дослідному інституті історії матеріальної культури і завершив наукову роботу "Історія Баранівського порцелянового заводу". У 1934 р. очолив історичний відділ Волинського науково-дослідного музею, проводив етнографічні експедиції в с. Дениші, с. Висока Піч. 28 листопада 1937 р. Н. Дмитрука заарештували, йому інкримінувалось те, що він "є учасником Української націоналістичної організації, проводить контрреволюційну роботу, направлену на повалення радянської влади..., шляхом збройного повстання". І хоч єдиною провиною його, зафіксованою слідством, було те, що при підготовці виставки, присвяченої 19-ій річниці Жовтневої революції, помістив в експозиції портрети Л. Троцького, Й. Якіра, Я. Гамарника та "по-враждебному извращенные апрельские тезисы В. Ленина"⁷⁶. Окрім Н. Дмитрука, в справі цієї сфабрикованої "контрреволюційної організації" були притягнуті ще 35 осіб. Усі вони були засуджені до розстрілу, вирок виконано 10 червня 1938 р. Реабілітовані в 1957 р.

Кравченко Василь Григорович (1862-1945) – етнограф, краєзнавець⁷⁷⁷⁸. Народився в м. Бердянську в сім'ї селянина. Початкову освіту здобув у місцевій двокласній школі. Протягом 1877-1880 рр. навчався у Феодосійському вчительському інституті. Після того вступив на військову службу "вольноопределяющимся". Проходив службу в 126-му піхотному Рильському полку (в Житомирі), виконував обов'язки завідувача полкової бібліотеки, квартирмейстера, скарбника.

У 1902-1903 рр. В. Кравченко був членом "Товариства українських поступовців", одним з організаторів "Просвіти" в Житомирі. Поліція встановила за ним нагляд і за громадську діяльність у 1914 р. він був висланий до м. Коврова Володимирської губернії. У 1917 р. повернувся до Житомира. Тут він обирався членом Міської Ради, членом губпродкому і завідувачем

⁷⁶ ДАЖО. Ф.-Р. 5013. Оп.2. Спр. 5451-П. Т.2. Арк. 26 – 27, 120.

⁷⁷ ДАЖО. Ф.-Р. 266. Оп.1. Спр. 456.

⁷⁸ Костриця М.Ю. Мокрицький Г.П. Народнознавець і „ворог народу” // Репресоване краєзнавство (20-30 роки). – К.: Рідний край, 1991. – С. 73 -79.

міського і земського самоврядування, вченим секретарем Волинської філії Сільгоспнаукому. У своїй науковій діяльності підтримував творчі стосунки з багатьма відомими українськими вченими – Б. Грінченком, В. Антоновичем, М. Грушевським, М. Коцюбинським, Ф. Вовком, В. Стефаником, академіком О. Шахматовим.

В. Кравченко активно працював і в "Обществе исследователей Волыни", яке функціонувало в Житомирі з 1900 р, керував його етнографічною секцією. З 1920 р. завідував етнографічним відділом Волинського музею, у 1927 р. при музеї створив аспірантуру, якою особисто керував. При Житомирських педкурсах організував етнографічний гурток, члени якого здійснювали експедиційні дослідження в селах Житомирщини, випускали рукописний журнал "Етнограф" (вийшло 14 чисел). Займався вивченням національних меншин на Житомирщині. Для цього склав спеціальний п'ятирічний план досліджень, за яким основна увага приділялась вивченню промисловості, побуту в Мархлевському районі, зокрема Биківської й Мар'янівської гут, Кам'янобрідського фаянсового та Мархлевського порцелянового заводів⁷⁹.

Фотинський Орест Авксентійович (1862-1931) – історик, краєзнавець. Народився 23 грудня в сім'ї священика села Батькова Кременецького повіту Волинської губернії. Початкову освіту здобув у Кременецькому духовному училищі, упродовж 1877-1883 р. навчався у Волинській духовній семінарії, згодом закінчив Київську духовну академію. Спочатку працював викладачем у Житомирському жіночому духовному училищі. Він був ініціатором створення Волинського церковно-археологічного товариства (відкрите 2 січня 1894 р.), завідував Волинським єпархіальним давньосховищем при цьому товаристві. Пізніше брав участь у діяльності "Общества исследователей Волыни", яке діяло в Житомирі з 1900 р. до 1920 р. У 1899 р. О. Фотинський був делегатом XI Археологічного з'їзду, для якого організував виставку волинських старожитностей. На з'їзді виступив з повідомленням про свої дослідження історії Волині. Викладав історію України та Волині у Волинському народному університеті, який функціонував у Житомирі з осені 1917 до весни 1918 року, а з жовтня 1919 р. – у створеному Волинському інституті народної освіти. У 20-х роках О. Фотинський організував історичний архів при Волинському губернському архівному управлінні (нині Державний архів Житомирської області), завідував історичним відділом Волинського науково-дослідного музею (зараз Житомирський краєзнавчий музей). Як викладач, розробив курс лекцій з історії України для студентів Житомирського інституту народної освіти, підготував матеріал "Церковне землеволодіння на Волині й кошти по матеріалах римо-католицьких і уніатських XVIII – XIX ст.", працював над темою "Історія Острівської єзуїтської колегії". На жаль, нині доля цих творів невідома⁸⁰.

⁷⁹ Ярмошик І.І. Волинь в історико-краєзнавчих дослідженнях XIX – XX ст. – Житомир: видавництво „Волинь”, 2006. – С. 104 – 105.

⁸⁰ Ярмошик І.І. Історія українського козацтва в дослідженнях Ореста Хотинського // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: Збірка наукових статей. – Вип. 13. – К., 2004. – С. 171 – 175.

Червяк Корній Григорович (1894-1938) – етнограф, краєзнавець⁸¹. Народився в м. Млинові Дубнівського повіту у селянській родині. До першої світової війни вчителював у с. Ушомир під Коростенем. У 1922 р. викладав у Житомирському ІНО, тут зблизився з В.Г. Кравченком, зацікавився історією, етнографією Волині. У 1922 р. вступив на етнографічний відділ географічного факультету Ленінградського університету. У часи навчання підтримував стосунки з Ленінградським Товариством дослідників української історії, письменства та мови, на його засіданнях виступав з доповідями про етнографічні дослідження на Коростенщині. З 1926 р. навчався в аспірантурі, а з 1927 р. працював у Коростенському краєзнавчому музеї, згодом став його директором.

У 1931-1933 рр. був науковим працівником Українського комітету краєзнавства і одночасно завідуючим відділу етнографії Українського науково-дослідного інституту історії культури імені академіка Д. Багалія в Харкові. Репресований органами НКВС.

Традиції науково-дослідної роботи на Житомирщині не були втрачені і в наступні десятиліття. Важливим осередком науки залишався Житомирський педагогічний інститут (зараз – Житомирський державний університет імені Івана Франка), інші навчальні та культурні заклади. Тут працювали відомі українські науковці Л. Коваленко. І. Винокур та інші. Неможливо тут розповісти про всіх видатних діячів, які народилися, жили та працювали в нашому краї. Кожен з них зробив свій посильний внесок у розвиток вітчизняної науки, культури, громадського та політичного життя. Імена одних є більш відомими широкому загалу, інші – менш, прізвища багатьох взагалі замовчувались.

⁸¹ Прокопчук В.С. К.Г.Червяк – краєзнавець-музейник учений // Житомирщина крізь призму століть: Науковий збірник. – Житомир: Журфонд, 1997. – С. 140 – 142.

Розділ 2. Науково-освітній та культурний потенціал Житомирщини

2.1. Історія становлення і розвитку педагогічної освіти Житомирщини

Система підготовки вчителів на Житомирщині почала формуватися з 60-х років XIX ст. Процес її становлення безпосередньо пов'язаний із ім'ям видатного вітчизняного педагога К. Ушинського. Саме він у другій половині XIX століття теоретично обґрунтував і практично дослідив доцільність та ефективність діяльності навчальних закладів різного типу, в тому числі й учительських семінарій. Зокрема у своїй праці "Проект учительської семінарії" він подає ґрунтовні та доцільні поради відносно організації навчально-виховної діяльності, змісту навчання та устрою такого типу закладів⁸². Ці положення були покладені в основу створення Коростишівської учительської семінарії, багата і славна історія якої веде свій початок від далекого 1869 року. Саме тоді, 1 травня 1869 р. при Київському університеті була відкрита Перша тимчасова педагогічна школа, на базі якої згодом було утворено навчальний заклад інтернатного типу з трирічним терміном навчання – учительська семінарія Південно-Західного краю, навчання в якій розпочалось 22 жовтня.

Офіційною підставою для її заснування була затверджена імператором пропозиція Державної Ради від 26 травня 1869 р. Оскільки тимчасове перебування навчального закладу було передбачено в Києві, тут 14 жовтня 1869 р. і відбулося перше засідання педагогічної ради учительської семінарії і затверджено прийом перших вступників до першого та другого класів. Приміщення семінарії орендувалось у Києві й було розташоване на Бульварно-Кудрявській вулиці (нині вул. Воровського). Розпочалось ж навчання в учительській семінарії Південно-Західного краю 22 жовтня 1869 р.

Семінарія належала до відомства Міністерства народної освіти і безпосередньо підпорядковувалась управлінню Київського навчального округу. Вона діяла за "Положенням про учительську семінарію м. Молодечно" відповідно до штатного розкладу Молодечнянської учительської семінарії Волинської губернії.

22 жовтня 1869 р. учительська семінарія вже мала акредитований будинок на Бульварно-Кудрявській вулиці. При семінарії існувало дворічне народне училище, де семінаристи проходили практику з метою формування професійних умінь. Усією фінансовою, матеріальною і господарською базою учительської семінарії керував опікун Київського навчального округу Платон Олександрович Антонович. Про матеріальне забезпечення цього навчального закладу подаються такі відомості: кошти на утримання поступали з казни держави і складали суму 13045 крб. за 1869/70 н.р. Надалі ця сума виросла і в 1890/91 навчальному році становила 16140 крб⁸³.

⁸² Ушинский К.Д. Проект учительской семинарии // Соч. в 6-ти т. – Т. 2. – М.: Педагогика, 1974. – С. 42

⁸³ ЦДІАУ, ф.707,0.37, д. 435, ст.51, 1871 р.

Семінарія відразу була запрограмована на тимчасове перебування в столиці, тому одночасно з відкриттям учительської семінарії в Києві почалися активні пошуки населеного пункту в сільській місцевості, куди у серпні 1873 року перенесли навчальний заклад. Питання про тимчасове розміщення навчального закладу вперше зустрічається у "Звіті Опікуна Київського навчального округу за 1870/71 рр." Там є розділ "Учительська семінарія, тимчасово відкрита 22 жовтня 1869 року у м. Києві"⁸⁴. До причин тимчасового перебування навчального закладу в Києві можна віднести страх уряду перед негативним бунтарським впливом великого університетського міста на вихованців-семінаристів (приймали на навчання в семінарію лише осіб чоловічої статі, які мали свідоцтво про "благонадійність", що видавалося канцелярією Київського губернатора); незадовільна матеріальна база семінарії на вулиці Бульварно-Кудрявській (навчальні приміщення в м. Києві орендувались у австрійського підданого Левицького). Кількість будівель не вирішувала проблеми розміщення гуртожитку семінаристів і квартир директора та викладачів.

Наприкінці жовтня 1869 р. архітектор Київського учбового округу П. Шлейфер за дорученням попечителя оглядав у Брусиліві будинки капуцинського кляштора, закритого ще в 1832 р., однак забракував їх і територію монастиря як такі, що не відповідали вимогам семінарії. Такий же наслідок мали й інші подібні спроби.

Згодом було схвалено запропонований П. Шлейфером комплекс семінарських будинків (один з них двоповерховий) у північно-західній частині Коростишева. Вибране місце виявилось зручним за своїм географічним положенням, оскільки містечко знаходилось на стику трьох губерній, на новій шосейній дорозі Київ – Житомир. Відомості про це зустрічаються в доповідній записці Київському губернатору, датованій 2 лютого 1872 р. У ній ідеться про дозвіл Міністерству народної освіти на придбання трьох десятин землі в Коростишівській економії для заснування в місті вчительської семінарії.

На будівництво семінарії було асигновано 56666 крб. Робота йшла успішно, і вже в серпні 1873 р. Київському генерал-губернатору доповіли, що будівництво приміщення в м. Коростишеві закінчено, за винятком окремих дрібних робіт, які протягом двох тижнів завершаться, після чого приміщення буде передане у відання начальства семінарії.

3 серпня 1873 р. вчительська семінарія Південно-Західного краю була переведена в Коростишів Радомишльського повіту Київської губернії і стала іменуватись Коростишівською учительською семінарією.

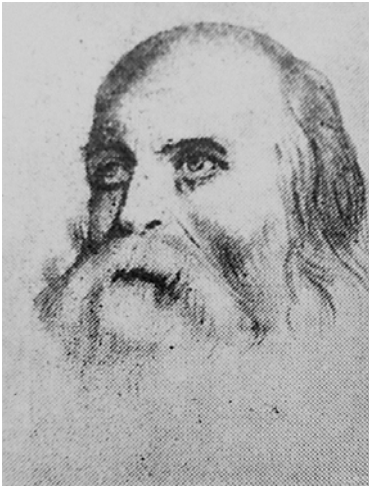
У жовтні 1873 р. при семінарії було відкрито початкове однокласне училище, яке в липні 1903 р. було реорганізоване на двокласне. Курс навчання в семінарії був трьохрічним; з 1907 р. відкрився підготовчий клас.

На утримання семінарії і зразкового початкового училища, що існувало при ній, відпускалося із державного Казначейства 16 тис. 148 крб. На чолі

⁸⁴ ЦДІАУ, ф.707,0.37, д. 435, ст.22, 1871р.

семінарії стояв директор, він же керував зразковим початковим училищем. Директор призначався попечителем Київського учбового округу і затверджувався Міністерством народної освіти. Він повинен був походити з осіб православної віри, мати вищу освіту. Наставників (вони ж і викладачі), законовчителя і вчителя зразкової початкової школи призначав директор семінарії, а затверджував попечитель.

Директор керував навчально-виховною роботою і господарством семінарії, відвідував уроки наставників і практичні уроки вихованців, керував педагогічними конференціями і засіданнями педагогічних рад. Діяльність наставників у семінарії мала служити прикладом для майбутніх учителів, яких

*Перший директор
семінарії І. Посяда*

вони готували для початкових народних училищ. Це зобов'язувало наставників найсуворішим чином підпорядковуватись розпорядженням керівництва, рішенням педагогічної ради закладу, акуратно з'являтися на уроки, добросовісно до них готуватися, ставитись до учнів справедливо, погоджувати свої вимоги з можливостями слухачів.

Восени 1869 року за рекомендацією М. Пирогова, який тоді був попечителем Київського учбового округу, Міністерство освіти призначило директором семінарії радника Івана Яковича Посяду⁸⁵.

Про цю подію йдеться у звіті опікуна Київського учбового округу за 1870 н.р.: "Директором семінарії призначений служивший вихователем Полоцької військової гімназії, Надворний порадник І. Посяда, закінчивший курс Казанського університету кандидата філологічного факультету, який вивчав педагогічну справу за кордоном"⁸⁶. І. Посяда був освіченим учителем, що досконало знав педагогічну справу, талановитим організатором і господарником. Крім виконання безпосередніх доручень керівника навчального закладу, він викладав у семінарії педагогіку, практикум з російської граматики, арифметику.

Здобуваючи університетську освіту в Києві (філософський факультет), він входив до революційно-демократичного осередку Кирило-Мефодіївського товариства, очолюваного Т. Шевченком. Жандармські переслідування змусили І. Посяду переїхати до Казані, де юнак закінчив навчання в місцевому університеті на історико-філософському факультеті зі вченим ступенем кандидата філософських наук.

Мандруючи Європою, детально вивчаючи національне питання в Німеччині, Австрії, Швейцарії, Франції, І.Я. Посяда зацікавився новітньою німецькою філософією, філологією, теоретичною і практичною педагогікою. Саме в Німеччині він познайомився з відомим хірургом і педагогом

⁸⁵ Галайчук Я.Я. // «Ленінським шляхом». – Коростишів, 1969, 13 червня.

⁸⁶ ЦДІАУ, ф. 707, 0.37, д.435, ст.52, 1871р.

М. Пироговим, який порадив молодому науковцю звернути особливу увагу на питання підготовки вчителів у німецьких учительських семінаріях з тим, щоб усе краще перенести на практику підготовки педагогів в Україні.

Володіючи німецькою мовою, І. Посяда досконало вивчив особливості підготовки вчителів у Німеччині, займався активною вчительською діяльністю: слухав і сам читав лекції, вів уроки в школі, брав участь у педагогічних конференціях. Саме перебуваючи в Німеччині, він остаточно вирішив готувати себе до освітянської праці на Батьківщині.

За 10 років роботи на посаді директора семінарії Іван Якович багато зробив для підготовки вчителів народних шкіл, для розвитку освіти поліського краю. Головну увагу керівник приділяв вихованню освічених кадрів для шкіл нового типу – міністерських народних училищ. Невід'ємним моментом у вихованні стало поєднання теоретичного навчання з обов'язковою роботою семінаристів у майстернях, садку, на дослідних ділянках, пасіці.

Багато відповідальних обов'язків поклав на себе директор семінарії, серед яких найголовніші – добір контингенту учнів (сільських юнаків), справедливий розподіл стипендій з метою матеріальної підтримки дітей бідняків.

Добре розуміючи виховну роль колективу, І. Посяда організував при семінарії учнівську артіль, яку в одному із звітів називає братством. Таким чином вихованці самі забезпечували себе й одягом і харчуванням, що давало можливість вирішити чимало складних проблем.

Директор семінарії постійно цікавився тим, як складалася доля її випускників. З цією метою він неодноразово відвідував школи, де працювали колишні вихованці навчального закладу, переймався якістю початкової освіти, вивчав проблемні ситуації.

За час перебування І.Я. Посяди на посаді директора семінарії підготовлено 200 вчителів сільських початкових шкіл. Він виховав цілу плеяду народних педагогів, свідомих своєї гідності, оборонців селянських мас, нову живу силу в пореформеному селі.

Через арешти за участь у революційній діяльності багатьох учителів, колишніх вихованців Коростишівської учительської семінарії, І. Посяда потрапив у немилість керівництва учбового округу, зазнав переслідувань. 21 червня 1879 р. (на цей час Іван Якович 25 років працює на освітянській ниві) педагога звільнили з роботи і заборонили працювати в Україні.

Змушений залишити Батьківщину, він працював спочатку директором народних шкіл Воронежської губернії (1880-1885 рр.), де створив два методичних посібники з мови й арифметики для вчителів народних шкіл, та в Оренбурзькій губернії (1885-1891 рр.) на цій же посаді.

Вийшовши у відставку, І. Посяда залишив педагогічну діяльність, повернувся в Україну й оселився в Коростишеві, який став для нього рідним і дорогим.

24 жовтня 1894 р. Іван Якович помер. Його традиції ще й донині живуть у навчальному закладі, спонукаючи вихованців до активної творчої діяльності в галузі народної освіти.

За Положенням 1864 р. Коростишівська учительська семінарія готувала вчителів початкових класів. Прийом у перший клас проводився один раз на рік. Конкурс був по 8-10 осіб на місце. Бідноті потрапити на навчання було нелегко, але найбільш обдарованим все ж вдавалося подолати бар'єр соціальної нерівності.

У творі "Мій шлях" С. Васильченко пише; "Коростишівська семінарія була широко популярна на Україні. До неї приймали щороку 10-12 душ казенними стипендіатами, і це будило світлі мрії про науку в сільській бідноті. Це був єдиний малісінький огник для бідних здібних селянських дітей, і виростав він у палкій юнацькій уяві до легендарних розмірів. Київщина, Полтавщина, Чернігівщина, Волинь, Поділля щороку надсилали туди найкращий світ цвіт, щастя випадало не багатьом"⁸⁷.

За півстолітню діяльність семінарія (з 1869 по 1919 рр.) перетворилася на відомий освітній і культурний центр Правобережної України. Маючи значну наукову і методичну базу, викладацький колектив здійснював широку науково-дослідну роботу, залучаючи до неї семінаристів.

У семінарії знаходилось дві бібліотеки: фундаментальна – 3144 назв, 6807 томів, і учнівська – 1330 назв, 2197 томів (станом на 1913 рік). При семінарській метеорологічній станції також була окрема бібліотека з проблем метеорології, куди цілеспрямовано надходили наукові видання з Російського географічного товариства, Головної фізичної лабораторії, Київського товариства природознавців, обсерваторій Київського і Новоросійського університетів і приватні – від відомих вчених метеорологів, серед яких професори О. Войков, О. Клосовський, А. Краснов та ін. Значне місце в розвитку науково-практичної діяльності учнів займав педагогічний музей, який нараховував 1044 експонати з усіх галузей знань.

У семінарії викладались такі предмети: закон Божий, педагогіка, російська мова, церковнослов'янська мова, арифметика, геометрія, російська й загальна історія, географія, природознавство, красномис, малювання, співи, гімнастика. Основна увага у підготовці майбутніх учителів приділялась спеціальній освіті. Цей напрямок роботи був тісно пов'язаний з практичним навчанням.

Вихованці III класу відвідували зразкове двокласне училище при семінарії, утворене по типу двокласних сільських училищ спеціально для практичних занять семінаристів. Результатом відвідувань були конспекти уроків, у яких обов'язково вказувались прийоми викладання. Крім цього, кожен семінарист повинен був здійснити педагогічне спостереження за одним з учнів училища і скласти до кінця навчального року його розгорнуту характеристику. Підсумком такої форми навчання була педагогічна конференція. Завданням таких конференцій були надати практичну, методичну і дидактичну допомогу.

Вихованці випускного курсу IV класу протягом навчального року повинні були обов'язково відвідувати уроки наставників училища. Після чого їм

⁸⁷ Васильченко С. Мій шлях (Автобіографічні записки) // Вибр. Твори. – Т. IV. – К., 1960. – С. 337.

надавалась можливість самостійно виступити у ролі практикантів-учителів. Такі практичні уроки поділялись на разові та залікові.

Окремою формою самостійної роботи в семінарії було складання рефератів вихованцями з суспільних наук, які не входили в курс обов'язкових навчальних предметів. Читання і обговорення їх носило проблемний характер і проходило у формі бесіди.

Освіта в учительській семінарії була спрямована на особливості майбутнього сільського життя і служби народного учителя. У зв'язку з цим були організовані обов'язкові уроки ручної праці, зміст яких виражався у набутті семінаристами токарно-столярного ремесла і палітурної справи. До речі, кращі вироби вихованців семінарії експонувались на Всеросійській виставці у Києві в 1913 році. Існував ще один вид занять, які носили факультативний характер, – із садівництва, городництва, свиначства та бджільництва.

У позакласний час у недільні і святкові дні в семінарії відбувались так звані вечірні читання, на яких обговорювались і розв'язувались різні освітньо-виховні проблеми. Вибір текстів був досить широким і зумовлювався актуальними потребами семінаристів. Це могли бути читання правил хорошого тону і статей з проблем психології або ж оповідань К. Станюковича і життя святого Іоана Златоуста.

Окремим напрямком освітньо-виховної роботи у семінарії були екскурсії. Завдання і маршрути їх були різноманітні. Регулярно організовувались недільні виходи учнів до лісу, поїздки до близьких міст, наприклад, до Житомира на поклоніння святим мощам великомучениці Анастасії у Кафедральному соборі з відвідуванням міського музею і теологічною бесідою з архієпископом Волинським і Житомирським Антонієм (1907 рік). Періодично влаштовувались тривалі екскурсії науково-пізнавального характеру, наприклад, Коростишів – Київ – Москва – Нижній Новгород – Казань – Перм – Нижній Тагіл – Єкатеринбург – Челябінськ – Златоуст – Самара – Тула – Курськ – Київ – Коростишів у 1912 році.

У семінарії здійснювалась також обов'язкова музична освіта, що передбачала заняття на скрипці і фісгармонії, а також добровільне навчання гри на народних інструментах з вивченням фольклору, співів і читань рідною мовою.

Працювали у навчальному закладі активний провідник ідей Т. Шевченка зоолог В. Совинський, філолог М. Андріївський, відомий математик В. Єрмаков, художник І. Мурашко, педагоги І. Давидович, М. Кудрицький.

Особливе місце в освіті займала науково-практична діяльність семінаристів, що пов'язана з отриманням метеорологічних знань. Провідну роль у цьому напрямку роботи відіграв відомий український метеоролог і педагог М. Кудрицький. Михайло Петрович Кудрицький був особливо помітною постаттю серед науковців кінця XIX – початку XX століття. Він відомий як один із організаторів метеорологічної мережі України. У 1895 р. М. Кудрицький закінчив цикл спостережень, які вів з 1883 р. на заснованій ним

метеостанції при Коростишівській учительській семінарії. Десятки кваліфікованих спостерігачів підготував невтомний педагог і дослідник з числа своїх вихованців.

Протягом декількох років М. Кудрицький працював на посаді директора Коростишівської учительської семінарії, а з 1907 р. перейшов працювати до Житомирської першої гімназії. Завдяки його подвижницькій діяльності у 1893 р. у семінарії було організовано метеорологічну станцію, яка вже у 1897 р. зі слів О. Клосовського, стала однією з найбільших агрометеорологічних станцій Російської імперії. Тільки за перших десять років роботи станції постійними спостерігачами в різний термін працювало 75 семінаристів, а навчання основам метеорології пройшли практично всі вихованці. 103 з них (третя частина) після закінчення семінарії вели самостійні метеорологічні спостереження у Київській, Волинській, Подільській, Чернігівській, Полтавській губерніях. Вагомим внеском у розвиток вітчизняної метеорології стала його праця "Клімат Коростишева", в якій підбито підсумки більш ніж десятирічної діяльності. Назване дослідження відзначене іменною бронзовою медаллю на Всесвітній виставці в Парижі у 1897 р.

У 1895 р. до Коростишівської учительської семінарії вступив Степан Васильович Васильченко (Панасенко) – майбутній відомий український письменник-демократ, автор широко знаних українським читачам оповідань і новел. Син безземельного селянина-шевця з Ічні, що на Чернігівщині, потрапив до навчального закладу лише завдяки своїм винятковим здібностям. Ось як згадує він про альма-матер в автобіографічній повісті "Мій шлях": "Коростишівська семінарія була широко популярна на Україні. До неї приймали щороку 10-12 душ казенними стипендіатами, і це будило світлі мрії про науку в сільській бідноті. Це був єдиний малісінький огник для бідних здібних селянських дітей... Київщина, Полтавщина, Чернігівщина, Волинь, Поділля щороку надсилали туди найкращий свій цвіт – щастя випадало не багатьом..."

Ця семінарія давня, ще в 60-х роках вона була в Києві, позначилась народолюбними ідеями, і ще до мого часу витали там тіні таких директорів, як відомий кириломефодіївець Посяда".

Щирі спогади про юнацькі роки, проведені в Коростишеві, письменник залишив у творах "Записки вчителя", "Оксана". У них з великою повагою описані вчителі-наставники, котрі зі своєї заробітної плати виділяли гроші для допомоги дітям бідняків.

Демократичні традиції, що були покладені в основу навчання і виховання в Коростишівській учительській семінарії, письменник і педагог Степан Васильченко проніс через усе свідоме життя.

Важливим напрямком розвитку індивідуальних здібностей учнів було стимулювання їхніх літературних дарувань. Завдяки діяльності директора семінарії, видатного педагога того часу О. Тарнавського у 1908 році в Києві були надруковані окремим виданням дві книги творчих робіт семінаристів "Паломництво вихованців Коростишівської учительської семінарії в

м. Житомир у 1907 році" і в Житомирі "З життя Коростишівської учительської семінарії в 1907-1908 навчальному році". Це були результати творчого осмислення побаченого і пережитого семінаристами.

Починаючи з 1917 р., до семінарії вперше було дозволено приймати дівчат, а до навчального плану введені українська мова та література, історія, географія України.

У 1919 р. Коростишівську учительську семінарію реорганізовано у трьохрічні вищі педагогічні курси з однорічним підготовчим класом. Фактично навчання тривало 4 роки.

У 1924 р. педкурсам було присвоєно ім'я відомого українського письменника-класика Івана Яковича Франка.

З 1925 р. педкурси перейменовані на педагогічний технікум, а його учні стали називатись студентами. У цей час тут навчалось 125 студентів, які здобували професію "Вчитель початкових класів та вихователь у дошкільних установах". Серед них – наш земляк Євген Шабліовський, котрий пізніше став відомим літературознавцем, членом-кореспондентом Академії наук УРСР, лауреатом Ленінської премії.

У 1937 р. педтехнікуми були реорганізовані в педагогічні школи, і Коростишівський педагогічний технікум став називатись Коростишівською педагогічною школою імені І. Франка. У довоєнний період тут функціонував заочний відділ.

У грізні роки Великої Вітчизняної війни викладачі та студенти навчального закладу стали на захист рідної землі від ненависного ворога. За мужність і героїзм звання Героя Радянського Союзу були удостоєні випускники Б. Сидоренко та А. Козак (двічі). Серед активних учасників Великої Вітчизняної війни викладачі та студенти педшколи А. Мартинюк, О. Броніцький, М. Дубова, В. Цимбалюк, М. Лісовський, М. Куценко, А. Волинець, М. Бродацький та багато інших.

З 1944 р. відновлюється навчальний процес, і саме з цього часу заклад одержує назву і статус педагогічного училища. У 1958 р. в училищі розпочато підготовку вчителів трудового навчання та креслення. У 1960 р. на посаду директора училища призначено Леоніда Лукича Макаренка.

Народившись у сім'ї педагогів (батько Лука Павлович, – філолог, заслужений учитель УРСР, мати, Мотря Андріївна, – вчитель біології) у с. Брусилові на Житомирщині, Леонід Лукич зовсім не випадково обрав освітянську долю.

Закінчивши із золотою медаллю Брусилівську середню школу, в серпні 1940 р. він стає студентом філологічного факультету Київського педагогічного інституту імені М. Горького.

Влітку 1941 року сімнадцятилітній юнак був мобілізований до лав Радянської Армії. На службу потрапив до Грузії в підготовчу батарею 34-го запасного артилерійського полку.

З жовтня 1941 р. по травень 1942 р. Леонід Макаренко екстерном закінчив з відзнакою Тбіліське артилерійське училище імені 26 Бакинських комісарів.

Відразу ж був призначений командиром артилерійської батареї на Північно-Кавказький фронт, де воював з травня по кінець грудня 1942 р. 30 грудня 1942 р. в бою під м. Малгобек його тяжко поранено. За виявлені мужність та героїзм командування представило лейтенанта Л. Макаренка до нагородження орденом Червоної Зірки.

19 травня 1947 р. Леонід Лукич звільнився в запас у званні капітана. З 1 вересня 1947 р. продовжив розпочате ще до війни навчання в Київському педінституті. Диплом учителя української мови та літератури одержав 30 липня 1950 р.

*Понад 25 років очолював
колектив
Коростишівського
педагогічного училища
Л.Л. Макаренко*

Понад 25 років Леонід Лукич очолював колектив Коростишівського педагогічного училища ім. І. Франка. За цей період відбулися істотні зміни в житті навчального закладу, багато зроблено для якісної підготовки кваліфікованих спеціалістів освітянської галузі.

Результатом наполегливої турботи керівника про зміцнення матеріальної бази училища стало добудоване в 1972 р. приміщення першого навчального корпусу на 8 класних кімнат та спортивної зали, у 1982 р. завершено будівництво студентського гуртожитку на 360 місць; споруджено дві навчальні майстерні – столярну та механічної обробки деревини. У 1984 р. збудовано слюсарну майстерню з підсобним приміщенням. Л. Макаренко подбав і про придбання устаткування для майстерень, зокрема верстатів, у тому числі й промислових.

Великою мірою завдячуючи мудрому, вимогливому і справедливому керманичу, глибокі знання, широку ерудицію, володіння тактом і толерантністю, кращі традиції національної культури несли в життя випускники Коростишівського педагогічного училища ім. І. Франка.

Неодноразово навчальний заклад відзначався урядовими нагородами, преміями, грамотами, дипломами. На честь 100-річчя від дня заснування колектив педагогічного училища нагороджено Грамотою Президії Верховної Ради СРСР (22 жовтня 1969 р.); на честь 60-річчя утворення СРСР за перемогу у Всесоюзному змаганні – Почесним Червоним Прапором МО СРСР та ЦК профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ, а за сільськогосподарські роботи – дипломом Ради Міністрів УРСР.

Тисячі майстрів педагогічної справи, доля яких пов'язана з Коростишівським педагогічним училищем, із вдячністю згадують Леоніда Лукича Макаренка, шанобливо величаючи його Учителем учителів. За заслуги в галузі освіти і педагогічної науки постановою колегії Міністерства освіти УРСР він нагороджений медаллю А. Макаренка, 9 травня 1976 р. йому присвоєно звання "Заслужений вчитель УРСР".

Світла пам'ять про великого Вчителя жива у спогадах його вихованців: "Як майстер формування людських душ, він умів доторкнутись обережно до найпотаємнішого, допомогти в скрутну хвилину по-доброму, по-батьківськи. Коли вирішувалась важлива справа, то майстерно обривав фальшиву нотку в загальному звучанні педагогічної симфонії, що зветься вихованням. Недаремно доля передала йому в спадок прізвище педагога Макаренка, знаного в усьому світі" (із спогадів випускниці коледжу М. Духніної).

Як невтомний садівник, дбайливо вирощував Леонід Лукич педагогічні кадри для шкіл. Немало "макаренківців" стали досвідченими викладачами вузів: Йосип Володимирович Рисіч – доктор філософських наук, професор Дніпропетровського університету, Микола Іванович Корець – доктор педагогічних наук, професор Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова, Анатолій Миколайович Алексюк – доктор педагогічних наук, у минулому заступник міністра освіти України, Олександр Миколайович Коберник – доктор педагогічних наук, професор Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини, Олександр Леонідович Музика – декан соціально-педагогічного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка, Іван Іванович Коновальчук – завідувач кафедру цього ж ВНЗ та багато інших.

У 1986 р. директором Коростишівського педагогічного училища призначено Бориса Євтихійовича Талька. Новопризначений керівник уже мав 22 роки педагогічного стажу, сім з них він працював директором Сінгурівської середньої школи Житомирського району.

Відмінник народної освіти України та СРСР, Б. Талько виявив ініціативу і погодив на державному рівні програми реконструкції навчального закладу: генеральним планом було передбачено будівництво нового навчального корпусу, гуртожитку, їдальні на 240 місць.

У 1986-1988 рр. кількість студентів училища збільшилась на 360 осіб. У зв'язку з цим оперативно вирішувалося питання про організацію та оснащення нових навчальних кабінетів. Силами викладачів відповідно до нових вимог було переобладнано 22 з них.

Як керівник навчального закладу, Борис Євтихійович особливу увагу звертав на реалізацію основних ідей педагогіки співробітництва, головна з яких – створення нового, гуманістичного і демократичного типу спілкування. Чи не найефективніше, за переконанням директора, реалізуються принципи педагогіки співробітництва у процесі індивідуальної роботи зі студентами, особливо з обдарованою і талановитою молоддю. Борис Євтихійович переконував своїх колег у необхідності залучення таких вихованців до наукових пошуків та експериментів, до творчості у відродженні народних

*Б. Талько – директор
педколеджу
(1986 - 2004 рр.)*

ремесел. За його ініціативою на базі навчального закладу було створено Малу академію декоративно-прикладного мистецтва "Криниченька", завдяки чому сотні студентів захопились майстерністю вишивок, витинанок, бісероплетіння.

24 жовтня 2003 р. рішенням дев'ятої сесії Житомирської обласної ради XXIV скликання за № 292 Коростишівське педагогічне училище ім. І. Франка реорганізоване в Коростишівський педагогічний коледж імені І. Франка.

Завдяки наполегливій ініціативі Б. Талька в коледжі запроваджено нові додаткові спеціалізації, співзвучні з вимогами сучасної школи, – "Соціальний педагог", "Практичний психолог", "Учитель іноземної мови в початкових класах".

Сьогодення навчального закладу пов'язане з творчою, ініціативною діяльністю В. Мороза, призначеного на посаду директора в 2004 році.

Зі славною історією, віковими традиціями колектив Коростишівського педагогічного коледжу імені І. Франка впевнено йде у майбутнє, виконуючи важливе державне завдання – підготовку національно свідомих, високоосвічених педагогічних кадрів.

У рік відкриття Коростишівської вчительської семінарії було започатковано Круподерницькі педагогічні курси (с. Круподерниці), які пізніше були переведені до м. Бердичева (нині **Бердичівський педагогічний коледж**). "Круподерницкие педкурсы (с. Круподерницы) открыты в 1917 году. Рассчитаны на 3 года. Всего учащихся 91 человек. 75% – из них пролетарского элемента. Педагогического персонала школа имеет 7 человек, из них 4 человека с высшим образованием, 3 со средним. Научных пособий не имеется в достаточном числе, все в стадии организации. С хозяйственной стороны школа имеет 39 десятин земли, из которых под полем 22 десятины и 10 десятин под садом. Из животного инвентаря 1 лошадь. Согласно постановления Укрпрофобра, Круподерницкие педкурсы для поднятия их с педагогической стороны переводятся в город Бердичев"⁸⁸.

У червні 1920 р. Наркомос УРСР видав постанову "Про затвердження в життя єдиної трудової школи". У цьому ж році у Бердичеві була проведена націоналізація будівель. А 18 квітня 1923 р. на базі вищих педагогічних курсів, які знаходились в с. Круподерниця Погребищенського району (нині Київська область), у Бердичеві в будинку колишнього комерційного училища по вул. Білопільській, нині К. Лібкнехта, було організоване педагогічне училище. Крім цього приміщення, були ще одноповерхові житлові будинки та гуртожиток для студентів.

У 1923 р. контингент учнів становив 95 осіб, викладачів – 7, п'ятеро з них мали вищу освіту, а двоє – середню. Прийом студентів проводився із сільської бідноти і пролетаріату; направлялись на навчання переважно комсомольці. Стипендія в той час становила 5 карбованців на місяць. Педтехнікум готував учителів 1-4 класів.

⁸⁸ Бердичівське педагогічне: історія та сьогодення / Упор. А.О. Лейчук, Т.П. Стельмах. – Бердичів: Бердичіврегіонвидав, 2003. – 128 с.

Студенти щодня носили з дому газову лампу, щоб освітлювати клас. Було голодно і холодно. Однак була жадоба пізнання, творчості, романтика. Крім навчального, здійснювався і виховний процес. Так, наприклад, відбувалися дискусії про побут, міщанство, соціалістичне виховання.

У 1925 р. Народним комісаром освіти УРСР педкурси були реорганізовані в педагогічний технікум з трьохрічним терміном навчання.

У 1930 р. педагогічний технікум перейменований у педагогічну школу, яку було переведено в інше приміщення – по вул. Білопільській (нині корпус музичного відділу). Функціонувало 14 класних кімнат, але не було спортивного, читального залів, навчальних кабінетів; не вистачало навчальних посібників.

У приміщенні ж колишнього педтехнікуму було відкрито інститут соціального виховання, у майбутньому – педагогічний інститут.

До 1931 р. педагогічна школа носила ім'я Б. Грінченка, а з 1931 р. їй було присвоєно ім'я В. Затонського. Одночасно працювали і однорічні курси з підготовки вчителів 1-4 класів.

У зв'язку із гострою потребою педагогічних кадрів у 1933 р. відкрився заочний відділ для підготовки вчителів 1-4 класів і вихователів дитячих садків.

Перший випуск цього відділу відбувся у 1936 р. і становив всього 5 учителів та 28 вихователів дитячих садків.

У 1934 р. відкривається дошкільний відділ стаціонару. У 1935 р. Бердичівський педтехнікум став педшколою шкільного і дошкільного відділень, були відкриті річні курси вчителів 1-4 класів.

З 1923 р. по 1941 р. педшколою було підготовлено 2512 учителів 1-4 класів та 298 вихователів дитячих садків.

У червні 1941 р. діяльність педшколи була припинена у зв'язку з німецько-фашистською окупацією. Під час Великої Вітчизняної війни багато викладачів і випускників педшколи пішли на фронт. Серед тих, хто пройшов війну, – Фіщук Василь Максимович, випускник 1939 року, штурман авіації, учасник боїв під Харковом і Сталінградом, на Курській дузі і битви за Дніпро. Пройшов Польщу, Румунію, брав участь у штурмі Берліна. Здійснив 170 бойових вильотів. За бойові заслуги нагороджений 23-ма урядовими нагородами. Серед них – орден Леніна, орден Червоної Зірки, два ордени бойового Червоного Прапора, два ордени Вітчизняної війни I ступеня, бойові медалі. В. Фіщуку присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

З січня 1944 р., після визволення Житомирщини від німецько-фашистських окупантів, педагогічна школа відновила свою діяльність. Одразу ж були відкриті 9-місячні педагогічні курси з підготовки вчителів 1-4 класів. У цьому ж році поновлюються на навчання ті, хто повернувся з фронту.

Перший післявоєнний випуск відбувся у 1946 році. Було підготовлено 104 спеціалісти: з них 28 – денного відділення і 76 – заочного.

У 1947 р. Бердичівська педшкола була перейменована у Бердичівське педагогічне училище, де працювали шкільний і дошкільний відділи. У цьому ж

році училище відновлює набір на дошкільний відділ денної і заочної форм навчання.

У 1958 р. в Бердичівському педучилищі було закрито шкільний відділ і відкрито музичний. У 1971 р., враховуючи непересічний організаторський талант, ділові та загальнолюдські якості, а також високий рівень фахової майстерності, рішенням Міністерства освіти УРСР на посаду директора Бердичівського педагогічного училища призначено Фролову Олександрю Михайлівну.

Енергію керівника О. Фролова спрямовує на згуртування педколективу, зміцнення матеріальної бази училища. Училищу було передано приміщення і спортивний зал колишнього педінституту. Розпочався ремонт і реконструкція приміщень, переобладнання навчальних кабінетів, у чому активну участь брали техпрацівники, викладачі і студенти. У 1961 р. добудовано 5 класних кімнат і спортзал (тепер в цих приміщеннях знаходиться музичний відділ).

Підвищилась якість підготовки молодих спеціалістів. Учням давалися міцні теоретичні знання, практичні навички і вміння працювати в школі і дошкільному закладі.

Випуск 1960-61 рр. дав цілу плеяду молодих талановитих педагогів. Це Л. Передрій, Л. Регета, В. Хіміч, Г. Ючинська, І. Шаврацька, Л. Теллер, Н. Данилко їх трудова діяльність неодноразово відзначалась нагородами.

Наказом Міністерства освіти Української РСР від 02.07.1966 р. музичний відділ був закритий, збільшився набір на дошкільний відділ.

У 1966 р. на підставі наказу Міністерства освіти Української РСР № 24 від 21 січня "Об организации годичных педагогических классов по подготовке воспитателей детских дошкольных учреждений" наказом по Житомирському обласному відділу освіти № 1591-к від 13 серпня 1966 р. при Бердичівському педагогічному училищі на базі середньої освіти були відкриті педагогічні класи (термін навчання – один рік) з підготовки вихователів дитячих дошкільних установ. У педкласах навчалось 61 особа. У 1967 р. ці курси припинили свою діяльність.

У цьому ж 1967 р. було реконструйовано старе двоповерхове приміщення і до нього добудовано 12 класних кімнат і навчальних кабінетів. Збудовано майстерню, гараж, теплицю. Навчання вже проводилося в одну зміну.

У 1965-1967 рр. багато випускників училища поїхали на роботу в східні райони країни.

Такі педучилища, як Київське № 1, Уманське, Коростишівське, вивчали і запозичували досвід роботи колективу Бердичівського училища. Обмінювалися думками про організацію і проведення педагогічної практики з Харківським, Львівським, Артемівським педучилищами.

У 1977 р. в огляді-конкурсі роботи педучилищ Радянського Союзу Бердичівське училище зайняло I місце і було нагороджене ЦК профспілки працівників освіти вищої школи і наукових установ грошовою премією у розмірі 1500 крб.

Випускники училища розподілялися для роботи в Україну, Росію, Казахстан.

На базі Бердичівського педагогічного училища проводились: республіканська нарада директорів педучилищ України, регіональні методичні об'єднання, приїздили делегації з Болгарії, Литви.

Викладач В.Ф. Маркевич за вагомі успіхи в педагогічній діяльності була нагороджена медаллю "За трудовое отличие".

У житті училища велику роль відігравали учнівська комсомольська та профспілкова організації. Керівники цих організацій ставали ініціаторами створення будівельних загонів, загонів по обладнанню приміщень, сільгоспзагонів.

Великою повагою серед населення міста користувалась художня самодіяльність училища.

Велика допомога училищу надавалась з боку обласних та міських органів влади. Переважна більшість викладачів, учнів та обслуговуючого персоналу мала можливість під час відпустки за рахунок коштів профспілки оздоровлюватись у санаторіях, будинках відпочинку, організовувати туристські поїздки за кордон.

Держава гарантувала і забезпечувала місцем роботи випускників, які після закінчення одержували призначення на роботу, їм виділялась певна сума коштів для влаштування самостійного життя на початок трудової діяльності.

Педагогічний колектив поповнився молодими викладачами-спеціалістами з вищою освітою. Навчальний процес проводився за кабінетною системою.

У 1974 р. побудовано гуртожиток на 500 місць, а у 1975 р. – їдальню на 120 місць. Зроблено реконструкцію та капітальний ремонт приміщень корпусу музичного відділу.

У Бердичівському педагогічному училищі готувалися кадри різних педагогічних професій: учителі, вихователі, музкерівники, піонервожати.

У 1977 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР Фроловій Олександрі Михайлівні присвоєно почесне звання "Заслужений вчитель УРСР". І до сьогодні Олександра Михайлівна залишається мудрим порадником нинішнього покоління педагогів.

Успіхи педучилища залежать від творчого ентузіазму викладачів, студентів, працівників і насамперед керівників навчального закладу.

31.08.1978 р. директором училища призначена Улана Гаїна Юріївна. Гаїна Юріївна з 1966 р. працювала викладачем, а з грудня 1976 р. – заступником директора з навчально-виробничої роботи. Значна увага в цей період приділяється зміцненню матеріальної бази училища, модернізації роботи кабінетів. Педагогічний колектив училища плідно працює над поширенням психолого-педагогічних, економічних та інших наукових знань серед освітян міста, району, області.

У 1979 р. Бердичівське педагогічне училище зайняло I місце в Україні, а у 1982 р. – друге місце в СРСР за кращу організацію умов навчання, побуту та відпочинку.

Літній трудовий семестр став органічною складовою навчально-виховного процесу, важливим засобом підвищення якості підготовки майбутніх спеціалістів. Для багатьох студентський загін – це перше в житті серйозне випробування на міцність, можливість самоствердитися.

Загони педагогічного училища у 1989 р. почесним бійцем обрали ветерана війни І. Сінька, який півстоліття пропрацював в училищі. Загін "Едельвейс" (командир М. Поборський) перерахував за почесного бійця гроші у фонд допомоги жителям Народицького району.

Міцно в практику роботи педколективу увійшов Всесоюзний конкурс творчих робіт студентів. Такі роботи, як "Наші рідні і близькі у роки Великої Вітчизняної війни", "Бердичівське підпілля", "Історія розвитку дошкільної освіти на Житомирщині" зайняли перші місця в республіканському та другі у всесоюзному турі конкурсу. За кожною роботою – напружена праця, творчий пошук, прагнення осмислити події минулого і сьогодення.

Із року в рік добиваються високих показників навчання учні, що змагаються за звання "краща група училища", класними керівниками яких були В. Шаврацький, А. Мельникова, З. Соловей, Г. Броницька.

Створена лабораторія інформатики та обчислювальної техніки на 12 робочих місць. Розроблено 14 прикладних програм (викладач Л. Будаківська.).

У 1993 р. у рік 70-річчя училища навчалось 936 студентів, працювало 135 викладачів. У зв'язку із змінами в суспільному житті протягом 1991-1994 рр. переглянуто зміст навчальних програм з усіх предметів, проведено їх коректування з метою актуалізації.

У 1997 р. відкрита нова спеціальність "Соціальна педагогіка". У цьому ж році Бердичівське педагогічне училище увійшло в комплекс "Вінницький педагогічний університет – Бердичівське педагогічне училище", де впроваджується ступенева підготовка спеціалістів музичного виховання. Викладачі училища постійно виступають з лекціями у Житомирському інституті післядипломної освіти.

За останні роки проведена значна робота з модернізації та методичного забезпечення. Викладачами училища розроблено більше 40 програм з окремих предметів. Педколектив училища щорічно бере участь у Всеукраїнській виставці "Освіта України".

Бердичівське педагогічне училище сьогодні, у рік свого 80-річчя, – це ліцензований і акредитований навчальний заклад 1-го рівня акредитації. Підготовка спеціалістів здійснюється за спеціальностями "Дошкільне виховання", "Музичне виховання", "Соціальна педагогіка". Прийом студентів на всі спеціальності проводиться за державним замовленням.

28 травня 2002 р. на посаду директора призначена Лейчук Алла Олександрівна, яка з 1984 р. працює в училищі спочатку викладачем, а згодом – завідуючою заочним відділенням, заступником директора з навчальної роботи.

Кредо її діяльності – навчання і виховання інтелектуальної еліти суспільства, активізація науково-дослідної діяльності викладачів і студентів, відкриття нових спеціальностей. А. Лейчук велику увагу приділяє

комп'ютеризації навчального процесу, продовженню ремонту, реорганізації секцій гуртожитку під секції готельного типу, створенню науково-методичних комплексів з ВНЗ III-IV рівнів акредитації, співпраці з урядовими та громадськими організаціями.

Матеріальна база училища сьогодні – це приміщення загальною площею понад 10000 м². Основний корпус складається з 33 кабінетів, актового залу на 300 місць, кімнати українського побуту; в корпусі музичного відділення – 50 класів для індивідуальних занять, спеціалізовані класи для занять хору, хореографії і ритміки, актовий зал.

У спортивній залі училища (загальною площею 517 м²) проводяться не тільки заняття з фізкультури, але й міські та обласні змагання з баскетболу, волейболу, інших видів спорту, спортивні свята.

Училище має п'ятиповерховий гуртожиток, де є 186 кімнат для проживання.

Книжковий фонд бібліотеки училища складає більше 78000 екземплярів (для порівняння: на момент заснування їх було 300). Це навчальна, методична, спеціальна, музична, художня література. Щороку до бібліотечного фонду надходить більш як 400 примірників. Бібліотека обслуговує 1500 читачів: студентів, викладачів, працівників, спеціалістів міста, працівників дитячих закладів, інтернатів. У ній оформлені постійно діючі стенди: "Символіка України", "Сторінки історії України", "Рідна мова в дитячому садку", "Наша мова колискова", "Письменники-земляки" та інші.

Підготовка висококваліфікованих фахівців вимагає від викладацького складу постійного вдосконалення особистого науково-методичного рівня. Про це свідчить актуальність та ґрунтовність, безпосереднє впровадження результатів науково-дослідницької діяльності, значної компетентності викладачів. Щорічно більше двадцяти відсотків випускників Бердичівського педучилища продовжують навчання у навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.

Основною метою своєї роботи педагогічний колектив училища вважає навчання і виховання гідних громадян України. За 80 років існування училища підготовлено учителів початкових класів – 4940; музичних керівників – 1024; вихователів – 9758; соціальних педагогів – 114.

Що виростили, виплекали у своїх думках, душах викладачі, що посіяли в душах вихованців – те понесуть із собою в життя випускники. Викладач училища, поет, композитор В'ячеслав Миколайович Козлачков так говорить про роботу навчального закладу:

*В далекім двадцять третім році
Зійшла зоря серед світань.
І в кожному дні, і в кожному кроці
Був творчий пошук в світі знань.
Чудові наші педагоги
Роботі душу віддають.
Навчання нелегкі дороги*

*Завжди до успіху ведуть.
Немає творчості без мрії,
Бо в ній щасливе майбуття.
Розумне, добре, вічне сяють –
Це їхня доля, сенс життя.
А юним хочеться сказати:
Учитель – вічне слово це.
Крізь терни йти. Шляхи долати
В житті важливіш над усе.⁸⁹*

Характерною рисою суспільного життя України початку ХХ століття стало зростання національної свідомості народу, відродження культурних традицій, прагнення громадськості до освіти та національного самопізнання. Історично склалося так, що у Волинській губернії, центром якої був Житомир, у ХІХ та на початку ХХ століття не було жодного вищого навчального закладу. Наукове, просвітницьке життя зосереджувалося в різних товариствах, громадських об'єднаннях, які існували в Житомирі (Церковно-археологічне товариство, Товариство дослідників Волині, Товариство "Просвіта").

З початком української революції, утворенням у березні 1917 року в Києві Центральної Ради почався процес демократизації суспільного життя, розв'язання наболілих соціально-культурних та освітніх проблем.

Тому 16 жовтня 1919 р. відкрився **педагогічний інститут** – перший вищий навчальний заклад у поліському краї⁹⁰. Він успадкував матеріальну базу першої чоловічої гімназії, її бібліотеку, музей, метеорологічну станцію. Спочатку інститут мав назву Волинського, а згодом Житомирського педагогічного. Першим ректором став активний громадський діяч, досвідчений працівник освіти, відомий етнограф і краєзнавець Петро Никанорович Абрамович.

Було створено педагогічну раду – вищий керівний орган інституту, її очолив ректор. Педагогічний колектив укомплектували в основному з учених, які входили до складу Наукового товариства дослідників Волині. Це О. Фотинський – історик, автор праць з історії України,

Будинок Волинського вчительського інституту

Є. Ненадкевич – відомий знавець мов і літератур, Є. Бражников, І. Смирнов, М. Яневич – фахівці з педагогіки, мистецтвознавства і мов. Серед перших викладачів інституту були відомий дослідник природи Полісся, метеоролог

⁸⁹ Бердичівське педагогічне: історія та сьогодення / Упор. А.О. Лейчук, Т.П. Стельмах. – Бердичів: Бердичіврегіонвидав, 2003. – С. 17.

⁹⁰ Ювілейна книга: Житомирському державному університету імені Івана Франка – 85 років: історичний нарис. – Житомир: Косенко, 2004. – 232 с.

М. Кудрицький, який до 1901 року працював у Коростишівській учительській семінарії, історики А. Іванівський, П. Жуковський, математики П. Касьяненко та М. Михалевич, географ і краєзнавець П. Постоєв, знавець української музики М. Гайдай.

Пізніше до складу викладачів були залучені ще 9 фахівців, серед них С. Нільський – дослідник поліських надр, геолог; М. Пучківський – фахівець з педагогічної психології; Ю. Бругер – зоолог; О. Поздняков – хімік і ботанік. Згодом до колективу приєдналися викладачі дворічних педагогічних курсів – історик М. Лятошинський, математик С. Олійник, літератор О. Ричков.

У перший рік інститут функціонував у складі трьох факультетів: словесно-історичного, фізико-математичного і природничо-географічного, на які було зараховано 350 студентів. Рада інституту ухвалила принцип виборності викладачів, розглянула і затвердила навчальні та робочі плани й програми, програмні вимоги до вступників.

Невдовзі викладач М. Кудрицький, якого за заслуги у метеорології у 1895 році Російське географічне товариство нагородило іменною срібною медаллю, організував кабінет фізики і налагодив метеорологічні спостереження. О. Фотинський – перший декан словесно-історичного факультету – створив кабінет історії України і Волині. Поступово були обладнані кабінети і лабораторії з математики, географії, зоології, археології, етнографії, мов, літератур.

Інститут розпочав свою роботу як педагогічний, проте 10 червня 1920 р. наказом Комісара уряду Української Народної Республіки його було перетворено на вчительський. Невдовзі всі університети, вчительські інститути, в тому числі й Волинський, були реорганізовані в інститути народної освіти.

У 1920 р. Наркомос республіки затвердив статут Волинського педагогічного інституту, який того ж року перейменували у Волинський інститут народної освіти. Перед ним ставили завдання здійснювати підготовку працівників для дошкільної, шкільної і позашкільної освіти. Згідно зі статутом, термін навчання залишався чотирирічним, але із своєрідною спеціалізацією – основним і спеціальним відділами. Студенти першого курсу навчалися на основному, старшокурсники – на спеціальному.

Основний відділ готував до навчання у вищій школі представників з робітників і селян, які мали прогалини в знаннях. Навчання на основному відділі, який був по суті загальноосвітнім, давало змогу виявити протягом року ще й нахили та здібності студентів до певної спеціалізації.

У перші роки функціонування інституту відбувалися часті зміни в його керівництві. Наприкінці 1920 р. з посади ректора було звільнено за власним бажанням П. Абрамовича, новим ректором обрано математика М. Михалевича, який обіймав цю посаду до 15 березня 1922 р. і також був звільнений за власним бажанням. З 1924 р. до 1925 р. керівником Волинського інституту народної освіти був відомий педагог і філософ М. Яневич. З 1925 до 1928 р. – вихованець юридичного факультету Львівського університету К. Коник, а з лютого 1928 р. по 1933 р. – випускник цього ж університету філолог В. Гоца.

Це була досвідчена людина, з глибокими знаннями рідної мови й історії. Членами педагогічного колективу стали відомий етнограф, професор В. Кравченко, ботанік В. Скороход, у майбутньому доктор сільськогосподарських наук, професор, педагог І. Афанасьєв.

Перше п'ятиріччя в житті інституту позначилося пошуками нових форм і методів організації навчання. Це зумовлювалося ще й тим, що основною ланкою освіти в той час була семирічна школа. Тому уряд України прийняв постанову про факультети соціального виховання (соцвиху) з трирічним терміном навчання для підготовки вчителів семирічок і працівників дитячих закладів. Перебудова торкнулась і змісту та форм навчання. У програмах зменшувалася кількість лекцій, зростала питома вага лабораторних робіт, семінарів, екскурсій. Багато уваги приділялося педагогічній практиці (один день тижня обов'язково відводився для цього). Хоча ці новації сприяли зміцненню зв'язків інституту зі школою, але скорочення теоретичних курсів, упровадження лабораторно-дослідних методів негативно позначилися на загальноосвітній і теоретичній підготовці педагогічних кадрів. Слід відмітити, що викладання історії України, української мови й літератури було обов'язковим на всіх факультетах.

У 1922 р. в місті заснували Житомирський вечірній робітничий факультет (робітфак) імені Жовтневої революції, головним призначенням якого була підготовка слухачів для вступу до вузів. Він мав два факультети: підготовчий для інституту народної освіти та індустріальний – для індустріального технікуму. На 1 січня 1924 р. на робітфаці навчався 341 учень. Тут працювали художник О. Канцеров, математик А. Лесневський та інші. Керівництво робітфаком здійснював Є. Кудрицький, згодом викладач української мови в інституті. Через чотири роки робітфак підпорядкували інституту народної освіти.

Знаменним в історії інституту став 1926 р., коли відзначалося 70-річчя з дня народження І. Франка. Уряд України прийняв рішення про присвоєння його імені Житомирському інституту народної освіти. Того ж року в інституті була встановлена персональна стипендія імені І. Франка, яка присуджувалася кращим студентам. Першим її стипендіатом став вихованець математичного факультету С. Альбер.

На той час інститут уже став не лише навчальним, але й важливим науковим центром Волині. При ньому діяли Етнографічне товариство, членами якого були В. Кравченко, С. Белонін, П. Абрамович, та Філософське товариство імені Г. Сковороди. Продовжував красзнавчі дослідження О. Фотинський. У 20-х роках він організував історичний архів при Губархіві, завідував історичним відділом Волинського науково-дослідного музею, розробив курс лекцій з історії України для студентів ІНО, підготував матеріал "Церковне землеволодіння на Волині й кошти по матеріалах римо-католицьких і уніатських XVIII-XIX ст".

П. Абрамович був членом історичної секції ВУАН, за завданням М. Грушевського збирав матеріали до історії середньовічного Житомира та

Волині. Однак доля дослідника склалася трагічно, він зазнав переслідувань з боку НКВС і в 30-х роках був змушений виїхати з Житомира.

Студенти гуртка під керівництвом В. Кравченка випускали рукописний журнал "Етнограф". Гуртківці вивчали також культуру й побут нацменшин Волині, Биківський та Мар'янівський гутний промисли, фаянсовий завод у Кам'яному Броді, гончарні промисли в Троянові, деревообробне виробництво в Барашівці.

З 1926 року інститут почав проводити міжвузівські й республіканські наукові конференції, симпозиуми. У цей рік викладацький колектив підготував і видав перший том "Записок Волинського інституту народної освіти імені Івана Франка". До нього увійшли статті П. Абрамовича, Є. Ненадкевича, В. Скорохода, які базувалися на матеріалах Житомирщини.

До дослідницької діяльності залучалися й студенти. За участю гуртківців видавався бюлетень "Погода по Європі, Україні та Житомирському окрузі". Діяв літературний гурток, члени якого вивчали твори І. Франка, Т. Шевченка, Л. Українки, студіювали загальний творчий процес та проблеми української і зарубіжної літератури. Студентами інституту були відомі в 30-х роках етнографи К. Червяк та Н. Дмитрук, які свої зусилля спрямовували на вивчення північної Житомирщини.

Серед випускників природничо-географічного факультету 1926 р. був Володимир Бондарчук, який під керівництвом професора С. Більського в 1927 р. опублікував свою першу наукову працю "Географічний нарис Коростенщини". Працюючи вчителем, він продовжував брати участь у геологічних експедиціях, під час яких зібрав необхідний науковий матеріал. У 1930 році він захистив кандидатську дисертацію, невдовзі – докторську. Молодого вченого запросили викладати до Київського університету, де він займався організацією геологічного факультету, а з 1944 р. протягом семи років працював його ректором. У 1951 р. за значний вклад у розвиток геологічної науки його обрали академіком АН України. Потім В. Бондарчук працював заступником Голови Ради Міністрів республіки, а з 1953 р. очолив Інститут геологічних наук АН України. Йому належить понад 200 наукових праць, серед яких чимало фундаментальних монографій та кілька підручників, у тому числі перший підручник із загальної геології, який вийшов українською мовою.

Проведений у грудні 1927 р. перепис-аналіз учительських кадрів в Україні показав, що серед учителів лише 22,9 відсотка мали вищу або середню спеціальну освіту, а решта закінчила тільки середню або навіть початкову школу. Цю проблему вирішували істотним збільшенням кількості осіб, що вступали до вузів, скороченням строків навчання в них. У 1928 р. до інституту на правах факультету був приєднаний Житомирський педагогічний технікум, який став готувати учителів для початкової школи. З кожним роком зміцнювалася матеріальна база Житомирського інституту народної освіти, збільшувався контингент студентів. Якщо в 1920 р. в ньому навчалася 180 осіб, у 1924 – 258, то в 1927 – 519. З 1927 р. в Житомирському інституті народної

освіти були введені військова підготовка, табірні збори, стажування у військових частинах.

У 1929 р. інститут відзначив свій перший ювілей. Основним досягненням колективу були випуски, які дали країні близько 300 спеціалістів з вищою освітою. Чимало з них пізніше стали відомими вченими, письменниками, заслуженими вчителями. Того ж року навчальний заклад був реорганізований в інститут соціального виховання (соцвиху) – комплекс навчальних закладів, який об'єднав власне педагогічний інститут, два педагогічних технікуми, педагогічний робітфак і підготовчі курси. Основними стали факультет соціального виховання і факультет комплексників, який готував учителів початкових класів. При останньому діяв підготовчий відділ. Факультет соціального виховання готував учителів старших класів. Уперше було відкрито заочний відділ. Зріс і контингент студентів, у 1929/30 навчальному році він становив 850 осіб.

Відбулися помітні зміни і в організації навчального процесу та його керівництві, циклові комісії замінили кафедрами. Першими з них були кафедри техніко-математичних дисциплін, мови й літератури, соціально-економічних та природничих наук. Незабаром від них почали відокремлюватися інші кафедри.

Зміцнів і викладацький колектив інституту. В 1929/30 навчальному році на посади професорів було переведено найдосвідченіших викладачів, науковців вузу. Одними з перших на ці посади обрали філолога П. Абрамовича, психолога М. Пучківського, математика М. Михалевича, педагога І. Афанасьєва, зоолога Ю. Бругера, хіміка Л. Кульбицького. Доцентами стали 10 викладачів, серед них географ П. Постоев, історик Л. Ланда, мовознавець Є. Бражников. Та в наступні роки на колектив інституту чекали важкі випробування, пов'язані з важкою суспільно-політичною атмосферою в країні.

У 1930/31 навчальному році до Житомирського інституту соціального виховання було зараховано 233 студенти, крім того, на денний робітфак прийнято 159, на вечірній – 90 осіб. У 1931 році тривав процес створення кафедр. Почали функціонувати кафедри геології, хімії, філософії, політичної економії, сільського господарства, мови й літератури. Якісного поліпшення зазнав викладацький склад інституту, який налічував 43 особи. На посадах професорів працювали викладач політичної економії С. Бондарєв, філософ Б. Лехтман. Посади доцентів обіймали викладачі ботаніки М. Богоявленський, сільськогосподарського машинознавства Н. Голко, завідувач кафедри марксизму-ленінізму В. Лемешко, викладач креслення й образотворчого мистецтва П. Кравчук, завідувач кафедри всесвітньої історії О. Файт, викладачі педагогіки І. Шильберг, політекономії та економічної політики Ф. Каганова, німецької мови Р. Пауль. У 1931 р. 18 випускників інституту були залишені для викладацької роботи. Серед них – М. Матківський, який згодом став доцентом кафедри хімії, І. Лях, який у майбутньому буде очолювати кафедру політичної економії, С. Альбер – невдовзі кандидат фізико-математичних наук, професор, з 1933 р. він очолить кафедру фізики та математики.

Тим часом у 1930-ті р. на долю колективу Житомирського інституту випали складні випробування. В 1932 р. через голод інститут залишили 379 студентів, у 1933 – 286. Це, у свою чергу, відбилося на кількості підготовлених спеціалістів. Якщо в 1931 р. інститут випустив 183, то в 1932 – 106, а в 1933 – 96 фахівців.

Відбуваються переслідування, чистки і репресії серед викладачів та студентів. У 1930 р. з лав студентів було відраховано 50 осіб за приховування соціального стану і за так звані контрреволюційні настрої, у 1932/33 навчальному році – 33 особи як ворожі елементи. За звинуваченням у націоналістичній діяльності було звільнено з роботи деяких викладачів. До класово ворожого табору було віднесено викладачів С. Вільського, М. Михалевича, М. Буйницького, Л. Кульбицького. Безпідставні репресії у вузі тривали і в наступні роки. Особливо це стосувалося керівних кадрів, професорсько-викладацького складу. У 1936 р. заарештували директора інституту К. Табакмахера, в 1937 р. репресій зазнали 18 викладачів. До вищої міри покарання було засуджено 15 осіб. Серед них директорів інституту К. Коника, В. Гоцу, О. Антелєєва, директора робітфаку І. Уравського, завідувача кафедри педагогіки Л. Гиківського, професора П. Постоева, доцента С. Ковалевського, викладачів української мови Г. Головатого, В. Омельченка, І. Сухана, викладача історії А. Музику, викладача української літератури А. Супруновича, викладача німецької мови Р. Пауля, студента ІІ курсу С. Докійчука, помічника коменданта навчального корпусу Є. Галаневича.

На початку 1930-х інститут зазнавав частих реорганізацій. Згідно з рішенням колегії Наркомосу республіки у 1934 р. Житомирський інститут став педагогічним, 1 вересня 1935 р. – вчительським з двома факультетами – гуманітарним (з відділами літературно-мовним та історичним) і природничим (з відділами географічним і природничим). Вищий навчальний заклад готував учителів для неповних середніх шкіл зі спеціальностей "Українська мова та література", "Історія", "Біологія", "Хімія" та "Географія".

Для тогочасного контингенту студентів досить гострою була проблема загальної, в тому числі мовної грамотності. Для її вирішення запроваджується обов'язкове викладання української мови на всіх факультетах і курсах.

У 1938 р. інститут знову зазнав реорганізації. Він остаточно набув статусу державного педагогічного з чотирирічним терміном навчання. Водночас при ньому до 1952 р. працював дворічний учительський інститут, який готував фахівців для неповних середніх шкіл. При кожному з цих закладів діяли історичний, мовно-літературний та природничо-географічний факультети. Уже в 1938 р. Житомирський педінститут направив до шкіл області понад 700 учителів з вищою освітою. Ця кількість випускників не задовольняла потреб загальноосвітньої школи. Тому постійно зростав контингент студентів-заочників та студентів-робітфаківців. Крім того, при інституті існували річні та піврічні курси, які готували вступників до інституту.

У вересні 1939 р. в педагогічному інституті стаціонарно навчався 291 студент, у дворічному вчительському – 732, на заочному відділі педінституту –

202, на вечірньому робітфаці – 54, а на денному – 53 особи. У цьому ж році в обох інститутах працювали 85 викладачів, серед них два професори – С. Більський, С. Смоленський, три доценти і два кандидати наук. Решта викладачів не мали наукових ступенів і вчених звань. У тому ж 1939 р. після возз'єднання Західної України з УРСР на роботу в Бессарабію та Західну Україну (через нестачу там педагогічних кадрів) були направлені викладачі інституту В. Добрянський, О. Попаденко, П. Чернявський, професор С. Смоленський. Останній очолив кафедру педагогіки Львівського педінституту, а після війни був призначений його ректором.

У передвоєнні роки збільшився контингент студентів і випуск спеціалістів. Так, у 1940/41 навчальному році у педагогічному інституті стаціонарно навчалося 490 студентів, в учительському – 680, а на заочному відділі – 2,3 тисячі. У зв'язку з уведенням плати за навчання (Постанова РНК СРСР від 26 червня 1940 р.) у цьому ж році контингент студентів зменшився на 428 осіб. У цілому ж за 22 роки свого існування Житомирський вищий навчальний заклад дав країні 5,5 тисячі висококваліфікованих педагогів.

Інститут поповнився новими викладачами. Кафедру нової історії очолив О. Касименко, почали викладати на історичному факультеті О. Попаденко, Г. Таряник, М. Шуляк. Суспільно-політичні дисципліни читали О. Стрельцов, В. Буяло, О. Боярко, Ю. Ковмір (заступник директора). У 1940 році О. Касименко та М. Шуляк як кращі викладачі вищої школи були нагороджені Почесними грамотами Наркомосу України.

Протягом 30-х р. поряд з навчально-виховною роботою викладачі й студенти інституту брали активну участь у громадсько-політичному житті міста й округи. У 1930 р. у вищому навчальному закладі було створено "Товариство ліквідації неписьменності", яке об'єднувало у своїх лавах 345 членів, переважно студентів.

Крім навчально-виховної, професорсько-викладацький колектив займався і науковою роботою та залучав до неї студентів. Протягом 1935-1940 рр. викладачі видали друком 17 збірників наукових праць.

Традиційним стало проведення загальноінститутських наукових конференцій. Активну участь у науковій роботі брала студентська молодь. Уже в 1930 р. при кафедрах фізико-математичних, соціально-економічних дисциплін, геології, хімії, політичної економії, історії, філософії, української мови і літератури були створені наукові гуртки, в яких студенти під керівництвом викладачів займалися науковими дослідженнями.

Належна увага приділялася в інституті культурно-масовій і спортивній роботі. Діяли хоровий, струнний, драматичний, духовий та балетний гуртки, які охоплювали 155 студентів. Драматичним гуртком керувала артистка місцевого театру Морозова. Студенти організовували й проводили культурно-масові вечори для жителів підшефних сіл Барашівки й Станишівки, воїнів військового гарнізону.

В інституті було п'ять спортивних секцій: гімнастики, легкої і важкої атлетики, волейбольна, футбольна, в яких займалося 120 студентів.

Щороку зміцнювалась і розширювалася матеріальна база інституту. Він займав цілий квартал, який називали студентським містечком. До нього входили головний і два допоміжні навчальні корпуси з кабінетами, лабораторіями, майстернями, актовим і спортивним залами, музеєм, бібліотекою, в якій налічувалося понад 150 тисяч книг. Біля інституту було обладнано спортивний майданчик, споруджено чотириповерховий гуртожиток (1932 р.), а також п'ять будинків для викладачів. Навколо інституту посадили ботанічний сад з рідкісних порід дерев.

Однак творчі плани й задуми викладачів і студентів обірвала війна. 22 червня 1941 р. тут відбувався мітинг, учасники якого гнівно засудили агресію фашистської Німеччини й висловили свою готовність захищати Вітчизну. Від викладачів і студентів масово надходили заяви до військкомату про направлення їх у діючу армію. Багато з них у перші ж дні війни пішли на фронт, влилися в ряди народного ополчення та винищувальні батальйони. Штаб одного з таких батальйонів, яким командував викладач інституту майор О. Павловський, розміщувався в студентському гуртожитку.

Приміщення інституту терміново переобладнали у військовий шпиталь, санітарами в якому були вчорашні студенти, зокрема М. Бовсунівський, М. Каранська та інші. Там же працював викладач інституту капітан медичної служби І. Перчук. Вони разом із шпиталем були евакуйовані в тил.

Багато студентів разом із жителями міста, рятуючись від фашистського поневолення, почали евакуйовуватися на схід. Інші влилися в ряди захисників міста. Серед останніх був викладач фізкультури Г. Матюшенко.

У роки Великої Вітчизняної війни викладачів та співробітників інституту можна було зустріти на багатьох фронтах, у партизанських загонах, підпільних організаціях на тимчасово окупованій ворогом території. В їх числі С. Близнюк, О. Боярко, В. Виноградов, В. Добривечір, Ф. Колоколов, І. Коломийцев, Г. Матюшенко, О. Попаденко, Г. Таряник, М. Трохимчук; з числа студентів: С. Василенко, І. Годованець, В. Матящук, О. Лола, В. Малишко, А. Кубинський, С. Радчук-Павленко, К. Дрозд, М. Слободенюк, К. Симончук, С. Толочкін.

Це далеко не повний перелік тих, хто у важку для Вітчизни годину не залишився осторонь, проявивши справжній патріотизм. Так, комісаром полку став секретар інститутської парторганізації М. Прокопенко, водив у бій солдатів О. Закусило, нищив ворожі укріплення танк Б. Файна, командиром міномета "Катюша" став М. Бовсунівський, захищав блокадний Ленінград П. Андрійчук.

Заступник директора інституту О. Боярко очолив Чернівецький підпільний обком партії, другий заступник Ю. Ковмір був комісаром партизанського з'єднання. Випускник вузу Г. Міщенко керував підпільною диверсійною групою. Студенти О. Бурячок, І. Гришняк, Є. Дубовик, О. Лиштван, О. Міщенко, П. Синяк, Я. Стецюк, Л. Шанюк, Є. Шарова, Л. Яковець боролися з ворогом на окупованій території.

Сотні студентів, викладачів і співробітників інституту віддали своє життя за честь і незалежність Вітчизни. Серед них – директор вузу А. Павловський, його заступник О. Боярко, В. Виноградов, Г. Ємсенко, директор робітфаку С. Пархомчук, викладачі Б. Суркіс, В. Добrivечір, студенти А. Бездійний, К. Дрозд, В. Круть, А. Канарський, З. Рогаль, І. Слободянюк, І. Соколовський, І. Янчевський. Колектив університету свято шанує їх світлу пам'ять: біля головного корпусу на їх честь встановлено пам'ятний знак.

У ніч на 1 січня 1944 р. місто було звільнено від німецько-фашистських загарбників. У числі його визволителів були студенти й майбутні викладачі вузу М. Бовсунівський, О. Бойко, П. Сербін, І. Ярош. Поступово з фронтів, партизанських загонів і евакуації стали повертатися його викладачі.

З 1 вересня 1944 р. інститут розпочав перший після визволення навчальний рік. Він функціонував у складі двох факультетів – історичного та мовно-літературного, і 9-ти кафедр, на яких працював 31 викладач. За окремою програмою діяв з тими ж факультетами вчительський інститут. Директором педагогічного вузу було призначено професора В. Чуприну, заступниками – Ю. Ковміра та І. Шанюка. Завідуючими кафедрами стали: марксизму-ленінізму – доцент М. Петровський, української літератури – Д. Коломієць, іноземних мов – О. Семенова, військової підготовки – М. Лапшин.

Після звільнення з рядів Радянської Армії до викладацької роботи повернулися колишні викладачі Г. Матюшенко, П. Руднєв, М. Трохичук та інші. У 1946 р. директором інституту було призначено Ю. Ковміра, його заступником П. Маркушевського. Деканом філологічного факультету обрано С. Радчука-Павленка, історичного – К. Кисельова. кафедру російської мови очолила М. Храмой, педагогіки – Н. Михайлова, нової історії – Л. Коваленко.

Зросла кількість студентів. У їх числі були воїни-фронтовики В. Башевої, В. Кос, А. Кучинський, І. Лозовська, М. Матвійчук, П. Новицький, Т. Радіонова і багато інших. Вони були взірцем для інших студентів у ставленні до навчання. Багато хто з них пізніше стали відомими науковцями. Так, М. Матвійчук – доктором історичних наук, професором Київського державного університету імені Т. Шевченка.

У 1948 р. відновив роботу фізико-математичний факультет, першим деканом якого став В. Костарчук. У 1949 році було відкрито факультет іноземних мов, який незабаром відокремився в самостійний інститут.

У 1950 р. контингент студентів перевищив 2 тисячі осіб, 770 з них навчалися стаціонарно і 1262 – заочно. Відповідно збільшився випуск педагогів.

П'ятдесяті роки позначені подальшим кількісним і якісним зростанням вузу. Поліпшувалася його навчальна та науково-методична робота. У 1958 р. відновився випуск "Наукових записок". Особливо плідно займалися науковими пошуками доцент Л. Коваленко, В. Прилипко, В. Півторадрні, Б. Хацет, які підготували ряд методичних посібників для студентів. Таким, зокрема, був скорочений курс лекцій "Старослов'янська мова" доцента Т. Баймута. Доцент Л. Коваленко займався історичним краєзнавством. Основним напрямком його

наукової діяльності були проблеми історіографії історії України різних епох, визвольна війна українського народу в XVII ст. Він опублікував ряд праць про історичні погляди О. Радіщева, Т. Шевченка, І. Франка, М. Гоголя, П. Куліша, брав участь у написанні багатотомних "Очерков истории исторической науки в СССР".

Лише в 1955-1957 рр. викладачі опублікували 109 наукових і науково-методичних праць. Ряд науковців вузу в цей час захистили кандидатські дисертації. Це М. Богдан, Л. Білоус, Н. Бовтрук, М. Каранська, В. Костарчук, Ю. Шмультян, М. Щуренко.

Зростає рівень успішності студентів. Так, якщо 1948-1950 рр. відмінників було 39 осіб, що закінчили інститут з відзнакою, то в наступні три роки їх уже стало 90. Частина з них, зокрема Г. Булкін, В. Волянський, А. Демченко, Г. Крштинська, М. Лавринович, А. Нестерчук, Л. Пивоварський, згодом здобули наукові ступені й учені звання і стали працювати в інституті. За 14 навчальних років 1,6 тисячі студентів здобули педагогічну освіту без відриву від виробництва.

Студенти інституту, крім навчання, брали активну участь у громадському житті й господарських роботах. Вони відбудовували інститутські корпуси, бібліотеку, їдальню, допомагали колгоспам збирати врожаї, навіть виїздили на цілинні землі, працювали в порядку практики на дитячих майданчиках і в кімнатах міліції, вели гуртки художньої самодіяльності та спортивно-масову роботу. З їх допомогою в 1954 році став до ладу перший гуртожиток на 250 місць. Тільки у 1959 році вони відпрацювали 48 тисяч людино-днів по відновленню головного корпусу інституту. Крім того, зусиллями майбутніх учителів упорядковувалися вулиці і сквери міста, парк культури й відпочинку, стадіон.

Колектив Житомирського педагогічного інституту підтримував тісні зв'язки з вузами країни. Для його студентів читали лекції науковці Москви, Ленінграда, Києва, Одеси. Систематичний обмін "Науковими записками" налагодився зі спорідненими вузами Вінниці, Ізмаїла, Одеси, Миколаєва, Кам'янця-Подільського, Чернігова.

Попри всі лихоліття війни, труднощі відбудовного післявоєнного часу, інститут жив повноцінним творчим життям і з честю виконував своє основне призначення – забезпечував підготовку вчительських кадрів.

Шістдесяті роки навчальний заклад розпочав в обстановці перших спроб демократизації суспільного життя в країні. Вищим його керівним органом була рада інституту, а з 1972 р. – вчена рада, до складу якої входили ректор, проректори, декани, секретарі партійної та комсомольської організацій, голови викладацького і студентського профкомів, завідувачі кафедр, провідні викладачі, студенти.

Із січня 1958 р. ректором інституту працював кандидат філологічних наук доцент І. Осляк, з грудня 1973 р. – кандидат педагогічних наук, доцент П. Горностай, з жовтня 1986 р. – професор І. Кучерук. З 2002 р. університет очолює доктор філософських наук, професор П. Саух.

На початок 60-х років інститут здійснював підготовку педагогічних кадрів на двох факультетах з одинадцяти спеціальностей стаціонарного і трьох – заочного відділень.

*Корпус філологічного
факультету*

На філологічному факультеті функціювали спеціальності "Українська мова і література", "Російська мова і література", "Російська мова і література та англійська мова", "Російська мова і література та німецька мова", протягом 1959-1973 рр. – "Російська мова і література та педагогіка" для студентів з Узбекистану, і в 1971-1993 рр. – "Російська мова і література в національній школі" для студентів з Казахстану. Деканами філологічного факультету працювали С. Радчук-Павленко, С. Щерба, Г. Кисельов, І. Роздобудько, С. Пультер.

Фізико-математичний факультет готував спеціалістів з фізики і математики, математики і фізики, фізики й англійської мови, фізики і загальнотехнічних дисциплін, математики і креслення. Очолювали факультет Л. Білоус, А. Нестерчук, П. Вещицький, В. Радзивіл, А. Таргонський, А. Франовський. Незмінним заступником декана до 1998 року працював П. Фірчук.

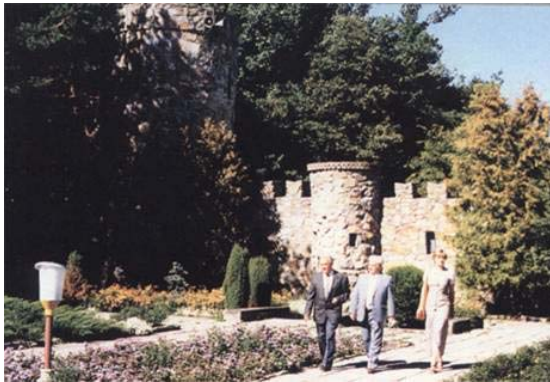
Заочний відділ вів підготовку вчителів з української мови і літератури, російської мови і літератури, математики. Протягом 1944-1971 рр. він вважався факультетом при стаціонарному відділі. Оскільки в 60-ті роки 42 відсотки, а в 70-ті - 36 відсотків учителів шкіл Житомирської області не мали вищої освіти, заочники становили переважну більшість студентського контингенту інституту. Крім вищезазначених спеціальностей, вони здобували освіту в 1963-1972 рр. з англійської та французької мов, із 1974 р. – з філології, а з 1978 р. – з педагогіки і методики початкового навчання. Деканами, а пізніше проректорами із заочної освіти працювали І. Шанюк, М. Трохимчук, доценти А. Тичина, М. Осадчий, М. Богдан, П. Вещицький, П. Романюк.

У 1963 р. на базі філологічного факультету було створено окремий факультет іноземних мов. Він готував спеціалістів з англійської та німецької мов, а до 1972 р. – і з французької. На англійському відділі навчалися також студенти з Узбекистану. Деканами факультету працювали Л. Житкевич, Л. Кобзар, В. Пітінов, В. Пилипчук, В. Литньов, А. Левицький, О. Мисечко, А. Сингаївська.

У 1969 році за заслуги в галузі підготовки вчительських кадрів і у зв'язку з 50-річчям інститут нагороджено Грамотою Президії Верховної Ради України.

Роками значного зростання інституту й розширення сфер його діяльності стали 70-ті р. У 1972 р. після розформування Бердичівського педінституту до Житомира перевели природничий факультет. Очолювали його доценти Є. Трускавецький, Л. Куркчі. Сьогодні ним керує доцент А. Вискушенко. На факультеті здійснюється підготовка вчителів з біології, хімії.

У 1976 р. відкрито п'ятий факультет – підготовки вчителів початкових

Біостанція природничого факультету

класів – із стаціонарною та заочною формами навчання, а вже через рік на ньому почали готувати спеціалістів з музики. Деканами факультету працювали В. Руденко, В. Пермінова, Л. Маковський, А. Вискушенко, М. Левківський, П.Ф. Романюк, з 1990 року – А. Вискушенко, В. Усатий, О. Музика. Сьогодні на базі факультету створено науково-навчальний інститут педагогіки, який очолює В. Литньов. У 1981 р.

відкрито підготовче відділення із стаціонарною та заочною формами навчання. Першим його деканом був Г. Корбут, а згодом О. Ткаченко, В. Усатий.

Майже вдвоє зросла кількість кафедр, студентів, викладацького складу, співробітників. Тому навчання довелося проводити у дві зміни.

Постійне зростання контингенту студентів, відкриття нових факультетів і спеціальностей вимагали уваги до зміцнення матеріально-технічної бази. У 1962 р. завершили реконструкцію центрального навчального корпусу, в 1979 р. – побудували тир і майстерні з обробки дерева й металу, у 1987 р. – здали в експлуатацію новий корпус факультету іноземних мов. Протягом 1972-1981 рр. велося будівництво навчально-лабораторних приміщень і навчально-присадибних ділянок агробіостанції площею 18 гектарів. У 1988 р. завершили капітальний ремонт навчального корпусу природничого факультету, в 1990 р. спорудили новий восьмиповерховий навчально-лабораторний корпус, у 1992 р. – три добудови до нього. Корисна навчальна площа за 30 років зросла вчетверо. Навчання студентів здійснюється в 217 аудиторіях. Створено 25 спецлабораторій і 59 кабінетів, переважна більшість з яких були обладнані технічними засобами навчання.

Студенти педагогічного факультету

До послуг студентів – п'ять гуртожитків (роки введення 1935, 1956, 1972, 1981, 1986), пункт охорони здоров'я з трьома кабінетами: гінекологічним, маніпуляційним і стоматологічним, п'ятьмв ізоляторами. У гуртожитках проживає майже 2 тисячі студентів і 82 студентські сім'ї.

Зростаючий контингент студентів спричинив збільшення кількості професорсько-викладацького складу. У 1960 р. на 12 кафедрах працювали 73 викладачі, з них 27 мали наукові ступені кандидатів наук і вчені звання доцентів, а в 1990 р. на 22 кафедрах – 289 викладачів. Серед них 10 докторів, професорів, 114 кандидатів наук, доцентів.

З 1972 р. в інституті введено посаду проректора з наукової роботи, яку займали В. Голіченко, О. Іващенко, А. Падалко, М. Лавринович, Ю. Онищенко, А. Левицький, а з 2001 р. – О. Дубасенюк. За 1960-1980 рр. І. Стебун, Л. Венгеров, В. Голіченко, О. Швидак, М. Лавринович, М. Никончук, А. Стадниченко, Д. Квеселевич, С. Щерба, А. Іванченко, О. Чирков захистили докторські дисертації, стали професорами, а в 1993 р. О. Чиркова обрано академіком АН ВШ України. О. Іващенко, П. Сербіну, І. Кучеруку присвоєно вчене звання професора. За цей же період кандидатські дисертації захистили 125 викладачів.

За 60-ті рр. силами науковців інституту видано 17 томів "Наукових записок", опубліковано близько тисячі праць загальним обсягом 1,2 тисячі друкованих аркушів. У наступні 20 років побачили світ 84 монографії, 556 навчальних посібників і методичних рекомендацій, 11 збірників статей і тез, 108 брошур, понад 2 тисячі статей. 3750 публікацій – такий внесок у розвиток наукової думки зробив педінститут за 30 років.

Головним у наукових дослідженнях була розробка комплексних і колективних тем (6 – координувалися АПН України, 2 – передбачені планом АПН СРСР, 14 – комплексною програмою "Наука", 2 – Міністерством освіти України, 2 – Інститутом історії АН України). Зріс і потяг студентської молоді до наукової роботи. Лише за 1976-1990 рр. понад 320 студентів мали публікації. За 30 років дипломами й грамотами відзначено 716 студентських наукових праць обласного, 151 – республіканського, 25 – всесоюзного турів. Так, у 1972 р. на II Республіканському конкурсі студентських наукових робіт з психолого-педагогічних наук команда інституту посіла третє місце серед педвузів України, а в заключному турі XIII Республіканської олімпіади "Студент і науково-технічний прогрес" у 1975 р., який було проведено на базі інституту, – призове місце, виборовши два дипломи першого, два – другого і один – третього ступенів. У 1982 р. команда інституту брала участь у конкурсі вже з 10 спеціальностей, виборовши на республіканському турі перші місця з хімії та педагогіки, на всесоюзному — з хімії та української мови. Чотирьох переможців республіканського й одного всесоюзного конкурсів мала команда інституту в 1983 р. з природничих і гуманітарних наук, перше й друге місця були завойовані в республіканському турі з математики й фізики в 1990 р. Участь у студентській науковій роботі була базою для написання й захисту дипломних робіт.

В інституті постійно приділялася увага підвищенню кваліфікації викладачів. За 1961-1990 рр. 14 осіб було переведено на посади старших наукових співробітників, 236 асистентів навчалися в аспірантурі, 197 викладачів фахових і суспільних дисциплін пройшли стажування у вищих навчальних закладах України. Стажування за кордоном пройшли 40 викладачів і 21 студент.

Інститут неодноразово був базою для проведення республіканських, міжвузівських і регіональних конференцій. Так, тут відбулися республіканські наукові конференції з нагоди 70-річчя і 75-річчя з дня народження

М. Рильського, 110-річчя і 115-річчя з дня народження Івана Франка, 150-річчя з дня народження Т. Шевченка, 100-річчя з дня народження М.М. Коцюбинського, 170-річчя з дня смерті Г. Сковороди, 100-річчя з дня народження Лесі Українки, а також з актуальних проблем мовознавства, літературознавства.

Упровадження в 60-ті рр. XX століття обов'язкової середньої освіти поставило завдання забезпечити школи, технікуми, ПТУ та СПТУ вчительськими кадрами. Якщо контингент студентів на 1960 р. становив понад 2,4 тисячі осіб (760 денної та 1,7 тисячі заочної форм навчання), то в 1970 р. відповідно 1,6 та 1,5 тисячі студентів, а на 1 вересня 1990 р. – 2,8 тисячі денної та 1,6 тисячі заочної форм навчання.

Відповідно до кількості вступників зростала й кількість випускників. За 1960-1980 рр. школа отримала 6,5 тисячі дипломованих учителів, які закінчили інститут заочно, та 11,5 тисяч – стаціонарно. Понад 500 учителів російської мови і літератури та англійської мови інститут підготував для Узбекистану й Казахстану, більш як 600 випускників було направлено в 1960-1970 рр. на роботу до шести областей Західної України. У ці роки студентки інституту поряд з основною спеціальністю здобували кваліфікацію медичних сестер цивільної оборони, студенти фізико-математичного факультету – додатково спеціальність водія автомобіля.

Про належний рівень підготовки фахівців свідчить хоча б той факт, що 5,7 відсотка випускників отримали у цей час дипломи з відзнакою.

За сумлінну працю з підготовки й виховання вчительських кадрів П. Москвін, О. Іващенко нагороджені орденом Трудового Червоного Прапора, М. Богдан, М. Лавринович – орденом "Знак Пошани", ювілейними медалями "За доблесну працю" відзначено 19 викладачів і співробітників, почесними грамотами Міністерства освіти України – 21. Професори О. Іващенко та М. Никончук удостоєні почесних звань заслуженого працівника вищої школи та заслуженого працівника народної освіти України відповідно. Відмінниками народної освіти України, Казахстану, Узбекистану стали 15 викладачів.

Проголошення незалежності України в 1991 р. поставило перед навчальним закладом нові завдання щодо зміни стилю керівництва, структурної перебудови, вдосконалення навчального процесу.

До 1999 р. інститут здійснював підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня "спеціаліст" на базі повної середньої освіти. З 1 вересня 1999 р., вже маючи статус університету, розпочав підготовку на контрактній, а з 1 вересня 2000 р. – на державній основі магістрів на базі освітньо-кваліфікаційного рівня "спеціаліст". У перший рік для підготовки магістрів прийняли 6, на другий рік – 18, а в 2004 р. – понад 140 осіб. У 2002 р. здійснено перший випуск бакалаврів.

На початку 1990-х рр. в у складі інституту було 5 факультетів, підготовчий відділ, 22 кафедри, на яких працювало 289 викладачів. Серед них – 10 докторів

наук, професорів, 114 кандидатів наук, доцентів, три заслужених працівники вищої школи, народної освіти та культури України. Це становило 43 відсотки усього професорсько-викладацького складу.

Сьогодні в університеті працює 360 викладачів, серед них 8 академіків і членів-кореспондентів НАН і галузевих академій, 40 докторів наук, професорів, 177 кандидатів наук, доцентів, 10 заслужених працівників освіти, науки, культури, три народних артисти України, лауреати премії Президента України.

За період з 1991 по 2004 рр. кількість факультетів зросла з 5 до 9, кількість кафедр – з 22 до 35, а кількість спеціальностей і спеціалізацій з 13 до 44. Зокрема, за останні роки створено історичний і соціально-психологічний факультети, факультет фізичного виховання і спорту, факультет довузівської підготовки, а також інститут післядипломної освіти. Почали функціонувати нові кафедри: прикладної математики й інформатики, соціальної і практичної психології, теорії і методики фізичного виховання, редагування та основ журналістики, дидактичної лінгвістики й літературознавства та ін., введено нові спеціальності, зокрема "історія і правознавство", "математика та основи економіки", "інформатика", "переклад", "менеджмент організацій", "психологія", "фізичне виховання і географія", "музична педагогіка і виховання".

Нові умови вимагали певних змін у методиці навчання. Тому одним із пріоритетних напрямків у ці роки було подальше впровадження нових технологій і активних методів навчання. Саме тому в цей час дедалі більше поширюються блочно-модульна та рейтингова системи, дидактичні, рольові та ділові ігри. Підготовлено до випуску посібник "Освітні технології в процесі викладання навчальних дисциплін". Робота кафедри педагогіки з упровадження нових технологій навчання стала основою для підготовки практикуму з педагогіки, який було видано Інститутом системних досліджень Міністерства освіти України.

Всі основні навчальні курси (у 2008 р. – понад 500) забезпечені методичною літературою, підготовленою викладачами. Традиційними стали щорічні Методичні ярмарки, де кафедри презентують нові методичні здобутки. Навчальними планами передбачено ряд спецкурсів та факультативів, орієнтованих на розширене використання комп'ютерних технологій у фаховій підготовці студентів. Якщо на початку 1990-х р. налічувалося 104 комп'ютери, то в 2004 р. – 330. У 2003 р. в університеті створено комп'ютерний центр, на кафедрах розміщено 14 комп'ютерних класів, що мають значно кращі технічні можливості, ніж ті, які функціонували раніше. Викладачі й студенти мають змогу входити в Інтернет, використовувати радіо і супутникові канали зв'язку, користуватися електронною поштою. Завершується створення локальної комп'ютерної мережі.

Упровадженню сучасних технологій у практику навчання іноземній мові не лише в університеті, а й у навчальних закладах області в значній мірі сприяє центр самопідготовки вчителів іноземної мови. Він був створений у 1995 році за ініціативою заслуженого працівника освіти України, завідувача кафедри

методики викладання іноземних мов та прикладної лінгвістики професора Л. Калініної за участю Британської Ради. Центр включає в себе 5 лабораторій: сучасних техзасобів навчання іноземної мови, навчання німецької мови, навчання англійської мови, шкільний типовий кабінет іноземної мови, англійську класну кімнату. Нині в центрі, який став методичною лабораторією, обладнаною сучасними автентичними комплектами підручників, літературою, аудіо- та відеоматеріалами, систематично працюють студенти й учителі області.

Центр тісно співпрацює з Британською Радою, Американським Домом, Інтернаціональним Домом, Корпусом миру, Фондом "Відродження", зарубіжними видавництвами, є членом міжнародної організації TESOL. Протягом двох дворічних термінів на кафедрі працювали іноземні фахівці з

*Корпус інституту іноземної
філології*

прикладної лінгвістики, результатом плідної співпраці з якими стала серія навчальних посібників з питань навчання комунікації в інтеркультурному контексті "Getting America-wise", видання 3 книг. За участю Центру проводилися Всеукраїнські учнівські олімпіади з іноземних мов середніх шкіл і Всеукраїнські конкурси на кращого вчителя року з іноземної мови.

Проекти Фонду "Відродження" "Освіта молоді України за кордоном" і "Вдосконалення професійних умінь молодих учителів віддалених районів області", розроблених викладачами інституту іноземної філології, одержали грант від Фонду "Відродження", що дало змогу поліпшити матеріальну базу центру, проводити семінари й літні школи.

З 1998 року центр видає методичний журнал "Teach and Learn", у якому публікуються не тільки наукові праці викладачів вищих навчальних закладів, учителів середніх шкіл, а й самостійні студентські дослідження.

Викладачі кафедр беруть участь у розробці державних програм для школи і ВНЗ, а також державних стандартів. Так, професор Л. Калініна і доцент І. Самойлюкевич взяли активну участь у розробці державної програми і державного стандарту підготовки бакалаврів, а також розробили державну програму з лінгвокраїнознавства для учнів 10-11 класів спеціалізованих шкіл і створили навчально-методичний комплекс, який став навчально-методичною підтримкою цієї програми.

Упровадження сучасних технологій навчання сприяло активізації самостійної роботи студентів, спонукало їх до наукових пошуків, що дало позитивні результати. Лише за останні шість років студенти вибороли 50 призових місць, зокрема 14 перших, на Всеукраїнських предметних олімпіадах з математики, фізики, інформатики, біології, хімії, української мови і літератури, англійської і німецької мов, педагогіки, психології, соціальної педагогіки, практичної психології.

Удосконалення навчального процесу позитивно позначилося на рівні успішності студентів. У середньому за останні роки вона становить 96-97 відсотків, а якість – 50-60. Це підтверджується результатами комплексних контрольних робіт з навчальних дисциплін під час атестації в 2000 р. та акредитації всіх спеціальностей у 2003-2004 рр.

За 1990-2004 рр. університет закінчили понад 14 тисяч спеціалістів, бакалаврів і магістрів.

Щороку на робочі місця направляється 92-96 відсотків випускників денної форми навчання.

З початку 90-их р. значних кількісних і якісних змін зазнає також і заочна форма навчання. Підготовка фахівців здійснюється відповідно до напрямків та спеціальностей стаціонарної форми навчання. Якщо в 1991 р. на заочну форму навчання зараховували студентів на 5 спеціальностей, в 1997 р. – на 13, в 2001 р. – на 18, то в 2004 р. – на 34 спеціальності і спеціалізації.

Зокрема, за останні 5 років було відкрито спеціальності: "Іноземна мова (англійська, німецька) і література та соціальна педагогіка", "Початкове навчання і практична психологія", "Початкове навчання і музика", "Українська мова і література та редагування освітніх видань", "Українська мова і література та практична психологія", "Хімія і біологія", "Біологія і географія", "Історія та українська мова і література", "Історія та методика виховної роботи", "Історія і правознавство", "Психологія", "Соціальна педагогіка і дошкільне виховання", "Переклад", "Фізичне виховання і біологія", "Фізичне виховання і географія", "Музична педагогіка і виховання" та інші.

23 березня 2004 р. згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України № 290 від 09.04.2004 р. Житомирський державний педагогічний університет набув статусу класичного університету. У цей же рік університету видано ліцензію на право підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів з 19 спеціальностей обсягом 1850 осіб на денній формі навчання і 1790 осіб – на заочній, 14 спеціальностей акредитовано. Університету надано також право на підготовку іноземних громадян в обсязі 100 осіб, довузівську підготовку в обсязі 600 осіб, перепідготовку кадрів з правом надання другої повної вищої освіти за базовими напрямами (спеціальностями) в обсязі 100 осіб за денною і 100 за заочною формами навчання.

На сучасному етапі науково-дослідна робота університету здійснюється за такими основними напрямами:

- формування й підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації;

- виконання планової науково-дослідної роботи та держбюджетних тем, що фінансуються Міністерством освіти і науки України;

- відображення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, а саме: фундаментальні дослідження найважливіших проблем природничих,

суспільних і гуманітарних наук; нові комп'ютерні засоби та технології інформатизації суспільства;

–підготовка викладачами наукових публікацій за результатами досліджень та науково-методичного забезпечення навчального процесу;

–наукова робота з молодими вченими й студентами;

–проведення наукових конференцій різного рівня та участь викладачів у них поза університетом;

–наукова співпраця з провідними науково-дослідними установами НАН та АПН України, вищими навчальними закладами України;

–міжнародна наукова співпраця кафедр.

Корпус природничого факультету

Одним із пріоритетних напрямків наукової діяльності є підготовка висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів. Збільшено прийом до аспірантури за рахунок відкриття нових спеціальностей та разових аспірантур за спеціальностями "Релігієзнавство", "Гідробіологія", "Педагогічна і вікова психологія". Крім того, рішенням колегії МОН України відкрито докторантуру з педагогіки за спеціальністю "Теорія та методика професійної освіти" та постійнодіючу аспірантуру на кафедрі

філософії із спеціальності "Філософія культури, філософська антропологія". Нині в аспірантурі університету за 13 спеціальностями навчається більше 100 аспірантів та здобувачів, два аспіранти за цільовими напрямками вчаться в Інституті фізики та Інституті математики НАН України. Крім того, ще 27 аспірантів навчаються в науково-дослідних інститутах НАН України та провідних вищих навчальних закладів України. За безпосереднім сприянням ректора університету професора П. Сауха в університеті з 2004 р. діє спеціалізована вчена рада по захисту кандидатських дисертацій з двох педагогічних спеціальностей.

Розроблено стратегічну програму підготовки докторів наук. Сьогодні над докторськими дисертаціями працюють понад 30 молодих науковців і викладачів. З метою їх матеріального заохочення на 10% збільшено їхню заробітну плату.

Відновлено й таку форму підготовки докторів наук, як переведення доцентів, кандидатів наук, які мають напрацювання з докторської дисертації, на посаду провідного наукового спеціаліста.

Провідними стратегічними напрямками наукової роботи університету є:

–дослідження оптичних і електрооптичних методів дослідження нановимірних напівпровідникових систем;

–екосистемологічний моніторинг стану довкілля регіону;

–математичний аналіз в асоціативних алгебрах і банахових просторах;

–синтез та дослідження властивостей органічних і неорганічних сполук;

- філософсько-релігійні та соціо-психологічні аспекти розвитку особистості;
- проблема адаптації та розвитку творчої особистості в глобальному світі;
- формування професійної майстерності майбутнього вчителя в умовах ступеневої освіти;
- проблеми теорії та методики виховання і навчання учнів загальноосвітньої школи;
- сучасна історична наука і підготовка вчителів історії та правознавства;
- лінгволітературознавчі та методичні аспекти вивчення аналізу тексту;
- функціональні дослідження англійської мови в синхронії та діахронії;
- інноваційні технології вивчення іноземної мови.

Крім того розробляється наукова тематика з актуальних економічних проблем, а також передбачається створення комплексних наукових інститутів та науково-дослідних лабораторій, які будуть здійснювати комплексні інтегральні дослідження.

Творчими колективами кафедр успішно виконуються три науково-дослідних проекти, які фінансуються із держбюджету, та чотири наукових проекти Державного фонду фундаментальних досліджень.

Сьогодні в університеті працює 7 наукових шкіл.

1. На базі природничого факультету під керівництвом професора, доктора біологічних наук А. Стадниченко з 1976 р. функціонує малакологічна школа, котра є всеукраїнським осередком в галузі дослідження фауни та екології.

2. На кафедрі української мови з 1972 року продовжує активно розвиватися Поліська наукова діалектологічна школа, яка була заснована професором М. Никончуком. Нині наукове керівництво здійснює професор В. Мойсієнко.

3. На кафедрі філософії – наукова школа з філософських проблем національної духовної свідомості. Науковий керівник – професор П. Саух.

4. На факультеті іноземних мов з 1986 р. продовжує діяти заснована професором Д. Квеселевичем наукова школа "Проблеми семантики у світлі структурно-функціональної теорії інформації". Нині наукове керівництво школою здійснюють професор А. Левицький та професор А. Сингаївська.

5. На кафедрі педагогіки з 1988 р. функціонує наукова школа "Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів". Науковий керівник – професор О. Дубасенюк.

6. На філологічному факультеті діє 2 наукові школи: наукову школу "Теорія та історія драми" на кафедрі зарубіжної літератури (створена у 1993 р.) очолює професор О. Чирков; на кафедрі української літератури з 2000 р. діє школа "Історична поетика української літератури". Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор П. Білоус.

За останні три роки науковцями університету опубліковано понад 2200 наукових праць, з них 230 монографій, підручників, навчальних посібників, 1980 статей, третина з них у наукових фахових виданнях.

В університеті виходить фаховий науковий журнал з педагогічних, філологічних, філософських та біологічних наук, історико-філологічний збірник "Волинь-Житомирщина", журнал "Навчай і навчайся" англійською мовою, журнал "Українська полоністика".

Починаючи з 2000 р. університет бере участь у Міжнародних виставках "Сучасна освіта в Україні".

За вагомий внесок у розвиток національної системи освіти навчальний заклад за ці роки був нагороджений двома золотими, срібною та двома бронзовими медалями в номінаціях "Інноваційні технології навчання іноземній мові", "Впровадження досягнень педагогічної науки у педагогічну практику", дипломами і почесними грамотами.

Плідно розвиваються відомий в Україні Північноукраїнський діалектологічний центр ім. М. Никончука та відділення лабораторії психології творчості АПН України ім. Г. Костюка в місті Житомирі.

У травні 2003 р. створено навчально-науково-виробничий комплекс "Полісся", до складу якого увійшли 20 навчальних закладів. Провідними напрямками навчально-наукової діяльності комплексу є проведення спільних засідань з актуальних питань навчання й освіти учнівської та студентської молоді, стажування викладачів педколеджів в університеті, спільна робота в науково-методичних лабораторіях, проведення спільних конференцій, круглих столів, виїзних семінарів, засідань, обмін досвідом тощо.

Продуктивно діє навчально-науково-виробничий комплекс у складі Житомирського державного університету імені Івана Франка та Житомирського відкритого акціонерного товариства "Електровимірювач". Розпочато конструювання, випробування та виготовлення лабораторних комплексів фізичних приладів для фізичних кабінетів України. Навчально-виробничий комплекс "ЖДУ – ВАТ "Електровимірювач" увійшов в один із технопарків України, засновником якого є Інститут прикладної фізики НАН України.

За останні роки створено 10 науково-методичних лабораторій, які функціонують у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах II рівня акредитації. Керівниками лабораторій є провідні вчені університету (професори Л. Калініна, М. Левківський, В. Бурлака, доценти О. Березюк, Н. Сидорчук, І. Самойлюкевич, С. Коляденко, старші викладачі Л. Березенська та Г. Ямчинська).

Уже впродовж 6 років діє Рада молодих дослідників, яку сьогодні очолює С. Моркотун і яка залучає молодих викладачів до розробки фундаментальних досліджень, сприяє в оволодінні ними методами наукового пошуку. Завершується створення інформаційного банку даних молодих науковців.

Значну частину студентства охоплює наукове студентське товариство і сприяє широкому залученню юнаків і дівчат до наукового пошуку.

В університеті створено соціологічну лабораторію, керівник – доцент А. Вірковський; студентську соціальну службу для молоді, науковий керівник – доцент С. Коляденко; міську молодіжну громадську організацію –

Житомирське наукове товариство психологів "ШКІЛКА", керівник – доцент О. Музика; науково-методичний центр роботи з обдарованою студентською молоддю, науковий керівник – доцент О. Антонова.

На сьогодні університет співпрацює з науковцями США, Англії, Росії, Польщі, Мексики, Австрії, Німеччини, Чехії та інших країн, з Корпусом Миру США, Британською Радою в Україні. Загалом з 33-ма зарубіжними навчальними закладами, асоціаціями, міжнародними організаціями. Підписано 8 угод із зарубіжними навчальними закладами та установами (Польщі, Росії, Німеччини, Мексики) та 4 з вітчизняними. У 2007 р. підписано угоду про співпрацю з Жешувським університетом (Польща) та Українською асоціацією випускників французьких освітніх програм (AUDES). Готуються угоди з Асоціацією університетів Канади, навчальними закладами Італії, Білорусі, Китаю. За останні 5 років університет вийшов на шлях нових видів і форм міжнародних зв'язків, які забезпечують більш ефективне вирішення завдань освітнього та наукового характеру.

Викладачі університету та науковці беруть участь у роботі Міжнародної асоціації викладачів англійської мови як іноземної (TESOL), Міжнародної асоціації вчителів англійської мови IATEFL (очолює Британська Рада), TEFL, Міжнародної організації "International Society for Human Studies", Міжнародної асоціації "American Studies Association in Ukraine", Міжнародного культурно-освітнього центру "Освіта-Академія"; фонду цивільних досліджень та розвитку CRDF; Всесвітнього центру вальдорфської педагогіки (Мюнхен, Німеччина); у міжнародних проектах: мегапроекті "Вища школа: лідерство для прогресу" за сприяння Міжнародного фонду "Відродження"; міжнародному науковому проєкті "Етнолінгвістичний атлас Побужжя" спільно з викладачами Люблінського університету Польщі. В університеті постійно працюють волонтери Корпусу Миру.

Розгорнуті науково-дослідні проекти з міжнародної співпраці з Російською Федерацією:

- Бурятським державним університетом (м. Улан-Уде) з теми „Соціологія незахищених верств населення”;
- Сибірським відділенням РАН у напрямі розробки спільного наукового проекту з проблеми „Оцінка впливу антропогенного забруднення природних водойм по нагромадженню хімічних елементів організмами-індикаторами з розробкою нового методу біоіндикації”;
- Міжнародною академією акмеологічних наук (м. Санкт-Петербург) з проведення спільних міжнародних науково-практичних конференцій та підготовки збірників наукових праць.

За допомогою програм обміну IREX (рада міжнародних наукових досліджень і обмінів), Fulbright (програма академічних обмінів), DAAD (німецька академічна служба обміну) майже 50 студентів та викладачів університету щорічно працюють і навчаються за кордоном.

Університет став базовим для проведення Міжнародної школи-семінару “Актуальні проблеми етнологістики”. На 2007 рік уже проведено 3 сесії, в яких щорічно беруть участь вітчизняні й зарубіжні вчені, зокрема науковці з Польщі, Росії, Білорусі та Сербії.

На даний час в університеті навчається 20 іноземних громадян, здебільшого з країн СНД, зокрема Росії, Грузії, Азербайджану, Узбекистану, Вірменії, Придністров'я, та Німеччини. Загалом в університеті впродовж звітнього періоду навчалася така кількість студентів із зарубіжних країн: 2002 – 5, 2003 – 11, 2004 – 18, 2005 – 19, 2006 – 20, 2007 – 20.

Основними напрямками міжнародної діяльності університету є:

- підготовка фахівців (спеціалістів, бакалаврів) для зарубіжних країн;
- організація спільної підготовки і стажування студентів, аспірантів, докторантів, викладачів;
- запрошення провідних науковців ближнього і дальнього зарубіжжя для читання лекцій;
- організація і проведення спільних міжнародних конференцій;
- виконання наукових робіт за грантами, започаткованими фондами іноземних держав;
- участь у міжнародних освітніх і наукових програмах, міжнародних наукових форумах.

2.2. Сучасні тенденції розвитку системи освітніх закладів Житомирської області

2.2.1. Дошкільна освіта Житомирської області

В області функціонує розгалужена мережа дошкільних навчальних закладів різних типів та форм власності з гнучким режимом роботи, яка реформується, враховуючи зміни в економічному та соціальному житті.

Станом на 01.01.2008 р. працює 565 таких закладів. В усіх типах дошкільних закладів виховується і навчається 33427 дітей відповідного віку, або 55% від загальної кількості дошкільнят області. У міській місцевості дошкільні заклади відвідує 73% дітей, у сільській – 28,3%. Охоплення дітей п'ятирічного віку дошкільною освітою становить 75% від їх загальної кількості, у сільській місцевості – 55%.

Порівняно з аналогічним періодом минулого року охоплення дошкільнят суспільним вихованням і навчанням зросло на 3,4%, у сільській місцевості – на 2,6%.

Упродовж останніх років система дошкільної освіти області набула стабільних тенденцій щодо свого розвитку та якісного оновлення. Управлінням освіти і науки облдержадміністрації спільно з місцевими органами влади виконується регіональна Програма розвитку дошкільної освіти на 2002-2012 рр. Відповідно до цієї Програми на місцях розроблені та вживаються конкретні заходи щодо вирішення питань передачі відомчих дитсадків у комунальну власність та відновлення роботи тимчасово закритих, відкриття ДНЗ різних типів, з різним режимом роботи, осучаснення навчально-матеріальної бази

ДНЗ, впровадження сучасних наукових досягнень у галузі дошкільної освіти в організацію виховання, навчання і оздоровлення дітей. На виконання Програми, ряду розпорядчих, урядових документів у частині створення умов для охоплення дошкільною освітою не менше 75% дітей відповідного віку і 100% дітей п'ятирічного віку розроблено прогностичні показники розвитку мережі дошкільних навчальних закладів області на 2007-2010 рр., затверджені у березні 2007 року розпорядженням голови облдержадміністрації.

Протягом п'яти останніх років показник охоплення дітей дошкільною освітою зріс на 16,9%. Тільки в минулому році відновлено роботу 42 сільських дитячих садків. До кінця поточного року планується відновити діяльність ще 56.

Із загальної кількості дошкільних навчальних закладів 561 є комунальної форми власності. На завершальну пряму вийшов процес передачі відомчих дитячих садків до комунальної власності місцевих органів влади зі збереженням їхнього попереднього статусу. За п'ять останніх років передано 167 таких закладів. Ще 26 очікують на передачу.

Враховуючи записи батьків та стан здоров'я малюків, окрім штатних педагогічних працівників з дітьми працюють вчителі-дефектологи, хореографи, керівники гуртків, медсестри масажу, лікувальної фізкультури, фізіотерапевтичних процедур. Організацією освітньо-виховного та оздоровчого процесу тут охоплені не тільки вихованці центру, а й діти, які виховуються дома. Вихованці Центру є дипломантами Всеукраїнського конкурсу "Чарівна глина" під егідою журналу "Пізнайко", неодноразовими дипломантами обласної виставки юннатівської творчості "Барви Полісся".

З метою розвитку здібностей дітей 8 дошкільних закладів реорганізовано в центри розвитку дитини.

У 64 дошкільних навчальних закладах області освітньо-виховний процес організовано за певними пріоритетними напрямками (художньо-естетичним – 19, фізкультурно-оздоровчим – 20, гуманітарним – 13, лінгвістичним – 4, екологічним – 9. У більшості закладів функціонують групи розвивального характеру.

З метою максимального охоплення дошкільнят дошкільною освітою практикується така форма роботи, як соціально-педагогічний патронат дітей – тобто робота з дітьми в сім'ях. У 2007 р. соціально-педагогічним патронатом в області було охоплено 1626 дітей. Пропонується започаткувати цю форму роботи в територіальних громадах, де проживає не більше 10 дітей дошкільного віку і відсутній дитячий садок, а також територіально великих селах, у яких відсутнє підвезення дітей до дитсадка.

Осучаснюються форми і методи корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми, які мають фізичні та розумові відхилення. 2250 вихованців дошкільних закладів одночасно із здобуттям дошкільної освіти проходять комплекс лікувально-корекційних заходів у 149 групах компенсуючого типу. За результатами комплексних заходів стан здоров'я 80% таких дітей вирівнюється, і діти продовжують навчання в масових загальноосвітніх закладах.

Новоград-Волинський дошкільний заклад № 16 є центром ранньої реабілітації для дітей з захворюваннями дихальної системи, тубінфікованих дітей, дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. Вихованці цього закладу мають змогу зміцнювати своє здоров'я, відвідуючи сауну і спелеокамеру. У м. Житомирі працюють також два ДНЗ компенсуючого типу (№ 41 і № 59) для дітей із специфічними захворюваннями органів дихання, психоневрологічними захворюваннями.

2.2.2. Організація навчально виховного процесу в початкових класах області в сучасних умовах

Початкова освіта області, як складова загальної освіти, спрямована на всебічний розвиток молодших учнів та повноцінне оволодіння ними всіма компонентами навчальної діяльності.

Робота за новим змістом освіти сприяла методологічній переорієнтації навчання, а саме:

- поєднанню різних видів індивідуальної, групової, парної роботи;
- здійсненню диференційованого підходу;
- створенню умов щодо набуття молодшими школярами досвіду творчої діяльності.

З часу переходу на новий зміст освіти (2001 р.) різними формами курсової перепідготовки (стаціонарною, заочною, дистанційною) охоплено 4477 вчителів початкових класів.

Класоводи області беруть участь у роботі постійно діючих семінарів, методичних об'єднань, шкіл ППД та творчих груп тощо.

Це сприяє вдосконаленню педагогічного вміння моделювати навчальний процес і проектувати результати своєї діяльності.

Через реалізацію особистісно зорієнтованого навчання, використання інтерактивних технологій, здійснення диференційованого підходу створюються умови для формування відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично і творчо мислити, працювати з інформацією.

Цим самим забезпечується комплекс умов для формування ключових компетентностей – соціальних, полікультурних, комунікативних, інформаційних та інших.

Оновлення початкової школи відбувається шляхом упровадження державного стандарту, нових програм і підручників.

Зміст початкової освіти є багатокомпонентним. Він суттєво збагачений розвивальним і виховним потенціалом. Робота класоводів спрямована на розв'язання актуальних проблем сьогодення: через певну систему завдань у підручниках з різних предметів реалізувати особистісно ціннісний аспект, що передбачає самопізнання, самокоригування, самооцінку; формування в учнів позитивного ставлення до себе і навколишньої дійсності; засвоєння гуманістичних цінностей, розвиток творчих здібностей та уяви.

Щоб педагогічний вплив на молодших школярів був ефективним, класоводи дбають про такі умови навчально-виховної взаємодії:

- гуманність, цілісність і системність навчально-виховного процесу;
- особистісну спрямованість навчання і виховання;
- наступність дошкільної, початкової і середньої освіти;
- взаємоузгодженість вимог школи і батьків до виховання і розвитку дитини.

При цьому зміст, методи навчання і виховання, ритм уроку, режим дня і тижня, етика спілкування, робота з батьками, дизайн середовища – все працює на дитячі потреби й вікові можливості, сприяє розвитку дитячих здібностей, не шкодить фізичному і психічному здоров'ю.

2.2.3. Особливості організації навчально-виховного процесу в середній ланці загальноосвітньої школи

Найбільш масовою ланкою загальної середньої освіти Житомирщини протягом останніх років залишається другий її ступінь – основна школа.

У 2007/2008 навчальному році в 5-9 класах загальноосвітніх закладів усіх типів та форм власності навчалось 79689 учнів або 50,7 відсотка від їх загальної чисельності в області.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2000 р. № 1717 "Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання" головною особливістю в організації навчального процесу в основній школі виступає запровадження нового Базового навчального плану, нових навчальних програм та підручників.

Процес переходу на новий зміст шкільної освіти для учнів 5-9 класів розпочався у 2004/2005 навчальному році і має завершитись у червні 2010 р.

У 2007/2008 навчальному році за новими програмами і підручниками навчалися семикласники.

Типові навчальні плани для основної школи, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 7 травня 2007 р. № 357, враховують вимоги Концепції загальної середньої освіти щодо організації навчального процесу, передбачають реалізацію Базового навчального плану через різноманітні навчальні предмети і курси.

Вони охоплюють інваріативну складову, сформовану на державному рівні, яка є спільною для всіх загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форм власності, та варіативну складову, в якій передбачено вивчення предметів та курсів за вибором, дисципліни регіональної складової навчального плану та факультативи.

Інваріантна складова типового навчального плану основної школи забезпечує реалізацію змісту шкільної освіти на рівні Державного стандарту.

У типових навчальних планах для 5-9 класів на відміну від попередніх років, передбачено вивчення ряду нових навчальних предметів.

Так, у 5-6 класах вивчається етика – шкільний предмет про загальнолюдські цінності, культурну спільність людей, толерантність у взаєминах між людьми.

Також у 5-6 класах значно розширено пропедевтичний інтегрований курс "Природознавство", який передбачає формування в учнів пізнавального інтересу до предметів природничого циклу та створення уявлення про цілісність світу.

У 5-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів запроваджено вивчення курсу "Основи здоров'я" – предмета, що інтегрує знання з валеології та безпеки життєдіяльності і має на меті навчити школярів вести здоровий спосіб життя.

Вперше з 5 по 12 класи будуть, вивчатися предмети, що реалізують освітню галузь "Естетична культура".

У дев'ятому класі розпочинається систематичне вивчення інформатики – навчального предмета, покликаного сформуванню в учнів уявлення про основні інформаційні процеси в природі, суспільстві, техніці, а також функціонування засобів, основаних на сучасних інформаційних та комунікативних технологіях.

Завдання цього предмета – виробити у школярів уміння та навички активного користувача сучасних медіа засобів.

Водночас у 7 та 8 класах за наявності комп'ютерної техніки в межах освітньої галузі "Технологія" також може викладатися інформатика.

На Житомирщині вже протягом ряду років в основній школі вивчається регіональний навчальний курс "Історія рідного краю", запроваджується, за згодою батьків учнів, навчальний предмет "Основи християнської етики". Для навчально-методичного забезпечення викладання таких предметів ученими та методистами Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, педагогами-практиками за участі вчених Житомирського державного університету імені Івана Франка підготовлено і видано для шкіл авторські навчальні програми і посібники.

У 2004-2008 рр. майже в 50 загальноосвітніх навчальних закладах міст і районів області здійснено апробацію більше 40 назв вітчизняних підручників і посібників нової генерації, зокрема для учнів основної школи.

Гриф Міністерства освіти і науки України одержали за наслідками Всеукраїнського конкурсу посібники та дидактичні матеріали до них з шкільного курсу "Основи здоров'я" для 5-7 класів, створені методистом обласного інституту післядипломної педагогічної освіти Н.М. Поліщук.

На черзі – розроблення Державної програми "Підручник", що передбачатиме підвищення якості змісту навчальних книг для основної школи, їх уніфікацію, прозорі процедури замовлення, виготовлення та рецензування.

2.2.4. Старша школа

На виконання статей 15 і 16 Закону України "Про загальну середню освіту" та відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. № 1717 "Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання" щодо створення організаційно-методичних передумов для переходу старшої школи на профільне навчання в області здійснюються заходи щодо розвитку мережі профільних загальноосвітніх закладів і класів профільного навчання.

На курсах підвищення кваліфікації вчителів української мови і літератури, іноземних мов, історії, правознавства, російської мови і літератури запроваджено лекції і практичні заняття з проблем профільного навчання, вивчення слухачами нормативно-правової бази переходу старшої школи на таке навчання, відповідних навчальних програм для загальноосвітніх закладів різних типів.

Протягом 2007-2008 рр. з різними категоріями педагогічних працівників, спеціалістами рай(міськ)во, районних та міських методичних кабінетів, керівниками методичних об'єднань учителів предметів суспільно-гуманітарного і філологічного циклів проведено близько 25 обласних тематичних і проблемних семінарів з питань профільного навчання у 10-11(12) класах.

Актуальною в області залишається проблема профільного навчання як засіб створення сприятливих умов для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, для орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності. У режимі профільності перебувають 59,9 відсотків старшокласників області, які навчаються за 18 профілями з шести напрямів. Найбільше їх задіяно у природничо-математичному – 25,7%, філологічному – 29,3%, технологічному – 35,4%, суспільно-гуманітарному – 6,6%. Найбільш активно працюють у цьому напрямі в Любарському, Житомирському районах, м. Новоград-Волинському.

Помітно порівняно з попереднім роком зросли показники профільності у сільських школах. Крім того, у 115 навчальних закладах організовано поглиблене вивчення шкільних предметів, яким у 843 класах охоплено 21605 учнів.

На фоні нібито і непоганих показників у цілому, в окремих регіонах можливості профільної школи надто слабо використовуються для реалізації принципу особистісно орієнтованого навчання, що має на меті створення учням власної освітньої траєкторії. Показовим є зменшення уваги до поглибленого вивчення державної мови – це лише 1708 учнів з 21,6 тисяч школярів, охоплених поглибленим навчанням. Причому в міських школах таких учнів у чотири рази більше, ніж у сільських. Для порівняння: іноземну мову поглиблено засвоюють 14,2 тис. вихованців шкіл області, або в 8,4 рази більше, ніж українську.

Значні можливості має профільне навчання в роботі з обдарованими дітьми, в розвитку їх нахилів та інтересів. Адже саме вони – майбутня еліта нашої нації. Важливо й те, що учень стає переможцем олімпіади будь-якого рівня, і те, що отримає грамоту чи медаль, або братиме участь у конкурсі чи змаганні, а найголовніше – учень робить самостійний крок у розвитку своєї творчості.

2.2.5. Загальноосвітні навчальні заклади альтернативного типу

Законом України "Про освіту" передбачено, що для розвитку здібностей, обдарувань і талантів дітей створюються гімназії, ліцеї і колеґіуми. Ця норма

закону стимулювала відкриття навчальних закладів, покликаних відродити і примножити інтелектуальний потенціал України, дати можливість учням здобути знання понад обов'язковий загальноосвітній рівень, розкрити та сприяти реалізації їх індивідуальних творчих здібностей і обдарувань. Як показує світовий досвід, у таких "альтернативних" навчальних закладах мають навчатися не менш як п'ять відсотків усіх школярів.

Гімназія визначається чинним Законом України "Про загальну середню освіту" як загальноосвітній навчальний заклад II-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілів.

Загальноосвітній навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою має право на статус ліцею.

До колегіумів законодавство про школу відносить загальноосвітні заклади III ступеня філологічно-філософського та/або культурно-естетичного профілів.

У 2007/2008 навчальному році на Житомирщині функціонували 3 колегіуми, 6 ліцеїв і 21 гімназія.

Першим у цій когорті став обласний педагогічний ліцей, створений у 1991 р. на базі колишньої школи-інтернату. Специфікою його є педагогічна спрямованість підготовки вихованців, переважно із сільської місцевості. Профілі навчання сформовані відповідно до соціального замовлення, оскільки ліцей входить до навчально-науково-виробничого комплексу "Полісся" Житомирського державного університету ім. І. Франка. Заклад є єдиним, що працює в цілодобовому режимі, учні його утримуються за рахунок обласного бюджету. За період існування ліцей закінчили 1892 учні, з яких 1870 стали студентами вищих навчальних закладів.

З 2007 р. обласний педагогічний ліцей очолює Людмила Віталіївна Корінна, талановитий вчений-педагог, досвідчений організатор освіти, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та педагогічної майстерності Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Вихованці ліцею активно залучаються до науково-дослідницької роботи та пошукової діяльності за багатoproфільними навчальними програмами і курсами з математики, хімії і біології, української мови і літератури та основних європейських мов, фізики, хореографії, економіки.

У закладі успішно реалізується комплексна програма "Творча обдарованість", успішно впроваджуються перспективні освітні технології, розробляються авторські адаптивні навчальні програми.

Піонером серед закладів нового типу в обласному центрі стала Житомирська гімназія № 1, яка розпочала свою діяльність у 1999 р. У 2006 р. вона виборола звання лауреата Всеукраїнського конкурсу "Сто кращих шкіл України" в номінації "Школа педагогічного пошуку".

Далеко за межами України відома Житомирська гуманітарна гімназія № 23 імені М. Очерета – член навчально-науково-виробничого комплексу "Полісся" Житомирського державного університету імені Івана Франка. Завдяки високій ефективності навчально-виховного процесу гімназія визнавалася кращим

загальноосвітнім закладом обласного центру у 1999, 2003 і 2007 роках. Директор гімназії Ніна Володимирівна Купрійчук – заслужений працівник освіти України, переможець конкурсу "Сто кращих керівників шкіл України", що проводився у 2007 р.

Щороку учні гуманітарної гімназії перемагають у національних фіналах Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових навчальних предметів, беруть найактивнішу участь у міжнародних програмах обміну учнівської молоді.

Гімназія протягом тривалого часу плідно співпрацює з Британською радою, Американськими радами з міжнародної освіти, Міжнародною фундацією шкіл дружби LIFE-LINK (Швеція). Житомирська гуманітарна гімназія № 23 – єдиний в області колективний член об'єднання Асоційованих шкіл ЮНЕСКО.

Першим закладом альтернативного типу у сільській місцевості стала Слободороманівська школа-гімназія Новоград-Волинського району, реорганізована з середньої школи у 2001 р. за підтримки колишнього голови Верховної Ради України В. Литвина.

Найбільш визначним у розширенні мережі закладів нового типу став 2003 р. Такого статусу набули 12 шкіл, з яких 6 були реорганізовані в гімназії, 5-у ліцеї, 1 – в колегіум. Найбільш активну позицію зайняли в цьому освіттанні Черняхівського району – тут переважно в сільській місцевості з'явилися 3 гімназії та спортивний ліцей.

На базі приватного вищого навчального закладу "Інститут підприємництва та сучасних технологій" у м. Житомирі розпочав роботу ліцей за профілями економічного та інформаційного спрямування.

Практика розширення мережі закладів альтернативного типу набула продовження й наступного періоду. У 2004 р. кількість гімназій збільшилась ще на 4 заклади, а Житомирську загальноосвітню школу I-III ступенів № 24 було реорганізовано у екологічний ліцей з урахуванням значних напрацювань та досягнень педагогічного колективу в галузі навчання природничих предметів та природоохоронного виховання учнів.

Протягом 2005 р. ще 7 загальноосвітніх навчальних закладів у різних регіонах Житомирщини набули статусу гімназії та одна школа – ліцею.

У 2006 р. розпочала свою діяльність Житомирська приватна гімназія "ОР АВНЕР".

У режимі гімназій з 2007 р. стали функціонувати ще 2 навчальні загальноосвітні заклади.

Ознакою високої ефективності діяльності гімназій, ліцеїв, колегіумів є результативність їх роботи. Серед 527 призерів обласних олімпіад 2007 р. більше половини представлені саме ними. З 23 школярів Житомирщини, які стали кращими у фіналах Всеукраїнських олімпіад з базових навчальних предметів, 12 – ліцеїсти та гімназисти.

Позитивно, що останніми роками проблемі створення шкіл альтернативного типу все більше уваги надають у сільській місцевості, що відповідає державній політиці України в забезпеченні рівного доступу до

якісної освіти за місцем проживання учнів. У цьому контексті необхідно назвати Міропільську та Білилівську гімназії Ружинського району, Озерненську і Новогуївинську гімназії Житомирського району, Гришковецьку гімназію Бердичівського району, Вацлавпільську гімназію Червоноармійського району, визнану переможцем Всеукраїнського конкурсу на кращу модель сучасної сільської школи.

Крім гімназій, ліцеїв та колегіумів у різних куточках Житомирщини для учнів різного віку створено 45 загальноосвітніх навчально-виховних комплексів, у яких функціонує 46 дошкільних відділень, чимало гімназійних та ліцейних класів.

Усе це дозволяє повніше задовольняти потребу молоді в якісній загальній освіті та допрофесійній підготовці.

2.2.6. Інтернатні заклади області

В області функціонує 17 інтернатних закладів, серед яких 5 – загальноосвітні, 11 – спеціальні для дітей з вадами розумового і фізичного розвитку та Денишівський дитячий будинок. У числі інтернатів 4 – для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Станом на 1 січня 2008 року у них навчається та виховується 2582 учнів. Із загальної кількості вихованців:

- 964-діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування;
- 548-діти-інваліди;
- 634-діти-чорнобильці.

Навчально-виховний процес в інтернатних закладах проходить в 313 навчальних кабінетах. До послуг дітей 52 майстерні, в усіх школах-інтернатах наявні фізкультурні зали, бібліотеки. Для потреб дітей – 148 комп'ютерів, 95 комплектів аудіо та відеотехніки, 132 телевізори.

Для навчання та корекційної роботи придбана апаратура, прилади, медтехніка. 4 школи-інтернати отримали сучасне корекційне обладнання на суму 2086,8 тис. грн.

Харчоблоки інтернатних закладів обладнані необхідним устаткуванням, забезпечені кадрами кухарів та допоміжним персоналом. Харчування дітей 4-5 разове, норми харчування виконуються, проводиться штучна вітамінізація їжі, організоване дієтичне харчування. У середньому дітодень становить 20-23 грн.

Усі інтернатні заклади забезпечені транспортом (більше 60 одиниць). Для порівняння, у 2003 р. школи-інтернати мали лише 30 одиниць транспорту.

У школах-інтернатах створені необхідні умови для організації медичного обслуговування дітей. Його забезпечують 89 медпрацівників, серед них 12 педіатрів, 6 стоматологів, 2 психіатри. У Потіївській спецшколі-інтернаті з вихованцями працює розширений штат медпрацівників (18).

Щороку організовано проводиться літнє оздоровлення дітей. Влітку 2007 р. вихованці шкіл-інтернатів 100% були охоплені оздоровленням.

Забезпечують функціонування всіх інтернатних закладів 2 тис. працівників, у 2003 р. – 1876.

Гарантії особливого захисту і повного державного забезпечення законодавчо декларовано дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування.

Із 964 вихованців, які мають такий статус:

- 558 (58%) дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, мають житло, що на 22% більше порівняно з 2003 роком;
- 261 (79%) вихованець цієї категорії отримує пенсію по втраті годувальника (2003 р. – 254 дітей, 72%);
- 66 дітей-сиріт отримують аліменти.

Інтернатні заклади постійно працюють над поліпшенням умов утримання, навчання та виховання дітей. У 2007 р. кошторисні призначення по інтернатних закладах складала 72703,1 тис. грн., що на 80% більше порівняно з 2005 р. За три роки витрати зросли: на харчування – на 50%, на придбання м'якого інвентарю – на 44%, на капремонт – на 130%.

Кошторисні призначення на 2008 рік становлять 89,511 тис. грн., що на 19% більше за 2007 рік.

Керівники інтернатних закладів працюють над залученням позабюджетних коштів. Так, приватний підприємець Ю. Кугутяк подарував Потіївській спецшколі-інтернату для дітей з наслідками поліомієліту та церебральними паралічами обладнання для тренажерного залу вартістю 74 тис. грн., виділив кошти в сумі 12 тис. грн. для будівництва спортивного майданчика. Міжнародна Благодійна організація "Біблійна Місія" для цього ж закладу побудувала ігровий майданчик та надала допомогу в проведенні ремонтних робіт з підготовки школи до нового навчального року.

Міжнародний благодійний фонд "Україна – 3000", Головою Наглядової ради якого є Катерина Ющенко та компанія МТІ, передали Потіївській школі-інтернату комп'ютерний клас з програмним забезпеченням на загальну суму 26 тис. грн.

Управлінням освіти і науки здійснюється планомірна робота із забезпечення дітей-інвалідів у повному обсязі необхідними засобами реабілітації, в т.ч. слуховими апаратами та засобами корекції зору.

Усі спеціальні інтернатні заклади приділяють особливу увагу розвитку творчих обдарувань та здібностей дітей-інвалідів. Щорічно діти цієї категорії беруть участь у конкурсах, які проводяться під девізом "Повір у себе", спортивних заходах за програмою "Спеціальна олімпіада".

Протягом багатьох років призером Всеукраїнських змагань з волейболу серед команд дітей з вадами слуху є команда Березівської спецшколи-інтернату. Зокрема, у складі збірної команди України з волейболу на XX Дефлімпійських іграх у 2005 р., яка виборола золоті медалі, було 8 випускників згаданої школи-інтернату. За час існування цього навчального закладу підготовлено понад 100 чемпіонів України, 8 чемпіонів світу.

2.2.7. Заклади позашкільної освіти

Відповідно до Закону України "Про позашкільну освіту" в області створено умови для здобуття учнівською молоддю позашкільної освіти у різних типах навчальних закладів. Серед них 31 Палади, Будинки, Центри дитячої творчості (15935 учнів); 10 Центрів, станцій науково-технічної творчості (6631 учнів); 6 Центрів, станцій еколого-натуралістичної творчості (3070 учнів); 1 Центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій (725 учнів); 3 дитячо-юнацьких клуби фізичної підготовки (2205 учнів); 13 спортивних шкіл (3890 учнів); 2 військово-патріотичних клуби (235 учнів); 1 мала академія народних мистецтв та ремесел.

Всього станом на 20.01.2008 р. в системі освіти області діє 67 позашкільних навчальних закладів, у яких гуртковою роботою охоплено понад 32 тис. учнів, що становить 20,9% від їх загальної кількості.

Поряд з гуртками позашкільних закладів створено мережу гуртків, клубів, творчих об'єднань на базі загальноосвітніх навчальних закладів, якими охоплено 66540 учнів, що становить 42,9%.

Цікавою і перспективною формою роботи, такою, що включає в себе комплекс найважливіших завдань формування в учнів навичок дослідницької, пошукової роботи, виявлення обдарованих, талановитих дітей є наукові товариства (26) та філії (15) Житомирського територіального відділення Малої академії наук України. Понад 8 тис. учнів є членами МАН України.

Завдяки зусиллям органів освіти та педагогічних колективів удалось досягти позитивних результатів у роботі позашкільних навчальних закладів: обласних Центрів еколого-натуралістичної (дир. В. Лабунська), науково-технічної (дир. А. Цалко), туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій (дир. В. Ожгібесов) учнівської творчості. Центру науково-технічної творчості м. Житомира (дир. В. Васьківський.), Центру творчості дітей та молоді м. Житомира (дир. М. Полівода.) та ряду інших.

Добре знаний в Україні та за її межами Народний хореографічний колектив "Сонечко" школи хореографічних мистецтв м. Житомира (дир. М. Гузун).

Справжнім центром з вивчення, збереження та відтворення регіональної культури, мистецтв та промислів є Овруцька Мала академія народних мистецтв та ремесел (дир. М. Климович.). Шлях розвитку цього закладу пролягає від невеличкого шкільного гуртка до окремого закладу, що нині розміщений у просторому приміщенні, окрасою якого є дитячі вироби. Вихованці цього закладу неодноразово отримували перемоги на всеукраїнських конкурсах, їх персональні виставки демонструвались у м. Києві та інших містах України.

У 2007-2008 навчальному році у Житомирі здобували позашкільну освіту 5978 дітей у 396 навчальних групах

Результативною є робота гуртків естетичного напрямку позашкільних навчальних закладів області. Серед них 6 дитячих художніх колективів носять звання "Народний" та 14 – "Зразковий".

Високу результативність показали вихованці позашкільних закладів області у Всеукраїнських конкурсах "Шкільних лісництв", "Юних генетиків і селекціонерів", "Мирний космос", "Космічні фантазії", "Юних радіоконструкторів", "Юних фотоаматорів", "З техніки пішохідного туризму", експедиціях "Краса і біль України", "Збережемо пам'ять про подвиг" та ряді інших.

Сьогодні на позашкільні заклади покладаються серйозні завдання з виховання дітей та молоді. Не секрет, що часто відповіддю на запитання підлітків: "Куди податися у вільний час?" – є вулиця зі своїм світом, своїми правилами виживання і моралі. Створення можливостей для того, аби діти у вільний час розвивали свої здібності, безумовно пов'язано з розвитком позашкільної освіти.

Сьогодні ця ланка освіти в області переживає непрості часи. Через відсутність належного фінансування в місцевих бюджетах відбувалося скорочення мережі позашкільних закладів. Найбільше постраждала система позашкільної освіти в Червоноармійському, Володар-Волинському, Ємільчинському, Попільнянському, Чуднівському районах.

У 2007-2008 навчальному році Міністерство освіти і науки ставить завдання охоплення позашкільною освітою 50% учнів, домагатись, щоб вона була якісною.

У реалізації планів щодо розширення мережі перша скрипка належить місцевій владі, яка має стояти на позиції збереження функціонуючих позашкільних закладів, зміцнення їх матеріально-технічної бази, кадрового забезпечення. Управління освіти і науки облдержадміністрації постійно вживатиме заходів щодо виконання в повному обсязі Програми розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002-2008 рр., затвердженої розпорядженням голови облдержадміністрації від 07.06.2002 р. № 293.

За результатами підсумків Всеукраїнського конкурсу на кращий проект виховної роботи позашкільного закладу Міністерством освіти і науки України відзначені І. Балац – директор екологічного центру виховання дітей та молоді м. Бердичева, Н. Юрік. – заступник директора, керівники гуртків С. Денисєво, О. Рощенюк, Т. Соболев цього ж закладу та керівник гуртків ЗОШ № 5 м. Коростеня Л. Поліщук.

Переможцем Всеукраїнського конкурсу на кращу науково-методичну розробку з питань дослідницько-експериментального напрямку позашкільної освіти стала Єфіменко Анжела Вікторівна – керівник гуртка Житомирського міського центру науково-технічної творчості учнівської молоді.

З метою підвищення ролі позашкільних навчальних закладів у виконанні основних завдань, визначених Законом України "Про позашкільну освіту", в області проведено Всеукраїнський конкурс майстерності педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів. Переможцями обласного етапу конкурсу стали керівники гуртків ЦТДіМ м. Житомира І. Суржан, Житомирського районного ЦТДЮ В. Пацюк, Овруцької Малої академії народних мистецтв та ремесел М. Климчук, ЦШТУМ м. Житомира

А. Єфіменко та Коростенського районного центру позашкільної роботи М. Паламарчук.

У навчально-виховний процес позашкільних закладів впроваджено нові типові навчальні плани і програми. З метою створення необхідних умов для забезпечення позашкільних навчальних закладів навчальними програмами для гуртків, груп та інших творчих об'єднань за дослідницько-експериментальним напрямом позашкільної освіти в області оголошено Всеукраїнський конкурс на кращу навчальну програму для використання в гуртках, групах, наукових секціях Малої академії наук.

Певна увага приділяється створенню системи підготовки, перепідготовки, та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у сфері позашкільної освіти. Щорічно вивчається потреба в перепідготовці педагогічних кадрів. Відповідно до перспективного плану підвищення кваліфікації на базі обласного Інституту післядипломної педагогічної освіти у 2007 р. пройшли курсову перепідготовку 38 працівників позашкільних навчальних закладів.

Систематично проводяться семінари, "круглі столи" з питань позашкільної освіти на базі обласних профільних центрів позашкільної освіти. У 2007 р. в області проведено 2 Всеукраїнські семінари за участю відповідальних працівників управлінь освіти та керівників позашкільних навчальних закладів.

Робота по виконанню Програми розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002-2008 рр. триває.

2.2.8. Вища освіта Житомирщини

Після здобуття в 1991 році незалежності Україна, в т.ч. й Житомирська область почала формувати власну політику, а з нею і систему вищої освіти. У 90-х р. продовжувала спостерігатися тенденція реорганізації великих інститутів в університети. Переборено державну монополію в галузі вищої освіти. Відкрито вищі навчальні заклади з різними формами власності: комерційні, приватні, спільні, міжнародні.

Сьогодні в області функціонує 42 вищих навчальних заклади та відокремлених структурних підрозділів. З них 24 вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації, 13 відокремлених структурних підрозділів, один приватний інститут, військовий інститут, 3 університети (18 – III-IV рівнів акредитації).

Державне замовлення виконують Житомирський державний університет ім. Івана Франка, Житомирський державний технологічний університет, Державний агроєкологічний університет, 20 вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації.

Контингент студентів становить 58,9 тис. осіб, у 2004 р. – 56,9. З них 26,6 тис. осіб навчається в коледжах, технікумах, училищах та 32,3 тис. – у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.

Вищими навчальними закладами III-IV рівнів акредитації проводиться підготовка із 117 спеціальностей. Крім цього, студенти мають можливість додатково отримати одну із 66 спеціалізацій.

За останні три роки у вищих навчальних закладах державного сектору введено 5 нових спеціальностей.

У 2007 р. закінчили стаціонарне навчання всього 10,9 тис. студентів, з них 4,6 тис. – за державний рахунок.

Направлення на роботу отримали 86,7% молодих фахівців, які навчалися у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації, 89% фахівців, які навчались за державним замовленням у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.

На перший курс стаціонару зараховано 9,5 тис. осіб, з яких 4,8 тис. (50,5%) – сільська молодь. Вищу освіту розпочали здобувати 115 дітей-сиріт, 95 інвалідів, 12 дітей загиблих воїнів. За цільовими направленнями вступили на навчання 954 абітурієнти. 376 випускників загальноосвітніх шкіл прийняті до вищих навчальних закладів за результатами зовнішнього незалежного оцінювання.

Провідне місце в системі вищої освіти області займають державні вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації. У них зосереджений значний науковий потенціал. 3,4 тис. викладачів забезпечують навчальний процес. Підготовка аспірантів здійснюється в аспірантурах університету ім. І. Франка, технологічного, агроекологічного університетів та ад'юнктурі військового інституту. Наукові ступені здобувають 320 аспірантів.

Навчальний процес у ВНЗ 1-го рівня акредитації забезпечують 1747 штатних викладачів. Науково-педагогічний персонал університетів, інститутів становить 1507 осіб, у т.ч. 54 докторів наук, 717 – кандидатів наук.

У ВНЗ I-IV рівнів акредитації 37 гуртожитків, у т.ч. в ЖДУ ім. І. Франка – 5, у ЖДТУ – 3, у ДАУ – 4. У них проживає 11328 осіб, у т.ч. студентів – 10589, працівників ВНЗ – 351, а також студенти інших ВНЗ.

Всього навчається 544 студентів-сиріт та позбавлених батьківського піклування, 460 студентів-інвалідів.

Концепція реформування вищої освіти передбачає створення регіональних навчальних комплексів на базі провідних вищих навчальних закладів. Цей напрям реалізує Державний агроекологічний університет. До його складу увійшло 4 аграрних вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації Житомирської області. Зі створенням регіонального університетського центру число студентів тут зросло із 10 до 13 тис.

Розширюються навчально-науково-виробничі комплекси Житомирського державного університету ім. І. Франка та Житомирського державного технологічного університету.

Одним із напрямів реформування вищої освіти є збереження і розвиток матеріально-технічної бази освітніх закладів. Підтвердженням цього є введення у вересні 2006 р. навчального корпусу факультету лісового господарства Державного агроекологічного університету, футбольного поля з штучним покриттям Житомирського державного університету ім. І. Франка та Житомирського державного технологічного університету. Великий об'єм

будівельно-ремонтних робіт сучасного навчально-методичного центру здійснює Житомирський державний технологічний університет.

Серйозним кроком у реформуванні вищої освіти є перегляд мережі вищих навчальних закладів, заснованих на недержавній формі власності. Така робота проводиться з метою надання державної підтримки закладам, що здійснюють підготовку фахівців на рівні державних вимог.

Вища освіта регіону досягла більшої відповідності потребам молоді та вимогам внутрішнього ринку праці, сприяє усуненню перепон, які уповільнюють її інтеграцію в Європейський освітній простір.

Одним із завдань поступального розвитку є розширення доступу до якісної освіти. Зважаючи на це, досягнуто збільшення прийому на денну форму навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр за кошти державного бюджету. Порівняно з 2004 р., обсяги прийому на перший курс до вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації за державним замовленням зросли із 3,6 тис. до 4,6 тис. осіб.

Особлива увага приділяється питанням цільового прийому сільської молоді, інвалідів та інших категорій осіб, визначених відповідними рішеннями Президента України та державними програмами. Всього у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації навчається 15,9 тис. осіб із числа сільської молоді, що становить 27,4% від загальної кількості студентів.

Житомирський обласний літературний музей⁹¹ засновано рішенням виконкому Житомирської обласної ради 30 грудня 1990 р. Створенню музею передували багаторічні зусилля і клопотання місцевих літераторів та представників творчої інтелігенції, серед яких провідне місце займав славетний український поет-перекладач Борис Тен.

Під музей було виділено двоповерхове старовинне приміщення по вул. Великій Бердичівській, 77. Ремонтно-реконструкційні роботи тривали до 1996 р. і були припинені за браком коштів. Музей до 2002 р. працював у непристосованих малих приміщеннях (поруч із недобудовою), які орендував, а також у старому приміщенні облсанепідемстанції. На початку 2000 р. приміщення по В. Бердичівській, 77 було продане обласною радою. Зусиллями колективу, а також за підтримки депутатів Верховної Ради України музею було виділене приміщення по вул. В. Бердичівській, 89/2. За твердженням краєзнавця і журналіста Г. Мокрицького у цьому приміщенні до революції знаходився пологовий будинок братів Дуриліних, у якому в 1915 р. народився всесвітньовідомий піаніст С. Ріхтер. Будинок було взято на облік як пам'ятку архітектури. У 2001 р. це приміщення було передане на баланс літературного музею. Загальна вартість I черги проекту (будинок під експозицію та теплогенераторна) склала 1,5 млн. грн. Проект на другу чергу не фінансувався і не розроблявся.

З 2004 р. будівельні роботи по вул. В. Бердичівській, 89/2 взагалі припинено за браком коштів.

У 2002 р. музей і фонди терміново переведено до приміщення по вул. Київській, 45, де раніше знаходився художньо-виробничий комбінат. У 2003 р. будинок передано на баланс музею. Приміщення потребувало капітального ремонту та перепланування під вимоги музейної роботи.

Основними напрямками роботи музею є науково-дослідна діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, культурно-освітня, видавнича, реставраційна робота. Формування фондів літературного музею почалось з 1992 р. Основою збірки музею стали книги, фото, документи і меморіальні речі Бориса Тена. Серед них автографи видатних літераторів України М. Рильського, М. Бажана, Л. Первомайського, музичних діячів Б. Лятошинського, З. Гайдай та багатьох інших. Особливу цінність цього комплексу являє піаніно "Блютнер" (1905 р.).

Важливим внеском до фондів музею був дар у 1994 р. Товариства приятелів України (Канада). Музею було подаровано понад 600 рідкісних книг (частина з автографами) української діаспори, виданих у різних куточках земної кулі (США, Канада, Німеччина, Аргентина, Велика Британія, Чехія та ін.). Найбільш цікавою частиною дарунка є підбірка книжок І. Огієнка (митрополита Іларіона).

Протягом 1990-х рр. музей зібрав багато зразків старовинних меблів та речей кін. XIX – поч. XX ст., зразки українського народного одягу,

⁹¹ З періодичної преси.

етнографічні речі поч. XX ст., твори житомирських художників – народного художника М. Максименка, Ю. Каргаполова, В. Радецького, М. Ракова та ін. Окрасою музею стала велика колекція театральних ескізів заслуженого діяча мистецтв Івана Шевченка, який 40 років працював у Житомирському облмуздрамтеатрі.

Зразки українського образотворчого мистецтва до фондів було передано Міністерством культури України, речі антикварного значення на прохання музею передано з таможні (м. Київ). Музей придбав і зразки іконопису. Часткою фондів музею є книги і речі відомої в Житомирі артистичної родини М.Д. і Т.В. Станіславських. Їх архів є багатим на автографи українських театральних діячів (А. Бучми, В. Бондарчука та ін. учнів Л. Курбаса), рідкісні афіші театрів 20-30-х рр. XX ст. Музей придбав нотні збірники всесвітньовідомого композитора і державного діяча Польщі Ю. Падеревського. Окрасою музею є підбірка особистих речей, нот, фото, меморіальних речей українського композитора Михайла Скорульського, які були придбані в його онуки, заслуженого працівника культури Роксани Скорульської (м. Київ). Серед них найкращий прижиттєвий портрет М. Скорульського, виконаний житомирським художником І. Раузе. У фондах музею зберігаються фото, документи, власні речі оперної співачки і професора С.О. Коссової (1877-1965 рр.).

Музей постійно поповнюється книжками житомирських авторів (переважно поетів та прозаїків), фотографіями та автографами митців краю. Широко представлено книги з автографами сучасних письменників.

Завдяки закупкам у населення Житомира в збірках музею є типологічні речі, за допомогою яких можемо відтворити куточки інтер'єрів помешкань видатних літераторів, що століття тому жили на житомирській землі. Є й меморіальні речі багатьох інших видатних людей, які перебували в Житомирі. У 2005 р. до складу фондів увійшла збірка матеріалів з колишнього музею інтернаціональної дружби, який у Житомирі було засновано подвижником музейної справи Іваном Карпушенком.

З 1996 р. до складу музею увійшов відділ О. де Бальзака (с. Верхівня). Музей розміщується в трьох меморіальних кімнатах колишнього палацу, де жив французький письменник під час перебування в маєтку графині Е. Ганської. В експозиції меморіальні речі графів Ржевуських (переважно меблі), палиця О. де Бальзака. Особливу увагу привертає коштовна шабля графа (старшого брата Евеліни) А. Ржевуського, ад'ютанта Миколи І.

До музею передано в дар з Франції експонати, з яких сформовано дві виставки: графічні портрети О. де Бальзака (з музею Шато Саше), афіші паризького музею Бальзака (Рю Ренуар).

У ЖОЛМ існує бібліотека (понад 12 тисяч книг художньої літератури, які передані до музею переважно безкоштовно). Літературний музей упроваджує видавницьку діяльність. Музеєм видано книги Бориса Тена "Таємна сповідь" (1997 р.), Івана Огієнка "Моє життя" (2003 р.). Ці твори віднайдені науковцями музею і раніше в Україні не друкувались. У 2006 р. видано книгу "Борис Тен.

Коротка біографія". Житомирщина має надзвичайно багаті літературні традиції. Тут жили і працювали понад 500 професійних літераторів. Музей наполегливо працює над збереженням пам'яті про них. За роки існування музею проведено велику кількість літературно-мистецьких вечорів пам'яті М. Рильського, Б. Тена, М. Скорульського, С. Чорного, О. Довженка, Шолом-Алейхема, Р. Балясної, І. Огієнка, О. Олеся, О. Ольжича, В. Шевчука, Є. Концевича та ін.

У приміщеннях різних установ культури м. Житомира музей проводив тематичні виставки "Книги української діаспори", "Французькі музеї О. де Бальзака", виставки, присвячені М. Рильському, О. Ольжичу, О. Олеся, Т. Шевченку, І. Огієнку, М. Коцюбинському, С. Коссовій, М. Скорульському, С. Чорному, С. Ріхтеру, О. де Бальзаку, Г. Доре та ін.

Щорічно (з 1999 р.) 20 травня літературним музеєм у с. Верхівня проводиться літературно-мистецьке свято на честь Оноре де Бальзака "Верхівнянська муза", яке відвідують тисячі гостей, що оглядають експозицію, палац, музейні виставки. З весни 2005 р. розпочався новий етап у масовій роботі музею. Щомісячно проводяться два цикли літературних вечорів за участю літераторів Житомирщини, сучасних провідних літераторів України (зокрема відбулись вечори лауреатів премії ім. Шевченка В. Шевчука, В. Медвідя, лауреата багатьох літературних премій В. Даниленка).

Музей щорічно проводить заходи до державних свят, річниць і ювілеїв, до роковин Т.Г. Шевченка. Науковці музею публікують статті в ЗМІ, беруть участь у науково-практичних конференціях поза музеєм. Навколо музею сформувалось коло його постійних відвідувачів, серед яких житомирські поети, викладачі університетів, художники, музиканти, митці, студентська молодь.

У 2006 р. в приміщенні музею по вул. Київській, 45 розпочато проведення ремонтних робіт. Змінено функціональне використання низки приміщень. Наслідком цього було введення нових експозиційних площ. З 1-го кварталу в музеї працювало вже три експозиційні зали замість одного. Було проведено реекспозицію стаціонарної виставки, яку присвячено Борису Тену. Створено нову виставку театральних ескізів пензля колишнього головного художника Житомирського облмуздрамтеатру І. Шевченка, які подаровані музею. Відкрито нову експозицію меморіальних речей, фото та документів видатного українського композитора М. Скорульського. У закладах культури поза музеєм (музичне училище та облфілармонія) експонувалась нова виставка до ювілею композитора В. Косенка, в серпні було організовано книжкову виставку до Дня незалежності України. У 2006 р. в музеї проведено 26 масових заходів: презентацій, літературно-мистецьких вечорів. Загалом музей у 2006 р. відвідало 7,8 тис. осіб, з них 3,6 тис. – учні та студенти.

На 01.01.07 р. в музеї зберігається 4594 предмети основного фонду, 1263 – допоміжного фонду.

У 2007 р. розроблено тематико-експозиційний план (стаціонарна виставка "Письменники-класики на Житомирщині") до нового залу, підготовлено тексти 3-х наукових повідомлень до краєзнавчої конференції. Проведено книжкові виставки до 125-річчя Івана Огієнка, до дня народження Великого Кобзаря.

Відкрито стаціонарну виставку книжкової ілюстрації у новому виставковому залі 1-го поверху.

Сьогодні літературний музей наполегливо працює над вирішенням невідкладних проблем, має значні перспективи для розвитку.

Літературно-меморіальний музей В.Г. Короленка. Його ім'я овіяне славою та доброю згадкою нащадків. Його погляди ґрунтувалися на загальнолюдських принципах моралі. Його талант народжувався та розквітав на благородному українському ґрунті.

*Бронзова фігура В.Г. Короленка
у конференцзалі
Житомирського державного
університету імені Івана
Франка*

Народився Володимир Галактіонович 27 (15 за ст. ст.) липня 1853 р. в сім'ї житомирського повітового судді Галактіона Опанасовича Короленка та його дружини Евеліни Йосипівни. Батько письменника відзначався чесністю та безкорисливістю, що виділяло його із середовища судового чиновництва кріпосницької пори.

Мати відзначалась добротою й великодушністю. "Я дуже любив свою матір, – згадував потім В. Короленко. – Це почуття у мене доходило до обожнення". Евеліна Йосипівна походила із небагатої польської родини, тому значний вплив на майбутнього письменника справила польська культура. Перші літературні враження Короленка також склалися під впливом польської романтичної літератури. Першою книгою, яку прочитав Володя, був роман польського письменника Корженевського.

У Житомирі Короленко прожив перші 13 років свого життя, закінчив два класи Першої Житомирської чоловічої гімназії, у якій навчався з 1864 по 1866 рік. Будинок зберігся й до наших часів. На жаль, навчальний заклад здобув погану славу через велику кількість тілесних покарань, що застосовувалися до гімназистів. Його враження від навчання відображені у повісті "Історія мого сучасника".

У 1866 р. родина Короленків залишає Житомир. Батька Володі Галактіона Опанасовича переводять спочатку в Дубно, а потім у Рівне. На цьому скінчився житомирський період у житті Володимира Короленка. Водночас саме цьому періоду письменник повинен завдячувати творчим натхненням.

Під час навчання в гімназії Короленко знайомиться з творчістю Т. Шевченка. Тут же відбувається й перше зіткнення з громадським рухом в період реформ 1861 р. та польського повстання 1863 р.

Навчання продовжив у Рівненській гімназії, де найблаготворніший вплив на нього мав учитель російської словесності В. Авдєєв. Всупереч програмному курсу з літератури, він знайомив гімназистів з творами М. Добролюбова, І. Тургєнева, Т. Шевченка.

Після закінчення гімназії Володимир Галактіонович їде до Петербурга. У Москві та Петербурзі пройшли студентські роки В. Короленка. Тяжкий період життя письменника пов'язаний із засланням до Сибіру, куди він потрапив за свої революційно-демократичні погляди. Саме там Володимир Галактіонович почав серйозно займатися літературною діяльністю. Він пише оповідання, повісті, природничі та портретні нариси ("Дивна", "Ріка грає", "Убивець", "Соколинець").

Пізніше знову опиняється в Рівному. Саме цьому місту зобов'язана повість "У поганому товаристві" ("Діти підземелля").

Вже всесвітньо відомим письменником він писав: "Життя кидало мене далеко від місця народження, але пам'ять про рідні місця збереглася в мені живо і яскраво".

З 1900 р. і всі останні роки свого життя він прожив у Полтаві. У цей час центральною роботою стає автобіографічна повість "Історія мого сучасника". Письменник також займається публіцистикою, редакторською та суспільною діяльністю. В. Короленко помер 25 грудня 1921 р. в Полтаві, де і був похований.

У 1953 році будинок у Житомирі, де пройшли дитячі та юнацькі роки письменника, був оголошений пам'яткою історії, а у 1973 р. з нагоди 120-річчя з дня народження видатного письменника тут було відкрито літературно-меморіальний музей, що став даниною пам'яті видатному письменнику-гуманісту В. Короленку від житомирян. Тут і досі живе пам'ять про славетного земляка.

Розташований Житомирський літературно-меморіальний музей видатного письменника-гуманіста і громадського діяча Володимира Галактіоновича Короленка в одному з тихих та зелених куточків Житомира. Експозицію музею розміщено в семи залах. Книги, документи, фотографії двох перших залів знайомлять із родиною В. Короленка, розповідають про його роки навчання в гімназії.

В архіві зберігається чимало малюнків Короленка, що сьогодні становлять великий інтерес. Напевно, художні здібності передалися Володі ще змалку від батька, який добре малював. З роками інтерес до малювання збільшувався. Свої перші зарисовки з натури Володимир Галактіонович зробив у 1879 р., під час першого арешту та заслання. Напевно, це була єдина можливість на той час відволіктись від темних думок, що переслідували письменника. У музеї зберігається "Автопортрет" Короленка, робота "Вітряки біля Полтави" тощо.

6 листів до Наркома освіти А. Луначарського з'являються внаслідок протесту В. Короленка проти радянської влади та більшовиків. Поштовхом до їх написання стала Жовтнева революція 1917 р. та події, що стали її наслідком. Письменник не міг бути байдужим до терору, заподіяного і білими, і червоними. Він був переконаний, що кривава класова боротьба не приведе до позитивного результату. Ця думка не співпадала з мисленням уряду та директивних органів партії. У цей складний час Короленку доводилось бути і

громадським діячем, і правозахисником, і письменником. Листи стали доступні широкому колу читачів лише наприкінці 80-х рр.

Творча спадщина В. Короленка складає літопис цілої епохи. Це 60-ті рр. XIX – перша чверть XX століть.

Теми для своїх творів письменник черпав з життя народу. Його образи сповнені гуманністю, вірою в людську чесність та порядність. Житомирський період життя В. Короленка (1853-1866 рр.) відображений в оповіданнях "Вночі", "Парадокс", "Моє перше знайомство з Діккенсом", в автобіографічній повісті "Історія мого сучасника". Оповідання "Вночі" також є автобіографічним. У ньому письменник зобразив обстановку, що панувала в родинному будинку Короленків, період дитинства та намагання зрозуміти навколишній світ очима дитини.

Центральною темою оповідань "Вночі" (1888 р.) та "Парадокс" (1894 р.) є осмислення дітьми таких вічних явищ, як народження дитини, її призначення на землі, смерть, добро та зло тощо.

В. Короленко є для нас взірцем письменника, чия творчість тісно пов'язана з життям народу. В його щоденниках і записниках згадано тисячі осіб, з якими письменник зустрічався за життя, зберігається величезна кількість фактів, сотні сцен, що послужили матеріалом для численних оповідань, нарисів, газетних виступів.

У творах В. Короленка розкривається краса душі людини, що постійно прагне до правди і справедливості. Одна з центральних тем його творчості – людське щастя, повнота духовного життя. Темі щастя присвячені майже всі твори письменника. Короленко вважав, що щастя – це активне ставлення до життя. І якщо у світі соціальної несправедливості одна лише думка про те, що "людина створена для щастя", є парадоксом (оповідання "Парадокс"), то, на думку автора, необхідність боротьби за щастя стає більш виразною.

Ім'я видатного майстра художнього слова овіяне доброю славою. Повісті "Історія мого сучасника", "Діти підземелля", "Сліпий музикант", "Без мови", "Ліс шумить", оповідання "Чудна", "Вбивця", "Соколинець" – лише частина багатющого літературного доробку, який залишив нам у спадщину В. Короленко. Йому було притаманне глибоке розуміння письменницького обов'язку, від усієї його творчості віє високим громадянським пафосом, його повісті й оповідання сповнені безмежною вірою в сили народу.

Музей Лесі Українки у м. Новограді Волинському⁹²

*Де б'ється Случ у береги камінні,
Незмінні у мінливості століть,
В старому Новограді на Волині
Старесенький будиночок стоїть.
Непоказний, низенький, клямки ржаві...
Та ми в шанобі знімемо шапки:*

⁹² Літературно-меморіальний Музей Лесі Українки в Новограді-Волинському: Путівник / Автор текстів В. Римська. – Н.-Волинський: Вид-во "НОВОГрад", 2001. – 31 с.

*Він береже нетлінну частку слави,
Що наш народ нестиме крізь віки.
Цього будиночку привітні стіни.
Домашня тишина його тепла
Були найпершим світлом для дитини,
Що народилась тут і тут росла.*

У хатині в Звягелі (сучасне місто Новоград-Волинський) над Случчю 25 лютого 1871 р. народилася Лариса Косач – одна із найяскравіших зірок української поезії. "От у сьому домочку старого добродія Окружка вродилася 13 лютого (за старим стилем) 1871 року дочка наша Лариса, відома під іменем Лесі Українки. Навряд щоб досі вцілів той домочок, де ми жили й де вродилася Леся, – а проте, може, будиночок і досі існує. Околиця – поетична". Так у спогадах написала мати Лесі Українки Ольга Петрівна Косач, відома українська письменниця Олена Пчілка.

Саме містечко оповите історією: згадують його і в Іпатіївському літописі, і Шевченко у повісті "Варнак" А для історії – батьківщина Лесі Українки. У Звягелі її життя було ще не затьмарене: вона там була здорова, хоч і тендітна, там мала хорошу природу навкруги, – вона ж її так любила все життя! Там мала хороше товариство і з старших, і з дітей, мала хорошу до душі розвагу й науку в книжках, в оповіданнях старших, у жаборицьких піснях та

У залах музею

веснянках, туди приїздив її "кумир" – дядько Михайло, там вона любивалася своїм божеством – матір'ю: коли мама складала свої перші книжечки (що їх Леся з Мішею знали до слова напам'ять), вимальовувала свої узори, зібрані в поїздках з батьком по волостях, то була, на Лесин закоханий погляд, найкраща, найрозумніша, найталановитіша в світі жінка. Влітку 1879 р. сім'я Косачів виїхала із Звягеля. Міша з Лесею дуже сумували та журилися за своїм дитячим звягельським товариством і на все життя заховали згадку про звягельський період свого життя як про найкращий.

Як і тоді, красуються береги рідної Случі, тихесенько ошатний будиночок стоїть. Лише наша Леся назавжди залишила "Прекрасну колиску своїх страждань", щоб навіки поселитися в серцях людських. І лише в 1963 р. зупинилася під вікнами своєї оселі у мармуровому вбранні, де стоїть сьогодні і буде стояти вічно. До 50-річчя з дня смерті Лесі Українки встановлено погруддя, а в будиночку відкрито музей-бібліотеку, експозиція

якого була народною у шести невеликих кімнатах. Фонди музею – це ксерокопії та фотографії. Минуло вісім років з того першого пам'ятного дня відкриття музею, дня шани нашої славної землячки. За цей період музей відвідало 52674 осіб та проведено 1163 екскурсії, наближався славетний ювілей 100-річчя великої Лесі Українки. Постановою ради міністрів УРСР від 20 лютого 1970 р. № 112 створено ювілейний комітет з підготовки та відзначення сотої річниці з дня народження Лесі Українки. Згідно з наказом Міністерства культури України від 11 вересня 1970 р. створено літературно-меморіальний музей Лесі Українки на правах відділу Житомирського обласного краєзнавчого музею. 25 лютого 1971 р. в урочистій обстановці відкрито літературно-меморіальний музей поетеси. У ці дні земля України щиро вітала гостей з усіх кінців світу, зокрема з Києва – Олеса Гончара, Володимира Канівця, з Росії – Анатолія Софронова, з США – Юрія Косача, з Канади – Марію Скрипник, з Німеччини – Гюнтера Штейна та багатьох інших. У книзі відгуків Юрій Косач залишив такий запис: "З великим хвилюванням переступив поріг будиночку, де жили мій дід та бабуня і де народилася Леся. Велика і глибока подяка керівникам музею-будинку від себе та від усієї родини за таку любов до Лесі. Юрій Косач з Нью-Йорку, США".

Увагу багатьох відвідувачів привертають на фасаді будинку меморіальна дошка роботи Галини Кальченко, на підвір'ї – скульптурне погруддя поетеси. Сьогодні музей – це літературно-меморіальний комплекс, який складається з двох будинків: меморіального і відділу вшанування. Довгий і складний шлях до його створення. Пережито і кращі, і гірші часи, різні проблеми, але попри все те музей функціонує, живе, хоч і не позбавлений багатьох на сьогодні негараздів.

У 1903 р. винокурком Вейкерем була споруджена добудова до будиночка Косачів. Зараз у цій кімнаті експозиція, яка висвітлює життєвий і творчий шлях Лесі Українки. Вона прожила всього сорок два яскравих роки – життя, повне мук і фізичних страждань. Довгі роки вона боролася з туберкульозом, забуваючи свій недуг у творчій праці, яка стала змістом усього її життя.

У п'яти кімнатах меморіального будинку експонуються документи, картини, фотознімки, меблі, багато особистих речей родини та її оточення, що відтворюють атмосферу життя Косачів у Новограді-Волинському.

Інтер'єр вітальні Косачів типовий для дворянської оселі тих часів: овальний стіл на фігурних різьблених ніжках з гарною фарфоровою лампою, стільці з високими спинками, на стіні дзеркало в мережаній дерев'яній рамі, старовинний годинник, картини, на яких зображено волинські пейзажі, на етажерці – книги М. Гоголя, О. Пушкіна, Г. Успенського, М. Некрасова, М. Вовчка, "Кобзар" Шевченка дореволюційного видання.

Найсвятіше місце – дитяча кімната Лесі. Вона відтворена за спогадами Олени Пчілки. У куточку хвилюючий символ – віночок із стрічками і напис: "Тут стояло ліжко маленької Лесі". На дерев'яній підставці – віночок з безсмертника та живі квіти – свідчення вічної слави Лесі Українки, нев'янучої народної любові до неї. На стіні – муляж метричної книги, розкритої на сторінці із записом про народження Лариси Петрівни Косач, якій судилося

стати славетною письменницею – Лесею Українкою. Тут представлено і особисті речі письменниці: український національний костюм, пенал, чашечка, привезена нею з Італії. Тут же – старовинні меблі. У кабінеті батька поетеси представлено експозицію, що розповідає про роботу Петра Антоновича Косача, який служив головою з'їзду мирових посередників у Новограді-Волинському. Тут же експонати про літературно-етнографічну діяльність дружини Петра Антоновича Олени Петрівни Косач (Олени Пчілки), ксерокопія рукописів поезії "Волинські спогади", зробленого рукою Михайла Васильовича Кривинюка – чоловіка їхньої дочки Ольги, фотознімки дітей Косачів, які народилися в Новограді-Волинському: Михайла, Лесі, Ольги, та в селі Колодяжному: Оксани, Миколи, Ізидори.

У наступній кімнаті експонуються реліквії Косачів та їхнього оточення, людей, які дбайливо зберігали особисті речі родини. Серед них – малюнок Лесі Українки "Волинська хата". Шоста зала музею – це літературна частина експозиції, яка розповідає про життєвий і творчий шлях Лесі Українки.

У залах відділу вшанування – матеріали багатогранної літературної спадщини Лесі Українки, про сценічне життя її драматичних творів, святкування ювілеїв, зокрема тих, що пов'язані з відвідуванням музею численними шанувальниками таланту безсмертної нашої землячки. Їх, прихильників таланту Лесі Українки, щороку в день народження поетеси гостинно зустрічає Лесина світлиця. Традиційні зустрічі з творчою молоддю називаються "плеяда паростків Лесиного краю". Це в пам'ять тих плеяд, що їх у Києві організувала в сумний час гніту рідної мови Леся з братом Михайлом, щоб згуртувати авторів для творчого розвитку рідного слова, спрямування рідної культури на "європеїзм", організувати переклади кращих світових зразків на українську мову.

Проведенням різних масових заходів музей здобував власний, не простий авторитет. Його невеличкий колектив, який хоч постійно змінювався, як і повинно бути в житті, залишав часточку своєї душі. Працюють в музеї і ветерани. Наукові працівники музею брали активну участь в наукових конференціях, засіданнях, "Плеядах" з науковими повідомленнями, виступами в пресі, радіо. Проводили наукові дослідження і пошуки невідомих сторінок з життя і творчості родини Косачів-Драгоманових, Лесі Українки та її оточення. Тривалий час листувалися із сестрами Лесі Українки, які проживали за кордоном: Оксаною Петрівною із Чехословаччини, Ісидорою Петрівною – з США, племінником Лесі Українки Юрієм Миколайовичем Косачем з США.

Великий внесок у поповнення музею реліквіями сім'ї Косачів належить Лізаветі Іванівні Литовській-Козуб та її чоловіку Костянтину Козубу. У свій час подружжя мало тісні дружні стосунки з двоюрідною сестрою Лесі Українки Ніною Олександрівною Альберту, яка проживала в місті Житомирі в 50-х рр. Залишаючи Житомир, Ніна Олександрівна принесла речі сім'ї Косачів у пам'ять про дружбу сім'ї Литовським-Козубам.

Традиційними впродовж десятків років стали "Плеяди паростків Лесиного краю", що проводяться в музеї щороку. Апофеозом вшанування

пам'яті великої землячки 20 років поспіль є міжнародне свято літератури і мистецтва "Лесині джерела", яке збирає до Лесиної оселі сотні українців, росіян, білорусів, поляків, людей інших національностей, серед яких люди різних професій, різних поколінь, різних політичних поглядів. Їх єднає у Новограді-Волинському любов і повага до Великої України, до рідної культури.

На сьогодні музей відвідало 700000 осіб, проведено 11701 екскурсію, фонд музею – 3000 експонатів.

Музей Оноре де Бальзака у с. Верхівня⁹³. Сірою стрічкою серед ланів в'ється дорога. Обрій народжує почуття, що ім'я цієї дороги – нескінченність... Ми тільки можемо припустити, яким неможливо довгим був цей шлях для Бальзака, що поспішав до своєї коханої, до "Північної Зірки" – Евеліни Ганської, у Верхівню...

*Усадьба Ганських у
с. Верхівня*

У 1847-1850 рр. у палаці майбутньої дружини жив і працював Оноре де Бальзак.

Час був милосердний до садиби. Над сріблястою гладдю Верховинки біліє колонада палацу у стилі ампір, площа якого становить 2077 м². По обидва боки від палацу – одноповерхові флігелі, де є переходи, якими слуги носили страви до їдальні панського будинку...

Палац Ганських поєднав у собі функціональність і красу, затишок невеликих світлих кімнат та великих парадних залів. Особливо гарним є бальний зал, стіни якого прикрашені барельєфами, а величезні скляні двері і вікна звернені до старовинного парку.

Колись сад був величезним (прогулянки по ньому здійснювали в кінних екіпажах) і мав невеликий зоопарк, лебединий став, розарій... Рідкісні породи дерев сюди привозили з усього світу. Сьогодні він став меншим, але і зараз кам'яний місток з'єднує алеї. На околиці парку – невеличка каплиця-усипальниця Ганських. Тут поховано дочку Оноре та Еви, яка померла в дитинстві. Зараз цей храм є діючим. За плечима закоханих – 15 років надій, короткі зустрічі й нескінченна кількість листів. На жаль, закохана не була вільною (ще в 19 років красуня-полька взяла шлюб з казково багатим графом Ганським, який був старший за неї на 22 роки). Мрії закоханих здійснилися лише через 18 років.

14 березня 1850 р. у Бердичівському костьолі Св. Варвари вдова Ганського Евеліна стала панною де Бальзак. Наречений було 49 років, закоханому генію – 50. Але сімейне щастя було недовгим – через півроку письменника не стало.

Розрахувавшись з усіма боргами чоловіка, Ева присвятила все своє життя видавництву і пропагуванню його спадщини. Вона померла у 1882 р. і похована в Парижі, біля чоловіка.

⁹³ Огляд internet-джерел.

Нині у Верхівнянському палаці міститься агротехнічний коледж та літературно-меморіальний музей Оноре де Бальзака, створений обласною держадміністрацією у 1994 р., як відділ Житомирського державного літературного музею.

Музей займає три кімнати: салон, робочий кабінет і спальню.

Тут представлені письмовий стіл, за яким написані "Мачуха", "Зворотний бік сучасної історії", "Театр такий, яким він є" (з титульною сторінкою й переліком дійових осіб, датований: Верхівня, Україна, X, 1847 рік) "Жіночий характер"... Паласи, канделябри, фортепіано – цих клавіш торкалася рука Евеліни...

У 1999 р. в меморіальних кімнатах проведено реставраційні роботи: тепер відвідувачі можуть побачити в кабінеті письменника стіни зі штучного рожевого мармуру й камін, про які Бальзак згадує в листах, надісланих з Верхівні до рідних у Париж.

За вікнами – тиша. Лише в травні тут буває багатолюдно: Верхівня зустрічає гостей з усього світу на літературно-мистецькому святі з нагоди дня народження Оноре де Бальзака.

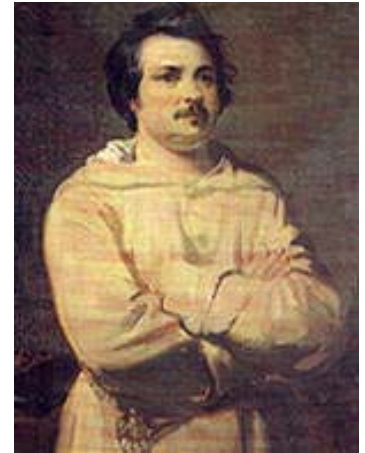
Цю унікальну пам'ятку світової культури занесено до державного реєстру національного культурного надбання України.

А в планах музею – організувати екскурсійно-туристичний маршрут "Дорогами Бальзака", який би показав українське творче джерело великого французького письменника.

Серед експонатів виставки – сім копій портретів письменника в різні періоди життя й 14 робіт – оригіналів. Тут і сучасні літографії, виконані на станку 1830 р., й карикатури минулого століття. Гравюри пейзажів околиць замка Саше передають атмосферу французької місцевості, де народився й так любив бувати Бальзак. Про це ті, хто володіє французькою, могли прочитати в коротких уривках з його творів, що були набрані спеціально для дарунка українцям на друкарському станку, що належав письменнику. Показово, що навіть папір для цих текстів робився за технологією початку минулого століття.

Центральне місце в експозиції посідає репродукція портрета письменника, який він замовив для Евеліни Ганської. Самому Бальзаку портрет Луї Буланже дуже сподобався, й він замовив копію для себе. Картина, що належала Ганській, до 1958 р. знаходилася в одному з київських музеїв, а потім зникла. Копію ж, що Бальзак залишив собі, придбала французька держава. Вона сьогодні демонструється в художньому музеї Тура. Надії знайти український варіант поки ще жевріють.

Між музеєм Бальзака у Саше й музеєм у Верхівні протягом двох останніх років встановилися тісні відносини. Французький музей існує з 1951 р. завдяки ентузіазмові його директора Поля Метадьє. Бальзаківський музей в Україні з'явився не набагато пізніше – 1959 р. також завдяки зусиллям ентузіастів:

*Портрет Оноре де
Бальзака*

колишнього директора сільськогосподарського технікуму, який і досі розташований у маєтку Ганських-Ржевуських, Івана Павлішена та його дружини Любові, завідуючої бібліотеки. З кінця 70-х на громадських засадах музеєм займалася Оксана Гавриленко, нині – старший науковий співробітник музею.

Усе це стало можливим завдяки співпраці з Французьким культурним центром, з його директором Марком Саньо́лем. Верхівня – унікальний пам'ятник палацово-паркового мистецтва кінця XVIII – початку XIX століть. Вона потребує підтримки. Як сказав посол Франції, коли побував тут: "Невже дві великі країни – Україна й Франція – не зможуть допомогти одній маленькій Верхівні".

Заснування **Житомирського краєзнавчого музею** відбулося 15 (28) жовтня 1865 р. при створенні російської публічної бібліотеки після того, як волинський губернатор М. Чертков подарував їй 48 зразків місцевих гірських порід і мінералів. Вже 10(23) квітня бібліотека була відкрита в будинку губернатора і колекція виставлена на огляд.

У 1913 р. головою розпорядчого комітету музею був волинський губернатор П. Демидов. У цей період музей складався з 4 відділів: природничого, етнологічного, економічного та історичного. На музейному обліку знаходилося 8292 експонати. 8 квітня 1913 р. було затверджено статут музею, а з 1 січня 1914 р. він стає самостійним закладом.

Житомирський краєзнавчий музей

У 1919 р. Волинський центральний музей прийнятий у відання Волинського губернського комітету з охорони пам'яток мистецтва і старовини (Волгуб-копіс). У цей період у музей почали надходити предмети з націоналізованих приватних колекцій. Був створений художній відділ. Тоді ж надійшла колекція з Волинського Давньосховища.

У 1921 р. в будинку барона де Шодуара по вул. Лермонтовській, 13 відкрилось одне з приміщень музею. А у травні 1925 р. відбулась історична подія – Волинський центральний музей офіційно отримав статус науково-дослідного закладу на конференції з краєзнавства у м. Харкові.

На 1 жовтня 1925 р. на музейному обліку було експонатів за відділами: геологічним – 7340, ботанічним – 17083, оранжересю – 173 види 4815 рослин, зоологічним – 1624, ентомологічним – 119940, сільськогосподарським – 949, праці і промисловості – 930, етнографічним – 1633, археологічним – 136000, історичним – 2926, художнім – 10985.

На початку 1928 р. затверджено при музеї аспірантуру при 2 відділах — геологічному та етнографічному. Аспірантурою етнографічного відділу керував відомий збирач і дослідник народної творчості, письменник, автор ряду фольклорно-етнографічних збірників В. Кравченко. Але після ліквідації етнографічної комісії (1931 р.) він був звільнений з посади завідуючого відділом музею та заарештований.

Не обминули репресії й інших працівників музею. 24 лютого 1935 р. був звільнений з посади науковий працівник історичного відділу М.М. Шавлович як націоналіст-дворушник.

На жаль, під час Великої Вітчизняної війни будівля музею по вул. Лермонтовській, 13 була зруйнована. Велика кількість унікальних експонатів була вивезена та розграбована. І все ж таки зусиллями працівників експозиції були відновлені і вже в травні 1945 р. музей відкрився для відвідувачів. Як і раніше, функціонувало 4 відділи, і до того ж відкрився новий — "Велика Вітчизняна війна". Була організована виставка зброї.

Після закриття Бердичівського краєзнавчого музею у 1954 р. його колекцію було передано до Житомирського обласного краєзнавчого музею.

Сьогодні однією з головних проблем музею є відсутність спеціального приміщення, яке дозволяло б демонструвати всі надбання. За словами його нинішніх керівників, площа музейної новобудови має складати як мінімум три з половиною тисячі квадратних метрів, адже зібрання складають понад 115 тисяч експонатів основного фонду. Серед них найцікавішими є речові пам'ятки з Райковецького городища IX-XIII ст.: мечі, булави, кольчуги, різноманітні ювелірні вироби; колекції польських монет, литовських динарів, російських та західноєвропейських медалей, колекція зброї XVI - першої пол. XX ст.

*Етнографічний відділ музею.
Експозиція "Поліська садиба кінця
XIX початку XX століття"*

Не можна обминути увагою бронзовий бюст Т. Шевченка, який був нелегально вилитий на Денишівському металургійному заводі невідомими майстрами у другій половині XIX ст. Також цікавим є експонат у вигляді срібного вінка, що покладений до підніжжя пам'ятника О. Пушкіну з написом "Великому поетові Олександру Пушкіну від поляків Житомира 1799-1899 рр".

Велике захоплення, особливо у молоді, викликає виставка "Українське козацтво і Житомирщина: сторінки історії", на якій представлені козацькі атрибути: люльки, посуд, зброя, срібні монети, що були в обігу в той час. Експонуються літографії Н. Орди, серія поштових листівок поч. XX ст., ліногравюри українського графіка В. Лопати, в яких відображено героїзм і романтику козацької минувшини.

Досить цікаву історію має експозиція творів іконопису XVII-XIX ст., більшість творів якої — мистецькі пам'ятки давнього малярства Волині. Вони

засвідчують тогочасний розквіт волинського малярства, знайомлять з творами самобутньої мистецької школи, без якої важко уявити історію давньої української культури. У 60-ті рр. їх готували до спалення. Проте завдяки директору музею Ларисі Грузській ікони було збережено, а в 70-х рр. розпочалася їх реставрація. У ті часи це не афішувалося, проте нині відреставровані твори іконопису – гордість.

Нині у структурі музею 12 відділів. З них окремі приміщення мають музей природи, музей партизанської слави Полісся, Коростенський краєзнавчий музей, меморіальні будинки-музеї письменника В. Короленка, поетеси Лесі Українки, поета М. Рильського. В одному приміщенні знаходяться відділи древньої історії та історії з 1917 р. до сьогодення, а також етнографічний та художній.

Словечанський музей партизанської слави Полісся⁹⁴.

У мальовничому куточку Словечного, де тихоплинно несе свої води невелика річечка, височить будинок музею партизанської слави Полісся.

*Музей партизанської слави
Полісся, с. Словечно*

Тим, хто віддав своє життя в боротьбі з фашизмом, світлій пам'яті героїчного подвигу поліських партизанів присвячена його експозиція.

Жителі колишнього райцентру і навколишніх сіл побудували цей музей народним методом, як данину глибокої поваги до бойових подвигів своїх земляків, як живий пам'ятник всім загиблим у роки війни. Першою завідуючою музеєм була Г. Виговська, колишня партизанка з'єднання С. Малікова.

У роки Великої Вітчизняної війни на території поліських лісів знаходився центр партизанського руху.

В Україні було створено 46 партизанських загонів і з'єднань, бойові шляхи 33-х з них проходили лісами Житомирщини.

Великі лісові масиви, майже непрохідні болота, можливість скритого маневру з виходом на північ і захід в ліси Білорусії – все це створювало сприятливі умови для розгортання партизанської боротьби.

Тут тривалий час дислокувалися загони з'єднань О. Сабурова, О. Федорова, С. Ковпака, М. Наумова, С. Малікова і їхні штаби. На Словечанській землі проходили історичні засідання нелегального ЦК КП(б) України і нарада командирів партизанських з'єднань і загонів під керівництвом секретаря ЦК КП(б)У Д. Коротченка, начальника Українського штабу партизанського руху Т. Строкача.

Більше 600 словечанців влилися партизанські загони і з'єднання, все населення району допомагало партизанам.

⁹⁴ Словечанський музей партизанської слави Полісся: Рекламно-інформаційний проспект. – Житомир: ТПЦ "Олеся", 1991.

За час окупації (з вересня 1941 р. по листопад 1943 р.) в Словечанському районі було повністю знищено 33 населених пункти, вбито і розстріляно більше 2 тисяч жителів, спалено живими 3240 жінок, стариків, дітей.

Фотодокументи в експозиції музею засвідчують криваві злочини фашистів.

"Сотні міст і сіл України перетворені німцями в згарища і руїни. Фашисти, розлютовані невдачами на фронті, ще більше озвіріли. Жителів Словечанського і Олевського районів німці направили в центр України. По дорозі в м. Овруч німці всіх їх розстріляли. На шляху Овруч — Словечне лежали сотні вбитих німцями дітей, жінок, стариків. У Житомирській області спалено дотла містечко Словечне, села Сирниця, Хочине, Бігунь, Кам'янка та багато інших" (газета "Партизан" № 15, 25 грудня 1942 р.).

Листи з фашистської неволі, представлені в експозиції, нікого не можуть залишити байдужим: 60 тисяч наших земляків було вивезено до фашистської Німеччини на каторжні роботи.

Але український народ не став на коліна. Для організації боротьби з окупантами було створено підпільний обком партії, 36 підпільних райкомів і міськкомів КП(б)У, 210 первинних організацій.

В експозиції музею вміщено фотографії секретарів підпільного обкому партії Г. Шелушкова та О. Бородія, інших членів підпільного обкому, карта підпільної мережі райкомів, організацій і груп, фотознімки членів найбільших підпільних організацій Житомирщини: – Словечанського підпільного райкому (секретар В. Ананкін), Словечанського підпілля (керівник М. Посох), Овруцького підпілля (керівник В. Редчиць, уродженець с. Деркачі Овруцького району), Малинського (керівники П. Тараскін та комсомолка Н. Сосніна – Герої Радянського Союзу), Потіївського – (керівник Л. Бугайченко – Герой Радянського Союзу). Вже влітку 1941 р. боротьбу проти фашистів розгорнув перший партизанський Словечанський загін, який налічував 150 бійців. Очолив його секретар Житомирського підпільного обкому партії, уродженець с. Сорокопень Т. Гришан. У січні 1942 р. загін прийняв нерівний бій з карателями біля с. Середня Рудня. У цьому бою загинув і командир.

З особливою силою боротьба розгортається після прибуття в район словечанських лісів перших груп десантників на чолі з І. Петровим, І. Патуржанським та С. Набокою. Їхнє завдання полягало в тому, щоб допомогти організувати партизанські загони з місцевих жителів. В експозиції окремо подано матеріали про перших десантників: їх особисті речі, документи, парашут.

Чимало експонатів розповідають про бойову і трудову діяльність секретаря Житомирського підпільного обкому партії з 1943 року, командира партизанського з'єднання ім. Щорса С. Малікова, який за рішенням ЦК КП(б)У

десантувався з оперативною групою в листопаді 1942 р. в районі Олевська. Почалася велика робота по формуванню партизанського з'єднання.

Привертає увагу куточок експозиції, що розповідає про місцевих партизанів-маліковців. Це вони першими вступили в нерівний бій з фашистами на словечанській землі: С. Помінчук – командир місцевого загону ім. Кірова, А. Волинчук – комісар загону ім. 25-річчя Радянської України, Ю. Куліш – командир роти кулеметників та багато інших.

Незабутні сторінки героїчного подвигу партизанів розкривають нам документи, фотографії, нагороди, особисті речі народних месників із з'єднання Героя Радянського Союзу О. Сабурова, яке 26 листопада 1942 р. передислокувалося з брянських лісів до села Селезівки Словечанського району. Діючи з цього часу на території області, воно увійшло в історію під назвою Житомирського.

Один із залів музею обладнано на зразок партизанської землянки. Тут розміщено речі партизанського побуту, якими користувались народні месники у своїх нелегких походах.

Ось знаменитий партизанський ручний млин, яким за добу партизани з'єднання ім. Щорса виготовляли 200 кілограмів борошна. Зробив його зв'язковий Марко Степанков з Селезівки.

Партизанська гармонь і патефон зігривали душі бійців у короткі години затишшя.

Пожовклі від часу партизанські і комсомольські квитки, бойові характеристики, радіоприймачі, друкарська машинка, зброя, листи — від усього цього віє подихом тих грізних днів, і постають перед нами сторінки героїчної і самовідданої боротьби радянських патріотів, що стали на захист Батьківщини.

Пам'ятник сину чехословацького народу Яну Налєпці (Репкіну), м. Овруч

Гідне місце займають у музеї матеріали, що розповідають про бойову співдружність поліських партизанів із словацькими і польськими патріотами. Яскравим підтвердженням цьому є доля славного сина словацького народу капітана Яна Налєпки (Репкіна), що в 101-му словацькому полку був начальником штабу і очолював антифашистське підпілля.

В експозиції знаходяться фотографії, що увічнили перехід Я. Налєпки з групою словацьких офіцерів до партизанів з'єднання

О. Сабурова, наказ про формування окремого Словацького партизанського загону та інше.

17 листопада 1943 р. в бою за визволення м. Овруча смертю хоробрих загинув відважний син словацького народу. Пам'ять про героя Радянського Союзу Яна Налєпку (Репкіна) свято зберігає поліський край. В Овручі йому споруджено пам'ятник, його ім'ям названо школу й одну з вулиць міста.

Вдячні нащадки бережуть у серці подвиги поліських партизанів. Це відтворено в художніх образах. Прикладом є діорама "База партизанського з'єднання ім. Щорса під керівництвом С. Малікова", виконана художником Л. Жабинським. Біля діорами завжди багато відвідувачів. Це і ветерани Великої Вітчизняної війни, і зовсім юні відвідувачі. Одні згадують минуле, інші дізнаються про нього з оповідей старших. А разом — мріють про мирний завтрашній день.

Невпізнанно змінився поліський край у повоєнні роки. Про його сьогодення, досягнення трудових колективів району розповідає останній розділ експозиції музею.

Серед тих, хто примножує трудові традиції поліського партизанського краю, Герої Соціалістичної Праці П. Книшевич, В. Замишляєва, голова колгоспу ім. Куйбишева Я. Плітман та інші.

На Поліссі жила і працювала народна поетеса, заслужений працівник культури УРСР Ольга Пилипівна Добахова, яка в роки війни була партизанською зв'язковою.

Привертає увагу відвідувачів, особливо молоді, розділ, присвячений нашим землякам, що виконували свій інтернаціональний обов'язок в Демократичній Республіці Афганістан. Серед них Петро Некрашевич, уродженець с. Кирдани, нагороджений посмертно орденом Червоної Зірки, Михайло Ластіков, уродженець с. Словечне, нагороджений медаллю "За відвагу", Павло Смик, який загинув при виконанні бойового завдання.

Численні книги, сувеніри, фарфорові вироби розповідають про дружбу міст-побратимів Овруча та Спишська Нова Вес у Словаччині, де народився і виріс Герой Радянського Союзу Ян Налепка.

Музей став центром військово-патріотичного виховання молоді. Екскурсії, тематичні заходи, зустрічі з ветеранами війни та праці проходять у цьому святому для поліського краю місці.

Легендарний партизанський командир О. Сабуров залишив у пам'ятній книзі музею такі зворушливі слова: "Дорогі друзі! Важко передати звичайними словами ті почуття, які викликало відвідування нашого партизанського краю і цього чудового, істинно всенародного, музею. Тільки подумати: чи могли ми, колишні партизани, сподіватись на таку увагу до наших партизанських походів? Чи могли ми мріяти про музеї, пам'ятники та інші символи слави?... Спасибі та низький уклін всім словечанам, всім, хто вклав частку свого доброго серця в справу спорудження музею Партизанської слави".

Немало багатств на нашій Овруччині, але найдорожче — це люди, які свято бережуть і примножують традиції древнього поліського краю.

У залі музею

Військово-історичний комплекс "Скеля"⁹⁵. Цей підземний військовий об'єкт у місті Коростені, зведений у граніті, – вочевидь, один із найсекретніших комплексів сталінської епохи. Масштаби і якість виконаних робіт у ньому вражають, а ось призначення достеменно досі невідоме. Деякі експерти називають цей підземний комплекс "бункером Сталіна" і не виключають, що будувалася ця унікальна підземна споруда саме для "батька всіх народів". Світло на унікальний комплекс могли б пролити секретні документи, які досі зберігаються в Москві. Однак офіційна Росія не надає їх Україні.

Об'єкт "Скеля" вражає будь-якого відвідувача: підземний тунель довжиною 156 метрів, що налічує більше 30 кімнат, пролягає на 40 метрів під землею (це два метри бетону, 18 метрів моноліту граніту і 20 – ґрунту) – будь-який атомний вибух йому не страшний. За словами директора комплексу Івана Поліняки, достеменно відомо, що цей об'єкт має три рівні-поверхи. Однак доступний для відвідувачів і вивчений фахівцями наразі лише другий.

Вхід до бункеру

"Батько" цього військового комплексу, відомий генерал Дмитро Карбишев, втілював чудову ідею. Для свого дітища він використав стародавні древлянські підземелля – вони були переобладнані під запасний командний пункт Коростенського укріпрайону, який став частиною так званої оборонної "Лінії Сталіна". Вона починалася на Карельському перешийку і йшла до західного кордону. Коростень на той час був прикордонним містом – 60 кілометрів до Польщі. У

"Лінії Сталіна" нараховувалося 14 укріпрайонів. Коростенський укріпрайон під № 5 займав оборону довжиною 182 кілометри і нараховував 456 ДОТів. Потужнішої оборонної лінії на західному кордоні СРСР просто не існувало.

Роботи над об'єктом "Скеля" розпочалися у 1928 році, закінчилися у 1935-37-х рр., велися вони у величезній секретності. Над захистом цього об'єкта добре попрацювали експерти: секретний бункер захищало п'ять рівнів металевих маскувальних сіток. Це дозволяло не боятися авіабомбування. А потужні противибухові двері могли витримати прямий постріл гармати.

Дослідникам вдалося дізнатися від очевидців того будівництва, що над укріпрайоном працювали висококласні фахівці. Причому навіть вони не знали, що саме будують. Свідки розповідали, що кожен спеціаліст працював лише над однією кімнатою – в інші доступ їм був заборонений. Закінчивши половину кімнати, працівник їхав на Далекий Схід – закінчувати таке саме приміщення на схожому секретному об'єкті. До речі, в бункері "Скеля" немає однакових кімнат.

⁹⁵ Ткачук М. Із-під землі говорить "Скеля" // Україна молода. – 2008. – 24 липня. – С. 12.

У нас є карти Коростенського укріпрайону, надані Росією, з грифом "цілком таємно", на них вказані всі ДОТи і прикордонні стовпи, навіть номери їхні зазначені. Все сходиться. А цього об'єкта на тих документах немає – наче його ніколи й не було. "Значить, він ще більш секретний", – вважають дослідники.

У своїх дослідженнях науковці послуговуються німецькими архівними даними. Коли під час Другої світової війни Коростень захопили німці, вони зробили унікальну схему і фотографії, які збереглися й донині.

Одна фотографія особливо цікавить дослідників – це зображення кімнати для найвищої посадової особи: у приміщенні дорогі шкіряні меблі, на підлозі лежить дубовий паркет, на стінах картини. На той час – небачена розкіш. Із кабінету є запасний вихід на вищий рівень. Для кого все це готувалося, невідомо. Однак фахівці не виключають, що для самого Сталіна – він був відомим любителем шкіряних меблів. До того ж опікувалися об'єктом не прості військові, а окремий 55-й спеціалізований полк НКВС (це не одна тисяча осіб!). "Судіть самі, – розмірковує директор музею Іван Поліняк, – політика держави на той час була наступальна. Коростень має ідеальне розташування – це прикордонне місто, звідси пряма дорога до Києва, Варшави, Берліна. Цей бункер – чудово захищений об'єкт, звідки можна вести керування військами... Роботи в ньому виконані на найвищому рівні, у надзвичайно секретному режимі... Можливо, і для самого Сталіна. Але це лише припущення – доказів цього, на жаль, ми не маємо".

*Директор комплексу
"Скеля" Іван Поліняк у
кімнаті спецзв'язку*

Окремої уваги заслуговує кімната урядового зв'язку та зал оперативного зв'язку зі штабом Червоної Армії – тут досі працює кнопка тривоги й діє чудовий телефонний зв'язок. Куди веде цей кабель, достеменно невідомо. Але те, що тут був прямий зв'язок із Москвою, – це однозначно. Кабель прокладали на 14-16 метрів під землею. Тут є 68 телефонних номерів, і зв'язок досі просто чудовий.

Коростенці пригадують, що місцевим не дозволено було наближатися до місця бункера, прогулюватися в сусідньому парку. Серединою річки йшов колючий дріт. На 100 метрів до берега підходити заборонялося – стріляли без попередження, і стріляли на смерть. У Коростені тоді діяла комендантська година і місцевим узагалі не дозволяли виходити на вулицю після 22 години.

На особливу увагу заслуговує якість виконаних робіт у самому бункері – вона настільки висока, що всі механізми тих часів і досі лишилися в робочому стані. І лише 15 хвилин потрібно, щоб перевести цей об'єкт із "музейного" в бойовий стан. Командний пункт цілком автономний – тут є свій колодязь з питною водою (до речі, найкращою у місті), ця вода набиралася у спеціальні

баки, зсередини оброблені сріблом. Були передбачені також зовнішня та внутрішня вентиляція, система контролю рівня тиску, санпропускник, водогін, стояли дизельні генератори, що забезпечували автономне енергопостачання. Людей, які мали перебувати в об'єкті (а їх могло бути до двох тисяч осіб), забезпечували усім необхідним. У бункері були їдальні, кімнати відпочинку, робочі приміщення. До речі, у підземеллі підтримується цілий рік стабільна температура +16 за Цельсієм. Каналізація ще часів Д. Карбишева, яка теж була передбачена в командному пункті, – це окрема загадка. Три роки тому в каналізацію дослідниками висипався барвник – було цікаво, куди ж вона виведена? Помічники стояли вниз за течією річки, чекали, коли з'явиться фарба, але нічого так і не виявили. Усі металоконструкції у бункері виконані зі сталі, яка використовувалася для виробництва танків. А система зливу змонтована так, що жодні повені та бурі цьому об'єкту не загрожують.

Працювати фахівцям ще доведеться над багатьма таємницями. Один із рівнів-поверхів замуrowаний за рішенням міської влади – у післявоєнний час тут загубилися діти. Зачіпати забетоновані ходи керівництво музею дотепер не зважається – побоюються порушити унікальний мікроклімат об'єкта. Для подібних робіт потрібні науковці й дороговартісна техніка. Зокрема, в нагоді могли б стати спелеологи – вони могли б просвітити граніт, але їхні послуги задорогі для Коростеня. Дослідників багато що цікавить: наприклад, чи є за стінами інші приміщення. І десь іще має бути запасний вихід – відомо зараз лише про два. Місцеві люди кажуть, що тунель найнижчого рівня веде попід річкою до підземного шпиталю. І начебто тягнеться таємне підземелля до 7-9 кілометрів! Про "Скелю" як про унікальний музей заговорили лише останнім часом, коли її довела до пуття місцева влада на чолі з мером Володимиром Москаленком. І тепер, окрім самого об'єкта, є що показати: у кімнатах бункера облаштовані унікальні експозиції. Наприклад, єдиний в Україні музей протигазів, де можна побачити протигаз для коня, виготовлений ще під час Першої світової війни; протигаз для корови. Ще є унікальний протигаз, засекречений до 1985 року: в ньому немає шланга, а тільки щоки зі спецпапером – через нього можна говорити. Є ще експонат, з якого можна навіть пити воду.

Музей протигазів – єдиний в Україні

Чимало є експонатів із часів Чорнобильської катастрофи. Наприклад, захисна дитяча камера, у якій можна врятувати дитину від радіаційного забруднення. Є також у музеї прекрасна колекція воєнних знахідок: зброя, особисті речі солдатів, снаряди (є навіть агітаційний!), макети ДОТів.

Планів у музейників чимало – знайшлися б лише інвестори.

Житомирський музей природи⁹⁶. У другій половині XIX ст. в Україні суттєво зросла увага до вивчення історії свого народу. У цей час досить швидкими темпами починають створюватись музеї. Відомо, що історія музеїв – це історія різноманітних зібрань та колекцій. Саме з геологічної колекції почалась історія Житомирського краєзнавчого музею, що символізувало унікальність підземних багатств нашої землі.

У місцевому статистичному комітеті знаходилась колекція, зібрана Готфридом Осовським, але вона була неупорядкована і недоступна для огляду. У листопаді 1873 р. її було передано в бібліотеку. Вона складалася з 400 гірських порід, мінералів, геологічних та палеонтологічних матеріалів, над якими попрацював та науково обробив любитель геології О. Стасенко.

Експонати до бібліотеки продовжували надходити. Влітку 1874 р. за розпорядженням повітового предводителя дворянства К. Симонича було передано у бібліотеку до 200 зразків ґрунтів з Житомирського повіту Волинської губернії. Їх обробив голова розпорядчого комітету бібліотеки В. Максимович. Розпорядчий комітет бібліотеки для розміщення речей, що надійшли у музей, відвів кімнату, а також завів хронологічний та систематичний каталог усіх предметів, що були наявні в музеї.

У звіті комітету бібліотеки за 1877 р. відзначалося, що музей при бібліотеці формувався з різних джерел: частина була подарована при створенні бібліотеки, інша надійшла з місцевого статистичного комітету, решта принесена в дар людьми, яким небайдужа доля української культури та історії. Серед них О. Стасенко, який передав у бібліотеку музею 153 зразки гірських порід Волинської губернії. Йому та К. Ромазановичу бібліотека була зобов'язана тим, що колекція музею мала каталог.

У 1889 р. музей бібліотеки складався з 581 екземпляра гірських порід, мінералів і більше ніж 200 зразків ґрунтів. У цьому ж році археологічна комісія, що була заснована в 1859 р., надіслала до музею 41 екземпляр польських, литовських, пруських, шведських і ризьких монет XVII ст.

У залі музею

Гордістю природничої колекції музею та її своєрідною родзинкою стала унікальна таксидермічна колекція фауни Житомирщини, створена відомим краєзнавцем В. Бруховським. У музеї чимала колекція опудал ссавців, птахів,

⁹⁶ Житомирський музей природи: Рекламно-інформаційний проспект / Автор тексту Н.В. Кузьменкова. – Житомир: СПД М.Г. Косенко, 2005.

комах. Таксидермічні скульптури високі за художнім та науковим рівнем, більшість з них створена у вигляді біогруп.

У 1897 р. музею було виділено нове приміщення бібліотеки по вул. Пушкінській. Як член розпорядчого комітету бібліотеки дуже багато зробив для розміщення музею у новому приміщенні Я. Яровецький – історик, географ і археолог, викладач 1-ої чоловічої гімназії.

З 1901 р. музей почав діяти у віданні Товариства дослідників Волині. Саме в цей час починається новий період його діяльності. Його колекціями почали займатись провідні фахівці.

Активну участь у науково-дослідницькій роботі музею брали члени товариства С. Бржозовський, М. Белонін, який майже самостійно створив у музеї відділ церковної археології, А. Ксенжопольський, П. Тутковський.

Першим завідувачим Волинського центрального музею був С. Бжозовський (1877-1933). Член товариства дослідників Волині з 1907 р., він впродовж 4-х років був хранителем музею, а після того, як музей було перейменовано у Волинський Центральний, стає його завідувачем. Всіляко сприяв розвитку музею віце-голова Товариства дослідників Волині, доктор географії, геології і мінералогії, член Імператорського товариства любителів природознавства, антропології і етнографії при Московському університеті, дійсний член Імператорського Санкт-Петербурзького мінералогічного товариства, член-кореспондент Бельгійського товариства гідрології і палеонтології в Брюсселі і дійсний член Київського товариства природознавців П. Тутковський. За його клопотанням музей отримав приміщення – Будинок працелюбства. Павло Аполлонович багато зробив для музею. Серед переданих ним експонатів колекції гірських порід, мінералів, зразків крейди, палеонтологічних знахідок. Загалом внесок П. Тутковського у розвиток музею був величезним. Тому на засіданні Президії Волинського окружного виконавчого комітету, яке відбулося 23 червня 1930 р., було прийнято рішення назвати його Волинський науково-дослідний музей.

Члени товариства продовжували поповнювати музей експонатами. На зборах, які відбулися 20 жовтня 1910 р., було вирішено всі колекції товариства передати до музею. Тоді ж голова природничої секції Р. Собкович передав гербарій, який він збирав більше 50 років.

Особливо була відзначена робота археологічного відділу, який очолив С. Гамченко. Він був делегований від музею у Всеукраїнський комітет з підготовки 1-ї Всеукраїнської археологічної конференції в Одесі, де повинен був зробити доповідь про археологічні обстеження Волині. На кошти музею видано його книгу "Археологічні першоджерела, способи їх реєстрації та засоби охорони" з передмовою І. Левицького.

На Всеспільковому Ботанічному з'їзді, що відбувся у 1925 р. в Ленінграді, після доповіді завідувачої ботанічним відділом М. Башинської про стан та перспективи майбутньої праці було визнано, що ботанічний сад та оранжерея Волинського музею становлять собою як по видовому складу, так і його

перспективних можливостях цінність, яка далеко виходить за межі окружного значення.

Сьогодні головною гордістю Житомирщини, а відтак і музею, є її надунікальні лабрадорити, граніти, габро, топази тощо. Ці породи користуються попитом у всьому світі, починаючи із західних банків та офісів, підлоги яких вимощені плиткою з червоного, чорного та сірого каменю, і закінчуючи московським Кремлем та метрополітеном усіх колишніх республік СРСР.

Музей коштовного і декоративного каміння⁹⁷ створено відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11 грудня 1996 р. № 1485 "Про створення музею коштовного і декоративного каміння" на базі мінералогічної колекції орендного підприємства "Кварцсамоцвіти" (сmt. Володарськ-Волинський, Житомирської обл.).

*Музей коштовного і декоративного каміння,
сmt Володарск-Волинський*

Мінералогічна колекція, на базі якої створено музей коштовного і декоративного каміння, заснована в 1951 р. і базується, в основному, на зразках гірських порід і мінералів камерних пегматитів Волинського родовища моріону, яке просторово і генетично пов'язане з гранітами Коростенського плутону

Українського щита. Це єдине в Україні родовище камерних пегматитів, на якому видобуваються унікальні кристали кварцу, топазу і берилу.

Як відмітив відомий вчений-геолог Ф. Гесс, "...пегматити, без сумніву, є своєрідними, найбільш суперечливими, складними, а тому дуже цікавими природними утвореннями". Більш як за півстолітню історію освоєння Волинського родовища моріону не одним поколінням геологів, які працювали на родовищі, зібрана і впорядкована колекція дорогоцінного і декоративного каміння, характерного для родовищ самоцвітів України.

Основоположниками зібраної колекції, безумовно, були В. Ключков і А. Салманін – відповідно головний геолог і начальник Волинської ГРЕ (сьогодні ВАТ "Кварцсамоцвіти").

У подальшому значний внесок в її розширення і вдосконалення внесли геологи підприємства О. Перегуда, Ю. Сорокін, В. Булгаков, І. Васишин і очолювані ними у свій час геологічні колективи. У вітринах музею демонструються всіх відтінків зелені кристали берилу, прозорі зразки гірського

⁹⁷ Музей коштовного і декоративного каміння: науково-популярне видання. – К.: Державний геологічний центр України, 2001. – 100 с.

Музей коштовного і декоративного каміння: Рекламно-інформаційний проспект / Редактор Н.В. Москалик. – Житомир, 2006.

кришталю, золотисто-жовтого (цитрин) і димчатого (раухтопаз) кварцу та моріону, рожеві, блакитні і поліхромні (рожево-блакитні) топази, ніжно-блакитний, кольору морської води, унікальний кристал аквамарину, багряно-фіолетові кристали аметисту, фіолетові і зелені кристали флюориту, прозорі (кольору чистої води) кристали фенакіту (надзвичайно рідкісний мінерал в природі) розміром до 40 мм, гетит-халцедонові агрегати із камерних пегматитів Волині – "тигрове" око, дуже рідкісні друзи пластинчатого гетиту і зовсім не характерний для камерних пегматитів сплутано-волокнистий бітумний агрегат – мінерал керит, сяючі кристали гірського кришталю – "мармарошські діаманти", темні, як ніч, гагати і благородні опали, золотисто-жовтий український янтар – дивні витвори природи.

На сьогодні це єдина, у своєму роді унікальна колекція дорогоцінного і декоративного каміння та виробів з нього в Україні, яка відома і визнана вітчизняними і зарубіжними спеціалістами однією з кращих у світі.

Так, у 1984 р. музей відвідала велика група видатних вчених-геологів з багатьох країн світу – членів 27-го Міжнародного геологічного конгресу (Москва), а в 1993 р. – учасники Міжнародного геологічного симпозіуму у Празі, які дали дуже високу оцінку цій колекції. "Ця експозиція дійсно неймовірно цікава. Пояснення, які ми почули, дали нам дуже багату інформацію і їх затьмарила тільки розкішність зразків, які ми навряд чи побачимо в іншому місці. Особливо чорні кварци, зелені берили і поліхромні топази. Поздоровляємо Вас". Професори Шат і Джін Агрел, Кембрідж (Велика Британія): "Казковий музей – ні з чим не зрівняний у моєму досвіді. Неймовірно цікаве і збагачуюче мене відвідування". Джеймс Гарвін, університет Брауна (США): "Надзвичайно чудові зразки, які зберігаються в музеї, є одним із визначних надбань народу України і роблять його дивовижним музеєм світового значення". Професор В. Петров (Росія): "Колекція є зразковою учбовою базою учнів школи "Юний геолог" та студентів-геологів вищих учбових закладів і технікумів як України, так і держав СНД". Колекція музею постійно поповнюється за рахунок зразків нових родовищ і проявів самоцвітів України, а також за рахунок нових видів виробів з дорогоцінного каміння. На базі колекції постійно проводиться науково-просвітницька та науково-методична робота, пов'язана з вивченням родовищ дорогоцінного та декоративного каміння України, популяризація і реклама виробів з них на внутрішньому та зовнішньому ринках шляхом публікації наукових статей про кольорове каміння України.

До міст, пов'язаних з космічною ерою, – Москви, Калуги, Зоряного містечка, Дніпропетровська, Байконура – належить і Житомир. Тут, у місті над Тетеревом, на тихій колишній Дмитрівській (нині вулиця Леваневського), у невеликому будиночку під білими березами народився майбутній Головний конструктор перших штучних супутників Землі та космічних кораблів Сергій Павлович Корольов. У цьому будиночку, що зберігся до наших днів, відкрито музей С. Корольова. Спочатку він займав дві кімнати, любовно оформлені активістами-краєзнавцями, і відразу привернув увагу широкої громадськості.

Сюди, до оселі відкривача космічної ери, з усіх усюд приїжджають вчені, молодь, космонавти... **Музей космонавтики імені Сергія Павловича Корольова** в Житомирі – це місце, де знаходять для себе щось цікаве дорослі й малі, куди неодмінно приводять своїх гостей житомиряни. Сюди приходять діти, щоб поринути у світ космічної казки, не забувають сюди дорогу і їх батьки, і люди старших поколінь.

*Музей космонавтики імені
С.П. Корольова, м. Житомир*

Пишаючись своїм музеєм, житомиряни вбачають космічну закономірність у тому, що саме в їх місті на початку століття, у 1907 р., народився майбутній засновник практичної космонавтики Сергій Корольов. Саме в Житомирі в 1970 р. було відкрито меморіальний будинок-музей академіка Сергія Павловича Корольова. В єдиному пориві, всім миром створювали його. І музей цей став улюбленим дітищем житомирян, окрасою й гордістю міста та

області.

Прийшовши в музей, ви почуєте розповідь про життя і діяльність засновника практичної космонавтики, талановитого вченого, інженера Сергія Павловича Корольова. Це буде розповідь про те, як колись у Радянському Союзі зароджувались ракетобудування і космонавтика, як робили свій вклад у цю справу науковці України. А ще ви переконаєтесь, що це не просто музей історії техніки, це – музей Людини, що вміє, долаючи труднощі й численні перепони, створювати чудеса техніки, це музей здійсненої мрії.

У житті Корольова вражає одне протиріччя. З одного боку його життя – точне відображення епохи. Він, здається, приріс до неї навечно, невідривно, пізнавши її тріумфи, але й випивши до дна гіркий келих її бід. Його біографія – це конкретизована в одній людині біографія країни.

Нерідко Корольова порівнюють з полководцем – за здатність згуртувати, повести за собою людей, вибрати стратегічний напрям, передбачити наслідки, взяти на себе відповідальність, врешті, піти на ризик. А ще – це була дивної сили духу людина, безмежно віддана своїй мрії, своїй справі.

Сергій Павлович Корольов стояв біля витоків практичної космонавтики не тільки з точки зору створення якісно нової космічної техніки, а й з точки зору становлення космічного мислення, оснований вже не тільки на теоретичних положеннях, а й на практичному досвіді. То ж природно, що в

Дом-музей С.П. Корольова,

музеї його імені космонавтика постає перед нами якісно новою галуззю людської діяльності. Такою, що вплинула не тільки на швидкий ріст науково-технічного прогресу у всьому світі, але й активізувала космічні тенденції в людському мисленні, моралі, духовності, творчості.

Прорив Людини у Космос вплинув не тільки на матеріально-технічну сторону земного життя, але й на духовний розвиток людства. Дедалі більше ми спостерігаємо, як тісно пов'язаний розвиток космонавтики зі зміною світогляду людей. Чим більшою стає кількість людей, які бачили свою планету з космічної даліни, тим більшої сили набирає таке явище, як планетарне мислення. Практична космонавтика багато в чому гостро позначила глобальні проблеми цивілізації і залишається одним з перспективних напрямків людської діяльності в майбутньому.

Тому не тільки про новини космонавтики можна дізнатися в музеї, не тільки познайомитися з її історією. Філософія і мистецтво так само повноправно зайняли тут своє місце. Поряд з науково-практичними конференціями, які збирають звідусіль науковців і музейних працівників, давно звичними в музеї стали зустрічі з цікавими людьми, вечори поезії й музики, художні виставки, навіть театральні прем'єри. Все це робить музей осередком культурного та духовного життя міста, улюбленим місцем відпочинку житомир'ян.

У залах музею

Визначальною особливістю Житомирського музею космонавтики ім. С. Корольова є те, що в програму його діяльності концептуально закладено поєднання природничо-технічного і гуманітарного аспектів. Ця особливість визначає основні напрямки роботи музею. Вона ж знайшла відображення в оформленні експозиції "Космос".

У залах музею

У цій експозиції переплітаються, доповнюючи одна одну, переходячи одна в іншу, дві теми: "Україна і космонавтика" та "Людина і Космос". Зразки космічної техніки дають можливість перегортати сторінки історії космонавтики, одночасно розкриваючи внесок науковців України у цю справу. Перед нами постає Людина, яка досліджує природу, навколишній світ. Пізнаючи цей світ, прагне розширити межі своєї діяльності і свого пізнання.

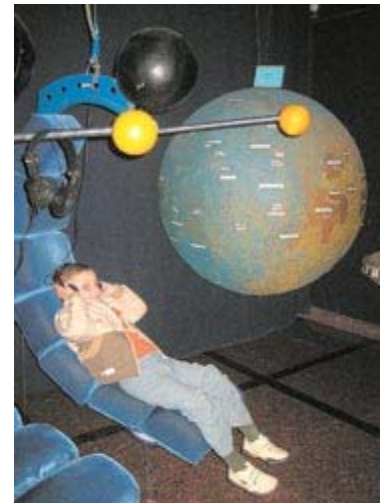
Та з другого боку, це Людина, яка шукає своє місце і призначення в цьому світі. Людина, яка пробивається крізь терни до зірок: зі своїми проблемами й потребами, головною з котрих є потреба у творчості. Зародившись тут, ця тема переходить до іншої експозиції – виставочного залу, обростаючи там конкретикою, виливаючись у творчість

певного художника. В експозиції "Космос" це передається в іншій формі – концерту, творчого вечора, вистави, – виявляючи все ту ж потребу і той же дар, посланий Всевишнім людині, – здатність творити.

У центрі експозиції "Космос", у басейні з водою, що символізує життя, розміщена Біблія – символ мудрості. Вона стверджує, що Господь створив людину за образом і подобою своєю. У чому ця подоба? Чи не в здатності й потребі до творчості? Ця властивість дарує людині неспокій душі і часом навіть неусвідомлене томління, прагнення до чогось дуже важливого. Нездійснене, воно призводить до страждань. Проте воно ж може подарувати і справжнє щастя.

Через Біблію, музику, твори мистецтва приходимо до осягнення етичних принципів. Адже невід'ємним чинником справжнього щастя є любов. Імануїл Кант, в особистості якого гармонічно поєдналися природознавець і філософ-мораліст, писав колись, у далекому вісімнадцятому столітті, про нерозривну єдність Всесвіту з внутрішнім світом, мораллю людини: є дві речі, які вражають і захоплюють тим більше, чим довше розмірковуєш над ними, – це зоряне небо наді мною і моральний закон у мені.

І сьогодні, на початку третього тисячоліття, такою ж актуальною залишається істина, що проглядає до нас з глибини століть, такими ж нерозривними є ці два аспекти людського єства: Людина, яка досліджує навколишній світ, невпинно прагнучи розширити межі пізнання, і Людина, яка розкриває своє серце для того, щоб вмістити в нього ближнього, людство, увесь світ, всю світобудову - від травинки й мурашки до далеких галактик⁹⁸.

У залах музею

Картинна галерея Житомирського краєзнавчого музею. У 1919 р. в Житомирі було створено Волинський губернський комітет з охорони пам'яток мистецтв та старовини, метою якого стало збирання та збереження художньо-історичних цінностей для нащадків. Товариство дослідників Волині взяло на себе обов'язки з виконання цього завдання. Основна збиральницька робота припадає на 1919-1920 рр. Внаслідок цього до музейних фондів потрапила велика кількість робіт, що були витвором переважно західноєвропейських митців.

У місті та за його межами обстежувалися будинки волинських магнатів та поміщиків, котрі емігрували за кордон, бралися на облік також церкви та костьоли.

Функціонування художнього відділу як самостійної ланки бере свій початок у 1922 р., відтоді як експозицію художніх творів було вперше представлено масовому глядачу. Зібрання продовжували поповнюватись,

⁹⁸ Електронний ресурс internet <http://www.UACODERS.com>

з'явилися надходження з державних фондів, свої внески зробили окремі громадяни. Тож вже напередодні Великої Вітчизняної війни в музеї нарахувалось близько десяти тисяч експонатів. Але, на жаль, під час війни велика кількість експонатів була нещадно пограбована і вивезена окупантами. Майже повністю втрачені колекції мініатюр, декоративно-прикладного мистецтва, значно зменшилися колекції творів живопису та колекції давніх гравюр.

Після закінчення війни відновились закупівлі в колекціонерів та місцевих майстрів. 1948 р. до житомирського зібрання була приєднана художня колекція Бердичівського краєзнавчого музею, а з 60-х рр. в музей постійно поповнюється за рахунок надходжень з фондів Дирекції художніх виставок УРСР та спілки художників. Відтепер у картинній галереї зберігається близько 3000 експонатів, значне місце з яких продовжує займати мистецтво Західної Європи XVI – початку XX ст. Це був переважно живопис і графіка.

Розділ італійського мистецтва у зібранні є одним із найкращих та найбільших. Він охоплює два важливих етапи – Пізнє Відродження (XVI ст.) та барокко (XVII-XVIII ст.). Ці напрями стали визначальними у розвитку світової художньої культури. Тогочасні художники клали в основу своєї творчості естетично-гуманістичні принципи і традиції мистецтва Стародавнього світу – Греції та Риму, звеличуючи духовну і фізичну красу людини.

Знайомство з періодом Пізнього Відродження починається з роботи ломбардського

художника кола
Леонардо да Вінчі
"Мадонна з
немовлям". Поряд
знаходиться твір під
умовною назвою
"Антіопа", що є
ескізом до одного з
варіантів картини
Тіціана "Даная".
Особливу цінність

У залі художньої виставки
"Реліквії Романівського палацу"

Художній відділ музею.
Експозиція італійського живопису XVII ст.

мають портретні зразки цього періоду. Пензлю Себастьяно дель Пйомбо належить портрет Мікеланджело Буонаротті (1530).

Досить різноманітно представлено у зібранні мистецтво барокко, зразком якого є сповнене драматичної напруги полотно майстра кола Караваджіо "Ченці", робота Франческо Фуріні "Каяття Магдалини", присвячена жіночій красі.

Великою цінністю є колекція творів митців Голландії XVII-XVIII ст. На той час жодна з європейських художніх шкіл ще не мала такого високого рівня натюрморту, портретного, пейзажного, побутового та анімалістичного жанрів. У музеї зібрано переважно твори видатних художників групи "малих голландців". Серед них унікальні полотна "Після повернення з церкви" Карела

Слабберта та "Зимовий краєвид" Баренда Аверкампа тощо. Це єдині в нашій країні твори цих геніальних митців.

Кмитівський музей образотворчого мистецтва⁹⁹ – один із численних музеїв України.

Він стоїть на пагорбі. І з Кошарищенської гори дуже схожий на птаха-велетня, що ось-ось полетить. Ця зовнішня схожість відповідає його внутрішньому настрою і разом з тим утворює спільну гармонію закінченості і краси – так писала про Кмитівський музей образотворчого мистецтва ім. Й. Буханчука газета "Літературна Україна".

Ідея створення музею належить Йосипу Дмитровичу Буханчуку – палкому шанувальнику мистецтв та колекціонеру. Не один рік він присвятив збору мистецьких творів. Загалом ним було зібрано і передано в дар музею **664** твори Крім цього, зібрання музею поповнювалось творами з державних фондів Міністерства культури СРСР і УРСР, Спілок художників СРСР і України, Києва, Москви, Ленінграда.

У 1974 р. відбулось відкриття музею в Студеницькій середній школі. У 1975 р. йому присвоєно звання народного, а в 1977 р. музей нагороджений дипломом 1-го ступеня на республіканському огляді народних музеїв.

Індивідуальний проект нового приміщення музею в с. Кмитів був виконаний творчою групою архітекторів Ленінградського інституту ім. Рєпіна із залученням інших проектних організацій м. Ленінграда. Керівником проекту був народний архітектор СРСР професор І. Фомін, головним архітектором М. Северов.

У 1985 р. музей у новому приміщенні зустрів перших відвідувачів. У 1987 р. – нагороджений дипломом 3-го ступеню ВДНГ УРСР. В музеї можна ознайомитись з творчістю художників різних поколінь.

Гордістю стали роботи живописців Є. Мойсеєнка, С. Чуйкова, В. Орешнікова, Ю. Кутача, О. Осіпова, В. Коненка, Д. Налбашяна, О. Шовкуненка, С. Григор'єва, М. Глуценка, М. Максименка, Т. Яблонської; графіків Є. Кібрика, Г. Верейського, К. Рудакова, М. Дерегуса, В. Касіяна, А. Гончарова; скульпторів К. Белашової, Л. Буківського, М. Грицюка, А. Куща, В. Пінчука, В. Горєвого.

На даний час колекція музею нараховує біля 3000 експонатів. 700 творів живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва склали експозицію музею, яка розгорнута в 10 залах на площі 1500 м². Експозиція музею приваблює як тематичною, так і жанровою різноманітністю представлених тут робіт.

Досить багатою є колекція портретів: В. Орешнікова "Портрет дівчинки", Г. Верейського "Жіночий портрет", В. Горєвого "Шота Руставелі" та ін.

Приваблює глядача широка палітра пейзажів, різних за настроєм та оригінальних за виконанням.

⁹⁹ Кмитівський музей образотворчого мистецтва ім. Й.Д. Буханчука: Рекламно-інформаційний проспект.

Особливою теплою та тонким ліризмом підкоряють пейзажі українських художників: М. Варення "Пора сінокосу", В. Корольчука "Березень", М. Глуценка "Полудень. Спека", Т. Яблонської "Припорошило", П. Столяренка "Кафе біля моря" та ін.

Різноманітність шкіл, творчих манер і стилів майстрів Середньої Азії, Прибалтики, Молдови, Закавказзя та інших країв яскраво та виразно представлені в експозиції.

Зала декоративно-ужиткового мистецтва знайомить з виробами народних художніх промислів України, Прибалтики, Росії, Середньої Азії та Закавказзя. Тут експонуються вироби із кераміки, гутного скла, кришталю, плоскі та об'ємні гобелени, дрібна пластика. Глядачі мають можливість познайомитися з мініатюрним живописом майстрів Палеху та Мстери. Багато із представлених тут експонатів увійшли в енциклопедію радянського образотворчого мистецтва. В окремому залі ДУМ можна побачити вироби фарфорових заводів Житомирської області.

Цікаво представлена творчість митців Житомирщини П. Кучука, С. Антонюка, П. Богомаза, В. Войтенка, В. Шкуринського, В. Дзюбенка, А. Матвієнка, О. Коркушко, В. Фещенка.

Особливий світ портретів, образів, композицій в новому експозиційному залі скульптури створили майстри І. Крестовський, В. Пінчук, М. Грицюк, В. Горевой, К. Дьоміна.

Наукові співробітники музею проводять екскурсії, читають лекції на теми образотворчого мистецтва, організовують пересувні виставки.

Музей створений зусиллями ентузіастів із дарчих творів художників, переданих колгоспу "Україна" Академією мистецтв СРСР.

Засновником і організатором будівництва був Йосип Дмитрович Буханчук (ім'я його носить сучасний музей), який народився в с. Студениця Коростишівського району Житомирської області, працівник Ленінградської академії мистецтв ім. І. Рєпіна. Під його керівництвом була проведена велика організаційно-творча робота.

Перша експозиція музею – 130 творів радянських художників – відкрилася в серпні 1974 р. в залах середньої школи села Студениця. У 1985 р. музей переселився в нове, спеціально побудоване приміщення в селі Кмитів (біля автостради Київ-Львів).

За час існування фонди музею значно збільшились. Близько 1000 творів зібрано і передано в дар музею, вони стали ядром колекції. Цінним надбанням стали 30 творів, переданих Академією мистецтв СРСР із своїх фондів. Особливістю експозиції музею є її багатонаціональний характер. Тут представлені роботи художників багатьох народів.

Музей знайомить з творчістю художників різних поколінь. Поруч з роботами видатних майстрів, чиї імена увійшли в історію світової культури, демонструються картини молодих, талановитих художників. В експозиції також можна помилуватися рушниками ручної роботи, що підкоряють щедрою яскравістю кольорів, фантазією їх творців.

Коростишівський краєзнавчий музей. Коростишів – невеличкий районний центр на Житомирщині, мальовничий куточок сивочолого Полісся, розташований на берегах тихоплинного Тетерева.

Давність та юність, мужність та ніжність, мудрість та краса – все це увібрав у себе цей миловидний край.

Окраса міста – його люди – обдаровані, талановиті, закохані у свій край. Тут живуть шахтарі, відомі у всьому світі майстри обробки граніту – каменотеси, скульптури, художники, не менш відомі хлібороби й лісівники.

Для задоволення культурних запитів жителів міста діє історико-краєзнавчий музей.

Ініціатором створення музею була другий секретар райкому компартії у 1962 році Антошина Ганна Павлівна. Музей на громадських засадах у м. Коростишеві вперше відкрив свою експозицію 20 квітня 1965 р. в приміщенні районного будинку культури, де знаходиться і зараз. Створений громадськістю при допомозі місцевих органів управління, він з перших днів свого існування привернув увагу численних відвідувачів.

За роки, що минули, ентузіасти музейної справи відшукали велику кількість речових, фото- та документальних експонатів з історії міста і району, що дало змогу розширити експозицію, відкрити ряд нових розділів. Тепер у його фонді понад 8 тисяч експонатів, третина з них рідкісні. Експозиція розміщується в трьох залах загальною площею понад 200 м² з одноразовим показом біля 2000 експонатів. Вона складається з 12 розділів. За роки існування тут тричі проводилась експозиція та заміна обладнання. З 1992 р. музей очолив Володимир Михайлович Слівінський.

У музеї працює пересувна експозиція "Вони прославили Коростишівщину".

До найцінніших експонатів музею належать етюди заслуженого художника України, лауреата Шевченківської премії Миколи Максименка, написані ним у 1963 р. "Пейзажі м. Коростишева".

Щороку музей відвідують понад 2000 осіб. Це учні шкіл, гімназії, ліцею, коледжу, гості міста.

Значна частина експозиції музею присвячена Великій Вітчизняній війні.

Документи розповідають про створення підпільного райкому партії в складі М. Шклярука, П. Шиманського, І. Музики, А. Дригальчука, І. Суховірського, про секретаря Коростишівського райкому партії Г. Шелушкова, який у роки ворожої окупації очолив Житомирський підпільний обком партії, про партизанську сім'ю Цендровських і діяльність партизанських загонів.

Численні матеріали розділу розповідають про героїчні діла коростишівців на фронтах Великої Вітчизняної війни. Вони брали участь в обороні Одеси, Севастополя, Києва, Москви, Ленінграда, Сталінграда, Кавказу та Радянського Заполяр'я. Понад 5 тисяч воїнів-коростишівців відзначені високими урядовими нагородами. Звання Героя Радянського Союзу удостоєні Б. Сидоренко, Г. Москальчук, Ф. Сапотинський, Я. Форзун, Ф. Печенюк, І. Луференко,

І. Журило, Ф. Шевчук. Секретарю Житомирського підпільного обкому партії Г. Шелушкову це звання присвоєно посмертно. У зборі експонатів до розділу "Велика Вітчизняна війна" чимала заслуга юних слідопитів, молоді районного центру і ветеранів війни. Увагу багатьох відвідувачів музею привертає підбірка телеграм Верховного Головнокомандуючого Коростишівському райкому партії, райвиконкому та райкому комсомолу з подяками за зібрані кошти у фонд оборони, зокрема на спорудження танкової колони "Колгоспник Житомирщини". Від фашистських загарбників Коростишів був визволений 28 грудня 1943 р. воїнами 18 танкової армії 1-го Українського фронту. В боях за визволення міста брали участь представники різних національностей нашої Батьківщини. Смертю хоробрих поліг командир механізованої бригади Л. Дарбинян. Експозиція розкриває подробиці боїв за Коростишів, показує бойове братерство воїнів. Тут знаходяться статті військового кореспондента С. Борзенка, спогади ветеранів 18 армії, 9 механізованого корпусу.

Великий розділ музею присвячений сучасному Коростишеву і району. За роки післявоєнних п'ятирічок місто невпізнанно змінилося. Поруч з одноповерховими будинками виросли сучасні багатоповерхові.

Далеко за межами району відомі імена коростишівців А. Шуренка – доктора медичних наук, Д. Похилевича – доктора історичних наук, народних артистів СРСР Павла Кармалюка та Євгена Червонюка, скульптора П. Талька, льотчика цивільної авіації Героя Соціалістичної Праці І. Богуславського та інших.

Експозиції з історії краю широко використовуються науковцями, письменниками, журналістами центральних і місцевих газет, лекторами, студентами та учнями старших класів.

Народний музей став дійовим закладом культури у районі.

Актив музею продовжує пошук нових матеріалів з історії району, вдосконалює масову роботу серед відвідувачів, прагнучи зробити якомога більший внесок у справу патріотичного виховання молоді.

З метою залучення молодого покоління до вивчення та збереження історико-культурної спадщини свого народу, успадкування його духовних надбань, розвитку особистісних якостей дитини в Центрі дитячої творчості створено музей **"Історія освіти Овруччини"**.

Експозиція музею складається з 12 розділів – етапів історії розвитку освіти в районі.

У музеї понад 1000 експонатів, пов'язаних з минулим та сучасним галузі. Оформлена етнографічна кімната.

2.4. Педагогічні центри розвитку дитячої творчості

Позашкільна освіта Житомирщини здійснюється в закладах, які сприяють соціальній адаптації особистості в реальному житті, у відкритій системі соціалізації, і є найбільш демократичним та гнучким засобом залучення сім'ї до співпраці у вихованні й розвитку дітей та підлітків. Система позашкільної освіти передбачає самостійний вибір і використання її суб'єктами доступних для сприйняття різноманітних форм і методів навчально-виховного процесу: визначення форм і методик навчання і виховання, тематики наукових досліджень, навчально-виховних курсів та спецкурсів і послідовність їх опанування з урахуванням вікових особливостей, здібностей та інтелектуальних можливостей особистості.

Позашкільна освіта та виховання Житомирщини базується на історично обумовлених традиціях виховання особистості, створених представниками різних національних спільнот України; суспільних та родинних цінностях; ідеях, поглядах, переконаннях, ідеалах і реалізується позашкільними закладами освіти, іншими закладами освіти у позаурочний час, дитячими, молодіжними організаціями, творчими дитячими та молодіжними об'єднаннями за місцем проживання, на підприємствах, у різних організаціях та установах.

До позашкільних навчальних закладів належать різноманітні структури, які здійснюють освітню діяльність поза межами обов'язкової шкільної програми.

Серед основних напрямів діяльності закладів позашкільної освіти та виховання Житомирської області можна виділити:

Художньо-естетичний – забезпечує художньо-естетичну освіченість та вихованість особистості, здатної до саморозвитку, і самовдосконалення, формування її художньо-естетичної культури засобами кращих національних і світових культурологічних надбань, сприяє виробленню вмінь примножувати культурно-мистецькі традиції свого народу.

Дослідницько-експериментальний — передбачає включення дітей і підлітків у науково-дослідну, пошукову діяльність, поширення наукових знань та їх перетворення в інструмент творчого освоєння світу.

Соціокультурний – передбачає допомогу дитині у визначенні свого статусу як особистості через включення її у систему соціальних відносин, зростання її престижу й авторитету, участі у вирішенні трудових, соціально-політичних, моральних проблем суспільства.

Науково-технічний – спрямований на формування в дітей і підлітків техніко-технологічних знань, розширення їх політичного світогляду, задоволення потреб юної особистості у вдосконаленні освіти з основ інформатики та комп'ютеризації, конструкторської, експериментальної та винахідницької діяльності, здібностей шляхом пошуку та розвитку вмінь, навичок технічного моделювання, конструювання тощо.

Еколого-природничий — забезпечує оволодіння знаннями про навколишнє середовище (природне і соціальне, усвідомлення себе частиною

природи та можливість постійно спілкуватися з нею; формування екологічної культури особистості, набуття навичок і досвіду вирішення економічних проблем та передбачення можливих наслідків власної природоперетворюючої діяльності; залучення до практичної природоохоронної роботи, екологічної діяльності за збереження навколишнього середовища).

Туристсько-краєзнавчий — передбачає залучення до активної діяльності у сфері туризму і краєзнавства, дослідництва та пошук у сфері знань про комплексну генетичну картину життя певних територій, вивчення окремих географічних об'єктів і явищ соціального життя у природно-історичному аспекті а також формування фізично-здорової і духовної розвиненої особистості.

Фізкультурно-оздоровчий — забезпечує науково обґрунтований об'єм рухової активності молоді, формування в неї навичок здорового способу життя як невід'ємного компонента загальної культури особистості та оволодіння системою знань про людину, її повноцінний фізичний і духовний розвиток, формування фізичних здібностей, зміцнення здоров'я, гармонії духу й тіла.

Військово-патріотичний – забезпечує формування громадянина, виховання високих духовних якостей і патріотичних почуттів та глибокої громадянської відповідальності за долю українського народу та держави, підготовку молодого покоління до військової служби.

Дозвілєво-розважальний — передбачає організацію культурного дозвілля дітей та підлітків, спілкування з однолітками в різних формах ігрової та дозвілєво-розважальної діяльності, поліпшення психологічного здоров'я, зняття психологічної напруги.

Відповідно до державного замовлення щодо віднесення до органу управління освіти визначається статус позашкільного закладу: державний, обласний, міський, районний.

У районних позашкільних установах існує розгалужена система гуртків: м'якої іграшки, писанкарства, аплікації соломкою, художньої вишивки, в'язання спицями та гачком, художньої обробки деревини, авіамодельний, стендового моделювання, початкового технічного моделювання; основ дизайну, прикрас із бісеру, паперового світу, розумників і розумниць, сходинок до інформації, рукоділля, зроби сам, випалювання на дереві, лялькового, фольклорного ансамблю пісні, бісероплетіння, образотворчого мистецтва, сувенірів, народних прикмет, для вас дівчата моделювання сільськогосподарських машин та механізації, юних фотографів, автотрасового спорту, юних друзів природи, декоративно-ужиткової творчості.

Робота педагогічного колективу **Житомирського міського центру науково-технічної творчості учнівської молоді** спрямована на виконання положень Закону України "Про позашкільну освіту", завдань Державної програми розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002-2008 рр. та Програми роботи з обдарованою молоддю на 2001-2005 рр., відповідних регіональних програм.

Житомирський міський центр науково-технічної творчості учнівської молоді – позашкільний заклад, який вже 25 років дає змогу учням міста

отримувати політехнічну освіту, розвивати інтелект та конструкторські здібності, естетичний смак, організовує змістовне дозвілля учнівської молоді.

Головною метою роботи МЦНТТУМ згідно із Законами України "Про освіту", "Про позашкільну освіту", а також положеннями державних програм "Україна. Освіта XXI століття", "Творча обдарованість" є створення умов для творчого, інтелектуального і духовного розвитку дітей та учнівської молоді, задоволення їх освітніх потреб шляхом залучення до науково-експериментальної, дослідницької та декоративно-прикладної творчості.

Директор ЖМЦНТТУМ, Васківський Володимир Анатолійович, Відмінник освіти України, керівник нового типу, талановитий педагог та умілий організатор, який не тільки вивчає й аналізує стан навчально-виховного процесу, а й створює умови для підвищення фахового рівня педагогів, забезпечує участь всіх педагогічних працівників МЦ у методичній роботі, сприяє заохоченню керівників гуртків відповідно до результатів їхньої роботи. Директору МЦ за 11 років на посаді вдалося згуртувати навколо себе унікальний педагогічний колектив.

Нині в 101 групі займається 1575 учнів міста. Діяльність ЖМЦНТТУМ із залучення учнівської молоді до занять у гуртках базується на принципах доступності та наступності в їх роботі. В основу навчальних планів гуртків МЦ покладені орієнтири щодо класифікації гуртків за трьома рівнями навчання, виховання та розвитку учнів.

Зараз у Центрі створена гнучка система виховання саме творчої особистості. У МЦ діти не тільки навчаються і працюють, у них є можливість поспілкуватися з однолітками та педагогами "на рівних", відчутти себе особистістю, втілити свої мрії в реальні вироби. Крім того, задовольняючи потребу в набутті додаткової освіти, вже декілька років поспіль вихованці гуртків вищого рівня – "Оператори ЕОМ", "Радіоелектроніки та обслуговування ЕОМ" і "Моделювання одягу" – мають змогу скласти кваліфікаційні іспити та отримати посвідчення відповідного зразка.

Індивідуальний підхід до кожного учня став обов'язковою і невід'ємною частиною роботи МЦНТТУМ. Педагоги МЦ чітко усвідомлюють, що саме формування культури життєдіяльності особистості є найвищою метою особистісно орієнтованих систем та технологій, тому творчо використовують елементи технологій розвивального навчання, організації групової навчальної діяльності учнів, технології формування творчої особистості, проектної технології, технології "створення ситуації успіху" тощо.

Атмосфера довіри й доброзичливості, індивідуальний підхід до кожного та матеріально-технічна база, що відповідає сучасним вимогам, – саме таке поєднання компонентів навчально-виховного процесу приносить позитивні результати: не відбираючи кращих, педколектив МЦНТТУМ виховує кращих.

Невід'ємною та важливою частиною послідовної роботи МЦНТТУМ з пропаганди науково-технічної та декоративно-ужиткової творчості, а також виявлення і підтримки талановитих й обдарованих дітей є організація і проведення масових заходів серед учнів шкіл міста: конкурсів з технічної та

декоративно-ужиткової творчості "Чарівні рученята" серед учнів 3-4 класів та "Знай! Умій! Фантазуй!" для учнів 6-х класів, "Паперовий світ" для учнів 6-7 класів, а також міські конкурси: "Безмежний Всесвіт", "Моя Україна", "Краща програма для ПЕОМ"; "Кращий Web-дизайн", конкурс на кращого користувача ПК, 1 етап Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН та виставка з декоративно-ужиткового напрямку "Світ очима дітей", присвячена Дню захисту дітей. Ці заходи добре відомі й користуються популярністю серед школярів та педагогів міста.

Така цілеспрямована робота всього колективу ЖМЦНТТУМ дає можливість учнівській молоді творчо самовдосконалюватись та досягати особистого успіху і, як результат, – високі показники, перемоги в міжнародних Всеукраїнських, обласних конкурсах, виставках, фестивалях; змаганнях з авто-, авіа-, судномодельовання, швидкісного радіоконструювання, ПТМ та виставках-конкурсах з декоративно-ужиткового мистецтва, турнірах юних хіміків та раціоналізаторів і винахідників, "Підводні фантазії", "Зоряна естафета", "Великодні писанки", "Людина-Земля-Духовність", "Космічні фантазії", "Мирний Космос", "Ми – діти України", "Барви Полісся", "Все з квадрату", Intel-Еко Україна.

Значною подією для всього колективу МЦНТТУМ стало проведення на базі ЖМЦНТТУМ Всеукраїнських змагань учнів молодшого шкільного віку з початкового технічного моделювання, в яких взяли участь команди з 21 області України. Робота педагогічного колективу з організації і проведення Всеукраїнських змагань з ПТМ була відзначена Подякою Українського державного центру позашкільної освіти та Грамотою Міністерства освіти і науки України.

Творчий підхід до своєї діяльності – невід’ємна складова роботи педагогів. І, як показник, – 19 керівників працюють за авторськими програмами. Про це свідчать і досягнення самих педагогів: у 2006-2007 н.р. 7 керівників гуртків взяли участь у Всеукраїнському конкурсі програм та методичних посібників, всі подані матеріали пройшли на обласний та всеукраїнський рівень.

У 2006 р. А. Єфіменко, відмінник освіти України, керівник гуртка "Технічний дизайн", взяла участь у Всеукраїнському конкурсі педагогічної майстерності "Джерело творчості" в номінації "Кращий керівник гуртка" і здобула вагому перемогу на обласному та заключному всеукраїнському етапах.

У 2007-2008 н.р. в МЦНТТУМ працюють 94 групи, в яких навчаються 1540 учнів.

Гуртки, творчі об’єднання та студії МЦ класифікуються за трьома рівнями:

І рівень – початковий. Гуртки загальнорозвиваючого спрямування, які формуються з учнів віком 5-10 років;

II рівень – основний. Охоплює учнів віком від 8 до 18 років в гуртках науково-технічного та декоративно-ужиткового напрямків.

III рівень – вищий. Гуртки за інтересами. Задовольняють потреби учнів віком від 12 до 18 років у допрофесійній підготовці: радіоелектроніці, інформатиці, моделюванні одягу тощо.

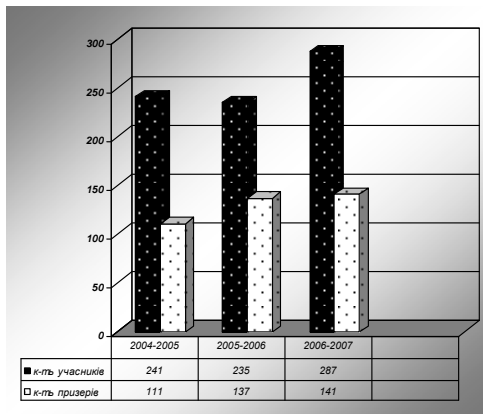
Гуртки відвідують діти та учнівська молодь з 48 навчальних закладів міста. Діюча мережа гуртків забезпечує можливість дітей проявити себе в різних напрямках творчості.

Значна частина гуртків (330 учнів) міського центру працюють за місцем проживання дітей, використовуючи базу

підліткових клубів "Патріот", "Дружба", "Ровесник".

Вже декілька років поспіль педагогічний колектив працює над вирішенням проблемної теми: "Підвищення ефективності навчально-виховного процесу з метою розвитку творчої особистості учня".

На сьогодні створена гнучка система виховання саме творчої особистості. Досвід роботи педагогів Центру доводить необхідність наступності в роботі гуртків різних рівнів. Безпосередньо від

Гістограма участі в обласних змаганнях з науково-технічної творчості

гуртків початкового рівня: початково-технічного моделювання (в них навчаються діти 5-7 років) та загальнотехнічного моделювання з елементами інженерного конструювання (для дітей 8-10 років) учні переходять до гуртків основного рівня, обираючи їх за бажанням та нахилами. Саме тут стають у нагоді набуті попередньо в гуртках МГП і ЗТМЕІК уміння та навички користування різними інструментами, вміння "читати" креслення, аналізувати складність роботи та хід її виконання. Нікому з вихованців у подальшому житті не зашкодить

вміння працювати самостійно й акуратно, а також реально оцінювати свої сили при виконанні роботи. У гуртках вищого рівня "Моделювання одягу", "Оператори ЕОМ", "Програмування", "Електроніка з обслуговуванням ЕОМ" рівень допрофесійної підготовки дає змогу учням успішно продовжувати навчання за обраною професією. Діюча мережа гуртків забезпечує можливість дітям проявити себе в різних напрямках творчості. Досвід діяльності

МЦНТТУМ доводить, що коли робота всього педагогічного колективу систематично і послідовно спрямована на виконання основних освітянських завдань, то й результат відповідний: вихованці не лише мають міцні знання, а й вміють ними оперувати, використовуючи при цьому набуті вміння і навички. Вони не бояться самостійно мислити, вміють відстоювати свою думку і спроможні на те, чого так не вистачає нашому суспільству зараз – втілювати свої задуми в життя.

Така цілеспрямована робота всього колективу МЦНТТУМ дає позитивні результати. Вихованці постійно беруть активну участь в обласних, всеукраїнських та міжнародних виставках, змаганнях, конкурсах.

Житомирський обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді. Точна дата заснування невідома. Центр відновлений у жовтні 1945.

Зараз – це інформаційно-методичний центр учнівської молоді – комунальна власність Житомирської обласної ради.

Щороку навчається близько 900 учнів. Щорічно проводиться 36 масових обласних заходів з дітьми, у яких беруть участь близько 4000 дітей.

Директор – А. Цалко, заступник директора – Н. Клименко.

У центрі працюють *гуртки початкового технічного моделювання для дітей віком від 6 до 9 років*. Ці гуртки – початковий процес розвитку технічної творчості учнів, в них вони одержують перші відомості про технічну естетику, поглиблюють знання про геометричні фігури, знайомляться з матеріалами та інструментами, початками креслення, виготовляють найпростіші іграшки та моделі. Для вихованців цих гуртків проводяться обласні і Всеукраїнські виставки та змагання з початкового технічного моделювання.

інструментами, початками креслення, виготовляють найпростіші іграшки та моделі. Для вихованців цих гуртків проводяться обласні і Всеукраїнські виставки та змагання з початкового технічного моделювання.

Гуртки спортивно-технічного моделювання і конструювання для дітей віком від 9 років і старше: аерокосмічний, автомоделний, судно модельний,

радіоспортивний. У цих гуртках вихованці будують власними руками об'єкти транспортної техніки. Побудовані моделі беруть участь в обласних та Всеукраїнських змаганнях і виставках. Вихованцям цих гуртків при виконанні спортивних нормативів присвоюють спортивні нормативи та звання.

Гуртки вивчення автотехніки для дітей віком від 9 років і старше: картингу, мопедистів, мотоциклістів. Вихованці цих гуртків вивчають будову авто-, фототехніки, правила дорожнього руху, беруть участь у змаганнях та турнірах юних винахідників і раціоналізаторів.

Гуртки декоративно-ужиткової творчості для дітей віком від 9 років і старше: бісероплетіння, сувенірів, моделювання одягу. Вихованці гуртків вивчають народні традиції, вчать виготовляти вироби з різних матеріалів, з

готовими виробами беруть участь в обласних та всеукраїнських декоративно-прикладних виставках та конкурсах.

Науково-технічні гуртки для дітей віком від 12 років і старше: хіміко-технологічний, радіоелектроніки, астрономії і космонавтики. Саме заняття в цих гуртках сприяють розвитку конструкторських здібностей, залучають дітей до науково-дослідницької діяльності.

Вихованці цих гуртків беруть участь у виставках, турнірах та конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт, стають кандидатами та дійсними членами МАН України.

Гуртки інформатики та обчислювальної техніки для дітей віком від 12 років і старше. Вихованці вивчають основу будови комп'ютера, навчаються працювати з програмами загального призначення – текстовими та графічними редакторами, вивчають мови програмування та створюють власні навчальні та ігрові програми. Участь у заочних та очних конкурсах на кращу програму для комп'ютера сприяє зростанню майстерності майбутніх операторів та програмістів.

Житомирський Центр творчості дітей і молоді – комунальний широкодоступний комплексний багатoproфільний позашкільний навчально-виховний заклад, є спадкоємцем Житомирського міського Палацу піонерів.

Заснований у грудні 1934 р. та реорганізований у 1991 р. у ЦТДіМ. За роки існування в ньому навчалася і проводило свій вільний час понад 100 000 дітей, підлітків і молодих людей.

На сьогодні у ЦТДіМ діють понад 150 груп, 30 колективів і гуртків художнього, образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, в яких займається більше 3 000 дітей та підлітків.

У центрі працює два відділи: образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва (*керівник* – Т. Волощук); художній відділ (*керівник* – Р. Буслаєва).

Педагогічний колектив працює над загальною темою "Роль особистості педагога позашкільного закладу у вихованні і розвитку світогляду, духовності і творчих здібностей дитини".

З 1994 року директор Центру – керівник студії естрадної пісні М. Полівода. Завуч Центру – Л. Александрія, що працює понад 30 років на цій посаді. 7 працівників закладу мають почесне звання "Відмінник освіти України":

Народний художній колектив-студія "Юний художник" (керівник заслужений працівник культури Л. Поліщук). Студія "Юний художник" створена у 1974 р. Вона – володар Гран-прі Міжнародного конкурсу дитячого малюнку "Дзвони Чорнобиля", переможець 8-ми інших Міжнародних конкурсів, лауреат 4-х Всеукраїнських виставок дитячої творчості.

У студії працюють 6 педагогів, навчається 250 дітей і підлітків віком від 5 до 16 років. У 1995 р. Міністерство освіти України присвоїло їм звання "Народний художній колектив".

До об'єднання театральних колективів входить два колективи: театр-студія "Диваки" та шоу-театр "Клем".

Народний художній колектив театр-студія "Диваки" був створений у 1986 р. У колективі працюють 3 педагоги, навчаються понад 100 дітей віком від 5 до 20 років.

Зразковий художній колектив шоу-театр "Клем" створений у 1986 р. За час існування став одним із найпопулярніших молодіжних колективів міста та області. Шоу-театром створені розважальні програми "Музичний Ринг", "Весняний бал", "В гостях у казки", "Міс Кішка і містер Кіт" тощо.

Хорова студія хлопчиків "Струмочок" (худ. керівник О. Ващишина) створена у 1981 р. До складу студії входять підготовчі групи, молодший, середній, старший хори хлопчиків, вокальний ансамбль і солісти. У колективі працюють 8 педагогів, навчається понад 200 дітей і підлітків віком від 5 до 16 років. У 1988 р. Міністерство освіти України присвоїло хоровій студії "Струмочок" звання "Зразковий художній колектив".

У фотогуртку (керівник Л. Шевчук) діти вчаться робити знімки, удосконалюють свої навички у чорно-білій і кольоровій фотографії. Фотогурток – активний учасник і призер Всеукраїнських та міських дитячих фотоконкурсів та виставок.

У 1977 р. був створений гурток "М'яка іграшка" (керівник Л. Целуйко). Вихованці гуртка виготовили цілі колекції іграшок. Гурток – неодноразовий учасник Всеукраїнських, обласних і міських виставок. У 1997 році гуртку присвоєно звання "Зразковий художній колектив".

Студія естрадної пісні (керівник М. Полівода) створена у 1994 р., користується великою популярністю у дітей і молоді міста. Діти, підлітки і молодь під час занять у студії вивчають вокал, хореографію, сценічний рух, риторичку. Студія отримала звання "Народний художній колектив".

Вокальний ансамбль "Дзвіночки" (керівник Л. Поліщук) об'єднує 2 групи: українську і польську. Ансамбль займається благодійною діяльністю, виступає з концертами в школах, інтернатах, будинках для людей похилого віку.

Ансамбль бального та спортивного танцю "Ритм" (балетмейстер О. Висотський) створений у 1975 р. Він неодноразовий учасник чемпіонатів

України, чемпіонатів та кубків світу. У колективі працюють 5 педагогів, навчаються понад 200 дітей, підлітків віком від 5 до 18 років. У 1988 р. ансамблю присвоєно звання "Зразковий художній колектив".

У гуртках "Українська народна вишивка" та "Писанкарство" (керівник – народна майстриня М. Залевська) діти та підлітки знайомляться з традиціями української вишивки, розвитком писанкарства в Україні, декоративно-ужитковим мистецтвом слов'ян, народними звичаями та обрядами, творчістю видатних майстрів. Свої роботи учні демонструють на Всеукраїнських і міських виставках. Гуртку присвоєно високе звання "Народний художній колектив".

Декоративно-ужиткове мистецтво є важливою складовою частиною системи позашкільної художньої освіти. У гуртках "Аплікація соломкою", "В'язання", "Український сувенір", "Фріволіте", "Макраме", "Рукоділья", "Мистецтво бісероплетіння" учні розвивають художній смак, пізнають українське народне і професійне мистецтво, вчаться робити корисні побутові речі.

Житомирський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді Житомирської обласної ради (ЖОЦТКСЕУМЖОР), підпорядкований у своїй діяльності управлінню освіти і науки облдержадміністрації, є організуючою ланкою молодіжного та дитячого туризму та краєзнавства в області. Це – єдиний в області профільний туристично-краєзнавчий позашкільний навчальний заклад, структурними підрозділами якого є спортивно-туристський відділ, екскурсійно-краєзнавчий відділ, геологічний музей, музей поліської минувшини. В центрі також працює філія Житомирського відділення Малої академії наук України та маршрутно-кваліфікаційна комісія.

Головними завданнями Центру є:

- реалізація державної політики в галузі освіти засобами туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій; надання методичної допомоги навчальним закладам з питань запровадження форм і методів туристсько-краєзнавчої роботи з учнівською молоддю в практику навчально-виховної діяльності;

- створення умов для гармонійного розвитку особистості, задоволення потреб дітей та підлітків у позашкільній освіті, організації їх оздоровлення, дозвілля і відпочинку; виявлення, розвиток і підтримка юних талантів, стимулювання творчого самовдосконалення дітей та юнацтва, розвиток краєзнавчо-дослідницької діяльності учнів;

- формування в дітей та юнацтва національної самосвідомості, активної громадянської позиції, прагнення до здорового способу життя;

- задоволення потреб учнівської молоді в професійному самовизначенні відповідно до їх інтересів і здібностей; просвітницька діяльність.

У Центрі працюють 52 гуртки:

- за видами туризму та спорту: спортивний туризм, пішохідний туризм, велосипедний туризм, спортивне орієнтування, туристське багатоборство;

■ за напрямками краєзнавства: історичне краєзнавство, літературне краєзнавство, геологічне краєзнавство, екологічне краєзнавство, фольклор та етнографія.

Відповідно до профілю в гуртках проводиться також підготовка юних суддів зі спорту та екскурсоводів. Усього в гуртках займається 725 учнів загальноосвітніх навчальних закладів, інтернатів, ПТУ, студентів коледжів та вищих навчальних закладів віком від 7 до 21 року.

Центр організовує та проводить спортивно-туристські та туристсько-краєзнавчі масові заходи з учнівською молоддю Житомирської області.

Так, у 2007 р. були проведені 47-мі обласні змагання зі спортивного туризму, 27-мі обласні еколого-геологічні змагання, 6-ті обласні туристсько-краєзнавчі змагання, туристські змагання "Школа безпеки" та "Котигорошко", відкрита першість м. Житомира зі спортивного орієнтування, Відкрита Першість м. Житомира з туристського багатоборства, 23-ті обласні змагання зі спортивного орієнтування.

Вихованці гуртків беруть участь у навчально-тренувальних, ступеневих і категорійних спортивних туристсько-краєзнавчих походах, екскурсіях та експедиціях.

Так, у 2007 р. було проведено: 617 одноденних навчально-тренувальних та оздоровчих походів вихідного дня, 45 дво- і триденних походів, 112 туристсько-краєзнавчих екскурсій, 3 геологічні експедиції по Житомирській та Вінницькій областях, геологічна експедиція по Криму, спелеологічна експедиція у Тернопільську область, пішохідний похід III категорії складності по Криму, пішохідний похід II категорії складності по Карпатах, велосипедний похід II категорії складності по Житомирській області.

За підсумками змагань та походів гуртківцям присвоюються спортивні розряди згідно з "Єдиною спортивною класифікацією України".

Під час походів та експедицій юні туристи області проводять краєзнавчі дослідження в рамках Всеукраїнського руху учнівської молоді "Моя земля-земля моїх батьків" та туристсько-краєзнавчих експедицій "Краса і біль України", "Сто чудес України", "Історія міст і сіл України", "Животоки рідної землі", "Чуття єдиної родини".

За підсумками експедицій на базі Центру проводяться обласні конкурси та науково-практичні конференції.

Центр є осередком історико-географічного відділення Малої академії наук України у Житомирській області. На базі Центру щорічно проводяться I та II етапи конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН у секціях "Історія України", "Історичне краєзнавство", "Право", "Археологія", "Геологія", "Географічне краєзнавство".

Центр гостинно приймає туристичні групи учнів з районів та міст області, а також міст Києва, Харкова, Вінниці, Москви, Тули та інших, які періодично відвідують м. Житомир з екскурсійними поїздками.

Інформаційно-методична робота центру спрямована на вдосконалення програм, змісту, форм і методів діяльності позашкільних об'єднань учнівської молоді з питань туристсько-краєзнавчої, спортивно-туристської та екскурсійної роботи, підготовку методичних рекомендацій, пропаганду дитячо-юнацького туризму і краєзнавства.

На базі центру періодично проводяться семінари-практикуми керівників краєзнавчих, спортивно-туристських гуртків та керівників шкільних музеїв. У пресі систематично

публікуються матеріали про роботу із залучення учнівської молоді до спортивно-туристської та туристсько-краєзнавчої діяльності. Друкуються і розповсюджуються інформаційно-методичні матеріали.

Продовжується робота з розроблення маршрутів ступеневих і категорійних спортивних туристських походів, краєзнавчих екскурсій та експедицій по Житомирській області.

Управлінням освіти і науки облдержадміністрації значна увага приділяється створенню умов для якісної роботи туристсько-краєзнавчих та спортивно-туристських гуртків. Періодично оновлюється спеціальне туристське спорядження, виготовляються спортивні мапи, виділяються кошти на харчування учасників багатоденних походів, фінансується участь збірних команд області у Всеукраїнських змаганнях.

У 2006 р. вихованці Центру здобули перемоги на 27-х обласних еколого-геологічних та 6-х обласних туристсько-краєзнавчих змаганнях учнівської молоді, на 23-х обласних змаганнях учнівської молоді зі спортивного орієнтування, Відкритій першості м. Житомира з туристського багатоборства, Відкритій першості м. Житомира зі спортивного орієнтування, 47-х обласних змаганнях учнівської молоді зі спортивного туризму, стали лауреатами Всеукраїнської історико-географічної експедиції "Сто чудес України", Всеукраїнської туристсько-краєзнавчої експедиції "Краса і біль України", призерами III етапу МАН.

Збірна команда гуртківців взяла участь в 35-х Всеукраїнських змаганнях із пішохідного туризму в Рівненській області.

За підсумками заочної першості України на крашу туристсько-краєзнавчу подорож серед учнівської та студентської молоді команди гуртківців ЖОЦКСЕУМЖОР у 2006 р. здобули III місце з виду "Пішохідний туризм" за здійснення багатоденного гірсько-пішохідного спортивного походу I категорії складності по південно-західному Криму та II місце з виду "Велосипедний туризм" за здійснення багатоденного велосипедного спортивного походу II категорії складності по Житомирській області.

У подальшому педагогічний колектив центру ставить перед собою завдання удосконалювати діяльність за всіма напрямками туристсько-краєзнавчої та спортивно-туристської діяльності, а саме: спрямовувати роботу на більш активне залучення учнівської молоді до здорового способу життя через туристські походи, змагання, експедиції та екскурси; поліпшувати науково-дослідницьку

роботу учнівської молоді в рамках руху "Моя земля – земля моїх батьків", Всеукраїнських туристсько-краєзнавчих експедицій та Малої академії наук України; поліпшувати якість підготовки та перепідготовки вчительських та громадських туристських кадрів; надавати районам та містам області методичну і практичну допомогу в проведенні масових туристсько-краєзнавчих та спортивно-туристських масових заходів; брати активну участь у Всеукраїнських туристсько-краєзнавчих та спортивно-туристських масових заходах.

На базі центру працює Житомирське територіальне відділення МАН України та обласне регіональне відділення українського аерокосмічного молодіжного об'єднання "Сузір'я". Це є інформаційно-методичний центр з розвитку науково-технічної творчості учнівської молоді. Проводяться 35 масових обласних заходів. В рамках центру функціонують гуртки: спортивно-технічні: аерокосмічний, судномодельний, автомодельний, радіоспортивний, картингу, мото; науково-технічні: радіоелектроніки, інформатики та обчислювальної техніки, хіміко-технологічний, основ психології; декоративно-прикладної творчості; гуртки початково-технічного моделювання. До гуртків набираються діти віком від 5 до 18 років, заняття проводяться у групах по 15 осіб у дві зміни два рази в тиждень. Система занять – семестрова.

Школа хореографічного мистецтва "Сонечко". Коли у 1973 р. випускниками Краснодарського інституту культури Тетяною та Михайлом Гузунами в Житомирі був створений ансамбль "Сонечко", ніхто і не сподівався, що через кілька років він буде знаний не тільки в Україні, а й за її межами. Вже у 1976-1977 рр. ансамбль "Сонечко" став лауреатом Всесоюзного фестивалю

самодіяльної творчості. Після цього його почали запрошувати на гастролі за кордон. Колектив став лауреатом багатьох міжнародних конкурсів та фестивалів, зокрема в Югославії, Угорщині, Болгарії, Іспанії, Чехії, Австрії, Німеччині, Молдові, Франції. Успіх супроводжував виступи колективу на сценах Кремлівського Палацу, концертного залу "Росія", концертного залу імені Чайковського в Москві, на міжнародних музичних фестивалях "Слов'янський базар", а також в інших містах колишнього Радянського Союзу. У складі делегації України ансамбль тепло зустріли глядачі Білорусі на "Днях Української культури і мистецтва".

Популярність, висока виконавська майстерність учасників ансамблю призвела до створення у 1991 р. Центру дитячої народної хореографії "Сонечко", а згодом творче натхнення керівників увінчалось створенням у 1993 р. школи хореографічного мистецтва.

Учні школи хореографічного мистецтва "Сонечко" (близько 600 дітей) отримують всебічне естетичне виховання. Викладачі пропонують їм не тільки танцювальні дисципліни – танці різних видів (класичний, народно-сценічний, історико-побутовий, сучасний), а й передають свої знання з музичної грамоти, початкового курсу історії мистецтва, акробатики. Діти мають змогу опанувати гру на музичних інструментах (фортепіано, гітарі та ін.), навчатися у гуртках прикладного мистецтва і в секції кінного спорту.

Милуючись виступами дітей ансамблю, глядачі можуть лише здогадуватися, якою наполегливою є праця кожного хлопчика і дівчинки на репетиціях.

Майстерність і творчі досягнення ансамблю належно поціновані: у 1986 р. ансамблю присвоєне звання "Зразковий художній колектив", у 1995 р. йому було присуджено почесне звання "Народний художній колектив".

Створюючи один з перших в Україні в системі освіти позашкільний спеціальний хореографічний заклад, його засновники ставили за мету надати належні умови для розвитку дитячих обдарувань, а також підготувати учнів до участі в народному ансамблі танцю "Сонечко", який є головним підрозділом школи, її творчою лабораторією.

Влітку 2002 р. зразковий дитячий ансамбль танцю "Сонечко" представляв Україну на традиційному щорічному фестивалі у французькому місті Мартигезі. Слід зазначити, що на цьому міжнародному форумі у 1996 р. під прапором України виступав ансамбль Вірського, а у 1998 – хор імені Григорія Верьовки. Цього ж року ансамбль "Юність" став лауреатом міжнародного фестивалю "Дельфійські ігри", що проходив у Брянську. 19-21 квітня 2003 р. у м. Києві відбувся Міжнародний фестиваль танцю народів світу "Веселкова Терпсіхора", на якому ансамбль "Сонечко" здобув гран-прі. У цьому ж році

ансамбль здобув гран-прі на Всеукраїнському конкурсі хореографічних колективів імені Павла Вірського.

Танець – найулюбленіший і найпопулярніший вид дитячого самодіяльного мистецтва. Але для того, щоб діти могли не тільки проявити, але й виразити при виконанні танцю викликані ним почуття, необхідна, перш за все, їхня зацікавленість не тільки окремим завданням, а й усім навчально-виховним процесом. Вирішальна роль у вихованні інтересу до занять з хореографії залежить від особистості й майстерності педагога, від тих методів, які він застосовує. Насамперед – це створення атмосфери, в якій дитина може радісно і невимушено працювати без надмірних зусиль. Яким би незначним не був результат, педагог повинен підтримувати прагнення дітей, стимулювати їх. Перед дитиною ставиться зрозуміла й доступна мета. Зацікавлена у досягненні цієї мети (оскільки вона їй зрозуміла), дитина проявить і свою власну ініціативу, що необхідно для виховання творчого початку. Дитина побачить результати своєї праці, і це принесе їй відчуття великої радості. А педагог при цьому досягне єдності морального й естетичного виховання. На успіхи тієї чи іншої дитини треба звернути увагу всього колективу, обговорити їх, з'ясувати, чому саме дитина досягла таких успіхів, домогтися, щоб її праця стала прикладом для інших.

Свідома зацікавленість і проявлена у зв'язку з цим ініціатива відкривають можливості для розвитку багатого комплексу почуттів, викликаних правильно поставленим завданням.

Навчально-виховна робота – складова частина діяльності хореографічного колективу ансамблю "Сонечко", від якості якої залежить рівень виконання танцювальних номерів, стабільність роботи колективу, перспективи творчого зростання його учасників.

Форми виховання й навчання в процесі діяльності школи хореографічного мистецтва певним чином переплітаються в єдиний комплекс, що сприяє гармонійному розвитку виконавців. Метою навчально-виховної роботи дитячого хореографічного колективу є не стільки набуття професійних навичок, необхідних для виконавців танцю, скільки виховання почуття колективізму, працелюбства, високих моральних якостей.

Навчально-виховний процес в школі хореографічного мистецтва "Сонечко" будується на активній взаємодії педагога з дітьми. Засвоюючи матеріал, діти набувають упевненості в своїх силах, у них з'являється прагнення до самостійної дії. Самостійне виконання завдання допомагає краще засвоїти матеріал, сприяє розумовому і художньому розвитку, відкриваючи простір творчій ініціативі. І тому одне з головних завдань педагога – виховувати риси самостійності, такі потрібні для майбутньої діяльності.

Людина, що звикла до самостійності, зуміє цікаво організувати свою роботу, знайти життєву перспективу, виробити характер і яскраву індивідуальність.

Діти з радістю виконують різні доручення, прагнуть зробити навіть більше, ніж від них вимагають. Але допускати цієї стихійності не слід, бо нерідко непосильне завдання, яке бере на себе дитина, може негативно вплинути на її нервову систему. Тому педагогу підбирати і давати завдання слід обережно, враховуючи індивідуальні можливості кожної дитини. Самостійну діяльність можна починати тоді, коли накопичено певний матеріал: запас рухів, умінь, навичок, знань. З розвитком самостійності дитина утверджує себе як особистість, свідомо бере участь у житті колективу і відповідає за нього.

Педагогу необхідно виховувати в неї зазначені вище риси, оскільки і вони готують дитину до художньої діяльності, що є вищою формою вияву інтелекту, здібностей та індивідуальності. Тільки художня діяльність допомагає розкрити обдарованість кожної дитини, створити ідеал, до якого вона прагне. Проведені дослідження свідчать, що в структурі мотивації досягнення учнів школи хореографічного мистецтва провідне місце займає інструментальна активність, спрямована на досягнення успіху, а також значну роль відіграє потреба в досягненні успіху та очікуванні успіху.

На базі ансамблю "Сонечко" був створений художній колектив при Житомирському державному університеті імені Івана Франка, учасниками якого є випускники школи хореографічного мистецтва – студенти університету. У 2000 році ансамблю "Юність" Житомирського державного університету було присвоєно почесне звання – "Народний хореографічний ансамбль".

Загальна кількість дітей, охоплених в роботі – 651 осіб, котрі навчаються у 18 творчих об'єднаннях. З дітьми працює 21 педагогічний працівник.

Навчальні плани передбачають розширення хореографічних знань із народно-сценічного, класичного, історико-побутового та сучасного танців. При вивченні хореографії у нагоді стають знання, отримані на уроках музичної грамоти, історії балету, акробатики. У школі діють різноманітні гуртки: народної пісні, декоративного творення квітів "Віночок", східних єдиноборств (як пізнання мистецтва володіння тілом). А з метою збереження національних традицій, виховання любові до ближнього, до рідної природи при школі існує кінно-спортивна база. Учні мають можливість не тільки спілкуватися, а й доглядати, годувати коней, навчатися верховій їзді та здобувати навички, які здавна були притаманні українському народові.

Структура школи багатоступенева: початкова, основна, старша. Спеціальна увага приділяється класу професійної майстерності.

Викладачі школи хореографічного мистецтва працюють за принципом вільного вибору форм, методів і способів навчання, керуючись Статутом школи.

Пріоритетними принципами організаційно-методичної роботи школи є формування поважного ставлення до професіоналів, дотримання єдиних педагогічних позицій у розвитку хореографічних здібностей дітей.

Розкриттю творчого потенціалу учнів школи хореографічного мистецтва сприяють відкриті уроки для батьків і вчителів, контрольні уроки для педагогів, гастрольні поїздки ансамблю.

Творча діяльність ансамблю сприяє створенню нових танцювальних форм, розвитку народної хореографії в нашій державі.

У концертній програмі колективу – хореографічні сюїти, композиції, мініатюри, танці народів світу. Основу виступів складають українські національні танці, танці рідного Полісся, спрямовані на пізнання краси народного мистецтва, збереження національної культури.

Показником високого рівня професіоналізму та виконавської майстерності колективу є перемоги на Всеукраїнських та міжнародних мистецьких форумах.

Ансамбль "Сонечко" :

1977 р. – лауреат I Всесоюзного фестивалю самодіяльної художньої творчості трудящих в Українській РСР;

1981 р. – лауреат обласної комсомольської премії імені М. Шпака;

1983 р. – лауреат фестивалю Дружби молоді СРСР і НДР ;

1984 р. – лауреат республіканської комсомольської премії імені М. Островського;

1985 р. – дипломант культурної програми ХП Всесвітнього фестивалю молоді й студентів у Москві; дипломант міжнародного музичного фестивалю в м. Тарнов, Польща;

1986 р. – дипломант Всесвітнього дитячого форуму в Угорщині;

1987 р. – дипломант міжнародного фольклорного фестивалю, м. Балчик, Болгарія; дипломант міжнародного музичного фестивалю, Чехословаччина;

1988 р. – дипломант міжнародного фольклорного фестивалю, м. Монтана, Болгарія; дипломант міжнародного дитячого фестивалю "Радість Європи", Югославія; дипломант міжнародного фестивалю дитячої народної творчості, м. Свердловськ, Росія;

1989 р. – дипломант міжнародного музичного фестивалю в Іспанії (в тій же поїздці концерт у Португалії); дипломант міжнародного фольклорного фестивалю в Болгарії;

1990 р. – дипломант міжнародного фестивалю дитячої народної творчості в м. Свердловську, Росія;

1996 р. – дипломант міжнародного музичного фестивалю, присвяченого 1000 років Австрії, м. Відень ; дипломант міжнародного музичного фестивалю "Слов'янський базар-96", Вітебськ , Білорусь; учасник Днів культури України в республіці Білорусь, Мінськ;

1997 р. – дипломант міжнародного фольклорного фестивалю в Австрії, м. Грац; учасник Днів культури України в Російській федерації, м. Москва;

1998 р. – дипломант міжнародного музичного фестивалю "Слов'янський базар-98", м. Вітебськ, Білорусь; дипломант міжнародного фольклорного фестивалю, Австрія, м. Відень (концерт в штаб-квартирі ООН);

1999 р. – переможці міжнародного конкурсу-фестивалю дитячої та юнацької творчості "Наша земля – Україна", МДЦ "Артек";

2000 р. – дипломант міжнародного фестивалю дитячих українських ансамблів "Кошалін – 2000", Польща; дипломант музичного фестивалю "Музичне літо – 2000", м. Бержерак, Франція;

2001 р. – дипломант міжнародних фестивалів у Польщі та Німеччині ;

2002 р. – дипломант міжнародного хореографічного фестивалю, м. Мартиг, Франція; переможець Всеукраїнського фестивалю-конкурсу хореографічних колективів "Наша земля – Україна", МДЦ "Артек"; нагороджений Золотими медалями "Дельфійських ігор", м. Брянськ, Росія ;

2003 р. – переможець міжнародного конкурсу хореографічних колективів "Веселкова терпсихора", м. Київ; володар Гран-прі I Всеукраїнського фестивалю-конкурсу народної хореографії ім. Павла Вірського;

2004 р. – дипломант міжнародного музичного фестивалю в м. Люблін, Польща; дипломант 42-го міжнародного фольклорного фестивалю в м. Лефкада, Греція.

На сьогодні хореографічний колектив "Сонечко" сповнений творчих планів.

Чуднівській районний Будинок школяра. У Чуднівському районному Будинку школяра у 2007-2008 н.р. функціонувало 13 гуртків різного профілю (19 груп), у яких здобували додаткову освіту 320 осіб учнівської молоді віком від 6 до 18 років. Заняття гуртків проводилися також на базі шкіл району. Навчальний процес здійснював досвідчений педагогічний колектив із 12 педагогів.

Педколектив працює над задоволенням потреб молоді у здобутті додаткової освіти, їх творчої самореалізації.

В основу навчально-виховного процесу позашкільного навчального закладу покладені принципи гуманізації і демократизації, формування національної свідомості.

Значну роботу проведено педагогічним колективом щодо реалізації Національної програми виховання учнівської молоді. Приділяється увага втіленню в життя основних напрямів відродження народної і національної педагогіки, української національної системи виховання. Проведена робота з відродження народних традицій, свят, обрядів.

Гуртки декоративно-прикладної творчості у свої програми включили різноманітні заходи, які сприяли популяризації українського фольклору, етнографії, відродженню забутих ремесел, місцевих звичаїв, обрядів, свят.

У центрі уваги організаційно-масової роботи було проведення районних виставок-конкурсів з декоративно-прикладного мистецтва, декоративно-ужиткової творчості.

Гуртківці районного Будинку школяра протягом навчального року брали активну участь у районних, обласних, Всеукраїнських масових заходах; наприклад, в обласній виставці-конкурсі НТТУМ у напрямку "Декоративно-прикладна творчість" вихованці гуртка "Сувенір" (керівник гуртка А. Хитрич) були оцінені найвищими балами.

На Всеукраїнському художньому конкурсі "Шевченко в моєму серці" п'ятеро учнів А. Хитрич одержали дипломи II-х та III ступенів.

Благодійний фонд "Заложники Чорнобиля" нагородив 6 вихованців гуртка "Сувенір", за призерство у конкурсі дитячого малюнку "Чорнобиль очима дітей", а представництво Японії відібрало із 6 робіт 4 для експонування в містах своєї країни.

За внесок у світ прекрасного та посмішку, подаровану вихованцями гуртка "Сувенір" Представництво Організації Об'єднаних Націй в Україні видало дипломи за участь у художній виставці-ярмарці дитячих робіт "АРТ-терапія", яка проходила з 6 по 31 березня 2006 р. в м. Києві.

Відмічені роботи гуртківців дипломами і цінними подарунками у конкурсі до Дня захисту дітей. Там дружина президента України Катерина Ющенко відібрала окремі роботи вихованців на Всеукраїнську виставку для експонування.

Близькучу перемогу здобули учні гуртка "Художнє ліплення" (педагог О. Щур) на обласній виставці-конкурсі "Декоративно-прикладна творчість", у секції пластилін.

Вихованці гуртків Г. Лисак, Я. Кравчук, Л. Цалюк, Д. Костіна стали переможцями і призерами районних виставок-конкурсів, змагань, в обласних масових заходах.

Керівники гуртків використовують у своїй діяльності кращий вітчизняний досвід, що сприяє впровадженню якісно нових форм, методів і засобів навчання і виховання, забезпечує підготовку до ефективної професійної діяльності.

Змістовно, з урахуванням вікових особливостей, організовано дозвілля дітей, проводиться цілеспрямована робота по зміцненню зв'язків РБШ із школами району, установами та організаціями: центром соціальних служб для молоді, районним Будинком культури, дорослою і дитячою бібліотеками.

У позашкільному закладі ведеться книга даних про обдарованих дітей, які відвідують гуртки і мають високі результати успішності.

Особлива увага приділяється реалізації програми "Творча обдарованість".

Визначаючи виховні завдання в умовах суверенної держави України педколектив орієнтується на необхідність духовного відродження, учнівської молоді на основі широкого використання національних цінностей українського народу.

З урахуванням інтересів, нахилів та здібностей дітей здійснюється диференційований підхід до формування груп. Особливо вдало ця робота була організована у вище названих гуртках.

Виходячи з вимог Закону України "Про позашкільну освіту", Чуднівський РБШ в подальшому планує спрямувати свою роботу на пошук оптимальних шляхів підвищення ефективності навчально-виховного процесу, відродження і розбудови національної системи виховання учнівської молоді на основі широкого використання національних цінностей українського народу, формування творчої особистості. Педагогічний колектив РБШ в майбутньому буде працювати над наступними проблемами:

1. Реалізація ідей демократизації діяльності педагогів, надання їм цілковитої свободи у плануванні, у виборі форм і методів роботи;
2. Пошук, відбір, підтримка та розвиток обдарованих дітей в школах району;
3. Виховання духовної культури вихованців, формування в них гуманістичного мислення, людських цінностей;
4. Шляхи розвитку творчої індивідуальності дитини в умовах позашкільця;
5. Розвиток природних здібностей та нахилів дітей дошкільного віку.

Виконання будь-якої роботи ефективне, якщо воно заздалегідь сплановане, тому свою діяльність педагогічний колектив буде спрямовувати на досягнення головної мети : створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання учнів для отримання високого рівня додаткової освіти, широкої можливості фахової орієнтації, забезпечення умов для постійного духовного самовдосконалення особистості, їх творчого та інтелектуального потенціалу.

Сьогодні педагогічний колектив БШ вбачає своє майбутнє у пошуку нестандартних форм та методів розвитку творчих здібностей школярів; нових шляхів роботи з організації дозвілля дітей; у запровадженні авторських комплексних програм.

Бердичівська художня школа. У місті Бердичеві на Житомирщині майже з усіх вулиць видно фортецю – костел ордена Босих Кармелітів, пам'ятник архітектури XVI – XVII століть. Він немовби здіймається над усім містом, милуючись своєю могутністю та міцністю Древніх мурів, що віддзеркалюються у водах тихоплинної річки Гнилоп'яті.

Сюди, до фортеці, поспішають найменші мешканці Бердичева. Тут, у приміщеннях цього відомого історичного комплексу, розташувалась міська дитяча художня школа, де навчається 260 дітей різного віку.

Бердичівська дитяча художня школа вперше відкрила свої двері у вересні 1979 р. Директором школи став М. Яцюк, нині почесний громадянин міста Бердичева. Першими викладачами школи були – О. Шапіро, В. Ковальчук, В. Шаврацький. 60 дітей почали навчання. З перших днів існування школа стала методичним центром для вчителів образотворчого мистецтва міста. В ній проводяться методичні семінари, лекції.

Виставки дитячих малюнків регулярно проводяться в будинку культури, кінотеатрі та в загальноосвітніх школах Бердичева. Учні школи постійно завойовують призові місця в обласних та республіканських конкурсах дитячого малюнка.

Пройшли роки. Сотні вихованців художньої школи стали професіональними художниками, архітекторами, дизайнерами, модельєрами та викладачами образотворчого мистецтва, і працюють на благо України.

Так, у різні роки викладачами рідної школи працювали О. Лисенко, Л. Дідківська, С. Гедзь, В. Малец. Зараз Л. Пономаренко працює викладачем Київської дитячої академії мистецтв, бере участь у виставках. У десятку кращих дизайнерів Харкова ввійшов вихованець школи Ю. Морозюк – член союзу дизайнерів України. Членами союзу художників Росії стали Ю. Козлюк, Г. Лисюк. Зараз у рідних стінах працюють викладачами випускники школи І. Гаркіна., І. Ніколайчук., Н. Коробка.

Термін навчання у школі – 4 роки. П'ятий рік – профорієнтаційний, де бажаючі вступити до художніх ВНЗ підвищують свою майстерність.

Однією з провідних тенденцій розбудови системи освіти в Україні є зростання питомої ваги мистецтва у вихованні юного покоління. Гуманітарно-мистецькі дисципліни набувають відповідного виховного та соціального статусу. Мистецтво не тільки розвиває естетичні смаки дітей, а й ефективно впливає на розвиток їхніх здібностей, інтересів, обдарувань, творчого мислення, вироблення системи ціннісних орієнтацій.

Завдання дедалі ширшого прилучення людини до скарбів духовної культури свого народу може бути успішно розв'язане лише за умов, якщо ця робота послідовно здійснюватиметься, починаючи з раннього дитинства. Ознайомлюючись з народною піснею, українською класичною музикою, народним танцем, діти пізнають особливості національної культури й традицій національного побуту, духовного життя свого народу.

Важливим шляхом, який допомагає виконувати це завдання, – є взаємозв'язок різних видів художньої творчості. Цей взаємозв'язок здійснюються завдяки виразній передачі і трансформації образів однієї діяльності до іншої. Образи предмета дійсності, музичних і літературних творів у різних видах художньої діяльності передаються по-своєму, за допомогою особливих виражальних засобів. Так, у музиці такими засобами є темп, динаміка, у хореографії - це ритм, жести, рухи, міміка.

Овруцька Мала академія народних мистецтв та ремесел. Чорнобиль... Це не лише ядерний реактор, зруйнований 26 квітня 1986 р. Це також сотні українських міст і сіл, де понад два десятиліття в умовах радіоактивного забруднення живуть сотні тисяч людей. У цьому страшному переліку опинився і Овруч, розташований всього за 80 кілометрів від Чорнобильської атомної електростанції. Це чудове місто має славу одного із найдавніших у Європі. Тут зберігаються тисячолітні традиції християнства і духовної культури. Тут споконвічно працюють самобутні майстри, які із покоління в покоління передають секрети автентичного мистецтва.

У жовтні 1994 р. знаний український митець Микола Іванович Климович у межах наукової теми "Залучення школярів до надбань матеріальної культури через заняття народним мистецтвом" заснував в Овручі Малу академію народних мистецтв та ремесел. У ній було створено факультети художньої обробки деревини, художньої обробки соломки, етнографії та фольклору. Нині там навчаються 170 дітей віком від 9 до 15 років.

М. Климович та його вихованці

М. Климович академії давно і добре відомий в районі і далеко за його межами як талановитий вчитель, майстер народної творчості України. Почав працювати у 1992 р. вчителем праці та малювання Овруцької ЗОШ І–ІІІ ступенів № 2. Тут він отримав перші умови і можливість здійснювати свої творчі задуми і передавати свій досвід дітям. Спираючись на свої творчі здобутки, проводить у школі велику виховну роботу. Створює гурток з різьблення на дереві,

розробляє та впроваджує в навчальний процес програму різьблення на дереві, що дало можливість учням розвивати свої творчі здібності й уподобання.

Найкращим результатом роботи М. Климовича стали перемоги "юних академіків" на Всеукраїнських виставках дитячої творчості в номінації "Різьблення на дереві" Шелеста Олександра у 1996 р. та Мельника Олександра у 1998 р. Вінцем творчої роботи Малої академії стала персональна виставка в найпрестижнішій виставковій залі України – "Українському домі" у м. Києві, у березні 1998 р. Це був перший дитячий колектив України, який удостоївся честі представляти своє Мистецтво в цьому закладі.

Однак М. Климович розуміє, що, працюючи лише при ЗОШ № 2, він не надасть можливості реалізувати себе учням інших шкіл, що потрібно відроджувати й інші народні мистецтва на Овруччині як у міських, так і сільських школах.

Активні пошуки можливостей та звернення М. Климович до органів місцевої влади, народних депутатів про відокремлення Малої академії від ЗОШ № 2 і створення окремого позашкільного закладу з вивчення народних мистецтв дали результат.

Таким чином у 1999 р. рішенням Овруцької райдержадміністрації Мала академія отримала статус позашкільного закладу, а також велике приміщення в центрі м. Овруча. Директором затверджено М. Климовича, який на цей час уже отримав звання майстра народної творчості України.

Вихованці Малої Академії народних мистецтв та ремесел готуються до чергової виставки

У нових умовах роботи розкрилися організаторські здібності М. Климовича. Адже потрібно було розробити і затвердити Статут Малої академії, відкрити нові відділення та підібрати кадри та розпочати розбудову матеріальної та навчальної бази, адже відсутніми були навіть освітлення й опалення.

У Малій академії було відкрито 3 відділення: різьблення на дереві, художньої обробки соломки, етнографії та фольклору. Є учні, які їздять на заняття за 40 км. По закінченню 5-річного курсу навчання та після виконання дипломних робіт випускники отримують посвідчення встановленого МОН України зразка про присвоєння певної кваліфікації з відповідного напрямку. До навчання залучаються діти, здібні до різних ремесел, часто ті, яким навчання в школі дається важко, важковиховувані, сироти і позбавлені батьківського піклування.

М. Климович разом з кращими учнями є учасником обласних та заключних етапів фестивалів народної творчості в Палаці мистецтв "Україна" у м. Києві, в 2001 р. взяв участь у підсумковій Національній виставці "Народне мистецтво — 10 річниці незалежності України" у національному палаці мистецтв "Український дім", у 2002 р. на запрошення Митрополії м. Салоніки Грецької республіки представляв разом з учнями Малої академії своє мистецтво під час днів України в Греції, брав участь у виставках, які проводила Національна спілка народних майстрів України в Києві. У 2004 р. М. Климович отримав відзнаку обласного управління культури "Золоті джерела" як кращий працівник культури в номінації "Декоративно-прикладне мистецтво", був прийнятий у члени Національної Спілки майстрів народних мистецтв України. Особливої уваги потребує той факт, що в районі з його ініціативи започатковано і вже декілька років проводяться на базі Малої академії районні виставки народної творчості школярів "Льоноцвіт", працівників закладів освіти "Різдвяні фантазії", а також персональні виставки художників. З 2006 р. фестиваль "Льоноцвіт" набув статус обласного. Це дасть можливість поліпшити національне виховання учнів шкіл району та області засобами народного мистецтва.

У своїй творчості М. Климович багато уваги приділяє вивченню місцевих легенд, історичних фактів із життя древлян. Це фундаментальні роботи "Загибель древлянського князя Олега Святославовича", "Святий Макарій Овруцький, Чудотворець Переяславський", "Четверта помста княгині Ольги", які виконані в авторській техніці.

Завдяки невтомній енергії М. Климовича, його ініціативі, винахідливості і постійному творчому пошуку за короткий час в Малій академії створено значну матеріальну базу, вироблено і відпрацьовано відповідний навчально-виховний процес, апробовано на практиці його авторські програми. У результаті Мала академія є визнаним учнівським колективом Житомирської області, де

національне виховання та навчання народним мистецтвам відповідають найвищим стандартам.

До ХХІІ річниці Чорнобильської катастрофи у квітні 2008 р. Міжнародний благодійний фонд "Діти Чорнобиля за виживання" у співдружності з асоціацією "К'яра" проводили мистецьку виставку "Художній світ дітей Чорнобиля" у столиці Італії – м. Римі. На виставці експонувалися картини юних майстрів Овруцької Малої академії народних мистецтв та ремесел. В експозиції виставки були широко представлені твори із художньо обробленої соломки на історичні, релігійні та фольклорні сюжети. Зокрема, картини "Син Божий народився", "Райський сад", "Четверта помста княгині Ольги", "Дерево життя", "Різдво-коляда", "Загибель древлянського князя Олега Святославовича", "Сім'я", "Добрі справи", "Казкові птахи", "Ніжність", "Помаранчева сімейка", "Ой, у вишневому саду", "Весілля", "Весна", "Метелики", "Півник", "Жар-птиця", "Жнива", ікона "Архангел Михаїл".

Виставка проводилася за сприяння Посольства України в Італії, народного депутата України Сергія Пашинського, авіакомпанії "Міжнародні Авіалінії України" і фірми "Нафтогюстач".

Музейний комплекс Очеретянської школи. У Очеретянській ЗОШ І-ІІ ступенів імені К. Новрузалієва успішно діє музейний комплекс, якому за плідну роботу наказом Міністра освіти України присвоєно звання "ЗРАЗКОВИЙ".

Музейний комплекс складається з шести розділів. Центральною експозицією комплексу є музей Слави.

У залі експонується понад 1600 експонатів – гордість учнівського і педагогічного колективів школи. Створено музей Слави за результатами дослідницько-пошукової роботи учнів, що дало можливість розгорнути 34 експозиції. Значна їх частина присвячена легендарній 5-й армії командарма М. Потапова. Учнями зібрані фотоматеріали, книги з автографами авторів, спогади, цікаві речові експонати, матеріали преси, цінні документи, які проливають світло на нелегкий бойовий шлях 5-ї армії. Активісти музею встановили зв'язки з дружиною командуючого 5-ю армією Маріанною Потаповою. Ті її листи наповнені теплими, щирими слова подяки колективу школи, творцям музею за бережливе відношення до пам'яті генерала М. Потапова та його армії. Для музею Маріанна Потапова надіслала копії особистих документів командуючого, посвідчення, фотографії, книги, цікаві спогади. Це дало можливість створити новий розділ експозиції, який привертає увагу і зацікавлює відвідувачів.

Нещодавно рада музею налагодила тісні зв'язки зі школою на батьківщині генерала М. Потапова в Калузькій області Росії. Тій школі на 100-річчя М. Потапова присвоєно його ім'я, а на школі встановлено меморіальну дошку. Між учнями, колективами та музеями обох шкіл зав'язалась тісна дружба.

Одна з експозицій присвячена командуючому Південно-Західним фронтом генералу М. Кирпоносу. З його сім'єю колектив музею також встановив тісні зв'язки. Сім'я і дочка генерала Євгенія Кирпонос надіслали для музею

фотографії, буклети, книги, спогади, які допомагають педколективу школи у виховній роботі. Тут є і вірші Євгенії Кирпонос, значна частина з яких, присвячена батькові.

Експозиція музею має матеріали про випускника школи Павла Опанасюка, який напередодні війни навчався в Житомирському військовому училищі, а згодом служив у підрозділах 5-ї армії М. Потапова. Тут експонується "Атлас командира Червоної Армії", яким був нагороджений Павло Опанасюк, як відмінник навчання. Цей атлас вручив курсантові сам полковник Баграмян.

Тривалий час у центрі Очеретянки була мовчазна могила, на обеліску якої прізвище загиблого воїна-визволителя Олексія Боброва.

Як результат пошуково-дослідницької роботи виникла експозиція "Олексій Бобров", а могилу відвідала сестра і мати Олексія. Колектив школи тепло вітав дорогих гостей.

За результатами пошукової роботи обладнано експозицію, присвячену чуваському поетові Олександру Пермякову. Із сім'єю поета встановлено зв'язки. Рідні поета надіслали для музею фотографії, фронтові листи, спогади.

Поет проходив службу у 5-й армії і загинув на початку війни в нерівних боях із ворогом. Місце загибелі невідоме, пошуки тривають.

Експозиція трудової Слави – це оповіді про трудовий героїзм жителів села Очеретянки та району на своїй рідній землі. Учні зібрали матеріали про людей Червоноармійщини, яким присвоєно почесне звання "Заслужений".

Славу бойову і Славу трудову експозиції музею доповнюють Славою спортивною.

Окрім музею Слави, в музейний комплекс входять музей історії школи, музей історії села Очеретянки, картинна галерея-музей, виставочний культурно-мистецький зал, а також музей природи.

На базі цієї ж школи створена **Образотворча студія "Веселкові барви"** в 1986 р. Очолює студію вчитель образотворчого мистецтва та креслення, вчитель-методист, переможець Всеукраїнського конкурсу "вчитель року-99" у номінації "образотворче мистецтво", Заслужений вчитель України Л. Фесенко.

Члени студії – постійні учасники та призери районних, обласних, всеукраїнських та міжнародних конкурсів.

На основі досвіду, накопиченого в студії, розроблено програму з образотворчого (візуального) мистецтва для учнів 5-7 класів загальноосвітніх навчальних закладів, методичні посібники для вчителів та підручники для учнів 5-7 класів.

Розділ 3. Педагогічні здобутки житомир'ян

Діяльність системи загальної середньої освіти Житомирщини спрямована на реалізацію завдань Національної доктрини розвитку освіти, Законів України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”.

В області визначено пріоритетні напрямки розвитку освіти, здійснюється практичне реформування галузі, створюється оптимальна мережа навчально-виховних закладів, зміцнюється їх матеріально-технічна база, підвищується рівень кваліфікації педагогічних кадрів.

Загальна середня освіта є базовою для безперервної освіти та навчання впродовж життя. Постійне підвищення якості освіти забезпечує всебічний розвиток особистості, формування загальнолюдських і національних цінностей, виховання відповідального громадянина і сім'янина, готового до усвідомленого вибору та реалізації життєвих і професійних перспектив.

Систему загальної середньої освіти області становлять загальноосвітні навчальні заклади, у тому числі для осіб з вадами розвитку, які потребують соціальної допомоги та соціальної реабілітації, навчально-виробничі комбінати, позашкільні заклади, науково-методичні установи та органи управління загальної середньої освіти, а також професійно-технічні та вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації, що надають повну загальну середню освіту.

На початок 2007/2008 навчального року в Житомирській області працювали 884 загальноосвітніх навчальних заклади. Серед них загальноосвітніх шкіл – 771, гімназій – 21, ліцеїв – 6, колегіумів – 3, шкіл-інтернатів – 16, вечірніх шкіл – 6, приватних шкіл – 6, МНВК – 10. (Додатки: таблиці 1,2,3).

У загальній кількості денних загальноосвітніх навчальних закладів переважають заклади I–III ступеня, їх частка складає 50,6 % (448 закладів), 35,7 % (316 закладів) – це заклади I-II ступенів, 12,2 % (108 шкіл) – заклади I ступеня, решта – заклади II-III ступеня та спеціальні школи-інтернати.

Чисельність учнів у загальноосвітніх навчальних закладах на початок навчального року становила 157,1 тис. осіб. У денних загальноосвітніх навчальних закладах навчалось 154,8 тис. осіб. У двохзмінному режимі працювало 34 денні загальноосвітні навчальні заклади. У другу зміну навчалось 4,9 тис. учнів, або 3,1 % від загальної чисельності. У загальній кількості навчальних закладів, які працюють у дві зміни, переважає частка міських, яка складає 82,3 %.

Навчальний процес у 2007/2008 навчальному році забезпечували 18,9 тис. учителів, з них 18,0 тис. – у денних загальноосвітніх навчальних закладах.

У 2006 році закінчили загальноосвітні навчальні заклади та отримали атестат про повну загальну середню освіту 12,9 тис. випускників, свідоцтво про базову середню освіту – 18,7 тис. осіб.

Діяльність учителів не залишається поза увагою рай(міськ)відділів (управлінь) освіти, кращі із кращих нагороджуються відзнаками різного рівня.

За 2007 р. Почесною грамотою управління було нагороджено 586 осіб, Почесною грамотою Міністерства освіти і науки, знаками «Василь Сухомлинський», «Антон Макаренко», «Петро Могила», «Софія Русова», «Відмінник освіти України» відзначено 303 педагоги.

3.1. Інноваційна діяльність педагогів Житомирщини

Розвиток системи освіти на Житомирщині вимагає від педагогічної науки й практики вивчення і впровадження нових методів навчання і виховання дітей. Нова галузь педагогічного знання – *педагогічна інноватика* – займається відбором, теоретичним осмисленням, класифікацією педагогічних інновацій.

Інновації в педагогіці пов'язані із загальними процесами і важливими проблемами у суспільстві. Нині відбувається становлення педагогіки, характерною ознакою якої є *інноваційність* – здатність до оновлення, відкритість новому.

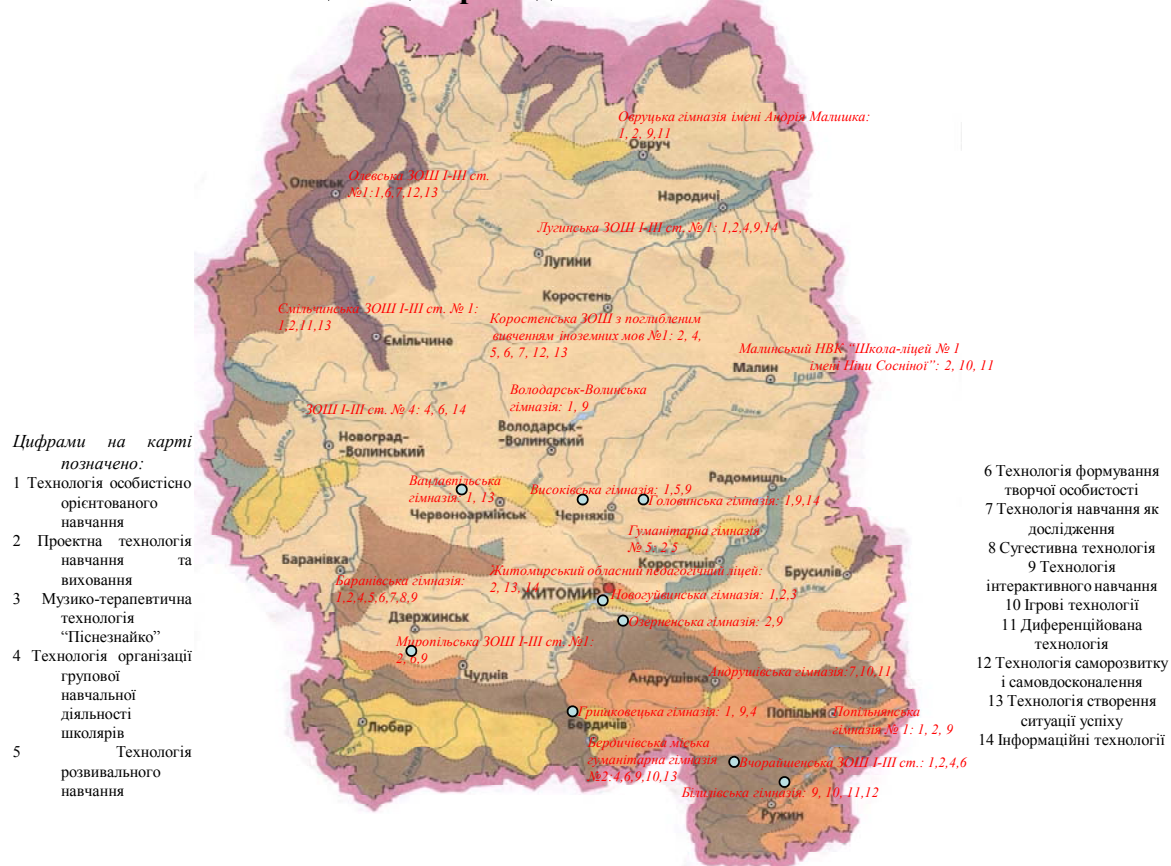
Освіта відображає особливості суспільного розвитку, реалії, враховує перспективи розвитку людства, національного життя народу. Спостерігається деяка невідповідність системи освіти сучасним умовам життя. Зараз традиційна школа, яка орієнтована на передання знань, умінь і навичок, не встигає за темпами їх зростання. Головними недоліками традиційної системи освіти є невміння і небажання дітей вчитися, низький рівень ціннісного ставлення до власного розвитку та освіти. Подолання кризи сучасної освіти можливе завдяки інтенсивному пристосуванню її до вимог часу, процесу формування принципово нової системи загальної освіти, яка поступово замінюватиме традиційну.

Головною особливістю сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної та інноваційної. Інноваційне навчання зорієнтоване на динамічні зміни в навколишньому світі.

Основу і зміст інноваційних освітніх процесів становить *інноваційна діяльність*. Її сутність полягає в оновленні педагогічного процесу, внесенні нового у традиційну систему, а виконавцями є педагоги-новатори. Інноваційна діяльність педагога є особливим видом творчої діяльності, яка заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду, орієнтована на оновлення навчально-виховного процесу. Інноваційна педагогічна діяльність є одним із видів продуктивної діяльності. Серед її обов'язкових компонентів особливу роль відіграє творчість. Педагогічний процес розглядається як спільна творчість педагога й вихованця, у процесі якої відбувається педагогічне перетворення людини.

Інноваційна діяльність педагога передбачає формування індивідуального стилю педагогічної діяльності, створення авторських програм, методик, технологій; розвиток методичної, психологічної, дослідницької, педагогічної, технологічної культури вчителя, а головне – авторської педагогічної. У результаті інноваційної педагогічної діяльності отримуємо те нове, що змінює систему освіти і визначає її розвиток.

Інноваційні центри педагогічної освіти

Описані нижче інноваційні педагогічні технології реалізуються у практичній діяльності вчителів Житомирщини.

Новоград-Волинська ЗОШ І-ІІІ ст. № 5 – школа соціального партнерства (автор: Л. Капчинська)

Суть технології: передбачає створення інноваційної системи співпраці школи з громадськими організаціями, творчими об'єднаннями, владними- та бізнесструктурами (Соціальне партнерство). Управління школою забезпечується державно-громадським характером з широким використанням партнерських зв'язків із соціумом.

Розвиток здібностей учнів з урахуванням індивідуальних особливостей та виявлення, підтримка ранньої обдарованості за програмою "Три кроки" (автор: О. Музика)

Суть технології: створення умов для підтримки розвитку особистості учня здатного до самореалізації й саморозвитку, орієнтованого на досягнення успіху в різноманітних галузях життєдіяльності.

Новоград-Волинська ЗОШ І-ІІІ ст. № 10 – Система допрофесійного профільного навчання у школі з художньо-естетичним профілем навчання (автор: З. Козубенко)

Суть технології: за рахунок упровадження великої кількості авторських програм варіативної частини навчального плану здійснюється допрофесійна підготовка майбутніх інженерів, художників, музикантів та інших фахівців. У

школі використовується цілий спектр освітніх технологій профільного навчання естетичного спрямування відповідно до вікових особливостей.

Управління освіти виконкому Новоград-Волинської міськради, інформаційно-методичний центр Новоград-Волинського міськво – Моніторинг комп'ютерної грамотності школярів та комп'ютеризації навчального процесу в загальноосвітніх закладах регіону (автор: П. Ліневич)

Суть технології: пропонується струнка та дієва методика визначення рівня комп'ютеризації навчально-виховного процесу і комп'ютерної грамотності школярів на основі статистичного аналізу ключових індикаторів. Апробовано нормативно-правове, науково-методичне, фінансово-матеріальне та кадрове забезпечення моніторингу в умовах аналітичної діяльності управління освіти виконкому міської ради.

ЗОШ № 2 м. Новоград-Волинського – Розробка моделі «Школа-родина» (автор: Л. Грабовська)

Суть технології: навчально-виховний процес будується за принципом постійної взаємодії учнів, батьків, учителів. Організація виховної роботи спрямована на засвоєння духовних багатств народної культури через ідеали Добра, Любові, Правди, Краси. Розробляються авторські курси з варіативної частини навчального плану: з етичного та духовного виховання, основ моралі, здійснюються освітні акції з широким залученням батьків, представників органів місцевого самоврядування.

Ліцей при Житомирському інженерно-технологічному університеті. – Адміністративний моніторинг якості знань (автори: М. Медведєва, А. Ізюмова).

Суть технології: Пошук та запровадження в практику управлінської діяльності раціональної системи спостереження та оцінювання стану навчального процесу і навчальних досягнень учнів для справедливого педагогічного оцінювання рівня знань, створення сприятливих соціально-психологічних умов для саморозвитку і самореалізації учнів. Пропонується методика відстеження ефективності роботи викладача та його співпраці з учнями на основі рейтингової багатобальної системи оцінювання та аналізу чинників впливу на результати навчальної роботи, підтримка високої мотивації навчання через співставлення поточних, тематичних, семестрових, річних, атестаційних, підсумкових оцінок кожної групи (класу), паралельних, профільних груп та окремих випускних груп.

Новоград-Волинська ЗОШ № 4 – Створення моделі «Школи сприяння здоров'ю» (автори: В. Федорчук, Л. Бортник, Л. Валінкевич)

Суть технології: на основі моніторингу стану здоров'я та їх фізичного розвитку педколектив розробив систему заходів та створив такі умови для навчальної діяльності, виховання та розвитку учнів, що сприяють зміцненню здоров'я вихованців, формування у закладі культу здоров'я, щасливого юного громадянина незалежної Української держави.

Дизайн-освіта на уроках математики в початкових класах (автори: Н. Савинець, Г. Іванчук)

Суть технології: Гармонійний розвиток художньо-образної і логічно-понятійних сфер. Формування дизайн-умінь і навичок, розвиток різних параметрів мислення; реалізація 3-х етапів художнього конструювання на уроках художньої праці; розвиток просторового сприймання та уяви; формування графічних умінь і навичок

Житомирський Центр розвитку дитини № 53 «АБВГДЕЙКА» – Розвиток здібностей дитини дошкільного віку через використання інноваційних форм і методів організації освітнього процесу

Суть технології: пошук ефективних шляхів та засобів розкриття індивідуальних можливостей педагога і дитини.

У першу половину дня: взаємодія педагога і вихованців за інноваційною технологією психолого-педагогічного проектування (П-3) із створення спільних тематичних проектів.

У другу половину дня: діяльність дітей за схемою „Вільна година” – заняття в секціях, гуртках, студіях за здібностями та інтересами до певних видів діяльності.

Житомирський міський центр науково-технічної творчості учнівської молоді – Розвиток конструкторських здібностей та організація самостійної експериментальної і пошукової діяльності учнів (автор: А. Єфименко)

Суть технології: головним у навчально-виховній роботі гуртка є пробудження в учнів стійкого інтересу до конструкторської справи, виховання самостійності, фантазії, творчого неординарного мислення, бажання творити і втілювати свої ідеї в життя. Поєднання здобутків класичної педагогіки та сучасних технологій особистісно орієнтованого навчання, які передбачають організацію навчання на засадах глибокої поваги до особистості вихованця, врахування особливостей індивідуального розвитку, ставлення до нього як до свідомого відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії. На заняттях використовуються елементи таких інноваційних технологій, як організація групової діяльності учнів, технологія “створення ситуації успіху”, проектна технологія, технологія розвивального навчання.

Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 19 м. Житомира – Робота з дітьми з розвитку творчого та нестандартного мислення (автори: В. Щенявська, С. Потопальська, А. Клаус)

Суть технології: формування технології пошуку, відбору творчого розвитку обдарованих дітей.

І етап – робота із впровадження програми пошуку, відбору, підтримки та розвитку обдарованих дітей.

ІІ етап – розробка та формування варіативної частини навчального плану, що базується на основі врахування спрямованості запитів, життєвих планів,

індивідуальних особливостей учнів і слугує створенню реальних умов для повноцінного розвитку кожної особистості.

Житомирський екологічний ліцей № 24 – Система екологічної освіти та виховання учнів (автор: педагогічний колектив ліцею)

Суть технології: формування особистості з усвідомленим екоцентричним типом мислення шляхом включення в навчально-виховну діяльність, що передбачає екологізацію навчальних предметів, структурування виховної роботи, залучення учнів до практичних дій у соціумі, спрямованих на збереження довкілля та популяризацію екологічних знань. Технологія забезпечує формування комплексу знань, вмінь, переконань, при яких гармонійне співіснування людини і природи набуває особистісного значення та сприяє формуванню громадянських цінностей та патріотичному вихованню.

Житомирський екологічний ліцей № 24 – Екологічна освіта учнів на уроках математики (автор: О. Агафонова)

Суть технології: Цілеспрямована навчальна діяльність, спрямована на:

- формування екологічного світогляду учнів через застосування навчального матеріалу з екологічним змістом;
- розкриття математичних закономірностей природних явищ;
- з'ясування ролі математики в розв'язанні екологічних проблем;
- розуміння суті єдності природничо-математичних наук.

Цей процес відбувається з використанням інтерактивних технологій, спонукає учнів до творчих пошуків.

Житомирський міський колегіум – Передовий педагогічний досвід. Практичний аспект (автори: Н. Полівода, Г. Василенко)

Суть технології: визначення організаційних, психолого-педагогічних умов та ступеня їх впливу щодо виявлення, вивчення та впровадження передового педагогічного досвіду кращих вчителів колегіуму в практику роботи шляхом:

- визначення об'єкта передового досвіду на основі матеріалів відвіданих уроків, заходів, проведення атестації, тощо;
- створення творчої лабораторії ППД колегіуму, яка реалізує завдання, визначені педрадою;
- розробки програми діяльності педколективу з питання вивчення та впровадження ППД в практику роботи;
- створення банку даних ППД колегіуму;
- забезпечення умов розвитку творчої особистості вчителя;
- підвищення професійної майстерності вчителів (конкурси «Учитель року», «Молодо – не зелено», презентація елементів досвіду);
- обмін методичними знахідками у формі показу фрагментів уроку, тощо).

Інтерактивні технології навчання

Автори: О. Пометун, Л. Пироженко, Н. Сіфусе, учитель початкових класів Житомирської загальноосвітньої I-III ступенів спеціалізованої школи № 16

Суть технології: навчальний процес відбувається за умов постійної активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання в співпраці), де учень і учитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Це така організація навчального процесу, за якої неможлива участь у процесі пізнання: або кожен учень має конкретне завдання, за виконання якого він має публічно відзвітуватися, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого групою завдання. Педагог виступає в ролі організатора процесу навчання, лідера групи. Технологія передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем. Інтерактивні технології охоплюють чітко спланований очікуваний результат навчання, окремі інтерактивні методи і прийоми, що стимулюють процес пізнання, а також умови й процедури, за допомогою яких можна досягти запланованих результатів.

На відміну від методик, інтерактивні технології не обирають для виконання певних навчальних завдань, бо вони своєю структурою визначають остаточний результат.

Застосування інтерактивних методик на уроках інформатики (Л. Бузарова – вчитель інформатики ЗОШ № 27 м. Житомира).

Суть технології: домінуючою тенденцією розвитку сучасної цивілізації є перехід від індустріального суспільства до інформаційного. Інтерактивні технології навчання сприяють якісному засвоєнню інформації, її обробці, поданню та використанню у навчально-виховному процесі. Організація діяльності учнів в атмосфері вільного обміну думками і поглядами, застосуванню активізуючих методів навчання, які захоплюють учнів, пробуджують у них інтерес і мотивацію, навчають самостійному мисленню та діям. Методи роботи: метод проектів, метод ситуативних ігор, метод роботи в парах, метод роботи в малих групах.

Прогнозовані результати: освітній стандарт з інформатики, одним із напрямків якого є формування в школярів основ інформаційної культури, розвиток творчих здібностей, реалізація власних освітніх запитів, інтересів, нахилів. Перемога в міському турі, участь в обласному турі конкурсу „Учитель року – 2006”; робота у творчих групах при ОППО; виступи на методоб'єднаннях вчителів математики та інформатики; проведення міського семінару-практикуму з інформатики.

Інтегрований урок (зарубіжна література та образотворче мистецтво) з використанням інтерактивних технологій (В. Швець – вчитель зарубіжної літератури ЗОШ № 27 м. Житомира).

Суть технології: напрацювання певної системи роботи з особистісно орієнтованого навчання. Методи роботи:

- метод роботи в парах;
- метод роботи в малих групах;
- метод інтерактивних ігор, які спрямовані на узагальнення результатів аналізу художнього твору та виявлення власного ставлення до образу

літературного героя, порівняння образу художнього твору з художніми образами творів живопису.

Інтерактивні вправи:

1. випереджувальне завдання – домашній нарис-міркування (есе) з викладом своїх думок;
2. рольова гра „ Я захищаю” – „ Я звинувачую”.
3. робота експертної групи з елементами методу „ мікрофон”;
4. експрес-опитування.

Прогнозовані результати: забезпечення умов для належного розвитку творчої діяльності учнів, розширення кругозору школярів, застосування методів, які активізують навчання. Високий рівень знань учнів школи із зарубіжної літератури, вагомі результати виступів учнів на предметних олімпіадах різних рівнів.

Інтерактивні методи роботи на уроках української мови та літератури (Л. Мушинська – учитель української мови та літератури ЗОШ № 19 м. Житомира).

Суть технології: напрацювання певної системи запровадження інтерактивних методів роботи на уроках. Вона поділяється на кілька етапів.

I етап – співпраця із шкільними практичними психологами, де отримуються певні рекомендації щодо впровадження ефективних методик в тому чи іншому колективі дітей. Мета програми: сприяння підвищенню рівня інтелектуального розвитку сучасного учня.

II етап – вивчення досвіду роботи вчителів школи (засідання кафедри, взаємовідвідування уроків, педагогічні ради), де практично засвоюється педагогічний досвід. Мета: забезпечення наукового підходу до організацій навчального процесу, який базується на врахуванні доробку сучасної науки та практики з питань організації навчально-пізнавальної діяльності, власного досвіду.

III етап – запровадження на уроці можливих методик, з урахуванням рекомендації психологів, вивчення досвіду роботи та власних розробок. Мета: розв’язання проблеми прямого та зворотного зв’язку між учителем та учнем.

Проектні технології

Технологія психолого – педагогічного проектування (П³) діяльності дітей дошкільного віку (Т. Піроженко).

Суть технології: дитяча діяльність організовується у формі проектів, розробка і реалізація яких відбувається у шість етапів:

1. Мотиваційний етап: створення мотивації до розробки проекту.
2. Інформаційний етап: збагачення життєвого досвіду дітей знаннями і вміннями, необхідними для реалізації проекту.
3. Репродуктивний етап – підготовка до реалізації проекту з використанням набутих знань, умінь і навичок.
4. Узагальнюючий етап – аналіз готовності до реалізації задуманого.
5. Творчий етап – реалізація спільного задуму.

6. Рефлексивно-оцінювальний етап – обговорення ходу і результатів реалізації проекту.

Прогнозовані результати: закладення основ проективної грамотності, формування активної життєвої позиції, забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога і вихованців.

Проектна технологія (колектив ліцею № 25 ім. М.О.Щорса м. Житомира).

Суть технології: стимулювання інтересу учнів до певних проблем, що передбачають володіння визначеною сумою знань, та через проектну діяльність, яка передбачає розв'язання однієї або цілої низки проблем, показати практичне застосування надбаних знань. Від теорії до практики, гармонійно поєднуючи академічні знання з прагматичними, дотримуючи відповідний їх баланс на кожному етапі навчання. Використання різноманітних методів, засобів навчання, інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, творчості.

Прогнозовані результати:

- модернізація освітнього процесу шляхом його гуманізації;
- розвиток пізнавального інтересу ліцеїстів;
- сформованість в учнів умінь та навичок самостійного здобуття знань, умінь застосовувати їх для розв'язання нових пізнавальних та практичних завдань, сприяння учням у здобутті комунікативних навичок, їх здатності працювати у різноманітних групах, виконуючи різноманітні соціальні ролі;
- розширення кола спілкування дітей, знайомство з іншими культурами, різними точками зору на одну проблему, прищеплення учням умінь ведення дослідницької діяльності.

Упровадження методу проектів у навчально-виховний процес (Л. Бузарова – вчитель інформатики, ЗОШ № 27 м. Житомира).

Суть технології: головним виміром якості функціонування освіти має бути здатність молоді повноцінно жити й активно діяти у новому інформаційному світі, що стрімко розвивається.

Етапи розробки і проведення експерименту:

- підготовчо-організаційний (вибір теми, визначення ідеї, цілей і задач проекту);
- планово-прогностичний (визначення учасників проекту, умов реєстрації в проекті, термінів реалізації проекту та кінцевого продукту проекту);
- організаційно-виконавчий (визначення видів діяльності учасників, форми їх взаємодії, підбір та аналіз необхідних джерел інформації, оформлення роботи, створення мультимедійної презентації);
- корекційно-оцінний (експериментальна перевірка програмного засобу та впровадження у навчальний процес);
- підсумковий (захист роботи на міському конкурсі або на шкільному відкритому заході).

Прогнозовані результати: забезпечення розвитку пізнавальних навичок учнів, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі. Учні школи є призерами конкурсів на краще володіння ПК; на кращу програму для ЕОМ (в номінаціях „Сайти”, „Комп'ютерні презентації”).

Метод проектів (І. Кобелкова, ЗОШ № 28 м. Житомира).

Метод проектів набув поширення і великої популярності завдяки раціональному поєднанню теоретичних знань і можливостей їх практичного застосування для розв'язування конкретних проблем дійсності у спільній діяльності учнів. „Все, що я пізнаю, я знаю, навіщо це мені потрібно, де і як я можу ці знання застосувати” – ось основна теза сучасного розуміння методу проектів. В основі методу лежить розвиток в учнів пізнавальних навичок, умінь самостійно конструювати свої знання та орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток критичного мислення, формування навичок мислення високого рівня.

Прогнозовані результати: під час використання проектної технології формуються компетенції, яких потребує життя:

- соціальні (вміння працювати в групі);
- інформаційні (вміння самостійно здобувати інформацію);
- комунікативні (вдосконалення спілкування в групі);
- саморозвитку та самоосвіти.

Використання методу дає змогу реалізувати особистісно діяльнісний і особистісно орієнтований підходи в освіті учнів.

Визначною подією в освітній галузі Житомирської області є щорічне проведення обласного Всеукраїнського конкурсу "Учитель року", в якому беруть участь педагогічні працівники і, починаючи з 2006 року, працівники позашкільних навчальних закладів – керівники гуртків. Конкурс покликаний привернути увагу громадськості, органів влади до проблем освіти, забезпечити незалежну експертну оцінку педагогічної діяльності, сприяти підвищенню престижності цієї масової і вкрай важливої для майбутнього держави професії.

Обласний огляд учительської майстерності спрямований на виявлення і підтримку творчої праці вчителів України, підвищення їх професійного рівня, запровадження в масову практику школи досвіду кращих.

У професійному конкурсі учителів Житомирщини беруть участь кращі з кращих, які представляють усі райони і міста області. Організаційний комітет констатує, що популярність учительського конкурсу серед педагогічних працівників області з року в рік зростає, розширюється його географія, збільшується представництво сільських шкіл, вчителів загальноосвітніх навчальних закладів нового типу. Серед конкурсантів – представники усіх вікових груп, педагоги з різним досвідом практичної роботи. Конкурсанти презентують власний досвід, захищають педагогічні ідеї, технології, методики, відповідають на тестові завдання з фаху та методики викладання навчальних дисциплін, за результатами яких журі визначає рівень володіння сучасною

методикою викладання предмета, оцінює творчий підхід учителя до вирішення поставленого перед ним завдання.

Учасники конкурсу, фіналісти, лауреати та переможці обласного туру Всеукраїнського конкурсу "Учитель року" нагороджуються дипломами та грошовими преміями. Переможці обласного етапу захищають честь учительства Житомирщини на Всеукраїнських фіналах.

Лауреати обласного туру

Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року – 2006»

в номінації «Початкові класи» – Жук Алла Володимирівна – Любарська ЗОШ І – ІІІ ст. № 1; Войтенко Лариса Володимирівна – Головинська гімназія Черняхівського району;

в номінації «Хімія» – Ліньова Олена Василівна – ЗОШ І – ІІІ ст. № 4 м. Новограда-Волинського; Ковальчук Світлана Дмитрівна – ліцей № 25 ім. М.О. Щорса м. Житомира;

в номінації «Географія» – Никончук Лариса Аркадіївна – екологічний ліцей № 24 м. Житомира, Васянович Жанна Миколаївна – ЗОШ І – ІІІ ст. № 9 м. Новограда-Волинського;

в номінації «Інформатика» – Захарчук Валерій Васильович – Андрушівська гімназія, Шевчук Петро Георгійович – Миропільська ЗОШ І – ІІІ ст. № 1 Романівського району;

в номінації «Іноземна мова» – Білич Любов Василівна – Бердичівська спеціалізована ЗОШ І – ІІІ ст. №15 з поглибленим вивченням окремих предметів, Нестерчук Оксана Василівна – Очеретянська ЗОШ І – ІІ ст. ім. К.М. Новрузалієва Червоноармійського району;

в номінації «Керівник гуртка» – Петрова Людмила Іванівна – Овруцький центр дитячої та юнацької творчості

Переможці обласного туру

Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року – 2006»

в номінації «Початкові класи» – Деркач Олена Іванівна – екологічний ліцей № 24 м. Житомира;

в номінації «Хімія» – Ісаєва Олена Василівна – Довбиська ЗОШ І – ІІІ ст. Баранівського району;

в номінації «Географія» – Янович Ольга Антонівна – Головинська гімназія Черняхівського району;

в номінації «Інформатика» – Кобилинський Володимир Іванович – Овруцька гімназія ім. А.С. Малишка;

в номінації «Іноземна мова» – Філоненко Галина Олексіївна – Пилиповицька ЗОШ І – ІІІ ст. Новоград-Волинського району;

в номінації «Керівник гуртка» – Дацюк Вадим Броніславович – Житомирський районний центр дитячої та юнацької творчості, Єфіменко Анжела Вікторівна – Житомирський міський центр науково-технічної творчості учнівської молоді, Климович Микола Іванович – Овруцька Мала академія народних мистецтв та ремесел, Паламарчук Микола Константинович –

Коростенський районний центр позашкільної роботи, Суржан Ігор Вікторович – Житомирський міський Центр творчості дітей і молоді.

Лауреати обласного туру

Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року – 2007»

у номінації «Українська мова і література» – Волкодав Богдана Володимирівна – Коростенська міська гімназія, Чернишова Валентина Олександрівна – Бердичівська експериментальна загальноосвітня школа № 10;

у номінації «Правознавство» – Коржановська Людмила Михайлівна – Бердичівська гуманітарна гімназія № 2, Шкідченко Катерина Борисівна – Житомирська загальноосвітня школа № 5;

у номінації «Математика» – Писарева Алла Володимирівна – Коростишівська гуманітарна гімназія № 5, Коник Михайло Васильович – Бердичівська експериментальна загальноосвітня школа № 10;

у номінації «Трудове навчання» – Кузьмич Тетяна Володимирівна – Житомирська загальноосвітня спеціалізована школа №16, Примах Олег Миколайович – Новоград-Волинська ЗОШ №3;

у номінації «Образотворче мистецтво» – Самойленко Людмила Іванівна – Бердичівська експериментальна загальноосвітня школа № 10, Марченко Вікторія Петрівна – Коростенський ЗНВК «Дитячий садок-школа-гімназія» № 12.

Переможці обласного туру

Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року – 2007»

у номінації «Українська мова і література» – Зотько Тамара Станіславівна – Житомирська гуманітарна гімназія № 23;

у номінації «Правознавство» – Присяжнюк Світлана Степанівна – Баранівська гімназія;

у номінації «Математика» – Ленц Олена Петрівна – Іршанська ЗОШ Володарсько-Волинського району;

у номінації «Трудове навчання» – Паламарчук Микола Костянтинович – Ушомирська ЗОШ Коростенського району;

у номінації «Образотворче мистецтво» – Величко Інна Аркадіївна – Житомирська ЗОШ № 28;

Лауреати обласного туру

Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2008»

у номінації «Початкові класи» – Шатківська Аліна Анжеївна – Головинська гімназія, Пишинська Тетяна Іванівна – Коростишівська ЗОШ № 2;

у номінації «Історія» – Рудюк Майя Євгенівна – Головинська гімназія; Дудар Оксана Василівна – Житомирська ЗОШ № 8;

у номінації «Зарубіжна література» – Тихомирова Оксана Анатоліївна – Баранівська гімназія; Гайдучик Оксана Арсенівна – Строківська ЗОШ;

у номінації «Біологія» – Ковальчук Галина Анатоліївна – Бердичівська ЕЗОШ № 10; Волтарніст Тетяна Віталіївна – Романівська гімназія;

у номінації «Фізична культура» – Єкатеринчев Михайло Петрович – Екологічний ліцей № 24 м. Житомира, Твардовський Віктор Олександрович – Коростишівська гуманітарна гімназія № 5.

Переможці обласного туру

Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року – 2008»

у номінації «Початкові класи» - Кобелкова Ірина Олегівна – Житомирська ЗОШ № 28;

у номінації «Історія» – Шифрук Світлана Борисівна – Романівська гімназія;

у номінації «Зарубіжна література» – Слободянюк Олена Михайлівна – Житомирська гімназія № 3;

у номінації «Біологія» – Позняков Павло Миколайович – Коростишівська ЗОШ № 2;

у номінації «Фізична культура» – Стащенко Олександр Федорович – Селянщинський спортивний ліцей.

Педагогічні системи учасників конкурсу «Вчитель року» характеризуються науковою обґрунтованістю, варіативністю методів і форм діяльності, гуманістичною спрямованістю педагогічної взаємодії, психолого-педагогічним проектуванням особистісного зростання дитини. Про це яскраво свідчить опис їх професійного портрета¹⁰⁰.

Зотько Тамара Станіславівна, вчитель української мови і літератури міської гуманітарної гімназії № 23 ім. М. Очерета м. Житомира.

Про практично сформовану методичну систему роботи вчителя засвідчує узагальнений нею досвід з теми «Моделювання методів навчання». Дизайн у моделюванні дозволяє зробити акцент на активних методах навчання, серед яких Тамара Станіславівна виокремлює евристичне спостереження.

Згідно з даними, які представлені в діаграмі моніторингу професійної діяльності кафедри, Т. Зотько має досить високий рейтинг – 390 балів. Рейтинг навчальних досягнень учнів, яких навчає педагог, – 9,2 к. Інтелектуальний фон – 0,5 к. Саме майстерність педагога і зумовила високий рівень пізнавальної мотивації учнів. Вчителька здатна конструювати зміст навчального матеріалу, орієнтуючись на зону «внутрішньої диференціації», за ступенем самостійності і складності. Для цього використовує індивідуальні освітні траєкторії, парну і групову роботу.

Понятійний апарат лінгвістичної освіти Тамарою Станіславівною засвоєний на компетентному рівні. Це дало їй можливість використовувати у системі такий технологічний прийом, як «Проектна технологія». Вчитель нині має можливість проводити уроки не тільки у вигляді різних методичних описів, а й такої універсальної моделі, як проектна.

Вчителька працює над моделлю компетентного підходу до мовно-літературної освіти та навчання в рамках реалізації науково-методичної теми

¹⁰⁰ Окрилені творчістю: Додаток до науково-методичного журналу „Педагогічна Житомирщина”. – Житомир: Полісся, 2006. – 228с.

гімназії «Якісна освіта – освіта 21 століття» та її модуля № 4 – «навчитися мистецтву працювати разом».

На етапі опрацювання проектна методика «Профіль умінь». Про рівень академічних і компетентнісних умінь і навичок учнів, яких навчає педагог, свідчать результати. Протягом останніх 5 років її вихованці є призерами міського, обласного і Всеукраїнського етапів олімпіад з української мови та літератури (2003-2004 н.р. – 3 місце на Всеукраїнській олімпіаді з української мови та літератури (Шарапонюк Надія). У 2004-2005 та 2005-2006 н.р. переможцем обласного туру МАН була Багінська Олександра. Переможець Всеукраїнського конкурсу творчих робіт «Я вірю в майбутнє твоє, Україно» Покропивна Олена. Класний колектив учнів 11-Б класу, де була класним керівником Тамара Станіславівна, став призером у міському конкурсі «Класний клас». Справжніх інтелектуалів та творчих особистостей виховала класний керівник за час своєї педагогічної діяльності.

Тамара Станіславівна – активний учасник Всеукраїнського проекту «Асоційовані школи ЮНЕСКО». Саме за її участю активно студіювались майстерні «Імідж гімназії 21 ст.» (2003-2004 н.р.), «Джозеф Конрад і Україна» (2004-2005 н.р.), «Європейський вибір очима молоді» (2005-2006 н.р.), «Педагогіка толерантності» (2006-2007 н.р.).

Протягом 5 років вчителька керує НМК вчителів української мови і літератури гімназії, є керівником «Лабораторії життєвої компетентності й успіху», що діє на базі кафедри дидактичної лінгвістики та літературознавства Житомирського державного університету імені Івана Франка, науковий керівник – кандидат педагогічних наук Н. Білоус.

Про інтелектуальний потенціал Т. Зотько можна судити з її опублікованих праць «Урок роздумів над поезією Бориса Тена» (збірник «Літературне краєзнавство в школі та вузі в контексті розвитку української культури та літератури»), «Формування мовленнєвої компетентності учнів» (науково-методичний збірник «Інноваційні технології викладання української мови та літератури в школі і ВНЗ: проблеми та пошуки»), «Наукова діяльність учнів – надійний шлях формування їх творчих можливостей» (збірник «Проблеми підвищення якості освіти у контексті євроінтеграційних процесів: досвід, інновації, перспективи»), «Імідж гімназії. 3 матеріалів творчої майстерні» (газета «Шкільний світ»).

За сумлінну працю та вагомий особистий внесок у розвиток системи освіти Т. Зотько нагороджена Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України (2005 р.), Грамотою управління освіти Житомирської міської ради (2007 р.).

Присяжнюк Світлана Степанівна, вчитель правознавства Баранівської гімназії.

Проблема наукового пошуку – «Застосування методу проектів як засобу формування пізнавальних і креативних здібностей учнів у самостійній творчій діяльності». Цим забезпечує умови формування громадянсько-активної

особистості, яка характеризується свідомим ставленням до правової освіти, розвиненим інтелектом, високою правовою культурою, сприяє опануванню учнями правових знань, умінь і навичок, спрямованих на вдосконалення їх компетенції, інтелектуального та культурного розвитку особистості. Вчитель розробляє власні правові проекти, створила правовий дебатний клуб у гімназії, юридичний лекторій, є керівником наукового правового гуртка філії «Інтелектуал» МАН, протягом трьох років була науковим та педагогічним керівником написання науково-дослідницької роботи МАН. Під час уроків широко використовує інтерактивні технології, проблемно-пошукові методи навчання, дослідницьку роботу.

Використання вчителем методу проектів на уроках правознавства забезпечує високу результативність праці, сприяє підвищенню рівня навчальних досягнень учнів. За результатами першого семестру, показник якості знань високого та достатнього рівнів її учнів становить більше 80%. У них сформовані творчі та дослідницькі вміння і навички, які проявляються у захисті власних правових проектів, виступах у дебатному клубі, у написанні конкурсних творчих робіт з правознавства. Оригінальні й нестандартні прийоми проведення уроків сприяли навчально-дослідницькій роботі на них, яка перейшла в науково-дослідницьку роботу в МАН.

Використовуючи елементи проектної технології на уроках правознавства, вчителька довела її практичну цінність і доцільність використання в урочній та позаурочній роботі гімназії. Відкриті уроки С.С. Присяжнюк пройшли апробацію в гімназії та одержали схвалення у вчителів району.

Ленц Олена Петрівна, вчитель математики Іршанської ЗОШ Володарськ-Волинського району

Наукова проблема, над якою працює О. Ленц, – «Реалізація освітніх компетентностей учня шляхом динамічної взаємодії суб'єктів у просторі навчальної теми».

Педагогічний зміст професійної діяльності:

- якісна математична підготовка молодого покоління;
- розробка і впровадження особистісно орієнтованих технологій навчання, які враховують особливості навчальної діяльності, їх зміст і структуру, цикли життєдіяльності учня, його здібності, нахили;
- розвиток інтелектуальних особливостей школярів;
- формування позитивних якостей особистості: навчити учнів самостійно мислити, самостійно ефективно вчитися, самостійно результативно діяти.

Учителька вважає, що провідна роль при вивченні математики належить задачам, тому індивідуальні вимоги повинні здійснюватись по лінії задач. «Мислительна діяльність – це основа математичних досягнень», - переконана Олена Петрівна. Загальним для всіх рівнів оволодіння навчальним матеріалом є рівень обов'язкових результатів навчання. Провідним видом діяльності при розв'язуванні задач підвищеного рівня складності стає продуктивна діяльність

учнів – самостійне знаходження способів розв'язувань змінених і ускладнених задач на основі обов'язкових результатів навчання.

Використовує проблемно-пошуковий метод навчання, веде навчально-дослідницьку роботу, що є засобом активізації творчих здібностей учнів. Її учениця Баш Марина – кандидат у дійсні члени МАН України (спеціальність - математика, 2005р.) з теми «Функціональні залежності, що містять цілу і дробову частину числа». З цієї же теми вчителькою розроблена програма спецкурсу, який використовується в 11 класі на заняттях факультативу. За останні п'ять років 9 її учнів стали призерами районної олімпіади з математики, а троє з них – учасниками обласної олімпіади.

Вивчення навчальних тем Олена Петрівна Ленц організовує за алгоритмом: мотивація навчальної діяльності з теми, що вивчається; засвоєння теоретичного матеріалу теми і його застосування в найпростіших ситуаціях; уроки досягнення обов'язкових результатів; проведення самостійних робіт на рівні обов'язкових результатів; розв'язування задач підвищеного рівня складності, відшліфування вмінь розв'язування завдань на рівні обов'язкових результатів; виконання повторної перевіркової роботи, включення до неї завдань підвищеного рівня складності; самостійне розв'язування завдань підвищеного рівня складності; узагальнення та систематизація знань, залік з теоретичного матеріалу; підсумкова контрольна робота.

Організація вивчення матеріалу за такою схемою, строга логічність, послідовність уроків, застосування дидактичних різнорівневих матеріалів, інноваційних методичних розробок дозволяє вчительці одержувати такі практичні результати:

- надати учням можливість оволодіти навчальним матеріалом в індивідуальному темпі, в індивідуальному просторі;
- здійснювати на високому методичному рівні керівництво навчальною діяльністю різних груп учнів та індивідуальними суб'єктами;
- створювати комфортні умови для учнів із творчою співпрацею двох сторін: вчителя-педагога і школяра;
- інтенсифікувати процес навчання, реально підвищувати ефект. Досить ефективно у вчительки спрацьовує лекційна, практично-залікова системи викладання математики у старших класах. Навчання за цією системою підвищує вимоги до підготовленості учнів, їх уміння слухати, конспектувати, виділяти головне, працювати з довідковою літературою, виробляти вміння самостійно вчитись, самостійно розв'язувати задачі в процесі підготовки до підсумкових робіт.

Типи та структури уроків вчителькою відпрацьовані, її методична та наукова організація праці – висока, оптимальна, а отже, і ефективна.

Педагог вважає, що майбутнє тільки за вихованими професіоналами, бо сама – дисциплінована, вимоглива, цілеспрямована, рішуча, сумлінна у виконанні обов'язків.

Величко Інна Аркадіївна, вчитель образотворчого мистецтва ЗОШ І-ІІІ ступенів № 28 м. Житомира.

Наукова тема, над якою працює педагог – «Національно-патріотичне виховання школярів засобами краси та мистецтва рідного краю».

Інна Аркадіївна Величко – переможниця конкурсу у номінації «образотворче мистецтво» серед вчителів шкіл міста, що брали участь у міському турі Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2007».

Учитель за покликом, досконало знає свій предмет, психолого-педагогічні основи навчання і виховання, володіє сучасною методикою викладання має власний стиль навчання. Постійно працює над самовдосконаленням, підвищенням результативності і якості праці. Вчитель вищої кваліфікаційної категорії.

Творчо підходить до організації навчально-виховного процесу, широко впроваджує на своїх заняттях сучасні освітні технології, які допомагають їй зробити процес пізнання та творчої діяльності учнів цікавим, різноманітним, ефективним. Кожен урок Інни Аркадіївни відзначається оригінальністю форми, глибиною змісту, сприятливою атмосферою засвоєння учнями навчального матеріалу.

Учитель формує в учнів творче бачення світу: вміння відчувати, сприймати красу, аналізувати, порівнювати, творити. Проводить нестандартні уроки, обґрунтовано апробує інтерактивні методи навчання, має власні методичні напрацювання у викладанні предмета. Створюючи проблемні ситуації, використовуючи наочні матеріали, творчі завдання, вчитель спонукає дітей до активної праці, формує здатність бути дослідником, творцем, активним учасником навчального процесу. Неодноразово її учні ставали переможцями і призерами міських, обласних, Всеукраїнських творчих конкурсів. Член спілки художників України.

І. Величко – відповідальна, принципова, ерудована, не зупиняється на досягнутому. Користується авторитетом і повагою колег, учнів, батьків.

Деркач Олена Іванівна, вчитель початкових класів Житомирського екологічного ліцею № 24.

Наукова тема, якою займається О. Деркач, – «Екологічне виховання молодших школярів».

Олена Іванівна – молодий, перспективний, талановитий, здібний, невтомний, наполегливий, артистичний педагог.

Успіх її праці, єдність навчання і виховання забезпечується особливою увагою до розвитку дитячої особистості з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей, створенням такої атмосфери, коли діти відчують радість, пізнання творчої праці. У них розвивається інтерес до навчання, виробляються навички самовиховання. Особливу увагу звертає на максимальну активізацію пізнавальної діяльності дітей. Цьому сприяють оптимальні форми і методи навчання, творчі завдання, проблемні ситуації. Олена Іванівна велику увагу приділяє формуванню в учнів загальнонавчальних умінь і навичок. Уміло

заохочує вихованців до співробітництва, вчить порівнювати, аналізувати, самостійно думати.

Олена Іванівна ставить у центр своєї уваги особистість учня, його індивідуальність, рівень підготовленості, бажання і здатність вчитися. Широко запроваджує диференційовані, активні та інтерактивні форми роботи. Вчить дітей працювати, любити працю, бути бережливими, розвиває почуття відповідальності за доручену справу. Виховує свідому дисципліну. Значну увагу приділяє вихованню екологічної культури та екологічної свідомості.

Вчителька дає своїм підопічним глибокі і міцні знання. Якість успішності становить 70%.

Олена Іванівна впроваджує в практику роботи досвід вчителів-новаторів. Ділиться своїм досягненням, має власні напрацювання. Один з виховних заходів опублікований в збірці «Формування екологічної свідомості починається змалку», яка видана ЖОУЕНТУМ спільно з Житомирським екологічним ліцеєм № 24 та розповсюджена по районах Житомирської області.

Ісаєва Олена Василівна, вчитель хімії Довбиської ЗОШ I-III ступенів Баранівського району.

Олена Василівна Ісаєва працює над проблемою: «Формування особистості, її життєвої та соціальної компетенції шляхом розвитку експериментальних умінь, дослідницької проектної діяльності».

Ісаєва Олена Василівна працює на посаді вчителя з 1997 р. За час роботи показала себе як здібна, творчо працююча особистість. Вона – спеціаліст I категорії, нагороджена грамотою обласного управління освіти і науки облдержадміністрації.

О. Ісаєва має глибокі теоретичні знання, високу фахову та методичну підготовку. Діяльності цього педагога властивий творчий пошук.

Вона активно впроваджує новітні технології, які забезпечують дослідницьку діяльність учнів, сприяють оволодінню учнями досвідом творчої діяльності.

У своїй роботі використовує різні форми навчальної діяльності: лекції з проблемним викладом навчального матеріалу, семінарські та залікові заняття, конференції, створення навчально-дослідницьких проектів, розв'язання задач, що включають проектування приладів розв'язування експериментальних задач.

Для ефективного проведення уроків та розвитку в учнів пізнавальної активності Олена Василівна розробила опорні конспекти, які використовує на уроках засвоєння нових знань (при роботі з великим об'ємом інформації) та на уроках узагальнення і систематизації знань.

Чільне місце на уроках і в позаурочний час педагог відводить розв'язуванню ускладнених і комбінованих задач, складанню алгоритмів їх розв'язків.

Учитель забезпечує реалізацію принципів розвивального надання та здійснення диференційованого підходу до учнів.

Послідовна реалізація вищеназваних напрямків у роботі О. Ісаєвої забезпечує формування у старшокласників основ наукового світогляду.

Велика увага приділяється досягненню тісного взаємозв'язку роботи учнів на уроках з їх позаурочною діяльністю. З цієї метою у школі систематично проводяться хімічні конкурси, тижні, організована робота факультативу, гуртка «Юний хімік». Усе це позитивно впливає на формування в учнів норм загальнолюдської моралі.

Закономірними є і результати: 2 переможці III етапу Всеукраїнської олімпіади з хімії.

Характерний для педагога ще й критичний самоаналіз власного досвіду, що є надійною основою постійного зростання її педагогічної майстерності.

Олена Василівна бере активну участь в роботі обласної школи ППД вчителів хімії.

Ісаєва Олена Василівна інтелектуальна, дисциплінована, вимоглива, користується авторитетом серед учнів, батьків та вчителів.

Янович Ольга Антонівна, вчитель географії Головинської гімназії Черняхівського району

Янович Ольга Антонівна – старанний, грамотний педагог, умілий організатор дитячого колективу. Досконало володіє методикою викладання географії. Використовує інноваційні технології навчання. Рационально і ефективно впроваджує елементи дослідницької роботи на уроках та в позаурочний час, забезпечує продуктивність уроків. Її уроки – це постійний пошук шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, практичного впровадження новинок географічної освіти, постійного і безперервного екологічного виховання дітей. Учителька спирається на особистий досвід учнів, враховує прагнення школярів до самовираження, до самоствердження у процесі навчальної діяльності. Переважна більшість її учнів успішно володіє знаннями з географії рідного краю. Вони активно під вмілим керівництвом Ольги Антонівни вивчають сучасне життя малих річок свого мікрорайону, зокрема річки Бистріївку, струмки Верховужжя. Її учень Нестерчук Сергій став абсолютним переможцем II етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Житомирського територіального відділення Малої академії наук України в секції «Геологія», який захищав роботу на тему: «Лабрадорит як втілення багатств, надр Головинської землі».

Систематична діяльність екологічного гуртка, яким вона керує, має високі результати: дослідницька робота «Струмок Верховужжя» визначена кращою на Всеукраїнському конкурсі «Сто чудес України» за напрямком «Чарівний світ природи».

Неодноразово члени гуртка були переможцями обласних еколого-геологічних змагань. Її учні – активні учасники МАН. Вони готують наукові роботи і мають високі показники. Все це свідчить про високу результативність її праці. Природжене покликання педагога і набуті наполегливою працею знання вона віддає своїм вихованцям, учням гімназії, розуміючи, що якщо до

справи підходити творчо – зернини педагогічного досвіду переростуть у плоди методичних напрацювань.

Ольга Антонівна – активний учасник районного методичного об'єднання вчителів географії. Бере активну участь в організації та проведенні II туру олімпіади юних географів-красзнавців, Дня відкритих дверей для молодих спеціалістів. На базі Головинської гімназії було проведено районний семінар-практикум вчителів географії на тему: «Організація науково-дослідницької роботи в процесі вивчення географії».

Вона є членом творчої групи вчителів географії, які займаються вивченням географії рідного краю, та товариства охоронців річки Бистріївки, співавтором нарису: «Соціально-економічний розвиток Черняхівського району».

Бере активну участь у внутрішньошкільній методичній роботі, проводить відкриті уроки, виступає з доповідями, рефератами на методичному об'єднанні природничого циклу. Ділиться з колегами власним досвідом, творчим надбанням. Працює над впровадженням елементів дослідницької роботи в процесі вивчення географії. Постійно представляє свої роботи на районну педагогічну виставку. Активний учасник районних методичних заходів, переможець II туру Всеукраїнського конкурсу «Учитель року - 2006» в номінації «Географія».

Постійно працює над підвищенням свого фахового рівня. О. Янович справедлива, тактовна, поважає дитячу особистість, користується заслуженою повагою та авторитетом серед учнів, колег, батьків, громадськістю.

Багаторічна сумлінна праця вчительки неодноразово була відзначена грамотами райвно, управління освіти і облдержадміністрації; почесною грамотою Міністерства освіти і науки України, знаком «Відмінник освіти України».

Вся її педагогічна діяльність слугує прикладом для молодих колег, для яких вона є бездоганним наставником.

Кобилинський Володимир Іванович, учитель інформатики Овруцької гімназії ім. А. Малишка

Кобилинський Володимир Іванович працює в Овруцькій гімназії ім. А. Малишка з 1981 року. Спочатку він працював на посаді вчителя математики, фізики, потім – учителя інформатики. За час роботи в школі показав себе як талановита, творчо працююча людина. Він - спеціаліст вищої категорії, має звання «учитель-методист», нагороджений значком «Відмінник народної освіти УРСР».

В.І. Кобилинський досконало володіє методикою викладання інформатики, сміливо впроваджує новітні технології. Загальна ерудиція, глибоке знання предмета, постійний пошук шляхів вдосконалення – ось що характеризує вчителя. Всю свою роботу на уроках та в позаурочний час спрямовує на забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини. Має власну методичну систему викладання, яка відповідає вимогам особистісно

орієнтованого навчання. На уроці приділяє багато уваги роботі як з творчо обдарованими, так і з невстигаючими учнями.

Уроки Володимира Івановича відрізняються новизною та творчим підходом до їх підготовки і проведення, вони цікаві і насичені різноманітною інформацією, яка подається в різних формах з використанням кодоскопа, комп'ютерної локальної мережі, мультимедійного проектора. Різні методи роботи (уроки-лекції з використанням опорних листів та комп'ютерних презентацій, семінари, магнітофонні диктанти, електронні тренажери, творчі роботи та конкурси) розвивають інтелект, увагу, пам'ять, підвищують пізнавальну активність, сприяють розвитку логічного мислення у дітей.

Для ефективного проведення уроків В. Кобилинський створив пакети демонстраційних та контролюючих комп'ютерних програм, розробив опорні листи для супроводу уроків-лекцій, підготував збірники задач для використання на уроках, факультативних та гурткових заняттях. Учні з великим інтересом ставляться до вивчення інформатики, мають високі досягнення у навчанні.

Велику увагу вчитель приділяє кабінету та його оснащенню. За роки своєї педагогічної діяльності він створив та обладнав 5 кабінетів: кабінет фізики в В. Хайчанській середній школі (1978 р.), де починав працювати по закінченню інституту, кабінети фізики (1986 р.), інформатики (1988 р.) та інформаційно-комунікаційних технологій (2005 р.) в своїй рідній школі та кабінет інформатики в ЗОШ № 3, де працював вчителем інформатики за сумісництвом.

З метою підвищення інтересу учнів до вивчення інформатики вчитель проводить велику позакласну роботу. З 1990 року при кабінеті працює клуб «Computer Land», де учні підвищують рівень своєї теоретичної та практичної підготовки. Учні Володимира Івановича щороку займають перші місця на районних олімпіадах із програмування та конкурсах користувачів ПК, беруть участь в обласних олімпіадах і конкурсах.

Під керівництвом Володимира Івановича група учнів працює у шкільному науковому товаристві «Еліта». Кожного року одна-дві наукові роботи з програмування подаються на конкурс-захист до Житомирського обласного відділення МАН України.

Сам Володимир Іванович брав участь у районних (двічі – 1992 р., 1993 р.) та обласному (1993 р.) конкурсах «Учитель року». Його робота, надіслана на обласну педагогічну виставку «Сучасна освіта Житомирщини – 2004», удостоєна Диплому II ступеня управління освіти і науки, а сценарій його шоу-лекції опубліковано в журналі «Педагогічна Житомирщина» (2005 р., № 6).

За результатами перевірки стану викладання інформатики в районі працівниками Житомирського обласного інституту післядипломної освіти (2003 р.) було рекомендовано досвід учителя В. Кобилинського розповсюдити серед учителів району.

В. Кобилинський дисциплінований, вимогливий, користується авторитетом серед учнів, батьків та вчителів. Про нього неодноразово писала районна газета «Зоря».

Володимир Іванович бере активну участь у громадському житті гімназії та міста. Він – голова районного методичного об'єднання вчителів інформатики. Неодноразово обирався головою профкому школи, був депутатом міської ради попереднього скликання.

Філоненко Галина Олексіївна, вчитель німецької та англійської мов Пилиповицької ЗОШ І - ІІІ ступенів Новоград-Волинського району

Тема, над якою працює Г. Філоненко, – «Інтерактивні методики роботи на уроках німецької мови».

Галина Олексіївна – вчитель вищої кваліфікаційної категорії. За високий професіоналізм, ерудицію, міцні та глибокі знання учнів їй присвоєно звання «Старший вчитель». У школі працює 16 років. Вона - голова районної школи передового педагогічного досвіду вчителів німецької мови.

Досконало володіє технологією особистісно орієнтованого навчання. Усвідомлений вибір методів навчання, глибоке розуміння їх системного взаємозв'язку й зумовленості цілям, змісту навчання і виховним потребам учня, на задоволення яких воно спрямоване, лежать в основі її педагогічної діяльності.

Широко використовує в комплексі різноманітні форми, методи і прийоми навчання з метою активізації пізнавальної діяльності всіх, без винятку, учнів шляхом взаємозв'язку: вчитель – учень – учні – вчитель.

Галина Олексіївна вміло поєднує традиційні, інноваційні та інтерактивні методи навчання. Застосування лічилок, пісень, прислів'їв та ігор допомагає вчительці умовно залучати дітей до життєвих ситуацій з усією їх складністю та суперечливістю, що створює повний взаємозв'язок між змістом навчання і реальним життям.

З метою зацікавленості учнів у глибокому засвоєнні програмового матеріалу вона завжди ретельно добирає дидактичне оснащення навчально-виховного комплексу занять. Урок для неї - це мистецтво викладання. Широко застосовуючи пісенно-музичні матеріали, вчителька вміло веде учнів по країні, мову якої вивчають. Музичні вправи та пісні є улюбленими прийомами для учнів школи при засвоєнні ними фонетики, граматики, лексики.

Гра в роботі вчительки є формою уроку або його елементом. При цьому Галина Олексіївна глибоко розуміє твердження великого педагога К. Ушинського, що для дитини гра – це «дійсність, і дійсність значно цікавіша, ніж та, яка її оточує. Цікава вона для дитини тому, що зрозуміла, а зрозуміла тому, що частково є її власним творінням». Застосування Галиною Олексіївною гри допомагає учням здійснювати перехід від засвоєння матеріалу на репродуктивному рівні до репродукування ідей. Гра виховує потребу знати, щоб не опинитися поза грою.

Систематизації набутих знань сприяє застосування у роботі вчительки інформаційних та порівняльних схем, таблиць.

Значну увагу приділяє вона обговоренню результатів кожного уроку. Г. Філоненко постійно підвищує свій фаховий рівень.

Більшість учнів, яких навчає Галина Олексіївна, вміло використовують набуті знання на практиці. Вони щороку радують її перемогами в олімпіадах з німецької мови. Серед її випускників багато студентів вузів.

Галина Олексіївна сумлінна в роботі, авторитетна серед колег, односельчан, учнів та їх батьків.

Дацюк Вадим Броніславович, керівник гуртка стендового моделювання Житомирського районного центру дитячої та юнацької творчості.

Тема, над якою працює педагог, – „Розвиток в учнів технічних умінь та навичок”.

Гурток стендового авіамоделювання був створений при Житомирському районному центрі дитячої та юнацької творчості на базі Високопільської ЗОШ І - ІІІ ст. №1 в 1995 р. На цей час В. Дацюк мав особистий досвід стендового авіамоделювання в 20 років. Тому після кількох років пошуку методів, форм, засобів і прийомів роботи вирішив віддати перевагу авторській діяльності. У 2000 році розроблена навчальна програма гуртка стендового моделювання. Популяризуючи діяльність гуртка, проведено персональну виставку робіт місцевого значення та на рівні області, виконано розробки нетрадиційних методик і проведення заходів, з використанням інноваційного потенціалу нових форм знань з пізнавальними та розвиваючими компонентами. Розроблені методичні рекомендації до вивчення окремих розділів, тем занять гуртка, описи та креслення приладів, моделей і обладнання для використання в навчальному процесі позашкільної установи згідно з програмою гуртка.

Спираючись на співпрацю та обмін досвідом роботи з керівником гуртка Лугинського БДТ Ю. Надубовичем, розроблено Положення про обласну виставку-конкурс з стендового моделювання, за якою в 2006 році пройшли обласні змагання.

Маючи епізодичну підтримку з боку адміністрації райвно та неодноразову підприємців та батьків, вихованці гуртка стендового моделювання ЦЦЮТ 23 рази ставали призерами обласних, 9 – Всеукраїнських змагань «Інтермодель».

Як керівник гуртка В. Дацюк проводив відкриті заняття для керівників гуртків та директорів шкіл району. Нетрадиційне відкрите заняття гуртка стендового авіамоделювання на тему «П'ять ескізів Великої Вітчизняної» у формі рекламної виставки-конкурсу було проведено для директорів позашкільних закладів області, учасників науково-практичного семінару, який був організований на базі Житомирського районного центру дитячої та юнацької творчості.

Як керівник гуртка посів І місце серед дорослих на Всеукраїнських змаганнях «Інтермодель – 2003» у розділі «Діарама». З 2000 р. В. Дацюк щорічно бере участь в обласному заочному конкурсі на кращу науково-методичну розробку з питань позашкільної освіти. Робота гуртка висвітлювалась у районній, обласній і республіканській пресі, на телеканалах «Інтер», «ICTV», «Житомир», у радіомовних програмах. Троє кращих гуртківців відпочивали в МДЦ «Артек».

Наступна мета педагога – розробити комплексну інтегровану навчальну програму для вищого рівня класифікації гуртків.

Паламарчук Микола Костянтинович, керівник гуртка «Декоративний розпис» Ушомирської ЗОШ І-ІІІ ступенів Коростенського району.

Наукова проблема, над якою працює педагог, – «Декоративний розпис».

Паламарчук Микола Костянтинович вдало поєднує сучасні форми та методи організації занять гуртка. Експериментує, веде дослідницьку роботу, член творчої групи вчителів образотворчого мистецтва району, співпрацює з Інститутом педагогіки АПН України.

Основними складовими його системи є обізнаність із сучасними технологіями у галузі освіти та традиціями і тенденціями українського народного мистецтва. Він знайомить учнів із основами мистецтва, вдало оперує спеціальними термінами. Велике виховне значення має його особистий приклад як майстра, демократизм та вміння працювати з дітьми.

Микола Костянтинович залучає учнів до виконання тренувальних і творчих робіт та до участі у презентаціях, конкурсах, виставках, демонстраціях, творчих звітах, екскурсіях. Практикує підготовку помічників-консультантів із числа найдосвідченіших гуртківців. Обладнав кабінет образотворчого мистецтва, де проводить заняття гуртка. Організував виготовлення обладнання та пристосувань на основі власних розробок.

Паламарчук М.К. є ініціатором широкого впровадження нових інформаційних технологій. Його вихованці використовують комп'ютери для створення малюнків та збереження у цифровому форматі декоративних композицій, для підготовки презентацій, рефератів, звітів.

Систему організації занять дітей у гуртку «Декоративний розпис», яку він практикує в останні роки, можна класифікувати як авторську. Працює за розробленою ним програмою, що була узгоджена і рецензована професіоналами та науковцями. Члени гуртка не тільки стають гарними майстрами пензля, а й засвоюють основні положення, класифікації та наукові поняття з основ мистецтва. Заняття активізують утвердження громадянської позиції гуртківців, їх пізнавальну і творчу діяльність, спонукають до вивчення та збереження культурної спадщини українського народу.

Діти створюють власні стилізовані художні форми, застосовують набуті у гуртку вміння у процесі оздоблення предметів із різних матеріалів. Його вихованці достойно представляють свої знання і вміння на районних та обласних конкурсах, виставках і олімпіадах. Упродовж трьох останніх років є призерами обласного конкурсу-захисту робіт Малої академії наук у секціях «Українське народне мистецтво» та «Мистецтвознавство». А сам керівник - учасник районних та обласних педагогічних виставок, лауреат обласного конкурсу «Вчитель року – 2003» як учитель образотворчого мистецтва, переможець обласного конкурсу «Вчитель року – 2006» у номінації «Керівник гуртка» декоративно-прикладного напрямку.

Сумлінний, дисциплінований, працелюбний. Любить дітей, користується авторитетом та повагою серед колег, батьків, жителів села. Вп'яте обирається депутатом Ушомирської сільської ради. Учасник народного хорового колективу.

Суржан Ігор Вікторович, керівник шоу-театру «КЛЕМ» Центру творчості дітей і молоді м. Житомира

Тема наукових пошуків: «Створення сприятливих умов для розвитку творчої індивідуальності, забезпечення формування і розвиток особистості кожного гуртківця засобами колективної життєдіяльності творчого колективу».

Суржан Ігор Вікторович працює в ЦТДіМ з 1986 року. Він засновник і організатор шоу-театру «КЛЕМ». За час існування колективу керівник згуртував навколо себе колектив однодумців – любителів музики, співу, танців.

У своїй роботі Ігор Вікторович виявляє високий рівень професіоналізму і творчої ініціативи. Досконало володіє ефективними формами і методами навчально-виховного процесу, заняття відзначаються чіткою структурою, методичним навантаженням, емоційним піднесенням.

Творчий підхід до роботи дає йому змогу не тільки ознайомити дітей зі світом естрадного мистецтва, але й дарує кожній дитині шанс відчувати себе особистістю, яка може розкрити свої таланти та обдарування на сцені.

Керівник постійно знаходиться в пошуку нових форм і методів роботи. Упроваджує активні форми навчання, а саме: роботу в творчих групах, нестандартні ситуації, взаємоконтроль, рецензування, пошукову роботу, дискусійні форми, індивідуальну роботу, уміло формує почуття відповідальності кожного гуртківця за окрему ділянку творчої справи.

Конструктивний підхід до організації роботи допоміг керівникові розробити оптимальну методику занять, вибрати найбільш ефективні форми роботи та передбачити результат колективної творчої праці гуртківців. У творчому доробку І. Суржана багато авторських напрацювань щодо організації відпочинку дітей та молоді. Розроблені сценарії оригінальних розважальних, інформаційно-пізнавальних програм, сценарії дискотек та масових заходів. Ним розроблена авторська технологія ДУМА – Друзі, Усмішка, Мова, Артистизм.

Педагогічна майстерність, вміння відчувати духовний стан дитини, враховуючи індивідуальні можливості кожного вихованця, допомагають Ігорю Вікторовичу розвивати у дітей гарний художній смак, акторську майстерність, фізичну досконалість, бажання самовдосконалюватись.

За високі творчі досягнення колективу шоу-театру «КЛЕМ» у 1997 році було присвоєно звання «Зразковий художній колектив», який є неодноразовим переможцем місцевих, обласних, Всеукраїнських, Міжнародних конкурсів та фестивалів, а праця керівника відзначена грамотою Міністерства освіти і науки України та нагрудним знаком «Відмінник освіти України».

Загальнонавчальні заклади альтернативного типу та експериментальні навчальні заклади області

Законом України «Про освіту» передбачено, що для розвитку здібностей, обдарувань і талантів дітей створюються гімназії, ліцеї і колегіуми. Ця норма закону стимулювала відкриття навчальних закладів, покликаних відродити і примножити інтелектуальний потенціал України, що дають можливість учням здобути знання понад обов'язковий загальноосвітній рівень, розкривають та сприяють реалізації їх індивідуальних творчих здібностей і обдарувань. Як показує світовий досвід, у таких «альтернативних» навчальних закладах мають навчатися не менш як п'ять відсотків усіх школярів.

Гімназія визначається чинним Законом України «Про загальну середню освіту» як загальноосвітній навчальний заклад II – III ступенів із поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілів.

Загальноосвітній навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою має право на статус «ліцею».

До колегіумів законодавство про школу відносить загальноосвітні заклади III ступеня філологічно-філософського або культурно-естетичного профілів.

У 2007/2008 навчальному році на Житомирщині функціонували 3 колегіуми, 6 ліцеїв і 21 гімназія.

Першим у цій когорті став обласний педагогічний ліцей, створений у 1991 році на базі колишньої школи-інтернату. Його специфікою є педагогічна спрямованість підготовки вихованців, переважно з сільської місцевості. Профілі навчання сформовані відповідно до соціального замовлення, оскільки ліцей входить до навчально-науково-виробничого комплексу «Полісся» Житомирського державного університету імені Івана Франка. Заклад є єдиним, що працює у цілодобовому режимі, учні його утримуються за рахунок обласного бюджету. За період свого існування ліцей закінчили 1892 учні, з яких 1870 стали студентами вищих навчальних закладів.

З 2007 року обласний педагогічний ліцей очолює Людмила Віталіївна Корінна, талановитий учений-педагог, досвідчений організатор освіти, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та педагогічної майстерності Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Вихованці ліцею активно залучаються до науково-дослідницької роботи та пошукової діяльності за багатопрофільними навчальними програмами і курсами з математики, хімії і біології, української мови і літератури та основних європейських мов, фізики, хореографії, економіки.

У закладі успішно реалізується комплексна програма «Творча обдарованість», успішно впроваджуються перспективні освітні технології, розробляються авторські адаптивні навчальні програми.

Піонером серед закладів нового типу в обласному центрі стала Житомирська гімназія № 1, яка розпочала свою діяльність у 1999 році. У 2006

році вона виборола звання лауреата Всеукраїнського конкурсу «Сто кращих шкіл України» в номінації «Школа педагогічного пошуку».

Далеко за межами України відома Житомирська гуманітарна гімназія № 23 імені М. Очерета. Завдяки високій ефективності навчально-виховного процесу гімназія визнавалася кращим загальноосвітнім закладом обласного центру у 1999, 2003 і 2007 роках. Директор гімназії Ніна Володимирівна Купрійчук – заслужений працівник освіти України, переможець конкурсу «Сто кращих керівників шкіл України», що проводився у 2007 році.

Щороку учні гуманітарної гімназії перемагають у національних фіналах Всеукраїнських учнівських олімпіад із базових навчальних предметів, беруть найактивнішу участь у міжнародних програмах обміну учнівської молоді.

Гімназія протягом тривалого часу плідно співпрацює з Британською Радою, Американськими радами з міжнародної освіти, Міжнародною фундацією шкіл дружби LIFE-LINK (Швеція).

Житомирська гуманітарна гімназія № 23 – єдиний в області колективний член об'єднання Асоційованих шкіл ЮНЕСКО.

Першим закладом альтернативного типу з сільської місцевості стала Слободороманівська школа-гімназія Новоград-Волинського району, реорганізована з середньої школи у 2001 році за підтримки экс-голови Верховної Ради України В. Литвина.

Найбільш визначним у розширенні мережі закладів нового типу став 2003 рік. Такого статусу набули 12 шкіл, з яких 6 були реорганізовані в гімназії, 5 – у ліцеї, 1 – у колегіум. Найбільш активну позицію зайняли в цьому освітня Черняхівського району – тут переважно у сільській місцевості з'явилися 3 гімназії та спортивний ліцей.

На базі приватного вищого навчального закладу «Інститут підприємництва та сучасних технологій» у м. Житомирі розпочав роботу ліцей за профілями економічного та інформаційного спрямування.

Практика розширення мережі закладів альтернативного типу набула продовження і в наступному періоді. У 2004 році кількість гімназій збільшилась ще на 4 заклади, а Житомирську загальноосвітню школу І-ІІІ ступенів № 24 було реорганізовано в екологічний ліцей з урахуванням значних напрацювань та досягнень педагогічного колективу в галузі навчання природничих предметів та природоохоронного виховання учнів.

Протягом 2005 року ще 7 загальноосвітніх навчальних закладів у різних регіонах Житомирщини набули статусу гімназії та одна школа – ліцею.

У 2006 році розпочала свою діяльність Житомирська приватна гімназія «ОР АВНЕР».

У режимі гімназій із 2007 року стали функціонувати ще 2 навчальні загальноосвітні заклади.

Ознакою високої ефективності роботи гімназій, ліцеїв, колегіумів є результативність їх роботи. Серед 527 призерів обласних олімпіад 2007 року – більше половини представників саме з них. З 23 школярів Житомирщини, які

стали кращими у фіналах Всеукраїнських олімпіад з базових навчальних предметів, 12 – ліцеїсти та гімназисти.

Позитивно, що останніми роками проблемі створення шкіл альтернативного типу все більше уваги надають у сільських місцевостях, що відповідає державній політиці України в забезпеченні рівного доступу до якісної освіти за місцем проживання учнів. У цьому контексті необхідно назвати Миропільську та Білилівську гімназії Ружинського району, Озерненську і Новогуївинську гімназії Житомирського району, Гришковецьку гімназію Бердичівського району, Вацлавпільську гімназію Червоноармійського району, визнану переможцем Всеукраїнського конкурсу на кращу модель сучасної сільської школи.

Крім гімназій, ліцеїв та колегіумів у різних куточках Житомирщини для учнів різного віку створено 45 загальноосвітніх навчально-виховних комплексів, у яких функціонує 46 дошкільних відділень, чимало гімназійних та ліцейних класів. Усе це дозволяє повніше задовольнити потребу молоді в якісній загальній освіті та допрофесійній підготовці.

З метою апробації та активного впровадження в практику роботи інформаційно-комунікативних і педагогічних технологій, ефективних форм і методів навчання та виховання учнів, у загальноосвітніх закладах області успішно здійснюється експериментальна та інноваційно-дослідна робота. Високу результативність навчально-виховного процесу показала Новосілківська загальноосвітня школа І ступеня Черняхівського району, яку було визнано опорною в реалізації проекту Примірного положення про «школу-родину» (Наказ управління освіти і науки Житомирської державної адміністрації від 20.06.2006 року № 231). В Новосілківській загальноосвітній школі було створено належні умови для повноцінної організації навчально-виховного процесу, забезпечення одноразового безкоштовного харчування вихованців. Було проведено діагностико-психологічне обстеження та поглиблений медичний огляд школярів, розроблено відповідні рекомендації для учителів та батьків. За участі методичного кабінету відділу освіти Черняхівської райдержадміністрації було розроблено і відповідним чином затверджено робочий навчальний план на 2006/2007 н.р. Для навчання було зараховано 15 учнів, з них четверо – до першого класу. Значну увагу протягом всього періоду апробації було приділено питанням педагогічної освіти батьків.

Враховуючи специфіку експериментального навчального закладу, режим роботи «школи-родини» передбачав, згідно з рекомендаціями психологів, раціональне чергування навчальних і розвивальних занять, сну та активного відпочинку, роботи за напрямками родинного виховання, фізичних вправ та ігор, занять за інтересами. Перебування учнів у школі протягом дня було організовано у двох підгрупах – для школярів 6-7 та 8-9 років.

Успіху апробації сприяли постійні контакти та співпраця з батьками учнів. Протягом року в школі систематично проводилися відкриті уроки для батьків, спільні родинні свята, педагогічні консультації, здійснювався єдиний план

виховної роботи, було відповідним чином визначено тематику виховних годин та масових заходів зі школярами.

Підсумкове обстеження засвідчило, що переважна більшість учнів показала достатній рівень навчальних досягнень із базових дисциплін, майже третина дітей засвоїла програмний матеріал на середньому рівні, а близько 10 відсотків вихованців експериментальної школи домоглися високого рівня навчальних досягнень.

Організація навчально-виховного процесу відповідно до запропонованого Примірного положення про «школу-родину» в цілому дозволила протягом навчального року забезпечити в експериментальній Новосілівській загальноосвітній школі I ступеня Черняхівського району доступ дітей до якісної початкової освіти в умовах навчального закладу з малою чисельністю учнів та одним учителем. Апробація довела доцільність створення подібних навчальних закладів I ступеня з малою чисельністю учнів та підтвердила позитивні якості розробленого Міністерством освіти і науки України «Примірного положення про «Школу-родину».

Статус експериментального навчального закладу на час проведення експерименту надано Бердичівській загальноосвітній школі-інтернату I-III ступенів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Саме тут згідно з Наказом управління освіти і науки Житомирської облдержадміністрації від 13 вересня 2007 року проводиться освітній експеримент регіонального рівня за темою «Формування та розвиток особистісних компетенцій вихованців з метою забезпечення їх успішної та «м'якої» соціалізації в умовах закладу, альтернативного до інтернатного – соціально-освітній центр». Керівником експерименту призначено заступника начальника управління освіти і науки облдержадміністрації О. Липовецьку. Ініціатором експерименту є Тарнопольська Лариса Леонідівна – директор Бердичівської загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Завдання експерименту полягають у наступному:

- Розробити теоретико-методологічні основи проектування закладу типу соціально-освітній центр, визначити ключові компетентності, що формуються СОЦом.

- Поетапно впровадити виховні родинні групи та здійснити перехід від колективної форми виховання до родинної.

- Створити належні умови для забезпечення цілісного розвитку особистості, її емоційно-почуттєвої сфери шляхом духовного збагачення та творчої участі у спільних видах діяльності (творчих об'єднаннях, студіях, центрах) спортивного та культурного спрямування.

- Вивчити та узагальнити досвід роботи зі створення закладів із сімейними формами виховання за кордоном, в Росії та Україні з метою трансформації та адаптації елементів родинного виховання у закладі нового типу – СОЦ.

- Упроваджувати інноваційні психолого-педагогічні, зокрема мистецькі, технології духовного єднання педагогів та вихованців.

- Розробити модель розвитку життєвої компетентності в учнівській молоді.
- Здійснення комплексного соціально-психолого-медико-педагогічного супроводу вихованців.
- Налагодження родинних взаємостосунків із біологічною родиною дітей з метою розуміння моделі й технології життя в сім'ї.
- Удосконалення роботи щодо професійного самовизначення випускників, подолання проблем, які заважають їм зберегти людську гідність і самостійно досягти бажаних результатів у різних сферах.
- Формування особистості, здатної до пізнання і пошуку особистого «Я».

Соціально-освітній центр – навчально-виховний заклад, що забезпечує соціальний захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної і правової допомоги, в якому створені належні умови для проживання та виховання формами, наближеними до сімейних, різнобічного розвитку дітей, здобуття певного рівня освіти, професійної орієнтації та підготовки дітей до самостійного життя.

Центр створюється для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, у якому вони перебувають від 6 років до здобуття базової чи повної середньої освіти на повному державному утриманні.

В умовах експерименту в навчально-виховному процесі впроваджується:

- Положення про соціально-освітній центр «Софія»;
- Положення про родинну виховну групу школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- Експериментальна програма психологічного супроводу виховних груп родинного типу;
- Експериментальна програма формування навичок самопізнання, самовиховання, самоосвіти, самоствердження, самовираження, саморегуляції, самореалізації «Шлях до самореалізації» (5-9 класи);
- Програма виховної роботи «Паростки надії» (1-4 класи);
- Експериментальна навчальна програма з технічної праці за спеціалізацією «Столяр-верстатник» (10-11 класи);
- Програма виховної роботи «Духовно-моральні засади родини» (10-11 класи);
- Програма з обслуговуючої праці за спеціалізацією «Кулінарія» (10-11 класи);
- Програма з інформатики за спеціалізацією «Оператор комп'ютерного набору» (10-11 класи).

Термін проведення експерименту – 2007-2008 – 2008-2009 навчальні роки.

У Житомирській області запроваджена мережа навчальних закладів, на базі яких здійснюється експериментальна та інноваційно-дослідницька робота (див. додатки).

Кращі серед кращих директорів шкіл Житомирщини

Діяльність директора школи регламентується Положенням про загальноосвітній навчальний заклад, згідно з яким директором може бути тільки громадянин України, який має вищу педагогічну освіту на рівні спеціаліста або магістра, стаж педагогічної роботи не менше 3 років, успішно пройшов атестацію керівних кадрів освіти у порядку, встановленому Міністерством освіти і науки України. Він є найвищою посадовою особою в школі, діє від імені школи, представляє її в усіх організаціях, розпоряджається її майном і коштами, укладає договори, видає фінансові доручення, відкриває у банку рахунок, розпоряджається кредитами, видає накази по школі, його вказівки є обов'язковими для її учнів та учителів.

Директор організовує планування змісту та забезпечення навчально-виховного процесу, несе за нього відповідальність. До його обов'язків належить також піклування про здоров'я, безпеку учнів, про створення умов для позакласної та позашкільної роботи. Директор наділений адміністративною владою, і від уміння користуватися нею залежить його авторитет. Він не може бути консервативним виконавцем інструкцій, а мусить бути творчим керівником. Важливо, щоб він був наділений такими рисами, як демократизм, вимогливість, самовимогливість, чесність, відвертість, дипломатичність, мобільність, чуття нового тощо.

Директор школи керує роботою своїх заступників, узгоджує спільну діяльність адміністрації школи з громадськими організаціями, вчителів та учнів, відповідає за комплектування класів і працевлаштування випускників.

Одним із найголовніших напрямів його роботи є добір і керування педагогічними кадрами. У сфері його компетенції організація роботи ради школи, педагогічної ради, батьківського комітету, батьківського всеобучу, загальне керівництво методичною роботою, навчально-виховним процесом, координація позакласної роботи вчителів. Директор несе відповідальність за організацію роботи з охорони праці і техніки безпеки, забезпечення гігієни праці учнів і вчителів.

Учителем учителів називав директора школи В. Сухомлинський. „Якщо ви хочете бути хорошим директором, – писав він, – прагніть передусім бути хорошим педагогом – хорошим учителем-дидактом і хорошим вихователем не лише щодо тих дітей, яких ви навчаєте на своїх уроках, але й щодо всіх вихованців школи, довіреної вам суспільством, народом, батьками. Якщо ж ви, зайнявши посаду директора, вважаєте, що успіх залежить від якихось особливих адміністративних талантів, прощайтеся з думкою стати хорошим директором”.

Предметом особливої турботи талановитого педагога було формування творчого педагогічного колективу. На його думку, одним із секретів педагогічної творчості є пробудження в учителів інтересу до пошуку, до аналізу власної діяльності. Той, хто намагається розібратися в хорошому і поганому на своїх уроках, у своїх взаємовідносинах із вихованцями, той уже

досяг половини успіхів. На основі багаторічного досвіду В. Сухомлинський прийшов до висновку, що самою сутністю педагогічної творчості є думка, задум, ідея, пов'язані з тисячами повсякденних явищ. „Педагогічна ідея, – писав він, – це, образно кажучи, повітря, в якому парять крила педагогічної майстерності. Творча праця в нашій складній, багатогранній справі починається там, де загоряється іскра живої, трепетної думки, що шукає відповідь на питання, яке висувається життям. Без питання, без бажання знайти причинні залежності між явищами ця іскра ніколи не загориться. Питання, що запалює іскру творчості, виникає тоді, коли ти хочеш бачити свою справу, свою працю, результати своєї праці кращими, ніж вони є зараз, коли тобі не дає спокою думка: чому твої зусилля не приводять до того, до чого вони, здавалося б, повинні привести? Ви - директор школи, ви повинні, образно кажучи, повернути до колективу невідшліфований дорогоцінний камінь педагогічної праці саме тією гранню, яка відкрила б перед усіма вчителями цю думку, щоб вона схвилювала, стривожила всіх”.

Громовий Андрій Петрович:

директор міського ліцею при Житомирському державному технологічному університеті м. Житомира.

Стаж роботи на посаді директора закладу: 15 років.

Педагогічне звання: учитель-методист, доцент, кандидат технічних наук.

Нагороди, відзнаки: «Відмінник освіти України», грамоти МОМ України.

Життєве кредо Андрія Петровича: «Учити навчатися, учити працювати, учити боротися».

Ліцей створено як альтернативний заклад нового типу для становлення творчої особистості, повного розкриття здібностей і талантів учнів, гуманізації та гуманітаризації навчання.

Особливості навчального закладу:

- забезпечено умови комп'ютерної підготовки учнів на рівні I курсу технічного інституту;
- запроваджено вивчення профільних предметів вищої школи: «Основи бізнесу», «Вища математика», «Мікро- та макроекономіка», «Теорія держави та права» тощо;
- розроблена та використовується комп'ютерна програма моніторингових досліджень «Завуч».

Дорошко Марія Вікторівна:

директор міської гімназії № 3 м. Житомира.

Стаж роботи на посаді директора закладу: 5 років.

Педагогічне звання: учитель-методист.

Нагороди, відзнаки: «Відмінник освіти України».

Марія Вікторівна вважає, що гарантом успіху в роботі керівника є здоровий глузд, знання справи, упевненість у

своїх силах, здатність доводити розпочату справу до кінця. На її думку, якістю, без якої неможливе ефективне впровадження змін у закладі, є власна харизма керівника — здатність уселяти тверду віру в себе, у свої можливості. Марія Дорошко навчається сама й навчає інших. Пройшла навчання за програмами: «Підходи до централізації управління діяльністю навчального закладу», «Освітня політика та основа «Рівний — рівному». У закладі розроблена моніторингова система як інноваційний інструмент забезпечення якості освіти.

Творчо працювати Марії Дорошко допомагає захоплення поезією, власна поетична творчість.

Купрійчук Наїна Володимирівна:

директор міської гуманітарної гімназії № 23 м. Житомира.

Загальний педагогічний стаж: 39 років.

Стаж роботи на посаді директора закладу: 18 років.

Педагогічне звання: учитель-методист, «Заслужений працівник освіти України».

Нагороди, відзнаки: грамоти та подяки всіх рівнів, медаль А. Макаренка, медаль «За заслуги перед громадськістю міста» III ступеня, «Почесний громадянин міста Житомира».

Управлінську кар'єру Наїна Володимирівна починала з посади заступника директора. Уже тоді вона гаслом свого зростання обрала слова: «Знання + Дія = Професійні компетентності». Це — жінка-лідер. Її життєве кредо — служити людям і справі. Вона створила унікальний колектив сподвижників, високоталановитих професіоналів.

Для колег директор — беззаперечний авторитет, школа життєвої мужності. Завдяки постійному прагненню Наїни Володимирівни до нових освітніх технологій, нових звершень, до нових знань та якостей, а також притаманним їй далекоглядності та вмінню прогнозувати результат, гімназія завжди на крок попереду інших навчальних закладів.

Особливості навчального закладу:

- з 2006 р. гімназія має статус експериментального майданчика з географічних досліджень;

- неодноразовий переможець конкурсу «Школа року»; учасник Всеукраїнської виставки «Освіта України», Міжнародної виставки «Освіта — 2004» (Москва); як активний учасник проекту «Асоційовані школи ЮНЕСКО» з нагоди 20-річного ювілею в ЮНЕСКО гімназія нагороджена Грамотою Міністерства зовнішніх справ та МОН України;

- профіль гімназії передбачає розвиток освітнього потенціалу в різних сферах, забезпечує синтез гуманітарно-правових знань, формує мовну, інформаційну, правову, психологічну, екологічну культуру творчої діяльності;

- вивчаються іноземні мови (англійська, французька, німецька, польська, російська) з 1-го класу;

- реалізуються освітні програми: Всеукраїнський рух «Педагоги за мир та

взаєморозуміння», «Крок за кроком», «Рівний — рівному»;

- на розвитку пізнавальних творчих навичок учнів базуються інноваційні проекти: «Навчитися мистецтву жити творчо», «Світи Джозефа Конрада», «Візуальна поезія», «Родина без кордонів», «ЗМІ в моєму житті», «Діалог культур»;

- гімназія — школа повного дня із триразовим харчуванням;

- між управлінськими структурами: адміністрацією, кафедрами, соціальною та психологічними службами, учнівським гімназійним колективом, ВШДМ (вища школа дидактичної майстерності) та Школою-родиною — скоординовано дії в режимі «Розвиток»;

- створено кабінет ЮНЕСКО, етнографічний центр «Оберіг»;

- функціонує навчально-виховний комплекс між гімназією і Житомирським державним університетом імені Івана Франка;

- працює ВШДМ (вища школа дидактичної майстерності) за напрямками: «Інтерація», «Пізнання», «Модель», «Мотивація», «Нова освіта»;

- заклад співпрацює з Міжнародними недержавними організаціями «ПРЕ-ШК» і «СРЕЕМ-СР055», Міжнародною програмою «МОШОІАЮСО».

Полулях Валентина Іванівна:

директор школи-ліцею № 2 фізкультурного нахилу м. Житомира.

Загальний педагогічний стаж: 32 роки.

Стаж роботи на посаді директора закладу: 11 років.

Педагогічне звання: учитель-методист.

Нагороди, відзнаки: «Відмінник освіти України», грамоти МОН України.

На посаду директора Валентина Іванівна була призначена за поданням колективу школи, у якій працювала. Валентині Іванівні притаманні людяність, упевненість у собі, комунікабельність. Знання психології людини, розум, професіоналізм, уміння миттєво приймати нестандартні рішення, підтримка друзів і колег допомагають їй успішно втілювати в життя розпочату справу, розвивати навчальний заклад, натхненно відкривати нові горизонти. Створена під її керівництвом школа — фізкультурний осередок мікрорайону та міста.

Директор має ряд друкованих робіт, присвячених формуванню здорового способу життя учнів у сучасних умовах, теоретичним аспектам змісту фізичної освіти школярів.

Валентина Полулях — переможець міського та обласного конкурсів «Учитель року — 1985» у номінації «Російська мова та література», «Учитель року — 2002» в номінації «Керівник школи».

Особливості навчального закладу:

- розроблено та впроваджено авторську програму з фізичної культури для 1—11-х класів (5 год. на тиждень);

- упроваджено навчальні курси: «Основи педагогіки та психології», «ФОК і 3»;

програми: «Екологія і людина», «Основи медичних знань», «Етичне виховання і здоров'я»;

- до навчального плану введено предмети: «Основи хореографії», «Плавання», курс «Основи масажу»;

- впроваджено у навчально-виховний процес експериментально-бригадний метод;

- впроваджено валеологічну модель навчального дня, введено курс «Валеологія»;

- розроблено систему лікарсько-педагогічного контролю за здоров'ям учнів;

- спортивні секції працюють протягом усього календарного року;

- школа-ліцей — постійний учасник всеукраїнських науково-методичних конференцій з питань формування здорового способу життя;

- заклад має власний сучасний оздоровчо-спортивний комплекс з басейном;

- на базі школи-ліцею працюють наукове товариство «Єврика», клуб «Кругозір»;

школа стала призером на міжнародному конгресі «За майбутнє без насилля» (1998 р.).

Лашкул Галина Георгіївна:

директор дошкільного навчально-виховного комплексу № 25 м. Житомира.

Загальний педагогічний стаж: 20 років.

Стаж роботи на посаді директора закладу: 16 років.

Педагогічне звання: учитель-методист.

Нагороди, відзнаки: «Відмінник освіти України».

Галина Георгіївна працювала в школі, у міському комітеті комсомолу, обласній організації Товариства тверезості, потім — вихователем. Згодом їй було довірено керівництво новозбудованим дошкільним закладом, який через 5 років було реорганізовано в навчально-виховний комплекс.

Сучасному директорові, на думку Галини Георгіївни, мають бути притаманні професійні, особистісні, ділові якості. Серед професійних якостей їй імпонують професіоналізм, демократичність, гуманність. Особистісні — це висока культура, повага й довіра до людей, чесність, уважність, охайність і вихованість. І, звичайно, важливими серед ділових якостей є комунікативність, організованість, креативність, відповідальність, тактовність і здатність до ризику. Саме такі якості має й Галина Лашкул. Для неї характерні позитивне світосприйняття, впевненість у своїх силах і можливостях, уміння з гумором ставитися до різних життєвих і професійних проблем.

Із шкільного дитинства Галина Георгіївна винесла любов до хорового співу. Тому й доклала багато зусиль для того, щоб у закладі було організовано і дитячий, і дорослий хори.

Особливості навчального закладу:

- у структурі комплексу функціонують 6 дошкільних груп і 6 класів

початкової школи;

- розроблено і впроваджено програму моніторингових досліджень психофізичного рівня вихованців;
- з 1999 р. заклад є активним учасником постійного спільного з Житомирським НВК № 34 та Житомирським міським колегіумом психолого-педагогічного семінару-практикуму «Психолого-педагогічні проблеми управління соціалізацією дитини, учня в системі «садок–школа–колегіум – ВНЗ»;
- переможець загальноміського конкурсу «Навчальний заклад року» в номінації «Навчально-виховний комплекс» (2005 р.);
- функціонують дитячі хори «Маленькі дзвіночки» та «Джерельце» і вокальний ансамбль педагогів «Намисто», які є неодноразовими переможцями й лауреатами міських та обласних конкурсів і фестивалів;
- працюють студії: образотворчого мистецтва, хореографічна, оркестр дитячих інструментів; предметні гуртки з української та англійської мов, математики; спортивні секції з баскетболу та спортивної аеробіки;
- працюють творчі лабораторії, що беруть активну участь у реалізації колективних та авторських проєктів;
- облаштовано кабінети образотворчого мистецтва, англійської мови, практичної психології; є бібліотека та зимовий сад.

Чубінська Валентина Миколаївна:

директор середньої загальноосвітньої школи І—ІІІ ст. №7 м. Житомира.

Загальний педагогічний стаж: 37 років.

Стаж роботи на посаді директора закладу: 25 років.

Педагогічне звання: учитель-методист.

Нагороди, відзнаки: «Відмінник освіти України», грамоти МОН України, обласної, міської та районної рад.

Валентина Миколаївна закінчила Житомирський державний педагогічний інститут ім. І. Франка за спеціальністю «Учитель фізики з правом викладання англійською мовою». Колеги і батьки характеризують її як надійну, відповідальність людину і керівника з високим почуттям любові до людей. Вона оптимістично дивиться на життя і віддана школі.

Вважає, що директору мають бути притаманні любов до людей, порядність, чесність, високі професійні якості.

Валентина Миколаївна вміє поєднати фізику і лірику, іноді пише вірші, есе.

Завдяки її професіоналізму, діловим якостям, організаторським здібностям школа є однією з кращих у місті. Досвід школи з громадянського виховання та учнівського самоврядування представлений на обласній педагогічній виставці «Сучасна освіта України – 2005».

Особливості навчального закладу:

- лауреат Всеукраїнського конкурсу «100 кращих шкіл України» в номінації «Школа громадянського становлення»;

- спрямування школи – громадянське виховання та організація учнівського самоврядування;
- створено і впроваджено модель учнівського самоврядування, модель випускника школи I, II, III ст., програму роботи з обдарованими дітьми;
- навчання поглиблене і профільне, діють курси за вибором, шкільні та міжшкільні факультативи, соціально-психологічний центр, МО вчителів-предметників, класних керівників, психолого-педагогічний семінар; проводяться психологічні тренінги;
- створено авторські програми для факультативів (наочна геометрія, етика і психологія сімейного життя, естетика, математика);
- учні школи беруть активну участь в олімпіадах, конкурсах-захистах науково-дослідних робіт МАН, виставках учнівських робіт;
- працює пошуковий загін;
- діють наукове товариство «Ерудит», клуб «Інтелект»;
- є два комп'ютерні класи, кіно- та відеозали;
- заклад співпрацює з регіональною комп'ютерною школою, Європейським університетом (ЄУФІМБ).

Полівода Надія Григорівна:

директор Житомирського міського колегіуму.

Загальний педагогічний стаж: 24 роки.

Стаж роботи на посаді директора закладу: 17 років

Педагогічне звання: учитель-методист.

Нагороди, відзнаки: «Відмінник освіти України», грамоти міського управління освіти, Житомирської міської ради, обласного управління освіти, Почесний знак «За заслуги» III ступеня.

Кар'єрне зростання Надії Григорівни було дуже стрімким: у 27 років – секретар Житомирського міського комітету ЛКСМ України, а в 31 – директор школи. Багато праці було вкладено у створення колективу одноступінців, розробку й реалізацію концепції розвитку закладу в системі «дошкільний навчальний заклад – школа – ВНЗ», у самостійне ведення бухгалтерського обліку в закладі. Результатом стало створення закладу нового типу – колегіуму.

На сьогодні Житомирський міський колегіум має позитивний імідж серед громадськості, освітян міста, області, високий рейтинг серед учнів, батьківської громадськості колегіуму та міста. Надія Григорівна – директор, учитель, методист, радник.

Надія Полівода у 2000 р. закінчила магістратуру ЦППО при АПН України за спеціальністю «Менеджер організацій», курси «Навчання майбутнього керівника». Вона член Асоціації керівників шкіл України з 2000 р., двічі була обрана депутатом Житомирської міської ради, очолювала депутатську фракцію «Освітняни Житомира», брала участь у громадських слуханнях Верховної Ради з питань освіти та охорони материнства. З 2006 р. – депутат Житомирської обласної

ради, секретар постійної депутатської комісії з питань законності, правопорядку і прав людини.

Особливості навчального закладу:

- лауреат Всеукраїнського конкурсу «100 кращих шкіл України»;
- розроблено і впроваджено методичне забезпечення для філософсько-філологічного та естетично-культурного профілів навчання;
- впроваджено нові програми курсу «Прикладна економіка»;
- учні закладу – постійні учасники національних та міжнародних ігор та змагань з економіки;
- колегіум учасник проектів: «Школи відкриті світу», «Розвиток доступу до сучасних інформаційно-комунікативних технологій населення на основі партнерства між школами та комп'ютерними клубами»; програм: «Навчання майбутнього керівника», «Програма майбутніх лідерів» при Американській Раді з міжнародної освіти;
- заклад співпрацює з Корпусом Миру США в Україні; з 2000 р. – член клубу «Джуніор Ечів-мент Україна».

Сатир Юрій Дмитрович:

директор загальноосвітньої школи І—ІІІ ст. № 5 м. Житомира.

Загальний педагогічний стаж: 29 років.

Стаж роботи на посаді директора закладу: 14 років.

Педагогічне звання: учитель-методист.

Нагороди, відзнаки: «Відмінник освіти України», орден «За заслуги» ІІІ ступеня (2005 р.), почесні грамоти обласного управління освіти і науки, Почесна грамота виконавчого комітету Житомирської міської ради, грамоти міського управління освіти.

На початку своєї управлінської кар'єри Юрій Дмитрович 10 років був заступником директора з виховної роботи. Як справжній менеджер освітянської галузі, він винайшов спосіб розв'язання проблеми очолюваного ним закладу — пошуку й залучення додаткових фінансових джерел для виживання, функціонування, розвитку й процвітання школи; підвищив рівень навчального закладу. І це завдяки професіоналізму, широкій ерудиції, постійному пошуку, творчому ставленню до нового, умінню організувати працівників, впливати на якість, результативність роботи, орієнтації на активну взаємодію з колективом у всіх питаннях життєдіяльності, колегіальність у прийнятті управлінських рішень.

На думку Юрія Сатира, сучасний директор має бути комунікабельним, толерантним, гуманним, самокритичним, доброзичливим, справедливим, вимогливим до себе й до оточуючих.

Принципом успішності Юрій Дмитрович вважає слова свого видатного земляка С. Корольова: «Поганий керівник знає, що треба зробити. А гарний показує, як це зробити».

Особливості навчального закладу:

- школа є базовою з цивільної оборони в області; була переможцем конкурсу «Школа року – 2002»;
- колективом школи розроблено авторські навчально-виховні програми: «Школа — мій дім», «Сучасна освіта», «Творчий педагог», «Талановита молодь», «Здоров'я», «Світ дозвілля», «Ветеран поруч», «Милосердя»;
- для розв'язання проблем закладу, пов'язаних з оптимальним проведенням навчально-виховного процесу, створено піклувальну раду, благодійний фонд «Школа»;
- здійснюється стимулювання творчої праці педагогічних працівників; надання допомоги талановитій творчій молоді; сприяння організації та проведенню заходів, спрямованих на охорону здоров'я всіх учасників навчально-виховного процесу;
- створено потужні матеріально-технічну, науково-методичну та культурно-спортивну бази школи.

Бурилко Валентина Яківна:

директор Коростишівської загальноосвітньої школи І—ІІІ ст. № 1 ім. Г. Шелушкова Житомирської обл.

Педагогічне звання: старший учитель.

Нагороди, відзнаки: «Відмінник освіти України».

Валентина Яківна з дитинства мріяла бути вчителем. Після закінчення школи вступила до Коростишівського педагогічного училища, потім — до Житомирського педагогічного інституту.

Управлінській діяльності у рідній школі Валентина Яківна присвятила 14 років, з яких 12 — на посаді заступника директора з навчально-виховної роботи. Діяльність шкільного колективу спрямована на формування освіченої гармонійно розвиненої особистості, створення умов для її розвитку та самореалізації як громадянина України.

Особливості навчального закладу: упроваджено систему моніторингових досліджень в управлінській діяльності та навчально-виховному процесі (автор: О. Мельниченко, заступник директора з виховної роботи).

Пономарьова Галина Анатоліївна:

директор ліцею № 25 ім. М. Щорса м. Житомира.

Загальний педагогічний стаж: 34 роки.

Стаж роботи на посаді директора закладу: 23 роки.

Педагогічне звання: учитель-методист.

Нагороди, відзнаки: «Відмінник освіти України», грамоти МОН України, Житомирської облдержадміністрації, обласного управління освіти, медаль А. Макаренка.

Галина Анатоліївна вважає себе успішною людиною, бо правильно вибрала мету життя. Ефективно працювати Галині Пономарьовій допомагають постійна самоосвіта, самовдосконалення, наполеглива праця, висока загальна ерудиція, глибокі знання з

фаху, педагогіки, психології та вікової фізіології; співпраця з командою, колегами, батьками, які відчують її взаєморозуміння та підтримку.

На думку Галини Анатоліївни, директор повинен розвивати те, що є кращим у людині, вести за собою, уміти налагоджувати стосунки з людьми, бути відповідальним, любити людей, цінувати свій колектив, бути тонким дипломатом, уміти створити команду, відкрити унікальність кожного і просто бути харизматичною людиною.

Галина Анатоліївна є депутатом міської ради, головою депутатської комісії з освіти, культури, духовності та спорту. Вона — делегат II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти, член колегії обласного управління освіти, член міської, обласної атестаційних комісій, голова методичного об'єднання керівників шкіл міста та член делегації з обміну в рамках фундації Фещенка-Чопівського у Вашингтоні.

Особливості навчального закладу:

- поглиблено вивчається біологія, основи екології та економіки;
- випереджувально вивчається математика;
- розроблено проекти: «Зона турботи», «Культурна спадщина», «Я та мої права», «Екологічні проблеми людства», «Моя родина», «Я — особистість», «Я і Україна», «Я, Земля, Всесвіт», «Я і Ми», «Я і Природа», «Ліцей і сім'я»;
- навчання учнів проводиться за системою Ей Пі;
- з 2002 р. ліцей є членом проекту асоційованих шкіл ЮНЕСКО;
- заклад є членом науково-виробничого комплексу «Полісся» при Житомирському державному університеті імені Івана Франка;
- створено наукове товариство учнів «Еврика»;
- працює школа молодого вчителя «Паросток»;
- діє соціально-психологічна служба;
- функціонують клуби: «Кругозір», «Ветеран живе поруч», «Красзнавець», «Ерудит», «Муза», «Ровесник», «Юнек», «Полісяни», «Демос»;
- діють гуртки: «Валеологічний», «Я і природа», «Рівний — рівному», «Дебати», «Я знаю, я можу»;
- партнери ліцею в спільній навчально-виховній діяльності: регіональна спілка підприємств «Срібна вежа», Київський міжнародний університет, рада ветеранів району, корпус миру школи АШЮ, кінотеатр ім. І. Франка, рух «Педагоги за мир та роззброєння», міжнародна організація «Чорнобиль — Тюбу», обласний музично-драматичний театр ім. І. Кочерги, спілка воїнів-інтернаціоналістів.

Діяльність навчально-виховних закладів Житомирщини орієнтується на Європейські стандарти розвитку системи освіти. Одним із завдань, яке стоїть перед ними, є формування особистості, виховання її наукового світосприйняття, творчих здібностей, що забезпечує її життєву та соціальну компетентність. Як бачимо, це завдання успішно вирішується педагогічними колективами Житомирської області.

3.2. Педагогічні проблеми зони радіологічного контролю Житомирщини

Прошло 22 роки після аварії на ЧАЕС, а екологічні, медичні, психологічні і соціальні наслідки ще довго впливатимуть на життєдіяльність індивідів зони радіологічного контролю. Дослідження медиків, психологів, соціологів, матеріали міжнародних конференцій щодо медичних і соціально-психологічних наслідків Чорнобильського лиха показали, що «суб'єктивні чинники» впливають на самопочуття людей, психічний стан, оцінку радіаційного ризику, рівень соціального напруження в різних регіонах зони Чорнобильської катастрофи.

З метою вивчення впливу наслідків аварії на ЧАЕС на здоров'я і розвиток дітей у 1990 році було відкрито Український науковий центр радіаційної медицини (УНЦРМ) АН та АМН СРСР. У цьому ж році почала діяти програма «ЮНЕСКО-Чорнобиль», у яку входило понад 100 проектів у галузі освіти та культури. У 1991 році ця програма була реорганізована Інститутом психології МНО під керівництвом О. Киричука і групою науковців ІПМНО у науково-практичний центр «Діти Чорнобиля». У цьому ж році творчим колективом Центра діагностики та корекції ПФС НДІ психології проведені експериментальні роботи і були отримані статистичні підтвердження негативних розпізнавальних ознак ПФС (психофізіологічний стан) дітей з ЗЖРК (зони жорсткого радіаційного контролю). До проведення зазначених досліджень були залучені і викладачі психолого-педагогічних кафедр Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка (керівник наукової проблемної групи – доцент, кандидат психологічних наук Л. Кобзар). Подальші дослідження шляхів і умов, що забезпечують їх ефективність, впровадження ефективних освітньо-виховних методик роботи з дітьми зони посиленого радіологічного контролю Житомирської області здійснює творча лабораторія кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка (завідувач кафедрою – доктор педагогічних наук, професор М. Левківський).

Тривожність у постраждалого населення носить масовий (89%), довготривалий характер і не має тенденції до зниження протягом післяаварійного періоду. Високий рівень тривоги про можливий вплив радіації погіршує самопочуття людини, що призводить до послаблення здоров'я. Серед дітей і підлітків Чорнобильського регіону перевантаження «стресрегулюючих систем» є передумовою для виникнення психічних розладів, збільшення психосоматичних захворювань і порушень у статевому дозріванні.

За результатами спостережень медиків і психологів, у молодших школярів помітним був психотравмуючий вплив екологічної зміни – радіації, погане самопочуття, ослаблене здоров'я. Екологічні проблеми викликали негативні переживання більше, як у 60% дітей, у 67% - ослаблене здоров'я і погане самопочуття. Поряд із труднощами, що пов'язані з екологічною проблемою і здоров'ям, діти переживають і багато суто дитячих проблем, які теж

потребують свого вирішення. Аналіз важких ситуацій в житті молодших школярів виявив рангове місце ситуацій: на першому – погане здоров'я і самопочуття; на другому – переживання із-за екологічних проблем; на третьому – складності у засвоєнні нових знань; далі – невміння долати конфліктні ситуації, надавати допомогу іншим, порушення самосвідомості і самооцінки, обмеження життєвих перспектив (вони вважають, що мало проживуть і не планують своє віддалене майбутнє), відчують почуття страху, напружені взаємини з дорослими, невміння миритися з друзями. Переживання страху посідає 9-е місце, а почуття самотності – 13-е. Це пов'язано з тим, що більшість дітей виховуються в повних сім'ях і проблема розлуки з близькими людьми в результаті розлучення або їх смерті займає у молодших школярів 15-е місце. До переліку важких ситуацій відносять напружені взаємини з однолітками

Майже кожна восьма дитина має стан депресії, інші – емоційну нестійкість, тривожність, песимізм в оцінці майбутнього, очікування хвороби, виникають стреси, конфлікти, кризи. Все це призводить до соматичних захворювань та має ряд психологічних наслідків. Тому такі діти крім лікування потребують проведення активної медико-психологічної реабілітації та психолого-педагогічної корекції.

На Житомирщині з цією метою створена лікувально-оздоровча база на 1660 місць у лікувально-санаторних центрах радіаційного захисту “Богунія”, “Дениші”, “Зарічани”, “Кам'яний брід”, “Полісся”, де є такі відділення: кардіологічне, неврологічне, пульмонологічне, ортопедичне, офтальмологічне, ендокринологічне, гастроентерологічне, імунологічне та дитяча гінекологія.

Серед основних тенденцій в розвитку учнів молодшого шкільного віку у системі міжсуб'єктних взаємодій дитини з оточуючим середовищем насамперед можна виділити неперервну зміну моментів фізичного, психічного, соціального і духовного становлення. Порушення і викривлення, які виникають на різних рівнях цієї взаємодії, викликають порушення і викривлення в розвитку дітей, особливо молодшого шкільного віку.

Відхилення в розвитку і поведінці спостерігається у сфері фізичного розвитку. Це хронічні захворювання, зниження рівнів фізичної підготовленості, слабка натренованість, зниження рівня фізичної працездатності.

У сфері психічного розвитку – стрес, від якого не можна “втекти”, деформація вищих психічних функцій, фрустрація, швидка втома, утруднення в організації самостійної діяльності, погіршення емоційного стану, мотивів діяльності і поведінки.

У сфері соціально-психологічного розвитку спостерігається соціальна дезадаптація, агресивність, схильність до конфліктів, низький рівень когнітивної складності соціальної перцепції і емоційної готовності до взаємодії, високе почуття психологічної єдності з близьким соціальним оточенням (батьком, матір'ю, вчителями, друзями, звуження простору соціальних взаємин, що веде за собою обмеження можливості накопичення соціального досвіду, в тому числі гуманних взаємин.

У сфері духовного розвитку відхилення виявляються в екзистенціональній кризі, девальвації сенсу життя, загальнолюдських, культурно-національних та індивідуальних цінностей, таких як перевага фізично-оздоровчої діяльності; у зниженні значущості соціальної комунікативної активності, домінуванні цінностей ситуативного побутового характеру, у зміщенні на матеріально-досугову сфери.

Від аварії на ЧАЕС в Житомирській області постраждало всього 346698 чоловік, з них дітей – 75868, у тому числі шкільного віку (7–18 років) – 52418, дошкільного віку (0–7) – 23450.

У зоні радіаційного забруднення області функціонує 164 дитсадки, в яких дошкільною освітою охоплено 7857 дітей відповідного віку, що становить 46,2% від їх загальної кількості. Для дітей з фізичними чи розумовими відхиленнями в стані здоров'я працює лише 17 груп компенсуючого типу. Найнижчий відсоток охоплення сільських дітей дошкільною освітою в Малинському (15,4 %) Ємельчинському (10,1 %), Лугинському (21,7 %) районах. Діти, особливо сільської місцевості, не відвідують дошкільні заклади через виплату їх батькам компенсації на дитяче харчування, а також через відсутність працюючих дитсадків.

У 2007–2008 н.р. у районах забрудненої зони діє 271 загальноосвітній навчальний заклад, в яких навчається 43420 школярів, 42666 з яких мають статус потерпілих від аварії на ЧАЕС, що становить 98,2 % від їх загальної кількості. 754 учні не мають означеного статусу. (Додаток, Табл. 4).

У 1991 році в зоні радіаційного забруднення працювало 1407 педагогічних працівників, в 2006–2008 роках – 3119 (75,9 %), із них з вищою освітою – 2574 (85,8 %) вчителів. За цей період майже на 10 % зріс освітній рівень вчителів з вищою освітою.

Хоч у цілому освітній ценз учителів порівняно з 1991 роком зріс, в окремих категоріях маємо спад (історія, географія, фізвиховання). Великою залишається плінність педагогічних кадрів із загальноосвітніх закладів радіаційного забруднення. Внаслідок цього збільшилась кількість вчителів, які працюють не за фахом, та відбулось залучення до педагогічної роботи вчителів-пенсіонерів. У 1991 році працювало 290 вчителів-пенсіонерів, у 2006 – їх число зросло до 795 (майже в 3 рази).

У «Положенні про порядок організації оздоровлення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 липня 1995 року № 498) наголошується на необхідності щорічного санаторно-курортного лікування та відпочинку дітей у лікувально-оздоровчих центрах та залучення до цієї роботи органів охорони здоров'я, освіти й соціального захисту населення.

Організаційну роботу щодо оздоровлення та санаторно-курортного лікування населення Житомирщини здійснює Центр організації, координації та фінансування оздоровлення постраждалого внаслідок Чорнобильської аварії населення області при обласному управлінні з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи

облдержадміністрації на підставі результатів щорічного медичного обстеження постраждалих осіб спільно з органами охорони здоров'я, освіти і науки, відділами у справах сім'ї, молоді та спорту, райдержадміністраціями і міськвиконками.

На Житомирщині з цією метою створена лікувально-оздоровча база на 1660 місць у лікувально-санаторних центрах радіаційного захисту, що приймають дітей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Виділяють три типи названих закладів, що працюють цілий рік, які приймають дітей віком 7-15 років та мають різні відділення за профілями:

- дитячі санаторно-лікувальні центри: “Лісовий берег” (м. Житомир, Корбутівка); “Зарічани” (м. Житомир, Зарічани); “Дениші” (Житомирський р-н, с.Дениші); “Богунія” (м. Житомир, Богунський р-н); “Кам'яний Брід” (Барановський р-н, смт. Кам'яний Брід);

- санаторії-профілакторії: “Синтетик” (м. Житомир, Корбутівка); “Електрон” (м. Житомир, Корбутівка); “Дубрава” (Бердичівський р-н, с.Скрагівка); “Нива” (Володарсько-Волинський р-н);

- пансіонати з лікуванням: “Полісся” (м. Житомир); “Тетерів” (м.Коростишів).

Метою комплексної реабілітації лікувально-оздоровчих закладів є не лише відновлення фізичного здоров'я, а й поновлення особистісного і соціального статусу вихованців. В основу комплексної реабілітації покладено принцип організаційно-технологічного поєднання програм медичної, психолого-педагогічної та соціальної реабілітації. Кожна з цих програм реалізується методами і засобами діагностики, корекції (сукупність педагогічних та лікувальних засобів) і профілактики. Комплекс застосування різноманітних діагностичних, корекційних та профілактичних заходів має синергетичний ефект, тобто ефективність взаємопов'язаних реабілітаційних впливів значно перевищує ефективність тих самих впливів у разі їх застосування окремо.

Лікувально-оздоровчий заклад діє як єдиний соціальний організм, де діти перебувають цілодобово. Тому завданням кожного педагогічного колективу є організація і здійснення процесу навчання, забезпечення неперервного виховного циклу, створення атмосфери комфорту, сприятливого середовища для розвитку дитини, а також надання їй допомоги в особистісному розвитку. А максимальне розкриття індивідуальності дитини, її потенційних можливостей має забезпечувати правильно організований розпорядок дня, організація побуту, прогулянок, харчування тощо. Не в кожному лікувально-оздоровчому центрі може бути організований навчальний процес, але якщо він є, то триває стільки ж, як і в звичайній школі. Навчальна програма оздоровчих закладів передбачає проведення уроків за основними дисциплінами. Тривалість кожного уроку 35 хв., а кількість уроків – 2-4 на день, що дозволяє уникнути шкідливого перевантаження. На уроках здійснюється розвиток таких властивостей і якостей особистості, які сприяють вихованню гуманних взаємин: доброзичливості, дисциплінованості, тактовності, співробітництва, співчувати, уміння слухати, допомагати іншим та багато інших.

На початку кожного заїзду педагоги проводять заходи, що сприяють виявленню фізичних і творчих здібностей та природних нахилів дітей. Потім планують свою роботу так, щоб діти мали можливість якомога краще проявити себе, тим самим стимулюючи розвиток їх кращих якостей..

Досвідчені педагоги надають консультативну допомогу в навчально-виховному процесі. Проводяться ігри та спортивні змагання, екскурсії, концерти, свята. Створені необхідні умови для проведення виховної роботи: є ігрові кімнати, спортивні зали, необхідний дидактичний матеріал. Діти проявляють активність, ініціативність у проведенні виховних заходів, беруть участь у самоврядуванні, суспільно корисній праці. Вихователі вселяють віру в видужання, встановлюють дружні стосунки. Спільна робота медиків, вихователів та педагогів створює умови для виховання гуманних взаємин між дітьми. Вихідною умовою активно-дієвого гуманного ставлення учнів до однолітків є розвиток у них здатності до співчуття і співпереживання іншому, а також досвід радісних переживань та задоволення від безкорисливої турботи про інших.

Лікувально-педагогічний вплив на дітей, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, забезпечується тісним взаємозв'язком педагогів, психологів, медичних працівників. Всі етапи застосовуються одночасно, тому що медпрацівники, психологи, педагоги розробили свої програми роботи з дітьми на весь термін перебування в лікувально-оздоровчих закладах. Для роботи з дітьми, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, підбираються спеціально підготовлені фахівці, яким притаманні гуманні якості і властивості особистості – людяність, справедливість, демократичність, толерантність, чуйність, милосердя та багато інших.

Проживання і професійно-педагогічна діяльність у зоні радіологічного контролю є сильним стресогенним фактором для людини. З психологічної позиції вчитель потрапляє в ситуацію перманентної кризи, постійного психічного перенапруження, що призводить у кінцевому результаті до невротизації, порушень у сфері мотивації професійної діяльності, деформації взаємовідносин з іншими людьми, в тому числі з учнями. Важливо, що виснаження пристосувальних можливостей організму, зниження його стійкості до зовнішніх впливів, до захворювань, втрата сил і відмова від боротьби залежить від характеру несприятливих для організму зовнішніх факторів та від особливостей самої особистості, характеру оцінки нею стресової ситуації, ставлення до неї.

Як показують результати досліджень, третина вчителів у взаєминах з учнями проявляє егоцентризм, зосередженість на власних проблемах і потребах; приховану або відверту агресивність по відношенню до учнів; догматизм або формалізм; ригідність та стереотипність педагогічних методів і прийомів виховання; статусне домінування вчителя, “суб’єкт – об’єктні” відносини між ними і учнями. Для цієї групи вчителів притаманний загальний негативний фон психічного життя, зниження рухливості, швидкості і темпів здійснення психічних функцій, відчуття неадекватної ситуації втомлюваності,

погіршення стану здоров'я; загальна невдоволеність умовами життя та професійно-педагогічною діяльністю, яка і матеріально, і морально стимулюється незадовільно, низький статус педагога. Все це призводить до підвищеного рівня тривожності і невротичності.

Вищу професійну адаптованість, більшу задоволеність роботою і життям виявляють ті вчителі, в педагогічній діяльності яких домінує орієнтація на особистісно-діалогічні взаємини з учнями, прагнення реалізувати себе в педагогічній діяльності, прояв інтересу до змісту своєї діяльності.

3.3. Діяльність громадських педагогічних організацій Житомирщини

Діяльність сучасних громадських педагогічних організацій та об'єднань на Житомирщині проходить в умовах кардинальних змін в області (перехід до ринкової економіки, відсутність матеріальних засобів для ефективної діяльності, демократизація відносин).

У цих складних умовах учителі традиційно залишаються просвітителями, які прагнуть до самостійної діяльності та творчості. Вони створюють та ефективно працюють у громадських педагогічних об'єднаннях Житомирщини.

Аналіз діяльності громадських організацій та об'єднань учителів свідчить, що вони ефективно вирішують актуальні проблеми сьогодення, спираючись на свій творчий потенціал та досвід.

➤ Міська громадська організація „Жіноча рада” (Новоград-Волинський, ЗОШ № 4). Членами ради є представники шкіл Новоград-Волинська. Найбільш цікава акція Ради – проведення щорічно „Свята квітів” у Новоград-Волинську. У школах Рада допомагає проводити шкільні свята, наприклад День Школи. Керівництво Ради знаходиться в ЗОШ № 4. Вона допомагає неповним сім'ям з дітьми-інвалідами, сім'ям з батьками-інвалідами, багатодітним сім'ям. Форми роботи: зустрічі за „круглим столом”, читацькі конференції, консультаційні пункти „виникло питання”, семінари – практикуми, практикум „Ділові ігри”, виставки „Світ захоплень сім'ї”, „Вироби сімейних кулінарів, родинних ремесел, сімейних колекцій”.

➤ Міська громадська організація вчителів „Романівське надвечір'я” (с.Романів, керівник Л.Б. Кучинська). Організована за ініціативою вчителів Романівської гімназії. Найбільш цікава форма роботи – допомога вчителям-пенсіонерам „Кому за п'ятдесят”. Організація проводить тематичні вечори, зустрічі, конкурси пісень. У результаті роботи вчителів формується національна самосвідомість, формується відчуття своєї причетності до історії держави, патріотизм.

➤ Міська громадська організація „Клуб вихідного дня” (м. Олевськ, керівник Ю. Покорська). Керівництво клубу знаходиться в районному кабінеті освіти та виховання у м. Олевську. Члени цієї організації обмінюються своїми творчими доробками, складають та виконують пісні та вірші. Організація активно впливає на самоосвіту вчителів, виховує мотивацію постійного оновлення знань та вмій у вихідні дні, після закінчення робочого дня.

➤ Фонд сприяння освіті (А. Шегада, ЖОІППО). Організовано за ініціативою Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Фонд сприяє залученню та розподіленню коштів на науково-методичні та святкові заходи шкіл Житомирщини. Спонує учнівські та вчительські конкурси, друкує науково-методичну літературу творчих учителів Житомирщини. Бере участь у стимуляції діяльності краєзнавчо-пошукової роботи вчителів та учнів, допомагає у музейній роботі, яка ведеться на базі шкіл.

➤ Міська громадська організація „Освіта” (м. Житомир). Проводить науково-методичну роботу з питання формування талановитої молоді на основі концепції функціональної асиметрії мозку, експерименти проводять у школах м. Житомира, м. Новограда-Волинського та в школах Народицького району. Організація впроваджує проекти, які пов'язані з формуванням молодіжних лідерів серед учнів, студентів, вчителів.

➤ „Обласне педагогічне товариство” (голова – І. Якухно, м. Житомир). Організоване за ініціативою Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти „Педагогічне товариство” займається проблемами покращення матеріальної бази загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризацією, забезпеченням підручниками, картами та посібниками шкіл Житомирщини. Збирає дослідницький матеріал, який є предметом аналізу спеціальної аналітично-дослідницької групи. Визначаються найбільш вдалі види діяльності та форми співробітництва між сім'єю та школою, які вдалося виділити в процесі співбесіди з класними керівниками та іншими працівниками школи. Оцінюється їх результативність, згідно з рекомендаціями після колективного обговорення використовується апробований перспективний педагогічний досвід.

➤ Житомирська обласна громадська асоціація директорів позашкільних закладів (М. Полівода, Центр дитячої творчості). Ініціатором створення цієї організації є Центр дитячої творчості м. Житомира. Організація проводить виставки досягнень учителів та дітей, організовує творчі конкурси, стимулює пошуки та розвиває таланти у вчителів та учнів. Створена консультативна служба, де вчителі, класні керівники можуть одержувати рекомендації, консультації, методичну допомогу, розв'язуючи задачі співробітництва сім'ї і школи. В неї входять досвідчені класні керівники, вчителі-предметники, психолог, батьки.

➤ Міська асоціація керівників шкіл (м. Житомир). Співпрацює з обласною громадською організацією директорів шкіл (Н. Костриця, ЖОІППО). Ініціатором створення цих структур є Житомирський інститут післядипломної педагогічної освіти. Найбільш перспективною акцією цих структур є виявлення творчих здобутків шкіл, визначення шкіл-лідерів, стимулювання творчого потенціалу директорів шкіл міста та області. Створюються творчі групи, які об'єднують учителів та батьків, що можуть здійснити педагогічні форми

взаємодії для розв'язання конкретної педагогічної задачі в класі, у групі дітей, у масштабах паралелей класів або всієї школи.

➤ Міська правозахисна громадська організація „Вчителі за демократію та справедливість” (м. Житомир). Організація створена педагогами, психологами, соціальними працівниками м. Житомира. Головним заходом організації стала педагогічна рада „ Вчитель – учень – розвиток демократичних відносин” (2008р.). Питання педагогічної ради були наступні: „Кодекс честі вчителя”, „Демократичні принципи в освіті”, „Потреби наших дітей”. Було проведено соціологічне опитування з проблеми потреб дітей, відносини між учнями та вчителями, студентського і міністерського самоврядування в Україні, позиції педагогів на проблему авторитаризму і партнерства у навчальних закладах. Організація визначила кодекс честі вчителя та демократичні принципи в освіті: учитель має право на свободу совісті, на вільне висловлювання власних поглядів і переконань відповідно до морально – етичних норм, на захист фахової честі та гідності. Основні моральні якості вчителя: бути чесним, порядним, уникати всього, що може зашкодити власному авторитетові, любити своїх учнів, сприяти їхньому інтелектуальному та моральному становленню, у кожному бачити особистість, бути гуманістом, де гуманізм визначається як ставлення до людини як до вищої цінності на землі; щиро цікавитися справами іншої людини, бути доброзичливим, допомагати порадою, співчувати горю, визнавати право кожного на щастя; виховувати в собі доброту, чуйність, сердечність, ввічливість, шляхетність, делікатність, самовідданість, вимогливість до себе; любити Батьківщину; доводити це результатами власної праці; мати почуття власної гідності; шанобливо ставитись до учнів, колег, батьків; дотримуватись моральних та етичних норм суспільства, свого колективу. Учитель не має права принижувати честь і гідність учнів і колег; зневажати інші народи та культури; залучати дітей до праці, яка непередбачена загальноосвітніми програмами, навчальним планом і статутом школи; визначати навчальні навантаження, які перевищують норми, затверджені органами охорони здоров'я; зазіхати на гідність учителя, учня, батька.

➤ Міська організація профспілки вчителів (м. Житомир, директор ЗОШ №17). Керівництво організації – це вчителі-новатори ЗОШ № 17 м. Житомира. Ця організація бере активну участь у соціальній сфері життя вчителів міста. Завдяки цій організації були встановлені та видані грошові доплати вчителям Житомирщини. Активісти профспілки брали участь у роботі скаутського табору „Зимова казка-2008”, що проходив у Зарічанському лісництві Житомирської області. Організація надає кваліфіковану допомогу та підтримку в складних педагогічних та життєвих ситуаціях, інформує вчителів про шкільне життя, про освітній процес, про всі можливості, які вчитель може використовувати для освіти та справедливого розв'язання конфліктів.

Громадські педагогічні організації та об'єднання на Житомирщині вносять свій вагомий вклад у демократизацію педагогічних відносин у вчительському середовищі. Учителі та вихователі проводять заходи з питань збереження

традицій сім'ї, поширюючи ідею міцної сім'ї як основної цінності суспільства. Активно проводиться робота з пенсіонерами-вчителями, організовується краєзнавчо-пошукова робота вчителів, впроваджуються технології роботи з обдарованими дітьми. Обов'язковим компонентом усіх громадських організацій учителів є організація культурно-виховної роботи (поширення творчих здобутків, концерти, різноматематичні вечори).

3.4. Професійно-технічна освіта Житомирщини

Професійно-технічна освіта Житомирщини має свою історію, нерозривно пов'язану з розвитком усієї галузі освіти в Україні.

У давні часи виробництво ремісничих товарів, продуктів харчування, предметів побуту залежало від специфічних умов Полісся та відносної ізоляції краю. Значні запаси деревини листяних і хвойних порід, вихід на денну поверхню гранітів, габро- і лабрадоритів, поклади болотної залізної руди, інших мінералів, коштовного та напівкоштовного каміння, пісковиків, пірофіліту, білої та рудної глини, піску забезпечували розвиток виробництва ремісничих товарів. Бідність супіщаних, підзолистих ґрунтів спонукала до пошуку шляхів ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва. А певна віддаленість від традиційних руйнівників-степовиків та шляхів їх кочів'я створювала умови для історичної передачі знань, умінь від батька до сина, родинного учнівства.

Загадковим, оповитим таємницею було для людей вміння поліщуків добувати і обробляти метали, скло, ткати і фарбувати тканини, точити дьоготь, вирубувати з каменю різноманітні вироби, що потребувало на той час значних знань. Певно, саме це дало підстави вважати їх чаклунами, характерниками, ворожбитами, яким допомагають темні сили¹⁰¹.

І хіба ж то не диво було: у маленьких печах-домницях виплавляли вони залізо з намітої на болотах руди, витягували з нього дріт, виробляли знаряддя праці та зброю. Легендами овіяні поліські крицеві (харалужні) двосічні мечі, згадується про них і в „Слові о полку Ігоревім”.

До наших днів дійшли, як відгомін віків, назви понад сорока поселень з основою „руда”: Рудня, Руда, Рудокопи, Рудня-Городище тощо.

Кварцовий пісок, вода, крейда і деревина були сировиною для гутного виробництва скла, посуду і прикрас.

Гончарство як ремесло носило традиційний характер ще з часів неоліту.

З каменю і дерева тесали поліщуки своїх богів, будували житло і храми. Саркофаги, карнизи та інші оздобы Софійського Собору і Золотих воріт у Києві виготовлені з овруцького кварциту, а прясельця з овруцького шиферу (пірофіліту), вироблені майстрами цього краю, археологи знаходять від Скандинавії до степів Монголії.

Будівничі, ткацькі, шевські, чинбарські й кушнірські, бондарські та столярні ремесла назавжди залишили свій слід в історії краю у прізвищах

¹⁰¹ Костиця М.Ю., Костиця Н.С. Природа і матеріальна культура Житомирщини. – Житомир: М.А.К., 1999.

місцевих жителів: Бондарчуків, Кушнірів, Гончаренків, Кравчуків, Майдановичів і т. д. А промисел дьогтю, поташу, виробництво скла – у чисельних топонімічних назвах: Стара Буда, Поташня, Зольня, Попільня, Гутнянське, Стара Гута тощо.

У середні віки поширення Магдебурзького права на міста України призвело до заміни сімейного ремісничого виховання на цехове.

Кожен майстер цеху мав 2-3 підмайстрів (товаришів, челядників) і 2-7 учнів. Внаслідок розподілу праці виділився ряд самостійних професій. Так, виробництвом поташу і селітри на „будах” займалися поливачі, будники, бочкарі, колісники, воштарі, коритники, вучильники – усього до 13 професій¹⁰².

Підтвердженням цехової організації ремісників навіть у невеликих поселеннях є те, що, наприклад, у Ружинському районі до наших днів збереглось прізвище Цехмейструк. Воно вказує на існування корпорації майстрів на чолі з цехмістром (цехмейстром).

А це означає, що цехова професійна освіта розвивалась не тільки у містах, а й по всій території краю.

Після відміни кріпосного права у Росії поглибився процес спеціалізації виробництва. До традиційних форм родинного і цехового професійного навчання поступово почала долучатись підготовка робітників у спеціальних навчальних закладах.

У 1871 році в Андрушівці відкрито училище підготовки робітників для місцевого цукрового заводу Миколи Терещенка.

Газета „Волынские губернские новости” від 22 травня 1874 р. повідомляла про збільшення уваги „... к введенному не далее как два года назад обучению ремеслам воспитанников Житомирского Сиротского дома”.

Відкриваються класи і майстерні в сільській місцевості, але, як правило, відомості про них дійшли до наших днів лише в узагальненому вигляді.

У 1896 році єврейською общиною в м. Житомирі збудовано двокласне училище, де діти здобували професію бляхаря (у приміщенні цього училища нині розміщено кабінети для теоретичних предметів та адміністрації ПТУ № 1).

У 1898 році в Житомирі засновано Волинське товариство виправних притулків. Цікаво, що навчання столярів у ньому здійснювалось на засадах диференціації та ступеневої освіти: міських дітей готували до подальшого навчання у меблевих майстернях, а сільських – як столярів для села. З 1899 року в притулку ввели навчання з пошиття та ремонту чобіт.

Початок ХХ ст. потребує розвитку технічної освіти, кваліфікованої підготовки робітників для виробництва, що розвивалось швидкими темпами.

Земства організовують лекційну освіту для селян. Саме таким чином землеробів вчать використовувати нові технології сільськогосподарського виробництва, застосовувати добрива, дотримуватися сівозміни. Діють дві сільськогосподарські майстерні, в яких учні здобувають технічні знання.

¹⁰² Нариси з історії технічної освіти на Житомирщині / За ред. Б.А. Кругляка. – Житомир: ЖІТІ, 1997.

Відкриваються ремісничі класи при початкових школах і училищах у Житомирі, Новограді-Волинському, при Мировіпольській церковнопарафіяльній школі. А 1 липня 1911 р. в губернському центрі, котрим був тоді Житомир, вперше відкрито казенне нижче ремісниче училище. У ньому було лише два класи, де учні набували теслярсько-токарних та слюсарно-ковальських умінь.

Управління професійною освітою здійснювалося дирекцією народних училищ Волинської губернії. У її звіті за 1915 р. „Про стан навчальних закладів” зазначалося, що в понад 60 класах і відділеннях загальноосвітніх навчальних закладів діти оволодівали ручною та оправочною справою, плетінням кошиків, їх учили виконувати різні трудові операції.

У 1910 р. Федір Терещенко у с. Червоному, неподалік Андрушівки, створив майстерню з будівництва монопланів. Випробовувала їх перша жінка-пілот Л. Галанчикова. Часто приїздив у майстерні всесвітньовідомий майстер пілотажу П. Нестеров¹⁰³. У 1922 р. на базі авіамайстерень відкрито професійну школу – сільськогосподарське училище (СГУ).

Після громадянської війни на Житомирщині працювала лише одна приватна технічна школа, відкрита у 1918 році. Проте вже в 1919 р. було одержано кошти для відкриття 6 професійних шкіл та Житомирського робітничого технікуму.

Того ж року при Житомирській вищій ремісничій школі створена майстерня з виготовлення ткацьких і мотузяних верстатів та інструментів для потреб інших професійних шкіл області за цінами, нижчими від ринкових. Вона обслуговувала навчальну ткацьку майстерню в с. Висока Піч, ремісниче, художньо-промислове училище та міську ремісничу школу в м. Житомирі, агрономічно-промислове училище в Нов. Волинському повіті¹⁰⁴. Центрами профтехосвіти стали в цей час Перша і Друга профтехшколи та поліграфічна школа, у яких загалом навчалось 514 учнів.

У 1924/1925 навчальному році на Житомирщині вже діяло 9 профтехшкіл та індустріально-механічна школа, створена внаслідок злиття механічної, будівельної та хімічної профшкіл. У них навчалось 1565 осіб. Професії, які можна було здобути тут, насамперед орієнтувались на виробництво промислових товарів повсякденного попиту, ведення господарства на селі. Проте вже в кінці 20-х років велика увага приділялася напрямам навчання, зорієнтованим на потреби промисловості. Однією з причин стала близькість кордону, розквартирування в Житомирі, Бердичеві, Новограді-Волинському та інших містах військових частин, в тому числі механізованих.

У цей час (1930 р.) в названих вище містах ряд семирічок було перетворено на фабрично-заводські, а при загальноосвітніх школах утворено класи ФЗО. У сільській місцевості відкриваються класи для колгоспної молоді при семирічних школах (ШКМ). Професійну освіту вже здобували 6000 осіб, а мережа закладів включала до свого складу різноманітні за формою і підпорядкуванням об'єкти. Йшов безупинний процес їх перейменування, об'єднання, перепрофілювання.

¹⁰³ Нариси з історії технічної освіти на Житомирщині / За ред. Б.А. Кругляка. – Житомир: ЖІТІ, 1997.

¹⁰⁴ Державний архів Житомирської області. – Ф.Р.33. – Оп. 33, 2. – Спр.26. Арк. 33-34.

Понад 30 відсотків викладачів мали вищу освіту, а майстри-інструктори – значний стаж роботи та професійно-технічну освіту¹⁰⁵.

З 20-х – початку 30-х років ведуть свій родовід такі професійно-технічні навчальні заклади області, як Головинське вище професійне училище нерудних технологій, ПТУ № 4 м. Бердичева, Житомирський професійний ліцей легкої промисловості, ПТУ № 30 с. Турчинівки, Андрушівський професійний ліцей, ПТУ № 35 м. Овруча та ПТУ № 36 м. Малина.

Перебудова виробництва країни на військові рейки у передвоєнний період вимагала перетворення значної частини сільськогосподарських закладів на училища механізації сільського господарства. У них готували трактористів як майбутніх водіїв танків, тягачів, а ФЗУ при заводі „Автозапчастина” готувало спеціалістів для оборони, практично не приховуючи цього. Збільшується кількість училищ, де починають навчати фахівців з ремонту та експлуатації автомобілів, зв'язку, будівництва (на території області будувалась прискореними темпами прикордонна оборонна лінія). Під час Великої Вітчизняної війни значна кількість ремісничих і технічних училищ Житомирщини була евакуйована на схід. Але вже в 1944 р. у частині з них почали роботу з професійної підготовки молоді.

У жовтні 1945 р. в області працювало 5 ремісничих училищ і 5 шкіл ФЗН: у Житомирі, Бердичеві, Токареві, Андрушівці, Довбиші та інших населених пунктах. До систематичного оволодіння професіями приступило 2 448 юнаків і дівчат¹⁰⁶.

Випускники професійно-технічних навчальних закладів не тільки відбудовували господарство регіону, забезпечували виробництво машин, устаткування, їх обслуговування та ремонт, виробляли скло, порцеляну і фаянс, добували й обробляли граніт та інші корисні копалини, але й направлялись на відбудову шахт Донбасу, господарських і житлових об'єктів міст України, всього Радянського Союзу. Так, із 13 тис. молодих людей, вивезених у 1945 р. на Донеччину, 2 000 юнаків і дівчат були випускниками професійно-технічних навчальних закладів.

Середині 50-х і початок 60-х років для системи професійно-технічного навчання області позначились двома характерними явищами: сільськогосподарські училища готували спеціалістів для освоєння цілинних земель і проведення меліорації. Збільшувалась кількість будівельних закладів і учнів у них для задоволення зростаючих потреб житлового і промислового будівництва. Саме на цей період припадає відновлення навчання в ПТУ № 2 смт. Головино, створення і перепрофілювання закладів, що започаткували будівельні ПТУ № 3 м. Бердичева, № 1, 5, 6 м. Житомира, ПТУ-10 м. Олевська, сільськогосподарські ПТУ-33 м. Бердичева, № 36 м. Малина, № 31 с. Довбиша, № 38 смт. Червоноармійська, № 37 смт. Любара, меліоративне ПТУ № 15 у м. Житомирі.

До середини 60-х років створено кадрову базу для забезпечення села висококваліфікованими працівниками, нарощування об'ємів виробництва продовольчих товарів на основі наукових технологій. У цей час розгортається будівництво підприємств і об'єктів всесоюзного значення: заводів верстатів-

¹⁰⁵ Там само. – Ф.Р. 31. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 309.

¹⁰⁶ Державний архів Житомирської області. – Ф.Р. 1350. – Оп. 2. – Спр. 90. – Арк. 9.

автоматів, металевих конструкцій, вібросепараторних пристроїв, хімічного і льоноволокна та інших у м. Житомирі; розширюються виробничі площі промислових підприємств у інших містах.

У 1968 р. в області працювало 21 професійно-технічне училище, в яких набували знань 9 200 юнаків та дівчат з 45 професій. Для села підготовлено понад 3 тис. механізаторів широкого профілю.

А вже в 1975 р. кількість закладів зросла до 29, а учнів у них – до 18 тисяч. У цей період було створено ПТУ № 8, 9, 13, 17 у м. Житомирі, ПТУ № 34 у Радомишлі, ГПУ № 11 у м. Баранівці, здійснюється будівництво нових навчально-виробничих комплексів.

Саме у цей час державна професійно-технічна освіта Житомирщини мала найвищі показники кількісного зростання, забезпечувалася кращими викладачами, майстрами виробничого навчання із числа передовиків виробництва, раціоналізаторів, професіоналів своєї справи.

Біля її керма стояли такі відомі люди в області та за її межами, як Н. Овчинников, Л. Колосовський, В. Іванов, Л. Цивінський.

В училищах почалася славна трудова біографія сотень прославлених передовиків і новаторів виробництва Житомирщини. Серед них Герої Соціалістичної Праці – слюсар К. Ворона, механізатори Б. Савельєв, Р. Рожковський, О. Бондарчук.

80-ті роки ХХ ст. для професійно-технічних училищ області відзначені не тільки кількісними показниками росту, але й надзвичайно високою якістю підготовки кваліфікованих робітників. Їх навчання проводилось не тільки з урахуванням потреб регіону, а й міграційних процесів, пов'язаних з будівництвом гігантів машинобудування, розвитком промисловості України, інших республік СРСР.

Випускники училищ групами направлялись на роботу на АЗЛК, ЗІЛ, ВАЗ, будівництво метрополітенів, житлових комплексів, об'єктів соціально-культурного призначення тощо.

На цей час припадає розквіт таких училищ, як ПТУ № 8, 9, 15, 20 м. Житомира, № 3, 12 м. Бердичева, де директорами працюють творчі, непосидючі люди: Р. Балєєва, Н. Міненко, В. Юрчук, А. Жудра, Д. Поліщук, Н. Негрєтова.

У 1991 р., крім 33 професійно-технічних училищ, в яких навчалось 16,5 тис. учнів, в області діяло 11 міжшкільних навчально-виробничих комбінатів. Професійно-технічну освіту надавали 158 загальноосвітніх середніх шкіл. Навички виконання робіт в них набували 23 650 учнів¹⁰⁷. Працювали 2 технічні училища при виправних установах: у м. Житомирі та у м. Коростені. Професійно-технічне училище інвалідів надавало професійні знання дітям і дорослим з хворобами опорно-рухового апарату.

¹⁰⁷ Архів управління освіти і науки Житомирської облдержадміністрації. Звіт, форма Д-11 за 1991 рік

Різними видами та формами професійно-технічної підготовки робітників у цілому було охоплено понад 50 тис чоловік.

Склалася диспропорція між потребою внутрішнього попиту на робітничі кадри і практикою екстенсивного ведення народного господарства.

Незалежність України, реформування економіки держави, перехід на ринкові відносини у сферах виробництва, побуту, обслуговування стали вагомими стимулами для переорієнтації професійно-технічної освіти в області.

Внаслідок об'єднання управління профтехосвіти і обласного відділу народної освіти в 1988 р. керівництво галуззю очолив молодий і енергійний заступник начальника обласного управління освіти М. Д. Славінський. У цей час довелося паралельно розв'язувати багато нових і нестандартних завдань: приведення чисельності учнів ПТНЗ до реальної потреби ринку праці, перепрофілювання училищ та напрямів навчання, забезпечення конституційного права молоді на одержання професійно-технічної освіти, створення умов для захисту інтересів соціально найменш захищених громадян тощо.

Зважаючи на те, що промисловість області була розрахована на вивезення товарів за її межі і межі України, базові підприємства багатьох училищ змушені були припинити свою діяльність через відсутність ринку збуту. Це вимагало суттєвого оновлення змісту і структури профтехосвіти в системі ринкових відносин. Насамперед потрібні були кваліфіковані робітники в сфері побуту й обслуговування населення. У ПТУ № 8, 15, 18, 36, 40 та інших вводяться нові профілі навчання: кухарів, плодоовочівників, секретарів-друкарок, квітникарів, продавців тощо. Особливим попитом користується така нова професія, як оператор ЕОМ. На її впровадження найбільш оперативно відреагували ВПУ № 17 та ПТУ № 6.

ВПУ № 17 одержало статус вищого професійного училища в 1990 році. Створене, як ТУ № 4 при новозбудованому Житомирському заводі верстатів-автоматів у 1974 р., з 1981 р. воно готувало спеціалістів для таких виробничих об'єднань, як Київські заводи ім. Артема, ім. С. Корольова, авіазаводу, Запорізького моторобудівного, Харківських ім. В. Малишева та „Серп і Молот”, Дніпропетровського „Південного машинобудівного”, Московських ім. І. Лихачова та ім. Ленінського комсомолу.

Окрім основних професій в училищі готували контролерів ощадкас, налагоджувальників борошномельного і взуттєвого обладнання. Нині користуються високим попитом у замовників робітничих кадрів і населення такі напрями навчання, як художник мініатюрного живопису, виробник художніх виробів з дерева та кераміки; електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування, радіомеханік з ремонту та обслуговування радіотелевізійної апаратури: оператор комп'ютерного набору, бухгалтер.

В училищі працюють висококваліфіковані спеціалісти, в тому числі кандидати технічних наук. ВПУ № 17 активно співпрацює зі службою зайнятості. Так, лише в 1999/2000 н. р. в ньому підготовлено і перепідготовлено 225 осіб незайнятого населення. Від навчальних послуг за 6 місяців 2000 р. одержано 36 тис. грн. Щороку до 50 випускників училища одержують дипломи молодшого спеціаліста.

За період незалежності України нового змісту набула діяльність ВПУ № 2 смт. Головино Черняхівського району. Створене в 1930 році і відроджене в

1952 році, училище було постійним постачальником висококваліфікованих спеціалістів з обробки каменю для республік колишнього Радянського Союзу. А нині воно єдине в Україні такого профілю. Лабрадорит і габро – гордість Житомирщини. Мережа підприємств добування та обробки каменю розгалужена, як ніде в Україні. Плитами з лабрадориту, гранітів різних відтінків, габро оздоблені будівлі, приміщення, майдани Москви, Києва, Санкт-Петербурга, інших міст. Значним попитом така продукція користується за кордоном.

З 1965 р. очолює колектив закладу відмінник освіти України, відмінник профтехосвіти СРСР, заслужений працівник профтехосвіти України Ф. Терещук. Його хист керівника органічно поєднується з енергійністю, ініціативністю, постійним творчим пошуком. У 1999 р. Президент України нагородив Федора Максимовича орденом „За заслуги” III ступеня. У 2004 році науково-експертною радою іміджевої програми „Лідери XXI століття” Ф. Терещуку присуджена почесна нагорода „Лідер України”.

Для поліпшення підготовки фахівців наукоємних галузей виробництва, підвищення майстерності робітників, їх конкурентної спроможності в 1996 р. за участю ПТУ № 2 смт. Головино і Національного технічного університету України (КПІ) створено навчально-науково-виробничий комплекс „Граніт-Політех” та аналогічний комплекс „Обробка природного каменю”, до складу якого ввійшли Житомирський технологічний інститут, об'єднання „Житмирнерудпром” і „Кварц самоцвіти”, Кам'янець-Подільський індустріальний технікум. Розроблено навчальні програми підготовки фахівців в училищі та навчальних закладах, які входять до названих комплексів. Випускники ПТУ можуть бути зарахованими на навчання до цих закладів на пільгових умовах, а студенти – здобувати практичні знання й навички робітничих професій на базі училища. У 1999 р. заклад пройшов акредитацію і одержав право на підготовку фахівців з освітньо-кваліфікаційним рівнем „молодший спеціаліст”.

Упродовж останніх років у Головинському ВПУ нерудних технологій проведено значну роботу щодо розширення спектру напрямів навчання, інтеграції професійної підготовки. Скажімо, спеціалісти з розробки корисних копалин в училищі одержують знання, вміння і навички з таких професій: машиніст дорожньо-будівельних машин (екскаватора, бульдозера, автогрейдера), тракторист-машиніст, водій автомобіля, а з напрямку „Обробка природного каменю” – розпилювача, шліфувальника-полірувальника, фрезерувальника каменю, стропальника, такелажника. Це дає змогу навчити випускників училища виконувати практично всі види робіт, що входять до їх професійних обов'язків на виробництві. 86 відсотків напрямів навчання в училищі включають споріднені або суміжні професії.

Головинське ВПУ нерудних технологій - заклад, що одним із перших серед інших професійно-технічних навчальних закладів області підключився до Інтернету. У ньому обладнано два кабінети комп'ютерної техніки сучасного

рівня, є достатня кількість оргтехніки. На черзі – перехід на модульну систему підготовки робітників із числа незайнятого населення.

Новації, що впроваджуються в училищі, базуються на продуманому веденні господарства і виробничої діяльності. Училище має 200 га власної землі. Це дає змогу харчувати учнів безплатно. На його базі проводяться обласні методичні заходи, навчання педагогічних працівників за програмою „Intel Навчання для майбутнього” тощо.

ПТУ № 15 м. Житомира (нині – Центр профтехосвіти м. Житомира), створене у 1953 р. на базі лісозахисної станції з метою підготовки спеціалістів для освоєння цілинних і перелогових земель. Заклад включає найбільший серед ПТНЗ області комплекс навчальних, виробничих, соціально-побутових об'єктів тощо. За впровадження бригадного підряду під час проходження учнями виробничої практики, значні досягнення в підготовці висококваліфікованих робітників йому було присвоєно звання „Краще меліоративне училище”. За роки незалежності України під керівництвом директора М. Тимошенка зміцнилася навчально-матеріальна база. Професійна підготовка здійснюється з 15 професій. Більшу частину з них відкрито останніми роками на виконання програми перепрофілювання напрямів навчання.

Центр професійно-технічної освіти м. Житомира – це заклад, візитною картою якого є високий рівень методичного забезпечення навчально-виробничого процесу. З 1994 р. тут запроваджуються елементи модульно-блочної системи навчання з професії кухар. Традиційними в ньому стали дні самоврядування, що проводяться як підсумок копіткої роботи з демократизації стосунків у системах: учень-викладач, учень-майстер виробничого навчання. Випускники закладу відзначаються самостійністю, ініціативністю, а тому показники конкурсу під час прийому на навчання в ньому досягають вузівських.

Творчо, з розумінням ситуації, що склалась в Україні та галузі, працюють колективи ПТУ № 1 м. Житомира, Житомирських професійних ліцеїв: політехнічного, текстильних технологій, харчових технологій, легкої промисловості, сфери послуг, ДПТНЗ „Новоград-Волинський професійний ліцей”, „Житомирський професійний технологічний ліцей”, Бердичівського професійного будівельного ліцею, ПТУ № 12 м. Бердичева, №30 с. Турчинівки Чуднівського району, № 36 м. Малина, Любарського та Баранівського професійних ліцеїв. Так, у ПТУ № 1 (директор – А. Муравицький) за останні

роки своїми силами за власні кошти практично заново створено навчальну базу, побудовано майстерні, спортивна та актові зали, упорядковано територію.

Житомирський професійний політехнічний ліцей (директор – О. Чиж) – лідер серед профтехучилищ щодо педагогізації навчального процесу, організації роботи управлінських ланок, що забезпечує високу якість знань, умінь та навичок учнів. Навчання в цьому закладі для юнаків і дівчат є престижним. Це підтверджує високий соціальний статус цього ліцею в м. Житомирі.

Житомирський професійний ліцей текстильних технологій (директор – С. Мосейчук) – один з кращих навчальних закладів в Україні, який здійснює підготовку кваліфікованих робітників для підприємств легкої промисловості та сфери послуг.

Зі зміною умов ринку праці колектив Житомирського професійного ліцею харчових технологій (директор – А. Шмалюк) взяв курс на розширення асортименту навчальних послуг. Введено нові профілі навчання: барменів, офіціантів, продавців, операторів комп'ютерного набору, асистентів референта тощо. Навчальний процес в ліцеї здійснюється за раціональною формою, апробованою у більшості країн Заходу: теоретичне навчання проводиться у кабінетах, лабораторіях ліцею, а виробниче навчання – на робочих місцях у магазинах, торгових центрах, підприємствах харчування різних форм власності, хлібопекарських заводах м. Житомира і області.

Житомирський професійний ліцей легкої промисловості – один з найстаріших в Житомирі. Під керівництвом директора Л. Барановської він готує робітників не тільки для свого традиційного замовника – АТЗТ „Україна” (Житомирська панчішна фабрика), а й останнім часом для багатьох швейних підприємств, взуттєвої фабрики ВАТ „Крок”, продукція якої майже у повному обсязі направляється у Західну Європу.

Першим на Житомирщині і одним з перших в Україні атестаційну експертизу комісії Мінісвіти України в 1994 р. пройшло ПТУ № 20 (нині – Житомирський професійний ліцей сфери послуг, директор – В. Павловський). Безперечно, це є визнанням високого рівня підготовки фахівців у закладі. Кравці, перукарі, підготовлені в цьому закладі, влаштовуються на роботу без жодних проблем. Протягом 10 останніх років працевлаштування випускників училища стабільно залишається на позначці 100 відсотків.

ДПТНЗ „Новоград-Волинський професійний” (директор – М. Паламарчук) є не тільки навчальним закладом, що готує висококваліфікованих робітників, а й одним із центрів культурного життя регіону. Колектив ліцею користується високим авторитетом громади міста. Ефективність навчального процесу забезпечується тісною співпрацею колективу із Новоград-Волинським економіко-гуманітарним коледжем.

Переорієнтація ПТНЗ області на рейки ринкової економіки значною мірою залежить не тільки від розширення сфери їх навчальної діяльності, а й від пошуку альтернативних шляхів фінансування, розвитку власного виробництва і конкурентної спроможності виробленої продукції.

З перших років незалежності України з цією метою та для апробації нестандартних рішень було створено госпрозрахункові виробничі дільниці у ПТУ № 13 (директор – В. Вуйлов) та ПТУ № 5 (директор – І. Дідур). Їх досвід роботи вивчено і рекомендовано для впровадження в інших закладах профтехосвіти. А досвід роботи ПТУ № 5 вивчався під час проведення Всеукраїнського семінару працівників ПТУ будівельного профілю.

Враховуючи те, що переважну більшість земельних угідь учгоспів ПТНЗ області становлять бідні супіщані ґрунти, здійснюються заходи щодо збільшення економічної ефективності кожного гектара посівних площ, впроваджуються у сівозміни сидеральні посіви, насінники тощо. Перші кроки з поліпшення родючості землі зроблено в ПТУ № 33 (нині – Бердичівський професійний аграрний ліцей) м. Бердичева (директор – Т. Поліщук) та в ПТУ № 35 м. Овруча (директор – М. Степанчук). Стабільними врожайми і високою якістю підготовки спеціалістів для села відзначаються ПТУ № 30 с.Турчинівка (М. Вербельчук), Любарський професійний ліцей (В. Гнатишин).

Пошуки ефективності господарювання, одержання коштів від реалізації продукції виробництва забезпечують головну мету, що стоїть перед професійно-технічними навчальними закладами Житомирщини на сучасному етапі. Це – підтримання достатнього рівня якості підготовки кваліфікованих робітників і дотримання вимог стандартів профтехосвіти, забезпечення навчально-виробничого і виховного процесу, створення умов для подальшого реформування профтехосвіти у майбутньому.

У вирішенні цих проблем значна роль належить методичній службі профтехосвіти області. Таку службу започатковано при управлінні профтехосвіти з 1963 року; раніше тут працював один методист. Сьогодні в навчально-методичному кабінеті, очолюваному відмінником освіти України В.А. Васильчук працює 10 методистів, більшість з яких мають значний стаж педагогічної роботи, досконало знають систему професійно-технічної підготовки. До арсеналу методичних заходів індивідуальної і колективної роботи протягом останніх років долучаються нові форми, що диктуються раціональністю й економічною доцільністю, ефективністю впровадження нового з обов'язковою умовою збереження кращих надбань минулого. Створено банк комплексних контрольних робіт та комплексних кваліфікаційних завдань з усіх предметів і професій. Діють творчі групи викладачів і майстрів виробничого навчання, 22 обласні методичні секції тощо.

З 1994 по 1996 рік на базі ПТУ № 5, 9 м. Житомира, № 36 м. Малина проведено 5 Всеукраїнських науково-практичних семінарів із впровадження кращого педагогічного досвіду з навчання спеціалістів будівництва, легкої промисловості, транспорту та електрифікації.

Учні вищого професійного училища ЖДТУ, ПТУ № 4, Центру професійно-технічної освіти м.Житомира, Житомирських професійних ліцеїв

політехнічного, харчових технологій, сфери послуг, ДПТНЗ „Новоград-Волинський професійний ліцей”, Баранівського професійного ліцею - переможці і призери Всеукраїнських конкурсів фахової майстерності серед учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Комплекс методичної та навчальної роботи забезпечується високопрофесійними педагогічними кадрами. Серед них – колишній директор ПТУ № 9 Н. Міненко, співавтор підручників „Ткацтво льону” (1971 р.) та „Ткачество льняных тканей” (1978 р.) і автор українського підручника „Ткацтво льняних тканин” (1997 р.). Праця Надії Григорівни відзначена медаллю „За трудовое отличие” та почесним званням „Заслужений працівник народної освіти України”.

На сьогодні у професійно-технічних навчальних закладах області передають свої знання, вміння, досвід 560 майстрів виробничого навчання, майже 700 викладачів, вихователів та інших педагогічних працівників. Серед них – 34 викладачі-методисти, 136 старших викладачів; 207 мають вищу категорію, 165 осіб – I кваліфікаційну категорію; 124 майстри виробничого навчання мають педагогічне звання „Майстер виробничого навчання I категорії”, 112 осіб – „Майстер виробничого навчання II категорії”; 57 наставників молоді нагороджені за свою працю орденами та медалями, нагрудними знаками „Відмінник освіти України” нагороджено 70 педагогів, „А. Макаренко” – 10.

Такий склад педагогічних працівників профтехосвіти області дає змогу забезпечувати виконання державної політики з питань патріотичного, національного виховання, дотримання принципів гуманізації освіти, формування в учнів почуття свідомого громадянина України, здатного захищати її незалежність.

Координаційним центром і організатором виховної роботи є Житомирський державний будинок художньої та технічної творчості (директор Н.Д. Ткачук), заснований у 1969 році. Заклад спрямовує виховний процес у 27 професійно-технічних навчальних закладах області, роботу 176 художніх колективів декоративно-прикладного, образотворчого мистецтва та технічної творчості, 36 клубів, любительських об’єднань, які працюють на громадських засадах, 27 бібліотек та роботу 17 музеїв і музейних кімнат, 12 аматорських колективів, якими охоплено 4500 учнів, з них 400 – дітей-сиріт.

Аматорські колективи професійно-технічних навчальних закладів області – неодноразові лауреати та переможці Всеукраїнських фестивалів, оглядів-конкурсів аматорського мистецтва. Так учениця Червоноармійського професійного ліцею Оксана Нестерчук – переможниця Міжнародного конкурсу мистецтв у м. Хювінкя (Фінляндія, 2007 рік). Оксана Гаєнко, учениця Житомирського професійного ліцею текстильних технологій, нагороджена дипломом Верховної Ради України в номінації “Декоративно-прикладне мистецтво”. Хореографічно-демонстраційна студія “Вишуканість” – неодноразова учасниця Всеукраїнських конкурсів моделей одягу “Феєрія краси 2006” та фестивалів моделей «Южный экспрес» у м.Києві, де отримала диплом I ступеня. Соліст “Народного самодіяльного ансамблю “Ровесник”

(Житомирський державний будинок художньої та технічної творчості) В'ячеслав Поліщук – переможець Всеукраїнського конкурсу авторської пісні та співаної поезії, який проходив в м. Києві. Сергій Олефір, учень ПТУ № 5 м. Житомира, – переможець конкурсу “Караоке на майдані” та призер в номінації “Глядацькі симпатії”, учасник Міжнародних фестивалів у Франції, Італії. Родинний дует “Червоне та чорне” – Валентина та Ярослав Теплі (керівники аматорських колективів Житомирського професійного ліцею харчових технологій) – учасники щорічних Всеукраїнських фестивалів лемківської пісні “Дзвони Лемківщини”, що проходять у Монастирську на Тернопільщині, Всесвітнього фестивалю “Лемківська ватра”, регіонального Лемківського свята “Над Ославою”, фестивалів творчих сімей “Родинні скарби України”, що проходять в містах Києві, Каневі.

Житомирський державний будинок художньої та технічної творчості систематично проводить серед учнівської молоді ПТНЗ обласні масові заходи: конкурси команд КВК, музичні, родинні та фольклорні свята, фестивалі театрального мистецтва, шоу мод, пісенні та творчі вернісажі, вечори-вшанування видатних діячів, презентації успіху та ін.

У професійно-технічних навчальних закладах створено сім музеїв, у яких зібрані експонати побуту, культури та історії рідного краю: «Бойової Слави» (військово-патріотичний) – у Центрі професійно-технічної освіти м. Житомира; „Бойової Слави” (історичний) – в ПТУ № 16 м. Коростеня; „Історії” – в Бердичівському професійному аграрному ліцеї; “Народні джерела” (етнографічний) – у Андрушівському професійному ліцеї; “Етнографії і фольклору рідного краю” (етнографічний) – у Червоноармійському професійному ліцеї; „Бойової, партизанської та афганської Слави” – в ПТУ №5 м. Житомира; Поліського фольклору та етнографії “Льонки” (етнографічний) – в ПТУ № 35 м. Овруча.

В ПТНЗ області діє чотири народних колективи:

- народний художній колектив духового оркестру Житомирського професійного політехнічного ліцею;
- учнівський народний самодіяльний духовий оркестр “Возвгел” ДПТНЗ Новоград-Волинський професійний ліцей;
- народний художній колектив (ВІА) “Ровесник” Житомирського державного будинку художньої та технічної творчості;
- фольклорно-етнографічний колектив „Серпанок” Житомирського професійного ліцею текстильних технологій.

При Житомирському державному будинку художньої та технічної творчості створено клуб самодіяльних поетів “Поліські самоцвіти”. Започатковано обласне літературно-музичне свято самодіяльних поетів, композиторів „А пам’ять священна”.

Видано поетичний альманах кращих учасників клубу самодіяльних поетів професійно-технічних навчальних закладів Житомирщини, серед них - учнівська молодь, викладачі та майстри. Започатковано Поліський регіональний літературно-музичний фестиваль вшанування воїнів–афганців

“Розстріляна молодість”. Засновником якого є поет, прозаїк, член національної спілки журналістів України, директор Житомирського професійного ліцею харчових технологій Анатолій Шмалюк.

Заклад співпрацює зі Спілками письменників та композиторів України, міським відділом у справах сім’ї та молоді, обласним фондом, управлінням та міським відділом культури, юнацькою та обласними бібліотеками, центром туризму та краєзнавства, професійними та аматорськими колективами, членами обласної координаційної Ради команд КВК, ветеранськими організаціями, медичними установами, музичним училищем та училищем культури і мистецтв, облмуздрамтеатром, обласною філармонією, дитячими музичними школами міста та області, станцією юних техніків, іншими навчальними закладами.

Останні два роки Житомирський державний будинок художньої та технічної творчості працює над реалізацією обласного проекту “Обдарована молодь профтехосвіти”. В рамках проекту проводиться робота з виявлення, забезпечення підтримки обдарованої молоді шляхом створення умов для її творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку.

Організація спортивно-масової роботи, роботи гуртків і секцій, клубів і об’єднань за інтересами забезпечує попередження правопорушень і злочинності серед учнів ПТНЗ. Так злочинність учнів профтехучилищ з 148 осіб у 1994 р. зменшилась до 54 осіб у 2007 році. Звичайно, це результат систематичної профілактичної роботи, вона включає, окрім традиційних форм, і такі, як відвідування учнями, схильними до правопорушень, установ відбування покарань, інші нестандартні заходи; базується на комплексному підході до вирішення проблеми. Впродовж останніх років в роботі з молоддю активно використовуються інноваційні форми і методи виховання.

Основна частина учнів професійно-технічних навчальних закладів Житомирщини – діти із малозабезпечених, неповних сімей та сімей підвищеного соціального ризику. 15 відсотків учнів має статус потерпілих від аварії на ЧАЕС.

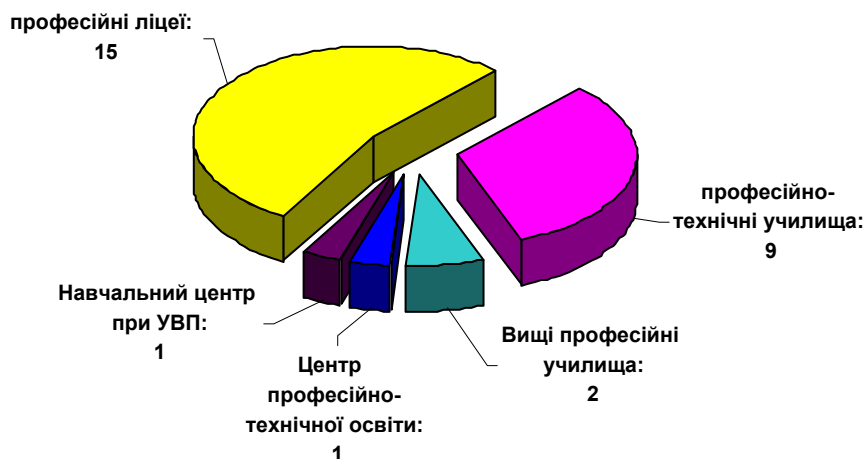
Щороку професійно-технічну освіту одержують 660 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки. У Бердичівському професійному будівельному та Любарському професійному ліцеях навчаються діти з вадами розумового і фізичного розвитку. З метою бронювання робочих місць та працевлаштування випускників з числа дітей-сиріт голова обласної державної адміністрації протягом останніх років видає розпорядження про сприяння у працевлаштуванні цієї категорії випускників ПТНЗ. Органи місцевої влади сприяють у наданні таким випускникам робочих місць, виділення житла, дотримання інших вимог законодавства України щодо захисту прав цієї категорії молоді.

Нині мережа професійно-технічних навчальних закладів, які здійснюють підготовку робітничих кадрів за 186 професіями, складається із 132 закладів. З них державних професійно-технічних навчальних закладів – 28, (діаграма), в яких навчається 10,2 тис. учнів за 130-ма робітничими професіями.

Майже 70 % учнів поряд з професійно-технічною освітою здобувають і повну загальну середню освіту, 60 % випускників отримують кваліфікацію за двома і більше професіями.

Крім цього, в області діють 50 навчальних закладів комунальної форми власності, з них:

- міжшкільних навчально-виробничих комбінатів;
- 35 загальноосвітніх шкіл, які отримали ліцензії на підготовку робітників;
- 1 ВПУ-інтернат управління праці та соціального захисту населення;
- 3 навчально-курсівних комбінати (галузеві)

Надають послуги в сфері професійно-технічної освіти також:

19 навчальних підрозділів ТСОУ, 15 вищих навчальних закладів та 20 інших підприємств, установ, організацій, в яких щороку здобувають робітничі професії близько 8 тис. осіб за курсовими формами навчання.

Всі ПТНЗ області пройшли державну атестацію на право видачі „дипломів кваліфікованого робітника”. Разом з професійним навчанням 15 ПТНЗ здійснюють підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації дорослого населення за 19 професіями на замовлення Обласного центру зайнятості.

Упродовж останніх трьох років при управлінні освіти і науки працюють „Школа молодого керівника” і „Школа молодого педагога”, навчанням в яких було охоплено 150 молодих керівних і педагогічних працівників. У підготовці і проведенні засідань шкіл були задіяні працівники управління освіти і науки, навчально-методичного кабінету професійно-технічної освіти у Житомирській області, досвідчені керівні та педагогічні працівники ПТНЗ.

У ПТНЗ не тільки збережено навчально-матеріальну базу (нехай і застарілу, 85% якої використовується понад 20 років), але і зусиллями педагогічних працівників вона поступово оновлюється. Лише за останні роки придбано за власні кошти технологічного обладнання, інструментів на 1,5 млн. грн. Нині в ПТНЗ області встановлено 29 навчально-комп'ютерних комплексів (19 з яких отримано за Державною програмою комп'ютеризації), у яких в

наявності 639 комп'ютерів нового покоління. В цьому питанні ми маємо один з кращих показників в Україні: 1 комп'ютер на 19 учнів.

Практично 80 % навчальних закладів здійснили перепрофілювання структури підготовки кваліфікованих робітників. А такі ПТНЗ, як Житомирський професійний ліцей текстильних технологій, ДПТНЗ „Житомирський професійний технологічний ліцей”, Бердичівське ПТУ № 12 на вимогу ринку праці повністю перепрофільовані.

З метою впровадження в навчальний процес нових виробничих технологій, матеріалів, обладнання за участі компанії „Хенкель Баутехнік (Україна)” в 2005 році на базі ПТУ № 1 м. Житомира відкрито обласний навчально-практичний будівельний центр (керівник А. Муравицький), в якому за період функціонування пройшло навчання і стажування більше 1500 осіб, з них 78 педпрацівників і 680 учнів ПТНЗ будівельного профілю. За підсумками діяльності у 2007 році Житомирський навчально-практичний будівельний центр визнано кращим в Україні.

Ініціативу ПТУ №1 підхопив Бердичівський професійний будівельний ліцей (директор В. Чехурський), на базі якого в лютому 2008 року відкрито єдиний НПБЦ в Україні за підтримки фірми „Полірем”.

Роботу в цьому напрямку буде продовжено: на період до 2012 року заплановано створення ще 6 державних галузевих НПЦ на базі 5 ПТНЗ області.

Останнім часом зусилля працівників управління освіти і науки, методичних служб були спрямовані на оновлення змісту ПТО. З 2004 року творчими групами з числа найдосвідченіших педагогічних працівників ПТНЗ області розпочато розробку проектів державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних робітничих професій. За 4 роки розроблено проекти ДСПТО з 10 робітничих професій: „Ткач”, „Прядильник”, „В'язальниця трикотажних виробів та полотна”, „Плодоовочівник”, „Колій плит та блоків”, „Розпилювач каменю”, „Фрезерувальник каменю”, „Шліфувальник-полірувальник виробів з каменю”, „Складальник верху взуття”, „Асистент референта”. Найактивнішу участь в розробці проектів ДСПТО брали педагогічні працівники 9 ПТНЗ: Житомирських професійних ліцеїв текстильних технологій, технологічного, легкої промисловості, харчових технологій, ПТУ № 12 м. Бердичева, Головинського вищого професійного училища нерудних технологій, Коростишівського та Бердичівського професійних аграрних ліцеїв, Любарського професійного ліцею.

Науковий супровід формування змісту проектів здійснювався провідними

фахівцями Житомирського державного університету імені Івана Франка, Житомирського державного технологічного університету, Житомирського державного агроекологічного університету.

Розроблені проекти ДСПТО отримали схвальні відгуки від спеціалістів відділу організації професійного Житомирського обласного центру зайнятості і керівників підприємств – соціальних партнерів ПТНЗ: ЗАТ

„Житомирська льняна мануфактура”, КВТП „Трикотажниця”; ЗАТ „Головинський гранітний кар'єр”; КП „Зеленбуд”, ВАТ „Крок”; АТЗТ „Україна” і погоджені головними управліннями промисловості та розвитку інфраструктури та агропромислового розвитку облдержадміністрації.

З 2005 року значна частина ПТНЗ області задіяна в проведенні апробації проектів ДСПТО з конкретних робітничих професій. А з 2006 року в ПТНЗ розпочато перехід на підготовку кваліфікованих робітників за новими державними стандартами професійно-технічної освіти.

Підготовка кваліфікованого робітника із сучасним мисленням, озброєного новітніми технологіями виробництва, комунікативного спілкування, механізмами самоосвіти та самопізнання, спонукали ПТНЗ визначити стратегією свого розвитку стратегію, розроблену ще наприкінці 2004 року обласним управлінням освіти і науки - „Регіональна Програма розвитку профтехосвіти Житомирщини”. Вона охопила вісім основних напрямів. Один з них – „Оновлення змісту та підвищення якості професійно-технічної освіти”.

В рамках реалізації цієї програми і обласне управління освіти і науки, і ПТНЗ розробили низку заходів. Першою спробою об'єднати кілька напрямів роботи з кадрового забезпечення ПТНЗ в єдину систему був управлінський проект „Викладач року”, який завершився в 2005 році конкурсом професійної майстерності серед викладачів предметів професійно-теоретичної підготовки. Наступним був проект „Молодий спеціаліст професійно-технічної освіти Житомирщини”, розрахований на два роки. Однією із складових проекту було створення „психологічного портрету” молодого педагога. З 86-ти учасників проекту майже третину визначено майбутніми лідерами. Завершальним етапом реалізації інноваційного проекту став обласний конкурс професійної майстерності молодих педагогів, який мав вагомий позитивний резонанс, широко висвітлювався в засобах масової інформації, в тому числі і в центральній освітянській пресі.

Актуальність проектів підтверджується тим, що сьогодні троє учасників фіналу (С. Фільшина, О. Балан, Ф. Нікончук) вже працюють заступниками керівників ПТНЗ.

У 2007 році започатковані ще два управлінські інноваційні проекти: „Педагог професійного навчання” і „Обдарована молодь профтехосвіти”. Перший з них традиційно направлений на реалізацію одного з найболючіших питань профтехосвіти – кадрового, другий визначає своєю „аудиторією” учнівську молодь.

Починаючи з 2005 року, управління освіти і науки дедалі частіше застосовує у роботі інформаційно-комунікативні технології. Функціонує сайт професійно-технічної освіти Житомирщини. 20 професійно-технічних навчальних закладів під'єднані до мережі Internet.

У структуру сайту ПТО введено додатковий розділ „Інноваційні проекти”, де розміщується інформація про хід їх реалізації.

„Першовідкривачем” з питань організації навчального процесу за проектно-цільовою методикою став Житомирський професійний ліцей текстильних технологій (директор – Мосейчук Світлана Олександрівна, методист – Свищ Людмила Михайлівна). Розроблено і впроваджено протягом чотирьох останніх років більше 80 освітніх і виховних інноваційних проектів, 10 з яких відзначено дипломом учасника Всеукраїнської виставки „Сучасна освіта України — 2006”.

За результатами рейтингу серед ПТНЗ області, започаткованому у 2005 році, незмінними лідерами ПТО Житомирщини є Житомирські професійні ліцеї текстильних технологій (Мосейчук Світлана Олександрівна) та харчових технологій (директор Шмалюк Анатолій Миколайович), які увійшли в перелік 100 найкращих ПТНЗ України.

Колективу Житомирського професійного ліцею текстильних технологій оголошена подяка Кабінету Міністрів України.

Одним з перших в області почав впроваджувати інноваційні технології Житомирський професійний політехнічний ліцей (директор Чиж Олег Миколайович). Електронний програмно-педагогічний засіб навчання для ПТНЗ „Енциклопедія зварювання”, розроблений методистом О. Морозовою, відзначено дипломом II ступеня МОН України на Всеукраїнському конкурсі.

У ліцеї впроваджуються освітні проекти, спрямовані на поліпшення професійної підготовки робітників із професій енергетичного напрямку.

Активізована робота з учнівською молоддю в Бердичівському професійному аграрному ліцеї: розроблено і впроваджується виховний проект „Юний талант” (авторський колектив ліцею), „Спільний екологічний проект 2007” (Вікулова І.Г.).

У навчальному процесі Олевського ПТУ № 10, ДПТНЗ „Новоград-Волинський професійний ліцей”, Бердичівського професійного будівельного ліцею широко використовуються будівельні матеріали фірм „Ceresit”, „Polirem”, „KNAUF”, новітні будівельні технології з опорядження столярних виробів матеріалом „Pinotex”, виготовлення будівельних сумішів на обладнанні „Agrimotor” тощо.

Заслужують на увагу інноваційні виробничі технології виготовлення взуття на фірмі „Крок”, трикотажних виробів на Житомирській панчішній фабриці, які використовує Житомирський професійний ліцей легкої промисловості. Широко впроваджуються „Дизайн-проекти” в проектуванні та виготовленні модельного одягу в Житомирських професійних ліцеях текстильних технологій та легкої промисловості і ПТУ № 12 м. Бердичева.

Дипломант Всеукраїнського конкурсу „Феєрія краси”, Міжрегіонального конкурсу „Калинове намисто” Житомирський професійний ліцей сфери послуг творчо працює над створенням авторських колекцій одягу, розробляє та впроваджує інноваційні проекти „Сучасний сценічний український національний одяг”, „Сучасна жіноча зачіска”, „Загадкова леді” та ін.

Проект «Доторкнись до історії рідного краю» (керівник проекту М. Синько), започаткований в ПТУ № 5 м. Житомира, передбачає вивчення та дослідження історії Полісся із залученням учнів до пошукової роботи.

У лютому 2007 року Міністерством освіти і науки України була започаткована Всеукраїнська естафета інноваційних проектів. Делегація нашої

області мала можливість відвідати ПТНЗ Вінницької області. А 21-22 березня

2007 року навчальні заклади: ПТУ № 1 м. Житомира, Житомирські професійні ліцеї текстильних, харчових технологій та технологічний приймали делегацію педпрацівників ПТНЗ Київської області. Була організована виставка інноваційної діяльності ПТНЗ області, яка успішно функціонує при навчально-методичному кабінеті професійно-технічної освіти і постійно поповнюється. На виставці було представлено 37 проектів із 17 ПТНЗ області, а Житомирський професійний ліцей текстильних технологій і Житомирський професійний ліцей харчових технологій увійшли у Всеукраїнський маршрут вивчення інноваційних проектів та приймуть представників ПТНЗ з 9 областей України.

Всеукраїнська естафета була передана ПТНЗ області, педагогічні колективи яких мали можливість ознайомитися з творчими здобутками своїх колег.

Підсумком Всеукраїнської естафети стала виставка інноваційних проектів, яка проходила 28 серпня 2007 року в Києві. Навчальні заклади області прийняли активну участь в її проведенні: представлено значну кількість експонатів, презентовано більше 40 інноваційних проектів, а творчий колектив Житомирського професійного ліцею текстильних технологій на чолі з директором С. Мосейчук брали участь в інноваційній

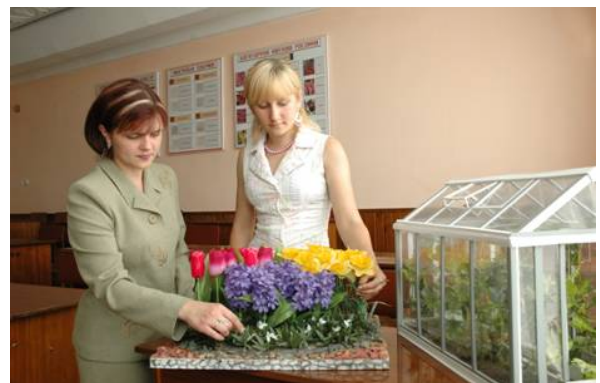
майстерні «Швейна галузь».

За вагомі досягнення в інноваційній діяльності професійно-технічна освіта області відзначена дипломом Міністерства освіти і науки України в номінації «Оригінальність інноваційних проектів ПТО».

З 2006 року започаткована і проводиться робота із впровадження у ПТНЗ області освітньої програми „Intel Навчання для майбутнього”. Всього навчанням було охоплено біля 200 працівників області.

Опанувавши програму „Intel Навчання для майбутнього”, педагогічні працівники Центру професійно-технічної освіти м. Житомира впроваджують інноваційні технології у підготовці кваліфікованих робітників з професій: „Секретар керівника”, „Оператор комп'ютерного набору”, „Електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування”.

Змістовні навчальні проекти впроваджуються при підготовці робітників для галузі овочівництва і квітникарства в Житомирському професійному технологічному ліцеї.

Ліцей також співпрацює з Міжнародною молодіжною організацією „Імка” – „За здоровий спосіб життя” у проекті „Чисте місто своїми руками”.

Особливе місце серед ПТНЗ посідає ДПТНЗ „Житомирський навчальний центр №4”, який функціонує при Житомирській установі виконання покарань. Протягом трьох років відкрито три його філії: в м. Коростені, м. Бердичеві та с. Райки. Діяльність Центру спрямована на реалізацію Державної політики в сфері соціальної реабілітації засуджених до позбавлення волі. У 2006 році за результатами Всеукраїнського конкурсу, який проводив державний Департамент України з питань виконання покарань спільно з МОН України, ДПТНЗ „Житомирський навчальний центр №4” посів I місце серед 169 закладів і нагороджений Дипломом I ступеня.

Професійно-технічна освіта Житомирщини на рубежі тисячоліть здатна забезпечувати потреби місцевого промислового та сільськогосподарського виробництва, сфери побуту і обслуговування населення висококваліфікованими робітниками.

Розділ 4. Вищі навчальні заклади Житомирщини, що готують учительські кадри

4.1. Специфіка підготовки педагогічних кадрів у Житомирському державному університеті імені Івана Франка

Житомирський державний університет імені Івана Франка утворено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 року № 172-р на базі Житомирського державного педагогічного університету, який, у свою чергу, був правонаступником Житомирського державного педагогічного інституту.

Житомирський державний університет імені Івана Франка, центральний корпус

За результатами діяльності в університеті роботи у 2003-2008 рр. на Міжнародних виставках навчальних закладів "Сучасна освіта в Україні" у різних номінаціях був нагороджений бронзовими, срібними і золотими медалями та удостоєний почесного звання "Лідер сучасної освіти".

За роки існування університетом підготовлено понад 65 тис. фахівців різного профілю, в тому числі понад 500 фахівців для навчальних закладів Узбекистану і Казахстану. Багато випускників університету

стали відомими вченими, заслуженими вчителями та працівниками освіти, діячами культури. Його закінчили М. Хомичевський (Борис Тен) – відомий поет і перекладач старогрецьких художніх творів українською мовою, в т.ч. таких монументальних, як "Іліада" та "Одісея" Гомера; В. Бондарчук – академік НАН України, який був ректором Київського університету ім. Т. Шевченка, директором Інституту геології АН України; О. Касименко – доктор історичних наук, що тривалий час очолював Інститут історії АН України, та багато інших.

Нині в університеті функціонують три навчально-наукові інститути: іноземної філології, філології і журналістики та педагогіки, 5 факультетів за денною і заочною формами навчання: фізико-математичний, природничий, історичний, соціально-психологічний, фізичного виховання і спорту, на яких здійснюється підготовка фахівців з 46 спеціальностей і спеціалізацій за денною формою навчання і з 44 – за заочною. В університеті працюють інститут післядипломної освіти та факультет довузівської підготовки. Крім інститутів і факультетів, структурними підрозділами є 37 кафедр; аспірантура та докторантура; агробіостанція; бібліотека; видавництво; студентський і спортивний клуби; редакція університетської газети та радіо тощо. Всього у його структурі 75 навчально-виробничих та наукових підрозділів.

Кількість студентів (бакалаврів, спеціалістів, магістрів), які навчаються в університеті, становить понад 8 000 осіб, в тому числі 18 студентів – іноземних громадян.

До послуг студентів – 4 навчальні корпуси загальною площею 26 тис. м², два з яких здано в експлуатацію за останні 10 років, бібліотека, агробіостанція, 5 гуртожитків на 2 тисячі місць, їдальня і буфети на 390 посадочних місць. У 2002 році введено в експлуатацію сучасний спортивний комплекс загальною площею понад 3 тис. м².

У навчальному процесі, крім шкільних та інших аудиторій влаштовується 93 спеціалізовані лабораторії і навчальні кабінети, у тому числі лінгафонні кабінети, фонолабораторія та 19 комп'ютерних класів на майже 300 дисплейних місць. Викладачі та студенти мають можливість входити в Internet, користуватись електронною поштою.

*Ректор Житомирського
державного університету імені
Івана Франка П. Саух*

Сьогодні із 587 викладачів, що працюють на 37 кафедрах, 290 мають наукові ступені й учені звання.

З 2002 р. ректором університету є доктор філософських наук, професор, академік Вищої школи України Петро Юрійович Саух.

Саух Петро Юрійович (25.05. 1950 р.) – український філософ. Закінчив філософський факультет Київського державного університету ім. Т.Шевченка. Працював в університетах Києва, Донецька, Житомира, Рівного. Стажувався та читав лекції в університетах США, Німеччини та Франції. У 1992 р. обраний академіком Академії наук Вищої школи України, у 2000 р. – почесним академіком Міжнародної кадрової академії. Почесний професор багатьох зарубіжних та вітчизняних університетів. Заслужений працівник освіти України.

Фахівець з проблем філософії релігії, філософської антропології, соціальної філософії та глобалістики. Засновник Поліської наукової школи "Філософія та феноменологія релігії". За науковими поглядами близький до екзистенціалізму. Він – член оргкомітету Всеукраїнського Громадянського форуму, активний прибічник політичної реформи та демократизації освіти в Україні, автор проекту "Освіта XXI століття", який отримав високу оцінку в університетах Німеччини та США.

Організатор науки й освіти. Голова ради ректорів вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації Житомирської області, співголова Конгресу філософів слов'янських країн, член Президії Європейського союзу релігієзнавців та вільнодумців, член Міжнародного нью-йоркського клубу "Лідерство в освіті" та Клубу ректорів Європи (CRE), президент Житомирського відділення МАН України, член Наглядової ради Всеукраїнської молодіжної громадської організації "Союз обдарованої молоді", один із наукових керівників та авторів експерименту "Розвиток вальдорфської педагогіки в Україні".

За розпорядженням голови Житомирської облдержадміністрації введений у склад колегії ОДА, є членом Громадської ради при Управлінні МВС України

в Житомирській області, позаштатним радником Секретаря Ради національної безпеки і оборони України, ввійшов до персонального складу Національної Конституційної Ради, яка була затверджена Президентом України Віктором Ющенком.

Голова спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук (Житомирський державний університет імені Івана Франка), член спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора наук (Київський національний університет ім. Т. Шевченка), голова редколегій наукових журналів "Українська полоністика" та "Вісник Житомирського державного університету", член редколегії часописів "Людина і світ", "Історія філософії. Релігієзнавство".

Автор 325 наукових праць, серед яких монографії, навчальні посібники, підручники та наукові статті у вітчизняних та зарубіжних виданнях.

Міжнародною Кадровою Академією у 2003 р. за вагомий внесок у розвиток вищої школи в Україні, підготовку кваліфікованих фахівців – педагогів, а також успішну реалізацію проекту "Освіта ХХІ століття" нагороджений золотою медаллю "За заслуги в освіті". У 2004 р. нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради України "За особливі заслуги перед Українським народом". Наукова, організаційно-освітня, громадська робота П. Сауха відзначена подяками Президента України, Прем'єр-міністрів, Почесними грамотами, подяками та знаком "Антон Макаренко" Міністерства освіти і науки України (2003-2007 рр.), медаллю ім. К. Ушинського (2007 р.) АПН України, "Знаком пошани II ступеня" Управління МВС України в Житомирській області (2006 р.), медаллю "15 років Збройним Силам України" МО України (2007 р.), Почесними грамотами Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді, Національного олімпійського комітету України, Української секції Міжнародної поліцейської Асоціації; грамотами і подяками Житомирської обласної державної адміністрації і ради, міської ради м. Житомира, генеральної дирекції "Міжнародного дитячого центру Артек", Всеукраїнського дитячого центру "Молода гвардія", посольств Польщі та Франції в Україні, Житомирського обласного центру зайнятості, дипломами та подяками АПН України, федерації спортивної аеробіки і фітнесу, Управління СБУ в Житомирській області, Крайового козацького товариства "Поліська Січ" тощо.

4.1.1. Фахова підготовка майбутніх учителів: природничо-математична, суспільно-історична, гуманітарна

Зміст підготовки фахівців природничо-математичного профілю

Підготовка фахівців-бакалаврів природничо-математичного профілю в університеті здійснюється за напрямками: "Математика", "Фізика", "Інформатика" на фізико-математичному та "Хімія", "Біологія" на біологічному факультеті. На цих факультетах здійснюється також підготовка фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями "спеціаліст" та "магістр", зокрема за

освітньо-кваліфікаційними рівнями "спеціаліст" за спеціальностями "ПМСО. Математика і фізика", "ПМСО. Математика і інформатика", "Інформатика", "ПМСО. Фізика і математика", "ПМСО. Фізика і інформатика", "ПМСО. Біологія і хімія", "ПМСО. Біологія та практична психологія", "ПМСО. Хімія і біологія" та за освітньо-кваліфікаційними рівнями "магістр" за спеціальностями "ПМСО. Математика", "ПМСО. Фізика", "Інформатика", "ПМСО. Біологія", "ПМСО. Хімія". Зі всіх спеціальностей наявні освітньо-кваліфікаційні характеристики та освітньо-професійні програми, вони повністю забезпечені робочими навчальними планами і програмами навчальних дисциплін, а також деталізованими робочими програмами з усіх навчальних дисциплін, які відповідають державним вимогам і змісту підготовки, узгоджені з навчальними планами, в них дотримано співвідношення навчального часу між циклами підготовки.

У навчальних планах і програмах педагогічних спеціальностей передбачено другу спеціальність, що відповідає потребам ринку праці. Підготовка здійснюється безперервно та ступенево (бакалавр (4 р.), спеціаліст (1 р.), магістр (після бакалавра або спеціаліста – 1 рік)) з дотриманням принципу наступності.

ОГНІ і ОКХ, навчальні плани складені відповідно до галузевого стандарту вищої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 02 жовтня 2002 р., № 546. Для магістра нормативні дисципліни складають 70%, дисципліни за вибором – 30%.

Комп'ютерна, економічна та екологічна підготовка студентів здійснюється неперервно протягом усього періоду навчання.

Підготовка фахівців здійснюється відповідно до особливостей та потреб поліського регіону та замовлень управління освіти і науки; кращі з випускників, які виявили схильність до науково-дослідної роботи, мають можливість вступу до аспірантури у ВНЗ та інститути НАН України відповідного профілю. У навчальних планах поряд із інтегрованою складовою передбачена варіативна частина, яка враховує особливості й потреби регіону та замовлення управління освіти і науки.

У зв'язку з активним запровадженням інноваційних технологій навчання та приєднанням до Болонського процесу, колективи викладачів цих спеціальностей вважають актуальним здійснювати підготовку фахівців, здатних самостійно навчати та виховувати молодь із застосуванням нових методів, засобів і технологій, спрямовувати діяльність учнів на глибинне практичне вивчення навчального матеріалу і самостійність у навчанні.

В основу освітньої діяльності при підготовці фахівця покладено гуманістичну спрямованість освіти, пріоритет загальнолюдських цінностей, формування національної свідомості майбутнього вчителя, демократизацію системи навчання, надання студентам широких можливостей вибору спецкурсів при збереженні пріоритету основних, дотримання нерозривного зв'язку у вивченні теоретичних дисциплін з прикладними, зі світоглядними,

загальнолюдськими проблемами, культурою, психологією та з відповідними шкільними курсами.

Системою навчальних дисциплін фізико-математичного напрямку, визначених навчальним планом, передбачено підготовку фахівця, що має глибокий рівень професійних знань, умінь, здатен самостійно опрацьовувати математичні тексти, розвинену просторову уяву і логічне мислення, уміння і навички роботи з комп'ютерами та досвід використання їх у навчальному процесі, належну психолого-педагогічну підготовку для роботи в школі та у вищих навчальних закладах, вільно володіє шкільними курсами математики, фізики та інформатики, є свідомим громадянином України.

Викладання дисциплін здійснюється висококваліфікованими викладачами (проф. Б. Ляшенко, проф. С. Покутній, проф. М. Цілінко, проф. Л. Лось, проф. М. Левківський, проф. І. Ленчук, проф. М. Осадчий, доценти А. Франовський, О. Герус, Т. Дідківська, А. Погоруй, С. Семенець, Л. Таргонський, В. Міхеєв, О. Ткаченко, М. Мордовець, О. Сарана, О. Спірін, В. Грищук, старші викладачі О. Мукосій, З. Поліщук та ін.).

При викладанні фундаментальних дисциплін викладачі, розглядаючи зміст понять і методи, які стосуються середньої та вищої школи, розкривають їх роль і місце в шкільних та вузівських курсах, розвивають уміння і навички різнобічно підходити до розв'язування задач, шукати нестандартні та оптимальні методи розв'язку. Важливе значення надається виробленню здатності алгоритмізації пошуку розв'язків, розвитку аналітичного та синтетичного методів мислення, структуруванню процесу розв'язання задач через використання аналітичних, графічних і графоаналітичних прийомів і методів. Значна увага приділяється шкільним курсам математики, фізики, інформатики, біології, хімії з методиками їх викладання в загальноосвітній школі та вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації, які передбачають систематизацію вже набутих знань студентів, глибоке вивчення змісту цих дисциплін та методики їх викладання, розвиток і удосконалення умінь і навичок розв'язування задач. Систематично практикується спілкування студентів з учнівськими та вчительськими колективами і, зокрема, кращими вчителями міста та області. Знані вчителі міста запрошуються для проведення лабораторних і семінарських занять.

Вивчення теоретико-практичних математичних курсів також ставить своїм завданням розвиток у студентів творчої просторової уяви та досконалого логічного мислення, озброєння їх умінями формалізації математичних процесів пошукового і прикладного характеру, реалізацію цих умінь на персональному комп'ютері.

У процесі вивчення різних дисциплін навчального плану в студентів формується переконання, що розвиток природничо-математичних наук відбувається поступово, ці знання здобуваються впродовж століть і тисячоліть вітчизняними і зарубіжними вченими, що наука має інтернаціональний характер.

Розвивальна математична освіта: проблеми, результати досліджень, особливості змістового та процесуального компонентів

Глибокі зміни, що відбуваються в суспільній свідомості й пов'язані з процесами демократизації, гуманізації, міжнародної інтеграції, інформаційно-технологічним етапом розвитку суспільства, детермінують необхідність побудови нових моделей вищої школи.

У зв'язку з цим проблема створення особистісно орієнтованої та розвивальної системи навчання стає в центрі психолого-педагогічних і методичних досліджень.

Ураховуючи бінарний характер методів навчання, розроблено розвивальний поетапний метод навчання математики.

I етап. Постановка та розв'язування задачі (задач) у рамках засвоєного способу дій (створення ситуації успіху). Контроль та змістова оцінка виконаної діяльності. Створення проблемної задачної ситуації, яка не може бути розв'язана на основі відкритих раніше знань і сформованих способів дій.

II етап. Постановка базової (практичної, прикладної) задачі-проблеми, її змістовий аналіз. Виділення цілком певного генетичного початкового відношення, створення його математичної моделі. Побудова математичної моделі задачної ситуації та її реалізація в процесі розв'язування математичної задачі. Обґрунтування способу розв'язування базової задачі, контроль виконаних дій і змістова оцінка їх засвоєння.

III етап. Постановка та розв'язування навчальної задачі. Конструювання загального способу (методу) розв'язування типових задач, побудова його навчальної моделі як ієрархії навчальних дій. Контроль за виконанням навчальних дій, змістова оцінка засвоєння способу розв'язування типових задач.

IV етап. Реалізація побудованої навчальної моделі: конструювання та розв'язування системи частинних задач (прикладних, практичних, математичних) відповідно до логіки сходження від загального (абстрактного) до конкретного. Контроль виконаних навчальних дій у процесі розв'язування кожної задачі. Змістова оцінка рівня засвоєння узагальненого способу дій.

V етап. Змістовий аналіз попередніх етапів, контроль способів навчальних дій, змістова оцінка виконаної навчальної діяльності (що відіграє роль окремої задачі). Постановка нової задачі (навчально-теоретичної), що передбачає відкриття нових знань, застосування засвоєного способу дій в інших задачних ситуаціях чи формування способу дій вищого рівня узагальненості.

З огляду на визначену етапність і проведений доц. С.П. Семенцем теоретичний аналіз розвивально-задачного методу навчання математики можна побудувати його задачну модель:

[прикладні, практичні, математичні задачі, що розв'язуються в рамках засвоєних навчальних моделей] \Leftrightarrow [проблемна задачна ситуація: прикладна, практична задача, спосіб розв'язування якої невідомий] \Leftrightarrow [математичне моделювання, розв'язування математичної задачі] \Leftrightarrow [навчальна задача, побудова навчальної моделі способу дій] \Leftrightarrow [частинні задачі: реалізація методу

сходження від абстрактного до конкретного] \Leftrightarrow [контроль і змістова оцінка результатів діяльності як особлива задача] \Leftrightarrow [задачі нового виду, вищого рівня узагальненості (навчально-теоретичні)].

У рамках виконуваних досліджень із теорії і практики розвивального навчання в системі методичної підготовки майбутніх учителів математики (на етапі формуючого експерименту) підготовлено навчальні програми з курсів "Елементарна математика", "Методика навчання математики", що рекомендовані Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України для студентів фізико-математичних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів. Їх впровадження та експериментальна робота проходитиме в ряді вузів України, зокрема на фізико-математичному факультеті Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Організаційне та навчально-методичне забезпечення навчально-виховного процесу

Відповідно до навчальних планів та планів виховної роботи на факультетах розроблено графік навчального-виховного процесу. Щосеместра складається оптимальний розклад занять з п'ятиденним робочим тижнем, який забезпечує виконання робочих навчальних планів і робочих навчальних програм. На факультетах складені плани виховної роботи, які містять заходи зі всіх напрямків виховання: патріотичного, морального, фізичного, трудового тощо. Плани роботи академічних груп включають як загальнофакультетські заходи, так і заходи за побажаннями студентів. Розвинена система клубної роботи: працюють клуби КВВ, шаховий, інтелектуальних ігор, молодого науковця, любителів поезії, народні хори "Ятерів" та "Калина", оркестр народних інструментів та ін. Контроль за виховною роботою здійснюється через звіти кураторів на радах факультетів та спеціально створеною комісією, яка звітується перед вченою радою університету.

Крім традиційних технологій навчання, застосовуються й новітні: модульні, інтерактивні (навчально-ділові, імітаційні ігри, дискусії, моделювання), контекстні (інтеграції освіти, науки і виробництва), впровадження у навчальний процес комп'ютерних програм, рейтингової системи перевірки та оцінювання знань студентів.

Навчальний процес забезпечений необхідною методичною літературою, комплектами ТЗН, сучасними математичними та методичними журналами, зразками курсових і дипломних робіт та методичними вказівками щодо їх написання, що сприяє проведенню на належному науково-методичному рівні практичних та лабораторних занять із студентами, своєчасному і якісному написанню курсових та дипломних робіт, підготовці студентів до проведення уроків під час проходження ними педагогічної практики в школах міста та області. Як правило, у цих кабінетах студенти готуються до занять, виконують самостійні роботи та завдання.

Навчально-методичне забезпечення дисциплін кафедри інформатики складається з підручників та посібників, у тому числі й автентичних, методичних рекомендацій, які включають плани лабораторних занять з

програмування, практичної інформатики, основ штучного інтелекту, роботи в середовищі Excel та Access.

Спеціальні дисципліни, викладання яких здійснюється викладачами інших кафедр, також повністю забезпечені навчальними підручниками та посібниками, значну частину яких підготовлено викладачами за останні п'ять років; усі семінарські, лабораторні та практичні заняття і курсові роботи мають належне методичне забезпечення. Кафедрами, які готують фахівців, підготовлені всі необхідні контрольні завдання і методичні рекомендації для студентів щодо ефективного здійснення ними самостійної роботи. Всі спеціальні дисципліни забезпечені прикладними комп'ютерними програмами. У наявності повний комплект ККР із дисциплін навчального плану.

У написанні фахових навчальних посібників та підготовці методичного забезпечення активну участь беруть проф. І. Ленчук (навчальні посібники "Основи стереометричних побудов", "Аналіз у розв'язуванні задач на побудову". Останній з грифом Міністерства освіти і науки України), ним підготовлено до друку навчальний посібник – монографію "Конструктивна стереометрія в задачах"; доцент А. Погоруй ("Диференціальна геометрія. Практикум з розв'язування задач" – навч. посібник), А. Франовський ("Диференціальна геометрія" – курс лекцій).

На кафедрі фізики за останній час опубліковано посібники з грифом МОН України: Загальний курс фізики. У трьох томах. (проф. О. Кучерук), Контрольні роботи з фізики для 7-9 кл., Контрольні роботи з фізики для 10-11 кл. (доц. Є. Мисечко); розроблено 4 оригінальні комп'ютерні програми з курсу загальної фізики. (Д. Степанчиков, В. Рудніцький); створено відеотеку лекцій досвідчених викладачів кафедри, вчителів-новаторів області (М. Федьович, О. Ткаченко); розроблено і записано з використанням ЕОМ лекційний фізичний експеримент та шкільний фізичний практикум (М. Федьович, В. Козел).

Проф. М. Цілинком створено оригінальні електронно-вимірювальні прилади, які експонувалися на виставках "Освіта в Україні" у 2000-2008 рр. і де разом з іншими експонатами університету були удостоєні двох золотих, срібної та двох бронзових медалей.

Багаторічний досвід викладання математичного аналізу викладачами однойменної кафедри відбито у серії опублікованих навчальних посібників, зокрема видано з грифом МОН України навчальні посібники "Курс математичного аналізу. Функції однієї змінної" (доценти Л. Таргонський, М. Осадчий, О. Герус, ст. викл. А. Баранівська), "Курс математичного аналізу. Функції багатьох змінних" (доц. Л. Таргонський, М. Осадчий, ст. викл. А. Баранівська), підготовлено до друку навчальний посібник "Комплексний аналіз" (доц. Л. Таргонський, М. Осадчий, О. Герус, ст. викл. А. Баранівська). Доц. Л. Шумко опублікував навчальний посібник "Математическая статистика", а доцент О. Сарана – навчальний посібник "Математичні олімпіади: просте і складне поруч" та методичний посібник "Елементи теорії гармонічних та субгармонічних функцій".

Викладачами біологічних дисциплін у процесі навчання застосовується програмований контроль знань студентів. Опановано програму КЗ-тест та у її оболонку вміщено тести (по 10 варіантів) з анатомії та морфології рослин, систематики та фізіології рослин, шкільного курсу біології та методики його викладання. Крім того, в оболонці Спепнехі розроблено систему тестування знань студентів з 10 розділів біологічної хімії. Викладачі кафедри ботаніки почали створювати відеотеку з різних фахових дисциплін. У комп'ютерному класі кафедри студенти мають змогу працювати з матеріалами курсових, дипломних та магістерських робіт.

Більшість викладачів кафедри зоології при читанні лекційних курсів широко практикує вирішення студентами проблемних завдань (проф. А. Стадниченко, доц. Л. Янович, ст. викл. В. Гирин). Це спонукає студентів до активізації їх пізнавальної діяльності, у тому числі й шляхом самостійної роботи (опрацювання певного кола джерел з тієї чи іншої проблеми).

Важливою формою підготовки учителів є навчально-польові практики. Методичне забезпечення їх представлено типовими навчальними і робочими програмами як для студентів денної, так і заочної форм навчання. Практика в основному проводиться шляхом організації екскурсій у природу (на поле та луки, в ліс, на річку, на ставок і т.п.) і подальшого опрацювання зібраного матеріалу в лабораторіях факультету. Для її проведення використовуються також бази інших ВНЗ та заповідники.

Важливе значення для майбутніх учителів біології має педагогічна практика. Студенти проходять її у кращих школах Житомира та області: передвипускних курсів – у 5-8, випускних курсів – у 10-11 класах загальноосвітніх шкіл; магістранти – в навчальних закладах I-II рівнів акредитації. Під час педпрактик студенти виконують повний комплекс навчально-методичних робіт, передбачених державними стандартами та типовими програмами.

Основна увага керівників педпрактики звернена на активне застосування студентами теоретичних знань у їх практичній діяльності, на створення умов для реалізації творчих можливостей, професійного самовдосконалення через проведення конкурсів кращих робіт студентів, презентацій "Студент – учитель року" тощо.

Випускові кафедри природничого факультету узгоджують свою діяльність з діяльністю інших кафедр, які забезпечують навчальний процес, зокрема координують співвідношення годин навчального плану з пріоритетним забезпеченням професійно орієнтованих вибіркових дисциплін; проводять розподіл годин, відведених навчальними планами на курсові роботи та на керівництво навчальними та виробничими практиками.

Планування навчально-виховного процесу розпочинається з планування об'єму та розподілу навчального навантаження, підготовки графіка навчального процесу та розкладу занять. Із графіком навчального процесу викладачі ознайомлюють студентів на початку навчального року. До відома студентів

доводиться також обсяг матеріалу, що підлягає вивченню, та система поточного і завершального оцінювання рівня їх знань. Усі контрольні роботи та комп'ютерні тестові завдання забезпечені шкалою оцінок.

Контроль за навчальним процесом здійснюється згідно з графіком контрольних відвідувань, взаємовідвідувань та проведення відкритих занять. З 2003-2004 н.р. в університеті в цілому та на факультеті зокрема впроваджено модульно-рейтингову систему навчання, яка стала передумовою переходу на кредитно-модульне навчання, запровадженого з 2006-2007 н.р. Робота викладачів регламентується індивідуальними планами. На кафедрах функціонують методичні семінари, де розглядаються питання підвищення якості викладання предметів, застосування новітніх інноваційних технологій навчання та здійснюється обмін досвідом.

З усіх дисциплін створене методичне забезпечення, упроваджуються сучасні технології навчання. Використання локальної комп'ютерної мережі дозволяє якісно підвищити рівень і розширити впровадження сучасних технологій навчання.

Викладачі кафедр природничого факультету за останні 5 років опублікували низку підручників з грифом МОН України: "Цитологія" (доц. Є. Трускавецький); "Гістологія з основами ембріології" (доц. Є. Трускавецький, доц. Р. Мельниченко); "Біологія", 7 клас (д.б.н. С. Межжерін, Я. Межжеріна); "Словник біологічних термінів" (С.В. Межжерін), а також ряд навчальних посібників, зокрема: "Цікава ботаніка" (Г. Корбут, А. Охріменко, Л. Юрик, Г. Дудник, Г. Міхєєва); "Геологічна будова Житомирщини" (Г. Корбут); "Біологія" 6 клас. "Задачі, вправи, тести" (І. Лищенко, Л. Юрик, Г. Міхєєва); "Методичний посібник з визначення якості води" (В. Щербак та ін.); "Методичні основи гідробіологічних досліджень водних екосистем" (В. Щербак та ін.); "Дендрологія" (П. Литвак); "Рідкісні і зникаючі види тварин Житомирщини" (навчальний посібник, рекомендовано Міністерством освіти та науки України, (А. Стадниченко, А. Вискушенко, О. Гарбар, Г. Киричук та ін.) Викладачами підготовлено до друку посібник (отримано гриф Міністерства освіти та науки України) "Біологія" 10-11 класи. "Задачі, вправи, тести" (І.Д. Лищенко, Г. Міхєєва, Л. Юрик, І. Шинкаренко). Розроблені лабораторні зошити та методичні рекомендації для студентів як денної форми навчання, так і заочної з усіх дисциплін.

Підготовлено електронні варіанти підручників: "Цитологія" (доц. Є. Трускавецький); "Гістологія з основами ембріології" (доц. Є. Трускавецький, доц. Р. Мельниченко), "Рідкісні і зникаючі види тварин Житомирщини" (посібник колективу авторів на чолі з А. Стадниченко), конспекти лекцій з гістології для денної та заочної форми навчання, конспекти лекцій з основ трофології (проф. А. Стадниченко), конспекти основ еволюційного вчення (ас. Т. Чорномаз), з біогеографії (доц. Л. Янович), з теоретичних основ валеології для магістрантів (ст. викл. Л. Іваненко) та ін.

Підготовка майбутніх учителів гуманітарного профілю

Зміст підготовки фахівців

Підготовка фахівців гуманітарного профілю здійснюється за п'ятьма напрямками: мова та література (українська, російська, англійська, німецька) та історія у двох навчально-наукових інститутах – філології та журналістики й іноземної філології, а також на історичному факультеті.

Необхідний рівень демократизації й гуманізації навчально-виховного процесу забезпечується шляхом попереднього доведення до студентів обсягу матеріалу, що підлягає вивченню, та об'єктивною системою оцінювання.

У навчальних планах передбачено відповідно до вимог державного стандарту такі цикли дисциплін: гуманітарні та соціально-економічні, професійно-орієнтовані, спеціальні з нормативною та варіативною частинами у кожному з циклів.

Усі спеціальні дисципліни, навчальні та виробничі практики забезпечені навчальними робочими планами та програмами. Окремі викладачі розробили авторські програми. Наприклад, проф. О. Чирков – автор програми зі вступу до літературознавства, рекомендованої Міністерством освіти та науки України. Кафедрою української мови суттєво модернізовано програми зі вступу до мовознавства та загального мовознавства. На кафедрі методики викладання мов і літератур робочі програми постійно коректуються залежно від змін, які відбуваються у шкільних програмах.

Крім традиційних, викладачами застосовуються новітні технології навчання: модульно-рейтингова система навчання та контролю знань, тестування студентів, тренінги та інші інтерактивні методи роботи зі студентами. З окремих навчальних дисциплін (практикум з української мови, методики викладання мови і літератури та ін.) використовуються навчальні, контролюючі та прикладні програми.

Усі семінарські, практичні, лабораторні заняття, а також курсові й дипломні роботи кафедр забезпечені планами та завданнями для проведення занять, а також завданнями для самостійної роботи студентів, навчальні дисципліни кафедр – комплектами індивідуальних контрольних завдань для комплексної перевірки знань з дисциплін фахової підготовки. У робочих програмах дисциплін визначені окремі питання, які виносяться на самостійне опрацювання студентами, що забезпечено відповідними методичними рекомендаціями і контрольними завданнями.

Щорічно оновлюється тематика курсових робіт, готуються методичні рекомендації щодо їх виконання. Вибіркова перевірка курсових робіт показала, що теми їх актуальні, обґрунтовані, роботи виконані відповідно до сучасних вимог, оцінки експертизи співпадають з оцінками, одержаними студентами під час захисту.

Згідно з вимогами затверджується тематика дипломних робіт, складаються методичні вказівки для їх виконання, проводиться попередній захист на кафедрах. Оцінки експертизи й оцінки, одержані під час захисту, співпадають.

Навчальні (діалектологічна, соціолінгвістична, фольклорна та краєзнавча), виробничі (у 5-8 та у 9-11 кл., в загальноосвітніх навчальних закладах вищого рівня та у ВНЗ I - II рівнів акредитації) та навчальна й науково-дослідна практики забезпечені програмами.

Студенти повністю забезпечені підручниками, навчальними посібниками. На факультетах працюють читальні зали (одне посадкове місце на 5 студентів), крім того, студенти можуть користуватися літературою, наявною у спеціалізованих кабінетах при кафедрах. У читальних залах наявні періодичні видання за спеціальністю.

Зміни в робочих програмах в інституті іноземної філології в основному пов'язані із збільшенням чи зменшенням навчальних годин, оновленням бібліографії, забезпеченням курсів дисциплін новими навчально-методичними матеріалами та тенденціями розвитку науки та методів викладання.

Підготовку фахівців за спеціальністю "ПМСО. Мова та література (англійська)" та "ПМСО. Мова та література (німецька)" здійснюють випускаючі кафедри: англійської філології та перекладу (завідувач – доц. А. Сингаївська), німецької мови (завідувач – доц. С. Соколовська), методики викладання іноземних мов та прикладної лінгвістики (завідувач – проф. Л. Калініна), які відіграють основну роль в удосконаленні змісту організації та методичного забезпечення підготовки фахівців зі спеціальності й координують свою діяльність з іншими кафедрами університету з метою забезпечення високої ефективності навчального процесу.

Викладачами інституту за останні роки виконано значний обсяг методичної роботи, фактичний зміст якої становить навчально-методичне та інформаційне забезпечення навчального процесу відповідними нормативними документами. Результатом такої роботи є навчальні та робочі навчальні програми, програми практик для бакалаврів, спеціалістів, магістрів, практикуми, навчально-методичні матеріали, тематика курсових та дипломних робіт; тестові завдання, ККЗ та ККР, підготовка підручників та посібників, різного роду методичні рекомендації.

Останнім часом викладачами навчально-наукового інституту іноземної філології опубліковано 4 словники; 3 підручники з грифом МОН; 15 навчальних та навчально-методичних посібників, серед них – десять з грифом МОН України; 1 навчально-методичний посібник з грифом МОН України; 3 збірки методичних матеріалів. Усі підручники та посібники видані українською або англійською мовами.

Крім того, готується методзабезпечення на електронних носіях: 15 лекцій з основних теоретичних дисциплін з використанням комп'ютерних технологій; 40 лабораторних робіт у комп'ютерному класі; 11 підручників та методичних посібників в електронному варіанті, а також роздаткові матеріали з використанням американських та британських джерел, з вправами, ілюстративним та додатковим матеріалом для забезпечення занять з практичного курсу англійської мови, здійснено розробку науково-методичних рекомендацій до тем, винесених на самостійне вивчення студентами.

Науково-методичні матеріали студенти можуть індивідуально використовувати у фонолабораторії, у комп'ютерних класах й у центрі підготовки вчителів, що сприяє досягненню високого рівня фундаменталізації підготовки фахівців.

Підготовка вчителів зі спеціальності "ПМСО. Історія" здійснюється на історичному факультеті.

Концепція підготовки фахівців-істориків узгоджена з обласною державною адміністрацією, відповідає потребам ринку праці регіону, що передбачає ступеневість та наступність.

Викладачі кафедр активно працюють над упровадженням інноваційних технологій та кредитно-модульної системи навчання.

На всіх кафедрах факультету розроблені плани семінарських та лабораторних занять з усіх навчальних дисциплін із завданнями для самостійної роботи студентів, з методичними порадами та списком рекомендованої літератури, подана інформація про нові надходження літератури до бібліотеки. Кожна дисципліна має комплект ККР, ККЗ з рецензіями та критеріями оцінки знань студентів.

Викладачі факультету підготували й видали ряд навчальних посібників, зокрема проф. О. Швидак опублікував навчальний посібник "Політологія" (два видання); видано колективний посібник "Житомирщина. Історичний нарис" з грифом Міністерства освіти й науки України, який орієнтований на учнів середніх шкіл області, студентів вищих навчальних закладів і усіх тих, хто цікавиться історією й культурою краю; доц. О. Кузьмін – посібник "Історичний процес", адресований студентам історичного факультету, які вивчають дисципліну "Теорія та методологія історії", доц. М. Новик – посібник "Теорія держави і права" та ін.

Викладачі факультету активно виступають з повідомленнями на всеукраїнських конференціях. Так, уже традиційною стала співпраця доц. І. Ярмошика з Центром пам'яткознавства НАН України, його участь у щорічній конференції "Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні" й публікація матеріалів у наукових збірниках цих конференцій.

Проведено кілька всеукраїнських наукових конференцій.

Запорукою дальшого розвитку наукових традицій є залучення до наукової роботи студентів. Вони працюють під керівництвом викладачів, публікують результати своїх досліджень у збірнику студентських наукових праць "Літописець" та в інших збірниках.

Велику увагу члени кафедр звертають на методичне забезпечення викладання закріплених за ними дисциплін. Так, були підготовлені й видані методичні матеріали на допомогу студентам з археології, спеціальних історичних дисциплін (І. Ярмошик), основ конституційного права (І. Ярмошик, М. Новик), нової історії країн Європи та Америки (О. Кузьмін та М. Новик); теорія держави і права (М. Новик). Методичний матеріал з проблем музейної

педагогіки, підготовлений викладачами О. Зосімович та М. Хададовою, був представлений на республіканській виставці "Освіта в Україні".

Значну навчально-педагогічну й науково-дослідну роботу проводить кафедра історії України. Крім курсів з історії України, культурології та українознавства та ін., викладачі ведуть спецкурси "Історія України в творах художньої літератури", "Історичні постаті України", "Герої України" та спецсеминар "Сучасна історична наука про основні етапи історії українського козацтва". У навчальний процес впроваджуються новітні комп'ютерні технології.

Науковий доробок викладачів становить понад 400 праць.

За участю науковців опубліковано праці "Історія міст і сіл УРСР. Житомирська область", дванадцятитомна "Книга Пам'яті України. Житомирська область", "Зрозумієш історію – пізнаєш світ", "Житомирщина шляхами історії", "Євреї Волині (кінець XVIII – початок XX ст.)", "Козацькі часи на Житомирщині", "Відомі педагоги Житомирщини. Нариси про знаних діячів освітянської ниви" та ін.

Особливістю наукової роботи є широке залучення до неї студентів. Тематика наукових студентських праць, як правило, відповідає основним напрямкам наукової діяльності кафедри. Це – актуальні питання історії України та історичного краєзнавства. Майбутні історики мають можливість досліджувати козацькі часи на Житомирщині, діяльність видатних людей – борців за Україну. Щороку проводяться наукові студентські конференції.

4.1.2. Особливості психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів як основи їх професійного становлення

На сучасному етапі розбудови незалежної української держави особливо актуальним стає завдання вдосконалення підготовки педагогічних кадрів, що значною мірою визначається якістю їх психологічної підготовки. Проте аналіз практики професійної підготовки майбутніх учителів узагалі та психологічної зокрема свідчить про те, що вона нездатна зараз повною мірою забезпечити ефективну діяльність випускників вищої школи у сучасних умовах, коли пріоритетними якостями вчителя є творчість, ініціатива, гуманізм та високий професіоналізм. Тому психолого-педагогічна наука має визначатися насамперед у стратегії вирішення найактуальніших проблем професійної підготовки вчителя. До таких проблем слід віднести розробку науково обґрунтованої системи формування у студента ВНЗ професійно-творчих здібностей. Необхідність створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя вимагає докорінної перебудови навчального процесу у ВНЗ. Визнано, що основним шляхом перебудови вищої школи є перехід від суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної педагогічної парадигми, основними принципами якої є співробітництво, співтворчість викладача і студента, забезпечення самореалізації педагогів як партнерів у творчому процесі.

Суб'єкт-об'єктній парадигмі відповідає репродуктивна стратегія навчання, що передбачає побудову навчального процесу в монологічному режимі. Для репродуктивної стратегії навчання характерною є переваження орієнтації на становлення виконавчих, операційно-технічних професійних навичок, а не осягнення смислової сторони майбутньої діяльності; концентрація уваги більшості студентів у переважній мірі на сфері суто навчальних інтересів, у певній мірі на сфері професійній; зниження особистісної значущості завдань професійного становлення. За такої організації навчання суб'єктом діяльності є лише викладач, студенти ж виконують роль об'єкта педагогічного впливу. В навчальному процесі переважає монолог викладача перед студентською аудиторією і майже не використовуються можливості спільної творчої діяльності. При побудові навчального процесу в монологічному режимі викладач виступає носієм незаперечної істини, яку він передає студентам. Діалог за цих умов є лише формою (а не принципом) побудови навчального спілкування і застосовується як конкретний прийом навчання, що сприяє досягненню певних дидактичних цілей. Суб'єкт-об'єктна форма навчання побудована переважно на авторитарному характері взаємодії викладача і студента. Це може призвести до утворення надмірної дистанції між тим, хто навчає, і тим, хто навчається. У такій ситуації дуже важко налагодити колегіальний стиль спілкування, перетворити студентів на однодумців, співучасників творчого процесу.

Реалізація репродуктивної стратегії навчання, монологічного підходу в системі вищої педагогічної освіти не дає можливості подолати накопичені негативні явища: формалізм засвоєння наукових знань, зниження мотивації учіння, блокування творчої активності як викладачів, так і студентів, їх невміння орієнтуватися в нестандартних ситуаціях, шаблонне догматичне мислення й авторитарність у педагогічній діяльності, низьку соціально-психологічну компетентність майбутніх учителів.

Суб'єкт-суб'єктній педагогічній парадигмі відповідає продуктивна стратегія навчання. Одним із шляхів реалізації цієї стратегії навчання в університетах є організація навчального процесу на основі педагогічної співтворчості викладача і студента. До об'єктивних та суб'єктивних чинників успішної реалізації педагогічної співтворчості викладача і студентів при викладанні психологічних дисциплін належать:

- оптимальне використання діалогічних форм навчання студентів;
- введення елементів творчого тренінгу у вузівське навчання;
- проблемність навчального процесу на основі творчих навчально-професійних завдань;
- переважне застосування педагогічних засобів непрямого управління, орієнтованих на оптимальну самореалізацію особистості;
- застосування групової форми навчання студентів;
- створення психологічної атмосфери взаємної поваги і рівності учасників навчального процесу;

- формування відповідної мотивації до співтворчості у партнерів зі спілкування;
- трансформація психологічної позиції викладача: перетворення його з носія інформації на консультанта й організатора процесу навчання;
- зміна орієнтації студента з "учнівства" на "партнерство".

Підготовка фахівців психолого-педагогічного профілю здійснюється в навчально-науковому інституті педагогіки та на соціально-психологічному факультеті за спеціальностями: "Психологія", "Практична психологія", "Музична педагогіка та виховання", "Початкове навчання", "Хореографія", "Початкове навчання та англійська мова". В основу освітньої діяльності покладено гуманістичну спрямованість освіти з пріоритетом загальнолюдських цінностей, формування національної свідомості майбутнього педагога, демократизацію системи навчання, надання студентам широких можливостей вибору дисциплін, спецкурсів та спецсемінарів при збереженні пріоритету основних дисциплін, забезпечення нерозривного зв'язку у вивченні загальнопедагогічних, психологічних та соціальних дисциплін, створення необхідних умов для оволодіння практичними навичками з обраної спеціальності.

Навчально-науковий інститут педагогіки має освітньо-кваліфікаційні характеристики, освітньо-кваліфікаційні програми та робочі навчальні плани і програми з усіх навчальних дисциплін за спеціальностями, які функціонують за освітньо-кваліфікаційними рівнями "бакалавр", "спеціаліст" і "магістр". У цих документах дотримано співвідношення навчального часу між циклами підготовки, присутня відповідність змісту підготовки державним вимогам та потребам ринку праці та особистості. В інституті наявні інтегративні, варіативні навчальні плани, які враховують можливості випускників педагогічних училищ і коледжів отримувати на основі диплома молодшого спеціаліста напрямку 0101 "Педагогічна освіта" при співпаданні спеціальності базову і повну вищу педагогічну освіту в скорочені терміни. Підготовка вчителів здійснюється на денній та заочній формах навчання як за кошти державного фінансування, так і на договірній основі, що відповідає особливостям і потребам Житомирської області.

Загальнопедагогічна підготовка майбутніх учителів у навчально-науковому інституті педагогіки та інших факультетах університету забезпечується кафедрами педагогіки (завідувач – проф. М. Левківський) та інноваційних технологій освіти та виховання (завідувач – доц. І. Коновальчук). Соціальнопедагогічний напрям підготовки фахівців здійснює кафедра соціальної педагогіки (завідувач – доц. С. Коляденко).

Значну роботу здійснено викладачами цих кафедр щодо програмного забезпечення навчального процесу. До діючих програм з усіх навчальних дисциплін, затверджених МОН України, розроблено робочі програми та відповідне методичне забезпечення, в які систематично вносяться зміни і доповнення відповідно до сучасних вимог. Особлива увага звертається вимоги

щодо підготовки за рівневою системою освіти з метою досягнення відносної завершеності та одночасно наступності й послідовності підготовки фахівців.

Так, фахівцями кафедри педагогіки розроблено робочі програми для спеціальностей освітнього рівня "бакалавр" із загальної педагогіки, історії педагогіки, етнопедагогіки, а також для студентів магістратури з основ педагогіки вищої школи, методики викладання педагогіки тощо. Оскільки викладачі кафедри працюють на всіх факультетах університету, програми адаптовано до специфіки відповідних спеціальностей. Освітній процес забезпечується викладачами високої кваліфікації (на кафедрі працює 3 доктори педагогічних наук та 16 кандидатів педагогічних наук), серед яких: доктори педагогічних наук проф. М. Левківський, проф. О. Дубасенюк, доц. О. Антонова, кандидати педагогічних наук проф. С. Вітвицька, доц. Н. Сидорчук, В. Єремєєва, О. Березюк, В. Ковальчук, О. Борейко та інші.

Викладачами кафедри соціальної педагогіки також розроблені програми з дисциплін, що викладаються для соціальних педагогів. До читання лекцій залучаються досвідчені викладачі кафедри – доц. Н. Сейко, С. Коляденко, ст. викл. Т. Шанскова та інші.

Викладачами кафедри інноваційних технологій освіти та виховання підготовлені й впроваджені в навчальний процес навчальні та робочі програми, курси лекцій та методичні рекомендації із самостійної роботи з основ педагогічної майстерності, технологій навчально-виховного процесу, менеджменту в освіті, літнього практикуму, дозвіллезнавства, дитячого та молодіжного руху в Україні, актуальних проблем педагогічної науки і практики, технологій соціального виховання, теорії і практики учнівського самоврядування і лідерства, методики вивчення валеології, основ безпеки життєдіяльності в початковій школі. До навчальних дисциплін створено базу даних методичного забезпечення на електронних носіях. Методичне забезпечення розроблено відповідно до вимог кредитно-модульної системи навчання

План практичних, семінарських і лабораторних занять розробляються і проводяться так, щоб закріпити знання студентів і відпрацювати уміння і навички фахівця. Велика увага звертається на впровадження в навчальний процес сучасних технологій. Кафедрами здійснено перехід на роботу за модульно-рейтинговою та модульно-кредитною системами.

Особистісно зорієнтовані технології навчально-виховної роботи педагогічних кафедр спрямовані на формування в студентів мотивів творчої професійної самореалізації. Широкого використання в процесі проведення аудиторних та позанавчальних занять у роботі викладачів зі студентами набули ділові ігри, моделювання педагогічних технологічних ланцюгів, колективні творчі справи, тренінги, педагогічні аукціони, конкурси продуктивних ідей, підготовка і захист педагогічних проектів, творчі майстерні, мозкові штурми, форуми, конференції, конкурси педагогічної і вожатської майстерності. Не забуті нами і перевірені часом такі види роботи, як вікторини, круглі столи, дискусії, перегляд відеофільмів, сюжетні імпровізації, опорні сигнали і схеми,

таблиці. Продуктивним є проведення окремих занять у навчальних загальноосвітніх закладах Житомира, участь студентів у роботі науково-методичних лабораторій.

Швидкість і динаміка розвитку сучасної психолого-педагогічної науки і практики виховання в Україні вимагають постійного збагачення змісту аудиторних занять на основі теоретичного аналізу літературних джерел і узагальнення продуктивного педагогічного досвіду. Включення студентів у цей постійний процес актуалізації знань, вмінь і навичок стало основою проведення різних форм індивідуально-самостійної роботи академічних груп. Як результат такої спільної праці на кафедрах накопичується методична бібліотека студентської пошукової діяльності: тематичні папки (методичні розробки виховних заходів, узагальнений досвід роботи класних керівників і вихователів груп продовженого дня, шкіл-інтернатів), дидактичне забезпечення практичних занять з педагогіки та історії педагогіки, CD- диски з презентаціями індивідуальних завдань, реферати і курсові роботи, наочний матеріал з педагогічної практики.

Поточний контроль знань студентів здійснюється у формі контрольних робіт, персональних та рольових занять, занять-диспутів тощо.

Належним чином у навчально-науковому інституті педагогіки поставлена робота з розробки й проведення спецкурсів і спецсемінарів, які сприяють індивідуалізації навчальної діяльності, спрямовані на малодосліджені й суперечливі явища й факти педагогіки та соціальної педагогіки, а також організації виховної та соціально-педагогічної діяльності в школах. Спецкурси і спецсемінари готуються за тематикою, зорієнтованою на майбутню роботу студентів у навчально-виховних закладах. Серед них можна назвати такі: "Превентивна робота з неповнолітніми на основі методу "Рівний – рівному", "Методика роботи соціального педагога з обдарованими дітьми", "Соціально-педагогічні основи роботи з сім'єю", "Методика роботи з важковиховуваними дітьми". Планування спецкурсів і спецсемінарів ведеться так, що більшість із них може обиратися студентами за власними інтересами. До читання цих дисциплін залучаються найдосвідченіші викладачі, які постійно знаходяться в науковому пошуку.

Логічним продовженням підготовки фахівця стає педагогічна та соціально-педагогічна практика студентів, під час якої студенти можуть проводити педагогічні експерименти, які згодом стають практичним підґрунтям для написання дипломних робіт.

Випускники-бакалаври проходять практику в 5-8, а випускники-спеціалісти – в 9-11 класах провідних шкіл м. Житомира та Житомирської області. Розроблено програми проведення педагогічної практики, що передбачають систему роботи практиканта: розробка плану виховної роботи класного керівника, проведення та аналіз уроку й виховного заходу, написання характеристики учня, створення соціальної карти класу, індивідуальної карти проблемного учня, позакласної виховної роботи соціального спрямування з учнями, створення банку соціально-педагогічних ситуацій, проведення

соціально-психологічних діагностик тощо. Перед початком практики проводяться настановчі конференції, де студенти знайомляться з програмою практики, отримують методичні рекомендації щодо проведення різних видів роботи. Після завершення – підсумкові конференції, на яких підбиваються підсумки роботи, вислуховуються звіти студентів про виконання програми, висловлюються пропозиції щодо поліпшення організації практики. Керівники практики працюють над упровадженням студентами теоретичних знань у практичній діяльності, скеровують свої зусилля на реалізацію творчих можливостей студентів, формування у них професійних умінь та навичок і потреби постійного самовдосконалення.

Постійно оновлюється тематика курсових робіт, пропонуються для виконання змістовні й глибокі теми дипломних робіт різних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Часто курсові роботи стають основою для написання дипломних, тематика яких не тільки затверджується на засіданнях педагогічних кафедр, а й стає предметом обговорення й ухвали ради факультету.

Важливим елементом навчально-виховної роботи кафедри педагогіки є позанавчальна виховна діяльність, в організації й здійсненні якої провідне місце належить самим студентам. У університеті традиційним стало проведення низки заходів, організація яких здійснюється за методикою колективних творчих справ. Серед них можна виділити щорічне „Свято квітів” та виставку-ярмарок „Своїми руками”, конкурси педагогічної майстерності та „Аукціон педагогічних ідей” тощо.

Підготовка та проведення цих заходів здійснюється у кілька етапів, при цьому студентам надається можливість проявити себе у різних якостях, а саме: сценаристів, драматургів, акторів, поетів, художників-оформлювачів, постановників танців та інсценізацій, дослідників, фото- та кіно кореспондентів, журналістів, учнів, учителів тощо. Всі ці заходи передбачають не лише демонстрацію виробів, створених студентами, а й тематичний захист виставлених експонатів, під час якого студенти виявляють свої творчі здібності, таланти, обдарування. Завжди цікаво і пізнавально відбувається конкурс-мандрівка „У країну дитинства” в навчально-науковому інституті педагогіки. Загальноуніверситетські виставки студентської художньої творчості давно стали традиційними, і факультети намагаються представити різноманітні вироби майбутніх учителів, які відрізняються неординарністю, фантазією, яскравою уявою.

Постійно удосконалюються дидактичні засоби, які застосовують викладачі педагогічних кафедр і до створення яких залучаються майбутні вчителі. Варто виділити розробку та створення опорних логічних схем занять, широке використання наочного матеріалу, розробку комп'ютерних презентацій, створення відеороликів на реалізацію творчих завдань, глибоке вивчення творів класиків педагогічної науки та аналіз підходів різних педагогів минулого до розв'язування сучасних проблем навчання й виховання тощо.

Кафедра загальної, вікової та педагогічної психології протягом свого існування приділяє значну увагу пошуку ефективних шляхів підвищення психологічної підготовки студентів – майбутніх педагогів – до вчительської діяльності через вивчення базових психологічних курсів, таких, як загальна психологія, вікова, педагогічна, соціальна психологія та ЕПСЖ, вікова та педагогічна психологія, соціальна психологія, патопсихологія, психодіагностика. Вивчаються можливості використання навчальних дисциплін психологічного циклу для формування творчої особистості майбутнього педагога. Глибокий аналіз навчальних програм, підручників, посібників дозволив визначити оптимальний обсяг знань, умінь і навичок, засвоєння яких студентами має забезпечити високий рівень їхньої готовності до педагогічної діяльності. Виявляються можливості й традиційних форм вузівського навчального процесу, і нових педагогічних технологій та активних методів навчання. Результати досліджень відображаються викладачами кафедри у наукових публікаціях та впроваджуються у вузівську практику.

Аналіз результатів викладання психологічних дисциплін дозволяють стверджувати, що вирішальною умовою успішного здійснення спільної творчості викладача і студентів, спрямованої на забезпечення належної професійної підготовки майбутніх педагогів, є організація вузівського навчання на основі діалогу. Психологічною наукою вже доведено, що діалог – це основа творчого мислення, що розвиток діалектичності як системоутворюючого компонента творчого мислення неможливий без діалогу. На думку дослідників у сфері психології, діалог як вирішальна умова спільної творчості стає характерною ознакою нового педагогічного мислення, він є найприроднішою формою стосунків викладача зі студентами, що перетворює партнерів зі спілкування на творчу діаду, груповий об'єкт творчості, найбільш демократичною формою проведення занять, найкоротшим шляхом до постійного підтримання зворотного зв'язку і найбільш динамічним способом одержання нової інформації.

Для реалізації вирішальної умови успішної педагогічної співтворчості викладача і студентів – діалогового навчання – при викладанні перелічених вище базових психологічних дисциплін використовуються елементи творчого тренінгу. Творчий тренінг включає в себе систему впливу на творчу діяльність особистості і разом з тим стимулює окремі етапи творчого вирішення задачі.

Введення у вузівське навчання елементів творчого тренінгу (методів оптимізації колективної творчості: різних модифікацій методу "мозкової атаки", евристичних питань, синектики, творчих рольових ігор) дає змогу стимулювати окремі етапи творчого вирішення завдань і розвиток творчого мислення студентів, а також створює сприятливу психологічну атмосферу для організації спільної творчої діяльності викладача і студентів.

Однією з форм організації діалогового навчання є лекції, на яких створюються проблемні ситуації, висуваються гіпотези їх розв'язання, здійснюється постійний пошук. Студенти можуть також спробувати себе у ролі

співавтор лекції, так званої "лекції удвох", що проходить у вигляді спільно-послідовного викладу думок викладача і його співлектора – студента.

На семінарських заняттях діалогове навчання, що має проблемний характер, сприяє підвищенню творчої активності студентів. Основним засобом проб лематизації змістової сторони лабораторних та семінарських занять є використання творчих навчально-професійних задач (де відтворюються реальні змістові протиріччя педагогічної діяльності та реальні ситуації). Усіляко заохочується самостійна постановка студентами запитань. На семінарських заняттях реалізуються такі рівні діалогової залученості: 1) полемічне спілкування (організація групових дискусій); 2) ділове спілкування однодумців (організація творчих рольових ігор і використання методів оптимізації спільної творчості).

Важливими є провідні мотиви діяльності партнерів зі спілкування. Як показало анкетування студентів і викладачів університету, студентам властиві прагнення реалізувати надії, з якими вони прийшли до педагогічного закладу; потреба у самовдосконаленні; бажання добре підготуватися до обраної професії; інтерес до пошукової діяльності; намагання реалізувати свій творчий потенціал у навчальному процесі; прагнення брати безпосередньо участь у вирішенні важливих та цікавих виховних і навчальних проблем.

Викладача до співпраці спонукають професійні мотиви: потяг до творчості, інтерес до нового; потреба у співробітництві та емоційно-значущих контактах зі студентами; прагнення підготувати висококваліфікованих, творчо працюючих спеціалістів тощо.

Теоретичний аналіз курсу психологічних дисциплін у вузі дозволив визначити місце та можливості введення нових тем, питань, спецсемінарів, пов'язаних з психологією педагогічної творчості.

З метою розвитку професійно-творчих здібностей майбутніх педагогів використовується соціально-психологічний тренінг. Уміння встановити емоційний контакт, організувати простір спілкування, ідентифікувати емоційний стан за експресивними характеристиками поведінки, створити комфортний "клімат спілкування", вислухати та зрозуміти співрозмовника, вирішити проблемні та конфліктні ситуації – ось неповний перелік необхідних навичок, потрібних вчителю як представнику професій типу "людина-людина".

Група активного соціально-психологічного навчання дає майбутнім учителям можливість усвідомити власні стабілізовані тенденції поведінки, що, незалежно від плинності ситуацій, породжують труднощі в адаптації та спілкуванні з іншими людьми. Усвідомлення цих тенденцій дає можливість "розморозити" закриті для нового досвіду зони особистості і водночас зрозуміти свій внесок у проблеми адаптації та спілкування, які час від часу виникають. Це допомагає внести відповідні поправки у власну поведінку з метою її вдосконалення.

У майбутніх учителів необхідно розвивати не пасивний світогляд – лише систему уявлень про загальні принципи і основи буття, а активний, який передбачає знаходження причинно-наслідкових зв'язків фізичного та

психічного світу; їх критичний аналіз та використання в творчо-перетворюючій діяльності; усвідомлення себе суб'єктом культурно-історичного та власного розвитку, несуперечливість образу "Я", наявність самоповаги, почуття гідності, адекватної самооцінки і на цій основі високий рівень домагань, вимогливості до себе, самостійність, почуття відповідальності за власні вчинки і майбутню діяльність, які б персоналізувались в особистості учня.

На кафедрі інноваційних технологій освіти та виховання працює науково-методичний семінар для викладачів ВНЗ, вчителів і студентів, батьківської громадськості з актуальних проблем теорії і практики виховання. Кафедра підписала та плідно реалізує договір про спільну науково-педагогічну діяльність з Львівським науково-практичним центром професійно-технічної освіти АПН України, з Міжнародним дитячим центром „Артек”, Українським дитячим центром „Молода гвардія”, Національною радою дитячих організацій України, кафедрою управління закладами освіти та впровадження нових педагогічних технологій Житомирського інституту післядипломної педагогічної освіти, а також міським відділом освіти, методичними об'єднаннями класних керівників, вихователів груп продовженого дня загальноосвітніх шкіл та шкіл-інтернатів, педагогів-організаторів, заступників директорів шкіл з виховної роботи, де наші студенти знайомляться з кращим досвідом виховної діяльності.

На кафедрі під науковим керівництвом викладачів працюють 8 наукових студентських проблемних груп, педагогічний гурток, студентський педагогічний клуб "ПОШУК", дві науково-методичні та соціологічна лабораторії. Науково-експериментальною базою лабораторії “Інноваційні соціально-педагогічні технології виховного процесу” є Міжнародний дитячий центр “Артек” та Український дитячий центр “Молода гвардія”. Завдання лабораторії: науково-теоретичне обґрунтування, проектування та впровадження інноваційних технологій виховного процесу в літньому оздоровчому таборі, засвоєння студентами передових педагогічних технологій організації літнього відпочинку дітей. На базі університету протягом навчального року працює школа педагога-організатора, кращі випускники якої за конкурсним відбором влітку працюють у Всеукраїнських педагогічних загонах.

Реалізація охарактеризованих вище об'єктивних і суб'єктивних чинників організації педагогічної співтворчості викладача і студентів у процесі навчання сприяє формуванню творчої особистості майбутнього педагога.

Організаційно-методичне забезпечення навчального процесу планується як на рівні кафедр, так і кожного викладача. При викладанні базових курсів застосовуються такі активні методи навчання, як лекції-дискусії (із зворотним зв'язком, проблемні), мультимедійні лекції, мікрОВикладання, диспути, дискусії, опорні схеми, розв'язання педагогічних задач, міні-твори, моделювання педагогічних ситуацій, робота у мікроколективах, особистісно-рольові ігри, моделювання виховних заходів-свят народного календаря, складання хронологічних таблиць та родинних календарів, комунікативні

тренінги, складання схем, планів, виконання індивідуальних практичних завдань.

Активно впроваджуються викладачами кафедри педагогіки у навчальний процес лекції та практичні заняття із застосуванням мультимедійного обладнання, демонстрацією фрагментів кінофільмів із подальшим їх обговоренням, постановка проблемних запитань, відповіді на які студенти знаходять, аналізуючи відеоматеріали тощо. Так, весь лекційний курс "Історія педагогіки" (доц. О. Антонова) розроблено на основі презентаційної програми Microsoft Office PowerPoint 2003-2007. До позитивів такого підходу належать оптимізація уваги студентів; активізація мисленнєвої діяльності, що проявляється у збільшенні кількості запитань з боку майбутніх учителів; підвищення інтересу до навчального предмету; розвиток творчих здібностей, оскільки студенти реалізують цю технологію на практичних заняттях з інших предметів; поглиблення знань з предмету вивчення, адже студенти активно виявляють бажання допомогти викладачу у підготовці наступних лекцій тощо.

Набула поширення у досвіді роботи кафедри педагогіки й бінарна лекція (лекція-діалог, лекція-полілог), як різновид викладу матеріалу у формі діалогу двох викладачів (як представників різних наукових шкіл) або вченого і практика, викладача і студента. Широко застосовується у процесі викладання курсу "Історії педагогіки" професором М. Левківським.

На кафедрах розроблені інструктивно-методичні матеріали для роботи за кредитно-модульною системою навчання, системи самоконтролю та поточної перевірки знань, умінь та навичок; упроваджено в практику методичні рекомендації для кожного практичного заняття. Студенти мають можливість працювати самостійно за оригінальними робочими зошитами ("Загальна педагогіка: Робочий зошит", "Історія педагогіки: Робочий зошит", "Технологія вивчення основ дидактики", "Технологія вивчення теорії і методики виховання" тощо), розробленими викладачами кафедр, що значно підвищує рівень та обсяг наукової інформації, яку отримують і використовують студенти.

Викладачі кафедр уже тривалий час проводять роботу зі створення комплексу комп'ютерних тестових програм для контролю та рейтингової оцінки знань студентів з базових дисциплін. У навчальному процесі широко використовуються навчальні комп'ютерні програми.

Навчально-методичне забезпечення дисциплін кафедр інституту педагогіки складається з підручників та посібників, у тому числі й автентичних, та різного роду методичних рекомендацій. Так, лише кафедрою педагогіки за останній час опубліковано з грифом МОН України підручники "Історія педагогіки" (проф. М. Левківський) та "Основи педагогіки вищої школи" (проф. С. Вітвицька), навчальні посібники "Практикум з педагогіки" (колектив авторів під керівництвом проф. О. Дубасенюк), "Методика викладання педагогіки" (проф. О. Дубасенюк, доцент О. Антонова) та "Практикум з педагогіки вищої школи" (проф. С. Вітвицька), 6 посібників та понад 20 методичних рекомендацій. Крім того, на студентському сайті інформаційного

центру університету подано для використання студентами електронні варіанти навчальних посібників.

Для глибокого ознайомлення студентів старших курсів, магістрантів, аспірантів з інноваційними навчально-виховними технологіями підготовлено і видано навчальний посібник з грифом МОН України "Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів" (За ред. проф. О. Дубасенюк) у двох частинах – "Технології загально-педагогічної підготовки майбутніх учителів" та "Технології соціально-педагогічної підготовки майбутніх учителів".

Розвитку творчої спрямованості особистості майбутніх учителів сприяє й залучення студентів до наукового пошуку. Найздібніші серед них, готуючись до захисту курсових та дипломних робіт, публікують статті й тези у наукових збірниках кафедри "Основні напрями науково-педагогічного пошуку молодих дослідників України: Збірник інформаційних матеріалів" (За ред. О. Дубасенюк), "Формування професійної компетентності майбутнього вчителя засобами інноваційних освітніх технологій Збірник наукових праць студентів та аспірантів" (За заг. ред. проф. Л. Калініної, доц. О. Антонової), "Національна освіта у контексті творчості Антона Макаренка" (За ред. проф. М. Левківського). Історико-педагогічній та етнопедагогічній тематиці присвячено наукові розвідки студентів філологічного факультету, якими керують доцент О. Березюк та старший викладач З. Осадча. Творчі звіти студентів („Українські вечорниці”, традиційні народні свята тощо) щорічно включаються до планів виховної роботи Інституту філології та журналістики. За останні роки цими викладачами підготовлено і видано низку збірників студентських праць, присвячених творчості В. Духновича, К. Ушинського, С. Русової, І. Франка, а також спрямованих на розвиток духовних якостей майбутніх учителів.

Для урізноманітнення форм самостійної пізнавальної діяльності студентів викладачами кафедри розроблена система навчальних завдань, зокрема й творчих, котрі відбиті у підручнику з історії педагогіки (проф. М. Левківський), навчальному посібнику з педагогіки (Практикум з педагогіки: навч. посібник: вид. 2-ге, доп. і перероблене /За ред. проф. О. Дубасенюк) з грифом МОН України, а також у посібнику-практикумі "Історія педагогіки: Робочий зошит" (доц. О. Антонова).

У зв'язку з переходом до кредитно-модульної системи навчання підготовлено для студентів систему тестових завдань з жорстко контрольованою відповіддю. Ця система завдань знайшла, зокрема, своє відображення у підручнику з історії педагогіки (проф. М. Левківський), у посібниках "Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури" (проф. С. Вітвицька) та навчальному посібнику "Практикум з педагогіки. Вид. 2-е, доп. і перероблене (За ред. проф. О. Дубасенюк, А. Іванченка).

Усі базові педагогічні дисципліни забезпечені українськомовними підручниками та посібниками. Семінарські, лабораторні та практичні заняття

мають методичне забезпечення; розроблені науково-методичні пакети з усіх навчальних дисциплін.

В інституті педагогіки та на соціально-психологічному факультеті широке впровадження отримують інформаційно-комп'ютерні та інші освітні технології навчально-виховного процесу. Підготовлено методичне забезпечення для всіх семінарських, практичних, лабораторних і курсових робіт. З усіх дисциплін навчального плану розроблені комплекси ККР.

Розвиток наукової роботи у Житомирському державному університеті імені Івана Франка

Соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, переорієнтація на розвиток творчого наукового потенціалу людини, її професійних якостей потребують підвищення рівня наукової роботи.

Науково-дослідна робота охоплює ряд важливих і перспективних напрямів, а саме:

- підготовка науково-педагогічних кадрів;
- проведення досліджень з актуальних питань природничо-математичних, суспільних, філологічних, психолого-педагогічних наук;
- виконання наукових проєктів, у тому числі з держбюджетної тематики;
- видання наукових праць, навчально-методичної літератури;
- студентська наукова робота;
- виконання держбюджетних науково-дослідних тем;
- міжнародна співпраця, проведення науково-практичних конференцій.

Один із пріоритетних напрямів наукової діяльності – підготовка висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів. Постійно зростає науковий потенціал професорсько-викладацького складу. Сьогодні із 587 викладачів, що працюють на 37 кафедрах, 290 мають наукові ступені й учені звання. Серед них академіки НАН України, АН вищої школи, Міжнародної академії акмеологічних наук, члени-кореспонденти НАН України і галузевих академій, 49 докторів наук, професорів, 241 кандидат наук, доцент, 12 заслужених працівників освіти і вищої школи України, стипендіати Кабінету Міністрів України і фонду "Відродження", лауреати премії Президента України, лауреати гранту Президента України для обдарованої молоді та Національної Академії наук для молодих учених, номінанти щорічної Поліської премії від благодійного фонду "Срібна вежа".

За останні п'ять років удвічі збільшилася кількість докторів і кандидатів наук (рис 4.1).

За останні роки стипендію Кабінету Міністрів України для молодих учених призначено кандидатам наук С. Коляденко, Л. Янович, Д. Вискушенку, В. Горбуновій, В. Климчуку та іншим.

У 2006 р. провідному науковцю, почесному професору університету А. Стадниченко було присуджено дворічну премію Президента України; аспірантці кафедри педагогіки Т. Шмельовій – академічну стипендію Кабінету Міністрів України.

З року в рік зростає кількість захистів кандидатських дисертацій, став доброю традицією достроковий захист. За останні три роки викладачами та випускниками аспірантури, докторантури захищено 64 дисертації, з яких 4 докторські. Зокрема, у 2006-2008 рр. захищено 42 кандидатські та 3 докторських дисертації (доц. Р. Ахметов, В. Мойсієнко, О. Антонова).

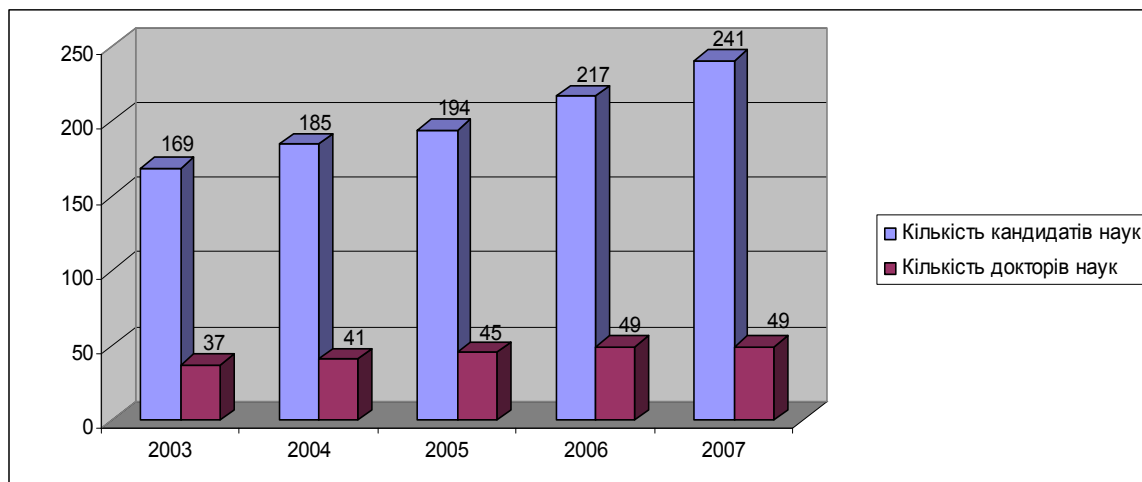

Рис. 4.1. Зростання чисельності докторів і кандидатів наук упродовж 2003-2007 років

Успішно розвивається аспірантура університету. Нині в ній навчається 143 аспіранти та 37 здобувачів наукових ступенів, ще 25 викладачів навчається в аспірантурах інших ВНЗ. У підготовці науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації варто відзначити професорів А. Стадниченко (під її керівництвом захищено 10 кандидатських дисертацій), О. Чиркова (під його керівництвом захищено 9 кандидатських дисертацій), М. Левківського (під його керівництвом захищено 9 кандидатських дисертацій), О. Дубасенюк (під її керівництвом захищено 13 кандидатських дисертацій). Значну роль у підготовці майбутніх фахівців вищої кваліфікації відіграє кафедра педагогіки (зав. – проф. М. Левківський), в аспірантурі та докторантурі якої навчається понад 70 докторатів, аспірантів та здобувачів. За останні п'ять років помітна динаміка зростання чисельності аспірантів (рис. 4.2).

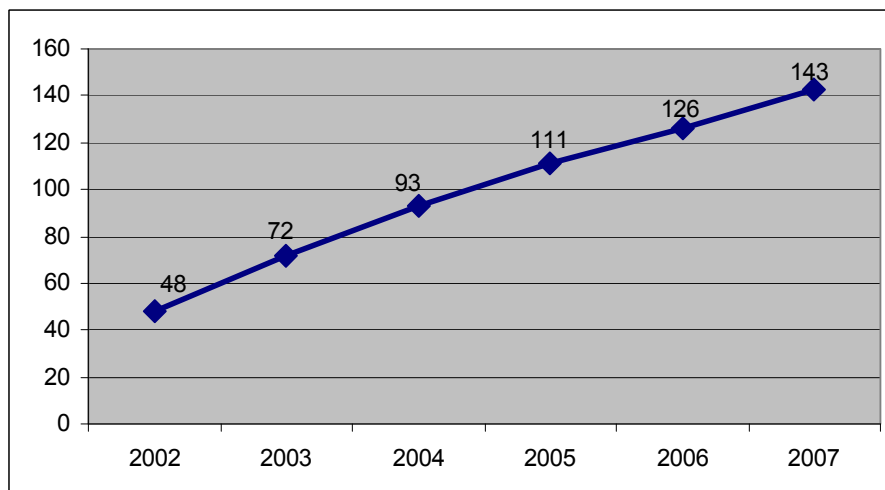

Рис. 4.2. Розподіл чисельності аспірантів за 2002-2007 роки

Активно розвивається докторантура. Помітні зрушення у підготовці докторських дисертацій. Нині над докторськими дисертаціями відповідно до розробленої програми підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації працюють 22 викладачі. Лише, в 2008 році ще 4 викладачі стали докторантами інших ВНЗ, у докторантурі університету нині за трьома спеціальностями навчається 8 докторантів (рис. 4.3).

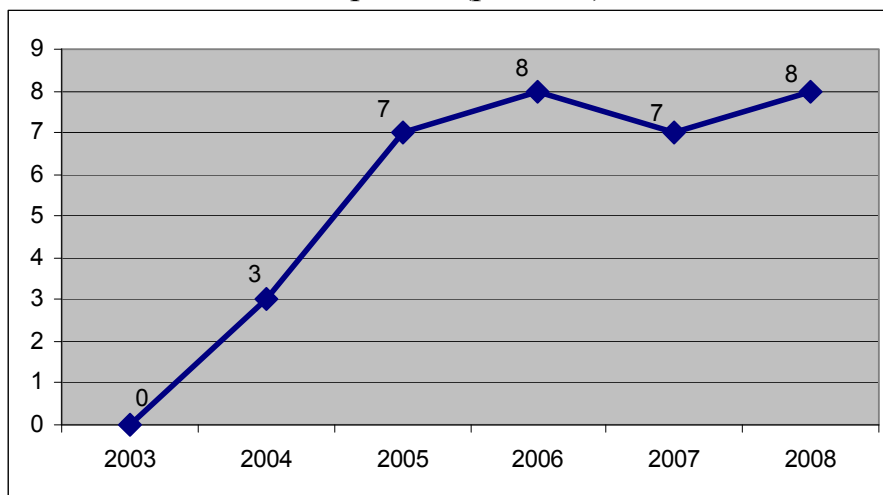

Рис. 4.3. Розподіл чисельності докторантів за 2003-2008 роки

З 2004 р. успішно працює спеціалізована рада із захисту кандидатських дисертацій, яку було перереєстровано втретє у травні 2008 р. За час існування ради захищено 54 кандидатські дисертації. У цілому по університету підготовлено до захисту ще 15 кандидатських та 2 докторські дисертації. Проте, незважаючи на інтенсивність захистів кандидатських дисертацій, на багатьох факультетах та в інститутах у зв'язку із зростанням контингенту студентів відповідно до чисельності викладацького складу, ще відчувається нестача науково-педагогічних кадрів,

Крім того, потребує посилення підготовка докторських дисертацій, зокрема докторів наук з фізико-математичних, біологічних, історичних, економічних, психологічних, філологічних та педагогічних наук.

Кафедри університету працюють за 13 науковими напрямками, які охоплюють фундаментальні та прикладні дослідження у галузі природничо-математичних, суспільних, психолого-педагогічних, філологічних наук.

Продовжують працювати 7 наукових шкіл, 10 науково-дослідних центрів та 17 науково-методичних і науково-дослідних лабораторій.

Перспективним, на наш погляд, є дослідження:

- **у сфері суспільних наук:** проблеми філософії соціуму, менеджменту і бізнесу, соціальної релігії, релігієзнавства, національної ідентичності у контексті глобалізації; теорії держави та права; формування правової культури студента; історії України, історичне краєзнавство, культурології; історико-краєзнавчі дослідження Волині;

- **у сфері гуманітарних наук:** проблеми функціональної лінгвістики; діалектології; поезики художнього твору; теорії та історії драми; Функціональні

дослідження англійської мови в синхронії та діяхронії та методики її викладання; сучасність, культура, сьогодення англomовних країн; використання передових технологій та методів у викладанні іноземних мов; актуальні проблеми двомовної (українсько-англійської) навчальної лексикографії;

- *у сфері фундаментальних наук:* вивчення взаємодії між рідкими кристалами та полімерами; еколого-функціональні та фауністичні аспекти дослідження молюсків, їх роль у біоіндикації стану навколишнього середовища; оцінка впливу антропогенного забруднення природних водойм за допомогою методу біоіндикації; вивчення математичних моделей; проблеми комплексного та гіперкомплексного аналізу; проблеми хімічної очистки водних об'єктів;

- *у сфері педагогічних наук:* формування професійної компетентності та педагогічної майстерності майбутніх учителів в умовах європейської інтеграції; педагогічне красзнавство на Правобережній Україні; наслідки аварії на ЧАЕС: освітньо-оздоровчі та соціальні аспекти; інноваційні підходи до методики викладання спеціальних дисциплін; суб'єктно-ціннісні детермінанти творчої активності особистості; творчість як засіб особистісного росту та гармонізації людських стосунків; психологічні засади розвитку самостійності учнівської молоді; психологічні основи емпатії; психологічні фактори ризику ураження ВІЛ у міжстатевих стосунках підлітків.

3 року в рік зростає кількість наукових та науково-методичних праць викладачів університету (рис. 4.4, 4.5). Лише за 2007 рік опубліковано 1130 одиниць наукової продукції, загальним обсягом майже 2,5 тисячі друкованих аркушів, у тому числі 28 монографій, 6 підручників, 136 навчальних та навчально-методичних посібників, 3 словники, 11 збірників наукових праць, 805 статей. Нині в університеті є 4 фахових видання: "Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка", історико-філологічний збірник з регіональних проблем "Волинь-Житомирщина", журнал "Українська полоністика", який у 2006 р. затверджений як фахове видання з педагогічних та філософських наук, спільне з ТОВ "Антросвіт" видання періодичного наукового журналу "Історія. Філософія. Релігієзнавство", яке зареєстровано у ВАК України як фахове з філософських наук започатковано наукові часописи "Етнолінгвістичні студії", "Літературознавчі студії", електронні наукові видання "Економіка. Управління. Інновації", "Студентський науковий вісник".

Виконується низка держбюджетних тем, які фінансуються МОН України. Серед них, дві – з природничих наук ("Синтез фосфонієвих солей і фосфорилідів та дослідження їх антибактеріальної дії", науковий керівник – доц. В. Листван, "Синтез та використання нових комплексоутворюючих сорбентів для твердофазної екстракції іонів та молекул" (науковий керівник – доц. Н. Кусяк), одна – з філологічних наук ("Реконструкція праставу традиційної народної духовної культури Середнього Полісся як частини загальнослов'янського мовно-культурного ландшафту" керівник проекту – проф. П. Гриценко).

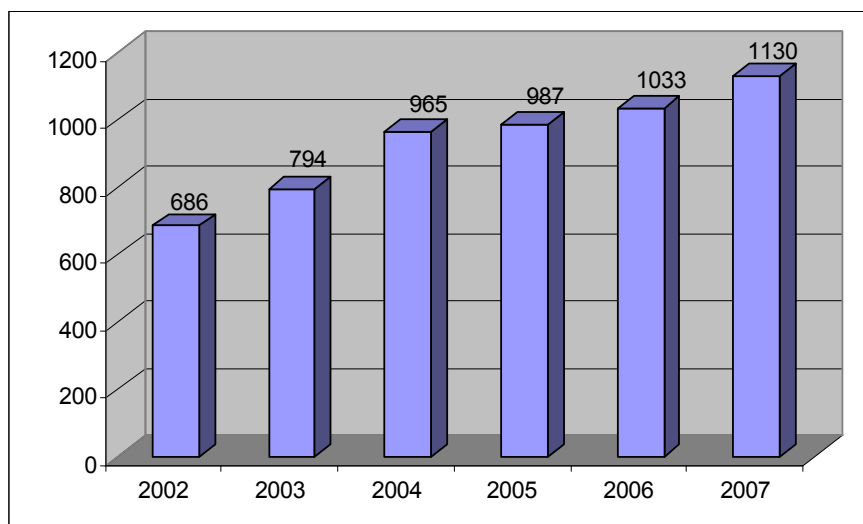

Рис. 4.4. Кількість публікацій викладачів університету

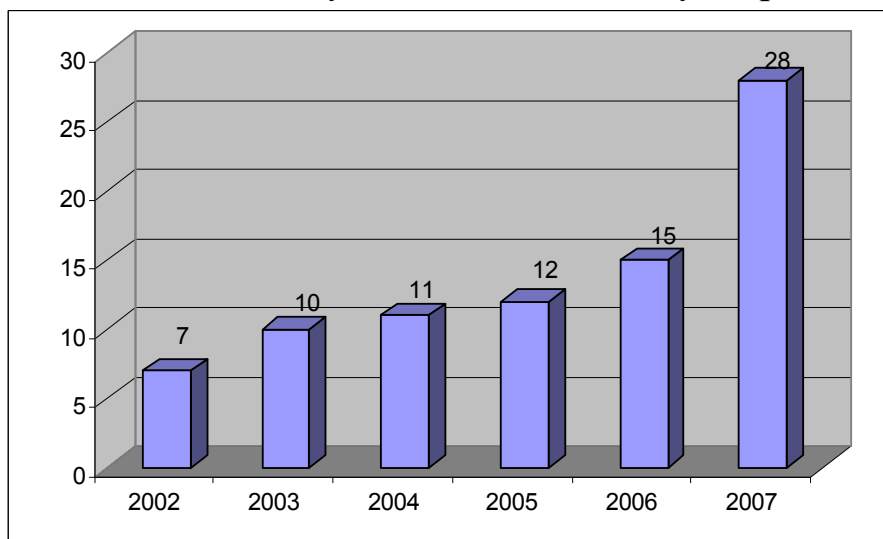

Рис. 4.5. Розподіл кількості монографій, виданих викладачами університету у 2002-2007 роки.

Продовжують розвиватися навчально-науково-виробничі **комплекси** "Полісся" та ЖДУ ім. І. Франка – ВАТ "Електровимірювач". Щоквартально проводяться засідання комплексу "Полісся", на яких вирішуються питання спільної науково-дослідної та методичної роботи, обговорюються актуальні проблеми виховання та освіти учнівської молоді; з'ясовуються питання підготовки науково-педагогічних кадрів, стажування, участі у виставках, конкурсах тощо. Спільними зусиллями членів комплексу організовуються наукові конференції, семінари, "круглі столи", виїзні засідання. Зокрема, відбулося засідання круглого столу на тему "Основні засади та способи реалізації освітніх технологій в загальноосвітніх школах та вищих навчальних закладах у контексті Болонського процесу". Співпраця комплексу ЖДУ ім. І. Франка – ВАТ "Електровимірювач" продовжується у напрямі вдосконалення та виготовлення комплекту електровимірювальних приладів для фізичних кабінетів загальноосвітніх шкіл України. Крім того, Комплекс бере участь у новій Державній Комплексній програмі "Забезпечення

загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів сучасними технічними засобами навчання з природничо-математичних і технологічних дисциплін".

За п'ять останніх років в університеті проведено понад 90 науково-практичних конференцій різного рівня, семінарів, круглих столів, на яких обговорювалися актуальні питання сьогодення. Викладачі беруть активну участь у роботі конференцій, семінарів тощо не лише університету, але й інших ВНЗ, зокрема у 2007 р. вони були задіяні у 369 конференціях, семінарах, у тому числі у 171 міжнародних, 132 всеукраїнських, 19 регіональних, 11 міжвузівських, 18 обласних, 3 вузівських конференціях, 5 міжнародних семінарах, 6 всеукраїнських, 2 міжнародних симпозиумах, 2 інтернет-конференціях (рис. 4.7).

За останні роки проведені такі значні конференції: Міжнародна наукова конференція "Чорнобильська катастрофа: 20 років потому (інтердисциплінарні аспекти)", III Міжнародна наукова малакологічна конференція "Молюски: результати і перспективи досліджень", Міжнародна математична конференція з проблеми гіперкомплексного аналізу та хвильових процесів у механіці, Міжнародна науково-теоретична конференція "Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності", міжнародна наукова інтернет-конференція "Професійна підготовка вчителів іноземних мов в умовах інформаційного суспільства", щорічні філологічні читання, присвячені пам'яті проф. Д. Квеселевича. Проведення конференцій сприяє налагодженню зв'язків між науковцями різних навчальних та наукових закладів.

Продовжує свою діяльність започаткована у 2005 р. міжнародна наукова школа-семінар "Актуальні проблеми етнолінгвістики" під керівництвом доц. В. Конобродської. У її роботі беруть участь науковці з близького та далекого зарубіжжя. Результатами публікуються у науковому збірнику "Етнолінгвістичні студії".

Викладачі кафедри зарубіжної літератури під керівництвом проф. О. Чиркова та доц. Н. Астрахан успішно перейняли естафету міжвузівського наукового семінару "Терміносистема слов'янського літературознавства (Термінологічні проблеми дослідження літературного твору: діахронний аспект)".

2006 р. відзначився у житті університету тим, що в цьому році виповнилося 150 років з дня народження Івана Франка. З нагоди цієї дати було проведено ряд заходів, зокрема Всеукраїнську науково-практичну конференцію "Творчість Івана Франка в контексті української духовності", Всеукраїнську науково-практичну студентську та аспірантську конференцію "Спадщина Івана Франка у контексті української освіти та культури".

Продовжує працювати Рада молодих вчених (голова – викл. С. Моркотун). Усього в університеті у складі **37** кафедр працює **225** молодих дослідників (викладачів, магістрантів, аспірантів) віком до 35 років, з них **33** кандидати наук. За 2007 р. в університеті відбувся значний професійний ріст молодих науковців: передзахист кандидатських дисертацій здійснило **3** особи, успішно

захистили кандидатські дисертації 5. У 2007 р. молоді науковці університету брали участь у роботі 171 наукового форуму (конференцій, семінарів, з'їздів, конгресів, круглих столів) різного рангу. Всього за 2007 р. було опубліковано 281 наукову роботу.

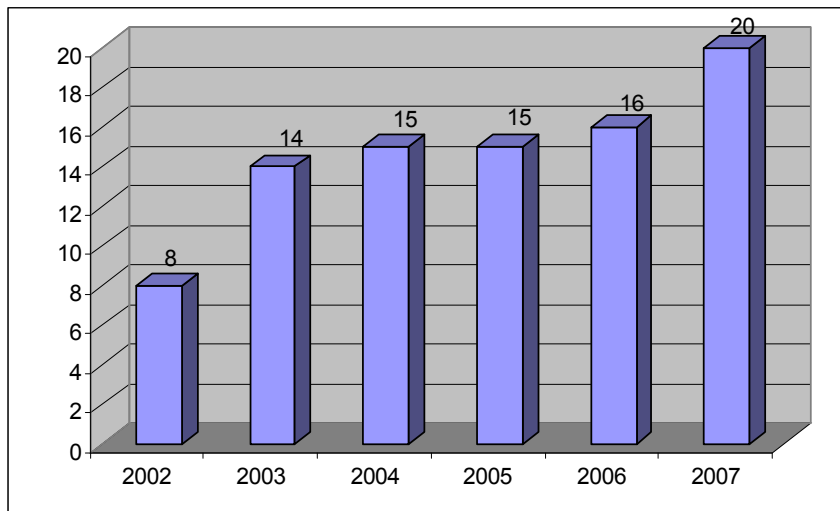

Рис.4.7. Розподіл чисельності проведених конференцій, семінарів на базі університету за 2002-2007 роки

Молоді науковці беруть активну участь у створенні навчально-методичної бази ВНЗ, у роботі обласного відділення МАН, є членами багатьох наукових товариств зокрема осередку Асоціації політичних психологів України і Житомирського відділення Всеукраїнської асоціації психодрами, Української Асоціації Транзактного аналізу та Європейської асоціації Транзактного аналізу; багатьох міжнародних наукових товариств, серед яких: "The Ukrainian Society for the Study of English Messenger", входять до міжнародної спілки USSE, Міжнародної асоціації викладачів англійської мови як іноземної (TESOL), Міжнародної організації "International Society for Human Studies", Міжнародної асоціації "American Studies Association in Ukraine", Програми академічних обмінів імені Фулбрайта в Україні, Міжнародного центру "Освіта-Академія".

Університет підтримує міжнародні зв'язки з вищими навчальними закладами, освітніми організаціями, відомими науковими школами і вченими Росії, Білорусі, Польщі, Німеччини, Словаччини, Угорщини, Великої Британії, Франції, США, Мексики та інших країн. Викладачі кафедр університету співпрацюють з багатьма міжнародними організаціями, зокрема Міжнародною асоціацією TESOL (міжнародна організація навчання англійської мови як другої мови), Американським домом, Британською радою, Корпусом Миру США в Україні, британськими видавництвами Longman та Express Publishing, Всесвітнім центром вальдорфської педагогіки та різними асоціаціями близького та далекого зарубіжжя. За допомогою програм обміну IREX (рада міжнародних наукових досліджень і обмінів), Fulbright (програма академічних обмінів), DAAD (німецька академічна служба обміну) студенти та викладачі університету щорічно навчаються за кордоном. Діють Центр полоністики та

чесько-український культурно-освітній центр. За 2007 р. викладачами вузу виборено 8 міжнародних індивідуальних грантів, здійснено 38 закордонних виїздів, зокрема у Мексику, Німеччину, Туреччину, США, Польщу, Росію, Білорусію.

Отже, наукова діяльність в університеті невинно розвивається. Перспективи подальшої роботи передбачаються за такими напрямками: нарощування наукового потенціалу університету, зокрема підготовка науково-педагогічних кадрів найвищої кваліфікації – докторів наук; посилення пошуку міжнародних партнерів для участі у міжнародних грантах, інвесторів для розробки наукових проектів за госпдоговірною тематикою; активізація роботи студентів з метою їх результативної участі у Всеукраїнських олімпіадах та подальшого зростання наукового потенціалу молодих дослідників.

4.1.3. Наукові школи як центри фундаментальної та професійної підготовки педагогічних кадрів

НАУКОВА МАЛАКОЛОГІЧНА ШКОЛА

А. Стадниченко та її учні

З 1976 р. в університеті діє *наукова малакологічна школа*, керована доктором біологічних наук, професором, заслуженим працівником народної освіти України Агнесою Полікарпівною Стадниченко. Започатковано цю школу спочатку було як *студентську наукову проблемну групу* "Біологічні основи освоєння, реконструкції та охорони фауни Центрального (Житомирського) Полісся" при кафедрі зоології тоді ще педагогічного інституту ім. Івана Франка.

У 1992 р. при цій кафедрі було відкрито *аспірантуру* зі спеціальності "Зоологія", яка успішно функціонує і дотепер (наукові керівники проф. А. Стадниченко, проф. С. Межжерін, доц. О. Гарбар). З 2004 р. на базі наукової малакологічної школи розпочав діяльність *науково-координаційний малакологічний центр* (НКМЦ) як структурний підрозділ університету. Основною матеріально-технічною базою НКМЦ є приміщення університету та обладнання лабораторій природничого факультету.

Метою діяльності науково-координаційного малакологічного центру є ініціювання і координація тематики досліджень у галузі малакології; допомога у проведенні наукових досліджень; доведення до відома широкого загалу нового наукового матеріалу.

Для досягнення поставленої мети центр працює за такими напрямками:

1). Ініціювання і координація тематики наукових досліджень у галузі малакології із найбільш актуальних напрямків (фауна, систематика, екологія, фізіологія, каріологія та популяційна генетика молюсків, прикладна

малакологія та ін.), а саме:

- залучення до проведення досліджень викладачів та інших працівників університету;

- виявлення перспективних науковців серед студентів, та випускників університету і заохочення їх до проведення наукових досліджень у рамках НКМЦ;

- формування дослідницьких та проблемних груп та координація їх роботи;
- співпраця з науково-дослідними інститутами, громадськими організаціями та державними установами для досягнення своєї мети.

2). Допомога у проведенні наукових досліджень, зокрема:

- розробка науково-методичної бази для досліджень у галузі малакології;
- відбір малакологічних об'єктів для токсикологічної, радіологічної та паразитологічної біоіндикації навколишнього середовища;

- координація роботи з упорядкування зборів молюсків, сприяння створенню музейної малакологічної колекції університету, поширення інформації серед вітчизняних та зарубіжних спеціалістів щодо колекцій молюсків, які зберігаються в наукових та освітніх установах України та за її межами;

- створення картотеки імен, адрес та напрямків досліджень малакологів України та суміжних країн, поширення цієї інформації серед науковців з метою встановлення тісного наукового спілкування, консультацій, тощо;

- організація обміну інформацією щодо наукової літератури, допомоги молодим дослідникам, а також малакологам, що працюють у віддалених від великих наукових центрів установах;

- накопичення, опрацювання та розповсюдження інформації серед учасників дослідницьких і проблемних груп про стипендії, гранти, наукові проекти, стажування, конференції, з'їзди, семінари тощо;

- сприяння направленню на курси, наукові стажування осіб, які працюють над проектами НКМЦ;

- рекомендація тематики дисертаційних, дипломних, робіт молодим науковцям, які проводять дослідження в рамках діяльності НКМЦ;

- рецензування наукових статей у галузі малакології, опонування дисертацій.

3). Поширення відомостей про новий науковий матеріал, а саме:

- організація і проведення міжнародних, всеукраїнських, регіональних конференцій, семінарів, круглих столів;

- популяризація наукових здобутків дослідників НКМЦ у мас-медіа та мережі Інтернет, зокрема через створений український малакологічний сайт <http://www.malacologukraine.narod.ru>;

- рекомендація кращих результатів досліджень до публікації у провідних вітчизняних і закордонних наукових виданнях.

Зараз у межах центру систематичні планомірні наукові дослідження моллюсків України здійснюють 1 доктор і 15 кандидатів біологічних наук, 4 старших викладачі, 2 асистенти, 2 докторанти, 6 аспірантів, понад 26 студентів.

Житомирська малакологічна школа та науково-координаційний малакологічний центр, створений на її базі, підвищують науковий рівень викладачів, аспірантів та студентів природничого факультету університету, сприяють забезпеченню цього закладу кваліфікованими професійними кадрами. За час існування наукової школи 15 осіб успішно захистили дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук. Усі вони є колишніми студентами, аспірантами, а нині переважна більшість із них є викладачами природничого факультету університету.

Шестеро осіб навчається в аспірантурі, двоє – в докторантурі, здійснюючи наукові дослідження з різних напрямків малакології.

За роки існування малакологічної школи та науково-координаційного малакологічного центру, зусиллями їх науковців здійснено загалом понад 750 наукових публікацій, з них – 15 монографій, 3 збірки наукових праць, понад 300 публікацій у провідних фахових наукових виданнях України та інших країн.

Результати наукової роботи широко впроваджуються в навчальний процес при викладанні зоології, паразитології, гідробіології, екології, еволюційного вчення, біохімії, цитології, гістології, фізіології тварин. За роки існування школи її викладачами було видано 4 підручники та 1 навчальний посібник з грифом МОН України, понад 20 науково-методичних посібників, рекомендованих до друку вченою радою університету.

Члени науково-координаційного малакологічного центру співпрацюють з *Інститутом зоології ім. І. Шмальгаузена та Інститутом гідробіології Національної Академії Наук України*. З ними укладено офіційні угоди, які передбачають співробітництво за наступними напрямками: експериментальні дослідження, консультації з питань генетичного маркування у відділі еволюційно-генетичних основ систематики Інституту зоології ім. І. Шмальгаузена НАН; апробація дисертацій у відділах паразитології, фауни і систематики безхребетних тварин, еволюційно-генетичних основ систематики Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАНУ та відділу екотоксикології Інституту гідробіології НАНУ, підвищення кваліфікації викладачів у формі стажування, користування бібліотечними фондами названих установ.

Упродовж багатьох років малакологи НКМЦ підтримують тісні зв'язки з *Зоологічним інститутом РАН* (Росія, Санкт-Петербург). Із провідними фахівцями цього закладу обговорюються теми кандидатських дисертацій, здійснюється обмін науковою інформацією і фактичним матеріалом фондів музею ЗІН РАН, залучаються до участі у роботі наукових конференцій.

Члени центру спільно з установами Національної академії наук України виступили *ініціаторами і організаторами трьох міжнародних науково-практичних конференцій.*

I Міжнародна наукова конференція *"Молюски. Основні результати, проблеми та перспективи досліджень"* була проведена 13-15 травня 2002 р. на базі університету при організаційній підтримці Інституту зоології НАН України ім. І.І. Шмальгаузена та державного управління екології та природних ресурсів у Житомирській області. Участь у конференції взяли 40 учасників із 8 міст України, а також з Росії (Єкатеринбург, Белгород), Польщі (Катовіце) та США (Eugene, Oregon).

II Міжнародна науково-практична конференція *"Екосистемні і морфоеволюційні дослідження молюсків"* пройшла 13-15 травня 2004 р. в університеті при організаційній підтримці Інституту зоології НАНУ ім. І. Шмальгаузена, Інституту гідробіології НАН України, Житомирської обласної державної адміністрації та державного управління екології та природних ресурсів у Житомирській області.

Участь у роботі конференції взяли уже 86 учасників із 11 міст України, а також з Росії, Польщі та Білорусі. Кращі статті увійшли до збірки наукових праць *"Еколого-функціональні та фауністичні аспекти дослідження молюсків, їх роль у біоіндикації стану навколишнього середовища"*. Було представлено 10 науково-дослідних інститутів, Державний природознавчий музей НАНУ, 15 освітніх установ, 2 ВАТ.

III Міжнародна наукова малакологічна конференція *"Молюски: результати, проблеми і перспективи досліджень"* відбулася 27-29 вересня 2006р. за підтримки трьох установ НАН України (Інституту зоології ім. І. Шмальгаузена, Інституту гідробіології, Інституту геологічних наук НАНУ).

Її учасниками стали 83 особи із 9-ти міст України, Росії, а також з Білорусі і Польщі. На пленарних і секційних засіданнях було заслухано 50 усних та представлено 14 стендових доповідей, присвячених різноманітним аспектам малакології: фауні, поширенню та систематиці сучасних і викопних молюсків; їх анатомії, морфології, фізіології, біохімії; каріології; генетиці та фенотиповій структурі популяцій молюсків, особливостям екології цих тварин, радіоекології та водній токсикології; паразитологічним та прикладним аспектам малакології.

Кращі статті стали основою збірки наукових праць *"Еколого-функціональні та фауністичні аспекти дослідження молюсків, їх роль у біоіндикації стану навколишнього середовища"* (випуск 2).

Науковці НКМЦ співпрацюють з такою зарубіжною асоціацією як *Польським науковим товариством малакологів*. Між ними регулярно проводиться обмін зоологічними фондами, літературою, здійснюється участь у роботі щорічного з'їзду польських малакологів.

Центр підтримує зв'язки і з науковцями країн далекого зарубіжжя: д-ром Д. Тейлором (США, університет штату Оригон), д-ром М. Яцкевичем (Польща, Познанський університет), д-ром А. Пехоцьким (Польща, Лодзький

університет), д-ром І. Левін (Польща, Сілезійський університет), д-ром З. Покорою (Польща, Катовицька медична академія), д-ром П. Вечореком (Польща, Опольський університет), д-ром Й. Штефеком (Словаччина, Технічний університет м. Банська Ставниця), д-ром В. Ложеком (Чехія, Національний Інститут зоології), д-ром К. Тіруа-К'євре (Франція, Вільфранш, Морська біологічна станція) та ін.

Керівник малакологічної школи та директор НКМЦ професор *А. Стадниченко* удостоєна почесних звань і нагород: відмінника народної освіти України; заслуженого працівника народної освіти; *медалі Софії Русової*; *золотої медалі Федерації науковців України*; почесного професор Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Чотири науковці стали *лауреатами Премії Президента України для молодих учених в галузі науки і техніки* – доценти *Г. Киричук* і *Л. Янович* у 2003 р. *Р. Мельниченко* і *О. Гарбар* – у 2005 р.

Двоє членів НКМЦ (*О. Павлюченко* та *О. Уваєва*) стали *лауреатами премії Національної Академії наук України для молодих учених і студентів вищих навчальних закладів* за 2007 р.

Четверо науковців у різні роки вибороли *гранти фонду "Відродження"* (проф. *А. Стадниченко* двічі, аспіранти *Г. Киричук*, *Л. Янович*, *В. Градовський*).

Троє малакологів (доц. *Л. Янович*, *Г. Киричук*, *Д. Вискушенко*) у різні роки були *стипендіатами Кабінету Міністрів України*.

Двоє членів НКМЦ (доц. докторант *О. Гарбар*, аспірант *Т. Чернишова*) у 2007 р. здобули *грант у конкурсі проектів фундаментальних досліджень вищих навчальних закладів Державного фонду фундаментальних досліджень МОНУ*.

Доц. *Г. Киричук*, *Л. Янович* є відмінниками народної освіти.

Залучення студентів до наукової роботи здійснюється з перших днів їх навчання в університеті. Ті з них, які виявляють потяг до проведення наукового пошуку, отримують тему і перспективний план роботи, розрахований на 5 років, з детальними планами-завданнями на кожен рік. Тематика студентських досліджень органічно вливається в один з розділів теми, над якою працює викладацький склад. Студенти молодших курсів тісно співпрацюють з більш досвідченими старшокурсниками, аспірантами.

Матеріали наукових досліджень використовуються студентами при написанні курсових і дипломних робіт, доповідей, з якими вони виступають на наукових конференціях різного рівня. Наукова продукція наших студентів щорічно публікується у наукових журналах як України ("Вестник зоологии", "Вісник ДААУ", "Гідробіологічний журнал", "Вісник Житомирського державного університету"), так і за кордоном ("Паразитология", "Зоологический журнал", "Научные доклады высшей школы"). Багато матеріалів депонується в Державній науково-технічній бібліотеці України (Київ), доповідається на численних наукових конференціях.

На час закінчення університету кожен з членів наукової проблемної групи на підставі власних досліджень (і завжди з елементами наукової новизни)

захищає курсову і дипломну роботи, є автором або співавтором 2-7 наукових публікацій. На державних екзаменах з біології ці студенти виявляють глибокі й всебічні знання, їх відповіді відзначаються логічною послідовністю, умінням проілюструвати основоположні моменти фактичним матеріалом, узагальнювати та аналізувати, що свідчить про високу біологічну культуру випускників. Участь у студентській проблемній групі дозволяє суттєво підвищити не лише теоретичну фахову підготовку студентів. Їх дипломні роботи містять рекомендації із використання результатів наукових досліджень при викладанні шкільного курсу біології, з об'єктів своїх досліджень студенти виготовляють різні унаочнення для шкільних кабінетів біології.

За останні 30 років студентами захищено близько 85 дипломних робіт, 5 студентів стали переможцями Всеукраїнських студентських олімпіад з біології, 7 – переможцями Всеукраїнських конкурсів на кращу наукову студентську роботу, 1 учениця в рамках наукової роботи МАН стала бронзовим призером Міжнародного конкурсу в Анталії (Туреччина).

Важливими принципами, завдяки яким студентська проблемна група з часом переросла в наукову малакологічну школу, а згодом у науково-координаційний малакологічний центр, стали принципи послідовності й наступності. Кращі з членів студентської наукової проблемної групи в подальшому навчаються у магістратурі, аспірантурі при кафедрі зоології університету та в аспірантурах Інституту зоології ім. І. Шмальгаузена НАН України, Інституту гідробіології НАНУ (м. Київ), успішно захищають кандидатські дисертації за спеціальностями 03.00.08 – зоологія (11 осіб), 03.00.17 – гідробіологія (2 осіб), 03.00.25 – паразитологія, гельмінтологія (1 особа) та вливаються у педагогічний колектив природничого факультету.

Таким чином, наукова малакологічна школа доктора біологічних наук, професора А. Стадниченко та науково-координаційний малакологічний центр, створений на її базі, має широкі перспективи для свого розвитку, підвищує науковий рівень викладачів, аспірантів та студентів природничого факультету університету, сприяє забезпеченню цього закладу кваліфікованими професійними кадрами.

НАУКОВА ДІАЛЕКТОЛОГІЧНА ШКОЛА – ПІВНІЧНОУКРАЇНСЬКИЙ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР ІМЕНІ ПРОФЕСОРА МИКОЛИ НИКОНЧУКА

Народження Північноукраїнського діалектологічного центру при кафедрі української мови було, мабуть, закономірною, неминучою подією, зумовленою вибором долі. Адже саме в Житомирі, у чоловічій гімназії, розміщеній у нинішньому центральному корпусі університету, протягом 1856-58 рр. навчався Кость Михальчук – видатний український мовознавець, автор першої у світі карти говорів.

На вшанування 160 річниці з дня народження видатного земляка 4-6 жовтня 2000 р. в Житомирі було проведено Всеукраїнську наукову діалектологічну конференцію, робота якої розпочалася з урочистого відкриття

меморіального знака з рельєфним зображенням ученого, встановленого на фасаді корпусу філологічного факультету.

Початки діалектологічних студій в університеті сягають 1948-1960 рр., коли кафедрою української мови завідував доц. Т. Баймут. Саме тоді розпочалося планове дослідження говірок Житомирщини за програмою збирання матеріалів до Атласу української мови. Щоліта студенти-філологи виїжджали в діалектологічні експедиції. Зібраний матеріал відповідно опрацьовано й укладено в картотеку, а копії передано в Інститут мовознавства імені О. Потебні. Однак серйозних наукових здобутків (статей, монографій, атласів, захистів дисертацій) у галузі діалектології до сімдесятих років на кафедрі не було.

З приходом до завідування кафедрою проф. М. Никончука (1970-2001 р.р.) розпочався новий етап діалектологічних досліджень: вивчення поліських говорів стає пріоритетним напрямком наукової роботи кафедри; формується група учених-діалектологів – учнів і послідовників проф. М. Никончука; кафедра української мови продовжує і зміцнює налагоджені наукові зв'язки з ученими Інституту слов'янознавства і балканістики АН СРСР (м. Москва), які здійснювали дослідження матеріальної й духовної культури Полісся під керівництвом академіка М. Толстого; Інститутом мовознавства імені Якуба Коласа (м. Мінськ), а також іншими діалектологічними осередками України. Науковий доробок проф. М. Никончука ("Матеріали до Лексичного атласу української мови (Правобережне Полісся)" (1979), "Сільськогосподарська лексика правобережного Полісся" (1985), "Будівельна лексика Правобережного Полісся в лексико-семантичній системі східнослов'янських мов" (1990), "Транспортна лексика правобережного Полісся в системі східнослов'янських мов" (1990), "Лексичний атлас правобережного Полісся" (1994) стає помітним явищем не лише вітчизняної, але й зарубіжної діалектології. Упродовж тридцяти років кафедра української мови є визнаним в Україні і поза її межами центром дослідження поліського наріччя.

На базі кафедри було організовано і проведено три всеукраїнські діалектологічні наради ("Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі" – 1983, "Проблеми української діалектології на сучасному етапі" – 1990, "Проблеми сучасної діалектології" – 2000 рр.), матеріали яких публікувалися у збірниках наукових праць.

Усі ці здобутки незмінно пов'язані з ім'ям проф. М. Никончука, який десятиліттями плекав мрію про створення наукової лабораторії дослідження поліських говорів при кафедрі української мови. Тож визнанням вагомості наукового доробку вчених житомирської діалектологічної школи було рішення наукової координаційної ради "Українська мова" Інституту української мови НАН України в 2004 р. про створення на базі кафедри Північноукраїнського діалектологічного центру, основною метою діяльності якого є координування діалектологічних студій, спрямованих на вивчення поліського наріччя української мови, видання наукової продукції, організація та проведення наукових форумів тощо. Першим головою Центру був проф. М. Никончук.

Після смерті проф. М. Никончука Центр очолив завідувач кафедри української мови доц. Віктор Мойсієнко, а сам центр за ухвалою дирекції Інституту української мови НАН України та ректорату університету на основі звернення учасників Міжнародної діалектологічної конференції від 5 жовтня 2002 р. почав носити ім'я професора М. Никончука.

У 2005 р. зусиллями доц. Валентини Конобродської та проф. П. Гриценка (м. Київ) засновано Центр етнолінгвістичних досліджень.

Нині наукові дослідження в обох Центрах здійснюють такі викладачі та аспіранти кафедри Віктор Мойсієнко (д.ф.н., професор), Галина Гримашевич (к.ф.н., доцент), Галина Доброльожа (к.ф.н., доцент), Наталка Дяченко (к.ф.н., ст. викладач), Леся Литвинчук (к.ф.н., ст. викладач), Валентина Титаренко (к.ф.н., ст. викладач), Валентина Конобродська (к.ф.н., доцент), Марина Шарапа (асистент), Людмила Скрильникова (аспірант), Тетяна Помінчук (аспірант).

*Голова
Північноукраїнського
діалектологічного
центру В. Мойсієнко*

Основні напрямки досліджень житомирських діалектологів:

- синхронічне вивчення поліського наріччя (Г. Гримашевич, Г. Доброльожа, Н. Дяченко);
- діахронічне вивчення поліського наріччя (В. Мойсієнко, Л. Литвинчук, В. Титаренко, С. Яценко);
- дослідження духовної культури Полісся в етнолінгвістичному аспекті (В. Конобродська, М. Шарапа, Л. Скрильникова, Т. Помінчук).

Дослідження відбуваються поетапно. Перший етап – збір фактологічного матеріалу шляхом польових експедицій, а також через діалектологічну практику студентів, які здійснюють записи діалектного мовлення на аудіоносії. Другий етап – аналітичний, який передбачає опрацювання зібраного матеріалу та підготували наукових праць із діалектології та етнолінгвістики.

Важливою складовою діяльності науковців Центру є створення хрестоматії говорів Житомирщини на електронних носіях. Наразі вже значні напрацювання: підготовлено для аудіювання близько 200 треків.

Протягом останнього часу започатковано новий напрямок студій поліського наріччя – діахронічний. Науковці-медієвісти на основі опрацювання текстів писемних пам'яток із Житомирщини періоду пізнього Середньовіччя здійснюють спробу реконструювати, як це можливо, поліське мовлення в XVI-XVII ст.

Основною фактологічною базою для досліджень є картотека поліських говірок – загальна зведена, яка зберігається в лабораторії Центру, й особисті тематичні (лісової лексики О. Никончука, весільного обряду П. Романюка, народної медицини В. Мойсієнка, поліських порівнянь Г. Доброльожі, поховального обряду В. Конобродської, назв одягу і взуття Г. Гримашевич) та фонотека автентичних текстів поліського мовлення.

Опрацювання матеріалів здійснюється в науковій лабораторії Північноукраїнського діалектологічного центру, оснащений сучасною комп'ютерною технікою.

Науково-методична робота

За період функціонування школи викладачами кафедри захищено дві докторські та одинадцять кандидатських дисертацій. Опубліковано дві монографії ("Фонетична система українських поліських говорів у XVI-XVII ст." (2006) В. Мойсієнка та "Поліський поховальний і поминальні обряди. Етнолінгвістичні студії. – Том. 1." (2007) В. Конобродської), 9 збірників лексики, словники, атласи, близько 500 статей.

Варто назвати такі:

1. "Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок"

Г. Гримашевич;

2. "Красне слово – як золотий ключ" Г. Доброльожі.

З 1997 р. переважно силами науковців школи видаються наукові збірники ВАК України "Волинь-Житомирщина", головним редактором якого є В. Мойсієнко (на сьогодні опубліковано 17 випусків) та "Етнолінгвістичні студії" – головний редактор В. Конобродська (3 випуски).

Наукова діяльність членів обох Центрів сприяє розвитку не лише наукового вишколу та досягнень, але й реального застосування отриманих знань, умінь на практиці, зокрема в навчальному процесі.

В. Конобродська підготувала й опублікувала навчально-методичні посібники з грифом МОН України: "Курсова і дипломна роботи з етнолінгвістики" та "Історія української літературної мови. Практичні заняття".

Членами Центру розроблено ряд курсів та спецкурсів зокрема етнолінгвістики, історії українського мовознавства, історії української літературної мови та діалектології.

Проведення та участь у наукових конференціях, семінарах, виставках

За період функціонування Центрів організовано й проведено Міжнародну наукову конференцію "Теоретичні та методологічні засади сучасної діалектології"; Всеукраїнський діалектологічний семінар – (2004 р.), три міжнародні школи-семінари з етнолінгвістики (2005 – 2007рр.) та пленум наукової координаційної ради "Українська мова" на тему "Український діалекто- та глотогенез" (2007 р.), у яких взяли участь понад 100 науковців із 5 країн.

Представники житомирської діалектологічної школи беруть активну участь у роботі всеукраїнських та міжнародних наукових форумів. В. Мойсієнко, В. Конобродська, В. Титаренко, Л. Литвинчук, Н. Дяченко неодноразово були учасниками наукових конференцій у Любліні, Кракові, Познані (Польща), Оломоуці (Чехія). В. Мойсієнко, В. Конобродська, Г. Гримашевич – Міжнародних конгресів українців (Чернівці, 2003р.; Донецьк, 2005р.).

Міжнародні зв'язки.

Міжнародні зв'язки учених-діалектологів кафедри мають давні традиції, початок яких сягає наукової діяльності проф. М. Никончука (участь у конференціях у Москві, Мінську, Гомелі та ін.).

На сучасному етапі вихід на міжнародний рівень, проникнення до слов'янського науково-інформаційного простору можна розцінювати як визнання наукових здобутків учених Північноукраїнського діалектологічного центру та їх авторитет за рубежом.

Участь у Міжнародних наукових конференціях

Члени Північноукраїнського діалектологічного центру беруть участь у ряді міжнародних конференцій, зокрема "Проблеми української діалектографії" (2001 р.), "Українська мова – сучасність і історія" (2002 р.), "Мова і культура на польсько-українсько-білоруському пограниччі" (2003 р.), "Граматичні категорії в польській і українській мовах" (2003 р.), "Мова і культура Євросоюзу Бугу" (2003 р.), "Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury" (2006 р.), "Konteksty dialektologii" (2007 р.).

Участь іноземних учених у Міжнародних наукових конференціях, організованих науковцями Центрів:

Зарубіжні вчені є активними учасниками конференцій, організованих науковцями Центрів, зокрема 4-5 жовтня 2002 р. "Теоретичні та методологічні засади сучасної діалектології" – проф. Міхал Лесів, магістр Марцін Койдер (Польща), проф. Федір Климчук (Білорусь), доцент Оксана Остапчук (Росія); Міжнародна школа-семінар (2005 – 2007 рр.) "Актуальні питання етнолінгвістики" – Д. Айдачич (Белград, Сербія), Є. Бартмінський (Польща), М. Антропов (Білорусь), С. Толстая (Росія).

Участь членів Центрів у спільних польсько-українських наукових проектах:

1. Міжнародні наукові проекти (Закладу української філології UMCS "Мова і культура гміни Воля Угруська на тлі мови і культури Євросоюзу Бугу", "Етнолінгвістичний атлас Побужжя" (керівник проектів проф. Ф. Чижевський) – В. Конобродська.

2. 2-3 червня 2008 р. В. Мойсієнко та В. Конобродська запрошені до м. Любліна (Польща) для представлення наукових проектів, які будуть здійснюватися спільно з науковцями Університету імені М. Кюрі-Скłodовської.

Завдяки налагодженню й розвитку наукових контактів учених ПДЦ відносинам між ЖДПУ та УМКС 14 грудня 2003 р. було надано офіційного статусу у вигляді укладання Угоди про співробітництво між ЖДПУ і UMCS.

III. Відзначення членів школи

За представлені наукові проекти В. Мойсієнко (2003 р.) та В. Конобродська (2004, 2005 рр.) вибороли грант у Американської ради наукових товариств. В. Мойсієнко, В. Конобродська, В. Титаренко, Л. Литвинчук нагороджені грамотами університету за досягнення в науковій роботі. За активну наукову співпрацю з ученими кафедри української мови Ужгородського національного університету В. Мойсієнка відзначено почесною грамотою цього навчального

закладу.

Перспективи розвитку

Останнім часом науковцями Центру започатковано мультимедійний проект "Електронна лінгвістика", метою якого є презентація наукових здобутків кафедри на електронних носіях. Зараз здійснюється робота з укладання "Хрестоматії говорів Житомирщини" (записи із 200 н.п. усіх районів області) та переведення в електронний варіант Лексичного атласу правобережного Полісся М. Никончука.

В. Конобродська продовжуватиме діяльність Міжнародної школи з проблем етнолінгвістики, яка набула широкого розголосу в наукових колах.

Поліська наукова школа

"ФІЛОСОФІЯ ТА ФЕНОМЕНОЛОГІЯ РЕЛІГІЇ"

П. Саух проводить "круглий стіл" з проблем філософії

Концептуальні засади наукової школи сформувалися наприкінці 70-х р. XX ст. в м. Рівному на основі праць доктора філософських наук, професора В. Павлюка, кандидата філософських наук, доцента П. Сауха, кандидата філософських наук, професора П. Русина, кандидата філософських наук, професора В. Нестеренка, кандидата філософських наук, доцента М. Зайцева та інших учених, що працювали тоді у ВНЗ Рівненщини.

У 1982 р. кафедру філософії Українського інституту інженерів водного господарства очолив молодий учений П. Саух. Кафедра стає регіональним центром досліджень метафізики релігії, епістемології та праксеології релігії. З'являється низка наукових проектів, яка об'єднала науковців Рівненщини. Основу їх складала роботи П. Сауха, присвячені дослідженню релігійного відчуження, релігійної моралі, сенсу життя і щастя людини, проблем святості й стражденності в релігії. Навколо кафедри формується група філософів-релігієзнавців – учнів і послідовників доктора філософських наук, професора Петра Юрійовича Сауха. Відкривається аспірантура, інститут старших наукових співробітників.

З 2002 р. розпочинається третій етап у діяльності наукової школи. У зв'язку з переїздом проф. П. Сауха до м. Житомира, центр філософських студій наукової школи "Філософія та феноменологія релігії" передислоковується в Житомирський державний університет імені Івана Франка. Рівненська наукова школа філософії та феноменології стає Поліською, поповнившись цілою низкою відомих в Україні та за рубежом науковців: д. філос. н., проф. А. Герасимчуком (Житомир), д. істор. н., проф. О. Швидаком (Житомир), д. філос. н., проф. О. Шубою (Київ), д. філос. н., проф. М. Стадником (Переяслав-Хмельницький) к. філос. н., доцентами Л. Яроцьким (Житомир),

В. Калашніковим (Житомир), Л. Стасюк (Рівне), І. Харитонов (Рівне), к. пед. н., доц. В. Арешонковим (Житомир).

У 2003-2004 навчальному році на базі кафедри філософії університету відкрито аспірантуру з релігієзнавства. Школа поповнилася молодими науковцями (аспірантами та здобувачами): нині на кафедрі навчаються і здійснюють наукові дослідження понад 20 аспірантів. У 2008 р. засновано науковий журнал "Історія. Філософія. Релігієзнавство", який об'єднав наукові інтереси великого кола науковців Київщини, Житомирщини, Волині, Вінниччини, Хмельниччини та інших регіонів.

Мета і завдання діяльності школи

На основі структурно-функціонального аналізу метафізики, онтології, антропології і гносеології релігії дослідити процеси взаємопроникнення і руйнування меж між сакральним і профанним в умовах сучасних цивілізаційних "зсувів", визначити нові тенденції цих процесів у проекції релігійної ситуації в Україні. Досягнення означеної мети передбачає:

- опублікування низки монографій та статей у вітчизняних та зарубіжних виданнях;
- організацію і проведення ряду наукових регіональних та міжнародних конференцій;
- підготовку серії навчальних посібників та підручників з релігієзнавства, філософії релігії та культурології;
- сприяння вітчизняному та міжнародному іміджу журналів "Історія. Філософія. Релігієзнавство" та "Українська полоністика".

Основні напрямки роботи школи

- дослідження проблем метафізики, онтології, епістемології, антропології та праксеології релігії;
- аналіз проблем трансформації ставлення релігії до науки та трансформації релігійно-моральної проблематики в нігілістично орієнтованих філософських проектах;
- структурно-функціональний аналіз української міфології в розрізі концептуального поля міфологічно-релігійної класики, апокрифів і легенд українського народу;
- дослідження процесів взаємопроникнення і руйнування меж між сакральним і профанним в умовах сучасних глобалізаційних процесів;
- аналіз особливостей доглибинної еволюції "релігійного поля" України в контексті трансформації "українського духу" і випробування його національним буттям;
- соціально-філософський аналіз процесів глобалізації, національної ідентичності та визначення ролі й місця релігії в цих процесах;
- визначення особливостей релігійної освіти, специфіки її впливу на духовне життя Поліського регіону в історичному дискурсі;
- реалізація науково-освітніх проектів, у межах яких здійснюється підготовка підручників та навчальних посібників з філософії, релігієзнавства та культурології.

Підготовка науково-педагогічних кадрів

За період існування наукової школи підготовлено 5 докторів наук та 27 кандидатів наук, які успішно працюють завідувачами кафедр, професорами та доцентами в Житомирському державним університетом імені Івана Франка, Національному університеті "Острозька академія", Національному університеті водного господарства та природокористування, Рівненському економіко-гуманітарному університеті та інших навчальних закладах України, Німеччини та Ізраїлю.

За останні п'ять років стали кандидатами наук 9 науковців та підготовлено до захисту 7 кандидатських і 2 докторські дисертації.

Науково-методична робота

Науковці Поліської філософської школи останніми роками видали низку індивідуальних та колективних монографій, публікуються цікаві наукові дослідження, зокрема "Православ'я: український вимір", К., 2004; "Українська політична нація: генеза, стан, перспектива", К., 2003; "XX століття. Підсумки", Київ-Рівне, 2001; "Україна на межі тисячоліть: трансформація духу і випробування національним буттям", Рівне, 2001; "Князь Василь-Костянтин Острозький", Рівне, 2002; "Соціологія релігії", Житомир, 2004; "Традиції і формування світогляду: Монографія", Житомир, 2003; "Соціосинергетика та ідеологія держави", Житомир, 2002; "Традиції і формування світогляду: Монографія", К., 2003; "Філософсько-правове осмислення сучасної освітньої діяльності", Житомир, 2004; "Філософія", К., 2003; "Релігієзнавство", Житомир, 2002; "Український соціум", Київ, 2005; "Релігієзнавство", Житомир, 2006; "З людьми, богом і Україною", Київ, 2006.

Загалом за час існування наукової школи її представниками опубліковано близько тисячі наукових робіт, із них понад 60 монографій, 20 підручників та навчальних посібників. Науковий доробок школи представлено й у зарубіжних виданнях – понад 50 публікацій та близько 350 посилань і цитувань. На основі наукових досліджень школи були розроблені спецкурси, які протягом 1990 – 2008 рр. апробувались в університетах США (Берлінгтонський університет, коледж Святого Матила), Німеччини (Трірський та Ганноверський університети), Польщі (Жешовський університет), а результати досліджень оприлюднені на наукових конференціях у Словаччині, Польщі, Росії, Німеччині, Ізраїлі, Італії, Франції, Австрії, Фінляндії, Канаді, Швейцарії, Голландії та ін. Найбільш важливі наукові та методичні розробки представлені на Міжнародних виставках „Сучасна освіта в Україні”, книжкових виставках у Львові, Жешові, Ганновері, Улан-Уде.

Наукова співпраця з НДІ, АПН та ВНЗ України

Поліська наукова школа "Філософія та феноменологія релігії" тісно співпрацює з науковцями інституту філософії ім. Г.Сковороди, НАН України, Національного інституту стратегічних досліджень, Національного інституту проблем міжнародної безпеки, Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Київського національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, Волинського національного університету ім. Л.Українки,

Національного університету "Острозька академія", Переяслав-Хмельницького педагогічного університету, Національного університету водного господарства і природокористування, , Донецьким національним технічним університетом, Львівським національним університетом ім. І. Франка та ін.

Проведення та участь у наукових, науково-практичних конференціях, семінарах, виставках

Останніми роками школою спільно з Інститутом філософії ім. Г. Сковороди НАН України, філософським факультетом Національного університету імені Тараса Шевченка, Національним інститутом стратегічних досліджень, Міжрегіональною Академією управління персоналом на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка було проведено низку Міжнародних наукових конференцій, зокрема Міжнародну науково-теоретичну конференцію "Постмодернізм: підсумки, проблеми, перспективи" (16-17 жовтня 2003 р.); Міжнародну науково-теоретичну конференцію "Сучасний тероризм: філософія, ідеологія і форми прояву" (7-8 жовтня 2004 р.), "Людина. Філософ. Гуманіст. Треті Шинкаруківські філософські читання" (13 травня 2005 р.), Дні релігійної свободи на Житомирщині (жовтень 2005 р.). Спільно з Національним інститутом стратегічних досліджень 11-12 жовтня 2007 р. проведено круглий стіл та Міжнародну науково-теоретичну конференцію "Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності".

Міжнародна співпраця

Наукова школа налагодила тісні науково-дослідні стосунки із філософами та релігієзнавцями Бурятського університету (Улан-Уде, Росія), Жешовського університету (Жешов, Польща), Люблінського університету (Люблін, Польща), Трірського університету (Трір, Німеччина), Берлінгстонського університету (Берлінгстон, США), Єврейського університету (Єрусалим, Ізраїль).

Низка наукових досліджень представників школи апробована в 12 зарубіжних університетах, опубліковано понад 50 наукових статей у зарубіжних виданнях, проведено 3 наукових конференції спільно з Бурятським та Жешовським університетами. П'ять представників наукової школи є членами редколегій наукових журналів зарубіжних університетів.

Відзначення членів школи

Представники наукової школи є Почесними професорами, докторами та академіками інших університетів (у тому числі зарубіжних), членами Європейської асоціації релігієзнавців, володарями 17-ти сертифікатів Міжнародних конференцій науковці – члени школи удостоєно звання "Заслужений працівник освіти України", подяк посольств Франції та Польщі, ієрархів Української Православної Церкви. Керівник школи відзначений золотою медаллю "За заслуги в освіті", Почесною грамотою Верховної Ради України, Почесними грамотами, подяками та знаком "Антон Макаренко" Міністерства освіти і науки України, медаллю ім. К.Д. Ушинського АПН України тощо.

Перспективи розвитку, інноваційні підходи

Передбачаються:

- підготовка колективної монографії "Філософія та феноменологія релігії";
- підготовка ілюстрованого видання "Релігії України";
- створення підручників нового покоління з філософії релігії та релігієзнавства.

Наукова школа

"ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ У СВІТЛІ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ІНФОРМАЦІЇ"

Наукова школа **"Проблеми семантики у світлі структурно-функціональної теорії інформації"** діє на кафедрі англійської філології та перекладу НН інституту іноземної філології університету. Школа була заснована у 1985 р. доктором філологічних наук, професором Дмитром Івановичем Квеселевичем, який працював в університеті з серпня 1961 р. до лютого 2003 року. Проф. Д. Квеселевич плідно займався науковими дослідженнями у галузі лексикології та лексикографії. На його рахунку понад 100 серйозних наукових праць, найважливішими серед яких є фундаментальні словники: Русско-английский фразеологический словарь (2001р.); Современный русско-английский фразеологический словарь (2002р.), Русско-английский словарь ненормативной лексики (2002р.), Толковый словарь ненормативной лексики русского языка (2002р.), Русско-английский словарь междометий (2001р.), у співавторстві з В. Сасіною: Русско-английский словарь междометий и релятивов (1990р.).

*Д. Квеселевич та члени Наукової школи
"Проблеми семантики у світлі
структурно-функціональної теорії
інформації"*

З 1992 р. до 2003 р. проф. Д. Квеселевич очолював аспірантуру, яка діє на кафедрі англійської філології за спеціальністю 10.02.04 "Германські мови". Під його керівництвом захищено 5 кандидатських та 1 докторську дисертацій.

За час перебування на посаді завідувача кафедри англійської філології Д. Квеселевич зарекомендував себе як висококваліфікований спеціаліст, активний організатор наукової та науково-методичної роботи. У 1995 р. за його ініціативою було проведено Всеукраїнську наукову конференцію "Функціональна семантика слов'янських і германських мов". У 1999 р. кафедра виступила одним з організаторів проведення першої Всеукраїнської конференції "Методологічні проблеми перекладу на сучасному етапі" (м. Суми). З травня 2004 р. щорічно проводяться наукові конференції та філологічні читання з проблем сучасної лінгвістики, лексикографії і перекладознавства у тому числі. Матеріали конференцій і філологічних читань публікуються у "Віснику Житомирського державного університету".

Після смерті проф. Д. Квеселевича школу очолили проф. А. Левицький та проф. А. Сингаївський.

Під керівництвом проф. А. Левицького розроблено ряд важливих лінгвістичних проблем, а саме: встановлено особливості функціональних змін системи номінативних одиниць сучасної англійської мови; систематизовано гендерномарковану лексику сучасної англійської мови; розроблено типологію комунікативних невдач (на матеріалі сучасної англійської мови); виявлено лексико-семантичні та функціональні особливості взаємодії компонентів фразових дієслів сучасної англійської мови; встановлено маркери дискурсу акцентуйованих мовних особистостей (на матеріалі американського варіанту сучасної англійської мови); виявлено мовні засоби відображення міфологічної картини світу (на матеріалі давньоанглійського епосу та сучасних британських художніх творів жанру фентезі); розроблено модель виявлення лінгвокультурологічних та лінгвокогнітивних чинників англійських антропонімів германського походження. Під керівництвом професора А. Левицького викладачами кафедри було захищено 5 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови.

Зараз керівництво науковою школою здійснює проф. А. Сингаївська, яка є співавтором 9 навчальних посібників з грифом МОН України. Під її керівництвом захищено 3 дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук.

Школа розробляє наукову тему **"Актуальні проблеми двомовної /українсько-англійської/ навчальної лексикографії"**.

Дослідження науковців Інституту іноземної філології, які працюють у межах наукової школи, характеризуються комплексним багатоаспектним аналізом мовних одиниць, при якому когнітивні параметри вивчаються у тісній взаємодії з комунікативними. Наукові роботи викладачів та аспірантів відображають динаміку розвитку мови і спрямовані на розкриття її потенційних можливостей у процесі реального використання. Структурно-семантичні особливості одиниць англійської мови (лексичних, морфологічних, синтаксичних, текстових) досліджуються з урахуванням їх параметричних та функціональних характеристик.

Дослідники школи розробляють такі наукові теми:

"Актуальні проблеми двомовної /українсько-англійської/ навчальної лексикографії" (наукові керівники: проф. А. Сингаївська; кандидат філологічних наук, доц. І. Василюк; доц. І. Рудик; доц. Л. Соловійова, В. Жуковська). *"Когнітивно-комунікативний аспект дослідження словникового складу сучасної англійської мови"* (наукові керівники: доц. Н. Борисенко; доц. І. Сніховська, О. Борисов, ст. викл. І. Савчук, ст. викл. І. Семенюк).

Доц. І. Василюк досліджує проблеми лексикології сучасної англійської мови, контекстуальної семантики, процеси семантичної деривації. Наукова робота, доц. Л. Славової виконується в руслі комунікативної та когнітивної лінгвістики. Коло інтересів, доц. Л. Соловійової становлять питання

лінгвістичної теорії емоцій, дослідження функціонально-семантичних класів аксіологічної лексики з когнітивної точки зору, доц. І. Рудик – прагмалінгвістика, теорія мовленнєвих актів, теорія конwersаційного аналізу. Доц. Н. Борисенко працює в руслі комунікативної, гендерної лінгвістики та лінгвокультурології, І. Сніховська – над когнітивно-дискурсивним дослідженням місця і ролі ігрового чинника у сучасній англomовній картині світу, доц. О. Борисов – над темою "Мовні засоби вираження емоційного концепту СТРАХ: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англomовної художньої прози)". Доц. В. Жуковська досліджує тему "Лінгвостатистичний аспект взаємозв'язку лексико-семантичних та граматичних характеристик англійського дієслова", Л. Ваховська комунікативних та когнітивних аспектів кінематографічних текстів та ін.

За напрямком наукової школи працюють 4 доктори наук, 13 кандидатів наук, 18 аспірантів, 27 викладачів (протягом 2007 р. кількість кандидатів наук на кафедрі англійської філології збільшилася на 3 особи.) З дня заснування наукової школи підготовлено 14 кандидатів та 1 доктор наук, працює над докторською дисертацією 1 особа, над кандидатськими – 13, навчається в аспірантурі 17, опубліковано 396 наукових праць, у т.ч: 7 фундаментальних словників, 6 монографій, 18 навчальних посібників (15 з них – з грифом МОН України), 5 навчально-методичних посібників.

Члени наукової школи звертають значну увагу на науково-дослідницьку роботу студентів. Вони керують 7 проблемними групами, залучаючи студентів до наукового пошуку в галузі англійської філології: з питань конситуативної семантики одиниць номінації англійської мови, функціональної семантики, прагмалінгвістики, комунікативної лінгвістики та лінгвокультурології, лінгвокультурології та проблематики художнього тексту, сучасної навчальної лексикографії, когнітивної лінгвістики.

Дослідження представників наукової школи апробуються на засіданнях лінгво-методичного семінару кафедри англійської філології. Протягом 2006-2007 рр. виступили з доповідями 28 осіб. Члени школи беруть активну участь у роботі щорічних наукових конференцій пам'яті засновника наукової школи доктора філологічних наук, проф. Д. Квеселевича, а також у наукових конференціях, які відбуваються в інших містах України та поза її межами. Лише за 2003-2007 н.р. вони були учасниками майже 50 наукових міжнародних конференціях. Результати наукових досліджень школи публікуються у фаховому журналі за напрямом "Філологія", який видається в університеті та в інших періодичних виданнях України і зарубіжних країн.

Школа тісно співпрацює з науковцями інших вищих навчальних закладів України, насамперед Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Харківського національного університету ім. В. Каразіна, Київського національного лінгвістичного університету, Кіровоградського державного педагогічного університету.

У рамках цієї співпраці вже протягом кількох останніх років стали традиційними наукові семінари з проблем перекладознавства за участю доктора

педагогічних наук, завідувача кафедри перекладу та англійської мови Харківського національного університету ім. В. Каразіна проф. Л. Черноватого. За підтримки проф. В. Перебийніс та завідуючої лабораторією комп'ютерної лінгвістики Київського національного лінгвістичного університету Т.Бобкової розпочато підготовку до укладання серії начальних словників з англійської мови для студентів різних спеціальностей.

Провідні вчені України запрошуються для читання лекцій та проведення семінарів з актуальних проблем сучасного мовознавства. Так у вересні 2007 р. відбувся науковий семінар за участю докторанта кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Київського національного університету ім. Т. Шевченка І. Фролової. У листопаді 2007 р. з циклом лекцій виступив доктор філол. наук, зав. кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови цього ж університету ім. Т. Шевченка проф. Т. Кияк.

Одним із найважливіших напрямків діяльності школи є співробітництво із закладами освіти і науковими установами близького та далекого зарубіжжя, міжнародними організаціями, фондами, громадськими організаціями та іноземними громадянами. Крім названого вище напрямками міжнародної співпраці школи є:

- організація спільної підготовки і стажування студентів та викладачів;
- запрошення провідних науковців з-за кордону для читання лекцій;
- виконання наукових робіт за грантами, започаткованими фондами іноземних держав;
- участь у міжнародних освітніх та наукових програмах, міжнародних наукових форумах;
- відрядження за кордон науково-педагогічних працівників та студентів для наукової роботи.

Дослідники школи постійно та підтримують ділові контакти з інформаційними та культурологічними центрами посольств зарубіжних країн, акредитованих в Україні. За підтримки програм обміну IREX (рада міжнародних наукових досліджень і обмінів), Fulbright (програма академічних обмінів) науковці школи працюють за кордоном. Зокрема, доцент кафедри англійської філології І. Рудик стала переможцем Програми академічних обмінів ім. К. Фулбрайта та отримала стипендію Уряду США на проходження стажування у Каліфорнійському університеті в Берклі (США) з 1 вересня 2006 р. по 9 травня 2007 р. В рамках програми відвідувала лекції провідних науковців у галузі когнітивістики та прагматики, філософії, антропології; отримувала консультації від наукового керівника стажування Р. Лакоффа; опрацьовувала бібліотечні ресурси з прагматики, лінгвістики, брала участь у щорічній конференції, організованій науковим товариством Berkeley Linguistic Society (лютий 2007 р., США), та інших наукових зустрічах, що проводилися університетом UC Berkeley.

Ст. викладач кафедри англійської філології І. Сніховська отримала стипендію імені Фулбрайта для молодих викладачів та дослідників державного

департаменту США (2,5 тис. дол. США) і пройшла курс "Сучасна література США" за програмою літнього інституту в університеті міста Луїзвіль, штат Кентуккі, у липні-серпні 2005 р.

Викладач кафедри О. Мангушева у 2007 р. перебувала на стажуванні у м. Індіанapolis, США. Під час візиту проведено низку зустрічей з професіоналами у сфері реабілітації та корекційної педагогіки.

Отриманий під час стажування досвід, знання та нові методи викладання дослідники активно впроваджують у навчальний процес інституту іноземної філології, що, звичайно, підвищує рівень як наукової, так і мовної підготовки наших студентів та аспірантів.

Подальші розвідки наукової школи мають базуватися на функціональному підході до комплексного багатоаспектного опису мовних явищ, за якого когнітивні параметри вивчаються у тісній взаємодії з комунікативними.

Наукова школа

"ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ"

Наукова школа "Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів" діє з 1988 року на базі кафедри педагогіки університету. Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор Олександра Антонівна Дубасенюк.

Мета діяльності:

- підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації;
- розробка сучасних концептуальних підходів до підвищення якості професійної підготовки майбутнього вчителя;
- впровадження результатів наукового пошуку в педагогічну практику;
- розробка сучасних підходів до підвищення продуктивності професійної діяльності майбутнього педагога.

У своєму розвитку школа пройшла декілька етапів.

I. Аналітико-пошуковий етап – (етап навчіння) – формування творчого наукового колективу одностудентів, який передбачав оволодіння науковцями-початківцями основами теоретичних, історико-педагогічних, методологічних знань; розвиток науково-дослідних умінь, оволодіння методами наукового пошуку; загальну орієнтацію в інформаційному науковому педагогічному просторі. Молодих науковців об'єднував насамперед інтерес до науки, прагнення більше пізнавати, бажання спільно працювати. Крім того, більшість викладачів мали практичний досвід педагогічної роботи у загальноосвітніх закладах різного типу, знали реальні проблеми діяльності вчителя. Робота

О. Дубасенюк та члени наукової школи
"Професійно-педагогічна підготовка
майбутніх учителів"

розпочалася із вивчення творів класиків-педагогів та історико-педагогічної спадщини та сучасних педагогічних досліджень. Викладачі готували статті, оволодівали науковим стилем, вибудовували позиції стосовно різних педагогічних теорій. Це був складний період, коли розпочався рух педагогів-новаторів, утверджувалися ідеї педагогіки співробітництва, руйнувалися стереотипи, змінювалася ідеологія. І ці зміни стосувалися насамперед методології та загальних основ педагогіки, теорії та методики виховання. Встановлювалися наукові контакти з окремими ВНЗ. Науковці школи підтримували зв'язки з Міжнародною академією акмеологічних наук (Росія, м. Санкт-Петербург).

II. Етап диференціації наукових знань. Молоді дослідники почали обирати власний напрям наукових досліджень, виділяти тему, проблему, об'єкт, предмет, мету, завдання наукового пошуку; здійснювалися наукові напрацювання в обраному напрямі. Викладачі розпочали досліджувати теоретико-методологічні, історико-педагогічні, аксіологічні, соціально-педагогічні, технологічні та навчально-методичні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів. Теоретичне підґрунтя проблеми становила концептуальна модель професійної підготовки вчителя-вихователя, яка вміщує такі головні підпростори: структурний, функціональний, процесуальний, праксиологічний, технологічний. Водночас розпочалася експериментальна робота з обраних напрямів дослідження.

Здійснювалась підготовча робота до написання розділів навчального посібника з педагогіки (перше видання), оскільки в цьому була гостра потреба. Науковці школи брали участь у всеукраїнських конференціях, які відбувалися у різних ВНЗ України. Встановлюються контакти з НДІ АПН України. Вивчався міжнародний досвід підготовки педагогічних та соціально-педагогічних кадрів (Швеція, Норвегія, Росія). Створювалися передумови для відкриття при кафедрі педагогіки аспірантури з трьох спеціальностей (13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки; 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти; 13.00.07 – теорія та методика виховання).

III. Етап систематизації та узагальнення здобутих наукових знань. Активно розпочалася робота над кандидатськими дисертаціями. Підготовка та опублікування навчального посібника "Практикум з педагогіки" (2-ге видання) та колективної монографії "Формування виховних умінь майбутніх учителів". Відбулися перші захисти кандидатських дисертацій науковців школи (О. Антонова, В. Ковальчук, Н. Сидорчук, Т. Шанскова, І. Літяга, В. Єрмеєєва та інші). Проведені перші всеукраїнські науково-практичні конференції з проблеми професійної підготовки майбутніх педагогів. Здійснювалась підготовка одноосібних монографій, розробка науково-методичного супроводу професійної підготовки майбутніх педагогів. Встановлюються контакти з науковими школами та відомими українськими вченими ряду ВНЗ України. За сприяння наукової школи в університеті, окрім кафедри педагогіки, створюються ще дві педагогічні кафедри (кафедра інноваційних технологій освіти і виховання та соціальної педагогіки й педагогічної майстерності).

Розвивається наукова співпраця з НДІ АПН України, зокрема з Інститутом педагогіки і психології професійної освіти АПН України (нині Інститутом педагогічної освіти та освіти дорослих АПН України). Здійснюється міжнародна співпраця з навчальними закладами Росії, Польщі, Чехії.

ІV. Етап концептуалізації наукових знань. Розробляються теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів. Продовжується активний захист кандидатських дисертацій. Розпочато підготовку докторських дисертацій. При кафедрі педагогіки відкривається докторантура за двома спеціальностями (13.00.01 – загальна педагогіки та історія педагогіки; 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти). Серед перших докторантів четверо – науковці школи. Створюються наукові осередки: науково-методичний центр роботи з обдарованою студентською молоддю (наук. керівник доц. О. Антонова), науково-методична лабораторія "Педагогічна підготовка магістрів" (наук. керівник проф. С. Вітвицька), Поліський інноваційний центр освіти та розвитку (наук. керівник доц. Ю. Костюшко), науково-методична лабораторія "Освітньо-виховні системи Полісся" (наук. керівник доц. О. Березюк), науково-дослідна лабораторія "Акмеологія освіти" (наук. керівник доц. Н. Сидорчук). Керівниками цих наукових осередків стають науковці школи, які захистили кандидатські дисертації й продовжують активно працювати над докторськими. Організовано і проведено міжнародні та всеукраїнські науково-практичні конференції, методологічні семінари, презентації наукових та науково-методичних видань. Продовжується підготовка та видання одноосібних та колективних монографій, розробка навчально-методичного забезпечення навчального процесу та публікації у фахових виданнях. З 2004 р. починає діяти спеціалізована вчена рада із захисту кандидатських дисертацій з педагогіки. Продовжується вивчення міжнародного (ВНЗ, Москви, Санкт-Петербургу, 2006, 2007 рр.) та вітчизняного досвіду підготовки педагогічних кадрів (НПУ ім. М. Драгоманова, Вінницький педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Полтавський педагогічний університет, Луганський національний педагогічний університет ім. Т. Шевченка, Тернопільський національний університет ім. В. Гнатюка, Волинський національний університет ім. Л. Українки, Рівненський економіко-гуманітарний університет ім. С. Дем'янчука).

2. Основні напрями дослідження:

- *історико-педагогічний*: розробка періодизації у розвитку проблеми дослідження;
- *загальнопедагогічний*: уточнення понятійного апарату, розробка моделей спеціаліста та створення технологій навчання і виховання майбутнього вчителя;
- *соціально-педагогічний*: типологія задач, технології навчання і виховання;

- участь у роботі спеціалізованої вченої ради: експертиза, захист, опонування.

Підготовка науково-педагогічних кадрів

За роки існування наукової школи захищено 2 докторських ("Теоретичні та методичні основи професійної виховної діяльності педагога", О. Дубасенюк; "Теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах", О. Антонова), 20 кандидатських дисертацій, у 2000-2008 рр. підготовлено до захисту 5 кандидатських дисертацій.

Проводяться подальші наукові дослідження за такими напрямками: система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті Болонського процесу (Н. Сидорчук); теоретичні та методичні засади педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти (С. Вітвицька); теорія і практика навчання обдарованих студентів у педагогічному університеті

(О. Антонова); теоретичні та методичні основи продуктивної взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах полікультурності Кримського регіону (Н. Якса); підготовка майбутнього вчителя до роботи у різних виховних системах (В. Ковальчук); підготовка майбутнього вчителя до формування в учнів іншомовної стратегічної компетенції (Н. Щерба); організація диференційованої самостійної роботи студентів коледжу (О. Королук); формування творчої активності майбутніх учителів засобами комп'ютерної техніки; впровадження особистісно-орієнтованого підходу в процесі навчання та ін.

Науково-методична робота

Загальна кількість публікацій – більше 1000 наукових та навчально-методичних праць, у т.ч. 14 монографій; 26 навчальних посібників та методичних рекомендацій; 35 збірників наукових праць викладачів, студентів, аспірантів, докторантів.

Найбільш вагомі публікації: Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: монографія (О. Дубасенюк, О. Антонова, Т. Семенюк); Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку: монографія (О. Дубасенюк, О. Антонова, С. Вітвицька та ін.); Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів: навч. посібник: У 2 ч. (За заг. ред. О. Дубасенюк); Практикум з педагогіки: навч. посіб.: Вид 3-є перероб. і доп. (За заг. ред. О. Дубасенюк); Професійна виховна діяльність педагога: досвід порівняльного дослідження: монографія (О. Дубасенюк); Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога: монографія. (О. Дубасенюк); Базові знання з педагогіки: становлення, розвиток, технологія формування: монографія. Вид. 2-ге, доп. (О. Антонова), Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: монографія (О. Антонова), Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів: монографія (О. Антонова) та ін.

Проведення наукових конференцій

Науковці школи беруть участь у багатьох міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Здійснюється безпосередня участь у діяльності навчально-науково-виробничого комплексу "Полісся": проведення спільних засідань, надання допомоги у роботі навчальних закладів міста і області, організація науково-практичних конференцій, видання науково-методичної літератури.

Міжнародні науково-практичні конференції

- Міжнародна науково-практична конференція на тему: "Іван Огієнко і розвиток національної освіти, науки і культури" (Київ, Житомир, ЖДУ ім. І. Франка, 21-22 січня 2002 р.).

- Міжнародна науково-практична конференція на тему: "Формування професійної майстерності вчителя в умовах ступеневої освіти" (Житомир, ЖДУ ім. І.Франка, 30-31 жовтня 2003 р.).

- Міжнародна науково-практична конференція "Формування професійної компетентності вчителя в умовах Європейської інтеграції" (Житомир, ЖДУ імені І.Франка, 28-29 листопада, 2005 р.).

• Міжнародна науково-практична конференція з нагоди 120-річчя від дня народження А. Макаренка "Педагогічна система Антона Макаренка: історія, реалії і перспективи" (Київ: Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих АПН України, Інститут проблем виховання АПН України; Житомир: ЖДУ імені І. Франка, 17-18 березня 2008 р.).

Всеукраїнські науково-практичні конференції

• Всеукраїнська науково-практична конференція: "Я. Ряппо й розвиток національної освіти України" (Київ-Житомир, 6-7 грудня 1995 р.).

• Всеукраїнська науково-практична конференція: "Психолого-педагогічні фактори професійної майстерності вчителя-вихователя" (Житомир, ЖДПІ ім. І. Франка, 16-17 листопада 1995 р.).

• Всеукраїнська науково-практична конференція: "Актуальні проблеми соціально педагогічної підготовки вчителя" (Київ – Житомир: Житомир. держ. пед. ін-т, 13-14 квітня 1999 р.).

• Всеукраїнська науково-практична конференція: "Теоретичні та методичні засади соціально-педагогічної підготовки вчителя" (Київ – Житомир: ЖДПІ, 1999 р.).

• Всеукраїнська науково-практична конференція: "Формування громадянських цінностей старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах" (Житомир, 8-9 грудня 2004 р.).

• Всеукраїнська наукова конференція "Проблеми педагогічної освіти в полікультурному просторі України" (Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, (22 травня 2007 р.).

• Всеукраїнська науково-практична конференція "Новаторські навчально-виховні заклади в історії розвитку освіти в Україні (МОН України, Інститут педагогіки АПН України, ЖДУ, Всеукраїнська асоціація істориків педагогіки, 22-23 листопада 2007 р.).

• Всеукраїнська науково-практична конференція "Шляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді" (МОН України, АПН України, Інститут проблем виховання АПН України, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Інститут обдарованої дитини МОН України, ЖДУ імені Івана Франка, Житомирський обласний педагогічний ліцей, 10-11 квітня 2008 р.).

Загалом науковці школи взяли участь у 30 міжнародних, 50 всеукраїнських, 12 регіональних науково-практичних конференціях.

Міжнародна співпраця

• навчання соціальній роботі – Остершунд (Швеція), Трондхейм (Норвегія);

• вивчення зарубіжного досвіду підготовки педагогічних кадрів – Женевський та Базельський університети, Лігниця, Вища школа менеджерська (Польща),

• вищі педагогічні заклади м. Москви, Саратовський державний педагогічний інститут, (Росія);

- участь у роботі Міжнародної акмеологічної академії наук (м. Санкт-Петербург, Росія);
- участь у міжнародних форумах, конференціях – Академія Підляща (Польща), Лігниця, Вища школа менеджерська (Польща), педагогічний факультет Оломоуцького класичного університету (Чехія);
- публікації у зарубіжних виданнях.

Результати роботи наукової школи

Розроблено моделі продуктивної виховної діяльності педагога загальноосвітньої та професійної школи; базової педагогічної підготовки майбутнього вчителя; самоосвітньої діяльності вчителя загальноосвітньої школи; міжкультурної взаємодії; обдарованості; педагогічно обдарованого вчителя та інші.

Уточнено базові поняття у сфері професійно-педагогічної підготовки "продуктивна педагогічна діяльність"; "виховання", "виховна діяльність", "базові педагогічні знання"; "самоосвітня діяльність", "особистісно-орієнтований підхід у процесі навчання", "обдарованість", "педагогічна обдарованість", "гуманістичний ідеал", "полікультурна освіта майбутніх педагогів" тощо.

Створено типологію виховних задач, типологію соціально-педагогічних задач; класифікацію методів самоосвітньої навчальної діяльності, класифікацію методів формування базових знань з педагогіки у майбутніх учителів тощо.

Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні технології формування базових знань з педагогіки у майбутніх учителів; загальнопедагогічної та соціально-педагогічної підготовки майбутніх учителів, підготовки майбутніх учителів до індивідуалізації навчання; педагогічної підготовки студентів магістратури; формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур; підготовки майбутніх учителів до класного керівництва; формування самоосвітньої діяльності майбутніх учителів у процесі вивчення предметів педагогічного циклу та інші.

Запропоновано методичні системи підготовки студентів до розв'язування соціально-педагогічних задач; підготовки майбутнього вчителя початкових класів до виховання гуманних взаємин учнів у лікувально-оздоровчих закладах зони радіологічного контролю.

Творчі проекти науковців школи неодноразово представлялися на *міжнародній виставці* навчальних закладів "Сучасна освіта в Україні" (Київ) упродовж 2004-2008 рр. Зокрема, у 2008 р. вони вибороли срібну медаль у номінації "Упровадження здобутків педагогічної науки в освітню практику", за що авторів проектів було відзначено почесними дипломами виставки за особистий творчий внесок в упровадження здобутків педагогічної науки в освітню практику (О. Дубасенюк, С. Вітвицька, О. Антонова, Н. Сидорчук, Н. Якса, О. Березюк, О. Власенко).

За плідну роботу науковці школи неодноразово нагороджувалися грамотами і відзнаками Міністерства освіти і науки України, Академії

педагогічних наук України. Так керівника школи проф. О. Дубасенюк відзначено знаком "Відмінник освіти" (1999 р.), нагрудним знаком "Слава Житомирського державного університету імені Івана Франка" (2004 р.) та нагрудним знаком Софії Русової (2005 р.), нагороджено Почесними Грамотами МОН України (2001 р.) та Академії педагогічних наук України (2007 р.). Проф. О. Дубасенюк є почесним професором Житомирського державного університету імені Івана Франка та дійсним членом Міжнародної академії акмеологічних наук, доценти Н. Сидорчук та О. Антонова – членами-кореспондентами Міжнародної академії акмеологічних наук (м. Санкт-Петербург, Росія).

Почесними Грамотами МОН України за плідну роботу з обдарованою студентською молоддю та значний внесок у підготовку і проведення Всеукраїнської студентської олімпіади з педагогіки у 2000-2002 рр. нагороджено проф. С. Вітвицьку, доц. О. Антонову, Н. Сидорчук, В. Ковальчук. Почесними Грамотами МОН України за плідну наукову роботу відзначено О. Антонову, С. Вітвицьку, Почесною Грамотою Академії педагогічних наук України за – проф. С. Вітвицьку. О. Власенко виборола грант Президента України для молодих науковців.

У межах діяльності наукової школи створені і плідно працюють 2 науково-методичних центри, 2 науково-дослідницькі лабораторії та школа педагогічної підготовки магістрів.

Науково-дослідна лабораторія "Акмеологія освіти" (науковий керівник, член-кореспондент академії акмеологічних наук (м. Санкт-Петербург) доц. Н. Сидорчук), створена у 2004 р. як результат 30-річної співпраці кафедри педагогіки з Санкт-Петербурзькою акмеологічною школою, а тепер Міжнародною академією акмеологічних наук (м. Санкт-Петербург). Метою діяльності лабораторії є наукова співпраця з акмеологічними осередками вищих навчальних закладів України та країн ближнього зарубіжжя (Білорусі, Молдови, Грузії, Польщі); введення в науковий обіг нового наукового матеріалу.

Напрями наукової та організаційної діяльності:

1. Ініціювання і координація проведення наукових досліджень у сфері акмеології шляхом:

- залучення до проведення досліджень викладачів, співробітників, студентів університету;
- створення дослідницьких та проблемних груп;
- виявлення перспективних науковців серед студентів, випускників університету, працівників галузі освіти, залучення їх до проведення досліджень у рамках діяльності лабораторії.
- співпраці з громадськими організаціями та державними установами для досягнення поставленої мети.

*Член-кореспондент РАО професор
Н. Кузьміна із членами науково-
дослідної лабораторії "Акмеологія
освіти"*

2. *Допомога учасникам науково-дослідних груп у проведенні досліджень:*

- встановлення і координація співпраці з провідними навчальними закладами України та країн ближнього зарубіжжя;
- рекомендація кафедрам та затвердження тем, дипломних робіт, тем дисертаційних досліджень у рамках діяльності лабораторії;
- накопичення, опрацювання та розповсюдження інформації про конференції, семінари з проблем акмеології професійно-педагогічної діяльності.

3. *Введення в науковий обіг нового наукового матеріалу:*

- участь у роботі всеукраїнських та міжнародних конференцій, семінарів та круглих столів;
- популяризація ідей і наукових здобутків науково-дослідної лабораторії акмеології освіти;
- рекомендація кращих досліджень до публікації у вітчизняних та зарубіжних наукових виданнях.

Науково-дослідницька лабораторія "Освітньо-виховна система Полісся" науковий керівник – доц. О. Березюк.

Згідно з рекомендаціями науково-методичного центру середньої освіти Міністерства освіти і науки України та лабораторії дидактики Інституту педагогіки АПН України актуальними є проблеми розбудови національної системи освіти, зокрема її регіонального компоненту, що й передбачено директивними документами, насамперед Державною національною програмою „Освіта” (Україна ХХІ століття), Доктриною національної освіти. Для вивчення цих проблем створено 15 червня 2005р. на базі кафедри педагогіки та споріднених кафедр філологічного факультету названу лабораторію як структурний підрозділ університету та регіональна філія Інституту педагогіки АПН України (м. Київ).

Мета науково-методичної лабораторії – дослідити організаційно-педагогічні основи побудови поліської школи як регіонального українського національно-виховного закладу (етнодидактичний аспект); розробити концепцію поліської школи, програму народознавства Полісся, навчальні посібники та методичні рекомендації з етнопедагогіки, літературного краєзнавства, етнографії та ін.; налагодити наукову співпрацю із середніми та

*Керівник науково-
дослідницької
лабораторії
"Освітньо-виховна
система Полісся"
доцент О. Березюк*

вищими навчальними закладами України та інших країн, ввести в науковий обіг новий науково-методичний матеріал.

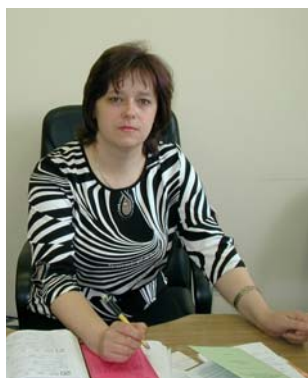
Члени науково-дослідницької лабораторії "Освітньо-виховна система Полісся"

Лабораторія здійснює діяльність за такими напрямками:

- аналітико-інформаційний та історіографічний (керівники: ст. викл. З. Осадча, О. Власенко);
- інноваційні технології викладання української мови та літератури (керівники: доц. Н. Білоус, Л. Шевцова);
- інноваційних технологій виховання (керівники: доц. Т. Шанскова, ас. О. Башманівський);
- етнічної соціалізації особистості

(керівники: ст. викл. М.В. Масловська, ас. О. Піддубна).

Науково-методичний центр роботи з обдарованою студентською молоддю створений у грудні 2003 р. при кафедрі педагогіки як загально-університетська структура. Директор центру – доц.О. Антонова. Мета

*Директор науково-методичного центру роботи з обдарованою студентською молоддю
доцент О. Антонова*

діяльності: формування в університеті цілісної, саморегульованої системи стосовно виявлення і підтримки обдарованої студентської молоді, розвитку та реалізації здібностей студентів, стимулювання творчої роботи студентів та викладачів, підвищення якості підготовки спеціалістів, активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, формування резерву для вступу до магістратури та аспірантури, підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів для потреб університету, а також середніх загальноосвітніх, спеціальних та вищих навчальних закладів міста Житомира та Житомирської області.

Досягнення цієї мети передбачає, що обдаровані студенти мають приносити реальну користь вже у період навчання у ВНЗ, а її реалізація забезпечить додатково дух змагальності у процесі навчання, завдяки чому у більшій кількості студентів підвищиться інтерес до навчання та рівень успішності.

Основною концептуальною ідеєю діяльності центру є положення про те, що, реалізуючи свій власний потенціал у процесі навчання, майбутні вчителі навчаються виявляти і розвивати обдарування учнів.

Напрями діяльності: аналітико-інформаційна діяльність, науково-дослідницька робота студентів, розвиток професійно-педагогічної та соціально-педагогічної творчості майбутніх учителів, розвиток художньо-естетичної творчості студентів, розвиток фізичних здібностей та збереження здоров'я, підготовка студентів до участі у Всеукраїнських олімпіадах, міжнародна та

міжрегіональна співпраця, довузівська підготовка педагогічно обдарованих школярів.

Форми та методи роботи: поетапна діагностика здібностей студентів, статистична обробка даних за допомогою математичних методів, бесіди зі студентами, зустрічі з досвідченими науковцями, обмін досвідом, науково-практичні конференції, випуск студентських наукових видань, круглі столи, „Школа майбутнього науковця”, активні методи навчання, ділові ігри, тренінги, олімпіади, конкурси педагогічної майстерності, аукціони педагогічних ідей, педагогічний театр, педагогічна практика, відвідування

уроків творчо працюючих учителів; гурткова робота, ансамблі, вокальні колективи, команди КВК, підготовка та проведення фестивалів, конкурсів, концертів; спортивні секції та клуби для всіх факультетів, організація та проведення змагань, турнірів, організація та проведення студентських науково-практичних конференцій, тематичних читань, зустрічі із учителями-майстрами, лекції, семінари, бесіди, „Дні відкритих дверей”, відвідування лабораторій університету тощо.

Центром здійснюється консультативна допомога у проведенні дослідно-експериментальної роботи за темою „Вплив інтегративно-діяльнісного підходу на розвиток інтелектуальних здібностей учнів” за науково-педагогічним проектом „РОСТОК” на базі Бердичівської міської гуманітарної гімназії № 2 Житомирської області.

*Голова Всеукраїнської спілки
„Союз обдарованої молоді
України” Сергій Терещицький –
частий гість ЖДУ*

*Наукова література з проблем
обдарованості, підготовлена центром
роботи з обдарованою студентською
молоддю ЖДУ*

У результаті діяльності Центру обґрунтовано модель обдарованості; створено технологію розвитку педагогічної обдарованості майбутнього вчителя, апробовано технологію організації та проведення Всеукраїнської студентської олімпіади з педагогіки; розроблено та запроваджено у навчальний процес спецкурси, спрямовані на підготовку вчителя до роботи з обдарованими дітьми; налагоджено видання наукової, методичної, популярної літератури з проблеми обдарованості на допомогу вчителю.

Результати діяльності науково-методичного центру роботи з обдарованою студентською молоддю та реалізація концепції навчання обдарованих студентів у вищих закладах освіти дозволили експертам Всесвітньої ради, яка опікується

обдарованими і талановитими дітьми, засвідчити високий рівень відповідної роботи і нагородити університет Міжнародним сертифікатом за роботу з обдарованими студентами (2008 р.), а автора проекту О. Антонову обрано членом експертної ради Всеукраїнської молодіжної громадської організації "Союз обдарованої молоді".

Наукова школа "ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДРАМИ"

Науковий керівник – доктор філологічних наук, проф. Олександр Семенович Чирков. Рік заснування – 1991. Мета створення – здійснення наукових досліджень у галузі теорії та історії драми.

У 2004 р. відкрито науково-дослідний центр з проблеми "Поетики художнього твору".

Актуальна проблематика роботи школи (напрямки здійснення досліджень):

- поетика драми як літературного роду;
- поетика драматургічних жанрових форм;
- драматургія ХХ століття (епічна драма, драма абсурду);
- драматургія і театр: теоретичний аспект.

З моменту заснування школи підготовлені один доктор філологічних наук, професор; 12 – кандидатів філологічних наук, 10 з яких стали доцентами, 4 – завідувачим кафедрами. У межах наукової школи над докторською дисертацією працює один докторант, 6 аспірантів та здобувачів – над кандидатськими.

О. Чирков та А. Близнюк взяли участь у роботі авторського колективу, який підготував і видав "Лексикон загального та порівняльного літературознавства" (Чернівці, 2001).

Членами школи опубліковано 100 статей, 3 монографії, 1 збірка наукових статей.

Понятійний апарат, пов'язаний з теорією епічної драми і розроблений О. Чирковим, включено в Українську літературну енциклопедію (Т. 2, 1990) та "Лексикон загального та порівняльного літературознавства".

У 2006 р. вийшла друком підготовлена під редакцією проф. О. Чиркова збірка статей викладачів і аспірантів кафедри зарубіжної літератури "Літературний твір: шляхи дослідження поетики".

У 2007 р. за науковою редакцією професора О. Чиркова видано монографію А. Зорницького "Драматургія та історико-культурний контекст".

Проведено наступні наукові конференції та семінари:

- Всеукраїнська наукова конференція "Література та літературознавство: історія та сучасність" (20-21 квітня 2004 р.);
- міжвузівський науковий семінар "Терміносистема слов'янського літературознавства", I етап (22-23 березня 2005 р.) та IV етап (15-16 березня 2006 р.) відбулися на базі університету, II етап – у Волинському державному

Керівник наукової школи "Теорія та історія драми" професор О. Чирков

університеті Л. Українки (26-27 квітня 2006 р.), III – у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка (30 вересня – 1 жовтня 2006 р.), V етап у Рівненському інституті слов'янознавства Київського славістичного університету (26-27 квітня 2007 р.);

- Всеукраїнська наукова конференція з проблем теорії та історії драми – Драматургічні читання (29-30 листопада 2006 р.);

Науковці взяли участь в організації та проведенні спільно з Волинським державним університетом ім. Л. Українки, Тернопільським національним педагогічним університетом ім. В. Гнатюка, Люблінським католицьким університетом Міжнародного теоретичного семінару "Методології слов'янського літературознавства" (24 квітня 2008 р. на базі Волинського державного університету ім. Л. Українки).

Керівник наукової школи проф. О. Чирков підтримує зв'язки з науковцями Томського державного університету (Росія), що займаються спорідненою науковою проблематикою, зокрема проф. В. Головчинер.

Проф. О. Чирков обраний почесним професором університету вченою радою піднято клопотання про присудження йому звання "Заслужений працівник освіти України".

У перспективі – створення Всеукраїнського наукового центру "Теорія та історія драми", а також проведення раз на два роки "Драматургічних читань" – наукових конференцій різного рівня, присвячених проблемам теорії та історії драми. Зокрема 9-10 грудня 2008 р. планується проведення II Драматургічних читань – Всеукраїнської наукової конференції за участю науковців інших країн "Епічна драма Б. Брехта в культурно-історичному просторі XX століття".

4.1.4. Післядипломна освіта в умовах реформування університетської освіти

Відповідно до статті 10 Закону України "Про вищу освіту" післядипломна освіта розглядається як спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отриманої іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

Інститут післядипломної освіти в університеті було створено у 2003 р. На сьогодні у ньому проводиться перепідготовка фахівців за 13 спеціальностями: "Психологія"; "Соціальна педагогіка"; "ПМСО. Мова і література (англійська)"; "ПМСО. Мова і література (німецька)"; "ПМСО. Українська мова і література"; "ПМСО. Історія (спеціалізація: "Правознавство")"; "ПМСО. Біологія"; "ПМСО. Математика (спеціалізація: "Основи економіки")"; "ПМСО. Хімія"; "Фізичне виховання"; "Інформатика"; "Менеджмент організацій"; "Початкове навчання".

У складі інституту функціонує кафедра психології і педагогіки та Центр іноземних мов.

Належній підготовці сучасних фахівців сприяє впровадження в навчально-виховний процес інформаційних технологій. В інституті післядипломної освіти

функціонує комп'ютерний клас, де студенти під час сесії мають змогу працювати над рефератами, курсовими та дипломними роботами. Підготовлено необхідну наочну документацію, що допомагає студентам краще орієнтуватися у наявному комп'ютерному забезпеченні навчальних дисциплін.

Професорсько-викладацький склад інституту післядипломної освіти постійно працює над методичним забезпеченням навчального процесу відповідно до вимог Болонського процесу, впровадженням у навчальний процес новітніх освітньо-педагогічних технологій підготовки фахівців.

Враховуючи те, що всі студенти, які навчаються в інституті післядипломної освіти, вже мають першу вищу освіту, викладачі активно застосовують "суб'єкт-суб'єктний" підхід у навчанні. У процесі викладання педагогічних, психологічних та соціально-педагогічних дисциплін активно використовують лекції-бесіди. Цей метод сприяє з'ясуванню наявних знань студентів та спрямуванню лекції на розгляд питань, які викликають найбільше зацікавлення аудиторії. Такі лекції використовуються при викладанні курсів педагогіки, психології, загальної психології.

Широкого використання у роботі викладачів набули також проблемні лекції, під час яких лектор формулює проблему та будує подальше викладення лекційного матеріалу як пошук шляхів її розв'язання. Такий вид лекцій використовується у процесі вивчення курсів організації та планування роботи психолога, соціального супровіду сім'ї, психодіагностики та ін.

У процесі проведення практичних та лабораторних занять для майбутніх соціальних педагогів, психологів та вчителів різних спеціальностей застосовуються такі інноваційні методи як: мотиваційно-стимулюючі (аналіз педагогічних ситуацій, розв'язання педагогічних задач, бесіди, дискусії, диспути, вивчення першоджерел); професійної психолого-педагогічної взаємодії (ділові, рольові ігри та тренінги); оцінно-регулюючі методи, що допомагають у закріпленні та оцінці набутих знань та вмінь студентів щодо майбутньої професійної діяльності (тестування, вирішення творчих завдань різного рівня складності). Активно застосовуються опорні схеми та таблиці, роздатковий матеріал для кожного студента (індивідуальні, тестові завдання, питання до контрольних робіт). Багато навчального матеріалу накопичено викладачами на електронних носіях, що сприяє покращенню самостійної роботи студентів заочної форми навчання під час підготовки до написання контрольних робіт, складання заліків, екзаменів.

Єдність фахової та професійно-педагогічної підготовки студентів забезпечується під час проходження ними навчальних та виробничих практик, які дають змогу використовувати набуті знання та закріплювати професійні вміння шляхом включення у практичну діяльність. Усі види практики мають необхідне методичне забезпечення. Розроблено конкретний порядок їх проведення. Заключною ланкою практичної підготовки студентів є переддипломна практика, що проводиться перед завершенням дипломного проекту і допомагає у проведенні експериментальної частини дипломного дослідження.

У червні 2007 р. інститутом післядипломної освіти було підписано договір про співпрацю з Управлінням державного департаменту покарань у Житомирській області. Завдяки цьому договору студенти – майбутні психологи та соціальні педагоги – мають змогу проходити практику в установах, які підпорядковуються названому Управлінню.

Інститутом післядипломної освіти проведена значна робота щодо формування і вдосконаленню методичного забезпечення навчального процесу. Але розширення переліку спеціальностей, внесення змін у навчальні плани, запровадження інноваційних технологій у навчальний процес ставить перед керівництвом та викладачами нові завдання:

1. Задоволення у повній мірі потреб особистості у здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівня за бажаним напрямом.
2. Забезпечення мобільності людини на ринку праці.
3. Навчання студентів поповнювати свої знання самостійно, планувати особисту стратегію навчання.

4.1.5. Інноваційна діяльність навчально-науково-виробничого комплексу "Полісся"

Навчально-науково-виробничий комплекс "Полісся" створено на базі університету наказом Міністерства освіти і науки України № 480 від 15.06.2004 року. Комплекс є добровільним об'єднанням державних і недержавних навчально-виховних закладів, заснованих на різних формах власності. Освітні установи, які входять до Комплексу, зберігають юридичну і фінансову самостійність і здійснюють свою діяльність відповідно до Конституції України, Законів України "Про освіту", "Про вищу освіту", "Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті", чинного законодавства, Положення та Установчого договору про спільну діяльність, інших нормативних документів, що стосуються діяльності комплексу.

Згідно з Положенням, затвердженим Міністерством освіти і науки України, комплекс "Полісся" забезпечує координацію спільної діяльності навчальних закладів, сприяє впровадженню ступеневої підготовки майбутніх фахівців за наскрізними навчальними планами і програмами та ефективному використанню науково-педагогічних кадрів навчально-лабораторної та виробничої бази, соціальної інфраструктури; організації підвищення кваліфікації викладачів навчальних закладів, спільному проведенню науково-дослідних робіт, апробації та використанню результатів наукових досліджень, розробці навчально-методичного забезпечення тощо.

Засновниками Комплексу є заклади, які входили у навчальний комплекс, створений у 2003 р. Житомирський державний університет імені Івана Франка, Бердичівський педагогічний коледж, Коростишівський педагогічний коледж імені І. Франка, Житомирський обласний педагогічний ліцей, Житомирська гуманітарна гімназія № 1, Житомирська гуманітарна гімназія № 23 імені М. Очерета, Житомирський міський ліцей I-III ступенів № 25 імені М. Щорса, Житомирська міська школа хореографічного мистецтва "Сонечко".

Членами навчально-науково-виробничого комплексу "Полісся", крім його засновників, є також навчальні заклади різних типів, які уклали Установчий договір з університетом: Центр професійно-технічної освіти м. Житомира ім. Героя Радянського Союзу А. Вітрука, Житомирський міський колегіум, Житомирська міська гімназія №3, Новоград-Волинський медичний коледж, Новоград-Волинський колегіум, Новоград-Волинське загальноосвітнє навчально-виховне об'єднання "Гімназія імені Лесі Українки – дошкільний заклад", експериментальна загальноосвітня школа I-III ступенів №10 м. Бердичева, Володар-Волинське навчально-виховне об'єднання "Школадитячий садок" I-III ступенів № 1, Радомишльський ліцей № 1 ім. Т. Шевченка, Олевська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1, Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Керівником Комплексу наказом Міністерства освіти і науки призначено ректора університету, проф. П. Сауха.

Основними напрямками діяльності комплексу "Полісся" є:

- розробка та підготовка навчально-методичного забезпечення педагогічного процесу;
- стажування співробітників на базах Комплексу;
- організація навчальної та педагогічної практики студентів;
- робота з обдарованою учнівською та студентською молоддю;
- проведення конференцій, семінарів, "круглих столів", курсів з актуальних проблем діяльності Комплексу, підготовка, видання та реалізація практичних рекомендацій, підготовка науково-методичних збірників з досвіду роботи Комплексу;
- організація спільних виховних заходів;
- розгляд звітів окремих членів Комплексу, факультетів, кафедр, інших структурних підрозділів Комплексу про виконання запланованих спільних навчальних, наукових, виховних заходів.

Діяльність комплексу "Полісся" здійснюється згідно з планом, який обговорюється та затверджується головою ради комплексу – ректором університету на першому засіданні. Раз у два місяці проводяться засідання комплексу, на яких обговорюються програми спільних наукових досліджень, результати вступних іспитів до університету, питання упровадження модульно-рейтингової системи у навчальний процес; питання щодо особливостей роботи з обдарованою молоддю, проблеми диференційованого підходу в навчальному процесі та інше. Однією із форм проведення засідань Комплексу є проведення "круглих столів" з актуальних проблем освіти, зокрема з тем "Основні засади та способи реалізації освітніх технологій у загальноосвітніх школах та вищих навчальних закладах у контексті Болонського процесу", "Про критерії оцінювання знань випускників ЗОШ і абітурієнтів", "Реалізація ідей педагогіки співробітництва у навчально-виховному процесі", "Зовнішнє незалежне тестування як один з чинників якості освіти" та інші. Під час засідань постійно проводяться презентації наукового та навчально-методичного доробків викладачів університету та навчально-методичного забезпечення навчальних

закладів – членів комплексу, працюють виставки наукових робіт. Так, колектив експериментальної ЗОШ № 10 м. Бердичева презентував навчально-методичний супровід "Програмово-методичне забезпечення модульно-розвивальної системи як засіб підвищення якості освіти та освітнього рівня педагогів школи", а Житомирський міський колегіум провів презентацію досвіду роботи колегіуму "Підвищення навчальних компетенцій творчо обдарованих учнів через співпрацю в рамках проекту "Колегіум – ВНЗ". Крім того, учасники засідань систематично ознайомлюються із структурними підрозділами та матеріально-технічною базою університету, зокрема, відбулося знайомство з студентською соціальною службою для молоді, яка діє в університеті, електронною бібліотекою, обсерваторією та лабораторіями фізико-математичного факультету.

Починаючи з 2006 р. комплекс "Полісся" раз у рік проводить виїзні засідання. У лютому 2006 р. воно відбулося у Новоград-Волинському колегіумі, де було проведено круглий стіл "Європейський напрямок української освіти" та ознайомлення учасників засідання з матеріально-технічною базою колегіуму, уроками вчителів та презентацією наукового товариства колегіантів "ASTRA".

У березні 2007 р. учасники Комплексу відвідали Бердичівський педагогічний коледж. Під час засідання було заслухано доповідь директора коледжу А. Лейчук на тему "Гуманістичні тенденції в освітньо-виховному процесі педагогічного коледжу" та відбулося ознайомлення учасників засідання з організацією науково-дослідницької діяльності студентів у студентському науковому товаристві "Інтел" та громадській організації "Школа рівних можливостей".

У березні 2008 р. відбулося виїзне засідання у Новоград-Волинському медичному коледжі, де ознайомилися з навчально-виховною роботою і навчально-методичним забезпеченням, переглянули відеофільм "До вершин професійної майстерності" та відвідали родинне свято "Від родини йде життя людини".

Організовується спільна робота науковців та педагогів у науково-методичних лабораторіях, проводяться спільні міжнародні та всеукраїнські конференції, "круглі столи" та виставки-презентації творчих робіт учнів навчальних закладів. Члени Комплексу беруть участь у щорічному методичному ярмарку університету.

При кафедрі методики викладання іноземних мов і прикладної лінгвістики успішно працюють три науково-методичні лабораторії "Інноваційні технології навчання іноземної мови в початковій школі" (керівник проф. Л. Калініна), "Проблеми навчання іноземних мов у полілозі культур" (керівник доц. І. Самойлюкевич), "Формування професійної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови засобами сучасних технологій" (керівник ст. викладач Л. Березенська). Лабораторії постійно проводять виїзні засідання у Коростишівському педагогічному коледжі імені Івана Франка. Працюють науково-методичні лабораторії у Бердичівському коледжі, обласному

педагогічному ліцеї, гуманітарній гімназії № 1, ліцеї № 25, гуманітарній гімназії № 23, міському колегіумі (м. Житомир).

Бердичівський педагогічний коледж має давні традиції. Особливо активно співпрацюють з ним кафедри соціально-психологічного факультету, які виступають як методичні центри із спеціальностей психологія, практична психологія, соціальна педагогіка, дошкільне виховання. Проведено ряд конференцій і робочих зустрічей, зокрема з проблем дошкільного виховання. Викладачі коледжу використовують у своїй роботі курси лекцій з соціальної педагогіки та методичні матеріали, підготовлені кафедрою соціальної педагогіки та педагогічної майстерності. Педагоги навчального закладу беруть активну участь у роботі конференцій, семінарів, які проводяться в університеті.

Новоград-Волинський медичний коледж недавно розпочав спільну роботу з кафедрами університету, особливо плідно співпрацює з соціально-психологічним факультетом. У коледжі накопичено значний досвід методичної роботи та співпраці з іншими навчальними закладами.

Центр професійно-технічної освіти м. Житомира (у минулому СПТУ № 15) – Асоційований член шкіл ЮНЕСКО, здійснює підготовку висококваліфікованих робітничих кадрів, має висококваліфікований викладацький склад, потужну матеріально-технічну та виробничу базу, широкі міжнародні зв'язки. Співпраця з університетом здійснюється шляхом підготовки науково-педагогічних кадрів, аспірантів, магістрантів. Центр виступає базою для проведення науково-дослідної та методичної роботи, педагогічної практики студентів університету. Кафедри психології та соціальної педагогіки надають допомогу викладачам Центру у підвищенні рівня їх психолого-педагогічних знань. На базі Центру передбачається проведення систематичного підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних кадрів, їх перепідготовки, у тому числі з наданням другої вищої освіти.

З обласним педагогічним ліцеєм університет має давні зв'язки: спільне проведення засідань кафедр, розробка навчально-методичного забезпечення, видання методичних посібників, рекомендацій, проведення конференцій, семінарів, підготовка науково-педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації педагогів ліцею, проведення різних видів педагогічних практик, допомога у роботі МАН (у ліцеї понад 15 років існує філія МАН "Інтелектуал"), підготовка учнів до участі у Всеукраїнських та міжнародних конкурсах та олімпіадах, проведення спільних наукових пошуків та дослідницьких проєктів, впровадження розроблених нововведень у навчальний процес тощо.

Підтримуються тісні контакти з **Житомирською гуманітарною гімназією № 1**, зокрема за такими напрямками: вироблення концепції спільної діяльності університету і гімназії, створення особливого інформаційного поля для свідомого профорієнтаційного вибору, впровадження особистісно-орієнтованої технології у навчальний процес шкіл нового типу під керівництвом науковців університету, організація соціально-педагогічного моніторингу ефективності особистісно-зорієнтованої системи навчання; участь викладачів університету в проведенні декади педмайстерності, а також у роботі атестаційної комісії

навчального закладу. Крім того, за участю викладачів та учнів гімназії впродовж декількох років в університеті проводилися Всеукраїнські олімпіади з педагогіки.

Житомирська гуманітарна гімназія № 23 ім. М. Очерета є членом проекту "Асоційовані школи ЮНЕСКО", працює над проблемною темою "Якісна освіта та освіта ХХІ століття", що зорієнтована на освітню політику ЮНЕСКО та Програми розвитку ООН в Україні. На базі гімназії спільно з науковцями університету створено ряд науково-методичних лабораторій, здійснюється дослідно-експериментальна робота, постійно проводяться міжнародні та Всеукраїнські науково-практичні конференції, здійснюється спільна робота у творчих майстернях "Діалог культур" у рамках обласної конференції "Освіта для всіх" та інше. У гімназії працює високопрофесійний педагогічний колектив, організовано творчі майстерні.

У **Новоград-Волинському загальноосвітньому навчально-виховному об'єднанні "Гімназія імені Лесі Українки – дошкільний заклад"** широко використовуються інноваційні педагогічні технології, мультимедійні засоби навчання, з 10 класу введена профільність навчання, проводиться робота за особистісно-орієнтованими програмами "Крок за кроком", проектним методом навчання, широко залучаються учні до науково-дослідної діяльності через наукове товариство МАН. Учителі та учні гімназії організовують міжнародну співпрацю з екологічної тематики за міжнародною програмою TESIS з відділом культури та освіти посольства США, Британською Радою в Україні, з гімназією у м. Візентайд (Північна Франкенія, Баварія (Німеччина)). Значна робота проводиться у гімназії щодо вшанування імені славетної землячки Лесі Українки: традиційний літературно-мистецький місячник, уроки лесезнавства, конкурс учнівських творів, виставки, пошукова робота, науково-теоретичні конференції, створено слайд-фільм тощо. У цьому значну допомогу надають науковці-філологи та викладачі кафедри педагогіки університету. Крім того, за участю викладачів університету проходять засідання кафедр, методичні наради та семінари, відкриті уроки, виховні заходи.

Житомирський міський колегіум – середній загальноосвітній заклад, що має філологічно-філософське та культурно-естетичне спрямування. Колегіум є членом Всеукраїнської асоціації "Відроджені гімназії України" та підтримує постійні зв'язки з Корпусом Миру, Польським домом тощо. У педагогічному колективі працюють випускники Житомирського держуніверситету, які стали досвідченими вчителями-майстрами та лауреатами і дипломантами Всеукраїнського конкурсу "Учитель року". Проблемна тема колегіуму – "Соціалізація дитини в умовах трансформації українського суспільства". Спільно з науковцями університету розробляється наукова проблема "Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках історії та правознавства".

Новоград-Волинський колегіум існує понад 10 років. Головним досягненням колективу є створення цілісної освітньої системи, використання в навчальному процесі сучасних освітніх технологій, забезпечення умов для профорієнтаційної роботи. У колегіумі 50 колегіантів класів філологічного та

історико-філософського профілів. Створено сучасне комп'ютеризоване навчально-методичне забезпечення та спеціалізовані кабінети, ресурсний центр іноземних мов. У рамках проекту "Педагогічний олімп" визначається щорічний рейтинг учителів, узагальнюється досвід майстрів педагогічної справи. Вчителі колегіуму беруть участь у діяльності Міжнародної асоціації вчителів англійської мови IATEFL, програмах Американських Рад ACCELS PIE (Партнери в освіті) та TEA (премії за досягнення у викладанні англійської мови та краєзнавства США). Кафедри університету творчо співпрацюють з відповідними кафедрами колегіуму. Викладачі університету дають високу оцінку рівню навчально-виховного процесу в колегіумі.

Ліцей № 25 ім. М. Щорса м. Житомира – один з найстаріших закладів на Волині, йому виповнилося понад 80 років. Ліцей має математичне спрямування. Учні ліцею – постійні переможці обласних, Всеукраїнських, міжнародних предметних олімпіад і конкурсів, та конкурсів-захистів МАН. У ліцеї працює високопрофесійний педагогічний колектив. Особливу допомогу ліцею надають викладачі фізико-математичного факультету в навчальній та науково-дослідній діяльності. Ліцей співпрацює з кафедрами інституту педагогіки, викладачі якого ведуть факультатив "Образотворче мистецтво і дизайн". Така співпраця сприяє розвитку в дітей творчих здібностей, естетичного сприйняття оточуючого середовища.

Характерною особливістю **міської гімназії № 3 м. Житомира** є значний досвід упровадження гуманітарної освіти (в школі вивчаються українська, російська, англійська, німецька, французька, польська мови) при збереженні базових дисциплін природничо-математичного циклу. Завдяки співпраці з університетом значно підвищився рівень навчально-виховного процесу в школі, про що свідчать результати предметних олімпіад, участь школярів у науково-дослідницькій роботі. Науковці кафедри математики та образотворчого навчання і методики початкової освіти проводять у школі дослідницьку роботу з проблеми прикладної спрямованості шкільного курсу стереометрії. Цей навчальний заклад завжди гостинно відкриває двері для майбутніх учителів, тут постійно проходять педагогічну практику студенти університету. Колектив школи будує єдиний освітній простір неперервної освіти (дошкільний заклад – школа – вищий навчальний заклад). Тісна співпраця з колективом університету вибудовується за такими напрямками: робота в МАН; проведення науково-методичних конференцій; профорієнтаційна робота серед учнів старшої ланки з метою їхньої підготовки до вступу в університет; організація педагогічної практики студентів; консультативна допомога з питань методики викладання; формування навчально-методичного забезпечення з іноземних та слов'янських мов з використанням літератури, підготовленої на факультеті; викладання профільних курсів.

Експериментальна ЗОШ № 10 м. Бердичева розпочала свою історію з 1922 р. Значна частина вчителів має вищу категорію, неодноразово вони ставали учасниками і призерами Всеукраїнського конкурсу "Вчитель року". Колектив школи працює над реалізацією науково-методичної проблеми

"Розвиток творчо зорієнтованої особистості на основі впровадження у навчально-виховний процес інноваційних психолого-педагогічних технологій". Широко впроваджується модульно-розвивальна система. Важливою складовою науково-методичного забезпечення є створення міні-підручників, які були розроблені предметними кафедрами школи та представлені на міжнародних виставках навчальних закладів "Сучасна освіта в Україні", де отримали високу оцінку. Плідною є співпраця з навчально-методичними лабораторіями університету, зокрема з лабораторією "Екологія і освіта". З цього напрямку проводиться ґрунтовна природоохоронна робота, здійснюється екологічне виховання, працює клуб "Еколог", проводяться наукові дослідження по лінії МАН. Школа налагоджує співпрацю з лабораторією "Проблеми соціально-педагогічної діяльності з дітьми різних педагогічних груп" з метою здійснення моніторингу рівня вихованості учнів, апробації моделей виховання, здійснення супроводу різних категорій дітей.

Історія **Радомишльського ліцею** починається з жовтня 1913 р. Сьогодні ліцей працює за природничим та технологічним профілями. Вчителями-майстрами створено власні методичні системи, в основу яких покладено сучасні педагогічні ідеї та підходи, інноваційні технології. Широко впроваджується в освітній процес особистісно зорієнтоване, індивідуально-диференційоване, розвивальне випереджаюче навчання, інтерактивні форми і методи розвитку пізнавального інтересу учнів. У ліцеї створені необхідні умови для продуктивної праці вчителів і учнів. Постійно діють психолого-педагогічний семінар, методичні об'єднання, творчі лабораторії учителів, педагогічний університет для батьків. Договір про співпрацю з університетом був укладений ще у 1976 р. Студенти університету постійно проходять тут педагогічну практику.

В **Олевській ЗОШ І-ІІІ ступенів № 1** та на базі Житомирського територіального об'єднання філії при Олевському Центрі дитячої творчості Малої Академії наук України, а також при підтримці науковців Житомирського державного та Житомирського інженерно-технологічного університетів упродовж трьох років проводиться науково-дослідна робота вивчення біоритмів людини, зокрема досліджуються проблеми "Фізіологічні та інтелектуальні особливості учнів підліткового віку в залежності від їх біоритмічного типу" та "Вплив біоритмічного типу на деякі фізіологічні показники підлітків". Результати дослідження відкривають широкі можливості для організації режиму праці й відпочинку людини на науковій основі. Вивчення фізіологічних показників учнів дає можливість зменшити перевантаження дітей, врахувати особливості підлітків при плануванні навчально-виховного процесу та організації дозвілля.

Володарсько-Волинське навчально-виховне об'єднання "Школа-дитячий садок" І-ІІІ ступенів № 1, яке теж має давні традиції (школа заснована у 1939 р.), скеровує свою діяльність на розв'язання проблем підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Переважна більшість учителів мають високу професійну кваліфікацію. Для молодих учителів

функціонує школа педагогічної майстерності, продуктивно працюють шкільні методоб'єднання вчителів. Педколектив НВО є постійним учасником обласної педагогічної виставки "Сучасна освіта Житомирщини". Спільно з науковцями університету організовуються наукові дослідження, проводяться науково-практичні конференції, методичні семінари, здійснюється профорієнтаційна робота.

У 2007 р. проведено моніторинг навчальних закладів-членів комплексу "Полісся". Викладачами університету були розроблені анкети для оцінювання різних аспектів педагогічної діяльності, зокрема ефективності педагогічної діяльності вчителів та керівництва навчального закладу, готовності навчального закладу до інтеграції у єдиний європейський освітній простір та інше.

Моніторинг навчальних закладів Комплексу дозволив зробити наступні висновки:

1. Переважна більшість (86-95%) педагогів свідомо і за покликанням обрали педагогічну професію, оскільки позитивно ставляться до педагогічної діяльності й до навчально-виховної роботи. Це позитивне явище.

2. Педагоги керуються мотивами, що складають сутність вчительської професії – це любов до дитини, молоді, інтерес до педагогічної професії, бажання допомогти молоді в їх особистісному та професійному зростанні.

3. До впливових чинників зростання професійної компетентності вчителя віднесено такі, як упровадження інноваційних технологій, сприятлива психолого-педагогічна атмосфера у закладі, володіння сучасними методами та формами навчальної роботи, розуміння та підтримка батьків, підтримка творчих починань учнів.

4. До чинників, які негативно впливають на професійне становлення вчителя, віднесено насамперед невідповідність вимог з боку держави, суспільства реальній педагогічній дійсності, застаріла матеріально-технічна база, низький рівень навчально-методичного забезпечення освітнього процесу.

5. Більшість педагогів володіють високим і достатнім рівнем знань предмета і методики його викладання, основами педагогіки. Меншою мірою сформовані знання основ психології.

6. Педагоги в цілому достатньо володіють професійними вміннями, особливо уміннями планувати, організовувати, регулювати навчальний процес, менше сформовані такі уміння виховного процесу. До позитивних явищ віднесено сформованість умінь працювати у полікультурному середовищі.

7. Кваліфікації педагога дають можливість застосовувати свої знання і вміння на професійному рівні, робити висновки, продовжувати самоосвіту, саморозвиток. Нижчий рівень сформованості дослідницьких умінь та властивостей.

8. Якість освіти забезпечується насамперед підвищенням рівня професійної компетентності (95%), впровадженням інноваційних технологій (85%), співпрацею з різними навчальними закладами, наявністю матеріально-технічної бази.

Спільними зусиллями кафедр університету та навчальних закладів – членів Комплексу – систематично проводяться наукові конференції, "круглі столи", семінари. Так 24-26 березня 2008 р. на базі Житомирської гуманітарної гімназії № 23 пройшла X Всеукраїнська конференція учнів асоційованих шкіл ЮНЕСКО "Модель ООН – Україна 2008". Мета конференції – ознайомлення старшокласників із системою, основними органами ООН та їх діяльністю, розвиток умінь та навичок усного та писемного висловлювання українською та англійською мовами в рамках демократичної процедури обговорення, лобіювання та прийняття рішень; розвиток навичок роботи в програмі Microsoft PowerPoint та роботи в мережі Internet. Конференція проходила у форматі рольової гри, де команда кожної школи представляла певну країну-члена ООН. Робочими органами Моделі ООН (МООН) були Генеральна Асамблея та комітети Генасамблеї МООН. У рамках конференції було проведено молодіжні миротворчі акції, спрямовані на розвиток громадянської свідомості, патріотизму, пропаганду здорового способу життя. Конференція відбулася у санаторії "Дениші" поблизу Житомира. У ній взяли участь 120 представників 38 шкіл з різних регіонів України, які представляли 38 країн-членів Організації Об'єднаних Націй. Конференція відбулася за участю представника Міністерства освіти і науки України, головного спеціаліста МОН України, національного координатора Проекту асоційованих шкіл ЮНЕСКО М. Глоби, радника Міністерства закордонних справ України, представника Національної комісії ЮНЕСКО М. Самосватова, начальника Житомирського міського управління освіти В. Арендарчука, координатора міжнародних зв'язків та освітніх проектів Британської Ради в Україні О. Шаленко, директора інституту педагогіки університету доц. В. Литнєва, наукового куратора Євроклубу університету доц. Н. Борисенко.

10-11 квітня 2008 р. на базі обласного педагогічного ліцею відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція "Шляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді". Організаторами конференції виступили Житомирський обласний педагогічний ліцей, університету, ЖОППО. У роботі конференції взяли участь представники понад 10 навчальних закладів і наукових установ Житомирської області та України, в тому числі 12 викладачів університету. Матеріали конференції висвітлено у відповідному науково-методичному збірнику.

Крім того, кафедрами університету проведено конференції, в яких брали участь викладачі навчальних закладів – членів Комплексу, серед них:

- Міжнародна наукова конференція "Чорнобильська катастрофа: 20 років потому (інтердисциплінарні аспекти)" (26-28 квітня 2006 р.);
- Всеукраїнська науково-практична конференція "Творчість Івана Франка в контексті української духовності" (11-12 жовтня 2006 р.);
- Всеукраїнська науково-практична конференція "Математична підготовка студентів у контексті початкової дизайн-освіти" (6-7 грудня 2006 р.);
- Всеукраїнська наукова конференція "Проблеми педагогічної освіти в полікультурному просторі" (22-23 травня 2007 р.);

- наукові конференції, присвячені 70-річчю утворення Житомирської області: науково-практична конференція "Житомирщині – 70" (25-26 вересня 2007 р.) та студентська наукова конференція "Молодь в історії Житомирщини" (27 вересня 2007 р.);

- Всеукраїнська науково-практична конференція "Новаторські навчально-виховні заклади в історії розвитку освіти в Україні" (22-23 листопада 2007 р.) та інші.

За результатами спільної роботи вийшов ряд науково-методичних збірників: у 2004 р. – "Науково-методична співпраця в системі університет – середній та вищий навчальний заклад" та "Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін". У них висвітлено основні напрями діяльності науково-методичних лабораторій та інноваційний досвід навчально-науково-виробничого комплексу "Полісся". У 2006 р. видано збірник науково-методичних праць "Проблеми підвищення якості освіти у контексті Євроінтеграційних процесів: досвід, інновації, перспективи", у якому проаналізовано досвід та інноваційні здобутки освітніх закладів комплексу відповідно до сучасних вимог. У 2008 р. результатом співпраці з учасниками комплексу стало видання науково-методичного збірника "Шляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді".

Отже, можна стверджувати, що навчальні заклади, які входять до складу комплексу "Полісся", активно співпрацюють з кафедрами, факультетами та інститутами університету, обмінюються досвідом роботи і прагнуть модернізувати навчально-виховний процес у світлі сучасних вимог, що є передумовою успішної подальшої творчої співпраці.

4.1.6. Електронний багатофункціональний електровимірювальний навчальний комплект навчально-науково-виробничого комплексу "ЖДУ імені Івана Франка – ВАТ "Електровимірювач"

Без сучасного навчального обладнання вивчати такі дисципліни, як фізика, електротехніка, електроніка, які є основою виробництва, неможливо. Внаслідок недостатнього фінансування галузі освіти впродовж останніх 17 років технічні засоби навчання практично не оновлювалися. У Концепції створення та впровадження в навчальний процес сучасних засобів навчання з природничо-математичних і технологічних дисциплін першочерговим виділено завдання: забезпечити навчальні заклади сучасними технічними засобами, які відповідають національним і міжнародним стандартам, та необхідною методичною документацією¹⁰⁸.

Для впровадження наукових розробок у виробництво наказом Міністерства освіти і науки України від 17.01. 2004 р. № 27 на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка створено навчально-науково-виробничий комплекс спільно з Житомирським відкритим

¹⁰⁸ Сторіжко В., Биков В., Жук Ю. Основні положення Концепції створення та впровадження в навчальний процес сучасних засобів навчання з природничо-математичних і технологічних дисциплін // Фізика та астрономія в школі. – 2006. – №2. – С. 4-7.

акціонерним товариством "Електровимірювач". ВАТ "Електровимірювач" здійснює виробництво навчального обладнання для кабінетів фізики загальноосвітніх шкіл, яке розробляється викладачами кафедри фізики університету.

З 2005 р. комплекс з ВАТ "Електровимірювач" бере участь у Державній Комплексній програмі "Забезпечення загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів сучасними технічними засобами навчання з природничо-математичних і технологічних дисциплін". Згідно з пілотним проектом в Україні тільки в 62 кабінети фізики загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів поставлені набірні поля "Школяр" і лабораторні електровимірювальні прилади. Кабінети фізики у нашій області отримали "під ключ" три навчальні заклади: Житомирський обласний педагогічний ліцей, Карповецька ЗОШ Чуднівського району, Головинське вище професійне училище нерудних технологій. До комплексу набірних полів "Школяр" входять комутаційна панель, 42 модулі, зовнішні елементи, з'єднувальні провідники. Представлене обладнання, згідно з діючою програмою для загальноосвітніх навчальних закладів з фізики, використовується при проведенні 29 фронтальних лабораторних робіт і робіт фізичного практикуму за темами "Електричні явища" (8 кл.), "Електромагнітні явища" (8 кл.), "Електродинаміка" (10 кл.), "Коливання і хвилі" (11 кл.). До цього обладнання підготовлено посібник "Опис лабораторних занять з набірним полем "Школяр", що входить у комплект постачання. На набірне поле "Школяр" отримана позитивна рецензія Інституту інноваційних технологій Міністерства освіти і науки України (лист 5/2-159 від 21.07.2006 р.). Вже виготовлено зразки набірних полів "Школяр-2", що містить 84 модулі й призначений для вивчення основ радіотехніки та електроніки.

У 2005 р. розроблені та виготовлені промислові зразки мікрокулометра М-100 з аналоговою і цифровою індикацією у двох модифікаціях (з нулем посередині та нулем зліва), калібратора струму КС-1000 з цифровою індикацією, калібратора напруги КН-2000 з цифровою індикацією, секундоміра з цифровою індикацією, пікофарадометра з цифровою індикацією, демонстраційного ампервольтметра з цифровою індикацією. У цьому ж році Державним департаментом інтелектуальної власності МОН України видано деклараційні патенти на корисну модель "мікрокулометр" (бюл. № 2, 15.02.2005р., автори: М. Целінко, М. Прокопенко, О. Целінко) та на корисну модель "калібратор напруги" (бюл. № 12, 15.12.2005 р., автори: М. Целінко, М. Прокопенко, О. Целінко). Крім того, опис цих приладів уміщено у посібнику для вищих навчальних закладів "Мікрокулометр і калібратори струму та напруги в лабораторному практикумі". У посібнику розглядається методика використання розроблених авторами електронних вимірювальних приладів, представлені 10 лабораторних робіт з розділу фізики "Електрика і магнетизм". Описані лабораторні роботи виконуються у Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Житомирському інженерно-технологічному університеті, Житомирському технологічному коледжі, Новоград-Волинській

гімназії та Уманському відокремленому підрозділі Європейського університету та в інших навчальних закладах.

У 2006 р. Державним департаментом інтелектуальної власності МОН України прийнято рішення про видачу деклараційного патенту на корисну модель "калібратор струму" (26.07.2006 р., автори: М. Целінко, М. Прокопенко, О. Целінко).

У 2007 р. ННБК з ВАТ "Електровимірювач" здійснив поставки обладнання згідно із замовленням до Донецького університету економіки і торгівлі, Луганського національного педагогічного університету, Міжрегіональної академії управління персоналом, Чернівецького національного університету, Київського ліцею "Поділ", гімназії № 1 м. Житомира, Криворізького технічного коледжу, управління освіти держадміністрації Бердичівського району, навчальних закладів м. Рівного, підприємства "Прут" м. Коломия та ін. Крім того, відділення інноваційних технологій і змісту освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти спільно з комісією засобів навчання та шкільного обладнання Науково-методичної ради з питань освіти МОН України розглянуло зразок лабораторного приладу "Набірне поле "Школяр" з блоком живлення 43008-У та видало свідоцтво про визнання лабораторного приладу відповідним педагогічним вимогам (наказ МОН України від 11.10.2007 р. № 796).

Обладнання та методичне забезпечення до розробленого обладнання постійно презентується на семінарах для керівників відділів освіти Житомирської області та для слухачів курсів підвищення кваліфікації вчителів фізики Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. У квітні 2007 р. розроблене обладнання було представлено на запрошення Головного управління освіти і науки у ЗОШ № 291 м. Києва. У вересні 2007 р. Житомирська обласна державна адміністрація та Житомирський державний центр науково-технічної і економічної інформації провели круглий стіл "Місце винахідника і раціоналізатора у громадянському суспільстві України", на якому про спільний винахідницький пошук ННБК з ВАТ "Електровимірювач" в плані розвитку сучасного кабінету фізики доповідав викладач кафедри фізики М. Прокопенко.

Щорічно обладнання, яке виробляється ВАТ "Електровимірювач", презентується на Міжнародній виставці навчальних закладів "Сучасна освіта в Україні". Результатом стало нагородження університету у 2006 та 2007 рр. золотими медалями, а у 2008 р. - срібною та присвоєння почесного звання "Лідер сучасної освіти" за багаторічну науково-педагогічну діяльність з інноваційного розвитку освіти України та визнання інноваційних здобутків викладачів університету в Україні. Крім того, ВАТ "Електровимірювач", який виготовляє електронні вимірювальні прилади та допоміжне обладнання до лабораторних робіт, отримав у 2006 – 2008 рр. за представлене обладнання бронзові медалі у номінації "Створення сучасних засобів навчання".

*Я. Вайнштейн, О. Дубасенюк,
М. Прокопенко біля стенду
Комплексу*

27-29 лютого в київському Палаці дітей та юнацтва проводилася одинадцята міжнародна виставка навчальних закладів "Сучасна освіта України – 2008". На експозиції навчально-науково-виробничого комплексу на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка та Відкритого акціонерного товариства "Електровимірювач" було представлено зразки сучасного навчального обладнання. Високий рівень обладнання підтверджено бронзовою медаллю виставки в номінації "Створення та виробництво інноваційних засобів навчання". На цей час

комплексом розроблений, виготовляється та постачається для вищих навчальних закладів "Лабораторний практикум з електрики і магнетизму" на основі електронних вимірювальних приладів. Для загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів автори пропонують ряд лабораторних робіт із цим обладнанням дослідницького характеру. Для забезпечення фронтальних робіт з електродинаміки в загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах випускається набірне поле "Школяр", а для забезпечення проведення лабораторних робіт з вивчення основ радіоелектроніки і логічних схем набірне поле "Електроніка". Разом із набірними полями використовуються набір електровимірювальних приладів для кабінетів фізики та блок живлення 43008-У.

Навчально-науковий виробничий комплекс на базі університету та Відкритого акціонерного товариства "Електровимірювач" займається розробкою й виробництвом нового навчального обладнання. Науковою базою комплексу є створена на кафедрі фізики цього ж вищого навчального закладу проф. М. Целінком навчальна лабораторія з електрики і магнетизму. Лабораторія забезпечує виконання 24 лабораторних робіт протягом 4 семестрів. Роботи виконуються створеними проф. М. Целінком саморобними електронними вимірювальними приладами (понад 30), які, як показує практика, є надійними, достатньо точними та зручними при виконанні вимірювань¹⁰⁹¹¹⁰.

Для демонстраційного експерименту створено модульний комплект, який дає можливість на основі базового приладу та набору модулів конструювати наноамперметр, мілівольтметр, нанокулонометр, мілісекундомір, омметр, кілоомметр, пікофарадометр, мікрофарадометр, мілігенріметр, генріметр, мікротесламетр, імпульсний мілівольтметр¹¹¹.

¹⁰⁹ Цілінко М. Г. Саморобні електронні прилади в лабораторному практикумі з електрики і магнетизму: навч. посібник. – К.: ІСДО, 1995. – 188с.

¹¹⁰ Цілінко М. Г. Саморобні електронні прилади в навчальному експерименті: Посібник для вчителя – К.: Рад. шк., 1990. – 141 с.

¹¹¹ Цілінко М. Г. Виготовлення і використання модульної системи електронних вимірювальних приладів в навчальному експерименті з фізики ГП ПВО Укрвузполіграф. – Житомир: ЖДПІ, 1988. – 56 с.

Продовженням дослідження стало створення проф. М. Целінком і викладачем М. Прокопенком електронного багатофункціонального електровимірювального навчального комплексу ЖДУ, який є базою для лабораторного практикуму з електрики і магнетизму. Для впровадження в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах України електронних вимірювальних приладів на ВАТ "Електровимірювач" на сьогодні налагоджено випуск мікрокулометра, мілівеберметра, мілівольтметра, пікофарадометра, секундоміра, калібратора струму, калібратора напруги на 30 В, калібратора напруги на 2000 В. Для лабораторного практикуму випускається також допоміжне обладнання: вимірювальний конденсатор, тороїд, соленоїд з вимірювальною котушкою, намагнічуюча й вимірювальна котушка, розбірний трансформатор, набір конденсаторів на підставках, магазин ємностей, магазин опорів. Запропонований комплект приладів забезпечує чутливість, точність і надійність вимірювань з електрики і магнетизму. Крім того, для кабінетів фізики розроблені секундомір з цифровою індикацією, пікофарадометр із цифровою індикацією, демонстраційний цифровий ампервольтметр¹¹².

Новизна проекту:

– На сучасній вітчизняній елементній базі розроблено комплект приладів з фізики, що забезпечують лабораторний експеримент при вивченні розділу "Електрика і магнетизм" у вищій і середній школах.

– Авторами запропоновано цілий ряд нових лабораторних робіт, які з технічних причин представити в навчальному процесі було зовсім неможливо або створювало великі труднощі.

– Пропоновані роботи мають дослідний характер.

– Дотримано принципу наскрізності використання обладнання (від школи до наукової лабораторії).

Підтвердженням високого рівня обладнання є лист №1/11-1857 від 07.06.2002 р. Міністерства освіти і науки України про надання грифа "Рекомендовано Міністерством освіти і науки України" на комплект електронних вимірювальних приладів "Мікрокулометр і калібратор струму та напруги".

Значну увагу вчителів фізики привернув комплект "Школяр". Кількість гнізд комутаційної панелі якого забезпечує розміщення 30 модулів, а внутрішній монтаж гнізд – електричне з'єднання модулів (радіоелементів) при побудові схеми лабораторної роботи.

¹¹² Целінко М. Г., Прокопенко М. М. Електронний багатофункціональний електровимірювальний навчальний комплект ЖДУ // Науково-методична співпраця в системі університет-середній та вищий навчальний заклад. Збірник науково-методичних праць. – Житомир, 2004 – С. 28-30.

Набірне поле розраховано на живлення від джерела постійного струму 5В чи змінного 6В при струмі 0,5А.

Тривалість безперервної роботи – упродовж 45 хвилин. Перерва до повторного включення – 5 хвилин.

Нормальні умови застосування:

- температура навколишнього повітря – $20 \pm 5^\circ\text{C}$;
- відносна вологість повітря – $30 \div 80\%$;

Положення при встановленні модулів, знятті й роботі – горизонтальне.

Комутаційна панель і монтаж виконані так, що при необхідності вона може бути розділена на дві рівні частини.

Габаритні розміри комутаційної панелі – 265x315x31 мм.

Маса комутаційної панелі без модулів – 0,65 кг.

Маса набірного поля в комплекті – 4,5 кг.

Середній повний термін служби – 10 років.

Набірне поле "Електроніка"

Новинкою стало представлене набірне поле "Електроніка", призначене для використання в коледжах, технікумах, професійно-технічних навчальних закладах при вивченні основ електроніки й проведенні лабораторних робіт з дослідження властивостей радіоелементів, логічних елементів, побудови схем з їх використанням. На базі набірного поля "Електроніка" розроблено 39 експериментальних схем.

До комплекту набірного поля "Електроніка" входять дві комутаційні панелі, 84 модулі, зовнішні елементи, з'єднувальні провідники.

Такий набір модулів дозволяє збирати схеми:

- побудови вольт-амперних характеристик германієвих і кремнієвих діодів;
- вимірювання опорів переходів кремнієвих і германієвих діодів;
- включення тиристора для дослідження його властивостей;
- випрямляча живлення;
- дослідження властивостей біполярного транзистора у схемі зі спільною базою з двома джерелами живлення;
- дослідження властивостей біполярного транзистора у схемі зі спільною базою з одним джерелом живлення;

- дослідження біполярного транзистора у схемі зі спільним емітером з двома джерелами живлення;
- дослідження біполярного транзистора у схемі зі спільним емітером з одним джерелом живлення;
- дослідження транзисторного підсилювача змінної напруги зі спільним емітером;
- дослідження транзисторного підсилювача змінної напруги зі спільною базою;
- дослідження транзисторного підсилювача змінної напруги зі спільним колектором (емітерний повторювач);
- дослідження транзисторного підсилювача потужності (клас В);
- дослідження транзисторного підсилювача потужності (інший варіант схеми);
- дослідження властивостей RC-генератора (варіант а);
- дослідження властивостей RC-генератора (варіант б);
- дослідження властивостей RC-генератора (варіант в);
- однополуперіодного випрямляча;
- двополуперіодного випрямляча;
- мостового випрямляча;
- випрямляча подвоєння;
- мультивібратора $f = \frac{1}{2RC \ln 2}$
- мультивібратора $f = 5$ Гц
- мультивібратора трифазного;
- мультивібратора чотирифазного;
- підключення живлення та індикації до логічного елементу;
- перевірки логічних елементів;
- (варіант а) реалізації функції $F = AB + CD$;
- (варіант б) реалізації функції $F = AB + CD$;
- (варіант в) реалізації функції $F = AB + CD$;
- (варіант а) дослідження Д-тригера;
- (варіант б) дослідження Д-тригера;
- побудови лічильника на Д-тригерах;
- побудови мультивібратора $f = \frac{1}{3RC}$ на логічних елементах;
- побудови мультивібратора $f = \frac{1}{2RC}$ на логічних елементах;
- побудови мультивібратора $f = \frac{1}{2RC \ln 2}$ на логічних елементах;
- побудови RS-тригера на логічних елементах;
- каскадну підсилювача на транзисторах;

- потужності (клас АВ) на транзисторах;
- підсилювача потужності з попереднім каскадом (клас АВ) на транзисторах

Набір електровимірювальних приладів для кабінетів фізики налічує 7 одиниць і забезпечує виконання всіх електровимірювань, необхідних при виконанні лабораторних робіт з тем: "Електричні явища" (8 кл.), "Електромагнітні явища" (8 кл.), "Електродинаміка" (10 кл.), "Коливання і хвилі" (11 кл.) з курсу фізики в загальноосвітніх навчальних закладах.

Листом № 1/11-2225 від 06.05.05р. Міністерством освіти і науки України схвалено виготовлення фізичних приладів для загальноосвітніх навчальних закладів з грифом "Рекомендовано Міністерством освіти і науки України".

Зовнішній вигляд приладів показано на рис. 4.

Набір електровимірювальних приладів для кабінету фізики

Обладнання виготовляється на ВАТ "Електровимірювач".

У 2008 р. заплановано випустити дослідні зразки набірних полів для вивчення основ електротехніки, що дозволить проводити лабораторні роботи з вивчення законів Кірхгофа, трьохфазних кіл, сполучених зіркою, трикутником, проводити їх дослідження при різних навантаженнях тощо. Цей комплект буде включати у себе комутаційну панель, набір модулів та трьохфазний комплект живлення з частотним регулюванням. Для лабораторних робіт із механіки планується налагодити випуск електронного секундоміра на базі мікропроцесора з підключенням до різних датчиків та виходом на персональний комп'ютер.

4.1.7. Студентська соціальна служба для молоді університету

Головним чинником участі студентства у волонтерському русі студентської соціальної служби ми вважаємо прагнення соціальної активності, соціальної значущості, право голосу у вирішенні питань, що стосуються безпосередньо студентства, самоврядування, інтересу спробувати і досягти поставленої мети. Робота волонтерського загону при вищому навчальному закладі базується на методі «рівний-рівному».

Слід зазначити, що за часів існування СРСР у вищих навчальних закладах діяли певні форми неоплачуваної шефської роботи: шефство старших над молодшими, шефство студентів над школярами, шефство молоді над «педагогічно занедбаними» підлітками, шефство членів профспілки над

«важкими» сім'ями, надання допомоги невстигаючим, участь у роботі оперативних комсомольських загонів, участь у роботі Добровільної народної дружини та ін. Дослідники зазначають, що волонтерство радянських часів – не комуністична пропаганда, а виражена гуманістична діяльність, притаманна менталітету нашого народу¹¹³.

Семінар волонтерів Європи у СССМ

Робота у волонтерському загоні найчастіше виконується за методом «рівний – рівному». Метод освіти «рівний – рівному» (англійською мовою peer education) до середини XIX століття не розглядався як самостійний метод навчання та виховання, але використовувався, зокрема в європейській школі. Із середини XX століття він почав розповсюджуватися в країнах Західної Європи та Північної Америки. У західній освітній практиці освіта „рівний-

рівному” вже стала одним із базових методів і використовується в школах, університетах, за місцем проживання¹¹⁴. В Україні метод набув певного розголосу у зв'язку із діяльністю програми Міністерства освіти і науки України спільно з Академією педагогічних наук України, ПРООН, ЮНЕЙДС «Сприяння просвітницькій роботі «РІВНИЙ-РІВНОМУ» серед молоді України щодо здорового способу життя». Ефективність цього методу полягає у вільному спілкуванні молоді між собою, глибшому розумінні потреб свого оточення, розумінні субкультурної мови та традицій, більшої довіри один до одного, вищої готовності до розуміння та наслідування поведінки.

Поняття «рівний-рівному» випливає з того, що головну роль в організації взаємодії та допомоги відіграє сама молодь. У широкому розумінні цей метод розуміється як соціальний підхід (політика) допомоги один одному людей рівного соціального статусу. Ми вважаємо цей метод роботи провідним при започаткуванні та організації роботи соціальної служби у навчальному закладі з декількох причин. По-перше, самоуправління є провідним мотивом участі студентів у волонтерському загоні, це дає змогу реалізувати лідерські якості та здібності; по-друге, саме цей метод дозволяє студентам бути активними, ініціативними, виховує відповідальність та наполегливість, допомагає виявити власні інтереси і працювати саме в цьому напрямку; по-третє, підґрунтям методу «рівний-рівному» та обов'язковою умовою ефективності роботи студентських соціальних служб є побудова студентсько-викладацької взаємодії на демократичних засадах.

Отже, для отримання у майбутньому соціально і професійно компетентної особистості, відповідальної, соціально активної, компетентної, чесної, такої, яка

¹¹³ Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку / Вайнола Р.Х., Капська А.Й., Комарова Н.М. та ін.. – К.: Академпрес, 1999. – 112 с.

¹¹⁴ Концепція освіти „рівний-рівному” щодо здорового способу життя серед молоді України // Педагогічна газета АПН України. – 2000. – №12 (78). – С. 4-5.

поважає інших, необхідно надати можливість молодій людині набути цих рис у процесі суспільно-корисної діяльності серед рівних. Інститутом та засобом творення такої людини може виступати Студентська соціальна служба для молоді.

Студентська соціальна служба для молоді (СССМ) університету – унікальна організація. Ця унікальність полягає в поєднанні декількох факторів: участь у її роботі беруть тільки студенти, і вся діяльність (навіть робота керівництва) здійснюється як волонтерська робота, тобто добровільна і неоплачувана. Робота волонтерів СССР регулюється Положенням, згідно з яким визначені мета, завдання, напрямки діяльності.

Мета діяльності СССР університету:

- реалізація державної молодіжної політики;
- надання соціальних послуг та соціальної допомоги студентам, студентським сім'ям;
- розв'язання соціальних проблем та поліпшення становища студентства;
- спрямування діяльності на соціальну адаптацію студентської молоді, здійснення соціальної профілактики, соціального патронажу, соціального обслуговування, соціальної реабілітації студентської молоді;
- розвиток інтелектуальних і творчих здібностей студентської молоді та забезпечення потреб особистості у творчій самореалізації.

Основні завдання СССР університету:

1. Реалізація державних молодіжних програм у сфері соціальної роботи зі студентською молоддю.
2. Розробка та реалізація профілактичних і реабілітаційних заходів подолання негативних явищ у студентському середовищі, гуманізація взаємин учасників навчального процесу, підвищення рівня психологічної культури.
3. Здійснення системи заходів соціальної допомоги та послуг студентам-сиротам, інвалідам, студентським сім'ям, а також особам, які перебувають у кризовій ситуації.
4. Розробка науково-методичних та інформаційно-правових матеріалів для забезпечення роботи студентських соціальних служб для молоді.

Напрямки соціальної роботи СССР університету:

1. Реалізація в університеті заходів соціального становлення та соціальної підтримки студентської молоді.
2. Запровадження інноваційних технологій, форм і методів соціальної роботи з різними категоріями студентської молоді.
3. Розробка пропозицій із питань удосконалення роботи професорсько-викладацького складу зі студентською молоддю.
4. Співпраця з місцевими центрами соціальних служб для молоді, адміністрацією навчальних закладів, органами виконавчої влади,

*Емблема
волонтерського
руху ЖДУ*

підприємствами, установами та організаціями різних форм власності, громадськими організаціями, фізичними особами.

5. Проведення наукових, соціально-психологічних, психолого-педагогічних досліджень соціально-економічного становища, ціннісних орієнтацій, життєвих планів студентів, підготовленості їх до життя в соціумі. Використання результатів досліджень у практиці соціальної роботи.

6. Створення творчих колективів із метою розробки методичних рекомендацій та методичного забезпечення роботи університету з питань соціальної підтримки молоді.

7. Організація науково-практичних конференцій та семінарів, нарад із питань профілактики, допомоги, реабілітації та надання соціальних послуг молоді, студентським сім'ям.

8. Апробація, рецензування, підготовка рекомендацій щодо практичного застосування нових методичних, статистичних, екологічних, інформаційних матеріалів та пропозицій ректорату університету й соціальним службам щодо розв'язання нагальних соціальних проблем.

9. Створення інформаційного банку даних основних завдань та напрямків діяльності студентської соціальної служби для молоді

10. Замовлення та впровадження у життя наукових досліджень у сфері соціальної роботи зі студентською молоддю.

11. Організація роботи волонтерів із числа викладачів та студентів університету.

12. Створення при СССМ мережі клубів для розвитку інтелектуальних та творчих здібностей студентської молоді.

13. Сприяння працевлаштуванню та вторинній зайнятості студентської молоді.

Наказ про створення соціальної служби в університеті та Положення про СССМ було підписано ректором університету проф. П. Саухом у червні 2003 р., а уже з жовтня розпочався набір до волонтерського загону СССМ.

При включенні до загону кожний студент зазвичай має власну мотивацію, суть якої зводиться до реалізації п'яти основних потреб: мати, бути, робити, любити, рости¹¹⁵. Тому при проведенні загальних зборів студентів завданням

**Студентська Соціальна Служба для
Молоді ЖДУ імені Івана Франка**

Волонтерський загін

Напрямки та підрозділи

Телефон Довіри

Молодіжний центр праці

Курси „Рівний – рівному”

Вулична соціальна робота

Робота з ветеранами ЖДУ

Сектор „Дозвілля”

Інформаційна служба

¹¹⁵ Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах / За ред. проф. А.Й. Капської. – К., 2001. – 140 с.

керівництва СССМ було зацікавити їх, пробудити бажання до участі у волонтерському русі. Ми виділяємо певні найвпливовіші стимули для участі у добровільній діяльності студентів. 1. Загальні (визначені А. Капською ¹¹⁶): знання про суспільство і себе, цікаве дозвілля, нові знайомства, відчуття корисності та потрібності, ділові контакти в соціальній сфері, визначений статус. 2. Специфічні (основані на особливостях діяльності нашої СССМ): можливість брати участь у безкоштовних курсах «рівний – рівному» (при СССМ їх працює більше 10 найменувань, періодичність проведення – 1 раз на тиждень студентами-волонтерами, що мають відповідні посвідчення), переваги при забезпеченні роботою на Молодіжному центрі праці, що планується створити при СССМ, набуття практичного досвіду (адже університет готує спеціалістів у галузі освіти і виховання, соціальних педагогів, практичних психологів).

Другий основний етап роботи СССМ – навчання волонтерів. Найчастіше воно залежить від виду діяльності, який студенти обрали, і проходить у декількох напрямках: для консультантів телефону довіри працює школа; на соціально-психологічному факультеті читається спецкурс «Волонтер» з вуличної соціальної роботи; силами Житомирського обласного Центру соціальних служб для молоді та фонду «За здоровий спосіб життя» читаються лекції, проводяться відеолекторії та тренінги за напрямками: «Відлуння» (превентивна робота в гуртожитках), «Формування безпечної сексуальної поведінки», «Школа лідерів», «Допомога жінкам у створенні власного бізнесу», «Профілактика абортів», «Профілактика ВІЛ/СНІДу».

Весь волонтерський загін (близько 200 осіб) поділено на структурні підрозділи у відповідності з напрямками роботи. Керують підрозділами студенти з числа найактивніших.

Основні напрямки роботи СССМ ЖДУ

Телефон довіри

Індивідуальне анонімне консультування молоді з різноманітних питань (конфлікти з батьками, викладачами, міжособистісні конфлікти, страхи, депресії тощо). Консультації та психокорекція у важких стресових ситуаціях. Інформаційна підтримка різноманітних починань молоді. Правовий захист студентів, консультації спеціалістів різних напрямків, гарячі лінії з адміністрацією, провідними співробітниками університету, спеціалістами соціальних служб, громадських організацій. Соціально-педагогічний патронаж постійних абонентів. Соціально-педагогічна підготовка консультантів до роботи досвідченими науковцями (лекції) та практиками (практичні та лабораторні заняття). Створення методичного забезпечення роботи волонтерів на телефоні довіри. Психопрофілактика та психогігієна консультантів телефону довіри.

Організація і проведення соціологічних досліджень основних проблем студентства.

¹¹⁶ Там само.

Молодіжний центр праці

Тимчасове працевлаштування студентської молоді на період літніх канікул. Першочергова допомога у працевлаштуванні соціально-незахищеної молоді і волонтерів.

Співпраця з міською службою зайнятості. Працевлаштування молоді на постійну роботу, формування банку вакансій. Контроль за розподілом випускників університету. Робота з профілактики торгівлі людьми. Сприяння впровадженню молодіжних підприємницьких ініціатив.

Економічне виховання молоді. Професійна орієнтація молоді, допомога у виборі професії та шляхів її набуття. Проведення психологічної діагностики професійного самовизначення молоді.

Перелік послуг Молодіжного центру праці підприємствам міста: проведення масових заходів для молоді, організація діяльності консультативних соціальних пунктів та телефону довіри; проведення тренінгів, семінарів, конференцій з актуальних питань соціально-педагогічної науки; організація дозвілля дітей працівників організацій та установ; гувернерські та репетиторські послуги; допомога у виготовленні та розповсюдженні рекламної та поліграфічної продукції; надання усіх видів соціальної допомоги співробітникам організації чи установи.

Курси "рівний–рівному"

Організація безкоштовних непрофесійних курсів за інтересами для волонтерів. Можливість отримання професійних навичок роботи для професійного зростання у майбутньому. Професійно-орієнтаційна робота. Організація змістовного дозвілля молоді. Виховання відповідальності керівників курсів. Естетичний, фізичний, професійний, екокультурний розвиток особистості. Пропагування та формування здорового способу життя. Підвищення престижу професій соціально-педагогічного циклу.

Напрямки роботи курсів: масаж, комп'ютерна грамота, розмовна італійська мова, візаж, сурдопереклад, кулінарія, моделювання одягу, бухгалтерський облік, дефіле, флористика-дизайн, шейпінг.

Вулична соціальна робота

Підготовка вуличних соціально-педагогічних заходів для бездоглядних та безпритульних дітей

Практична (мобільні консультативні пункти, тренінги, рольові ігри) допомога шкільним психологам та соціальним педагогам міста у превентивізації дитячих правопорушень та бездоглядності. Профілактика насильства в родині, робота з розповсюдження знань про права дитини.

Робота з «важкими» підлітками, взаємодія з приймальником-розподільником. Збір речей, літератури та канцелярських товарів для матеріальної допомоги безпритульним, дітям-сиротам, дітям з малозабезпечених сімей, біженцям. Організація культурно-масових заходів у дитячому будинку та притулку для неповнолітніх. Індивідуальна виховна і психодіагностична робота з дітьми «груп ризику».

Робота з ветеранами університету

Соціальний патронаж викладачів, які пропрацювали в університеті більше 25 років. Психологічна підтримка людей похилого віку. Збір спогадів про університет для створення книги спогадів.

Сектор "Дозвілля"

Організація вільного часу молоді. Пропаганда культурного дозвілля та здорового способу життя. Інноваційний центр, формування банку ідей. Організація та проведення відвідування кінотеатрів, музеїв, виставок, закладів соціального захисту населення м. Житомира, екскурсій по містах України, туристичних походів. Організація дозвілля дітей-сиріт та дітей, позбавлених піклування батьків у дитячому будинку с. Дениші.

Інформаційна служба

Підготовка, випуск та розповсюдження інформаційних бюлетенів «Вісник СССМ», «Перехрестя». Інформаційна та рекламна підтримка підрозділів СССМ. Розробка соціальної реклами.

Пропаганда серед студентства соціально активного способу життя.

Поширення інформації про роботу молодіжних організацій, клубів, спортивних секцій тощо. Поширення інформації про культурно-дозвіллі та організаційні заходи СССМ та міста.

Співпраця волонтерів між собою, з керівництвом ВНЗ ґрунтується на принципах самоуправління, рівноцінності, демократичності стосунків, поваги, турботи, людиноцентризму, посильності, вимогливості, чесності.

Однією з авторських інноваційних програм СССМ є проведення щорічного благодійного ярмарку на користь дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Перша така акція відбулася 26 лютого 2003 р. в рамках проведення Дня кафедри соціальної педагогіки і педагогічної майстерності університету. Провідною ідеєю ярмарку є одночасна організація роботи станцій, що надаватимуть бажаним платні послуги. Керівництво з підготовки станцій здійснювали волонтери за профілем навчання на курсах. Для прикладу, на ярмарку активно діяли салон краси „Кікімора”; салон масажу „Подвійний удар”; Любовна пошта, центр перекладів „Запитай у деканату італійською, англійською, німецькою, французькою, польською мовами”; салон азартних ігор „Лас-Вегас”; консультаційна служба „Відверто про інтимне”; кафе „Соціально-психологічні ласощі”. Вартість кожної послуги складала 50 коп., половина зароблених грошей призначалася для певної, заздалегідь сформульованої, добродійної мети (у нашому випадку – на оплату оренди автобуса для перевезення групи волонтерів та музичної апаратури до місця концерту, присвяченого Всесвітньому Дню боротьби зі СНІДом). Залишок від цих грошей планувалося віддати волонтерам, аби вони відшкодували собівартість послуг. Хочемо зазначити, що більшість станцій (крім тих, на яких затрати були значними, кулінарна, ігрова) відмовилися від цих грошей на користь подарунків для дітей-сиріт.

На особливу увагу заслуговує власне педагогічна діяльність волонтерів. Студентська соціальна служба для молоді співпрацює з дитячим будинком

(с. Дениші), обласним притулком для неповнолітніх, міським приймальником-розподільником, гуманітарною гімназією, деякими школами міста. Силами волонтерів у цих закладах організовано мобільні консультативні пункти, проводяться свята та тренінги на соціально-педагогічну тематику, надається посиljena доброчинна допомога. У грудні 2003 р. було проведено акцію для дітей вулиць «Діди Морози – волонтери». Кошти на доброчинність були зібрані в межах загальноуніверситетських акцій «Благодійний ярмарок», «Доброчинний марафон «Подаруй дитині радість». Участь у них із задоволенням узяли не лише студенти, а й викладачі.

Таким чином, студенти набувають досвіду роботи із різними категоріями дітей, переймаються сучасними актуальними проблемами освіти та виховання, в них формується активна життєва позиція, щирість та співчуття. Участь молоді у волонтерському русі сприяє її професійному становленню, формує усвідомлений життєвий вибір, толерантну свідомість і поведінку, демократичні цінності, особисту відповідальність, готовність підключитися до вирішення соціальних проблем перетворення суспільства. Важливим є усвідомлення самостійності, можливості висувати будь-які ідеї і втілювати їх у життя. Саме це теж робить навчання у ВНЗ цікавим, насиченим та по-справжньому студентським.

Звичайно, соціальні служби не є панацеєю від усіх хвороб суспільства. Волонтери-непрофесіонали неспроможні вирішити часто надважкі психологічні та соціальні проблеми студентства і учнівської молоді. Тому серед напрямків вдосконалення роботи варто назвати залучення до волонтерської роботи в СССМ професіоналів: юристів, менеджерів із кадрів, медиків, психотерапевтів тощо.

Однак роль СССМ зростає при розумінні її виховного потенціалу. Волонтерський рух для молодих людей є невичерпним джерелом громадянської освіти, можливості вчитися та сприяти розвитку солідарності у країні, можливості реалізувати себе у служінні суспільству.

Необхідність та вагомість створення у вищих навчальних закладах самокерованих студентських служб, завданням яких буде соціальний захист та підтримка студентства, підкреслюють наступні тези:

- активна участь студентства в проектах СССМ сприяє формуванню й розвитку таких рис, як благодійність, альтруїзм, демократичність, відповідальність, повага до інших. Одночасно студенти оволодівають знаннями про соціальні проблеми суспільства, розуміння принципів, сфер та шляхів допомоги людям і собі. Тобто формується компетентний, свідомий, активний громадянин, здатний узяти на себе відповідальність за процеси, які відбуваються в суспільстві;

- участь волонтерів позитивно впливає на розвиток професійних якостей майбутніх фахівців – психологів, соціальних педагогів, учителів.

Центр гендерної освіти університету

Регіональні потреби щодо гендерного просвітництва, законодавчого забезпечення цього виду діяльності, трансформацій у суспільному житті, необхідності адаптувати підростаюче покоління до нових реалій життя та підготувати кадри, які покликані реалізовувати цей різновид роботи, зумовили створення Центру гендерної освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Центр гендерної освіти (надалі – Центр) створено при Студентській соціальній службі для молоді університету 17 квітня 2007 р. Метою діяльності Центру є пропаганда та розповсюдження гендерних знань, підвищення рівня гендерної культури молоді, стимулювання гендерної самоосвіти, а також інтеграція гендерного підходу у навчально-виховний процес.

Основними напрямками діяльності Центру є:

- створення інформаційних ресурсів із гендерної проблематики для учасників освітнього процесу;
- розробка і сприяння впровадженню навчальних курсів із гендерної тематики у вищій та загальноосвітній школі;
- здійснення просвітницької діяльності з метою популяризації егалітарних цінностей та ідеї розвитку суспільства на паритетних засадах;
- сприяння формуванню коаліції навчальних закладів, зацікавлених у поширенні гендерної освіти;
- проведення гендерних досліджень;
- організація та проведення науково-методичних семінарів, конференцій для викладачів, студентів, учителів загальноосвітніх шкіл;
- залучення молоді до участі в акціях, які відповідають меті діяльності Центру;
- налагодження міжнародних зв'язків із питань, що належать до його компетенції.

Робота переможця конкурсу
«Оголошуємо тендер на гендер»

Остапчук Олена
Леонідівна,
директор Центру
гендерної освіти
ЖДУ ім.І.Франка

Із вересня 2007 р. розпочато роботу щодо організації волонтерського загону, діяльність якого спрямована на поширення гендерних знань, розвінчання гендерних стереотипів. Гендерно освічені студенти-волонтери залучаються до організації гендернотематичних заходів, акцій. Ми вважаємо, що педагогічно виправданим є використання методу «рівний-рівному» з метою поширення гендерних знань.

Збільшується кількість дипломних і курсових проектів, пов'язаних із гендерною проблематикою, зокрема із соціальної педагогіки (Соціально-педагогічні умови гендерної соціалізації підлітків. Особливості гендерного виховання в загальноосвітніх школах. Підготовка соціальних педагогів до процесу реінтеграції. Роль третього сектору у профілактиці торгівлі людьми. Соціально-педагогічний аспект профілактики жорсткого ставлення до дітей в сім'ї), психології, лінгвістиці, літературі. Дуже тішить факт зацікавленості студентів проблемами гендерного розвитку. Оскільки дуже відчутною стає проблема інформаційного вакууму відносно гендерного розвитку й інтеграції, то при Центрі укомплектовується гендернотематична бібліотека, створена відеотека, готуються тематичні виставки соціальної реклами та плакатів.

У межах Центру планується організація інтерактивного театру, у діяльності якого знайдуть відображення гендерні суперечності сучасного суспільства. У 2009 році передбачається видання газети Центру гендерної освіти під назвою «Nota Bene» («зверніть увагу», «у зоні посиленої уваги»).

Щодо напрямку розробки і сприяння впровадженню навчальних курсів із гендерної тематики у вищій та загальноосвітній школі, то варто зауважити, що на спеціальності «Соціальна педагогіка» викладається дисципліна «Гендерна педагогіка». Важливість гендерної освіченості для майбутніх соціальних педагогів є беззаперечною, оскільки будучи посередником у системі взаємодії особистості, сім'ї, суспільства, він впливає на створення виховних, гуманних стосунків у соціумі.

Наприкінці листопада 2007 р. у межах Всеукраїнської акції «16 днів протидії гендерному насильству» був проведений Житомирський обласний конкурс фоторобіт «Оголошуємо тендер на гендер», що мав на меті висвітлити уявлення молоді про сучасні тенденції та проблеми гендерного розвитку суспільства. Зауважимо, що ідея проведення цього заходу належить Закарпатському обласному центру гендерної освіти, що діє при Ужгородському національному університеті, ми ж адаптували його до наших умов та можливостей.

До участі у конкурсі приймалися фотокартки будь-якого розміру, що за тематикою відображали суперечності гендерного розвитку: проблеми гендерної рівності/нерівності, відповідального батьківства, гендерного насильства, гендерного балансу/дисбалансу, паритетності тощо. Категорія учасників – учнівська та студентська молодь Житомирщини. На конкурс було представлено 72 фотороботи, що є свідченням зацікавленості молоді гендерними аспектами суспільного життя. Можемо стверджувати, що захід мав представницький характер, оскільки у ньому взяли участь учні та студенти із 15 районів області. Переможцем конкурсу став Є. Мельников, студент Бердичівського політехнічного коледжу.

*Організатори акції
«Стоп сексизм!»*

У фотокартках знайшли відображення такі сфери суспільного життя: родина, сім'я, організація побуту; професійна діяльність, сфера зайнятості, дозвілля, навчання. Аналізу конкурсних робіт дав можливість визначити на сучасні тенденції гендерного розвитку українського суспільства в уявленнях молоді:

- паритетна взаємодія як суспільна цінність, суспільний набуток;
- відповідальне батьківство як об'єктивна реальність;
- розширення репертуару гендерних ролей жінок та чоловіків;
- розвінчання деструктивних гендерних стереотипів.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що найважливіший результат цього фотоконкурсу полягає у його соціальній значущості для двох сторін: з одного боку – учасників, які мали можливість представити, виразити своє бачення гендерних аспектів розвитку суспільства; з іншого – глядачів, які після відвідання виставки збагатили власний життєвий досвід цілою антологією гендерно-забарвлених образів. З огляду на позитивний досвід у проведенні та його результативність, планується подальша організація подібних заходів.

4-5 березня 2008 р. на теренах Житомирщини вперше було проведено акцію «Стоп, сексизм!», одним із організаторів якої став Центр гендерної освіти університету.

Соціальна значущість діяльності Центру гендерної освіти підтверджується наступними очікуваними результатами:

- підвищення рівня обізнаності про важливість та необхідність гендерних трансформацій в українському суспільстві;
- поширення гендерних знань шляхом реалізації методу «рівний-рівному»;
- привернення уваги громадськості до гендерних проблем шляхом проведення гендернотематичних акцій;

• з огляду на те, що студенти отримують педагогічну освіту, маємо надію, що під час практичної діяльності вони здійснюватимуть також і гендерне просвітництво, оскільки школа та інші навчальні заклади, на жаль, здебільшого культивують гендерну нерівність, яку вихованці всмоктують подібно до губки, що в подальшому заважає самоактуалізації особистості;

*Виставка сексистської
реклами*

- підвищення рівня гендерної культури населення регіону;
- стимулювання гендерної самоосвіти.

Як найбільший позитив, виділяємо наступне: отримавши гендерні знання, носії гендерного світогляду у своєму житті зможуть адекватно реагувати або запобігати низці проблем, таких як дискримінація за ознакою статі, розірвання шлюбу

як наслідок психо-фізичного перевантаження жінок, безвідповідальне батьківство, чоловічий суїцид як наслідок неможливості відповідати суспільному еталону маскулінності, гендерне насилля, торгівля людьми тощо.

Таким чином, варто зазначити, що гендерний компонент є важливою складовою забезпечення соціального прогресу, а початкові кроки діяльності Центру поживали та спрямували роботу щодо гендерної просвіти на місцевому рівні.

4.2. Бердичівський педагогічний коледж

Загальні відомості

Бердичівський педагогічний коледж – вищий навчальний заклад 1 рівня акредитації. Підготовка фахівців здійснюється за спеціальностями: "Дошкільне виховання" – денна та заочна форми навчання, "Музичне виховання" і "Соціальна педагогіка" – денна форма навчання.

Навчально-методична база коледжу складається з двох навчальних корпусів, навчальна площа яких становить 2877 м². У коледжі діють 20 кабінетів для аудиторних занять, 2 лабораторії, 2 майстерні, 50 класів для проведення індивідуальних занять. Для занять хорових класів і з ритміки обладнані спеціальні аудиторії, створена кімната українського побуту. Є спортивний зал, гуртожиток на 450 місць.

Бібліотека коледжу має багатий книжковий фонд: близько 78 тис. екземплярів книг та періодичних видань. У коледжі працює досвідчений, творчий, життєлюбний педагогічний колектив. Серед 100 педагогів: 1 кандидат наук, 8 викладачів – методистів, 23 старших викладачі, 72 викладачі вищої категорії. Троє викладачів займаються науковою роботою.

Чимало працівників коледжу відмічено урядовими нагородами, грамотами Міністерства освіти.

Викладачами коледжу розроблено більше 40 програм з окремих предметів. Колектив плідно працює над поширенням психолого-педагогічних, екологічних та інших наукових знань серед працівників освіти міста, району, області. На базі навчального закладу з листопада 2000 р. працює громадська організація "Школа рівних можливостей", мета якої – проведення освітньої й просвітницької роботи за методикою "рівний – рівному". В силу своєї специфіки Бердичівський педагогічний коледж залишається завжди молодим.

Діяльність колективу з формування гуманістично спрямованої особистості майбутніх педагогів

У сьогоденні особливого значення набувають питання зміни пріоритетів, і на перший план соціального розвитку виходить не держава чи окрема соціальна спільнота, а людина як найвищий витвір природи, суспільства, цивілізації. Криза сучасної цивілізації привела світову спільноту до усвідомлення необхідності гуманізації всіх сторін життя, у тому числі й сфери освіти. Основними орієнтирами реалізації гуманістичної парадигми виступають визнання самоцінності особистості, особистісно-орієнтована освіта, духовне збагачення особистості.

сучасними науковцями обґрунтована концепція гуманістичного виховання і парадигма особистісно розвивального навчання, основу яких складають переосмислення ціннісних основ освіти. Гуманізація у сучасному контексті

розглядається як визнання цінності людини як особистості, визнання прав людини на свободу, щастя, соціальний захист, на доцільне виявлення та цілісний розвиток різноманітних ознак її індивідуальності. Як справедливо підкреслює І. Бех, "справжня вихованість особистості визначається гуманістичним ядром, у центрі якого безкорислива любов".

Слово "гуманістичний" означає "спрямований на людину", на дитину, учня як цінність, як ціль педагогічної діяльності, тобто цінності заради іншого, реалізовані в діяльності і спілкуванні в рамках гуманістичного підходу до особистості дитини.

Процес навчання та виховання в коледжі ґрунтується на гуманістичному підході до особистості дитини, який і визначає гуманістичну спрямованість педагогічної діяльності, спілкування педагога, а також його гуманістичну позицію.

Гуманістичність позиції учителя в педагогічній діяльності можна визначити за такими критеріями:

- Ставлення до учня як до самостійного суб'єкта діяльності, як до особистості, як до індивідуальності в рамках системи педагогічного керівництва і виховних впливів.
- Прагнення учителя створювати необхідні умови для самореалізації учня в діяльності, в спілкуванні з іншими, поважаючи його самостійність, свободу і відповідальність.
- Включення учня в процес прийняття рішень як активного його учасника.
- Демократичний стиль взаємодії, співробітництва, співтворчості і взаємодопомоги у системі "учитель – учень", "учень – інші учні".
- Розвиток здібностей школярів до самовизначення, саморегуляції, самооцінки.

Діяльність учителя буде відповідати даним критеріям за наявності сформованої гуманістичної позиції.

У цьому аспекті перед викладачами коледжу постає необхідність формування системи цінностей, які утворюють зміст гуманістичної позиції майбутнього педагога, що є специфічним компонентом загальнопедагогічної підготовки студентів – системи норм ставлень до світу, до людей і до себе.

Разом з тим, у ряді наукових праць указується, що у випускників педагогічних ВНЗ недостатньо сформована гуманістична спрямованість позиції, низька потреба в самоактуалізації, відсутня культура педагогічної рефлексії. При цьому для всіх категорій практичних працівників характерно, що вони визначають важливість педагогічної творчості в діяльності педагога, але в інноваційних процесах, спрямованих на гуманізацію школи, беруть участь лише епізодично. У багатьох навчальних закладах панує тотальний авторитаризм дорослих по відношенню до дітей, домінантним стилем спілкування з дитиною залишається педагогічний вплив, при якому педагог повідомляє, вимагає, формує, розвиває і т.д., а учень виконує його волю. Як

показує досвід освітніх закладів, навіть ті педагоги, які цілеспрямовано й усвідомлено вибудовують діяльність учнів, у процесі якої вони привласнюють цінності, формують у них систему гуманістичних ставлень, які складають зміст гуманістичної позиції, все ще не досягають розвитку у дітей здібності до такого виміру людини, яке в підсумку дає відповідь на питання, що є Людина, в чому Правда людини.

Усе це свідчить про недостатній рівень сформованості гуманістичної позиції педагогів.

Перехід до багаторівневої системи освіти актуалізує необхідність вивчення і спеціально спрямованого дослідження шляхів становлення гуманної педагогічної позиції майбутнього вчителя, створюючи сприятливі умови для успішності цього процесу на основі фундаменталізації та гуманізації системи професійно-педагогічної підготовки на всіх рівнях (педагогічний коледж, університет). У процесі навчання студент повинен одержати, по-перше, теоретичне обґрунтування значимості професійно-педагогічної діяльності, яке базується на загальнолюдських цінностях; по-друге, у нього повинна сформуватись оцінна позиція, культура рефлексії.

Саме тому колектив коледжу працює над науково-методичною проблемою "Формування гуманістично спрямованої особистості майбутнього педагога".

Головною метою діяльності колективу є підготовка спеціалістів зі сформованою соціально-професійною, гуманістичною позицією, з певною системою цінностей, особистісних якостей, які регулюють діяльність і поведінку педагога у сучасних закладах освіти.

Для підтвердження важливості цього завдання слід навести слова Л. Толстого, який говорив, що якщо вчитель знає і любить свою справу, то він буде хорошим учителем. Якщо він любить дітей, як батько і мати, він буде кращим за того вчителя, який прочитав усі книжки. Якщо учитель поєднує любов до своєї справи і любов до дітей, то це досконалий вчитель.

Багаторічний досвід викладацької роботи дозволяє стверджувати, що лише достатній розвиток моральних, гуманістичних якостей особистості педагога дозволяє йому переживати почуття глибокого задоволення, радості від своєї діяльності, від самореалізації у ній.

Однак формування гуманістичної позиції, моральних якостей особистості дорослих людей, якими є наші студенти, – це дуже складна справа. Адже до моменту навчання в коледжі кожен студент уже має певні морально-етичні переконання, установки, систему цінностей, тому молодій людині не просто змінити свої погляди. Ми провели дослідження і виявили, що у вступників переважають термінальні цінності, спрямовані на власну особистість: здоров'я, добробут, сімейне благополуччя і т.д. Це ніби непогано, але в той же час ними не усвідомлюються інші цінності, які дають можливість досягти вищезгаданих орієнтирів (освіченість, працьовитість, розуміння цінності іншої особи, повага до інших). Сучасні молоді люди хочуть всього й одразу, не завжди усвідомлюючи необхідності самозростання і самовдосконалення.

Тому визначальним завданням педагогічного колективу є формування у студентів стійкої ієрархії соціально значимих ціннісних орієнтацій, особистісних якостей, які визначають гуманістичну позицію і забезпечують успіх професійної діяльності. У зв'язку з цим життєво-важливими постали інші завдання, а саме : удосконалення гуманістичних основ педагогічної культури та педагогічної техніки викладачів; вивчення і впровадження особистісно орієнтованих, розвивальних технологій навчання і виховання, бо саме вони забезпечують реальну можливість формування гуманістично спрямованої особистості.

Адже формування творчої, самодостатньої, вільної, самостійної особистості – це складне завдання сучасної освіти, яке, в свою чергу, висуває певні вимоги до педагогів як головної трансформуючої сили і до педагогічної діяльності в цілому. Педагог був і залишається головною постаттю в навчально-виховному процесі. "Вчителем школа стоїть, а школою – держава", – вслід за І. Франком стверджують сучасні педагоги. Тому до особи викладача завжди існував у державі великий інтерес, ставились високі вимоги до його особистості і професійної діяльності. Головною ознакою педагогічної діяльності має бути її гуманістична спрямованість. Гуманістична спрямованість – це спрямованість на особистість іншої людини (дитини, студента, колеги тощо), утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм і правил поведінки. Лише за умов почуття відповідальності перед майбутнім, усвідомлення мети і великої любові до дітей педагогічна діяльність досягає найвищого свого рівня – педагогічної майстерності. В основі педагогічної майстерності лежить педагогічна культура.

Педагогічну культуру викладача визначає його психолого-педагогічна ерудиція, професійна компетентність, володіння мистецтвом професійного педагогічного спілкування, володіння гуманістичним стилем взаємодії, педагогічні здібності, такт, творчість.

Для досягнення визначеної мети у коледжі оптимально використовуються колективні та індивідуальні форми науково-методичної роботи.

На засіданнях педагогічних рад обговорюються такі актуальні питання: "Формування ціннісних гуманістичних орієнтацій студентської молоді"; "Організація роботи з обдарованими студентами (виявлення, навчання і розвиток)"; "Рівень мобілізації загальнолюдських цінностей як ресурсу особистого зростання"; "Педагогічна творчість – важлива умова реформування освіти, підвищення її якості".

Викладачі розуміють суть проблеми, знають, як вона висвітлюється у сучасній педагогічній літературі, знайомляться з досвідом її розв'язання, долучаються до творчої діяльності й дослідно-експериментальної роботи. У рамках методичної роботи предметно-циклових комісій самоосвітня діяльність викладачів спрямовується таким чином, щоб кожен з них обрав тему самоосвіти, співзвучну загальноколеджанській. На засіданнях предметно-циклових комісій організовуються слухання й обговорення доповідей відповідного змісту, науково-педагогічних статей, проводяться семінарські

заняття, підготовка і затвердження нових навчальних і робочих програм. На засіданнях постійно діючого науково-методичного семінару, під час роботи методичних рад, школи становлення молодого викладача обговорюються:

- актуальні проблеми демократизації контролю навчальної діяльності студентів;
- використання активних та інтерактивних методів навчання;
- технологія особистісно орієнтованого навчального заняття;
- організація роботи зі "слабкими" студентами;
- організація самостійної роботи студентів.

У коледжі організовано роботу клубу "Майстер-клас", до якого входять викладачі-носії раціоналізаторського досвіду. Їхня діяльність спрямована на вирішення найбільш актуальних проблем навчання і виховання, на підвищення оптимізації педагогічної праці.

Великим поштовхом до впровадження в практику нових ідей стало проведення науково-теоретичної конференції "Гуманістичні ідеї педагогічної спадщини В. Сухомлинського" та науково-практичної конференції "Психолого-педагогічні основи підготовки і перепідготовки фахівців для роботи у сучасному дошкільному закладі в контексті гуманістичної парадигми освіти" з участю науковців НДІ ім. Г. Костюка та працівників ОППО і практичних працівників міста та області.

За кілька років роботи над проблемою викладачі підготували навчально-методичні посібники "Формування екологічної культури у майбутніх педагогів в умовах особистісно орієнтованого підходу" (В. Вікарчук); "Організація і методика роботи з хором" (Л. Зеленьанська); "Організація навчально-виховного процесу в коледжі", "Організація самостійної роботи студентів", "Сучасні форми і методи навчально-виховного процесу" (Т. Солоп, Т. Май); "Впровадження інтерактивних методів у навчальний процес" (М. Лагута, Г. Пінькова); "Фізична культура в системі гуманістичного виховання студентів" (Т. Булега); "Формування здорового способу життя молоді" (Н. Мочалова, О. Уткіна, О. Любарець); "Громадянське виховання студентів у педагогічному коледжі" (Т. Стельмах); "Модернізація сучасного навчального заняття в умовах особистісно орієнтованого навчання" (Н. Гордійчук); "Розвиток емпатійних та рефлексивних здібностей у студентів як основа становлення гуманістичної позиції" (К. Сидоренко); "Особливості інструментування для оркестру українських народних інструментів" (С. Ртіщев); "Впровадження методики К. Орфа в освітньо-виховний процес дошкільного закладу" (І. Тарасюк).

У навчальній діяльності формування гуманістичної позиції відбувається головним чином на лекційних, практичних та семінарських заняттях з різних дисциплін, де студенти отримують комплекс етичних знань, вимог, норм і правил педагогічної взаємодії з дитячим колективом, з конкретною дитиною. На цій основі вони поступово оволодівають правовою, морально-етичною культурою, усвідомлюють і оцінюють свої внутрішні можливості й співвідносять їх з майбутньою професією.

Досвід свідчить, що за певних умов у студентів можна успішно розвивати такі морально-етичні почуття, як любов до дітей, що передбачає уміння співпрацювати з ними і при цьому відчувати радість від спілкування, відповідальність за життя, здоров'я, розвиток дитини тощо.

Однією з необхідних умов є використання в навчально-виховному процесі спеціальних технік та методик, зокрема методів набуття морально-етичного досвіду: аналіз життєвих, педагогічних ситуацій; розв'язання психолого-педагогічних задач, рольові ігри, ділові ігри, тренінги тощо.

Завдяки інтерактивним формам роботи студенти невимушено стають у позицію морально-етичного вибору, моральної оцінки вчинків, вправляються у виконанні морально-етичних дій у тій чи іншій ситуації.

Під час спеціально організованої науково-методичної роботи з викладачами вироблено ряд правил, які є нормою взаємовідносин у стінах коледжу, стають основою гуманістичної позиції викладачів.

Ось ці правила:

- безумовне прийняття і підтримка кожного студента зі всіма його недоліками і чеснотами;
- відмова від поділу студентів за здібностями на "слабких" і "сильних";
- терпимість до їх учинків і нестандартної поведінки;
- віра у можливість розвитку кожного студента;
- оптимістичний, діяльнісний, конструктивний тон і стиль спілкування;
- недопустимість емоційних, безапеляційних, негативних висновків про здібності й учинки студентів;
- недопустимість використання вербальних і невербальних форм спілкування, які принижують, зневажають людину;
- визнання права кожного студента бути самим собою, шанобливого ставлення до нього;
- об'єднання студентів у єдиний колектив на основі взаємодопомоги і підтримки, співчуття і співпереживання, рівності й поваги;
- створення атмосфери доброзичливості, психологічного комфорту, відповідальності у взаємовідносинах.

Науково-методична робота предметно-циклових комісій

Осередками науково-методичної та навчально-виховної роботи в коледжі є предметно-циклові комісії. Їх робота спрямована на вдосконалення методичної, психолого-педагогічної підготовки викладачів, підвищення їх кваліфікації, професійної майстерності, розвитку творчого потенціалу з метою оптимізації навчально-виховного процесу для досягнення якісних результатів у підготовці фахівців освітньої галузі.

Предметно-циклова комісія викладачів суспільно-гуманітарних дисциплін

Загальноосвітню гуманітарну, соціально-економічну, соціолого-педагогічну підготовку здійснюють викладачі предметно-циклової комісії суспільно-гуманітарних дисциплін.

Значний внесок у підготовку високоерудованих фахівців вносять досвідчені викладачі предметної комісії української та зарубіжної філології: Т. Бабійчук, Г. Мурзенко, Т. Ніжник та молоді перспективні викладачі І. Поліщук, О. Концевич.

Нові підходи до вивчення рідної мови передбачають поєднання чотирьох змістових ліній: лінгвістичної, комунікативної, культурологічної і діяльнісної. З урахуванням цих аспектів викладачі комісії розробили нову програму вивчення рідної мови в коледжі як професійно орієнтованої навчальної дисципліни.

Викладачі комісії – автори науково-методичних статей.

Т. Бабійчук – викладач-методист, відмінник освіти України, член Національної спілки журналістів України. У 2007 р. стала кандидатом педагогічних наук, захистивши дисертацію "Методика створення і використання відеофрагментів художніх творів у процесі вивчення української літератури в педагогічному коледжі". Методика створена на основі багаторічного власного творчого досвіду роботи у театрі-кіностудії "Берегиня" (театр екранізував уривки з 300 творів більше 100 українських письменників). Відеофрагменти – це 7-12-хвилинні інсценізації, які можна використати на кожному занятті, де вивчаються прозові й драматичні твори, у позанавчальній роботі, а також на заняттях з української мови, педагогіки, психології, соціології, історії тощо. У театрі-кіностудії за час його роботи (колектив організовано у грудні 1997 р.) ази сценічного мистецтва отримали більше 130 юнаків і дівчат. Театру присвоєно звання "Народний театральний аматорський колектив". Про роботу колективу Тамара Васиївна розказала у книзі "Театр педагогічний". Т. Бабійчук часто виступає у місцевій пресі й радіо. Літературі рідного краю присвячено дві її книги – "Троє у четвертому вимірі", "Ріки поезії бердичівські притоки". Ці книги про письменників Бердичівщини є добрими помічниками для українських філологів міста і району.

Статті Т. Бабійчук друкуються у республіканських фахових виданнях, вона є учасником багатьох науково-практичних конференцій у містах Києві, Рівному, Глухові, Житомирі.

Викладачі комісії систематично проводять індивідуальну роботу зі студентами з поглибленого вивчення рідної мови, розвитку їх творчих здібностей. Студенти – постійні учасники щорічного міжнародного конкурсу української мови ім. Петра Яцика, займають призові місця в обласних турах конкурсу.

Гордістю українських філологів і всього коледжу є кімната українського побуту. Засновником якої і беззмінним координатором є Т. Бабійчук.

Тут зібрані цікаві експонати, які привертають увагу студентів. Тут проводяться екскурсії для малят дошкільних закладів і учнів початкових класів шкіл міста. Кімната є осередком проведення фольклорно-етнографічної пошукової роботи. Так, студент I курсу Я. Мазур зібрав і оформив народні пісні з уст 81-річної бабусі, жительки с. Кикишівка. Такий пісенний матеріал не зафіксований у жодному фольклорному збірнику.

У складі предметної комісії викладачів суспільних дисциплін працює М. Галіва, О. Лавського, О. Кушнерьової.

Викладачі комісії проводять цікаві інтегровані заняття з курсу історії України, релігієзнавства, філософії спільно з викладачами інших предметних комісій. На лекційних та семінарських заняттях використовують як традиційні, так і нетрадиційні методи навчання: ситуативні ігри, дискусії, анкетування, тестування, розробляють індивідуальні творчі завдання з метою навчити студентів висловлювати власну думку щодо сучасних проблем, подій.

Значну увагу викладачі приділяють розвитку студентської наукової творчості, що дає позитивні результати. Проведено конкурс творчих робіт студентів "Таким я уявляю світ без насильства", усний журнал "Державні символи України", тематичну конференцію "Шляхи Перемоги", лекторій "Правда про минулу війну", екскурсії в різні куточки України. Це незначний перелік роботи викладачів комісії щодо формування у студентів громадянської компетентності.

Предметна комісія іноземної мови об'єднує молодих викладачів Л. Зайкову, О. Кучеренко, О. Хорошун.

У центрі уваги роботи комісії є викладання англійської мови як спеціальної дисципліни. Поряд з навчальними заняттями використовуються різні форми позааудиторної роботи зі студентами: вечори розваг англійською мовою, показ вистав лялькового театру для дітей, інсценізація казок англійською мовою, випуск стінгазет, проведення екскурсій та ін.

У коледжі успішно діє англійський студентський театр (керівник Л. Зайкова).

Наполеглива робота викладачів дає позитивні наслідки. Випускники нашого коледжу показують високі результати при вступі на лінгвістичні факультети провідних університетів країни.

Предметно-циклова комісія викладачів педагогіки і психології

Є авангардом у науково-методичній та навчально-виховній роботі коледжу.

Сьогодні вона плідно працює над проблемою "Формування професійної компетентності особистісного вдосконалення студентів". До складу комісії входять 11 викладачів: Н. Гордійчук, А. Лейчук, Г. Шинкаренко, М. Лагута, О. Мохно, К. Сидоренко, Г. Пінькова, Н. Пучковська, Л. Жураківська, А. Лисенко та О. Кушнарьова.

Творчим доробком викладачів комісії є ряд навчальних програм (з педагогіки, психології, народознавства, виховання дитини в сім'ї, психодіагностики, основ педмайстерності), навчальних посібників і методичних рекомендацій, створених у творчій співдружності з науковими працівниками та колегами-практиками педагогічних навчальних закладів області.

Голова предметно-циклової комісії, викладач педагогіки Н. Гордійчук, свою роботу спрямовує на пошук і удосконалення різних типів навчальних занять, ефективного поєднання традиційних форм і методів роботи з

інноваційними. Вона є ініціатором та організатором конкурсу "Практикант року", який щорічно дає змогу студентам-випускникам дошкільного відділу продемонструвати професійну майстерність та оцінити рівень своєї практичної підготовки.

Діяльність Н. Пучковської, викладача народознавства, спрямована на організацію креативного навчання. Вона очолює роботу наукового студентського товариства, відома своїми науково-методичними статтями, рекомендаціями не лише педагогічній громаді Житомирської області, але й країни.

Викладач соціальної педагогіки О. Кушнерьова та викладач методики соціально-педагогічної роботи Л. Жураківська на навчальних заняттях майстерно поєднують теоретичний виклад матеріалу з практичним навчанням, формуючи у студентів аналітичні та конструктивно-проектні уміння у вирішенні соціально-педагогічних проблем. У педагогічному доробку О. Кушнерьової є ряд позанавчальних заходів, які сприяють професійному самовизначенню студентів. Це година спілкування "Вернісаж особистості", вечір-зустріч з випускниками відділу "Соціальна педагогіка". Л. Жураківська є організатором багатьох конкурсів, виставок, позанавчальних заходів, зокрема конкурсів на кращу соціальну рекламу, на кращу профспілкову групу, "Джентльмен-шоу", благодійних акцій "Милосердя", "Переступи поріг з добром".

Викладачі психології К. Сидоренко та О. Мохно навчальний процес будують на діагностичній основі. На заняттях віддають перевагу методам, що формують активне, самостійне мислення студентів. Ефективно впроваджують у практику роботи елементи ділових ігор, інсценування, залучають студентів до самоаналізу і самооцінки.

Технологія розвиваючого навчання успішно впроваджується на заняттях викладачем А. Лисенко. Поєднуючи викладацьку роботу з роботою психолога коледжу, вона майстерно впроваджує в практику численні діагностичні методики, вміє згуртувати навколо себе молодь, надати їй психологічну допомогу.

Важливим аспектом у роботі комісії є формування професійної компетентності студентів заочної форми навчання. Викладачі М. Лагута та Г. Пінькова основну увагу акцентують на підготовці фахівця-практика шляхом удосконалення і впровадження в навчальний процес активних та інтерактивних методів навчання. Цьому питанню було присвячено ряд відкритих занять, методичних розробок, позанавчальних заходів. Традиційними стали зустрічі студентів-заочників з випускниками коледжу – вихователями дошкільних установ міста.

Багато років у складі комісії працює заступник директора з виробничого навчання, Г. Шинкаренко, яка є організатором осучаснення методичного забезпечення педагогічної практики студентів коледжу. Під її керівництвом практиканти не лише апробовують ефективні форми та методи роботи з дітьми, а й проводять дослідницьку роботу.

Головне в роботі викладачів комісії – це орієнтованість на студента, формування у нього не лише системи знань з психолого-педагогічних дисциплін, а й життєво значимих цінностей, професійної спрямованості та духовного зростання.

Предметно-циклова комісія викладачів окремих методик

Предметно-циклова комісія викладачів окремих методик, яку очолює З. Золотаренко, є однією із провідних у коледжі. До її складу входять 14 викладачів: З. Золотаренко, Т. Май, Т. Солоп, С. Яблонська, Г. Мельник, О. Любарець, С. Міщенко, Л. Кравчук, Н. Мочалова, Л. Семенець, Н. Коппалова, О. Камінська, К. Ясінська, Н. Андрієнко, Т. Іваницька.

Це колектив однодумців, здатний вирішувати найскладніші завдання сучасної освіти.

Основним напрямком роботи комісії є формування у майбутніх педагогів професійних умінь та якостей.

Заняття, які проводять викладачі окремих методик, – це постійно діюча школа педагогічної майстерності. Викладач-методист Т. Солоп створила оптимальну модель особистісно-зорієнтованого заняття, де студенти співпрацюють з викладачем у режимі діалогу, вчать аргументовано висловлювати свої думки. Тетяна Іванівна підготувала і видала навчальні посібники з методики розвитку мови та навчання дітей рідної мови.

Активно працюють над вдосконаленням авторського педагогічного почерку викладачі Н. Мочалова, О. Любарець. Використані в навчальному процесі дебати (Н. Мочалова), тренінгові заняття (О. Любарець) перетворюють молодіжну аудиторію з пасивних спостерігачів на активних учасників заняття, роблять його дієвим, ефективним, забезпечують належний рівень формування практичних умінь і навичок.

Ніколи не бувають стандартними заняття у викладача моделювання Л. Семенець. Вона успішно використовує і розвиває творчі потенційні можливості студентів, значну увагу приділяє роботі з обдарованими дітьми.

Ділові ігри, заняття в дошкільному закладі, зустрічі зі спеціалістами міцно увійшли в практику роботи старшого викладача К. Ясінської.

Викладач дитячої літератури та виразного читання С. Міщенко, активно впроваджуючи концепцію розвиваючого навчання, веде свої заняття з великою педагогічною майстерністю.

Більше 25 років викладачі комісії З. Золотаренко, О. Любарець, К. Коппалова, Т. Солоп щедро діляться своїми знаннями зі слухачами обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Члени комісії активно займаються науково-методичною роботою. З. Золотаренко, Н. Мочалова, Т. Май, Л. Семенець, К. Ясінська, О. Камінська, Л. Кравчук, Н. Андрієнко є авторами навчальних програм та методичних розробок і рекомендацій.

Поглиблено вивчаючи методику фізичного виховання, методику зображувальної діяльності, методику музичного виховання та логопедію, студенти набувають одну із додаткових кваліфікацій. Таких випускників із

задоволенням беруть на роботу в дошкільні заклади на посади організаторів фізичного виховання, організаторів зображувальної діяльності, музичних керівників та логопедів. Викладачі, які здійснюють поглиблене вивчення вищеназваних предметів (Г. Мельник, Н. Коппалова, Т. Солоп), є авторами навчальних програм.

Комісія має постійні й довготривалі зв'язки з дошкільними закладами міста Бердичева та області, виступають на засіданнях методичних об'єднань, на педрадах, проводять консультації, семінари-практикуми.

Циклова комісія викладачів природничо-математичних дисциплін

Організовує вивчення предметів, які лежать в основі формування світогляду майбутнього спеціаліста, готуючи останнього до наукового сприйняття оточуючого середовища, до застосування одержаних знань у майбутній професії та особистому житті. У коледжі вивчаються математика, фізика, хімія, біологія, основи інформатики та обчислювальної техніки, технічні засоби навчання, анатомія, фізіологія та гігієна дітей, основи медичних знань.

Матеріальна база комісії – це 4 кабінети, обладнаних відповідно до сучасних вимог, забезпечених навчально-методичним матеріалом.

У комісії працюють досвідчені педагоги – Л. Будаківська (голова комісії), В. Вікарчук, Л. Колісник та молоді викладачі О. Уткіна та С. Осіпчук.

У комісії ведеться велика науково-методична робота, спрямована на підвищення ефективності навчально-виховного процесу з використанням у викладацькій роботі результатів сучасних психолого-педагогічних досліджень, прогресивних технологій, вітчизняного та зарубіжного досвіду підготовки спеціалістів дошкільної освіти, модульно-рейтингової системи у навчальному процесі, формування особистості майбутнього педагога і його професійної педагогічної компетентності.

Викладачем інформатики та математики Л. Будаківською створено методичний посібник "Запровадження модульно-рейтингової системи навчання у коледжі", вона є координатором проекту коледжу з використання ІКТ у навчально-виховному процесі за програмою "Intel® Навчання для майбутнього", яку впровадила в навчальний процес.

Викладачем основ природознавства та валеології В. Вікарчук, співавтором Програми "Дошколярик", створено систему занять з ознайомлення дошкільників з природою.

Викладач вищої категорії Л. Колісник (веде заняття з хімії, біології, соцекології та географії) працює над посібником "Екологічне виховання майбутніх педагогів", активно пропагує серед студентської молоді програму "За здоровий спосіб життя", застосовує у викладанні проектні технології з використанням ІКТ.

Викладач фізики та інформатики С. Осіпчук впроваджує у навчально-виховний процес інформаційно-комунікативні технології, займається удосконаленням технічних засобів навчання.

О. Уткіна (викладач анатомії, фізіології, гігієни, медичних знань та педіатрії) працює над посібником "Значення самостійної роботи студентів у розвитку їх пізнавальної діяльності".

***Предметна комісія викладачів фізичного виховання,
цивільної оборони та ритміки***

Предметна комісія об'єднує викладачів, які мають великий досвід та вищу кваліфікаційну категорію (Т. Булега – голова комісії, В. Антонюк – заступник директора зі спортивно-масової роботи), та молодих викладачів (Ю. Поляничка, І. Абасова). Колектив працює над питаннями психофізичної та професійно-прикладної підготовки студентів. Створене викладачами навчально-методичне забезпечення сприяє теоретичній та практичній підготовці студентів, підтриманню фізичної та розумової працездатності, збереженню здоров'я та пропаганді здорового способу життя.

Студенти систематично займають призові місця на спортивних змаганнях серед навчальних закладів міста та області.

Студенти коледжу І. Кабанчук (бокс) та Л. Коваленко (легка атлетика) входять до збірних команд України.

Комісія викладачів музично-теоретичних дисциплін

Циклова комісія викладачів музично-теоретичних дисциплін працює над формуванням педагогів-музикантів, добре підготовлених до професійної творчо-педагогічної діяльності, озброєних глибокими музично-теоретичними знаннями, всебічно розвинених й ерудованих.

Втілення в життя цих завдань забезпечують 8 висококваліфікованих викладачів (В. Пупін – голова комісії, Г. Щеглова, Е. Сватула, А. Остапюк, Т. Гашева, О. Літкович, А. Стеценко, І. Жеревчук, М. Миронець).

Науково-методична діяльність викладачів комісії характеризується різноманітністю і глибиною розробки певних педагогічних проблем. Підсумком цих наукових досліджень є видання посібників (О. Літкович – з гармонії; викладачами Г. Щегловою, Л. Зеленянською – "Практичні завдання з елементарної теорії музики"), програм (А. Остапюком, В. Пупіним – з курсу сольфеджіо для студентів I-IV курсів; І. Жеревчук – з курсу "Народна творчість").

Значне місце у діяльності комісії займає позанавчальна робота. Наукові та творчі гуртки, об'єднання, факультативи виростили багато освітян, прекрасних і творчих педагогів, представників творчої інтелігенції України.

Зусилля викладачів комісії спрямовані на вирішення питань упровадження інтегративних підходів у професійне формування педагога-музиканта.

Предметно-циклова комісія викладачів гри на фортепіано

Робота викладачів гри на фортепіано базується на принципах особистісно орієнтованого підходу, зокрема таких, як принципи культуровідповідності, діалогу, міжпредметних зв'язків, творчої організації навчального процесу, врахування специфіки професійної діяльності музиканта та індивідуальних якостей його особистості.

У предметній комісії трудиться 11 висококваліфікованих викладачів (Г. Зіменкова, Е. Сватула, Н. Остапюк, Т. Гашева, С. Могільовцева, Т. Цимбаліст, Л. Титаренко, В. Султанбагомаєва, А. Мазур, О. Дьячук). Очолює комісію старший викладач, відмінник освіти України А. Добрянська.

Протягом останніх років викладачі комісії плідно працюють над вирішенням проблеми "Розробка ефективних технологій навчання гри на фортепіано студентів без попередньої музичної освіти з метою їх професійної підготовки".

У 2005 р. членами комісії була вдосконалена програма з основного музичного інструменту. У ній широко представлені музичні твори українських композиторів різного ступеня складності. Сьогодні викладачі працюють над створенням хрестоматії з розділу "Слухання музики в дитячих дошкільних та шкільних навчальних закладах".

Викладачі комісії брали участь у науково-практичних конференціях, що проходили в різних містах України (квітень 2007 р. – II Міжнародна науково-практична студентська конференція "Слов'янське музичне мистецтво в контексті європейської культури", м. Вінниця, викладач В. Султанбагомаєва; грудень 2007 р. – Всеукраїнська науково-практична конференція "Творча спадщина М. Леонтовича в українській та світовій культурі і освіті", м. Кам'янець-Подільський, викладач І. Жеревчук)

Студент класу Н. Остапюк – О. Гаврилук – став переможцем VI Всеукраїнського юніорського конкурсу вокально-диригентської майстерності у м. Ніжині, де отримав Гран-прі та Золотий диплом (квітень 2007 р.)

З метою стимулювання творчого потенціалу студентів щорічно проводяться звітні концерти студентів-піаністів, звітні концерти класу окремих викладачів, конкурси, тематичні лекції-концерти, інші позанавчальні заходи.

Предметно-циклова комісія викладачів гри на народних інструментах

була створена в 1973 р. Зараз у складі комісії працюють 7 викладачів: М. Редчиць, А. Остапюк, С. Ртіщев, В. Дубцов, В. Бочківський, В. Мерзіна, О. Криворучко.

Очолює комісію А. Остапюк – людина музично обдарована, толерантна, без якої важко уявити концертне життя коледжу та міста.

Результатом науково-методичної роботи комісії є навчальні програми та навчально-методичні посібники:

- додатковий музичний інструмент (автор А. Остапюк);
- оркестровий клас (автор С. Ртіщев);
- музичні твори для дітей дошкільного віку (викладачі комісії).

Тріо баяністів, до складу якого разом з А. Остапюком входять викладачі С. Ртіщев і В. Дубцов, є бажаним гостем на будь-якому заході в місті та районі.

С. Ртіщев, завідувач музичним відділенням, за короткий час зумів об'єднати викладачів і студентів відділу у велику родину, де нормою стосунків стали повага і підтримка кожного. Він – керівник оркестру народних інструментів, де студенти отримують навички ансамблевої гри, вивчають інструменти народного оркестру, знайомляться з новими для них жанрами

музики, з оригінальним цікавим репертуаром. Застосування електромузичних інструментів вносить додаткові барви в оркестрову палітру.

В. Дубцов – талановитий музикант, який плідно працює в різних жанрах музики: баян, оркестр, естрадна музика. Його учень Т. Дем'янчук (нині викладач коледжу, студент-заочник Харківського державного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського) вперше в коледжі серед баяністів дав сольний концерт.

М. Редчиць, В. Бочківський – ветерани педагогічної праці. Про професіоналізм та ефективність їх роботи свідчать перемоги студентів на VI Всеукраїнському юніорському конкурсі в м. Ніжині (2007 р.), на якому вони отримали два срібні дипломи.

В. Дубцова – досвідчений педагог, професіонал своєї справи, здатна акумулювати все нове і прогресивне в педагогічний процес. Виступи створених нею ансамблів завжди тепло сприймаються слухачами.

В. Мерзіна – висококваліфікований спеціаліст по класу акордеона. На заняттях вона прищеплює любов до своєї професії. Не випадково її дочки обрали для себе професію вчителя музики.

О. Криворучко – всебічно ерудована людина, знає декілька іноземних мов. У спілкуванні з ним кожний може дізнатися багато корисного і цікавого для себе.

Своє головне завдання викладачі комісії вбачають у тому, щоб дати студентам міцну професійну базу і створити умови для їх розвитку і самореалізації.

Життя висуває все нові вимоги до рівня і якості підготовки майбутніх педагогів. Без сумніву, кадровий потенціал комісії викладачів гри на народних інструментах дозволить їх виконати на належному рівні.

Предметна комісія хорового диригування

До складу комісії входить 10 викладачів: Ю. Вялов, М. Дідус, Л. Заруба, Л. Зеленянська, П. Мерзін, В. Пупін, О. Літкович, А. Стеценко, В. Федорчук, М. Миронець. Приємно відзначити, що Л. Зеленянська, О. Літкович, А. Стеценко, В. Федорчук – це наші випускники коледжу, які продовжили освіту у вищих навчальних закладах та, закінчивши їх, повернулися у рідні стіни.

Комісія, впроваджуючи у навчальний процес інноваційні технології та використовуючи індивідуальний підхід, працює над розвитком у студентів професійних умінь та навичок, над формуванням у них ціннісних орієнтацій та етичних норм засобами музики. Актуальною у цьому контексті є проблема – удосконалення змісту та організації практичної роботи з хором з метою формування та розвитку в студентів хормейстерських навиків та підготовки їх до професійної діяльності, над якою сьогодні працює комісія.

Викладачі комісії багато зусиль докладають для того, щоб підняти процес навчання та виховання на більш високий якісний рівень: упроваджують інноваційні технології, використовують інтеграційні зв'язки у викладанні предметів диригентсько-хорового циклу, працюють над удосконаленням

робочих навчальних програм. Тематика методичної роботи викладачів пов'язана із головними проблемами комісії – "Підготовка студентів до практичної роботи з хором на заняттях з диригування" (Л. Заруба), "Робота над різними видами ансамблю в навчальному хорі в процесі розучування творів" (В. Федорчук), "Формування основ художнього співу та акторської майстерності при викладанні предметів вокально-хорового циклу" (А. Стеценко), "Інтеграційні процеси у навчанні диригування" (Л. Заруба) та ін.

Велика увага приділяється позанавчальній роботі зі студентами. Хорошою традицією на музичному відділі стало проведення конкурсів диригентів серед студентів II-IV курсів. Підготовка до них сприяє глибшому засвоєнню знань, удосконаленню практичних умінь та навичок з техніки диригування, поглибленій роботі над вокально-хоровими навичками. Студенти викладачів Л. Заруби та Л. Зеленянської брали участь у шести Всеукраїнських юніорських конкурсах диригентської майстерності у м. Ніжині, де здобували золоті, срібні та бронзові нагороди.

У комісії працює три факультативи з хорового співу. Їх робота давно вже вийшла за межі звичайних факультативів – сьогодні це діючі хорові колективи, два з яких (народний хор "Полісся" (керівник В. Пупін) та молодіжний жіночий хор (керівник Л. Зеленянська) мають почесне звання "Народний колектив профспілок України". Вони є не тільки творчою лабораторією для студентів-випускників, а й займаються концертною та просвітницькою діяльністю.

У травні 2007 р. молодіжний жіночий хор та хор викладачів музичного відділу (керівники Л. Зеленянська, В. Пупін) стали переможцями обласного конкурсу духовної музики "Ave Maria" у номінаціях "молодіжні" та "мішані" хори. У грудні 2007 р. молодіжний жіночий хор отримав диплом фестивалю "Подільські Товтри", присвяченого 130-річчю з дня народження М. Леонтовича.

Циклова комісія вокального класу

Науково-методична діяльність викладачів комісії (О. Бенедичук (голова комісії), Л. Галів, Л. Зеленянська, Л. Халандирьова) характеризується різноманітністю і глибиною розробки певних педагогічних проблем. Підсумком цих наукових досліджень є видання викладачем О. Бенедичуком посібника "Нотний матеріал для студентів та викладачів музики за новою програмою "Музичне мистецтво 5-8 класи" та "Музика 1-4 класи".

Уже протягом 6 років студенти коледжу беруть участь у Всеукраїнському конкурсі вокальної та диригентської майстерності в м. Ніжині й займають призові місця. Ми пишаємося випускниками минулих років музичного відділу, які є солістами оперних театрів та хорових колективів Києва, Лос-Анджелеса, Москви, Харкова. Серед них – В. Швець, Р. Танський, Ю. Корінник, Л. Коберський, О. Бондарчук, В. Кахно, Г. Чорна, Н. Кузуб.

Їхні успіхи – це плоди невтомної праці викладачів вокального класу.

Нині в комісії вокального класу працює Л. Галів викладач вищої категорії. Упродовж багатьох років вона бере активну участь у роботі вокального ансамблю викладачів, хору викладачів, добивається високих успіхів у навчанні

та вихованні своїх студентів. Працює над проблемою виховання співака без музичної підготовки.

Викладач Л. Халандирьова виховала цілу плеяду видатних співаків, сама співає у вокальному ансамблі та хорі викладачів, працює над проблемою вивчення народно-пісенної творчості.

Значне місце в роботі предметної комісії відводиться позанавчальній роботі, зокрема популяризації музичних знань (лекторії) у студентських групах коледжу і в різних дитячих аудиторіях міста.

Концертмейстри Т. Командишко, Н. Мельник, К. Пахомова, Л. Баранівська, Т. Дем'янчук постійно працюють над удосконаленням техніки гри на інструменті. Основні питання: вміння читати з листа та робити транспонування, відчутти стиль композиторів різних епох, жанрів (що значно допомагає викладачеві під час аналізу нового твору); удосконалення педагогічних здібностей (допомагає швидко налагодити психологічний контакт зі студентами і сприяє якісному засвоєнню ними знань і умінь).

Концертмейстри завжди беруть активну участь у всіх культурно-освітніх заходах, які проходять не тільки в стінах коледжу, а також за його межами (концерти, конкурси, фестивалі, благодійні заходи тощо).

Предметно-циклова комісія викладачів гри на фортепіано та основ вокалу (дошкільний відділ)

Комісія викладачів працює над проблемою професійної спрямованості у роботі зі студентами дошкільного відділу в галузі музичної освіти з метою підготовки фахівця, який був би здатний, оволодівши навичками гри на фортепіано та співу, професійно навчати і виховувати дітей дошкільного віку.

До складу комісії входять Г. Щеглова – голова, А. Казакова, Л. Криворучко, Т. Фіщук, О. Щепакіна, Т. Куренівська.

Члени комісії використовують інноваційні форми та методи організації й проведення різних видів індивідуальних, групових та позаурочних форм навчальної діяльності зі студентами.

А. Казаковою проведено ряд заходів, що сприяють національно-патріотичному вихованню молоді засобами музики. Це музичні сценічні дійства "Весна-красна", "Український віночок".

Вивченню обрядів та звичаїв українського народу були присвячені концерти, які підготувала і провела Т. Коренівська.

Л. Криворучко очолила клуб любителів музики, на засіданнях якого студенти мають змогу дізнатися про історію та розвиток музичних інструментів, про жанри музики. Така гурткова робота розвиває музичне мислення, розширює світогляд.

Вокальний гурток "Веселка" створила викладач Т. Іщук. Заняття гуртка із задоволенням відвідують не лише студенти дошкільного відділу, але й відділу соціальної педагогіки. Вона викладає теоретично-практичний курс "Співи. Музична література", де студентам прищеплюється інтерес до джерел українського фольклору, до витоків народної культури, виховується шанобливе ставлення до національної музичної культури інших народів.

Над проблемою розвитку метро-ритмічного відчуття працює О. Щепакіна, яка використовує дитячі музичні й шумові інструменти, музично-ритмічні та танцювальні рухи на індивідуальних заняттях.

Органічно поєднуються теоретичні та практичні знання та навички на заняттях з гри на фортепіано у Г. Щеглової. Цьому питанню було присвячено ряд методичних розробок, відкритих занять та позааудиторних заходів.

З метою популяризації музичного виховання у дитячому садку викладач підготувала і провела концерт-презентацію "Вихователь майбутнього грає, співає та дітей навчає".

Застосування викладачами комісії педагогічних інновацій дозволяє виховувати у студентів ініціативу, самостійність, формувати зацікавлення просвітницькою діяльністю, заохочувати до творчих пошуків.

Циклова комісія викладачів гри на народних інструментах (дошкільний відділ)

Була створена в 1978 р. Нині у ній працює 6 викладачів: голова циклової комісії – О. Компанець, В. Могільовцев, Т. Рудницька, Б. Семенюк, Л. Сищенко, А. Якименко, М. Тарасюк, Л. Коліжук.

Комісія продовжує працювати над проблемою організації самостійної роботи студентів на заняттях і в позанавчальний час, а також формування соціально активної, здорової та духовно багатой особистості.

Науково-методична діяльність членів комісії характеризується глибиною та різноманітністю розробки багатьох педагогічних проблем.

Сценарії свят, які проводились у коледжі, створювалась Л. Сищенко. Вона також плідно працює як акомпаніатор хору дошкільного відділу.

Тріо бандуристів під керівництвом Т. Рудницької та духовий оркестр А. Якименка завжди радують своєю виконавською майстерністю як колектив педколеджу, так і жителів міста.

Виховання свідомого громадянина

В умовах відродження власної держави навчальний заклад виступає могутнім фактором виховання, громадян-патріотів, громадян-творців. Духовна сила нації, національна гідність, ідейно-творчий потенціал народу головним чином залежить від того, наскільки глибоко усвідомлені всі духовні надбання минулих років. Сьогодні формування освіти в Україні передбачає передусім відродження національного виховання, успадкування духовних скарбів українського народу.

Система виховної роботи в коледжі спрямована на органічне поєднання професійного становлення студентів з формуванням у них високоморальних рис громадянина України, формуванням гармонійно розвиненої високоосвіченої, соціально активної особистості, здатної до самовдосконалення та самореалізації.

Концепція виховної роботи в коледжі базується на гуманістичних ідеях та орієнтирах, що виходять з поваги до особистості, створення умов для її всебічного розвитку.

Пріоритетним напрямком навчально-виховної роботи є вдосконалення індивідуальних здібностей і талантів студентської молоді, забезпечення умов її самореалізації, задоволення різнобічних потреб у сфері науково-професійної, художньої, музично-естетичної, екологічної, фізкультурно-спортивної та оздоровчої діяльності.

Завдання коледжу – виховати творчу особистість, професіонала-дослідника, педагога-гуманіста, людину з високою громадянською активністю, соціальною відповідальністю, яка любить і розуміє дітей, здатна бути джерелом професійного, пізнавального і морального зростання, наділену високими духовними якостями, патріотичними почуттями.

З метою формування в молоді розвиненої духовності, художньо-естетичної освіченості й культури в коледжі проводяться різні заходи, зокрема, у 2007/2008 навчальному році проведено тематичний вечір "Світлий учитель добра" (Н. Гордійчук), присвячений 285-річчю Г. Сковороди. Літературно-музичною композицією відзначено 130-річчя з дня народження М. Леонтовича (І. Жеревчук), цикл заходів підготовлено до Дня української мови і писемності (Т. Бабійчук, О. Концевич).

Щороку в урочисто проходять свята до Дня знань, Дня працівника освіти, Міжнародного дня студента, Новорічне свято, свято 8 Березня, День Перемоги, безпосередня участь студентів у яких є значним і ефективним засобом виховання.

Не може бути активної громадянської позиції особи, якщо вона не поважає державних інституцій, таких державних символів, як Герб, Гімн, Прапор, якщо вона не виявляє сумлінності у праці як у власних інтересах, так і в ім'я держави. У студентських групах проводяться виховні години: "Я – громадянин України", "Наші національні святині", велика увага в коледжі звертається на свята за народним календарем: Різдвяні та Новорічні щедрування (В. Пупін, П. Мерзін), вечорниці на Андрія (Л. Колісник), козацькі забави (Г. Мельник).

Увага – патріотичному вихованню, формуванню у студентів національної і громадянської свідомості. Цьому сприяє проведення як вечорів вшанування учасників бойових дій, зустрічі з ветеранами Великої Вітчизняної війни, години спілкування до Дня Соборності України, Дня захисника Вітчизни, Дня пам'яті жертв голодомору і політичних репресій. Особливе враження на студентів справило проведення відкритої виховної години до 90-річчя битви під Крутами (Т. Бабійчук).

Професія педагога вимагає володіння такими якостями, як громадянська мужність, гідність і повага, готовність служити людям. Щороку в коледжі проводяться студентські благодійні акції "Прикрасити осінь життя милосердям", "Больові точки дитинства", "Відновимо могилу воїна", "Волонтер – ветерану", "Подаруй дитині іграшку".

Екологічні походи, екскурсії в природу, свята квітів, конкурси плакатів, творчих робіт – все це сприяє вихованню любові та бережного ставлення до природи рідного краю.

Традиційно у квітні з болем відзначаються трагічні події Чорнобильської катастрофи. Студенти різних груп беруть участь у конкурсі плакатів "Світ навколо любові просить", у проведенні акції "Перетворимо коледж у зелений сад", в розробці проектів "Вихід з екологічної кризи. Як я його бачу?!" та ін.

Мета цих заходів – допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, сформуванню розуміння, що природа – це першооснова існування людини, виховати почуття відповідальності за навколишнє середовище як національну і загальнолюдську цінність.

Цілеспрямована та системна виховна робота розпочинається з першого дня навчання. Нею займаються керівники навчальних груп, які призначаються з числа найдосвідченіших викладачів з урахуванням специфіки спеціальності. Вихованню свідомого громадянина велику увагу надають керівники навчальних груп О. Бенедичук, М. Миронець, Е. Сватула, Л. Зеленьянська, Н. Гордійчук, Л. Колісник, К. Сидоренко, Г. Мельник, О. Кучеренко, К. Ясінська, Л. Будаківська, О. Уткіна, Л. Семенець, О. Кушнерьова, Т. Бабійчук, О. Тонян.

Робота керівника навчальної групи складна та багатогранна, вона охоплює всі сторони формування особистості майбутніх спеціалістів. Він забезпечує умови для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів, сприяє формуванню національної свідомості й людської гідності, любові до краси рідної землі, родини, свого народу, бажання працювати задля розвитку держави, прищеплює глибоке усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, правами людини та її громадською відповідальністю.

Однією з головних умов успішного здійснення виховної роботи є врахування психолого-фізіологічних особливостей студентів даного віку. Знання специфічних рис фізичного і психічного розвитку студентів раннього юнацького віку дозволяє кураторам успішно проводити позааудиторні заходи. На засіданнях методичного об'єднання керівників навчальних груп обговорюється питання вдосконалення виховної роботи, використання новітніх технологій.

Активну участь у роботі методичного об'єднання керівників навчальних груп беруть психологи коледжу. Сьогодні психологічна служба здійснює свою діяльність у складі практичних психологів А. Лисенко та Н. Ісмаїлової.

Основною метою діяльності служби є збереження психічного та психологічного здоров'я всіх учасників навчально-виховного процесу (студентів, викладачів, батьків).

Робота психологічної служби у цьому руслі побудована таким чином, щоб відповідні заходи тісно перепліталися з іншими напрямками роботи коледжу і в своїй реалізації сприяли покращенню навчально-виховного процесу, розвитку особистісних якостей та духовних цінностей студентів, професійних якостей, що сприяють їх подальшій професійній адаптації та професійній ідентифікації. У межах просвітницької та розвивальної діяльності основний акцент робиться

на формування навичок ефективного спілкування, розвиток комунікативних здібностей та правильних уявлень особистісного професійного росту студента та викладача.

Пам'ятаючи, що ранній юнацький вік є одним з найбільш відповідальних у процесі духовного зростання особистості, найбільш сприятливим періодом для глибокого засвоєння знань, розвитку емоцій, почуттів, волювої сфери і формування на цій основі стійких моральних переконань, керівники навчальних груп широко використовують як традиційні так і нові активні методи виховної роботи. Серед заходів, які мають значний виховний вплив на студентів, необхідно назвати зустрічі з талановитими людьми (Т. Бабійчук), лицарський турнір "А вам слабо!" (Л. Жураківська), вечір у гуртожитку "Один мотив для двох сердець" (Л. Семенець), педагогічна вітальня "Усі ми родом із дитинства" (Г. Мельник), вечір-зустріч "На шляху до сердець дитячих" (Н. Мочалова), колективний портрет групи "Вернісаж особистостей" (О. Кушнерьова), зустрічі команд КВК дошкільного, соціально-педагогічного та музично-педагогічного відділів, літературно-музична композиція "Чарівна музика кохання" (Т. Фіщук), свято "Усім найкращим у житті я зобов'язаний книгам" (Т. Бабійчук).

Творчому розвитку особистості молодшої людини сприяє система клубно-гурткової роботи. У коледжі працюють історичний, декоративного розпису, екологічний, гуртки та фотогурток, а також студентське наукове товариство "Інтел", народний театр-кіностудія "Берегиня", факультатив естрадного співу, народний жіночий молодіжний хор, народний хор української пісні "Полісся", народна хорова академічна капела, англійський студентський театр, духовий оркестр, оркестр народних інструментів. Студенти коледжу – постійні учасники Всеукраїнського конкурсу вокальної, диригентської та інструментально-виконавської майстерності. Тільки у 2007 р. вони завоювали золотий диплом з вокалу (О. Гаврилюк), два срібні дипломи з гри на баяні (І. Бабій, І. Таргоній) та бронзові дипломи з гри на бандурі (О. Дудар), з диригування (Н. Шилко, І. Топорівська), О. Гаврилюк здобув Гран-Прі конкурсу з фортепіано. Участь в обласному конкурсі духовної музики принесла перше місце народному молодіжному хору (керівник Л. Зеленянська) та хоровій капелі (керівник В. Пупін), третє місце посіло вокальне тріо "Горлиця" (керівник Л. Зеленянська).

Значну роль у підготовці студентів до практичної діяльності відіграє громадська організація "Школа рівних можливостей", у якій студенти отримують навички проведення соціально-педагогічних тренінгів за методикою "рівний-рівному" й успішно використовують знання у педагогічній практиці.

Адміністрація коледжу разом з керівниками навчальних груп і вихователями гуртожитку створює всі умови для самореалізації особистості студента відповідно до його здібностей, суспільних та власних інтересів. У гуртожитку працюють клуби за інтересами: "Шлюб та сім'я" (А. Мазур), "Господарочка" (Л. Семенець), регулярно проводяться вечори відпочинку, організовано студентську кіностудію "Квадрат".

Коледж має хорошу спортивну базу, яка забезпечує навчально-тренувальний процес та умови для занять спортом у вільний час: спортивний зал, де розміщені фізкультурне обладнання, бігову доріжку, баскетбольний і волейбольний майданчики та ін. Працюють спортивні секції з волейболу, баскетболу, кульової стрільби, настільного тенісу, легкої атлетики, плавання.

Спортивні змагання та спортивні свята, які періодично відбуваються у коледжі, сприяють формуванню таких вольових рис, як цілеспрямованість, самостійність, наполегливість.

Колектив коледжу бере активну участь у міських та обласних спортивних змаганнях. В обласних змаганнях серед вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації протягом кількох останніх років команди дівчат з плавання, легкої атлетики виходили переможцями. У 2006 і 2007 рр. спортсмени коледжу зайняли призові місця в обласних змаганнях з шахів серед дівчат, у 2006-2007 навчальному роках ці збірні стали переможцем УІІ обласної універсиади Житомирщини серед ВНЗ I-II рівня акредитації.

Коледж пишається спортивними досягненнями своїх студентів. Так Л. Коваленко в травні 2007 р. стала чемпіонкою обласних змагань з легкої атлетики на дистанції 800 м і 1500 м серед студенток ВНЗ I-II рівня акредитації, у жовтні вона виконала норматив майстра спорту і стала чемпіонкою України з легкоатлетичного кросу на дистанції 8 км, а в грудні у складі збірної команди України стала бронзовим призером чемпіонату Європи серед юніорів в Іспанії. І. Кабанчук, студент II курсу – срібний призер міжнародних змагань з боксу в м. Баку, майстер спорту України. К. Базилевська – бронзовий призер чемпіонату України з боксу серед жінок у ваговій категорії до 48 кг, який відбувся 11-17 лютого 2008 р.

Належна увага приділяється вихованню здорового способу життя у студентів. З цією метою проводяться превентивні тренінги у групах нового набору, вистави соціально-психологічного театру "Суд над наркоманією", "Молодь за здоровий спосіб життя", "Наркотики проти людства", працює кінолекторій "За здоровий спосіб життя".

Складовою частиною виховної роботи в коледжі є студентське самоврядування, яке є однією із важливих умов залучення студентів до громадської діяльності. Воно представлене студентською радою коледжу та радою гуртожитку, старостатами кожного з відділів, активом навчальних груп і здійснюється на рівні академічної групи, відділу, гуртожитку, коледжу.

У коледжі стали традиційними зустрічі представників органів студентського самоврядування з адміністрацією, на яких розглядаються організаційні питання, питання з проблем навчання, взаємовідносин на рівні студент-студент, студент-викладач.

Активна життєва позиція студента, його участь у громадській діяльності є одним із важливих факторів становлення майбутнього спеціаліста, громадського організатора. Значну роль у цьому відіграє студентська профспілка, очолювана Л. Жураківською.

Профспілковий комітет студентів коледжу є осередком соціального захисту, він представляє і захищає інтереси студентської молоді з питань навчання, побуту, відпочинку, оздоровлення.

Основні напрямки роботи профкому студентів такі:

- діагностичний, тобто складання та вивчення соціального паспорту групи студентів;
- медико-психологічний, що здійснюється через тісний контакт з медичною частиною та психологом коледжу;
- вивчення молодіжних ініціатив та організація дозвілля;
- моральне та матеріальне заохочення студентів коледжу.

Профком студентів контролює виконання плану заходів щодо соціального захисту студентів, бере активну участь у створенні банку даних про соціально незахищених студентів: студентів-сиріт, студентів-інвалідів, студентські сім'ї, студентів, які мають дітей, студентів-чорнобильців, студентів з онкологічними захворюваннями, студентів з багатодітних та малозабезпечених сімей.

Постійно в полі зору профспілкового комітету перебуває питання створення здорових умов проживання студентів у гуртожитку. Двічі на рік проводяться дні відкритих дверей, конкурси: "Секція зразкового побуту", "Краща кімната".

З метою підвищення життєвого рівня студентів, а також для заохочення за успіхи у навчанні та громадській роботі створено фонд соціальної допомоги студентам.

Активна участь студентів у різноманітних заходах творчого характеру, концертах і конкурсах, просвітницькій діяльності сприяє вихованню висококваліфікованих фахівців і свідомих громадян.

Професійне становлення студентів у системі практичної підготовки

Педагогічна практика зі спеціальностей "Дошкільне виховання", "Педагогіка і методика середньої освіти. Музика", "Соціальна педагогіка" розглядається в коледжі як вагома ланка у підготовці майбутніх фахівців. Вона організовується у рамках навчального процесу і передбачає залучення всіх студентів з першого по випускний курс до систематичної педагогічної діяльності. Це дозволяє послідовно і в певній системі протягом усіх років навчання поєднувати оволодіння теорією з практичною діяльністю майбутніх учителів музики, музичних вихователів, вихователів у дитячих навчальних закладах, соціальних педагогів. Педагогічна практика є зв'язною ланкою між теоретичним навчанням студентів і їх самостійною роботою в школі й дошкільних закладах.

Керівництво педагогічною практикою здійснюють викладачі коледжу, досвідчені фахівці вищої та першої категорій. Педагогічна практика проходить у освітніх закладах міста.

Проведення практики здійснюється на основі семестрових робочих програм, зміст яких постійно оновлюється, вдосконалюється відповідно до сучасних вимог.

Систематично проводяться настановчі та підсумкові конференції для студентів за участю вихователів, завідувачів дитячими закладами, інструктивні наради керівників підгруп практикантів, вихователів з питань організації різних видів практики.

Працює постійно діючий семінар-практикум для керівників підгруп практикантів дошкільного відділу, де розглядаються питання професійної готовності студентів, зокрема "Сучасні підходи до логіко-математичної підготовки дошкільників", "Використання активних форм роботи з фізичного виховання у повсякденному житті дошкільного закладу", "Організація гурткової роботи в дошкільних навчальних закладах", "Сучасні підходи до організації й проведення педагогічного процесу в дошкільних навчальних закладах з методики формування елементарних математичних уявлень".

У майбутніх вихователів поступово розвиваються професійні здібності та професійно-педагогічні вміння.

Діагностичні вміння:

- діагностувати розвиток особистісної та інтелектуальної сфери окремої дитини;
- визначати психологічний клімат у групі;
- аналізувати психічне і фізичне здоров'я дитини;
- аналізувати досвід інших, свою педагогічну діяльність, професійне спілкування;
- самостійно працювати з літературою.

Проективні й конструктивні вміння:

- здійснювати перспективне і поточне планування;
- аналізувати проблемні педагогічні ситуації, передбачати можливі труднощі в роботі й накреслювати шляхи їх подолання;
- визначати конкретні освітньо-виховні завдання з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку;
- методично правильно будувати педагогічний процес, використовуючи різноманітні форми, методи, прийоми виховання і розвитку відповідно до поставлених конкретних завдань;
- добирати найбільш адекватні до цілей і завдань форми взаємодії з батьками;
- координувати свій педагогічний вплив на дітей з колегами, помічником вихователя, батьками;
- планувати ситуацію успіху для кожної дитини.

Організаційні вміння:

- організовувати колективну, групову та індивідуальну діяльність;
- здійснювати керівництво ігровою діяльністю, брати участь в іграх дітей у ролі партнера у спільній діяльності;
- створювати розвиваюче педагогічне середовище;
- організовувати власну професійну діяльність.

Комунікативні вміння:

- легко і швидко встановлювати контакти з дітьми, колегами і батьками, виявляти гнучкість, толерантність у спілкуванні;
- у процесі спілкування створювати атмосферу доброзичливості, співробітництва;
- володіти вербальними і невербальними засобами спілкування;
- регулювати міжособистісні стосунки в дитячому колективі.

Спеціальні вміння:

- володіти зображувальними (малювання, ліплення, конструювання, аплікації); музичними (спів, музично-ритмічні і т.д.) вміннями; організовувати ляльковий театр; використовувати ТЗН, виготовляти наочно-дидактичне обладнання.

Студенти, які здобувають спеціальність "Дошкільне виховання" (кваліфікація – молодший спеціаліст, вихователь дітей дошкільного віку), одночасно отримують одну з додаткових кваліфікацій: вихователь з правом навчання іноземної мови, організатор музичної діяльності в дошкільному закладі, вихователь логопедичних груп, керівник образотворчої діяльності в дошкільному закладі, організатор фізичного виховання в дошкільному закладі.

Під час педагогічної практики з додаткової кваліфікації "Організатор музичного виховання в дошкільних закладах" студенти навчаються творчо застосовувати набуті теоретичні знання при проведенні різних видів роботи з музичного виховання в дошкільному закладі, у них формуються навички спостереження й аналізу педагогічної діяльності з музичного виховання.

Під час педагогічної практики з додаткової кваліфікації "Керівник образотворчої діяльності в дошкільних закладах", студенти удосконалюють теоретичні й практичні вміння, які отримали з техніки графіки, живопису, скульптури та декоративно-прикладного мистецтва для роботи у дошкільному закладі з дітьми різних вікових категорій.

З додаткової кваліфікації "Організатор фізичного виховання в дошкільних закладах" студенти оволодівають професійними навичками організатора роботи з фізичного виховання, знайомляться з педагогічною документацією, проектують корекційно-розвивальну роботу з окремими дітьми.

Педагогічна практика з додаткової кваліфікації "Вихователь логопедичних груп" дозволяє студентам оволодіти професійними функціями вихователя логопедичних груп, ознайомитися з медично-педагогічною документацією, оволодіти технологією обстеження мовлення дітей, навчитися проектувати корекційно-виховну роботу з дітьми-логопатами, оволодіти технологіями корекційно-виховної індивідуальної та фронтальної роботи з дітьми.

У процесі оволодіння додатковою кваліфікацією "Вихователь з правом навчання іноземної мови" студенти застосовують набуті теоретичні знання при проведенні різних видів роботи з навчання дітей іноземної мови: оволодівають методами і прийомами навчання дітей іноземної мови, вчать застосовувати сучасні технології в роботі з дошкільниками.

У процесі практики зі спеціальності "Педагогіка і методика середньої освіти. Музика" у студентів формуються основи педагогічної майстерності, вони оволодівають навичками самостійного планування і проведення навчально-виховної й позакласної роботи з музичного виховання дітей з урахуванням вікових особливостей і музичних здібностей останніх.

У процесі педагогічної практики у студентів формуються такі професійно-педагогічні вміння:

- виховувати любов, інтерес до музики рідного народу, його традицій, до музики інших народів світу;
- формувати вокально-хорові навички;
- працювати над двох- і трьохголосними піснями шкільного репертуару;
- формувати у школярів цілісні уявлення і поняття про багатогранність видів мистецтва, їх взаємозв'язок;
- бережно використовувати і розвивати співочі голоси дітей;
- підбирати різноманітні вправи для розспівки хорового колективу;
- комплектувати хорові (ансамблеві, оркестрові) партії;
- організовувати шкільний хоровий колектив і самоуправління в хорі (ансамблі, оркестрі);
- акомпанувати шкільному хору, ансамблю, солісту, одночасно керувати їх виконанням;
- підбирати репертуар для колективів хору, оркестру, ансамблю;
- розробляти поурочні й тематичні плани навчальних занять, планувати позакласну музично-естетичну роботу;
- самостійно готувати і проводити уроки музики, індивідуальні музичні заняття з учнями;
- організовувати шкільні гуртки і працювати в ролі керівників хору (вокального ансамблю), оркестру дитячих або народних інструментів.

Систематично, раз у два місяці, проводяться заняття семінару-практикуму, для викладачів – керівників підгруп практикантів музичного відділу.

Педагогічна практика зі спеціальності "Соціальна педагогіка" є невід'ємною частиною підготовки кваліфікованих спеціалістів з соціальної роботи, котра проводиться в позашкільних установах, загальноосвітній школі, дитячих притулках, закладах соціальної допомоги населенню, будинках для дітей-інвалідів, вдома з дітьми та людьми похилого віку.

Студенти знайомляться з соціально-педагогічною роботою в школах, здійснюють правозахисну та соціально-педагогічну діяльність з різновіковими об'єднаннями.

Виступаючи в ролі соціального педагога, студенти:

- вивчають сучасний стан та тенденції розвитку дитячих і підліткових організацій, товариств, рухів, об'єднань, їх вплив на особистість та роль у мікросоціумі;
- розробляють сценарії й проводять заходи в конкретних закладах соціальної допомоги або таборах відпочинку;

- організовують дозвілля дітей молодшого, середнього та старшого шкільного віку;
- надають допомогу вихователям груп подовженого дня у проведенні заходів соціально-педагогічної спрямованості (консультування батьків, підготовки батьківських зборів);
- беруть участь в організації самопідготовки учнів, ігрової діяльності, участь у проведенні різних форм виховної роботи;
- аналізують систему роботи осередків соціальної допомоги;
- відвідують підліткові клуби при ЖЕКах;
- вивчають особливості диференційованої допомоги різним категоріям населення залежно від потреб, інтересів, мотивів поведінки та способу життя;
- проводять профілактичні бесіди щодо здорового способу життя, шкідливості вживання алкоголю та наркотичних речовин.

Дуже важливою є літня педагогічна практика студентів за місцем їх проживання. Аналіз документації літньої педпрактики, виступи студентів на підсумкових конференціях показали, що студенти проводять досить різноманітну роботу відповідно до напрямку своєї обраної спеціальності.

Переддипломна практика є завершальним етапом теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців, під час якої відбувається трансформація набутих знань у професійні уміння і навички. Під час такої практики у студентів удосконалюється уміння працювати з навчальною документацією, виготовляти наочні та дидактичні посібники. Студенти вчаться застосовувати інноваційні педагогічні технології та методи навчання і виховання дітей, реалізують особистісно орієнтований підхід у навчально-виховній, соціально-педагогічній та корекційній роботі з дітьми.

§ 4.3. Коростишівський педагогічний коледж імені І. Франка

Основні напрями діяльності навчального закладу на сучасному етапі

Навчально-виховний процес у коледжі організовується з урахуванням педагогічного потенціалу, матеріальної і навчально-методичної бази, сучасних інформаційних технологій і зорієнтований на формування освіченої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до динамічних процесів в освітній і соціально-культурній сферах, галузях техніки й технологій, системах управління й організації праці в умовах ринкової економіки.

Для цього ведеться систематична робота за такими напрямками:

- підвищення наукового рівня змісту освіти шляхом упровадження нових навчальних планів, відповідних навчальних програм, нових методичних, навчально-наочних посібників та дидактичних матеріалів, упровадження ефективних форм контролю і корекції знань студентів, підготовки їх до практичної діяльності й завершення навчання за наскрізними навчальними планами і програмами у вищих закладах освіти III-IV рівнів акредитації;

- удосконалення змісту та організації педагогічної практики студентів, спрямування її на впровадження у роботу майбутніх фахівців поряд з традиційними нових, нестандартних форм і методів навчання;

- формування творчого пошуку студентів на основі альтернативних програм, новітніх технологій, кращого педагогічного досвіду, різних систем виховання вітчизняної й зарубіжної педагогіки; забезпечення педагогічної практики на основі багатоваріантних програм, удосконалення бази практики шляхом використання можливостей освітніх закладів різних типів і профілів; формування національно свідомого, соціально активного громадянина демократичної правової держави, вироблення свідомого ставлення до праці як вищої цінності людини і суспільства; сприяння професійному самовизначенню студентів, формуванню в них моральних цінностей як життєвих орієнтирів педагога, основ екологічного мислення, відповідальності за природу – основу життя на Землі; розвитку творчого самовираження особистості, художньо-естетичної культури та забезпечення повноцінного фізичного розвитку майбутнього педагога;

- підвищення наукового, методичного рівня, професіоналізму педагогічних кадрів, забезпечення їх відповідності сучасним вимогам, новим потребам суспільства розвиток педагогічної творчості колективу, дослідницько-експериментальної розробки, практичної перевірки нових моделей навчально-виховного процесу і на цій основі піднесення рівня особистої зацікавленості молоді у здобутті вищої педагогічної освіти, створення системи пошуку, підтримки талантів й обдарувань для формування творчої та наукової еліти в галузі освіти;

- формування в майбутніх фахівців творчого підходу до педагогічної праці шляхом організації наукових семінарів, конференцій, олімпіад, конкурсів науково-дослідницьких робіт, підготовки і захисту курсових робіт, здійснення наукової дослідницько-пошукової, творчої, мистецької діяльності як основи підготовки майбутніх фахівців;

- подальше удосконалення навчально-матеріальної бази коледжу, здатної забезпечити якісну реалізацію завдань, що стоять перед закладом освіти; піднесення рівня наукового та організаційно-методичного забезпечення навчально-виховного процесу, визначення бази педагогічної практики;

- забезпечення ефективності зв'язків коледжу з науковими, навчальними, виробничими і невиробничими закладами і структурами різних форм власності;

- зміцнення творчої співпраці коледжу з педагогічними колективами міста, району з метою обміну досвідом підготовки фахівців.

Забезпечують підготовку фахівців 88 викладачів, з них 63 викладачі вищої кваліфікації, 11 – першої, педагогічне звання "Старший викладач" присвоєно 24 викладачам, "Викладач-методист" – 26. Закінчили магістратуру 9 педагогів, Л. Рудницька – кандидат педагогічних наук, 8 викладачів навчається в аспірантурі.

Викладацький колектив коледжу працює над реалізацією проблеми "Інтерактивні методи навчання як основа особистісного характеру навчально-

виховного процесу". Вибір такої проблеми обґрунтовано, по-перше, необхідністю забезпечення якісно нового рівня підготовки майбутніх фахівців в умовах ринкової економіки, по-друге, стійкою тенденцією до скорочення обсягу аудиторних занять, у зв'язку з чим постає питання продуктивного використання аудиторного часу, інтенсифікації навчального процесу.

Коледж являє собою комплекс, який складається з 2 навчальних корпусів, гуртожитку, клубу, бібліотеки з читальною залю, спортивного, спортивно-тренажерного, тенісного, гімнастичного залів, стадіону, залу ритміки і хореографії, приміщення для індивідуальних занять з музики, навчальних майстерень, їдальні, складських приміщень, гаражів, котельні.

Загальна площа діючих споруд становить 10725 м², навчальна – 5941 м², що складає на одного студента 9,1 м².

Навчальний процес здійснюється у 32 навчальних кабінетах, 5 навчальних майстернях, 2 лабораторіях, 8 кімнатах для індивідуальних занять з музики, спортивному, гімнастичному та спортивно-тренажерному залах. Навчальні кабінети, лабораторії, майстерні – це ізольовані приміщення, які відповідають санітарно-гігієнічним нормам, задовольняють навчальні та соціально-побутові потреби студентів та викладачів.

Протягом останніх трьох років зроблено євроремонт навчальних аудиторій, залу ритміки та хореографії, тренажерного залу, гімнастичного залу, тенісного залу, лабораторії комп'ютерної техніки, кабінету інформатики, бібліотеки.

Усі навчальні кабінети, лабораторії, в яких викладаються профільюючі навчальні дисципліни, забезпечені необхідною літературою.

Одним з важливих структурних підрозділів є бібліотека, яка розташована в приміщенні площею 89 м², та читальний зал при ній площею 120 м².

Книжковий фонд бібліотеки становить близько 50000 примірників літератури, в тому числі навчальної – понад 40000.

Гуртожиток коледжу дозволяє забезпечити всіх бажаючих іногородніх студентів житлом, має необхідні побутові приміщення, кімнати для самопідготовки, зал для проведення вечорів відпочинку та інших заходів, працює Інтернет-кафе, організовано роботу перукарні. На даний час у ньому проживає 322 студенти.

Навчання у коледжі здійснюється на трьох відділеннях – "Початкова освіта", "Технологічна освіта", "Фізичне виховання".

Студенти опановують спеціальністю вчителя початкових класів з однією з додаткових спеціалізацій – педагог-організатор роботи з учнівськими об'єднаннями, вихователь групи продовженого дня, практичний психолог, соціальний педагог, учитель англійської або німецької мови у початкових класах, учитель інформатики початкових класів, спеціальність учителя трудового навчання. Здобуваючи ступень може одержати спеціалізації вчитель інформатики початкової школи або керівник гуртка декоративно-прикладного мистецтва.

У коледжі навчається 770 студентів: денна форма – 677 осіб, заочна – 93; за контрактом – 85 осіб; 24 студенти – сироти, 17 з них на повному державному утриманні, 12 дітей-інвалідів.

Педагогічна рада, як важлива і найбільш демократична форма правління роботою педагогічного колективу, сприяє розв'язанню нагальних питань стосовно удосконалення навчально-виховного процесу та підвищення професійної майстерності викладачів.

Методична рада, діяльністю якої керує заступник з навчальної роботи К. Долінговська, планує роботу, яка реалізується через колективні та індивідуальні форми цикловими комісіями, і спрямовує її на вирішення таких завдань: забезпечення й використання найбільш раціональних методів і прийомів навчання, постійне підвищення рівня загальнодидактичної і методичної підготовки викладачів, пропагування нових підходів до організації навчання й виховання, створення умов для самоосвіти і здійснення керівництва творчою діяльністю як викладачів, так і студентів.

*Викладачі трудового навчання.
Зліва направо А. Прохоров, В.
Миколаєнко, В.Бусигін, Б.Єрмак,
В. Андрущенко.*

знаходять шляхи практичної реалізації актуальні питання з організації самостійної роботи студентів на заняттях та в позааудиторний час. Це, наприклад, такі питання: "Форми і методи активізації пізнавальної самостійності студента в навчально-виховному процесі", "Особистість студента як об'єкт і суб'єкт самотворення", "Особистісно орієнтоване навчання і продуктивність самостійної роботи студентів: умови і критерії взаємовизначеності" та ін.

Глибоко усвідомлюючи, що самостійна робота є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом, викладацький колектив поступово, але неухильно переходить від передачі інформації до керівництва навчально-пізнавальною діяльністю, до формування в студентів навичок самостійної творчої роботи. З метою перевірки організації самостійної роботи у навчальних кабінетах проводяться огляди комплексів науково-методичного забезпечення

Стало традицією проведення розширених засідань циклових комісій з метою залучення всіх викладачів до обговорення сучасних психолого-педагогічних проблем. Тематика таких засідань спрямована на розвиток і підвищення творчого потенціалу педагогічного колективу, на успішне вирішення складних завдань навчання і виховання студентів.

Систематично проводяться засідання, на яких піднімаються та

*Проблеми навчання та виховання
успішно вирішують заступник з
виховної роботи А. Демченко та
заступник з навчальної роботи
К. Долінговська.*

викладання дисциплін. Особлива увага звертається на наявність робочих програм для студентів, де передбачено зміст самостійної роботи з конкретної дисципліни, окремі практичні роботи, що не потребують безпосереднього керівництва викладача, перелік основної і додаткової літератури, методичні рекомендації щодо виконання самостійної роботи студентами. Самостійна робота студентів забезпечена системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни.

55 викладачів дбають про зростання наукового потенціалу серед обдарованої молоді. До наукових пошуків залучено 208 студентів. Талановиті майбутні педагоги беруть активну участь в олімпіадах, обласних спортивних змаганнях, у конкурсі "Кращий за професією", регіональних конкурсах творчої майстерності, науково-практичних конференціях, написанні творчих, дослідницьких, науково-проблемних робіт.

З метою виявлення, відбору та підтримки обдарованої молоді й реалізації її творчих здібностей проводяться щорічно олімпіади із загальноосвітніх навчальних предметів та фахових дисциплін серед студентів I-IV курсів, кількість учасників сягає 30% від загального контингенту.

Окремі студенти брали участь у регіональних, обласних та Всеукраїнських студентських олімпіадах.

Керуючись наказом МОН України від 23.10.2001 р. № 699 та з метою сприяння утвердженню української мови, піднесенню її престижу, виховання шанобливого ставлення до культури і традицій українського народу студенти коледжу щороку беруть участь у проведенні Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика.

У 2007 р. у якому взяли участь 48 студентів, кращих знавців української мови. В обласному турі перемогу здобули М.Зузанська (123 група), О.Розумович (136 група), О.Шумінська (141 група).

Діяльність педагогічного колективу спрямована на формування інтересу до майбутньої професії. З цією метою проводяться конкурси педагогічної майстерності, конкурси на кращу розробку пробних уроків, зустрічі з педагогами-новаторами, практикується проведення серії відкритих занять у коледжі та уроків у школі під рубрикою "У творчій лабораторії викладача і студента".

Викладачі закладу публікують результати своїх досліджень науково-методичних видань для вчителів початкових класів, викладачів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації. Серед них – кандидат педагогічних наук Л. Рудницька, аспіранти Л. Новіцька, Т. Кузьменко, О. Самойленко, Л. Кушмар, А. Шайкова, В. Деркач; викладачі В. Мороз, В. Єрмак, Г. Токменко, К. Долінговська, С. Музика, Л. Мартинюк, О. Прохорова, О. Куц.

*Допомагають реалізувати
завдання самостійної роботи
працівники бібліотеки
А. Кравчук, М. Кучик,
О. Антоненко.*

Циклові комісії мають тісні творчі зв'язки з відповідними методичними об'єднаннями вчителів шкіл міста та району. Головним і суттєвим у такій роботі є надання реальної дійової допомоги педагогічним кадрам.

Активно вивчається та запроваджується у навчально-виховний процес позитивний педагогічний досвід викладачів коледжу.

Навчальний заклад бере участь у проведенні виставки "Сучасна освіта в Україні". На Десяту ювілейну Міжнародну виставку навчальних закладів у номінації "Упровадження здобутків педагогічної науки в освітню практику" представлено роботи Л. Рудницької "Методична система вивчення індивідуального стилю письменника на заняттях з української літератури в педагогічному коледжі" та студентки 142 групи В.Онопрієнко (керівник Н. Кочина) "Дослідження екологічного стану основних джерел питної води м. Коростишева".

Коледж став базою для проведення тренінгу з підготовки майбутніх волонтерів Корпусу Миру до роботи в освітніх закладах області.

На базі навчального закладу працює ресурсний методичний центр "На допомогу вчителям англійської мови м. Коростишева та району" (при сприянні Корпусу Миру США в Україні).

Проводяться семінари для вчителів англійської мови міста та району, під час яких визначаються загальні напрями роботи центру, шляхи розвитку методичного забезпечення.

Викладачі О. Прохорова, О. Куц, І. Микитенко ознайомлюють присутніх з комунікативною методикою ведення навчального заняття, прийомами роботи із підручниками, написаними носіями англійської мови, з особливостями використання комп'ютерного обладнання на заняттях з англійської, німецької мов, що сприяє підвищенню зацікавленості в оволодінні розмовною мовою.

Систематично проводяться засідання науково-методичних лабораторій "Інноваційні технології навчання іноземних мов у початковій школі", "Навчання іноземної мови у полілозі культур", "Формування професійної компетенції майбутнього вчителя" Житомирського державного університету ім. І. Франка, керівник лабораторії – проф. Калініна Лариса Вадимівна.

Представниками науково-методичної лабораторії відзначено науковий підхід до організації та проведення заходів, високий рівень підтримки та глибоку зацікавленість керівників коледжу у творчій співпраці з навчально-науково-виробничим комплексом "Полісся" Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Обмін досвідом з проблем навчання, виховання, практичної підготовки здійснюється і на засіданнях методичних об'єднань викладачів вищих навчальних закладів І-ІІ рівнів акредитації м. Житомира та області, вищих педагогічних навчальних закладів Центрального регіону України.

Коледжем налагоджено партнерські зв'язки з Міжнародним жіночим правозахисним центром "Ла Страда – Україна", з Програмою розвитку рівних можливостей програми Організації Об'єднаних Націй. Студентам Н. Заволоці,

С. Гречко, І. Ващенко, І. Ярмоліцький за пропаганду утвердження рівних можливостей самореалізації в суспільстві, запобігання негативним процесам, насильству, дискримінації висловлено подяку названим вище Центром.

Активними помічниками у справі запровадження інформаційно-комунікаційних технологій є лаборанти коледжу

Творча співпраця клубу рівних можливостей "Софія", діяльністю якої керує А. Алексєєв, із Центром гендерної освіти Житомирського державного університету сприяє утвердженню справедливості, рівності, вихованню нової генерації української молоді на паритетних засадах.

У лютому 2007 р. на базі навчального закладу проведено колегію обласного управління освіти і науки Житомирської облдержадміністрації та виїзне засідання ради директорів Черняхівського району. Під час роботи особлива увага була звернена на

перспективи розвитку коледжу.

З метою ефективного застосування інформаційно-комунікаційних технологій викладачі беруть активну участь в експерименті "Intel. Навчання для майбутнього", свої знання передають студентам на заняттях спеціальних дисциплін. Особливу увагу використанню інформаційно-комунікаційних технологій надають викладачі Ю. Новик, С. Герасимчук під час вивчення методики застосування комп'ютерної техніки при викладанні шкільних предметів, нових інформаційних технологій та ТЗН, основ інформатики.

Двадцять викладачів коледжу успішно пройшли навчання за програмою "Intel. Навчання для майбутнього", активно запроваджують здобуті знання у навчальній діяльності.

Практичний психолог Л. Мартинюк у процесі навчання основам психодіагностики використовує комп'ютерні варіанти діагностичних методик з програми "Каталогу психологічних тестів" та "Великої енциклопедії психологічних тестів". Структурним компонентом модулів цих діагностик є вироблення навичок консультативної взаємодії, технік особистої презентації, зв'язування, що реалізується шляхом використання інтерактивних методів та групових методів навчання.

Викладачі Н. Дмитренко, В. Тихоліз, Т. Кузьменко, Н. Антонюк, Н. Мартинчук, В. Деркач, Н. Новик, А. Шайкова активно звикористовують у ході навчального процесу можливості мультимедійної дошки. Плани, завдання, схеми, вислови видатних педагогів, тестовий контроль, психологічні ігри, демонстрація репродукцій картин, предметних, сюжетних малюнків, фрагментів фільмів, пробних уроків – далеко

С. Лисак (голова студентської профспілкової організації коледжу) проводить засідання профкому

не весь перелік дидактичного матеріалу, що демонструється за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних засобів.

Медіа-педагоги (особливо комп'ютер) допомагають студентам самостійно опрацьовувати тему, проконтролювати знання, визначити їх рівень.

Запроваджено нові форми організації практики студентів на основі співпраці з роботодавцями та адресної підготовки фахівців. Створено реєстр навчальних закладів, які можуть забезпечити найкращі умови для проходження студентами педагогічної практики та працевлаштування. Особливих зусиль для успішного рішення проблеми докладає заступник з навчально-виробничої роботи О. Сушицька.

Адміністрація, профспілковий комітет коледжу постійно займаються соціальними питаннями, працюють над проблемою поліпшення умов праці, побуту, зміцнення здоров'я студентів, викладачів, усіх членів колективу.

Студентська профспілкова організація, яку очолює С.Б. Лисак, постійно дбає про захист прав та інтересів студентів, про згуртування колективу, взаємоповагу та взаємодопомогу. Члени профкому – активні учасники постійних комісій, піклуються про злагожене життя групи в цілому і кожного зокрема.

Однією з дієвих форм виховного процесу у коледжі є студентське самоврядування.

Стало доброю традицією проводити загальні збори студентів, де кожен може висловити свої пропозиції й побажання щодо вдосконалення навчально-виховного процесу, покращення житлово-побутових умов гуртожитку, організації дозвілля, переважна більшість з яких неодмінно реалізуються.

Активісти студентського самоврядування сумлінно виконують свої громадські обов'язки, працюючи у складі виконавчих органів самоврядування. Велика заслуга в цьому заступника з виховної роботи А. Демченко, під умілим керівництвом якої на високому методичному рівні проводяться всі заходи у навчальному закладі та поза його межами.

Працюють різноманітні гуртки художньої самодіяльності: духовий оркестр, танцювальний, 2 хорові колективи, ансамбль народних інструментів, вокальний ансамбль, колектив "Веселі музики", літературно-мистецька студія "Любисток".

Гордістю коледжу є Мала академія художньої вишивки "Криниченька", якою керує досвідчений педагог Л. Марчинська. Члени Малої академії знайомляться з мистецтвом високої естетичної наснаги, досліджують старовинні візерунки поліських рушників, зберігають і примножують культурну спадщину нашого народу. Їх силами у 2007 р. було організовано 12 виставок студентських виробів, які експонувались під час загальноколеджанських, міських, районних, обласних, регіональних заходів, семінарів.

Робота з обдарованою молоддю

Однією з ефективних форм організації пізнавальної активності студентів у коледжі є організація індивідуальної науково-дослідницької роботи.

У сучасних умовах реформування освіти, пошуку нових нестандартних засобів навчання і розвитку студентів складовою педагогічної компетентності є володіння вміннями знаходити ефективні засоби опосередкованого та перспективного управління педагогічним процесом.

Колектив навчального закладу працює над формуванням дослідницького характеру педагогічної праці, досконалим оволодінням уміннями експериментально спостерігати та теоретично аналізувати педагогічні явища, виявляти приховані зразки і закономірності, передбачати результати власної діяльності, узагальнювати і реконструювати педагогічний досвід інноваційних рішень. Дослідницький характер педагогічної праці сприяє об'єднанню науки і практики, усвідомленню, що такі вміння – не механічна комбінація навичок, а уміле поєднання знань, умінь, цілеспрямованості й творчих можливостей. Формування професійної індивідуальності майбутнього вчителя спрямоване на розвиток здатності будувати таку цілісну структуру.

Підготовка вчителя-аналітика пов'язана з дослідницько-орієнтованим навчанням. Сучасний педагог повинен навчатися сам, щоб розвивати в учнів пізнавальну діяльність як на теоретичному, так і на практичному рівні, що потребує розвитку вмінь критично мислити, робити вибір та ухвалювати рішення, набувати досвіду, що дозволить тонко відчувати проблемну ситуацію, виконувати функцію координатора і партнера. Формування такого характеру діяльності передбачає домінування самостійного застосування прийомів науково-методичного пізнання, в результаті чого студенти активно оволодівають знаннями, розвивають свої дослідницькі вміння і здібності. Робота з обдарованими вихованцями у коледжі носить цілеспрямований та організований характер, є невід'ємною ланкою в системі навчального процесу; враховує інтереси студентів, забезпечує позитивну мотивацію, має практичну реалізацію в майбутній професійній діяльності.

Кожен студент – індивідуальність, яка потребує особливого підходу. Сприяння реалізації обдарування потребує організації особливого середовища, зокрема спеціальної освіти – педагогічної.

Визначень поняття "обдарованість" багато, одне з них – виявлення можливостей і бажань особистості до розвитку та саморозвитку з метою самореалізації творчого потенціалу і задоволення потреби в емоційно-вольовій сфері.

У системі безперервної освіти особливе значення має дослідження творчих можливостей та розвитку інтелекту студентської молоді, тому що кожна нестандартно мисляча та здібна до наукової творчості молода людина – це золотий фонд держави (за даними науковців, молоді з інтелектуальним показником "розумова обдарованість" близько 2%).

Співпраця зі студентом – середовище, яке дає змогу отримати не стільки результат, скільки досвід соціальної адаптації та обдарованості.

Викладачі коледжу дотримуються рівноправності у роботі, вміло активізують ближню перспективу, працюють над формуванням активної мотиваційної позиції, що допомагає розвивати почуття впевненості.

Робота з обдарованими студентами привчає до успіху, до досвіду соціалізації, коли поразки можуть змінюватися досягненнями й навпаки; до усвідомлення, що студенти повинні бути не тільки здібними, а й знати, як вирішувати проблеми.

Як позитив, студенти відзначають активну мотиваційну позицію, моральне задоволення від виконаної роботи.

Кожне творче дослідження (від задуму до оформлення роботи) здійснюється індивідуально. Викладачі вчать вихованців вести пошукову діяльність з поглядом у майбутнє.

Роботу з обдарованими студентами умовно можна поділити на два етапи: на першому (підготовчому), що реалізується на першому та другому курсах у процесі вивчення предметів загальноосвітньої підготовки та спеціальних дисциплін, студенти отримують мінімум знань із проведення самостійних досліджень, набувають окремих практичних умінь щодо проведення фрагментів наукового пошуку.

На третьому, четвертому курсах їх залучають до інформативного та експериментального наукового пошуку, до завдань, пов'язаних із аналітичною діяльністю, узагальненням результатів творчих досліджень.

*Викладачі природничих дисциплін
А.Ляшук (голова циклової
комісії), З.Сеник та обдаровані
студенти Ю.Скляр, О.Ніконенко*

*Так працюють (зліва направо)
викладач математики
Дітківська В., студентки
Д.Зверєв, Ю.Лукашук, голова
циклової комісії А.Самійлик.*

При плануванні тематики творчих доробків викладачі спрямовують студентів не до реферативного написання робіт, а до максимального наукового дослідження; при цьому намагаються не примушувати працювати з обраної проблеми, а прагнуть зберегти інтерес до її вивчення і створюють умови для його узагальнення, активізуючи навчально-пізнавальну діяльність, накопичення знань, умінь самостійно працювати, використовуючи педагогіку співробітництва, допомагаючи усвідомити потребу в творчості, стійкості інтересів, бажанні реалізувати свою діяльність.

Доводять, що чим ширший діапазон участі студентів у творчому процесі, тим реальніші можливості активізувати саморозвиток творчих потенцій, тим якісніша співпраця, ефективніший процес дослідницької діяльності.

Робота з такими студентами сприяє розвитку їх творчого натхнення, блискучих ідей, нових наукових відкриттів.

Організація науково-дослідницької роботи студентів передбачає:

- залучення до пошукової діяльності протягом чотирьох років навчання;
- тісний зв'язок творчих досліджень з практикою майбутньої роботи;
- участь студентів у проведенні практичних конференцій;
- впровадження результатів діяльності у практику (виховні заходи, пробні уроки, позакласні заняття).

Головний напрям діяльності викладачів коледжу з обдарованими студентами – якнайширше залучення до участі у різноманітних видах діяльності, а саме:

- впровадження у практику діяльності коледжу досвіду всесвітньовідомих учених;

- узгодження між викладачами педагогіки й окремих дисциплін проблемних питань методичної теорії з метою координації дій у дотриманні єдності навчання, виховання, практичної підготовки;

- розробка та застосування методики інтегрованих занять, пробних уроків у поєднанні різних навчальних дисциплін;

- навчання виконувати науково-пошукові роботи: творче дослідження версій розвитку та шляхів вирішення проблеми; поглиблене вивчення тенденцій розвитку процесів досліджуваної теми; удосконалення знань з проблеми та оволодіння системою практичних умінь; формування образного мислення засобами слова; вдосконалення навчального процесу в початковій ланці освіти;

- створення методичного забезпечення: добір дидактичного матеріалу до визначеної теми; виготовлення наочних посібників для учнів початкових класів з предмета; підбір додаткового інформаційного матеріалу, створення слайд-шоу до конкретної теми; створення навчальних проектів; систематизація та рекомендації до неухильного дотримання директивно-нормативних документів про освіту;

- створення методичного забезпечення до організації проведення самостійної роботи: методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи; підбір навчального матеріалу; зразки виконання робіт; система самоконтролю і контролю;

- прилучення до журналістики та комп'ютерного набору;

Спортсмени, підготовлені викладачем Н.Тунік (справа, перший ряд), неодноразово виборювали призові місця з легкої атлетики

Фрагмент вистави за п'єсою Т. Шевченка "Назар Стодоля"

- естетичний напрям: виконання робіт з образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва; вдосконалення навичок хорового, сольного співу, гри на музичних інструментах;

- спортивний напрям: підготовка до участі в змаганнях з легкої атлетики;

- театральномистецький напрям: участь у літературномистецькій студії "Любисток", ляльковому театрі;

- практичний напрям: участь в олімпіадах, науково-практичних конференціях, конкурсі "Кращий за професією".

Особлива увага – науково-дослідній роботі – цілеспрямованій і методично обґрунтованій системі підготовки майбутнього вчителя, вихователя. Процес вдосконалення цього виду діяльності спрямований на пошук нових форм роботи, завдяки яким відбувається інтеграція науки та практики, що, у свою чергу, передбачає творчий розвиток кожного випускника, формування його здатності використовувати у практичній діяльності сучасні досягнення педагогічної науки.

У процесі ведення науково-дослідницької роботи студенти навчального закладу отримують уявлення про науку, наукову діяльність через такі уміння: використовувати оптимальні прийоми роботи з джерелами інформації; користуватися засобами збереження інформації; скласти власний план дій у нестандартних ситуаціях; спілкуватися з людьми різних вікових та соціальних категорій; оцінювати і самостійно вирішувати проблемні питання; діяти відповідно до нормативно-правової бази у сфері інтелектуальної власності; оцінювати власні сили у різних життєвих ситуаціях.

Науково-дослідницьку діяльність студентів об'єднано у такі секції:

I секція. Українське мистецтво, література, живопис, музика.

II секція. Методика викладання української мови і літератури в початковій школі.

III секція. Методика викладання математики в початкових класах.

IV секція. Народнотрикладне мистецтво в педагогічному коледжі.

V секція. Соціальні технології виховної роботи.

VI секція. Психологічні технології виховної роботи.

VII секція. Педагогічні технології у роботі з молодшими школярами та студентами педагогічного коледжу.

VIII секція. Природничі науки в початковій школі.

IX секція. Суспільнополітичні проблеми України (соціальні та теоретичні дослідження).

Тематика науковотрикладної роботи тісно пов'язується з практичними потребами конкретного фаху, затверджується наказом по коледжу, термін виконання визначається графіком та планом, що складається на семестр.

Результат спільної роботи викладачів та студентів – усвідомлення необхідності накопичення знань, самостійно працювати, потреби в творчості, бажання досліджувати, творити нове, залежно від свого рівня розвитку; стійкості інтересів, можливості знайти для себе форму прояву та реалізувати свою пізнавальну активність.

Викладачі переконані, що чим ширший діапазон участі студентів у творчому процесі, тим реальніші можливості активізувати саморозвиток творчих здібностей студента, тим якісніша співпраця, тим ефективніший процес діяльності.

Заслуговує на увагу досвід роботи з обдарованими студентами викладача Н. Антонюк. Допмагаючи студентам оволодіти майстерністю слова, вона весь навчально-розвиваючий матеріал розподілила на блоки.

Перший блок – сприймання та розуміння мистецтва художнього образу, створеного митцями. На цьому етапі студенти опрацьовують відомості з теорії літератури, будови тексту, засоби творення художнього образу (фонетичні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні), спостерігають за роллю епітетів, порівнянь, синонімів, уособлень, перифразів.

Другий – блок-експериментування "Відкриття". На цьому етапі формується власне бачення художнього світу шляхом добору засобів виразності, створення власних художніх версій. Виділяються такі прийоми роботи: редагування текстів, добір лексичних засобів, пояснення змісту епітетів-кольорів, порівнянь (усмішка, мов зоря; життя, як ніч); робота зі словниками; добір назв-емоцій до запропонованих ілюстрацій; матеріалізація в художньому образі прослуханої мелодії, переглянутої репродукції картини; написання творів-мініатюр (твору-малюнка, твору-молитви, твору-етюда, твору за поданим початком, твору-образу, твору за картиною); перетворення порівнянь на уособлення, створення на основі уособлень художнього образу; утворення метафор на основі ключового слова; читання та обговорення творів, рецензування їх.

Студенти охоче виконують такі завдання. І як результат – з'явилися оригінальні творчі роботи, зокрема твори-молитви ("Молитва до мами", "Молитва до рідної хати"), твори-етюди ("Осінь", "Рання весна", "Пісня журавлів"), твори на основі вражень від картин К. Білокур ("Поезія пензля"), легенди ("Симфонія кохання", "Легенда про бузок").

Участь обдарованих студентів коледжу в літературно-мистецькій студії "Любисток" (керівник С. Музика, викладач української мови та дитячої літератури), сприяє формуванню акторської майстерності, підготовці учителів початкових класів до розвитку естетичних смаків молодших школярів, набуттю навичок глибокого сприймання театрального дійства, враховувати потребу в самореалізації через гру, бажанню брати участь у колективній творчій діяльності, спираючись на знання про основні особливості театрального дійства як засобу мистецтва, вираженню емоційного стану, умінь володіти культурою сценічної мови, добирати та аналізувати літературний матеріал до постановки вистав, висловлювати своє ставлення до побаченого. З успіхом учасники "Любистку" демонструють твори українських класиків Тараса Шевченка "Назар Стодоля", Степана Васильченка "На перші гулі", Михайла Старицького "За двома зайцями".

Учасники лялькового театру – завжди бажані гості для молодших школярів загальноосвітніх закладів міста.

Викладач педагогіки В. Тихоліз, керуючи ляльковим театром, навчає студентів використанню можливості цього виду мистецтва як одного із шляхів розвитку всебічних знань, умінь та творчості молодших школярів. Студенти виступають у ролі акторів, художників, співаків, музикантів; вчать виготовляти ляльки, декорації, працювати з різними матеріалами, інструментами, розвиваючи винахідливість, кмітливість, конструкторські здібності, розуміння художнього образу. Головне у цьому процесі, як вважає педагог, це усвідомлення, що підготовка і показ лялькової вистави – це інтегроване заняття, яке синтезує знання та вміння, сприяє розвитку артистичних здібностей, викликає бажання захопити інших таким благородним видом творчої діяльності, стимулює до використання всіх можливостей лялькового театру як одного із виду мистецтва.

Викладачами коледжу розроблено єдині вимоги до вибору та оформлення результатів творчо-пошукової роботи (як обрати тему, оформити вступ, здійснити опис теми, які методи дослідження при цьому необхідно використати, як написати висновок). Посилено краєзнавчу роботу, спрямовану на вивчення культурних традицій міста, області (літературна спадщина Коростишівщини; екологічні проблеми області, міста, району; видатні постаті міста, району; рідний край у піснях аматорів).

Неоціненним внеском у розвиток історії коледжу є роботи студентів "Півстоліття в педагогічному училищі (Л. Макаренко)" (І. Суша, 115 група), "Коростишівська семінарія в житті й творчості Степана Васильченка" (К. Рожко, 115 група) – викладач З.І. Долінська; "Іван Якович Посяда – перший директор педколеджу" (О. Стругайло, 211 група).

Найбільшим досягненням є те, що студентські дослідження мають практичне застосування, відтворюють малодосліджувані сторінки історії, науки, знайшли відображення у скарбниці музею історії становлення та розвитку коледжу.

Результат роботи з обдарованими студентами засвідчує, що майбутні вчителі одержують не тільки глибокі знання у процесі оволодіння необхідними вміннями, а й привчаються самостійно вирішувати педагогічні та життєві проблеми, отримують поради щодо поведінки молодого спеціаліста в непередбачуваних ситуаціях, ознайомлюються з новими педагогічними технологіями, які ведуть до високої результативності у практичній діяльності, навчаються працювати з довідковою літературою, проводити науково-методичні дослідження, реалізовувати себе як педагоги-новатори, педагоги-дослідники, педагоги-вчені.

Учасники літературної студії "Любисток". Керівник С.Музика (у центрі)

В. Тихоліз (у центрі) зі своїми вихованцями

З досвіду організації роботи студентського самоврядування

В умовах реформування освіти в Україні, її інтеграції в європейський освітній простір та з огляду на потреби виховання, підготовки молоді до життя виникла необхідність ширше практикувати у вищих навчальних закладах різноманітні форми студентського самоврядування. Адже, розвиток демократії і студентського самоврядування у ВНЗ є однією із складових Болонської угоди.

Самоврядування є невід'ємною складовою системи педагогічних засобів навчального закладу, спрямованих на формування особистості майбутнього вчителя.

У Статуті коледжу зазначається, що студенти "мають право на особисту або через своїх представників участь у громадському самоврядуванні, в обговоренні, вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, пошуково-дослідницької діяльності, організації дозвілля, побуту; обирати і бути обраними до вищого колегіального органу самоврядування педагогічного коледжу".

Структура студентського самоврядування навчального закладу чітка і виразна. Положенням, яке затверджено загальними зборами студентів та погоджене з адміністрацією коледжу, встановлено, що самоврядування здійснюється на рівні групи, відділення, гуртожитку, коледжу. Виконавчі органи на всіх рівнях – ради. Така однотипність знімає проблему заформалізованості, в якій нерідко гинуть ідеї цінних починань.

Функції студентського самоврядування визначаються прозоро, доступно, щоб не допустити дублювання інших органів і уникнути конфліктних ситуацій між ними.

Запорука успіху в організації самоврядування полягає в тісному поєднанні його із заходами державного управління, внутрішнього керівництва коледжу та з діяльністю студентського профкому. Така співпраця цінна тим, що в ній формується висока культура суспільного спілкування, політична толерантність, мудрість.

Таким чином, студентське самоврядування у коледжі – це добровільне об'єднання студентів, мета якого – сформувати у майбутніх учителів почуття господаря навчального закладу, вміння співпрацювати на принципах партнерства, гласності, демократизму.

Ще у 2003 р. на базі коледжу було проведено виїзне засідання обласної студентської ради, учасники якого схвалили досвід роботи з організації самоврядування у навчальному закладі.

Відрадно, що, вивчивши й узагальнивши здобутки студентства коледжу в цій справі, управління освіти і науки Житомирської обласної державної адміністрації спільно з управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту видали у 2004 р. збірник медичних матеріалів "Організація самоврядування у вищому навчальному закладі I-II рівнів акредитації" на допомогу студентському активу, педагогам Житомирщини.

Серед головних завдань студентського самоврядування навчального закладу є:

- сприяння навчальній та творчій діяльності студентів;
- формування ініціативної особистості майбутнього вчителя з глибоко усвідомленою громадянською позицією;
- забезпечення комплексного виховного впливу на студентів шляхом їх залучення до усвідомленої і систематичної участі у вирішенні важливих питань життєдіяльності колективу коледжу, навчальної групи, гуртожитку;
- забезпечення захисту прав та інтересів студентів, відвертання юнаків і дівчат від асоціальних форм поведінки;
- розвиток демократизації, гуманізації в студентському колективі.

Вищим органом самоврядування є загальні збори студентів, які проводяться не рідше 1 разу в семестр і вирішують найважливіші перспективні та поточні справи життя студентського колективу. У їх роботі зборів, як правило, беруть участь представники адміністрації, викладачі.

На зборах студентів у центрі обговорення знаходяться питання про роль студентського самоврядування у забезпеченні виконання студентами своїх обов'язків, сприяння навчальній діяльності та творчому розвитку майбутніх учителів у світлі Болонського процесу; покращення соціального захисту молоді, створення необхідних умов для навчання, організації дозвілля та підвищення культурного рівня студентів; формування активної життєвої позиції, громадянсько-патріотичних почуттів, національної самосвідомості у майбутніх учителів та ін.

У період між зборами керівництво самоврядуванням здійснює колегіальний орган – студентська рада коледжу, до складу якої входить 29 найбільш авторитетних студентів, рекомендованих навчальними групами. Для оперативного вирішення питань сформовано президію ради у кількості 9 осіб.

При студентській раді діють сектори: навчально-науковий, культурно-просвітницький, житлово-побутовий, соціально-правовий, спортивно-оздоровчий, преси та інформації.

Засідання студентської ради проводяться не рідше одного разу на місяць. Активно діє студентська рада гуртожитку (голова – С. Кальчук), яка регулярно проводить огляди-конкурси на кращу кімнату, кращий поверх із збереження енергоресурсів та підтримання санітарно-естетичного стану приміщень, турбується про духовне збагачення студентів. Розвиток студентського самоврядування у гуртожитку – це ефективний засіб формування демократичних традицій та культури спілкування серед студентів, підвищення відповідальності мешканців за результати навчання, вміння розв'язувати соціальні, побутові, культурно-освітні проблеми.

Актив студентського самоврядування (зліва направо): І. Тонкошкурик, Т. Стрелковська, І. Шостак, О. Розумович – голова студентської ради коледжу, Л. Корнійчук, М. Ткач, Р. Чуприна, О. Бабський, І. Суша.

Загальні збори мешканців гуртожитку, які відбуваються щосеместра, переконливо засвідчують, що студентське самоврядування є надійним партнером адміністрації, педагогів, працівників гуртожитку в реалізації соціальних програм, утвердженні здорового способу життя, створенні належних умов для навчання, організації дозвілля, розвитку творчих здібностей молоді.

Принциповістю, вимогливістю, глибоким змістом відзначаються засідання студради гуртожитку, на які виносились злободенні питання: "Про організацію змістовного дозвілля молоді без алкоголю і наркотиків"; "Про участь мешканців гуртожитку у виконанні програми "Бережливість" з метою економії енергоресурсів, води та збереження матеріальних цінностей"; "Про роботу активу клубу "Відвертість" щодо виховання культури спілкування студентів, профілактики антигромадських учинків"; "Про адаптацію першокурсників до умов проживання в гуртожитку"; "Про роботу студентської ради гуртожитку щодо реалізації Концепції національного виховання молоді у системі освіти".

Головною структурною одиницею системи студентського самоврядування коледжу є академічна група, яка на демократичних засадах делегує свого представника до ради відділення коледжу.

Колективним органом самоврядування є збори групи, які проводяться не рідше одного разу на місяць. Вони сприяють згуртуванню студентського колективу, виробленню у майбутніх учителів організаторського досвіду і навичок, вирішенню злободенних питань життєдіяльності колективу академічної групи.

Спортивне свято "Ми – майбутні олімпійці!" з нагоди відкриття відділення "Фізичне виховання".

Актив студентського самоврядування бере участь у складанні плану виховної роботи навчальної групи, контролює його виконання. Один з розділів плану має назву "Розвиток студентського самоврядування".

Студентська рада як комунікаційне формування дає змогу лідерам академічних груп ефективно обмінюватись досвідом роботи, позитивними напрацюваннями, готувати та реалізувати свої проекти.

Кожна навчальна група оформляє інформаційний вісник, основне призначення якого: своєчасно інформувати студентів про колективні творчі справи групи, коледжу, рішення органів студентського самоврядування (за оформлення вісника відповідає редколегія). Кількість і назви його рубрик можуть бути різноманітними, оскільки вони відображають особливості й можливості студентського колективу. Оперативна змінність матеріалів обов'язкова, тому що вони, втрачаючи актуальність, перестають бути цікавими. Серед орієнтовних рубрик наступні: "Наші справи", "Досягнення групи", "Кожен студент – громадський активіст", "Консультпункт: коментарі і поради", "Збори групи вирішили", "Фоторепортаж".

Студентська рада значну увагу приділяє національному вихованню студентів, головною метою якого є набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу; досягнення високої культури міжнаціональних взаємин; формування у молоді особистісних рис громадянина-патріота Української держави; вироблення у майбутніх учителів високої моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, фізичної екологічної культури. Спільними зусиллями викладачів та студентів проведено проектні заходи: урок громадянськості "Мова – категорія національна, політична, моральна" (до Дня української писемності і мови), спортивне свято "Ми – майбутні олімпійці" (з нагоди відкриття відділення "Фізичне виховання"), літературно-мистецьке свято "Безсмертна слава Кобзаря" (до 194-ої річниці від дня народження Т. Шевченка). На знак вшанування пам'яті невинних жертв Голодомору 1932-1933 рр. студенти взяли участь у Всеукраїнській акції "Засвіти свічку".

Ансамбль бального танцю (керівник Старовойт З.)

Разом з педагогами актив турбується про залучення майбутніх учителів до результативної позааудиторної діяльності. Для цього є всі можливості, адже у коледжі діють 19 предметних гуртків, клубів, творчих об'єднань за інтересами, 7 спортивних секцій, якими охоплено

близько 80% студентів. Найкращих результатів у своїй діяльності досягли хоровий колектив (керівник М. Кононко), хор народної пісні (керівник О. Бляхарський), оркестр духових інструментів (керівник Б. Тихоліз), оркестр народних інструментів (керівник В. Гайдученко), хореографічні колективи (керівники А. Дорофєєв, З. Старовойт).

За участі активу студентського самоврядування організовувались колективні творчі справи. Серед них:

- посвята першокурсників у студенти коледжу "Професія вчителя не тільки почесна, а й відповідальна";

- конкурс інсценізованої пісні, присвячений Дню Перемоги;

- брейн-ринг "Що ти знаєш про Євросоюз" (до Дня Європи);

- творчий конкурс "Студентська красуня – 2008";

- тематичний вечір "Є така нація – студенти";

- спортивні змагання "Козацькі забави";

- розважальна шоу-програма "Дует із зірками".

Культурно-просвітницький сектор студентської ради коледжу щорічно організовує творчий конкурс "Студентська красуня".

Успішно виступила команда КВК коледжу в рамках обласного фестивалю вузівських команд "Осінь сесія", присвяченого Дню студента.

*Хор народної пісні (керівник
О. Бляхарський)*

У співпраці з громадськими організаціями реалізуються молодіжні програми, ініційовані органами самоврядування, спрямовані на соціальний захист молоді, утвердження здорового способу життя, профілактики ВІЛ/СНІДу. Протягом останніх років налагодилися ділові плідні стосунки між активом студентів та обласним благодійним фондом "Молодь за здоровий спосіб життя", районним центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Розвиток самоврядування сприяє ширшому застосуванню у коледжі методики "рівний-рівному". Це особливо

спостерігається у процесі реалізації програми Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук, ПРООН/ЮНЕЙДС у сфері утвердження здорового способу життя серед молоді. Саме за такою методикою працюють учасники загону "Волонтер", який діє при соціально-правовому секторі студентської ради. Надає допомогу студентам у цій справі досвідчений викладач-методист О. Бойко.

Діяльність загону змістовна й різноманітна. Один з напрямків його роботи – сприяння соціальній реабілітації дітей та молоді з обмеженими функціональними можливостями. Працюючи у реабілітаційному центрі "Надія", студенти-волонтери вбачають своє основне завдання у тому, щоб задовольняти потреби дітей-інвалідів у соціальних взаємовідносинах, спілкуванні, доступі до інформації, організації дозвілля.

Важлива місія проекту волонтерів – організація та проведення годин спілкування, дискусій, анкетування, тренінгів, цікавих зустрічей з метою популяризації здорового способу життя.

Члени загону "Волонтер" проводять серед молоді години спілкування "Я занепокоєний... А ти?", інформаційні програми "Вдумайся", перегляд відеофільмів про шкідливі звички, конкурси плакатів "Наркотикам – ні!", конкурси газет "За здоровий спосіб життя", "Життя без наркотиків", тренінги "Ціна життя", "Твоє життя – твій вибір".

Очікуваним став прихід волонтерів у групи студентів коледжу. Лише у I півріччі 2007-2008 н. р. загін "Волонтер" провів 14 зустрічей зі студентами I-II

*Активісти волонтерського руху зі своїм
наставником, досвідченим педагогом
Бойко О.*

курсів коледжу та 4 зустрічі з учнями шкіл міста. Волонтерський рух для студентів є невичерпним джерелом надбання громадянської освіти, можливості реалізувати себе у служінні суспільству.

Новий напрям у діяльності волонтерів коледжу пов'язаний з утвердженням гендерної рівності у суспільстві. Результативним став проект "На крок ближче до гендерної рівності", започаткований студентами коледжу – членами клубу рівних можливостей "Софія" у рамках волонтерського руху "Майбуття" (сприяє в організації діяльності клубу викладач А. Алексєєв). Робота цього студентського формування спрямована на утвердження гендерної справедливості та рівності, розширення світогляду студентства для становлення толерантного, громадянського суспільства в Україні, виховання нової генерації української молоді на паритетних засадах, вільної від стереотипного мислення.

Протягом 2007-2008 н. р. група волонтерів охопила лекціями, тренінгами, іншими інформаційно-просвітницькими заходами 50 молодіжних колективів закладів освіти області з проблем запобігання торгівлі людьми, попередження злочинів, пов'язаних з гендерною нерівністю, розвитком гендерної демократії у суспільстві.

Волонтери клубу активно співпрацюють із ЗМІ, що сприяє гендерній просвіті жителів міста та району. Зокрема члени клубу "Софія" провели за останній період 7 виступів по місцевому радіомовленню; надруковано 3 опублікували статті з гендерних проблем у "Коростишівській газеті"; здійснили виступ волонтерів Н. Заволоки, І. Ярмоліцької на місцевому телеканалі "Верховина".

Встановлюються зв'язки з міжнародними, неурядовими та іншими громадськими формуваннями, що займаються впровадженням гендерної освіти в українське суспільство. Налагоджуються ділові контакти з вищими навчальними закладами України.

Нещодавно студентки М. Ястрембович, Н. Фомішина, І. Ярошук побували з метою обміну досвідом роботи у Житомирському державному університеті імені Івана Франка, де прочитали лекції "Шляхи попередження торгівлі людьми" для студентів соціально-психологічного факультету та одержали схвальні відгуки слухачів.

У березні 2007 р. представники волонтерського руху навчального закладу взяли участь у роботі семінару з гендерних питань, що проводився у м. Києві за сприяння Міжнародної організації "Ла Страда-Україна".

За рік роботи волонтери клубу отримали грамоти від МЖПЦ "Ла Страда-Україна", подяки від Центру гендерної освіти Житомирського державного

Члени загону "Волонтер" Наталія Кравченко, Олена Кротюк, Лілія Мельник проводять тренінг з проблем утвердження здорового способу життя.

університету ім. І. Франка, грамоти за III місце у фотоконкурсі "Оголошуємо тендер на гендер" від Управління у справах сім'ї, молоді та спорту Житомирської ОДА, від районних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Володарськ-Волинської та Попільнянської РДА, ряд подяк від адміністрацій ЗОШ Житомирської області.

Всі питання, що стосуються організації навчання, побуту, дозвілля, оздоровлення студентів, надання їм матеріальної допомоги, адміністрація вирішує зі студентським профкомом та студрадою коледжу. Голова студентської ради коледжу входить до складу педагогічної ради.

Протягом 2005-2008 рр. на засіданнях педагогічної ради розглядались питання "Взаємодія в процесі навчально-виховної діяльності викладачів та активу студентського самоврядування на засадах гуманістичної, демократичної педагогіки"; "Педагогічне керівництво студентським самоврядуванням – одна з важливих умов його функціонування та ефективності у навчальному закладі"; "Об'єднання зусиль педагогічного колективу, студентського самоврядування, громадських організацій у сфері розвитку волонтерської діяльності як важливої умови побудови громадянського суспільства в Україні" та ін.

У засіданнях брали участь члени студентської ради коледжу та старости, які виступали в обговоренні проблеми щодо удосконалення співпраці викладачів та студентського самоврядування.

Активною була позиція студентства на зборах трудового колективу, де заслуховувався звіт директора навчального закладу про підсумки роботи за рік.

Цікавий і корисний діалог між педагогами та студентами відбувався під час проведення теоретико-практичної конференції "Розвиток студентського самоврядування – важлива умова гуманізації та демократизації навчально-виховного процесу".

Студентська рада коледжу щорічно делегує своїх представників до складу приймальної комісії, що робить вступну кампанію більш прозорою, об'єктивною.

У взаємовідносинах між адміністрацією, педагогічним колективом і органами студентського самоврядування завжди присутня злагоджена, конструктивна співпраця на користь студента, адже студент – головна фігура навчально-виховного процесу коледжу.

Для того, щоб допомогти студентам налагодити і скоординувати роботу органів самоврядування, організовано навчання активу, де вони знайомляться з важливими нормативно-правовими актами, що захищають права дітей, молоді, визначають основні напрями діяльності закладів освіти, одержують консультативну та практичну допомогу, методичні рекомендації щодо організаторських технологій.

Активно залучаються до цієї справи завідувачі відділеннями "Початкова освіта", "Технологічна освіта", "Фізичне виховання" В. Шень, О. Корзун, куратори навчальних груп.

У навчальних групах відбулися лекції "Студентське самоврядування як невід'ємна складова демократизації вищої освіти".

На допомогу активу студентського самоврядування розроблено методичні рекомендації "Порядок ведення зборів студентів навчальної групи", "Орієнтовний перелік громадських доручень студентів", "Організація чергування та самообслуговування у студентському гуртожитку", "Структура студентського самоврядування в педагогічному коледжі та її значення у підвищенні соціальної активності студентів" тощо.

У рамках міжнародного проекту за підтримки Фонду імені Стефана Баторія та молодіжної громадської організації "Молода генерація" у коледжі було проведено систему тренінгових занять з метою розвитку молодіжного лідерства для реалізації завдань, спрямованих на формування демократичного суспільства, підвищення політичної культури молоді, активізації участі студентів у загальноколеджанських справах, у процесах державного життя. Проект включав тренінги "Мудрий лідер – здорове суспільство", "Розвиток молодіжного лідерства", конкурс творчих робіт "Молоді лідери у прийнятті рішень", рольову гру "Через терни – до лідерства", відкриття "Лідерклубу", випуск інформаційного бюлетеня "Сучасний лідер" тощо.

На думку учасників проекту, підвищення суспільної культури студентів, розвиток молодіжної ініціативи допоможе успішному вирішуванню проблем юного покоління.

Методичне об'єднання кураторів навчальних груп працює над актуальною проблемою "Студентське самоврядування як важлива умова формування у майбутніх учителів національно-громадянської позиції, соціальної активності, становлення особистості нового типу".

На його засіданнях регулярно розглядаються питання з розвитку студентського самоврядування.

Потрапити до складу студентської ради може кожен, хто навчається у коледжі. Але для цього потрібно не лише прагнення зробити життя студентів кращим, цікавішим, а й активна діяльність задля реалізації цієї мети.

Вагомим досягненням студентського самоврядування стало те, що за останні роки створено ефективну команду лідерів, які користуються авторитетом серед студентів та педагогів. Хочеться особливо відзначити ділові успіхи активістів самоврядування, які доклали багато зусиль в останній період для об'єднання студентства коледжу в потужну організацію.

Для відзначення активних учасників студентського самоврядування в коледжі використовуються стимули морального та матеріального заохочення: грамоти, подяки, преміювання.

Особливою урочистістю відзначався церемоніал нагородження переможців рейтингової програми "Студент року – 2007", де були відзначені кращі студенти у номінаціях "Студент-лідер", "Студент-інтелектуал", "Студент – творча особистість", "Студент – кращий спортсмен".

Великою популярністю серед студентів користується багатотиражна газета студентської ради "Коледжанин", яка виходить щомісяця і різнобічно висвітлює життєдіяльність молодіжного колективу.

Студенти здійснюють комп'ютерний набір текстів, моделюють дизайн газети. Особливо багато зусиль у цій справі докладає Віталій Бондаренко, студент 145 групи. Чимало інформації, особливо для рубрик "Постаті", "Музичні новини", члени редколегії отримують, користуючись мережею Інтернет.

Самоврядування не обмежується лише організацією студентського життя. Воно розширюється до формування нової свідомості, нової суспільної культури кожного студента. Кінцевим результатом участі у самоврядуванні є особистість, здатна зробити правильний вибір у житті, реалізуватися з найбільшою ефективністю для власної долі та з найбільшою віддачею для суспільства.

Гордість коледжу – Мала академія декоративно-прикладного мистецтва "Криниченька"

Мала академія "Криниченька" створена 29 вересня 1999 р. та діє на базі коледжу при обласному відділенні Українського фонду культури.

Це творче об'єднання студентської молоді, яке сприяє її духовному та інтелектуальному розвитку, підготовці до активної діяльності в галузі освіти та мистецтва.

Членами академії є 62 студенти, які прагнуть оволодіти народними ремеслами, цікавляться етнографічною діяльністю, захоплюються мистецтвом вишивки.

За роки існування об'єднання підготувало близько п'ятиста майстрів декоративно-прикладного мистецтва. Кожного року "Криниченька" збагачується новими талантами, які відкривають для себе світ прекрасного, досліджують його, продовжують чудові традиції українського народу.

Малою академією проводяться конференції, бесіди, зустрічі, семінари, концерти, виставки як для студентів, школярів, так і для громадськості міста.

Напрямки роботи:

- дослідження та відродження старовинних національних ремесел, узорів поліських вишивок;
- застосування сучасної техніки вишивання;
- виготовлення виробів у техніці флористики, паперопластики, графографії, бісероплетіння.

Науковий підхід у роботі реалізується через використання джерел народознавчого, історичного, музейного характеру, інтеграції діяльності з вивченням історії України, її культури, етики та естетики.

Тематика робіт членів академії різноманітна: портретна та пейзажна вишивка; українські старовинні та сучасні орнаменти, кольори і символіка гуцульських вишивок. Їх узори – це мистецтво простого і водночас мудрого творення. У них, як і в народній пісні, майстрині втілюють заповітні мрії про краще майбутнє, переживання. Це піднесений світ краси і фантазії, схвилювана розповідь про думки і почуття людини.

Керує творчим об'єднанням досвідчених педагогів, майстер народної творчості Л. Марчинська, завдяки зусиллям якої створено це об'єднання. Майстриня закохана в красу української вишивки, вмілими руками творить високохудожні зразки народного мистецтва, з любов'ю передає свій талант молоді і її творча діяльність відзначена Міністерством культури України, їй присвоєно почесне звання "Народний умілець".

Члени Малої академії вивчають та досліджують стародавні узори вишитих поліських рушників та одягу, проводять роботу, спрямовану на збереження і примноження культурної спадщини українського народу, створюють сучасні види вишивок, в орнаментах яких ніколи не буває зайвої лінії. Кожна рисочка має своє певне значення. Особлива увага звертається на символіку української вишивки, найпростіші архаїчні мотиви – геометричні: кола, лінії, ромби, квадрати, крапки.

За останні роки проведено більше 20-ти виставок юних майстринь вишивки, значна частина яких експонувалась у Коростишеві, Житомирі під час свят, зборів, обласних акцій. Чимало схвальних відгуків прозвучало на адресу виставки під час Міжнародного свята "Лесині джерела" в м. Новограді-Волинському. Вироби умільців Малої академії демонструвались під час звітів мистецьких колективів та аматорів народної творчості в національному палаці "Україна", в палаці мистецтв "Український дім"; були представлені на Дні вишивальниці, що проводиться Державним музеєм народної архітектури та побуту України. Вихованці "Криниченьки" не раз ставали лауреатами обласних фестивалів майстрів мистецтв та народної творчості.

Про вишуканість, красу, багатство виставок свідчать записи у "Книзі відгуків та побажань відвідувачів робіт членів Малої академії". Тут можна прочитати слова захоплення, вдячності витворами майстринь та побажання подальшого натхнення в роботі.

Науково-методичні здобутки кращих педагогів навчального закладу

Педагогічні спеціальності вимагають ґрунтовної науково-методичної підготовки, педагогічної компетентності, прогностичної, консультативної та комунікативної діяльності викладачів та майбутніх учителів, що важливого значення набуває у процесі постійного зростання фахової підготовки, адекватної оцінки трудових досягнень.

Коледж входить до навчально-науково-методичного комплексу з Житомирським державним університетом імені Івана Франка, на базі якого навчаються викладачі-аспіранти; навчальний заклад творчо співпрацює з Гете-інститутом, Німецьким культурним центром у Києві; Корпусом Миру США в Україні; бере участь в

*Викладач Л.Андрущенко
уміло прищеплює любов до
народної вишивки своїй
вихованці І.Омельченко,
студентці 136 групи*

експерименті щодо навчання майбутніх учителів ефективного застосування інформаційно-комунікаційних технологій за програмою "Intel. Навчання для майбутнього" та за програмою Microsoft "Партнерство у навчанні".

Розширення науково-методичної діяльності здійснюються шляхом налагодження партнерських зв'язків з Національним університетом ім. М. Драгоманова, Київським інститутом гендерних досліджень, з Канадсько-українським гендерним фондом посольства Канади в Україні, з Всеукраїнським центром інформації та соціо-економічної адаптації.

На базі коледжу проводяться методичні засідання закладів I-II рівнів акредитації Центрального регіону вищих педагогічних та вищих навчальних закладів м. Житомира і Житомирської області з питань організації та розвитку науково-педагогічної діяльності освітян.

Методична робота щороку відзначається позитивними змінами. Зокрема, у 2007-2008 н.р. відкрито нову спеціальність "Фізичне виховання", запроваджено нові спеціалізації – вчитель інформатики початкових класів, вчитель безпеки життєдіяльності. Навчальну, методичну роботу спрямовано на запровадження модульно-рейтингової системи оцінювання знань, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Колектив викладачів працює над вихованням у студентів активної життєвої позиції, бажання досягти вершин майстерності професії педагога. Цьому сприяє не тільки славна історія коледжу – найдревнішого навчального закладу в Україні, а й злагоджена робота всіх педагогів.

За останні три роки у коледжі відбулися конструктивні зміни: збагатилася навчально-матеріальна база, впорядковано територію, насаджено декоративні рослини, реконструйовано та обладнано навчальні аудиторії, придбано аудіовізуальну техніку.

Директор коледжу Мороз В.

Позитивні зміни ми пов'язуємо з наполегливою і творчою діяльністю керівника Мороза Василя Миколайовича.

Василь Миколайович – випускник навчального закладу, в 1973 р. з відзнакою закінчив відділення "Трудове навчання і креслення". Вищу освіту здобув на відділі загальнотехнічних дисциплін фізико-математичного факультету Київського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова.

З 1976 р. працював викладачем креслення, очолював циклову комісію викладачів загальнотехнічних та спеціальних дисциплін.

З 1984 по 2004 рр. обіймав посаду заступника директора з навчально-виробничої роботи.

Нагороджений знаком "Відмінник освіти України", грамотами Міністерства освіти України, Житомирського облвиконкому, Коростишівської районної державної адміністрації та районної ради.

Стиль його роботи поєднує ефективне управління всіма структурними підрозділами, оперативність, зваженість у вирішенні будь-яких питань, високий професіоналізм, вимогливість, принциповість, глибоку людяність, повагу до кожного працівника колективу та студента.

Багато зусиль докладає директор коледжу до впровадження у навчально-виховний процес інформаційно-комунікаційних технологій, збагачення матеріальної бази навчального закладу мультимедійними системами навчання, сприяє розвитку творчого інтелектуального потенціалу викладачів та студентів.

Активний учасник роботи навчально-науково-виробничого комплексу "Полісся", Василь Миколайович щедро ділиться з колегами досвідом роботи з проблем підготовки висококваліфікованих фахівців освітянської галузі.

Завдяки творчій, ініціативній діяльності В. Мороза Коростишівський педагогічний коледж імені І. Франка утримує високий рейтинг серед вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації області та педагогічних закладів Центрального регіону України.

Лейтмотивом діяльності педагогічного колективу є оновлення арсеналу методичної майстерності з урахуванням досягнень новітньої педагогічної науки, аудіовізуальної та комп'ютерної техніки; вдосконалення лекторської майстерності, запровадження у навчально-виховний процес нових педагогічних ідей та інноваційних технологій, особистісно орієнтованого підходу до проблем, форм і методів навчання та виховання.

*Зліва направо: А. Демченко,
О. Сушицька, К. Долінговська.*

Дбають про вдосконалення наукової та

*Зліва направо: 1-й ряд:
Г. Радкевич, Л. Рудницька,
В. Єрмак, Н. Антонюк
Г. Токменко; 2-й ряд:
Л. Новіцька, І. Клименко,
Г. Старинець, С. Шевченко,
Л. Кушмар*

методичної роботи 12 циклових комісій.

Із дитинства несуть у своїм серці залюбленість у рідне слово, материнську пісню, народну поезію викладачі української мови і літератури, щедро відкривають цю духовну скарбничку юним поколінням. Очолює колектив філологів викладач вищої категорії, викладач-методист Н. Антонюк.

Викладання мови – майстерність творення людської душі. Філологи органічно поєднують красу і велич рідного слова зі скарбами минулого і сучасного. Цей своєрідний синтез формує у майбутніх учителів любов до української мови, до свого народу, прагнення глибше пізнати витоки національної культури, донести до молодих сердець духовні животоки наших

предків, допомагає поринути у дивосвіт мистецького слова, пізнати чарівну мелодійність материнської мови.

Значним досягненням і гордістю словесників є робота двох літературних студій – "Пролісок" та "Любисток", якими керують обдаровані, творчі викладачі Г. Радкевич та С. Музика.

Позааудиторні заходи, проведені філологами, залишають незабутні, теплі спогади, яскраві враження, позитивні емоції.

Викладачі комісії соціально-економічних дисциплін (голова Г.В. Писарська), розуміючи, що історія – це літопис життя народу, його ідеалів, подвигів, який не тільки засвоюється, стає частиною минулого, а й сприяє створенню менталітету, заглиблюються у витoki історичних досліджень, приділяють увагу джерелам правдивої історії.

*Зліва направо: С. Герасимчук,
Ю. Новик, В. Деркач,
А. Самійлик, В. Дітківська,
Н. Новик*

Виховання здійснюється на основі духовності, формуються погляди на процес становлення національної свідомості, патріотизму, громадянськості.

З метою підвищення якості навчання з предметів фізико-математичного циклу (голова А. Самійлик) викладачі працюють над розвитком пізнавальної діяльності студентів, формуванням навичок самостійної роботи, підвищенням ефективності занять, запровадженням інтеграції навчання на уроках математики у початковій школі. Особлива увага приділяється розвитку логічного мислення, практичних умінь під час підготовки до проведення пробних уроків з математики та інформатики у початкових класах; активізують розумову діяльність обдарованих студентів, дбають про методичне забезпечення навчальних кабінетів.

О. Прохорова, голова циклової комісії викладачів іноземних мов, діяльність колег спрямовує на розвиток іноземної комунікативної компетенції, використання мультимедійних засобів навчання та методу проектів як компонента розвитку креативного мислення та творчих здібностей студентів.

У зв'язку з переходом на нові автентичні підручники викладачі О. Куц, О. Прохорова, І. Микитенко розробили нові навчальні програми з англійської та німецької мов, що дає можливість ознайомлювати майбутніх учителів з особливостями навчання за посібниками носіїв іноземних мов.

*Зліва направо: О. Самойленко,
Л. Сердюк, С. Лисак,
З. Долінська, Г. Писарська,
А. Демченко, А. Алексєєв*

У результаті отримання гранту волонтером Корпусу Миру США в Україні Кентом Поултоном на базі педколеджу було відкрито "Методичний ресурсний центр" для вчителів іноземної (англійської та німецької) мови шкіл міста та району, для яких було проведено 3 семінари, один з них – засідання обласної

методичної лабораторії (кафедра англійської мови Житомирського державного університету імені Івана Франка, завідувача Л. Калініна).

На засідання семінару ресурсного центру було запрошено представника видавництва Longman з міста Києва, яка ознайомила учасників з новинками фахової та методичної літератури, презентувала методичну літературу видавництва "Шкільний світ".

Викладачі психолого-педагогічних дисциплін (голова В. Тихоліз) у спільній діяльності зі студентами здійснюють опору на такі головні принципи:

- навчання на високому рівні складності, що ґрунтується на використанні індивідуального підходу в процесі заняття, заснованому на знанні сильних і слабких сторін кожного студента;

- застосування ідеї вільного вибору: студент надає перевагу відповідним його рівню знань завданням, стилю діяльності, що дає можливість майбутньому педагогу перетворитися на суб'єкт навчально-виховного процесу, свідомо керувати своїм розвитком, почуватися комфортно;

*Зліва направо: Н. Сойнова,
Л. Мартинюк, О. Бойко,
Н. Осипчук, О. Антоненко*

- використання варіативності процесу навчання, що передбачає розмаїття змісту, форм і методів у підготовці та проведенні занять; диференційованого підходу в розподілі завдань, що є найбільш оптимальним у процесі формування індивідуальних умінь і навичок майбутніх педагогів;

- утвердження педагогізації діяльності кожного студента, перенесення акценту з викладання на навчання;

- активізація студента, спрямованість педагогічного процесу на пробудження внутрішніх сил особистості, стимулювання самодіяльності, ініціативи, творчості;

- співробітництво і взаємодопомога, що співвідноситься з основним стрижнем сучасної парадигми освітнього процесу – ідеєю співробітництва основних суб'єктів навчання і виховання.

Викладачі дисциплін додаткових спеціалізацій (голова Н. Осипчук) зарекомендували себе як колектив досвідчених, активних, ініціативних працівників. Особлива увага приділяється психологічній діагностиці у роботі соціального педагога, практичного психолога, формуванню професійної компетентності студентів, спільній діяльності практичних психологів, соціальних педагогів шкіл міста, соціальної служби з проблем роботи з педагогічно занедбаними підлітками.

Запровадження сучасних методів навчання при викладанні предметів і дисциплін природничого циклу (голова А. Ляшук) сприяє формуванню у

*Викладачі іноземної мови:
О. Яковенко, О. Куц,
О. Прохорова, І. Микитенко*

студентів систематичних, міцних знань, цілісного уявлення про природу, навколишній світ, здійснення пропедевтичної підготовки до майбутньої професійної діяльності.

З. Сенік, Н. Кочина, А. Ляшук

фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини, сприяє залученню студентів коледжу до занять фізичною культурою, до формування здорового способу життя, розвитку спортивних досягнень. Викладачами ефективно налагоджена робота спортивних секцій, гуртків, що спрямовані на фізичне загартування вихованців.

Викладачі фізичного виховання:

*Н. Тунік, О. Войналович,
В. Корзун, А. Ярмоліцький,
Ю. Квишнірчук*

Велику увагу студенти, лаборанти, викладачі звертають на благоустрій та озелененню території коледжу. За результатами конкурсу "Моє квітуче місто" коледж займає впродовж останніх трьох років I місце серед установ і підприємств Коростишева.

Модернізація освіти спонукає викладачів циклової комісії фізичного виховання (голова О. Войналович) до зміцнення здоров'я, розвитку

*Н. Мартинчук, В. Тихоліз,
Т. Кузьменко, В. Шень*

Колектив
комісії (керівник
фізичного

виховання В. Корзун) використовує інноваційний, нестандартний підхід до організації фізичного виховання студентів: створено клуб "Юність", що дає змогу більш повно та ефективно вирішувати завдання коледжу щодо фізичної підготовленості студентів.

До календаря спортивно-масових заходів клубу входить 7 видів змагань: шахи, настільний теніс, баскетбол, волейбол, футбол, легка атлетика, аеробіка.

Призерами області стали М. Данилівська, Н. Коваленко, М. Колоб'юк, І. Рублік, В. Сидорук, Г. Литвинська (л/а); О. Грибан, О. Мартинюк (н/т); М. Матюшенко, О. Каменський (шахи) та ін.

В обласному огляді-конкурсі на кращий стан фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах Житомирщини I-II рівнів акредитації коледж здобув третє місце.

Лабораторією естетичного виховання студентів коледжу є система роботи викладачів музики (голова М. Кононко). Кожен з них проводить заняття нетрадиційно, використовуючи предметно-інтегративний підхід, ігрові мистецько-педагогічні технології (гру-подорож, змагання між командами, заняття-спектаклі, заняття-картинні галереї, заняття-концерти, вікторини).

Розвиток креативного мислення, методика евритмії (артистизм, пластичність рухів, ритмічність, концентрація уваги, розвиток уяви, розкутість) – запорука високої музичної культури майбутніх освітян.

Викладачі практикуму в навчальних майстернях (голова С. Гаврилюк) та спеціальних дисциплін (голова М. Скришивський) творчу трудову діяльність спрямовують на глибоке засвоєння студентами теоретичних основ та оволодіння практичними навичками, усвідомлення, що трудове навчання – один з важливих засобів усебічного виховання і розвитку школярів. Виставки кращих студентських робіт, які вражають майстерністю виконання, різноманітністю тем та стилю оформлення, – результат клопіткої роботи викладачів.

*А. Прохоров, В. Бусигін,
Б. Єрмак, Б. Андрущенко,
О. Корзун, В. Миколаєнко*

Гордістю навчального закладу є кандидат педагогічних наук Л. Рудницька, яка досконало володіє ефективними методами і формами навчання, що ґрунтуються на діалозі, моделюванні ситуації вибору, вільного обміну думками, дискусії.

Вона є активною учасницею Всеукраїнських практичних конференцій, на яких ділиться досвідом роботи з проблем методики вивчення авторського індивідуального стилю письменника на заняттях

української літератури у педагогічному коледжі, формування основ національної та загальнолюдської культури, становлення громадянської, професійної, моральної позиції педагога. З інтересом прислухаються до порад науковця Л. Рудницької молоді викладачі-аспіранти, яких у навчальному закладі вісім, запозичуючи у педагога високий рівень культури, моральні якості, діловий авторитет.

Н. Антонюк – творчо обдарована особистість, трудова діяльність якої спрямована на пробудження пізнавального інтересу до краси слова, до мови, як до важливої духовної цінності, генетичного коду нації, що поєднує минуле із сучасним, прогнозує майбутнє, забезпечує буття у вічності.

Вона – автор системи інтегрованих занять з розвитку мовлення "Дванадцять свят української мови". Посібник створено на основі власного досвіду з використанням багатого фольклорного та мистецького матеріалу.

Викладач німецької та англійської мов, відмінник народної освіти України О. Куц закінчила Лейпцігський університет, володіє глибокими фаховими знаннями, веде значну громадську та позанавчальну роботу.

*Л. Рудницька (стоїть у центрі)
з молодими науковцями*

Досвід роботи О. Куц з проблеми "Розвиток комунікативної компетенції студентів засобами інтерактивних методів" узагальнений Житомирським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти.

Улюблениця коледжу, Педагог з великої літери О. Куц

Як педагог-наставник, допомагає професійному росту молодих викладачів. Друкується в газеті "Deutsch", член спільної методичної лабораторії "Teaching, Learning and Culture" Житомирського державного університету ім. І. Франка.

Велику творчу, наукову та пошукову роботу серед студентів, учителів міста та району проводить викладач німецької та англійської мов О. Прохорова. За її сприяння з 1999 р.

навчальний заклад успішно співпрацює з Гете-інститутом у м. Києві, вона активна учасниця семінарів, які проводяться у Німеччині (2001 рік – у м. Мюнхені, 2007 р. – у м. Кельні), координатор добровольців Корпусу Миру США в Україні, учасник створення та організації роботи ресурсного методичного центру "На допомогу вчителям іноземної мови м. Коростишева та району".

Викладач анатомії, фізіології та шкільної гігієни Н. Кочина зосереджує увагу студентів на роботі з основною та довідковою літературою, словниками, енциклопедіями, на вмінні встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, самостійно робити узагальнення, висновки.

Щиро ділиться досвідом роботи Антонюк Н.

Зміст програмного матеріалу поєднує із санітарно-гігієнічним, валеологічним вихованням, із роз'ясненням причин екологічних проблем сучасності та ролі вчителя у формуванні основ екологічної грамотності серед молодших школярів.

О. Прохорова, голова циклової комісії, координатор ресурсного методичного центру

Система роботи Н. Тунік спрямована на всебічний фізичний розвиток майбутніх педагогів, формування звички до систематичних занять спортом. Характерна риса педагога – вміння виявити та розвинути обдарування й талант вихованців, враховувати стан здоров'я, фізичний розвиток, підготовленість до занять фізичною культурою. Серед працівників вищих

навчальних закладів у Спартакіаді області – переможець з легкої атлетики (2007 р.); чемпіонка України з легкої атлетики, кандидат у майстри спорту.

В. Радкевич у навчальній діяльності успішно застосовує принцип комплексного навчання, забезпечуючи гармонійний розвиток студентів, сприяючи розширенню музичного смаку, виховуючи любов до прекрасного. Він автор збірників науково-методичних та лінгвостилістичних робіт, у яких глибоко розкрито проблему адаптації програм фахової підготовки вчителів до вимог модульно-рейтингової системи оцінювання знань та формування їх компетентності. У його методичних дослідженнях – фольклорно-етнографічні

Викладач анатомії Н. Кочина

та лінгвостилістичні розвідки творчої діяльності Степана Руданського, дослідження феномену фольклористичного концепту пісенності поезій Марусі Чурай.

М. Кононко – один з провідних викладачів музики коледжу. Велику увагу приділяє створенню та систематизації уявлень студентів про музику, її виразні засоби, основні елементи музичної мови.

Забезпечує формування духовної культури особистості в тісному зв'язку з культурою народу.

Понад 30 років він очолює циклову комісію викладачів музики, забезпечуючи належний рівень методичної роботи.

Н. Новик відзначається потягом до творчого самовдосконалення.

На знімку М. Кононко

Продумано і цілеспрямовано

виховує відповідальність, організованість у студентів за доручену справу.

Педагогічний колектив коледжу забезпечує оновлення фахової освіти майбутніх учителів, озброює їх ідеями гуманістичного розвитку особистості, умінням використовувати надбання педагогіки, майстерністю передати методику і практику оперування набутими знаннями у всіх виробничих і творчих процесах, у тісній співпраці із загальноосвітніми навчальними закладами та вищими навчальними закладами III-IV рівнів

акредитації.

У програмі розвитку навчального закладу зазначено, що кардинальні зміни у всіх сферах розбудови суспільства потребують нових підходів до підготовки фахівців з метою забезпечення їх адекватності сучасним вимогам, що є головною проблемою реалізації намічених планів і завдань колективу Коростишівського педагогічного коледжу.

Радкевич В. – творча, неординарна особистість

4.4. Житомирський обласний педагогічний ліцей

Житомирський обласний педагогічний ліцей. Його реалії та перспективи

*Приймай дитину з благоговінням,
виховуй її з любов'ю, випускай вільною.*

Р. Штейнер

Житомирський обласний педагогічний ліцей – середній загальноосвітній навчальний заклад для здібної молоді, де кожен має змогу реалізувати свої природні обдарування й задовольнити власні інтереси.

"Дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, збудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності – це перша заповідь виховання", – саме цими словами В. Сухомлинського керуються педагоги ліцею, прагнучи створити умови, в яких кожна дитина вірить у себе та свої можливості, відчуває радість від досягнутого, бажання і надалі наполегливо працювати над собою.

Стратегічна мета роботи ліцею – організувати навчання та виховання учнів таким чином, щоб створити умови для їхнього самовизначення, саморозвитку, сформувати систему ставлення до себе, суспільства, загальнолюдських цінностей.

Ліцей як заклад нового типу покликаний створювати комфортні умови для розвитку різноманітних природних задатків та нахилів учнів. Система роботи з обдарованими дітьми робить їх конкурентноспроможними серед учнів інших навчальних закладів.

Безумовно, шлях до успіху кожного навчального закладу, як і в кожної людини, – різний. Для ліцею він розпочався в травні 1991 р., коли рішенням Житомирського облвиконкому (№ 133 від 20.05.1991 р.), який був створений на базі колишньої школи-інтернату № 3 як заклад для обдарованих дітей (переважно з сільської місцевості).

Період становлення збігся з непростими роками перебудови, народженням незалежної України, важким економічним спадом, коли швидко знецінювалась, морально старіла у новій ситуації більшість методів управління, накопичених попереднім педагогічним досвідом.

Певний період педагогічний колектив ліцею детально вивчав та аналізував усі аспекти своєї діяльності, проводив моніторинг з метою оцінки роботи кожного вчителя й педколективу в цілому, робив висновки щодо динаміки якості знань вихованців, рівня їхньої вихованості.

Нинішня концепція закладу "Формування особистості на основі творчого розвитку її інтелектуального і духовного потенціалу" передбачає становлення і розвиток ліцею як національного навчально-виховного закладу й науково-методичного центру, де розробляється зміст та апробовуються інноваційні

*Директор педагогічного
ліцею – кандидат
педагогічних наук
Л. Корінна*

форми і методи навчання дітей, забезпечується розвиток їхніх природних здібностей та обдарувань з одночасним формуванням самодостатньої гармонійної особистості кожного ліцеїста.

У ліцеї облаштовано приміщення двох гуртожитків на 300 місць, де у комфортних умовах проживають ліцеїсти (по 2-3 особи в кімнаті). Частково здійснено капітальний ремонт приміщень спальних корпусів № 1 та № 2, та навчального корпусу. Старі вікна в спальних корпусах замінені на сучасні металопластикові. Кожен кабінет та класна кімната обладнані новими дошками, теле- та відеоприладами. Усі ці перетворення здійснені завдяки турботам депутатів та голови обласної ради, обласної державної адміністрації, значним зусиллям начальника управління освіти і науки О. Пастовенського, батьківської громадськості та ширих друзів ліцею. За 2005-2007 рр. в ліцей надійшло близько 300 тис. грн. благодійних коштів. Зміцнена матеріальна база їдальні, де харчується (чотири рази на день) 470 ліцеїстів. У навчальному закладі функціонують майстерні, бібліотека з читальним залом.

Вступ до ліцею здійснюється на конкурсній основі. Щорічно конкурс становить більше 2-х учнів на місце. Гарною традицією стала посвята в ліцеїсти, коли учні 9-х класів урочисто вступають до дружної родини навчального закладу.

Висока конкурентноспроможність ліцеїстів-випускників досягається забезпеченням ґрунтовних знань, варіативності освіти, профільності навчання, системою виховної роботи, різноманітністю гуртків, студій, секцій, орієнтованих на запити і потреби кожної дитини, на створення для неї ситуації реалізації творчих можливостей.

Педагогам, серед яких 43 мають вищу кваліфікаційну категорію, звання "вчитель-методист" та "старший вчитель", притаманна потреба зростати професійно. Для цього в ліцеї створені методичні комісії, творчі динамічні групи педагогів, забезпечуються умови для проведення науково-дослідницької роботи, участі в професійних конкурсах, конференціях, семінарах обласного та всеукраїнського рівнів.

Педагоги ліцею є авторами численних методичних посібників, авторських навчальних програм для забезпечення профільного навчання учнів.

З метою забезпечення новітніх засад реалізації державної політики у сфері створення сприятливих умов для роботи з обдарованою молоддю, широкого залучення до вирішення цієї проблеми педагогів-практиків і науковців вузів було розроблено нову Державну програму роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 рр.

Для її виконання у ліцеї розроблена комплексна програма "Творча обдарованість", у межах якої чітко визначено шляхи і засоби впровадження в

Головний корпус педагогічного ліцею

практику ефективних технологій навчання і виховання обдарованих ліцеїстів, створення умов для їхнього гармонійного розвитку.

Створено банк даних талановитих ліцеїстів за категоріями:

- інтелектуали-відмінники навчання, переможці різних етапів Всеукраїнських предметних олімпіад, конкурсів – захистів робіт МАН;
- ліцеїсти з художніми здібностями;
- ліцеїсти з музичним обдаруванням;
- літературно та артистично обдаровані ліцеїсти;
- ліцеїсти з технічними обдаруваннями;
- ліцеїсти зі спортивними здібностями.

Колектив педагогічного ліцею

Із метою фахового і методичного забезпечення Програми постійно удосконалюється якісний склад педколективу фахівцями вищої категорії, діє психолого-педагогічний семінар з відпрацювання методики діагностування обдарованих ліцеїстів, розширюється й удосконалюється матеріальна база навчальних кабінетів, бібліотеки, майстерень, спортивного комплексу, гуртожитків і їдальні, досягнуто ефективного використання оргтехніки й ТЗН.

Створено необхідні умови для забезпечення бібліотеки і методичного кабінету періодичними виданнями, фаховими газетами і журналами, науково-методичною літературою, забезпечено широкий доступ до використання зазначених видань учителями, вихователями, ліцеїстами.

Навчальний план складається з інваріантної частини, що сформована на державному рівні й однакова для всіх загальноосвітніх навчальних закладів, незалежно від підпорядкування і форм власності, та з варіантної частини, у якій передбачено додаткові години на предмети інваріативної частини, курси за вибором, факультативні та додаткові заняття.

Факультативні заняття зорієнтовані на профілі навчання, а курси основ психології та основ педагогічних знань – на профільне спрямування навчального закладу загалом.

Ліцей входить до навчально-науково-виробничого комплексу "Полісся" Житомирського державного університету імені Івана Франка, сформовано п'ять профілів навчання, на шостий – хореографічний з іноземною мовою – набір здійснюється раз на два роки. Близько 30% випускників ліцею щороку вступають до згаданого університету.

Ліцей тісно співпрацює також з:

- Інститутом проблем виховання АПН України;

- Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України;
- Житомирським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти;
- Житомирським агроекологічним університетом;
- Житомирським державним технологічним університетом;
- Житомирським військовим інститутом ім. С. Корольова Національного авіаційного університету;

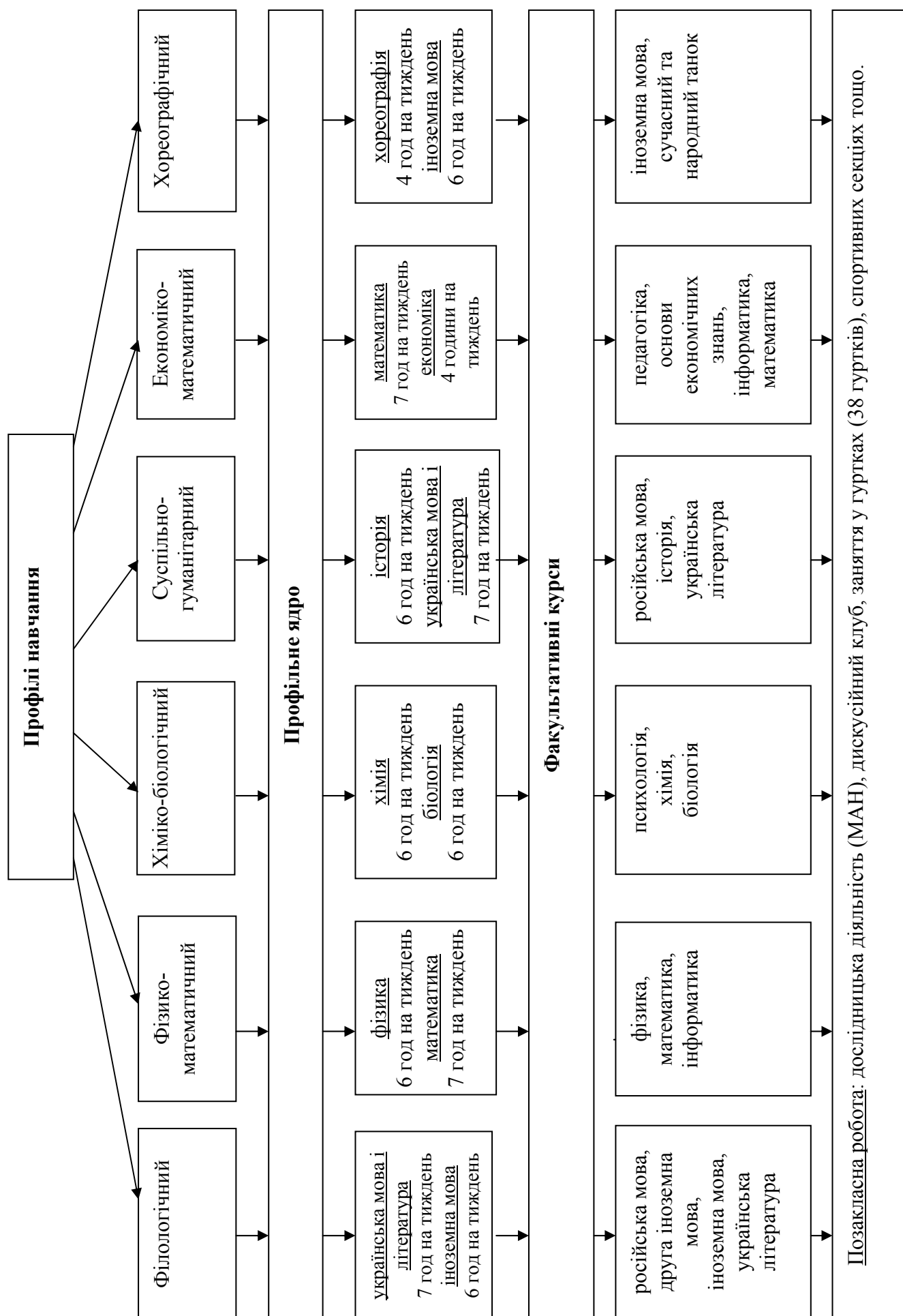
- Національним університетом "Острозька академія";
- Харківською національною юридичною академією імені Ярослава Мудрого;
- Харківським національним університетом ім. В. Каразіна;
- Київським міжнародним університетом;

- Київським національним університетом будівництва і архітектури;
- Одеською юридичною академією;
- Каунаським університетом;
- Київським національним університетом ім. М. Драгоманова.

Адаптоване впровадження в навчально-виховний процес інноваційних технологій і методик вимагає оптимального поєднання й конструювання різноманітних кооперативно-групових й індивідуальних форм методичної взаємодії 10 предметних методичних комісій, школи становлення молодого педагога, школи передового педагогічного досвіду "Майстер-клас", яку координує науково-методична рада на чолі з директором ліцею, кандидатом педагогічних наук Л.Корінною.

У навчальний процес впроваджуються інтерактивні технології, сутність яких полягає в тому, що вчитель організовує навчальну діяльність учня таким чином, що він самостійно розв'язує певні проблеми, спираючись на свої потенційні можливості й уже набуті знання у процесі взаємодії "учень – інформація", "учень – ситуація", "учень – знання", "учень – проблема", "учень – учень", "учень – група" тощо. Але не форма є визначальною в інтерактивному навчанні, а методи педагогічного впливу на пізнавально-навчальну діяльність учнів, розвиток їх мислення.

Протягом п'яти років у ліцеї працює творча динамічна група вчителів біології, хімії, фізики "Модульна система навчання".

Принцип самостійного навчання – одне з фундаментальних положень, на яке спирається теорія і практика модульного навчання, коли вчитель організовує активну діяльність учнів, спрямовану на виконання поставленої мети, пошук знань, їх осмислення, закріплення, формування та розвиток умінь і навичок, узагальнення та систематизацію.

Модульна система навчання дозволяє розв'язати найголовнішу суперечність традиційного навчання – орієнтацію на середнього учня, бо, працюючи за нею, учень може в індивідуальному темпі обирати серед поданих завдань саме ті, які, на його думку, доцільно виконати. Модульна організація навчання забезпечує також реалізацію принципу свідомого навчання і міцності знань.

Обов'язкове багаторазове повторення навчального матеріалу (на установчо-мотиваційному, змістовно-пошуковому, контрольному-змістовому та інших етапах) дозволяє в систему попередніх знань вносити нові елементи, систематизувати знання постійно, а не на передостанньому кроці, як робиться традиційно.

Але організаційною особливістю модульного навчання є те, що тривалість міні-модуля складає, на відміну від традиційного уроку, 25-30 хвилин. Тому впровадження модульної технології неможливе (повною мірою) в межах одного предмета або паралелі.

У цьому випадку мова йде про модернізацію класно-урочної системи навчання, а не про повне впровадження в ліцеї модульно-рейтингової системи навчання. За основу свого типу МРСН – модульно-рейтингової системи викладання біології та хімії – вчителі В. Міщенко та Л. Позднякова взяли елементи лекційно-семінарського навчання М. Гузика. Вони розглядають модуль як логічно завершену систему уроків, що включає декілька типів занять: лекції, уроки фронтального опрацювання матеріалу, уроки індивідуального опрацювання матеріалу, практикуми, уроки-заміни.

Кожен модуль має своє методичне забезпечення, яке складається з пакету навчальних програм та програми дій, з якою повинен бути ознайомлений кожен учень на початку вивчення теми.

Програма дій містить зміст модуля з визначеною дидактичною метою; перелік базових знань та вмінь, модульну програму.

Пакет навчальних програм складають календарний план, розбитий на модулі, методичні розробки уроків (лекцій, семінарів), диференційовані

завдання для семінарів, заліків, інструктивні картки для проведення практичних робіт.

Модульна програма містить рейтингове оцінювання знань та вмінь ліцеїстів. Кожен учень знає, за що і скільки балів він набирає при вивченні певного модуля. За кількістю набраних балів визначається рейтинг (місце) кожного учня в класі, на основі якого робиться висновок про рівень знань та навчальних досягнень учня, даються поради щодо їх поліпшення.

Згідно з системою рівень знань учня визначається на останньому етапі вивчення модуля. На проміжних етапах оцінюються не самі навчальні досягнення, а вміння їх здобувати, передавати однокласникам, дискутувати, робити висновки, проводити оцінку діяльності – своєї і однокласників. Оцінювання за балами виконує допоміжну функцію, стимулює учнів до систематичної підготовки, до активності на уроці, не залишає їх пасивними учасниками навчального процесу. Обов'язково вводяться в модуль бали за активність, які учень може одержати для підвищення свого рейтингу.

Таким чином, модульно-рейтингова система навчання, елементи якої практикують в ліцеї вчителі В. Коваленко, Л. Позднякова, В. Міщенко, сприяє кращому засвоєнню знань учнями, підвищує ефективність та якість навчально-виховного процесу.

Інтелектуальним продуктом діяльності педагогів методичної комісії "Модульна система навчання" є підготовка та випуск у 2007 р. "Методичних розробок уроків біології та хімії у 9-х та 10-х класах у системі модульно-рейтингового навчання".

У 2006/2007 навчальному році активно впроваджувались у практику роботи ліцею проектні технології.

Метод проектів завжди передбачає розв'язання якоїсь проблеми. У його основу покладено ідею, що складає суть поняття "проект", його прагматичну спрямованість на результат, який можна одержати, розв'язуючи певну теоретично чи практично значущу проблему. Щоб досягти результату, треба навчити учнів самостійно мислити, знаходити і розв'язувати проблеми, використовуючи з цією метою знання з різних галузей, уміння прогнозувати результати і можливі наслідки різних варіантів розв'язань, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Метод проектів завжди зорієнтований на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну, групову, яку учні виконують упродовж певного часу. Ґрунтуючись на цих ідеях, педагоги ліцею організували та реалізували у 2006/2007 навчальному році такі проекти:

– "Посади дерево – залиши про себе згадку ліцею" (18.09 – 06.10.2006 р., організатор В. Міщенко), метою якого було озеленення та декоративно-ландшафтне планування території ліцею, виховання любові до довкілля,

бережливого ставлення до нього. У ході проекту на території ліцею висаджено більше 500 дерев та кущів різних сортів та порід.

– "Моя країна – Україна" (1.02 – 10.03.2007 р., організатори Т. Зубович, Л. Рассохіна), метою якого було віддати дочірню шану та синівську любов Батьківщині, засвідчити свої знання з літератури, краєзнавства, історії та географії, виявити творчі здібності та створити власну оригінальну карту України.

Ліцеїсти, реалізуючи проект, оформили 18 оригінальних карт України.

– "Дороги, що ведуть до знань" (02.2007 – 04.2007 р., організатор Н. Преснякова). Мета: прискорення ремонту доріг, що ведуть до ліцею, громадянське виховання ліцеїстів. Нині вулиці Коростишівська та Саєнка відремонтовані.

– "Збережемо джерельце разом" (18.04 – 17.05.2007 р., організатор С. Нестерчук), під час якого ліцеїсти, педагоги, батьки прибирали територію навколо ліцею, очищували русло річечки, що протікає поряд, вчилися дбати про довкілля та берегти природу.

– "Історія родини в історії України" (керівник Н. Преснякова), який здійснювався у межах Всеукраїнської історико-географічної експедиції з вивчення історії рідного краю, історії міст і сіл України. Ліцеїсти провели значні дослідницькі пошуки, результатом яких стали більше ста робіт, з яких дві здобули перемогу на обласному турі експедиції.

Усе це зумовило створення творчої динамічної групи педагогів – М. Кузьміна, Т. Павлінчук, О. Коваленко, В. Єлісєєва – які вважають, що інформаційні технології, з одного боку, – потужний інструмент для здобуття дитиною найрізноманітнішої інформації, з іншого – ефективний засіб для підвищення інтересу до навчання. Тому в своїй роботі вони намагаються зробити перші кроки у використанні комп'ютера, проводячи уроки з його застосуванням.

О. Коваленко широко використовує для викладання фізики можливості кабінету фізики з мультимедійною апаратурою.

Проте більшість педагогів відзначають, що поле програмних продуктів навчального призначення занадто вузьке. Створення дидактичної навчальної бази зараз є однією з основних проблем впровадження комп'ютеризації у навчально-виховний процес.

Учителі та вихователі ліцею забезпечені на належному рівні методичною, дидактичною літературою, якою насичений методичний кабінет, мають змогу відвідувати заняття шкіл передового педагогічного досвіду міста, області та за її межами, публікувати власні методичні розробки. Стимулюється створення малих дослідницьких творчих груп, бо саме там відбувається справжній педагогічний пошук. Розроблена авторська програма "Хімія 9-11 класи" для класів хіміко-біологічного профілю (автор Л. Позднякова) та навчальні

програми факультативів з української літератури, історії України, хімії, біології.

Сьогодні ліцей є помітним науково-методичним центром Житомирщини.

На його базі були організовані та проведені

- Всеукраїнська науково-практична конференція "Формування громадянських цінностей старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах" (8-9 грудня 2004 р.).

- Науково-практична конференція за участю викладачів та методистів вищих навчальних закладів I та II рівнів акредитації "Форми і методи розвивального навчання та їх вплив на формування особистості" (7 грудня 2005 р.).

- Обласний семінар заступників директорів з навчально-виховної, методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів області "Інформаційно-пропагандистська функція методичної роботи" (1 листопада 2006 р.).

- Обласний семінар за участю заступників директорів з навчально-виховної, методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів м. Новограда-Волинського щодо організації роботи з обдарованими дітьми (8 листопада 2006 р.).

- Засідання круглого столу на тему: "Поліпшення грамотності учнів-старшокласників, підвищення їхньої конкурсної спроможності при вступі до вузів" за участю директорату інституту філології і журналістики та кафедри української мови Житомирського державного університету імені Івана Франка, ОППО, міського методичного кабінету, вчителів-філологів ЗОШ м. Житомира

(30 листопада 2006 р.).

- Обласний семінар за участю вчителів біології та хімії загальноосвітніх шкіл області "Модульно-рейтингова система викладання біології та хімії в ліцеї як умова реалізації особистісно-орієнтованого підходу до навчання" (20 травня 2007 р.).

- Науково-практична конференція за участю наукових працівників лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки

ЕНП України з проблеми "Модель компетентного випускника загальноосвітньої 12-річної школи".

- На базі ліцею систематично (раз у два роки) проводяться Всеукраїнські олімпіади з базових предметів.

Щороку науково-методична рада ліцею готує і видає збірник науково-методичних праць "Творчі доробки педагогічних працівників Житомирського обласного педагогічного ліцею", що схвалені й рекомендовані до друку методичною радою ЖОППО.

Збірки знайомлять педагогів області з новітніми підходами до організації навчання і виховання в ліцеї – інноваційними технологіями, які допомагають вчителю та вихователю зробити процес навчання цікавим, різноманітним, ефективним, демократичним.

Предметні методичні комісії ліцею розробляють і видають "Завдання конкурсних випробувань для вступу до Житомирського обласного педагогічного ліцею". Вчителями-методистами ліцею Л. Поздняковою та В. Міщенко підготовлені та видані "Методичні розробки уроків біології (хімії) у 9 і 10 класах" у системі модульно-рейтингового навчання, рецензовані науковцями Житомирського державного університету імені Івана Франка, рекомендовані до друку методичною радою ЖОППО.

Вчителем-методистом В. Коваленко розроблений методичний посібники "Модульно-рейтингова система навчання фізики" та "Українські фізики і винахідники", директором ліцею, кандидатом педагогічних наук Л. Корінною – методичні рекомендації "Педагогічна технологія виховання громадянських цінностей старшокласників", "Формування громадянських цінностей

старшокласників у позанавчальній діяльності школи нового типу", що схвалені МОН України. Молодий педагог Т. Павлінчук, аспірантка Житомирського державного університету імені Івана Франка, є автором ряду наукових статей у сфері літературознавства та збірки поезій "Цілість". Педагоги ліцею систематично публікують свої праці у "Віснику Житомирського державного університету імені Івана Франка", науково-методичному журналі "Педагогічна Житомирщина", фахових періодичних виданнях тощо.

Видатний вітчизняний педагог В. Сухомлинський, підкреслював "Обдаровані й талановиті всі без винятку

діти. Важко переоцінити роль особистості учителя, його духовного обличчя в пробудженні і розвитку творчих здібностей, нахилів і талантів учня".

Ідея розвитку природних здібностей дитини, розкриття її творчих можливостей відповідає водночас інтересам дитини, суспільства та держави. У ліцеї склалася оригінальна система роботи, яка містить етапи виявлення, створення умов для розвитку, психолого-педагогічного супроводу і моніторингу освіти обдарованих дітей. Органічні складові системи – науково-дослідницька та пошукова робота ліцеїстів.

Науково-дослідницька робота ліцеїстів – це один з видів творчої діяльності, спрямований на вирішення наукових проблем, яка здійснюється під керівництвом науковця чи звичайного педагога і в результаті якої ліцеїсти відкривають нові, об'єктивно значущі знання, способи діяльності, розкривають свої творчі здібності, професійні якості як майбутнього науковця. Координатором цієї роботи є

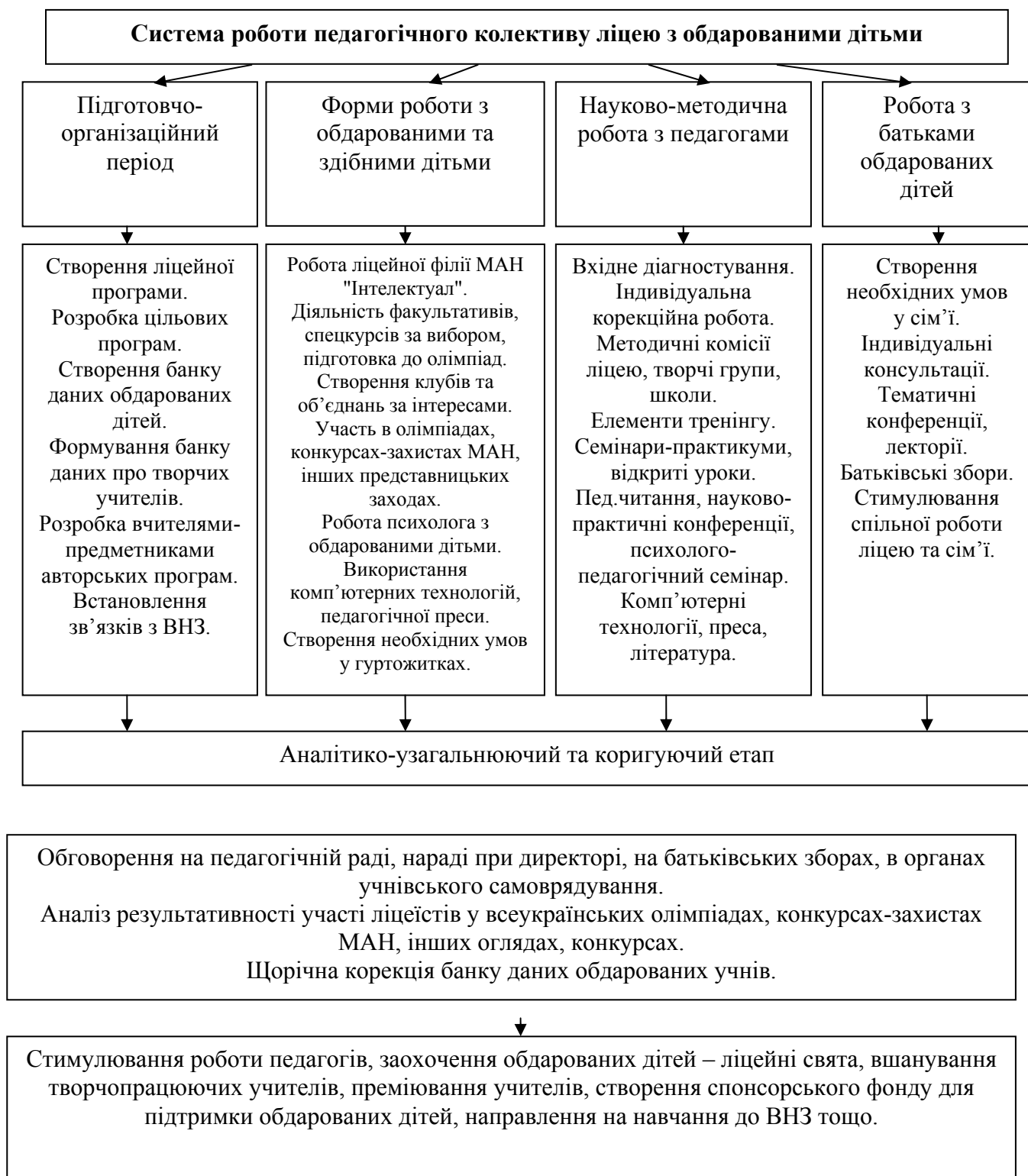
ліцейна філія Малої Академії Наук (МАН) "Інтелектуал", яку очолює О. Березюк, кандидат педагогічних наук, доцент Житомирського державного університету імені Івана Франка, що є складовою Житомирського обласного територіального об'єднання МАН і діє з 1998 р.

У ній у 2006-2007 навчальному році займалося 23 учні 10-11 класів ліцею. Працювали такі відділення: історико-географічне (секції "Історія України", "Всесвітня історія"), філології та мистецтва (секції "Українська література", "Українська мова", "Зарубіжна література", "Фольклористика" та "Літературна творчість"), фізико-математичне (секція "Математика"), хіміко-біологічне (секція "Біологія").

Протягом навчального року було проведено 8 семінарських, 4 практичних занять, настановчу і звітну конференції та I етап Всеукраїнського конкурсу науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН.

Ліцеїсти, члени МАН, у листопаді 2006 р. взяли участь у Всеукраїнській науково-практичній аспірантсько-студентській конференції, присвяченій спадщині Івана Франка (Житомирський державний університет ім. І. Франка), у регіональній конференції молодих учених "Духовність молодого людини" (грудень 2006 р., ЖДУ ім. І. Франка, лабораторія "Освітньо-виховні системи Полісся") та звітній студентській конференції (квітень 2007 р. ЖДУ ім. І. Франка).

Унаслідок напружених пошуків педколективу в ліцеї створена власна виховна система, яка сприяє розвитку інтелектуальної, свідомої особистості з чіткою громадянською позицією, надає широкі можливості для реалізації творчого потенціалу кожного ліцеїста, його самореалізації та соціальної активності.

Визначена стратегія виховного процесу, пріоритетними напрямками якої є

- формування національної самосвідомості ліцеїстів, виховання громадянина-патріота, носія національних цінностей і загальнолюдських духовних надбань;
- гуманізація і демократизація навчально-виховного процесу;

- всебічний гармонійний і творчий розвиток особистості на основі її інтелектуального і духовного потенціалу, здатної до саморозвитку, самовиховання і самореалізації.

У виховній роботі успішно впроваджуються інноваційні технології:

- технологія колективної творчої діяльності І. Іванова;
- технологія особистісно орієнтованого виховання за І. Бехом;
- технологія Г. Селевко (створення особливого виховного середовища та виховної взаємодії), визначення особистісного підходу "Я – концепція" і самовдосконалення особистості;
- технологія саморозвитку особистості;
- технологія проектної діяльності.

Педагогічне керівництво життям ліцею невіддільне від розвитку учнівського самоврядування. Мета цієї наполегливої роботи – задовольнити природне бажання підлітків самостійно вирішувати, яким буде зміст їхнього життя, поставити їх в умови відповідальності за ліцей, товаришів; надати їм реальні, а не формальні права у вирішенні ліцейських справ. У ліцеї створена чітка структура самоврядування. Керівництво її діяльністю здійснює Рада ліцеїстів, яка за період існування ліцею показала свою здатність виконувати покладені на неї функції. Нині без її участі не вирішуються актуальні питання життя і діяльності ліцеїстів.

Склалась добра традиція, коли випускні курси в період адаптації перших беруть на себе відповідальність за їх підготовку до активної участі у ліцейному житті, контролюють та спрямовують діяльність першокурсників і готують собі гідну зміну.

Наступність курсів не тільки робить колектив ліцеїстів згуртованим та дружним, але й допомагає випускникам опанувати навички організаторських здібностей і педагогічної майстерності ще в ліцеї.

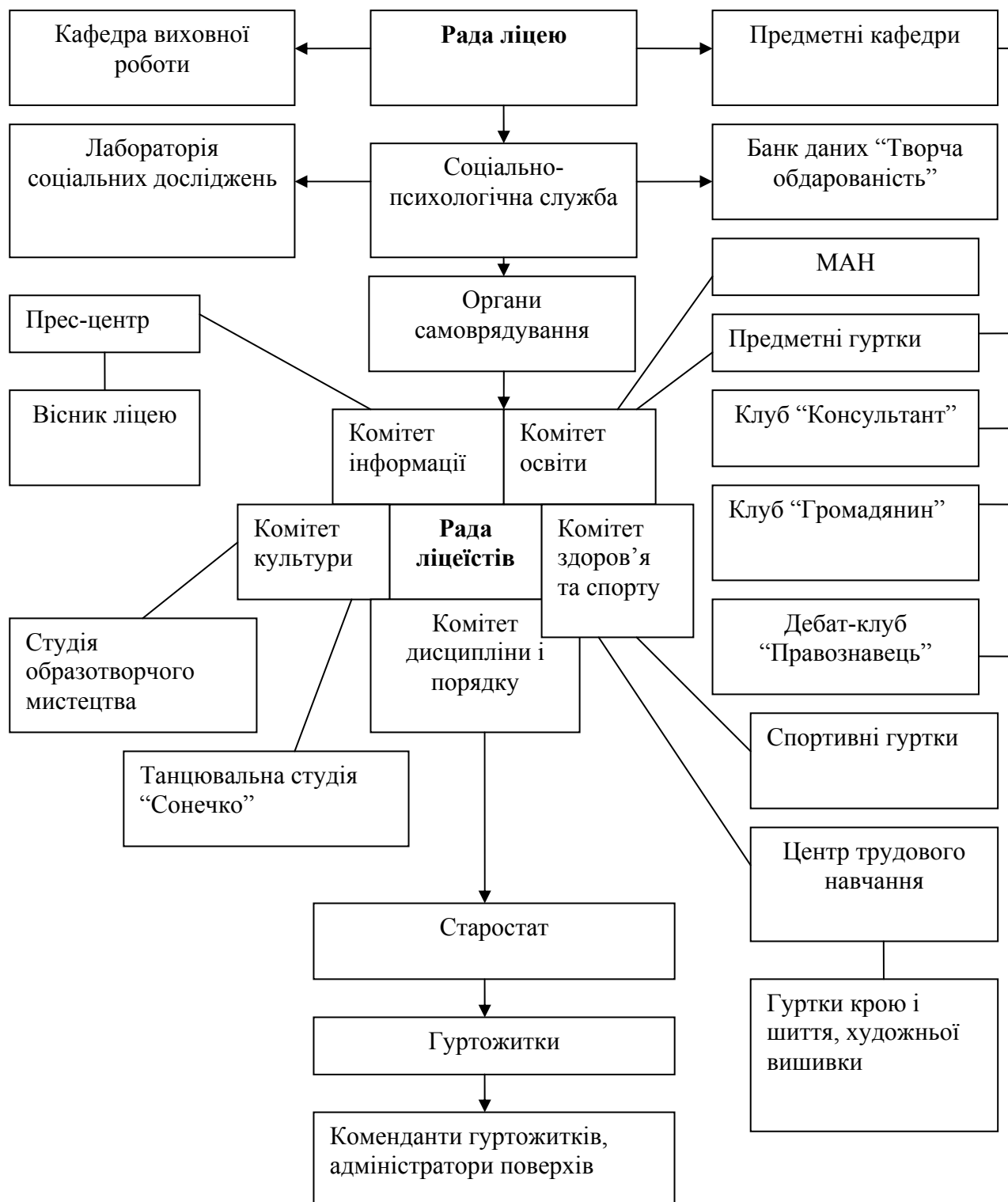
Ліцеїсти беруть активну участь у суспільній акції "Громадянин", Всеукраїнській історико-географічній експедиції "Історія міст і сіл України", були учасниками обласного форуму "Держава, яка чує дітей".

У процесі активної громадянської діяльності підлітки набувають навичок вирішення соціально важливих проблем сьогодення, практичного досвіду суспільної діяльності, відчують свою відповідальність за майбутнє демократичної держави.

Велике значення у виховній діяльності ліцею мають традиції ліцейного життя. Звичними для ліцею стали "Вечір знайомств", шоу "Міс ліцею", День здоров'я, конкурс "Твої таланти, ліцей", проект "Подаруй дітям промінчик сонечка" та інші. Серед ритуалів – виконання Гімну ліцею, передача вогню знань, вручення квитка ліцеїста.

*Справжня суть виховної роботи
полягає в організації життя дитини.
А. Макаренко*

Структура
виховної роботи Житомирського обласного педагогічного ліцею

На початку навчального року соціально-психологічною службою проводяться соціометричні дослідження і діагностування ліцеїстів, за результатами яких створюється банк даних "Творча обдарованість".

Розкриттю творчого потенціалу ліцеїстів на основі їх здібностей та інтересів сприяє гурткова та клубна робота. В ліцеї працюють 34 гуртки, студія декоративно-прикладного мистецтва, клуб відпочинку "Гармонія", центр

трудового навчання, хореографічна студія "Сонечко", літературна студія "Проба пера", дебат-клуб "Правознавець", спортивний клуб "Олімп" і клуб "Громадянин".

Значна робота здійснюється з формування навичок здорового способу життя.

У навчально-виховній роботі ліцею ефективно використовується методика

"Рівний-рівному",

упроваджуються елементи Всеукраїнського фізкультурно-оздоровчого патріотичного комплексу школярів "Козацький гарт", створена програма тестування ліцеїстів "Крок до здоров'я", проводиться моніторинг рівня фізичного здоров'я учнів.

Результатом виховної діяльності навчального закладу є достатній рівень розвитку органів учнівського самоврядування, соціальна активність ліцеїстів, громадянська відповідальність, самореалізація творчого потенціалу учнів.

Оптимізований навчально-виховний процес у ліцеї характеризується творчою співпрацею педагогічного і ліцейного колективів, досягненням високої результативності роботи вчителів, вихователів і ліцеїстів – 92-95% ліцеїстів вступають щорічно до вузів, за всю 16-річну історію ліцею не зафіксовано з боку ліцеїстів жодного злочину чи правопорушення.

Напружена та цілеспрямована робота педагогічного колективу дала за 16-років такі результати: 1892 ліцеїсти закінчили успішно ліцей, 1870 ліцеїстів вступили до вищих навчальних закладів, 1387 осіб закінчили вищі навчальні заклади, 226 ліцеїстів закінчили ліцей із золотими та срібними медалями, 410 нагороджені грамотами за високі досягнення у навчанні, 333 ставали призерами III і IV етапів Всеукраїнських предметних олімпіад, 54 є призерами II та III етапів конкурсів-захистів МАН, 4 стали переможцями Міжнародного конкурсу-знавців української мови ім. П. Яцика,

16 – у Всеукраїнській суспільній акції "Громадянин".

У 2007 р. закінчили ліцей 120 осіб, вступили до вищих навчальних закладів – 116, із них на бюджетну форму навчання – 112.

Одними з найвизначальніших повсякденних факторів життя в ліцеї є високе моральне задоволення від буденних і святкових днів для всіх учасників навчально-виховного процесу – вчителів, вихователів, ліцеїстів, батьків. Незаперечним є високий авторитет ліцею в очах громадськості Житомирської області.

Розділ 5. Болонські інновації в педагогічній освіті Житомирщини

Болонський процес: принципи входження в європейський простір вищої освіти

Болонський університет

На початку ХХІ століття світ переживає складні трансформації, відповідаючи на виклики глобалізації, на кардинальні зміни міжнародного середовища. Реалізуючи свій державний суверенітет, Україна стає повноправним і повноважним суб'єктом міжнародних відносин.

Процес об'єднання Європи, його поширення на схід супроводжується

створенням спільного освітнього і наукового простору та впровадженням єдиних критеріїв і стандартів у цій сфері в масштабах усього континенту. Зазначений процес дістав назву Болонського.

Його започаткування (*перший етап*) пов'язують з підписанням 30 міністрами освіти від імені своїх урядів 19 червня 1999 р. „Болонської декларації”, у якій задекларовано: прийняття загальної системи порівняння учених ступенів через затвердження додатка до диплома; запровадження в усіх країнах двох циклів навчання, де перший, бакалаврський, цикл має тривати не менше трьох років, а другий, магістерський, – не менше двох, і вони мають сприйматися на європейському ринку праці як освітні та кваліфікаційні рівні; створення систем кредитів відповідно до європейської системи трансферу оцінок; розроблення порівняних критеріїв і методів оцінки якості; усунення перешкод на шляху мобільності студентів і викладачів у межах визначеного простору.

Розгортка у часі позитивних ініціатив зазначеного документу показала, що запропоновану систему реформ у європейському освітньому просторі не слід ідеалізувати. Однак потреби економічного та суспільного розвитку світового співтовариства визначають відсутність альтернативи Болонському процесу як такому, що є підґрунтям сучасного оновлення галузі освіти.

Другий етап Болонського процесу пов'язують з Празьким самітом (19 травня 2001 р.), де було підписано Празьке комюніке представниками вже 33 країн.

На саміті було виділено важливі елементи європейського простору вищої освіти:

- постійне навчання протягом усього життя;

Житомирський державний університет імені Івана Франка

- мотивоване залучення студентів до навчання;
- сприяння підвищенню привабливості та конкурентоспроможності європейського простору вищої освіти для інших регіонів світу (зокрема аспекти транснаціональної освіти).

Третій етап Болонського процесу відбувся в Берліні 18-19 вересня 2003 р. Принципово нове рішення Берлінського саміту – поширення загальноєвропейських вимог і стандартів уже й на докторські ступені. Установлено, що в країнах-учасниках Болонського процесу має бути один докторський ступінь – „доктор філософії” у відповідних сферах знань (природничі, соціогуманітарні, економічні та інші науки). Розроблено додаткові модулі, курси та навчальні плани з європейським змістом, відповідною орієнтацією й організацією. Зазначено, що європейській простір вищої освіти та європейський простір дослідницької діяльності – дві взаємопов’язані частини спільноти знань.

Четвертий саміт Болонського процесу відбувся 19-20 травня 2005 р. в Бергені (Норвегія). На ньому до Болонської співдружності було прийнято ще 5 країн (Азербайджан, Вірменія, Грузія, Молдова, Україна). Було констатовано, що Болонський простір уже майже сформовано. Далі має відбутися процес реалізації болонських перетворень в усіх його складових з метою їх принципового завершення до 2010 р.

Отже, Болонський процес – це процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і необхідних інституціональних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. Його мета – створення до 2010 р. європейського наукового та освітнього простору задля підвищення спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підвищення конкурентоспроможності європейської вищої школи.

Для досягнення цієї мети було запропоновано:

- прийняти зручні та зрозумілі градації дипломів, ступенів і кваліфікацій;
- увести двоступеневу структуру вищої освіти;
- використати єдину систему кредитних одиниць (систему ECTS – European Community Course Transfer System) і додатків до дипломів;
- напрацьовувати, підтримувати і розвивати європейські стандарти якості із застосуванням порівняних критеріїв, механізмів і методів їх оцінки;
- усунути існуючі перепони для розширення мобільності студентів, викладачів, дослідників і управлінців вищої школи.

На всіх етапах Болонського процесу було проголошено, що цей процес добровільний; полісуб’єктний; такий, що ґрунтується на цінностях європейської освіти і культури; що не нівелює національних особливостей освітніх систем різних країн Європи; багатоваріантний; гнучкий; відкритий; поступовий.

Участь системи вищої освіти України в болонських перетвореннях має бути спрямована на її розвиток і набуття нових якісних ознак. Орієнтація на

Болонський процес не має призводити до надмірної перебудови вітчизняної системи освіти; її стан необхідно глибоко осмислити, порівнявши з європейськими критеріями і стандартами, та визначити можливості її вдосконалення на новому етапі. За таких умов еволюцію системи освіти не слід відокремлювати від інших сфер суспільства. Вона має розвиватися в гармонійному взаємозв'язку із суспільством в цілому, беручи на себе роль його провідника.

Повноправне членство України у Болонській співдружності потребує розв'язання цілого ряду проблем як на теоретичному, так і на практичному, в тому числі регіональному, рівні.

5.1. Рівний доступ до якісної освіти

5.1.1. Якісна освіта у європейському вимірі

Болонський процес охоплює цілий ряд напрямів, одним з яких є підвищення *якості* європейської вищої освіти в умовах відкритого європейського та квазівідкритого глобального ринків праці.

Окреслена проблема віддзеркалює світову тенденцію інноваційного розвитку освітніх систем, адже світове співтовариство визнало, що освіта, добробут і здоров'я людини – головні чинники якості її життя, а якість освіти – головна мета, пріоритет розвитку громадянського суспільства. В угоді ЄС зазначено, що європейська спільнота сприятиме розвитку якісної освіти, заохочуючи співпрацю між країнами-членами ЄС і, якщо треба, підтримуючи й доповнюючи їх дії, поважаючи одночасно їх відповідальність за зміст навчання й організацію освітніх систем, культурну й мовну різноманітність^{117, 118, 119, 120}.

Такий соціальний вибір не випадковий, оскільки пов'язаний з геополітичною конкуренцією між країнами, зокрема в царині інтелектуальних ресурсів, адже у високотехнологічному інформаційному суспільстві якість освіти є головним аргументом у забезпеченні такого рівня життєвої й професійної компетентності людини, розвитку людського потенціалу, який би задовольняв насамперед потреби особистості, суспільства й держави. За окремими оцінками проблему якості освіти нині пов'язують з розбудовою нової інформаційної цивілізації XXI ст.¹²¹.

Тому підвищення якості освіти та рівний доступ до неї є одним з головних завдань сучасної державної політики в галузі освіти, національним пріоритетом

¹¹⁷ Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В.Г. Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.

¹¹⁸ Себкова Хелена. Акредитация и обеспечение качества высшего образования в Европе // Высшее образование в Европе. – 2002. – № 3. – С. 5-11.

¹¹⁹ Стельмашенко В.П. Організаційно-педагогічні засади управління якістю підготовки фахівців в коледжах України: Автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Київ, 2001. – 23 с.

¹²⁰ Стратегия модернизации содержания общего образования. Материалы для разработки документов по обновлению общего образования. – М., 2001. – С. 12-13; Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: «К.І.С.», 2003. – 296 с.

¹²¹ Ляшенко О.І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1 (46). – С. 5-12, – С. 3.

і передумовою національної безпеки держави, умовою реалізації права громадян на освіту¹²².

У Національній доктрині розвитку освіти наголошується на тому, що для всіх громадян України незалежно від національності, статі, соціального походження та майнового стану, віросповідання, місця проживання та стану здоров'я забезпечується рівний доступ до якісної освіти.

Рівний доступ до здобуття освіти у вищій школі забезпечується шляхом:

- запровадження ефективної системи інформування громадськості про можливості здобуття вищої освіти;
- створення умов для отримання безоплатної вищої освіти на конкурсних засадах у державних і комунальних навчальних закладах;
- удосконалення правових засад здобуття освіти за рахунок бюджетів усіх рівнів та коштів юридичних і фізичних осіб;
- розширення можливостей отримання вищої освіти шляхом індивідуального кредитування;
- створення умов для здобуття вищої освіти дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, та дітьми-інвалідами;
- забезпечення високої якості вищої освіти та професійної мобільності випускників вищих навчальних закладів на ринку праці шляхом інтеграції вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, наукових установ та підприємств, запровадження гнучких освітніх програм та інформаційних технологій навчання;
- додержання засад демократичності, прозорості та гласності у формуванні контингенту студентів, у тому числі шляхом об'єктивного тестування;
- створення умов для забезпечення навчання відповідно до потреб особистості на ринку праці.

На забезпечення якості освіти спрямовуються матеріальні, фінансові, кадрові та наукові ресурси суспільства й держави. Висока якість освіти передбачає взаємозв'язок освіти і науки, педагогічної теорії і практики¹²³. Педагогічна освіта розглядається не лише як окрема унікальна сфера підготовки нової генерації вчителів, але й як винятково важливий ресурс розвитку інтелектуального потенціалу нації. Від особистісних якостей учителя та рівня його підготовки залежить не лише якість шкільної освіти, але й рівень духовної культури суспільства, утвердження демократичних цінностей і процесів, що відбуваються в країні.

Отже, забезпечення високоякісної освіти на всіх її етапах і рівнях, оцінювання її результативності – одне з основних завдань сьогодення, яке має не лише педагогічний чи суто науковий контекст, але й соціальний, політичний та управлінський.

¹²² Підласий І.П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів: Навч. посібник / Міжнародний фонд "Відродження". – К.: Україна, 1998. – 343 с. – с. 5.

¹²³ Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003-2004 рр) / За ред. В.Г. Кременя. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. – 147 с. – С. 110.

Зокрема, як *політична категорія* якість освіти акумулює засади освітньої політики держави на певному етапі її розвитку й головні стратегічні лінії розвитку національної системи освіти в контексті світових тенденцій.

Як *соціальна категорія* вона відображає суспільні ідеали освіченості та окреслює загальну мету освіти, законодавчо визначені й нормативно закріплені в державних стандартах освіти.

Як *категорія управління* вона визначає стратегії впливу на певні показники функціонування системи освіти й вибирає можливі напрями її змін та розвитку.

Як *педагогічна категорія* вона є квінтесенцією: 1) сутності поняття, 2) процедур діагностування, 3) аналізу явищ і властивостей суб'єктів освітнього процесу. В цьому сенсі вона має відповідати: а) особистісній і суспільній меті освіти, б) політичній стратегії її розвитку в контексті вітчизняних і світових тенденцій, в) закономірностям менеджменту освіти на всіх рівнях управління – державному, регіональному, муніципальному, інституційному (локальному), особистісному тощо¹²⁴.

Філософська категорія якості трактується як істотна визначеність, завдяки якій розглянутий об'єкт (у нашому дослідженні — знання) є саме цим, а не іншим об'єктом, а його складові елементи (якості знань) характеризують специфіку, що дозволяє виокремлювати один об'єкт серед інших (за наявності певних якостей, рівня їх сформованості)¹²⁵. Таким чином, якістю прийнято називати властивість об'єкта, що складає його стійку, постійну характеристику, таку, що виявляє його сутність.

У педагогіці^{126,127} поняття “якість” – це системна методологічна категорія. Вона відображає ступінь відповідності результату поставленим меті.

У Всесвітній декларації з вищої освіти, прийнятій на Міжнародній конференції з вищої освіти в листопаді 1998 р., вказується, що якість вищої освіти – це багатовимірне поняття, яке охоплює усі сторони діяльності вищого навчального закладу: навчальні та академічні програми, навчальну і дослідницьку роботу, професорсько-викладацький склад і студентів, навчальну базу і ресурси¹²⁸. А у програмному документі ЮНЕСКО читаємо, що якість вищої освіти є поняттям, яке характеризується численними аспектами і значною мірою залежить від контекстуальних рамок даної системи,

¹²⁴ Якісна освіта – запорука самореалізації особистості: Тези доповіді Міністра освіти і науки України Станіслава Ніколаєнка на Підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2007 року // Освіта України. – 2007. – № 59 (839). – С. 1-33. – С. 12-13.

¹²⁵ Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – М.: Политиздат, 1991. – С. 225.

¹²⁶ Луговий В. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку / За заг. ред. акад. О.Г. Мороза. – К.: МАУП, 1994. – 196 с.

¹²⁷ Ляшенко О.І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти // Педагогіка і психологія. – № 1 (46), 2005. – С. 5-12.

¹²⁸ Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією В.Г. Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – С.173.

інституціональних завдань чи умов і норм у даній дисципліні¹²⁹. Реалізація зазначеного завдання спрямована на розв'язання ряду проблем, зокрема на:

- продовження реалізації державної політики щодо забезпечення обсягів державного замовлення на підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями „молодший спеціаліст”, „бакалавр”, що сприяє розширенню доступу молоді до здобуття вищої освіти;
- збільшення державного замовлення на підготовку педагогічних кадрів з числа сільської молоді;
- завершення розробки та затвердження галузевих стандартів вищої освіти з усіх педагогічних спеціальностей, зокрема – над складовою стандарту щодо обсягу і змісту психолого-педагогічної і практичної підготовки педагогів;
- впровадження у ВПНЗ кредитно-модульної системи організації навчального процесу (виокремлення змістових модулів; інтеграція навчальних дисциплін), що забезпечить персоніфікацію підготовки фахівців.
- формування нового змісту педагогічної освіти.

Робота міністерства спрямовується на принципові зміни в структурі та змістовому наповненні фундаментальної, психолого-педагогічної, гуманітарної та соціально-економічної підготовки майбутніх учителів.

Прагнучи сформувати європейський стиль соціалізації молоді людини, Міністерство освіти і науки України орієнтує ВПНЗ на необхідність вивчення та впровадження досвіду ВПНЗ європейських країн щодо трансформації навчального процесу в напрямі соціокультурного змісту освіти.

5.1.2. Підвищення якості освіти у досвіді педагогічних закладів Житомирщини

Глибоке розуміння закономірностей, стану та напрямів удосконалення системи професійно-педагогічної освіти України у контексті підвищення рівня її якості можливе за умови вивчення досвіду, що накопичений у регіонах.

Професійну підготовку вчительських кадрів на Житомирщині здійснюють Житомирський державний університет імені Івана Франка, Коростишівський педагогічний коледж ім. І. Франка, Бердичівський педагогічний коледж, Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, які разом з цілим рядом освітянських закладів є членами навчально-науково-виробничого комплексу „Полісся”.

З урахуванням положень Конвенції "Про визнання кваліфікації вищої освіти в європейському регіоні" (Лісабон, 1997 р.), спільної декларації міністрів освіти Європи "Європейський простір у сфері вищої освіти" (Болонья, 1999 р.), "Концепції досконалості Європейського фонду управління якістю", аналізу фахових джерел та досвіду роботи педагогічних навчальних закладів визначено основні критерії оцінки якості професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, серед яких:

- кадрове забезпечення навчального процесу;

¹²⁹ Програмний документ ЮНЕСКО (1995) // Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття / Авт. кол.: В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, С. Довгий та ін. – К.: Навч.книга, 2003. – С. 352-354.

- оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки ;
- удосконалення навчального процесу;
- впровадження кредитно-модульної системи навчання.

Представимо основні шляхи підвищення якості професійно-педагогічної освіти Житомирщини відповідно до виділених характеристик (ознак, критеріїв), спираючись на досвід роботи навчальних закладів, що забезпечують її у зазначеному регіоні.

Кадрове забезпечення навчального процесу

1.1. Створення потужної конкурентоспроможності вітчизняної системи вищої освіти потребує принципових кардинальних змін у кадровій політиці щодо формування високопрофесійного корпусу педагогічних і науково-педагогічних працівників.

1.2. Кадрове забезпечення навчального процесу педагогічних навчальних закладів обумовлено удосконаленням якісного складу науково-педагогічних кадрів.

Протягом останніх років (2002-2008 рр.) кадрова політика у Житомирському державному університеті імені Івана Франка базувалася на принципі розумного поєднання досвідчених і молодих викладачів, їх кар'єрному зростанні, постійному підвищенні кваліфікації, освоєнні нових технологій підготовки кадрів. Цей принцип дав позитивні результати, про які свідчить:

– кількісний склад докторів наук, професорів та кандидатів наук, доцентів (рис. 5.1);

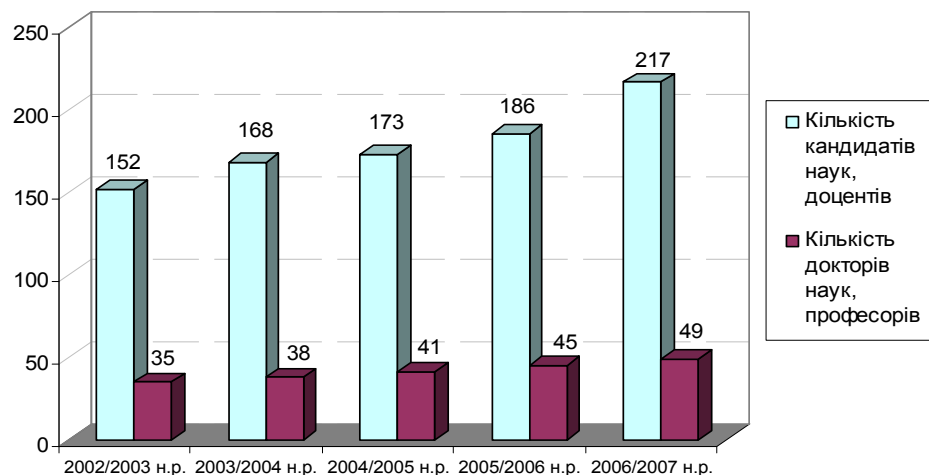

Рис. 5.1. Загальна кількість докторів наук, професорів та кандидатів наук, доцентів

- динаміка науково-педагогічного стажу та середнього віку НПП (рис. 5.2);
- динаміка підготовки кандидатів і докторів наук (рис. 5.3, 5.4);
- динаміка відкриття спеціалізованих вчених рад, кількості аспірантів та докторантів (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Підготовка науково-педагогічних кадрів

№	Показник		2002 р	2003 р	2004 р	2005 р	2006 р	2007 р
1	Кількість спеціалізованих рад		0	0	1	1	1	1
2	Кількість аспірантів	Всього	48	72	93	111	126	148
		З відривом від виробництва	31	45	59	75	92	112
3	Кількість напрямків докторантури		0	0	1	1	2	3
4	Кількість докторантів		0	0	3	7	7	8

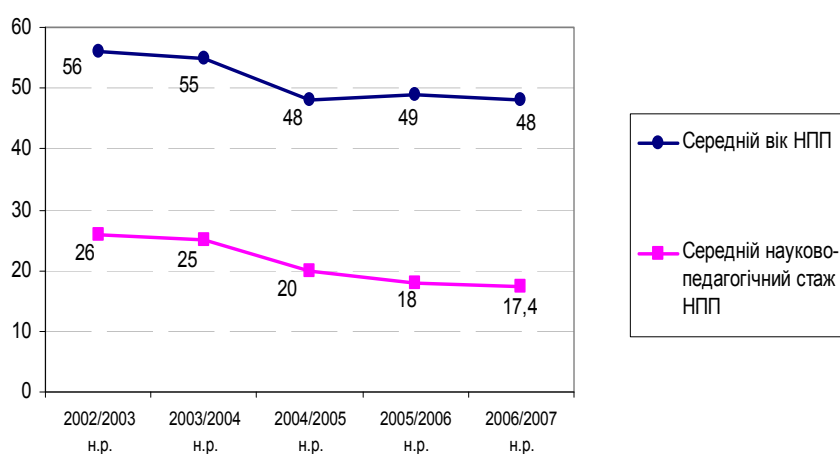

Рис. 5.2. Динаміка середнього науково-педагогічного стажу та середнього віку НПП

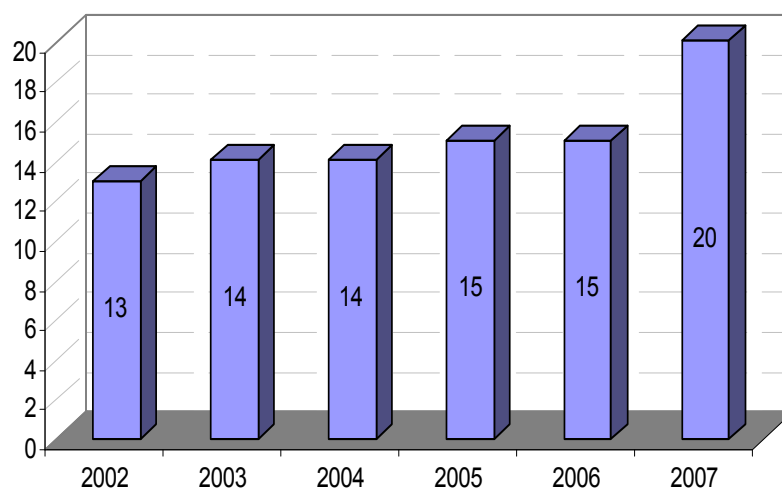

Рис. 5.3. Кількість захищених кандидатських дисертацій

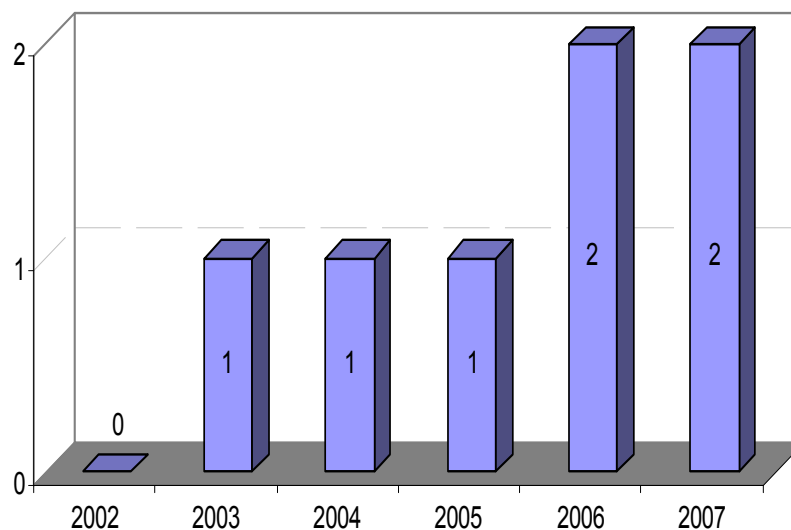

Рис. 5.4. Кількість захищених докторських дисертацій

В університеті розроблена і втілена чітка система підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. Вона включає у себе:

- п'ятирічний план підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників;
- на основі п'ятирічного розробляється річний план, який враховує зміни у складі науково-педагогічних працівників, що відбулися протягом року;
- налагоджено облік підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, звітування про наслідки підвищення кваліфікації на засіданнях кафедр.

Названі заходи дали змогу забезпечити підвищення кваліфікації кожним науково-педагогічним працівником протягом п'яти років роботи. Щороку підвищують кваліфікацію 18–22 % викладачів університету (див. табл. 5.2).

Проводиться постійний обмін досвідом із викладачами та студентами навчальних закладів Німеччини, Польщі, Мексики, Росії та ін.

У рамках підписаних угод із закордонними навчальними закладами студенти та аспіранти університету проходять у них стажування. За 2002–2007 рр. викладачі та співробітники університету виїжджали більш ніж до 15 країн з метою участі у міжнародних конференціях, семінарах тощо. Слід відзначити, що за звітний період розширилась географія виїздів та збільшилась кількість виїздів за кордон.

В університеті з 1994 року діє аспірантура, з 2004 р. – докторантура. Нині в аспірантурі здобувають вищу наукову кваліфікацію понад 150 аспірантів та здобувачів наукових ступенів, третина з них навчають в аспірантурі на кафедрі педагогіки з трьох спеціальностей. Цьому ж сприяє і діяльність спеціалізованої вченої ради по захисту кандидатських дисертацій з педагогіки. За останні 10 років підготовлено та захищено 106 кандидатських та 9 докторських

дисертацій, підготовлено до захисту 10 дисертацій. У докторантурі університету та інших ВНЗ навчається 20 осіб.

Таблиця 5.2

Дані про виконання планів підвищення кваліфікації НПП

Показники		Навчальний рік				
		2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007
Кількість викладачів університету, що підвищували кваліфікацію	Всього:	67	71	91	92	112
	% від загальної кількості	16%	20%	22%	20%	20%
	у т. ч. без відриву від виробництва	62	68	84	83	103
	у т. ч. у науково-дослідних установах	3	10	12	13	15
	у т. ч. у закордонних навчальних і наукових закладах	1	2	3	5	7

У табл. 5.3 представлено узагальнюючі показники кадрового забезпечення Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Таблиця 5.3

Узагальнені показники кадрового забезпечення Житомирського державного університету імені Івана Франка

№	Назва показника	2002 р.	2007 р.	Усього за період 2002/2007 рр.
1.	Чисельність професорсько-викладацького складу, осіб	423	561	1,3 рази
2.	Чисельність докторів наук, професорів, осіб	35	49	1,4 рази
3.	Чисельність кандидатів наук, доцентів, осіб	152	217	1,4 рази
4.	Кількість аспірантів, усього, осіб	48	148	3,1 раз
5.	Захистили дисертації докторські/кандидатські (одиниць)	0/13	2/17	6/88
6.	Кількість наукових співробітників, які взяли участь у міжнародних семінарах, конференціях та ін.	462	820	1,8 раз
7.	Кількість НПП, які отримали премії Президента України	-	2	5
8.	Кількість НПП, які отримали стипендію Кабінету Міністрів України	1	2	6

Рівний доступ до якісної педагогічної освіти у Житомирському державному університеті імені Івана Франка організований шляхом проведення роз'яснювальної роботи серед учнів загальноосвітніх закладів Житомирщини. Це призвело до впевненості абітурієнтів та їх батьків у тому, що вступити до університету та навчатися у ньому можна лише, володіючи високим рівнем знань. Про це свідчить той факт, що в останні п'ять років реалізація заходів, спрямованих на забезпечення рівного доступу до освіти, сприяла:

- відсутності апеляцій на результати вступних випробувань, скарг на порушення законодавства під час проведення вступної кампанії та зарахування на навчання;
- щорічному виконанню планів держзамовлення як на денну, так і заочну форми навчання;
- забезпеченню можливостей вступу випускників шкіл населених пунктів, які постраждали від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Незважаючи на об'єктивне зменшення кількості випускників навчальних закладів зони радіологічного контролю, за кількістю студентів, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, університет займає перше місце серед ВНЗ III–IV рівнів акредитації.

Оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки

Наступним компонентом, що сприяє підвищенню рівня якості професійно-педагогічної підготовки є визначений відповідно до її мети *зміст*, спрямований на послідовне засвоєння знань та формування практичних професійних умінь. Зміст освіти зафіксований у навчальних планах і програмах та відображений у навчально-методичній літературі.

Розвиток змісту навчання в сучасному світі відбувається в контексті глобальних освітніх тенденцій, серед яких найпомітнішими є:

- масовий характер освіти та її неперервність як нова якість;
- значущість освіти для індивіда і суспільства;
- адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості;
- орієнтація навчання на особистість, забезпечення можливостей її саморозкриття.

Ці тенденції свідчать, що головною функцією змісту освіти є розвиток людини. Освіта ж має забезпечити кожному, хто навчається, широкі можливості для здобуття таких умов розвитку та підготовки до життя:

- знань про людину, природу і суспільство, що сприяють формуванню наукової картини світу як основи світогляду та орієнтації у виборі сфери майбутнього практичної діяльності;
- досвіду комунікативної, розумової, емоційної, фізичної, трудової діяльності, що сприяє формуванню основних інтелектуальних, трудових, організаційних і гігієнічних умінь та навичок, необхідних у повсякденному житті для участі у суспільному виробництві, продовженні освіти та самоосвіти;
- досвіду творчої діяльності, що відкриває простір для розвитку індивідуальних здібностей особистості і забезпечує її підготовку до життя в умовах соціально-економічного та науково-технічного прогресу;

- досвіду суспільних і особистісних відносин, які готують молодь до активної участі в житті країни, створення сім'ї, планування особистого життя на основі ідеалів, моральних та естетичних цінностей сучасного суспільства.

З метою підняття престижу у Житомирському державному університеті імені Івана Франка у 2002-2007 рр. розширено кількість напрямів підготовки кадрів відповідно до потреб ринку праці з 3 до 8, що дало можливість збільшити кількість ліцензованих спеціальностей з 13 до 22. Проведена робота щодо збільшення кількості акредитованих спеціальностей з 10 до 18, зокрема за IV рівнем акредитації з 9 до 15. У 2007 р. університет в цілому акредитований за IV рівнем.

Для забезпечення підвищення якості навчального процесу створено ряд нових факультетів та інших структурних підрозділів:

- соціально-психологічний факультет;
- факультет фізичного виховання і спорту;
- факультет довузівської підготовки;
- інститут післядипломної освіти;
- комп'ютерний центр, обсерваторію тощо.

Реорганізовано:

- факультет іноземних мов – у навчально-науковий інститут іноземної філології;
- педагогічний факультет – у навчально-науковий інститут педагогіки;
- філологічний факультет – у навчально-науковий інститут філології та журналістики.

Створено 7 нових кафедр:

- прикладної математики та інформатики;
- редагування та основ журналістики;
- екології та природокористування;
- економіки та менеджменту;
- інноваційних технологій освіти і виховання;
- теорії і методики фізичного виховання.

Крім того, створено 17 навчально-наукових лабораторій, ряд науково-дослідних центрів та інститутів спільно з Національним інститутом стратегічних досліджень, інститутами АПН та НАН України.

Організована підготовка студентів (за вибором) за низкою робітничих професій (перукар, водій, оператор ЕОМ тощо).

Підвищення якості освіти у контексті вдосконалення змісту освіти потребувало створення сучасної навчальної фахової та психолого-педагогічної літератури, зокрема із нововведених дисциплін відкритих спеціальностей, про що свідчить:

- динаміка кількості виданих підручників, навчальних посібників з грифом МОН України (рис. 5.5);
- динаміка випуску методичних видань для забезпечення самостійної роботи студентів (рис. 5.6);

- динаміка випуску навчальної літератури видавничим центром університету (табл. 5.7).

Проведена значна робота з розвитку бібліотеки та бібліотечного фонду, про що свідчить:

- динаміка надходжень нової літератури (рис. 5.4).

З метою подальшого вдосконалення інформаційного забезпечення користувачів:

- здійснюється комп'ютеризація бібліотеки;
- придбано і введено у дію бібліотечну електронну програму „УФД. Бібліотека”;
- створюється електронний каталог бібліотеки, каталог навчальної літератури на електронних носіях;
- завершується підключення бібліотеки до локальної комп'ютерної мережі університету;
- у 2003 і 2004 рр. відкрито читальні зали у гуртожитках №3 і №4.

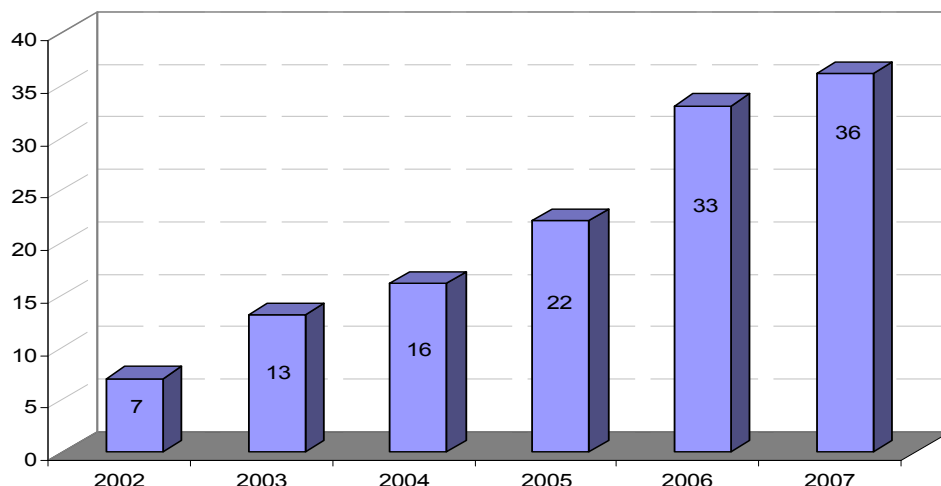

Рис. 5.5. Динаміка кількості назв виданих підручників, навчальних посібників з грифом МОН України

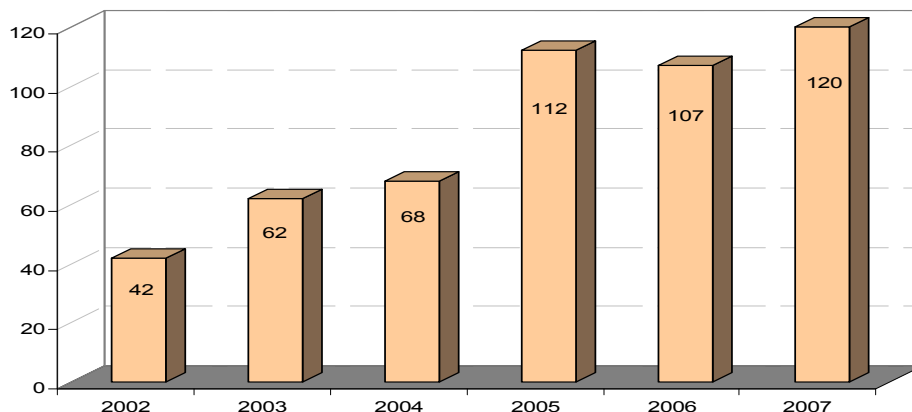

Рис 5.6. Динаміка виданої кількості назв методичної літератури для забезпечення самостійної роботи студентів

Таблиця 5.4

Динаміка випуску навчальної літератури інформаційним навчально-видавничим центром університету

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Кількість назв	47	63	97	102	86	118
Кількість примірників	3450	5863	6393	6431	6624	8167

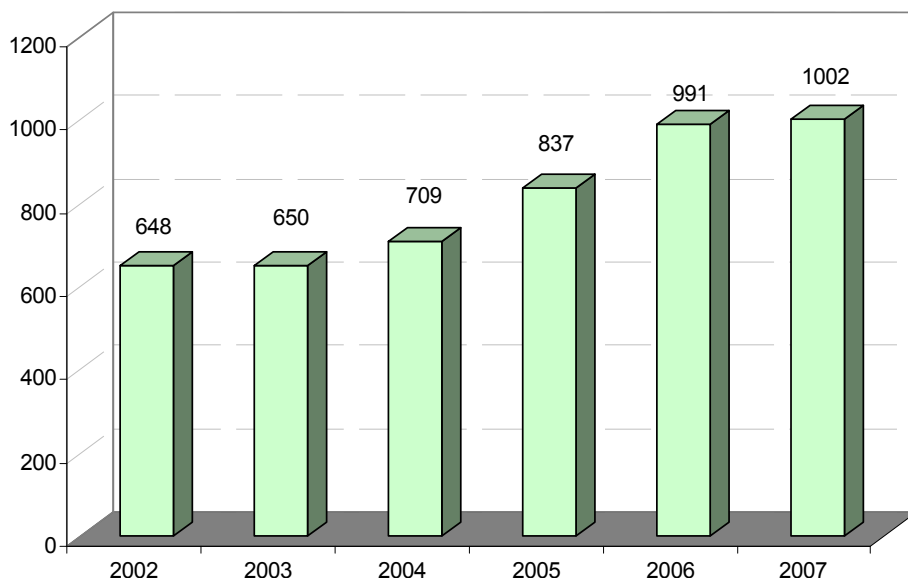

Рис. 5.7. Динаміка кількості найменувань придбаної навчальної літератури та періодичних видань

Завдяки активній комп'ютеризації і використанню електронної бібліотеки університет виграв тендер МОН України на виконання програми „Електронна бібліотека вищого навчального закладу освіти, інтегрована в Європейські освітньо-наукові бібліотечні системи”.

Створена і функціонує ефективна система обміну досвідом з науково-методичного забезпечення навчального процесу. Про це свідчить:

- діяльність створеної у 2004 р. Школи молодого викладача;
- створення у 2003 р. і функціонування науково-методичної ради університету, методичних рад факультетів та інститутів;
- діяльність методичних семінарів кафедр;
- започаткування у 2004 р. щорічних загальноуніверситетських науково-методичних ярмарків, де всі кафедри представляють свої методичні напрацювання, обмінюються досвідом. Ярмарки викликають значний інтерес викладачів ВНЗ та ПТО області, вчителів загальноосвітніх закладів, ЗМІ.

Активна навчально-методична діяльність, упровадження новітніх технологій навчання знайшла визнання широкої педагогічної громадськості. Про це свідчить відзначення здобутків університету на міжнародних виставках „Освіта України”:

- бронзовою медаллю у номінації „Інноваційні технології у навчанні” (2002 р.);
- бронзовою медаллю у номінації „Сучасні методики вивчення іноземних мов” (2003 р.);
- золотою медаллю у номінації „Упровадження нових форм організації навчально-виховного процесу” (2006 р.);
- золотою медаллю у номінації „Упровадження здобутків педагогічної науки в освітню практику” (2007 р.);
- срібною медаллю у номінації "Упровадження здобутків педагогічної науки в освітню практику" (2008 р.);
- десятками дипломів;
- два роки поспіль (2006, 2007 рр.) університет удостоєний почесного звання „Лідер сучасної освіти” та нагороджений дипломом МОН України за активне сприяння інформатизації освіти та ефективно впровадження програми „Intel® Навчання для майбутнього” (2006 р.).

Оскільки університети виконують функцію культурно-освітніх, наукових центрів, постійно зростає роль університетської освіти. Хоча класичні університети орієнтовані на здобуття студентами всебічної освіти, фундаментальних знань, педагогічна підготовка залишається значущою складовою в системі університетської освіти. Університетська класична освіта поєднує здобуття майбутніми вчителями фундаментальних знань та знань суспільних і психолого-педагогічних дисциплін як традиційних (класична педагогіка та історія педагогіки), так і нових.

З метою підвищення якості підготовки з інформаційно-комунікативних технологій у навчальний план Коростишівського педагогічного коледжу ім. І. Франка введено дисципліну „Методика навчання комп'ютерному практикуму в початкових класах”, основне завдання якої – формування навичок практичного використання комп'ютерних систем у навчальному процесі учнів 1-4 класів. Така підготовка сприяє розширенню методичного багажу кожного студента, ознайомленню через Інтернет з досягненнями інших учителів, з існуючою нормативно-правовою базою; зменшенню часу на підготовку до занять, на виготовлення схем, карток-інструкцій, завдань для індивідуальної роботи, перфокарт, складання опорних схем з української мови, математики, основ природознавства; застосування програм навчального призначення.

Удосконаленню якості вивчення методики викладання курсу з початкової інформатики у коледжі сприяє розробка і використання навчальної програми „Сходинки до інформатики”, якою постійно користуються як викладачі, так і студенти.

У процесі вивчення курсу „Основи психодіагностики”(ІІІ курс, V-VІ семестри) також активно застосовуються комп'ютерні програми психодіагностичного дослідження під час проведення лабораторних та практичних занять із тем „Методи дослідження інтелекту”, „Методи психодіагностики пізнавальної сфери”, „Особистісні опитувальники”,

„Проективні тести вивчення особистості”, „Методи дослідження інтересів, цінностей та мотивації”.

Удосконалення навчального процесу

Забезпечення якості сучасної професійно-педагогічної освіти можливе завдяки інтенсивному реформуванню її відповідно до вимог часу, у процесі формування принципово нової моделі освіти, яка поступово замінюватиме традиційну.

Найважливішою особливістю сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної та інноваційної. Терміни „традиційне (нормативне) навчання” та „інноваційне навчання” запропоновані групою вчених у доповіді Римському клубу (1978 р.), який звернув увагу світової наукової громадськості на неадекватність традиційного навчання вимогам сучасного суспільства до особистості, її пізнавальних можливостей. Інноваційне навчання трактувалось у ній як процес і результат навчальної та освітньої діяльності, що стимулює новаторські зміни в культурі, соціальному середовищі. Воно орієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва з іншими людьми.

Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в оновлюваних ситуаціях.

З точки зору інноваційної педагогіки новою якістю освіти є належна якість навчання, виховання, ступінь розвиненості особистості людини, яка навчається, її підготовленості до продовження навчання, самостійного життя¹³⁰. Прагнення постійно оптимізувати навчально-виховний процес у контексті підвищення його якості зумовило появу нових і вдосконалення наявних педагогічних технологій різних рівнів і різної цільової спрямованості у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

Педагогічна технологія є системною сукупністю і порядком функціонування всіх особистісних, інструментальних і методичних засобів, що використовуються для досягнення педагогічних цілей. Найважливішою ознакою педагогічної технології є її спрямованість на підвищення ефективності навчального процесу, що гарантує досягнення запланованих результатів навчання¹³¹. На

базі Житомирського державного університету імені Івана Франка розроблено та впроваджено у навчальний процес близько 30-ти *інноваційних технологій*

¹³⁰ Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 353 с. – С. 7-14.

¹³¹ Там само, с. 65-66.

підвищення якості педагогічної освіти, серед яких: технологія розробки нового покоління навчальних посібників з педагогіки (проф. О. Дубасенюк); технології удосконалення підготовки майбутніх учителів до різних видів професійної діяльності (доц. О. Березюк, доц. О. Антонова, доц. Н. Сидорчук, доц. В. Єрмеєва, доц. О. Шквир); технологія підготовки магістрів в умовах ступеневої педагогічної освіти (проф. С. Вітвицька); технології оволодіння професійно-методичними вміннями (проф. Л. Калініна, доц. І. Самойлюкевич, ст. викл. В. Танська) тощо.

Інтерактивне навчання реалізує конкретну мету: створити сприятливі умови для навчання й виховання шляхом активної взаємодії студентів між собою, студентів і викладачів. На заняттях використовується робота в парах, малих і великих групах за вибором та інтересами, що дає можливість реалізувати пізнавальні потреби особистості.

У контексті підвищення якості професійно-педагогічної освіти групою фахівців Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти під керівництвом В. Арешонкова було організовано та проведено протягом 2003-2006 рр. комплексне експериментальне дослідження щодо створення ефективної технології вдосконалення самоорганізаційної діяльності вчителів.

Розроблена технологія спрямована на філософське осмислення сучасної освітньої діяльності та забезпечила в слухачів на основі здобутків сучасної філософії освіти якісний аналіз проблем андрагогіки, ідеологічної сфери сучасної освіти, проблем тендерного підходу в педагогіці тощо.

Важливим аспектом підвищення якості освіти є впровадження у навчальний процес інформаційно-комунікативних технологій у всіх ланках системи освіти, навчальних закладах та органах управління.

Зокрема, адміністрація Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти спільно з управлінням освіти облдержадміністрації уклали договір зі Школою комп'ютерних технологій „Новація” (м. Житомир, керівник І. Каплаушенко) для безкоштовного навчання вчителів шкіл області базовим навичкам роботи на комп'ютері. Протягом 2003-2005 рр. через навчання, що здійснювалося сертифікованими фірмою „Microsoft” тренерами, пройшли 197 учителів міста Житомира та 246 – Житомирської області.

З четвертого кварталу 2003 року в Житомирському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти впроваджено новий технологічний підхід щодо підвищення кваліфікації вчителів області – дистанційна освіта. Її впровадження здійснено у формі „кейс-технологій”, які включають певний комплект засобів навчання: методичні документи, спеціально розроблені навчальні посібники, дискети, компакт-диски. Дидактичне забезпечення високої якості достатнє для самостійної роботи з конкретного курсу. Організація навчального процесу кожного з курсів, що вивчається, передбачає проведення тьюторіалів, виконання домашніх завдань, проміжні та підсумкові екзамени.

У Коростишівському педагогічному коледжі ім. І. Франка запровадження інформаційно-комунікативних технологій здійснюється лабораторією інформаційно-аналітичного забезпечення навчально-методичного центру. Основними шляхами їх застосування є:

- складання програм універсального призначення для проведення тренувальних вправ або контролю та корекції знань;
- складання навчальних програм з математики, української мови, англійської мови, природознавства, образотворчого мистецтва;
- створення програм для методичного забезпечення занять.

Для підвищення якості освіти у Бердичівському педагогічному коледжі використовують цілий ряд інноваційних форм та методів навчання. Однією з таких форм, яка використовується, наприклад, при викладанні основ безпеки життєдіяльності, є дебати, які розглядають не лише як інтелектуальну гру, але й як спосіб самовираження та саморегуляції. Вони додають впевненості, розвивають навички міжособистісного спілкування та розкривають безліч нових можливостей. Найцінніше в дебатах – навички критичного мислення. Вони включають процес формування, класифікації, уточнення й обґрунтування думок та ідей. Саме дебати дозволяють формувати, розвивати й відстоювати свою позицію з різних питань.

Підвищенню якості літературної освіти у коледжі сприяє використання відеофрагментів на заняттях з української літератури. Відеофрагменти – це відзняті на відео плівку 7-12-хвилинні навчальні екранізації художніх творів, які не є екранізацією всього художнього твору, а лише згустком найдраматичніших подій, що є найважливішими для розвитку сюжету, характеристики головних героїв, визначення стилю письменника, зокрема його мови.

Таким чином, у сучасній практиці діяльності професійно-педагогічних навчальних закладів спостерігається тенденція до впровадження технологічних знахідок, які спрямовані на забезпечення якісної освіти.

Упровадження кредитно-модульної системи навчання

Невід’ємним атрибутом реалізації практичних кроків Болонської декларації щодо підвищення якості освіти є впровадження в навчальний процес технології кредитно-модульної системи та системи об’єктивного педагогічного контролю знань¹³². Разом з тим, кредитно-модульна технологія навчання – це також цілісний алгоритм повного засвоєння знань та умінь майбутніми фахівцями, але такий, що здійснюється за структурно-інтегрованими освітньо-професійними програмами в кредитних вимірах свідомим самотійним вибором студентами навчальних дисциплін. Спільним для зазначених видів технологій є

¹³²Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Левківський К.М., Сухарніков Ю.В. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес // Освіта України. – № 60-61. – 10 серпня 2004. – С. 9.

необхідність прикладання максимальних інтелектуальних зусиль для вчасного засвоєння знань і умінь за модульним принципом, з дотриманням психолого-педагогічних та кібернетичних вимог до навчального процесу в межах модуля, навчальної дисципліни, міждисциплінарного курсу і ступеня підготовки загалом¹³³.

З цією метою рішенням колегії Міністерства освіти і науки від 24 квітня 2003 р. започатковано проведення педагогічного експерименту щодо запровадження цієї системи у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.

На початку 2004 р. вийшло ряд документів (що є основою нормативно-правового забезпечення) щодо реалізації програми кредитно-модульного навчання, зокрема:

1. Наказ № 48 Міністерства освіти і науки України від 23.01.2004 р. "Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу".

2. Наказ № 49 від 23.01.2004 р. "Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки".

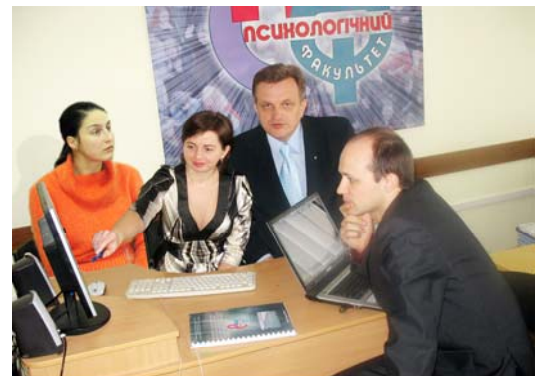
3. "Програма проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації"; (затверджена наказом МОН України від 23.01.04 р. № 48). "Тимчасове положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців" (затверджено наказом МОН України від 23.01.04 р. №48).

4. Програма дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України (затверджено наказом МОН № 49 від 23.01.04 р.).

У вищезазначених нормативних документах МОН України підкреслюється важливість і актуальність питання щодо розробки і впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах України.

Апробацію таких схем і методик підготовки фахівців реалізували й вищі навчальні заклади Житомирщини.

Першим підрозділом в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, який ще в 2004 р. перейшов на кредитно-модульну систему навчання (КМС) в рамках педагогічного експерименту, став соціально-психологічний факультет (декан факультету кандидат психологічних наук, доц.

Група розробників експериментальної програми впровадження кредитно-модульної системи навчання: декан соціально-психологічного факультету, доцент О.П.Музика (у центрі), заступник декана - доцент І.С.Загурська та старший викладач Т.М.Майстренко і програміст, аспірант Ю.О.Оснадчук

¹³³Сікорський П. І. Кредитно-модульна технологія навчання: Навч. посіб. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 127 с. – с. 83-84.

О. Музика). Деканат факультету розробив власну програму, яка включала організаційно-педагогічне, інформаційно-технологічне та особистісно-психологічне забезпечення роботи викладачів та студентів в умовах КМС. Повністю на кредитно-модульну систему навчання весь університет перейшов в 2006 р.

Метою впровадження кредитно-модульної системи навчання є підвищення якості вищої освіти фахівців і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності випускників. Основними завданнями даної системи є: адаптація ідей ECTS до системи вищої освіти України для забезпечення мобільності студентів у процесі навчання та гнучкості підготовки фахівців, враховуючи швидкозмінні вимоги національного та міжнародного ринків праці; забезпечення можливості навчання студентів за індивідуальною варіативною частиною освітньо-професійної програми, що сформована за вимогами замовників та побажаннями студента і сприяє його саморозвитку та підготовці

Семінар з впровадження КМС для деканів та завідувачів кафедр

до життя у вільному демократичному суспільстві; стимулювання учасників навчального процесу з метою досягнення високої якості вищої освіти; унормування порядку надання можливості студенту отримання професійних кваліфікацій відповідно до ринку праці.

Ця система також передбачає можливість навчання

за індивідуальним планом. Індивідуальний навчальний план студента за певним напрямом формується особисто студентом під керівництвом куратора в КМСОНП. Ця система більш доступна студентам із сильним та середнім рівнем знань. Тому з літа 2005 р. у Житомирському державному університеті імені Івана Франка проводяться тренінги для студентів, що особливо необхідні для випускників сільських шкіл.

У процесі впровадження КМСОНП були дотримані принципи порівняльної трудомісткості кредитів; кредитності; модульності; методичного консультування; організаційної динамічності; гнучкості та партнерства; пріоритетності змістової й організаційної самостійності та зворотнього зв'язку; науковості та прогностичності; технологічності та інноваційності; усвідомленої перспективи; діагностичності.

Формами організації навчального процесу в умовах КМСОНП є лекційні, практичні, семінарські, лабораторні та індивідуальні заняття, всі види практик та консультацій, виконання самостійних завдань студентів та інші форми і види навчальної та науково-дослідницької діяльності студентів. Більша частина часу в навчальному процесі припадає на самостійну роботу. Це, у свою чергу, значно підвищує відповідальність викладача, який без збільшення кількості

аудиторних годин повинен методично забезпечити студентів, щоб воно змогли успішно засвоїти навчальний матеріал і самі себе проконтролювати.

Кредитна організація навчання передбачає конкретизацію навчальних дисциплін відповідно до потреб фахівців, які повинні набрати певну кількість кредитів, частину з яких – за власним вибором. Модульна організація навчання передбачає вищий рівень контролю за якістю і практичною зорієнтованістю знань.

Ще в умовах експерименту було прийнято рішення розробити пакет навчально-методичного забезпечення (ПНМЗ) спеціальності, структура якого була б однаковою для кожної навчальної дисципліни. ПНМЗ складається з 4 основних документів, кожен з яких має чітку структуру і перелік вимог щодо оформлення: навчальної програми; робочої навчальної програми; інструктивно-методичних матеріалів для самостійної роботи студентів; пакета комплексних контрольних завдань.

Кожен модуль (36 год.) передбачає теми як лекційних та лабораторно-практичних занять, так і теми, які виносяться на самостійне опрацювання.

Підсумкові модульні роботи (ПМР) мають на меті систематизувати і закріпити знання студентів. Як правило, на ПМР виносяться тестові, теоретичні та професійно-орієнтовані завдання.

Розподіл навчального матеріалу на модулі, теми для самостійного опрацювання визначаються викладачем.

Інструктивно-методичні матеріали для самостійної роботи розробляються на основі робочої навчальної програми і включають: 1) вступ; 2) розподіл навчального часу за темами; 3) рекомендації до організації самостійної роботи; 4) зміст модуля (розподіл навчального часу за темами модуля, умови автоматичного одержання оцінки за модуль, зміст лекцій, практичних, лабораторних занять, завдання для самостійної роботи, теми для самостійного опрацювання, рекомендована література, завдання до підсумкової модульної роботи); 5) вимоги до екзамену (заліку); 6) критерії оцінювання.

У пакеті ККР зібрано тести, які даються студентам на лабораторно-практичних заняттях та екзаменах.

Для всіх навчальних дисциплін введено систему професійно-орієнтованих завдань. Професійно-орієнтовані завдання (ПОЗ) – це комплексна сукупність навчальних завдань, трансформованих таким чином, що їх вирішення моделює завдання, з якими зіткнуться студенти в майбутній професійній діяльності. У кожному ПОЗ закладено повний цикл вирішення задачі – від постановки проблеми, актуалізації знань, здобутих під час навчання, до самостійного пошуку необхідної літератури, вироблення плану вирішення цього завдання і самоаналізу та розробки програми самовдосконалення.

Для забезпечення єдності вимог розроблено спеціальні алгоритми. Алгоритм роботи над ПОЗ включає 4 етапи: підготовчий, планування, етап виконання та етап самоаналізу. У рамках кожного етапу описано чітку послідовність кроків, а також зазначено критерії перевірки виконання кожного кроку алгоритму. Важливою складовою алгоритму є аналіз власного досвіду

виконання подібних завдань у рамках різних курсів, практик тощо. Це допомагає студентам встановити логічні зв'язки як між кількома дисциплінами, так і між окремими модулями однієї дисципліни, тобто сприяє формуванню цілісного підходу до процесу навчання. Алгоритм також передбачає самоаналіз виконання як окремих кроків алгоритму (порівнюючи із запропонованими критеріями оцінювання), так і завдання в цілому. Це дозволяє студентам не лише оцінити виконання конкретного завдання, але й при потребі внести корективи у вирішення подібних завдань у майбутньому.

На соціально-психологічному факультеті університету модифіковані семестрові і державні екзамени. Екзаменаційні білети складаються з трьох типів завдань: 1) тести – 25 % ваги в оцінці; 2) два теоретичні питання, з яких студент відповідає на одне (за його вибором) – 25 % ваги в оцінці; 3) професійно-орієнтоване завдання та алгоритм його виконання – 50 % ваги в оцінці. Незважаючи на те, що на державних іспитах для виконання ПОЗ відводиться 2 години і надається можливість користуватися будь-якими підручниками, посібниками і мережею Інтернет, студенти вважають, що саме воно є найважчим.

Особлива увага в умовах кредитно-модульної системи навчання звертається на лабораторні заняття, на яких студенти, окрім всього іншого, мають навчитися економному використанню часу. Всі види робіт мають бути чітко спланованими, а звіти про їх виконання студенти повинні здати на поточному занятті.

Особливе місце займають теми, які виносяться на самостійне опрацювання. Контроль з боку викладачів тут здійснюється у двох формах:

1) студенти, які претендують на автоматичну оцінку, складають колоквиум викладачеві, який приймає екзамен (за рахунок годин, які виділяються на консультації і перевірку ПМР);

2) для студентів, які виконують ПМР, питання з теми, що виносяться на самостійне опрацювання, включаються у перелік питань до модуля.

Зауважимо, що ПМР включені до робочих навчальних планів і як такі, що входять до навчального навантаження викладачів, відносяться до оплачуваних видів робіт.

В університеті реалізована одна з основних вимог КМС – навчальна робота куратора з розрахунку 4 год. на одного студента. Ця робота включена в навчальне навантаження і відповідно оплачується. Облік ведеться у спеціально розроблених журналах куратора.

Перехід до кредитно-модульної системи навчання потребує більшої мобільності і гнучкості в орієнтуванні серед значної кількості інформації, підвищує відповідальність викладачів за якість навчання. Це забезпечується наявністю в деканатах пакета навчально-методичного забезпечення, який розробляється викладачем і кафедрою. Вільний доступ до нього, який здійснюється з допомогою внутрішньої локальної комп'ютерної мережі, дозволяє здійснювати контроль за виконанням робочих програм як з боку деканатів, так і з боку зацікавлених студентів.

Впровадження кредитно-модульної системи у вищих навчальних закладах передбачає не лише реорганізацію навчально-виховного процесу, але й зміни у ставленні до навчання студентів. Так, одним із основних завдань КМС є мотивоване залучення студентів до навчання. Організація навчання за кредитно-модульною системою побудована таким чином, щоб надати кожному студентові можливості самостійно та свідомо на основі власного досвіду та системи цінностей обирати, в якому темпі вчитися, які змістові модулі вивчати. КМС передбачає продовження освіти протягом життя за рахунок накопичення кредитів. З іншого боку, КМС не орієнтована на чіткі хронологічні межі отримання вищої освіти. Студент, який з різних причин не справляється з навчальною програмою, в принципі може навчатися необмежений час, звісно, сплачуючи за надані освітні послуги.

Найбільші труднощі, пов'язані з упровадженням кредитно-модульної системи, традиційно відчують студенти першого курсу. Окрім звикання до навчання у вузі загалом, до нових умов проживання, нової групи тощо, цей процес ускладнюється ще й впровадженням «іншої, ніж у школі» кредитно-модульної системи. У більшості першокурсників спочатку переважає упереджене ставлення до такої системи навчання, що значною мірою обумовлене браком інформації. У зв'язку з цим одним із основних завдань, яке ставиться на початку навчального року, є ознайомлення першокурсників з особливостями навчання за кредитно-модульною системою. Робота деканатів та кураторів академічних груп в основному носить організаційно-роз'яснювальний характер та спрямована на інформування студентів про особливості навчання за кредитно-модульною системою.

Активну роль у процесі адаптації студентів-першокурсників відіграють студенти старших курсів. Традиційно протягом вересня-жовтня працюють студентські куратори, які допомагають першокурсникам розібратися у специфіці вузівського навчання, зокрема за кредитно-модульною системою, діляться власними враженнями та досвідом. Інша форма роботи полягає у проведенні адаптаційних тренінгів для першокурсників, розроблених за принципом "рівний-рівному". У ході таких тренінгів першокурсники не лише знайомляться один з одним та вивчають правила поведінки в університеті, але й розглядають особливості організації навчання за кредитно-модульною системою та обмінюються своїми враженнями з цього приводу.

Кредитно-модульна система навчання надає студентам значно ширші можливості, ніж традиційна в плані формування самостійності, у виборі навчальних пріоритетів, оскільки, моделюючи професійні відносини, ставить студентів у ситуацію постійного вибору, що є важливим показником конкурентоспроможності сучасних фахівців і сприяє формуванню уміння самостійно визначати цілі і способи діяльності.

Запроваджена з 2003 р. модульно-рейтингова, а з 2004 р. – кредитно-модульна система навчання на соціально-психологічному факультеті, а з 2006 р. в усьому університеті, забезпечила ритмічну роботу студентів протягом

всього періоду навчання. Протягом 2006-2007 рр. завершено перехід на нові навчальні плани з урахуванням КМС.

Введено індивідуальні навчальні плани студентів на всіх курсах соціально-психологічного факультету та на I–III курсах всіх спеціальностей університету, систему атестаційних контролів, яка дала можливість протягом трьох років констатувати поступове збільшення відсотку студентів, які не складали семестрові іспити, отримавши оцінки з них за результатами атестаційних контролів.

Впроваджено систему модульного тестового контролю, згідно з якою розроблено комплекти тестів з 457 навчальних дисциплін на всіх курсах спеціальностей соціально-психологічного факультету та на I–III курсах усіх інших спеціальностей (рис. 5.8).

Розроблено методичні рекомендації з організації самостійної роботи студентів в умовах КМС з навчальних дисциплін відповідних курсів (рис. 5.9).

Наприклад, кафедрою педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка розроблено методичний посібник «Інструктивно-методичні матеріали до курсу педагогіка».

Вивчення "педагогіки" відповідно до навчальних планів починається на першому-другому курсі, коли студенти проходять період адаптації до навчання у вищому навчальному закладі. Саме тому виникає потреба у наданні майбутнім фахівцям методичної допомоги щодо опрацювання теоретичного матеріалу у ході підготовки до практичних занять з урахуванням особливостей означеного курсу.

В інструктивно-методичних матеріалах подана тематика теоретичного і практичного курсів, їх погодинний розподіл у контексті впровадження кредитно-модульної системи навчання, вимоги щодо проведення семінарських та лабораторних занять, їх структура, конкретизовано завдання щодо вивчення кожної теми, представлені чіткі алгоритми (локальні технології) щодо виконання кожного типу індивідуальних завдань. Окрім цього, з метою усвідомлення студентами логіки вивчення кожної теми в інструктивно-методичні матеріали включено систему блок-схем¹³⁴.

Введення кредитно-модульної системи у контексті вимог Болонського процесу спрямоване на підвищення *якості освіти*. Ототожнення "якості освіти" та "якості знань" призводить до труднощів в організації навчальної діяльності деякими викладачами та очікування ними незапланованих результатів (частіше всього підвищення якості знань студентів, їх успішності).

Як показали результати експерименту, на якість знань введення кредитно-модульної системи навчання практично не впливає (за отриманими статистичними показниками вона або підвищується незначною мірою, або загальних тенденцій взагалі не можна визначити). Це є свідченням того, що не слід чекати за визначених умов тільки підвищення якості знань.

¹³⁴Сидорчук Н.Г. Інструктивно-методичні матеріали до курсу педагогіка: Метод. Посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2005. – 168 с.

Введення кредитно-модульної системи розв'язує принципово інші завдання: наприклад, підвищення *активності студентів*, що теж не слід розуміти спрощено. Активність студента не має обмежуватися лише показниками його діяльності на практичних заняттях. Коло активності має охоплювати й самостійну роботу студента, включення його у творчу та науково-дослідну діяльність. Активність студента має базуватися не на основі принципу конкуренції, а взаємодопомоги, підтримки, здорового клімату у колективі, впливати на створення якого має організатор навчального процесу – викладач.

Разом з тим, введення кредитно-модульної системи передбачає підвищення *активності викладача*: він має розробляти інструктивно-методичні матеріали, завдання різних рівнів складності тощо. Стан постійного пошуку обумовлює постійний розвиток його творчого потенціалу, що є важливою умовою підвищення професійно-педагогічного професіоналізму.

Як зазначалося вище, викладач має створювати атмосферу довіри та підтримки у колективі, що можливе лише за умови його високого професійного рівня.

Для вивчення ставлення студентів до навчання в КМС, проблем, пропозицій щодо організації навчального процесу було проведене анонімне анкетування студентів 1-3 курсів. В опитуванні взяли участь 73 студенти першого курсу, 59 студентів другого курсу та 36 студентів 3 курсу. Їх просили висловити свою думку щодо змісту та структури навчальних завдань, що пропонуються, охарактеризувати власний стиль навчальної діяльності, визначити об'єктивність оцінки, охарактеризувати стиль стосунків у групі, а також зазначити ті проблеми та переваги, з якими зіткнувся особисто студент.

Характеристика навчальних завдань, яким надають перевагу студенти, дала підстави зробити висновок, що чітко виражених уподобань визначити не можна, однак на I та III курсах незначна перевага надається творчим та практичним завданням.

Аналіз стилю навчання показав, що найбільшу активність проявляють студенти II курсу (72 % намагаються одержати оцінку за рахунок систематичної роботи на заняттях). Серед студентів III курсу такий стиль навчання притаманний для 21% (це може бути пов'язане з тим, що вже виробився певний стиль навчання) та для 61% студентів I курсу (це може бути пов'язане саме з виробленням стилю діяльності). Намагаються скласти ПМР, щоб одержати залік чи екзамен автоматично, 65 % студентів III курсу, 22 % студентів II курсу та 30% студентів I курсу. Лише 5% студентів III курсу демонструють певну байдужість до навчання.

57% студентів II курсу зазначають, що об'єктивність оцінки зросла, 27 % студентів III курсу констатують, що вона знизилася, однак переважна більшість приходить до висновку, що об'єктивність оцінки не змінилася. Тобто система оцінювання потребує доопрацювання.

Серед труднощів, з якими зіткнулися студенти, було зазначено наступне: III курс – брак часу (21%), вчасно виконувати завдання (18%), систематично готуватися до занять (16%), велике навантаження (11%); II курс – основна проблема пов'язана з оцінюванням – недотримання системи частиною викладачів, нерозуміння критеріїв оцінювання (35%); I курс – чітко класифікувати проблеми не можна, оскільки вони досить широко варіюються (відсутність проблем, оцінювання, недотримання системи деякими викладачами, швидкий виклад матеріалу, високі вимоги тощо).

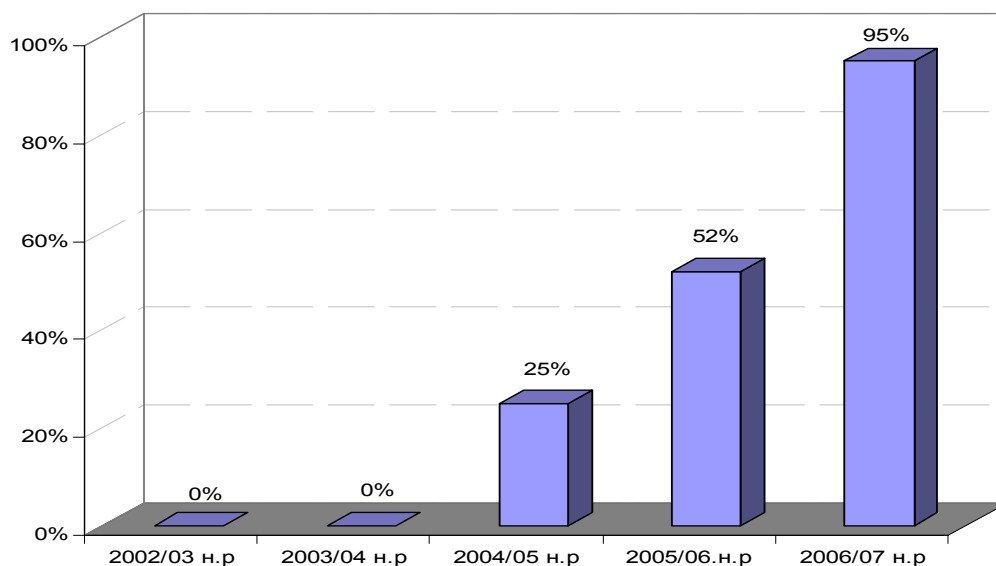

Рис. 5.8. Забезпеченість навчальних дисциплін завданнями для модульного тестового контролю

Характеризуючи переваги КМС, студенти проявили однаковість думки – це можливість одержати екзамен або залік автоматично (53% студентів I курсу, 92% студентів II курсу, 70 студентів III курсу) та вивільнити час у заліково-екзаменаційну сесію.

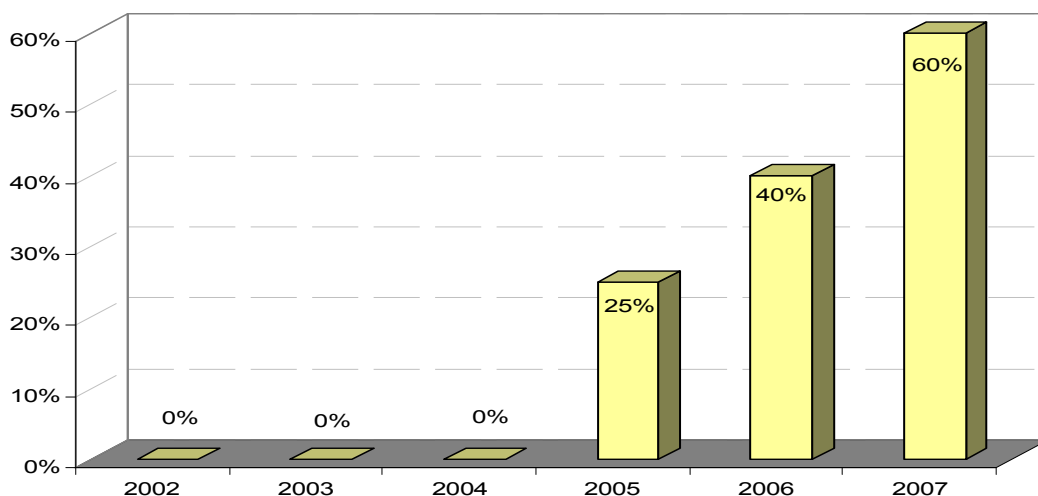

Рис. 5.9. Динаміка розробки методичних рекомендацій з організації самостійної роботи студентів в умовах КМС

Показником забезпечення якісної освіти є *результат* професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, який є одним із системоутворюючих чинників формування особистісних та професійних якостей вчителя. Результативність професійно-педагогічної підготовки студентів зумовлюється рівнем сформованості їх професійних знань, умінь та навичок (див. табл. 5.6 та рис. 5.10), а також наявністю прагнення студентів брати участь у науковому, громадському житті навчального закладу (див. табл. 5.7).

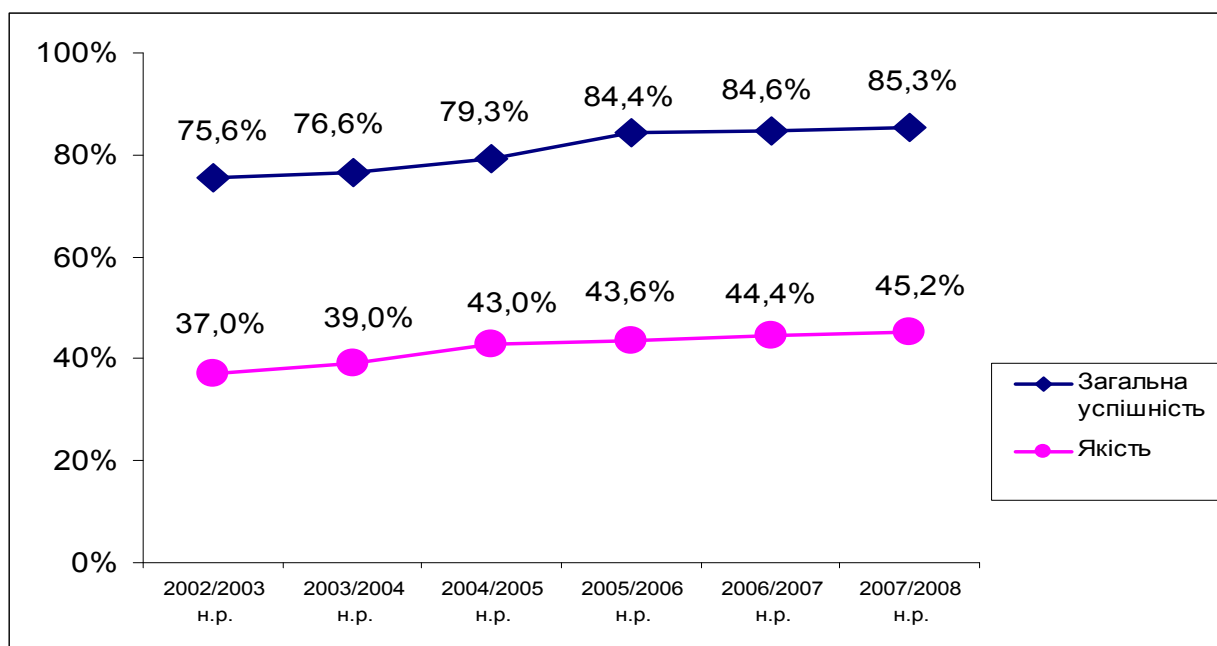

Рис. 5.10. Динаміка успішності студентів Житомирського державного університету імені Івана Франка

Таблиця 5.6

Показники успішності студентів Житомирського державного університету імені Івана Франка

Рік	Загальна успішність	Якість
2002/2003 н.р.	75,6%	37,0%
2003/2004 н.р.	76,6%	39,0%
2004/2005 н.р.	79,3%	43,0%
2005/2006 н.р.	84,4%	43,6%
2006/2007 н.р.	84,6%	44,4%
2007/2008 н.р.	85,3%	45,2%

Таблиця 5.7

**Узагальнені показники результативності професійно-педагогічної
підготовки студентів**

№	Назва показника	2002 р.	2007 р.	Усього за період 2002/2007 рр
1	Кількість студентів, які брали участь у Всеукраїнських олімпіадах та конкурсах: з них отримали нагороди	73 7	85 11	1,2 рази 1,6 рази
2	Участь студентів університету у виконанні науково-дослідної роботи, зокрема з оплатою праці	1127/0	1577/7	1,4 рази/7
3	Кількість опублікованих тез доповідей, статей: за участю студентів самостійно студентами	272 223	329 298	1,2 рази 1,3 рази
4	Кількість студентів, які отримують стипендії Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів України	1	5	5 разів
5	Кількість студентів, які отримують інші іменні стипендії	12	21	1,8 раз

Відпрацьована система сучасних кваліметричних підходів до оцінювання якості знань детермінувала поліпшення підготовки фахівців, про що свідчить динаміка зростання кількості випускників, які отримали дипломи з відзнакою (рис. 5.11).

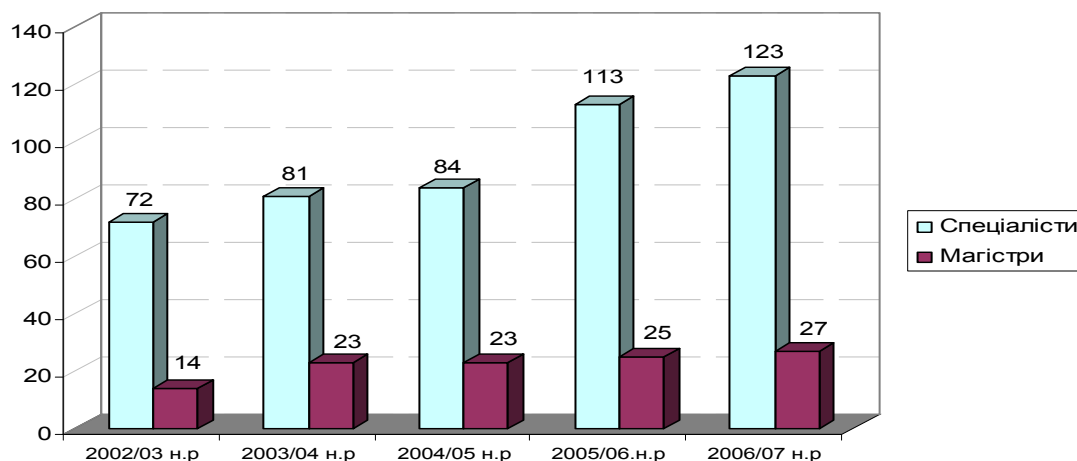

Рис. 5.11. Кількість студентів, які отримали дипломи з відзнакою

5.1.3. Педагогічна освіта у непедагогічних навчальних закладах Житомирщини

Одним із стратегічних завдань модернізації вищої освіти в Україні у контексті вимог єдиного європейського освітнього простору є розвиток освітніх систем, у тому числі професійно-педагогічних систем підготовки студентів непедагогічних навчальних закладів, які мають кінцеву множину

характеристик, визначені функції, цілі, склад, структуру. У цілому це обумовлено потребами передачі галузевого досвіду у контексті розвитку соціальних систем.

Особливої ваги визначена проблема набуває на етапі отримання вищими педагогічними навчальними закладами статусу класичних університетів, оскільки у сучасному суспільстві професійна підготовка фахівців усіх галузей господарства включає педагогічну складову (галузеві педагогіки: авіаційна, військова, інженерна, культурно-освітня, лікувальна тощо). Такий перехід потребує чіткого окреслення її змісту для студентів непедагогічних профілів.

У цілому Державними стандартами вищої непедагогічної (профільної) освіти в Україні як комплексними нормативними документами визначена кількість годин на вивчення основ педагогіки, яка варіює залежно від спеціальності: 108 годин, 81 година, 54 години (приклади погодинного розподілу дисциплін педагогічного циклу у непедагогічних закладах Житомирської області представлено у таблиці 5.8).

Однак усвідомлення вимог сучасного суспільства до професійної підготовки фахівця стало підставою для внесення коректив до змісту педагогічних дисциплін у зазначених навчальних закладах, які передбачають чітко виражене галузеве спрямування.

Відповідно здійснюється оновлення змістового наповнення дисциплін педагогічного циклу для непедагогічних спеціальностей, основною ознакою якого є врахування галузевого досвіду.

Наприклад, у Житомирському військовому інституті ім. С.П. Корольова Національного авіаційного університету в основу викладання основ психології та педагогіки покладено знання з військової педагогіки, у Житомирському державному технологічному університеті курси психології та педагогіки, педагогіки вищої школи поєднується зі змістом дисципліни "Навчальний менеджмент", у Житомирському інституті медсестринства базовим для викладання основ педагогіки є курс лікувальної педагогіки.

Викладання педагогічних дисциплін здійснюється й у навчальних закладах I-II рівнів акредитації: у Житомирському технологічному коледжі (спеціальність „Дизайн”) та у Житомирському музичному училищі. Тут при викладанні педагогіки, психології та методики викладання в основу покладено курс "Мистецька педагогіка", у Житомирському кооперативному коледжі (спеціальність „Правознавство”) курс педагогіки побудовано на засадах використання матеріалу педагогіки для правників.

Таблиця 5.8

**Дисципліни, що забезпечують професійно-педагогічну підготовку у
непедагогічних навчальних закладах Житомирської області**

№	Назва навчального предмету	лекції	семінари	Практичні (лабораторні)	Самостійна робота	Педагогічна практика	Форма контролю	Всього годин
Військовий інститут ім. С.П. Корольова Національного авіаційного університету								
Курсанти								
1	Основи психології та педагогіки	24	28	6	50		Екз.	108
2	Військове навчання та виховання	16	14	12	39	24	залік	81
3	Етика військово-професійної діяльності	12	12	6	24		залік	54
Студенти								
1	Основи психології та педагогіки	24	28	6	50		Екз.	108
Житомирський інститут медсестринства								
Освітньо-кваліфікаційний рівень „бакалавр”								
1	Основи педагогіки	18	18	-	18		Екз.	54
Освітньо-кваліфікаційний рівень „магістр”								
1	Педагогіка та мистецтво викладання	30	186	-	100	540	Екз.	856
Житомирський державний технологічний університет								
Факультет економіки і менеджменту								
Спеціальність „Економіка і підприємництво”								
1	Психологія та педагогіка (І курс)	18	-	18	72	-	Екз.	108
Спеціальність „Управління підприємством”								
1	Психологія та педагогіка (ІІ курс)	16	-	8	57	-	залік	81
Спеціальність „Менеджмент”								
1	Основи психології та педагогіки (ІІ курс)	16	-	16	49	-	залік	81
Освітньо-кваліфікаційний рівень „магістр”								
1	Педагогіка вищої школи	12	12	-	30	-	залік	54
Житомирський державний агроекологічний університет								
1	Психологія і педагогіка	12/18	12/18	-	57/45	-	екзамен	81
2	Основи психології та педагогіки	24	26	6	52	-	екзамен	108
3	Педагогіка	12	12	-	30	-	залік	54

4	Основи професійної етики та етикету	18	18	4	50	-	екзамен	90
5	Етика ділового спілкування	12	12	-	30	-	залік	54
6	Методика викладання у вищій школі	24	24	12	48	-	екзамен	108
7	Методика викладання менеджменту зовнішньоекономічної діяльності	14	16	4	20	-	залік	54
Житомирський технологічний коледж								
1	Педагогіка	18	14	-	22	-	залік	54
2	Методика викладання	12	14	4	24	-	залік	54

Традиційно у галузевих університетах введення предметів педагогічного циклу забезпечувало можливість майбутнім фахівцям отримання другої спеціальності – викладача певного галузевого напрямку. В умовах розвитку системи освіти в загальному контексті європейської інтеграції педагогічна підготовка в університеті розглядається не тільки і не стільки як підготовка вчителів, викладачів, скільки як шлях *гуманізації* професійної підготовки і суспільства в цілому¹³⁵.

Такий шлях розв'язання проблеми забезпечує потребу в людях, готових до життя у постійно змінюваному соціумі, налаштованих і здатних творити нове у своїй діяльності, стимулює, каталізує (прискорює) інноваційні освітні процеси, вихід яких на новий рівень забезпечує стабільність і розвиток соціуму.

За таких умов навчальний процес передбачає особистісну орієнтацію, спрямовану на те, щоб майбутній фахівець став повноцінним, самодостатнім, творчим суб'єктом діяльності, пізнання, спілкування, вільною і самодіяльною особистістю. Центром і метою такої побудови навчального процесу є особистість. Ступінь гуманізації цього процесу залежить від того, наскільки він створює передумови для самореалізації особистості, розкриття її природних задатків, прагнення до свободи, відповідальності, творчості.

У контексті гуманістичної освітньої парадигми принципово іншою є і позиція педагога, якому виступає не засобом, а визначальним чинником навчального процесу, соратником і супутником студентів – майбутніх фахівців на шляху пізнання. Він виступає провідною фігурою успішної педагогічної взаємодії, від нього залежить оперативність врахування особистісних якостей студентів, які постійно змінюються під впливом зовнішніх обставин та індивідуального зростання.

Гуманізація професійної підготовки за рахунок *педагогічної складової* є інновацією у вищій освіті. Але, як справедливо стверджують вітчизняні науковці, інноваційною вона є тільки для нашої вищої школи, оскільки

¹³⁵Козаков В.А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Підручник. У 2-х ч. – Ч.І. Психологія суб'єкта діяльності. – К.: КНЕУ, 2000. – 243 с.: іл. – С. 7.

зарубіжні здобутки уже давно еволюціонують у гуманістичному напрямі, поступово трансформуючись у систему нових відносин.

5.1.4. Перспективи забезпечення рівного доступу до якісної освіти у Житомирському регіоні

Незважаючи на достатню кількість досліджень, проблема доступу до якісної професійно-педагогічної освіти студентів, як один з напрямів входження вітчизняної вищої освіти до Європейського простору вищої освіти, є практично не розробленою і потребує всебічного комплексного вивчення, а також створення нової моделі навчального процесу, яка б відповідала новим соціальним, освітнім, культурно-просвітницьким тенденціям, підвищенню рівня професіоналізму і компетентності, соціальної відповідальності майбутніх фахівців, формуванню їх загальнолюдських ціннісних орієнтацій.

Актуальність проблеми та її недостатня розробленість зумовили необхідність дослідження проблеми вдосконалення системи професійно-педагогічної підготовки студентів університету у контексті єдиного європейського освітнього простору.

Протягом 2007 р. на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка проведено ряд семінарів, серед яких Міжнародний науково-практичний семінар

„Адаптація вальдорфської педагогіки в Україні”; Всеукраїнський науково-методичний семінар „Підготовка студентів до організації літнього відпочинку та оздоровлення дітей”; Міжрегіональний семінар „Програма ціннісної підтримки розвитку здібностей та обдарованості „Три кроки”” та ін.

У роботі Всеукраїнського методологічного семінару з міжнародною участю “Модернізація вищої освіти у контексті євроінтеграційних процесів” взяли участь провідні фахівці у галузі педагогіки України та ближнього зарубіжжя, молоді науковці. Проведення семінару передбачало реалізацію таких завдань: систематизація методологічних підходів у контексті вивчення розробки проблеми модернізації вищої освіти на засадах євроінтеграційних процесів; озброєння молодих дослідників ефективними формами, методами та засобами наукового пошуку на основі використання досвіду відомих вітчизняних та зарубіжних науковців.

Семінар проводився у чотири етапи. На I-му етапі провідними фахівцями кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка здійснювалася навчально-методична робота з аспірантам кафедри педагогіки.

У роботі підсумкового засідання методологічного семінару (II етап) під керівництвом доктора педагогічних наук, проф. О. Дубасенюк взяли участь молоді дослідники. Було представлено доповіді, що стосувалися обґрунтування методологічних основ досліджуваних проблем, серед яких “Педагогічні умови

самостійної роботи студентів коледжів”, “Історичний підхід до проблеми формування інтересів учнів професійно-технічних навчальних закладів”, “Теоретичні підходи до визначення сутності інтелектуальної обдарованості учнів початкової школи”, “Вплив комунікативних умінь батьків та вчителів на розвиток дітей і підлітків” та ін.

На III-му етапі проводилася поточна робота науковців, організаційного комітету над матеріалами до збірника наукових праць. У ньому представлено науковий доробок учасників семінару, розкриваються основні напрями науково-педагогічного пошуку професорів, доцентів, аспірантів університету, відомих вітчизняних науковців (докт. пед. наук, проф. Г. Васянович, докт. пед. наук, проф. О. Дубасенюк, докт. пед. наук, проф. С. Лісова, докт. пед. наук, проф. О. Дем'янчук, докт. пед. наук, проф. В. Обозний, докт. пед. наук, проф. Л. Хомич, канд. пед. наук, проф. С. Вітвицька), а також науковців ближнього зарубіжжя, що співпрацюють з кафедрою педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка (доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент РАО, доктор акмеологічних наук, академік Академії акмеологічних наук, президент Академії акмеологічних наук (м. Санкт-Петербург, Росія) Н. Кузьміна-Гаршина; заступник начальника факультету Військово-космічної академії ім. О. Можайського (м. Санкт-Петербург, Росія) А. Кунтуров, магістр акмеологічних наук, лаборант-дослідник Ковровської державної технологічної академії ім. В. Дегтярьова (м. Ковров - м. Санкт-Петербург, Росія) Є. Жарінова та ін.).

Матеріали збірника розкрили перспективні напрями науково-педагогічного пошуку учасників семінару, зокрема:

- методологічні основи підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти;
- вища освіта України – шляхи інтеграції в європейський простір;
- вища освіта: стан і перспективи розвитку;
- історико-педагогічні аспекти розвитку вищої освіти;
- упровадження здобутків науки в освітню практику.

Глибоке розуміння закономірностей, стану та напрямів удосконалення системи освіти України у контексті євроінтеграційних процесів можливе за умови застосування акмеологічного та історичного підходів, які у своїй сукупності дають можливість розглянути вершинні, найбільш вагомі прояви її становлення та розвитку на основі осмислення й усвідомлення історичного досвіду вітчизняної та зарубіжної освіти, неоднорідних процесів успадкування набутків педагогічної галузі знань.

Водночас однією з вихідних умов сучасного реформування національної освіти є об'єктивна оцінка історичних реалій, виявлення прогресивних діючих чинників функціонування тих механізмів освітньої галузі, творче

використання яких сприятиме зростанню освітнього потенціалу суспільства й застереженню від повторення помилок минулого.

Відповідно до зазначеного вище кафедрою педагогіки підготовлена монографія, в якій подано історико-теоретичний аналіз окремих ланок системи освіти: вищої, професійно-технічної, загальної середньої з позицій перспективи їх удосконалення.

Основою його побудови стало розкриття концепції діяльності наукової школи „Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів”, яка функціонує під керівництвом доктора пед. наук, проф. О. Дубасенюк.

Реалізація зазначеного наукового завдання передбачає визначення провідної ролі університетів у розвитку європейського культурного простору на основі узагальнення *історичних витоків університетської освіти*; дослідження *основних передумов та історичного фону транснаціональних тенденцій в освіті у цілому*.

Особлива увага зверталася на характеристику *світових та європейських тенденцій розвитку вищої освіти у 1990-ті р.*, серед яких – диверсифікація вищої освіти, радикальне оновлення навчальних програм, посилення взаємозв’язку вищої школи з ринком праці, розвиток соціального діалогу та соціального партнерства, перехід від поняття кваліфікації до поняття компетенції, визначення якості вищої освіти основним засобом її реформування. На основі виділення складових структурного реформування вищої освіти представлено основні напрями її модернізації у контексті наукових розвідок наукової школи „Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів”.

У монографії розглянуто ряд аспектів щодо модернізації вітчизняної вищої освіти на засадах *культурологічного та міжкультурного підходів як основи міжособистісної взаємодії учасників освітнього процесу*. Доведено, що такий підхід до розв’язання поставленого завдання сприятиме створенню умов для вільного переміщення студентів, викладачів, науковців, менеджерів освіти в межах Болонського простору, а також поширенню культурних та науково-технічних здобутків у ЄС.

Необхідність реформування системи освіти України, її удосконалення і підвищення якості є найважливішою соціокультурною проблемою, яка значною мірою зумовлюється потребами формування позитивних умов для *індивідуального розвитку людини, її соціалізації і самореалізації в цьому світі*.

Відповідно зміна стереотипів, що існує у системі вітчизняної вищої освіти, потребує її удосконалення на основі *індивідуального та технологічного підходів*. Їх раціональне поєднання з використанням досвіду, напрацьованого поколіннями, має забезпечити процес активного засвоєння теоретичних знань і практичних умінь тих, хто навчається, у ході застосування спеціально розробленої педагогічної технології.

Головною метою Болонського процесу є концентрація зусиль наукової та освітянської громадськості й урядів країн Європи на істотному підвищенні конкурентноздатності європейської вищої освіти і науки у світовому вимірі у цілому та забезпечення конкурентоспроможності фахівців зокрема. Однак для вищої освіти є характерними суттєві *структурні невідповідності* до потреб суспільства. На думку авторів, система підготовки висококваліфікованих кадрів, крім суто теоретичних питань, повинна включати й особливий, прикладний компонент, що передбачає створення їх іміджу – необхідної складової професіограми фахівця нової формації. Актуальність зазначеної проблеми відзначено державними документами України в галузі освіти. Змістова характеристика зазначеної проблеми потребує доповнення шляхом дослідження її історичних аспектів. На основі акмеологічного підходу окреслено та обґрунтовано періодизацію становлення та розвитку проблеми іміджу від зародження образів (кінець II тис. до н.е. – V ст. н.е.) до періоду глобалізації проблеми іміджу (кінець XX – початок XXI ст.).

Отримані результати дозволяють окреслити ряд актуальних проблем теоретичного характеру, що можуть виступати перспективними напрямками подальшої системи модернізації освіти в умовах євроінтеграційних процесів.

5.2. Педагогічна освіта впродовж життя

Неперервна педагогічна освіта є складною багатопараметричною проблемою соціально-педагогічного характеру, її аналіз потребує системного підходу, з'ясування внутрішніх і зовнішніх зв'язків цієї освітянської ланки як цілісної системи.

Ідея неперервної освіти має багату історію і зміст. Вона повертає нас до далеко не повністю використаних гуманістичних поглядів мислителів минулого.

Ідея пампедії, яку ми зараз називаємо безперервною чи перманентною освітою, досить чітко вимальовується у педагогічній спадщині великого гуманіста XVII століття Я. Коменського. Цю теорію Я. Коменський обґрунтував у праці "Загальна порада про виправлення справ людських". Пампедія означає формування і розвиток цілісної, гармонійної людини /"пансофа"/, яка вчиться все життя, проходячи 7 шкіл: народження, маляти, дитинства, отроцтва, юності, змужніння, старості. Я. Коменський розробив чітку систему цих шкіл, їх зміст і методику навчання в них, спираючись на принцип природовідповідності, на використання об'єктивних законів природи у навчально-виховному процесі.

Ідея неперервної освіти знайшла свій вияв і в педагогічній спадщині таких видатних педагогів минулого, як М. Пирогов, К. Ушинський. Зокрема, М.І. Пирогов писав, що життя, яке вічно рухається, вимагає повноти і всебічного розвитку людських здібностей. Однак це відбудеться в тому випадку, коли потреба вчитися і здобувати освіту стане такою ж інстинктивною потребою, як і їсти.

Відомий педагог К. Ушинський одне з головних завдань школи бачив у тому, щоб пробуджувати розумові здібності учнів і дати їм звичку до навчання, розвинути в них бажання і здібності самостійно, без вчителя, здобувати нові знання. Зявдяки цим здібностям людина буде вчитися все життя.

О. Щербак вважає, що відповідно до принципу історизму Н. Грама доцільно виокремлювати три періоди розвитку концепції неперервної освіти:

- *перший* - період теоретичного становлення неперервної освіти, коли його представниками було розроблено систему післяшкільної освіти дорослих з метою усунення прогалин шкільного навчання;

- *другий* (60-70 рр. XX ст.) характеризувався концептуальними змінами, які полягали у підходах до змісту неперервної освіти, коли розглядали її вже не тільки як галузь навчання дорослих, а як усю систему народної освіти відповідно до суспільно-економічних змін. До змісту поняття було введено не тільки комплекс форм навчання і виховання, коригування недоліків шкільного навчання, а передусім передбачалося неперервне навчання дорослих на трьох рівнях: низькому, середньому і вищому, а в разі необхідності - задоволення культурних потреб поза всяким рівнем;

- *третій період* - (від 70-х рр. XX ст. і дотепер) характеризується знайденням шляхів досягнення більш однозначного тлумачення суті поняття неперервна освіта як засобу поліпшення якості життя, що надає можливість особистості адаптуватися до умов життя, сприяє мобільності, допомагає пристосуватися до безробіття, інфляції, конкуренції тощо¹³⁶.

З 70-х р. минулого століття неперервна освіта стала основою трансформації освітніх систем провідних країн світу. Ідея була започаткована П. Ленграндом (1965 р.), а далі підтримана ЮНЕСКО. Серед основних ознак неперервності освіти-навчання все життя: самоосвіта, самооцінка, самоуправління, індивідуальність, інтердисциплінарність знань, вміння вчитися самостійно тощо. Із середини 80-х р. на Заході "ця ідея розглядається як глобальна концепція, що охоплює освіту без вікових обмежень. Отже, можна стверджувати, що неперервність освіти людини пов'язана з проблемою розвитку її як особистості. Переконливо доведено, що: а) саме "цілеспрямована соціально-культурна розвиненість людини - цілковита мета і результат освіти...", б) "...розвиток, як незворотній процес удосконалення соціально-культурної організації людини, ...є показником ефективності... освіти, яка існує заради розвитку"¹³⁷. Ці думки корелюються з міркуваннями І. Зязюна про те, що "сміслом і метою освіти є людина в постійному (впродовж життя) розвитку"¹³⁸.

¹³⁶ Щербак О.І. Неперервна професійно-педагогічна освіта: стан та перспективи // Педагогічна і психологічна науки в Україні. – Т.5. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – Київ: Педагогічна думка. – 2007. С. 94-103. (С.95).

¹³⁷ Луговий В.І. Управління освітою: Навч.посібник. - К.: Вид-во УАДУ, 1997, - 302 с, С. 17.

¹³⁸ Зязюн І.А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти//Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред.І.А.Зязюна. - К.: "Віпол", 2000. – 636 с, С. 18, 140.

У матеріалах Міжнародної конференції з питань освіти 43-ої сесії у Женеві 1992 р. вказується, що головна місія неперервної освіти у кінці XX століття полягає у тому, щоб сприяти підготовці чоловіків і жінок здатних:

- знайти своє місце в житті, з тим щоб об'єднуватися;
- до самовираження, з тим, щоб спілкуватися;
- розуміти світ, у якому вони живуть, з тим щоб краще адаптуватися до нього;
- здобувати знання і творити, з тим щоб самоудосконалюватися;
- бути критичними, щоб краще розуміти навколишнє середовище;
- зустрічатися для того, щоб більше ділитися між собою;
- займати активну позицію, щоб будувати кращий світ.

Підсумовуючи різноманітні підходи в монографічній літературі до визначення діяльнісного підходу, відмітимо, що їх умовно можна подати у вигляді двох полярних інтерпретацій. Перша розуміє діяльність як спосіб включення особистості у суспільне життя, друга трактує діяльність як спосіб самореалізації особистості.

При визначенні концептуальних основ неперервної педагогічної освіти ми зупиняємося на тій позиції, що діяльність є способом самореалізації особистості, головним змістом і предметом діяльності є сама особистість та процес її розвитку.

Отже, сучасний етап неперервної освіти, на думку учених, розширюється настільки, що втрачається його зміст як соціального явища, тобто освіта в понятті неперервна втрачає просвітницький характер і стає формою практичної діяльності людини. Водночас орієнтація на неперервність освіти є багатоплановим процесом, а сам принцип неперервності передбачає якісно інший тип взаємодії особистості і суспільства, – стверджує М. Солдатенко. Учений наголошує на хибності позиції окремих дослідників, які під неперервністю освіти розуміють просте доповнення до базової освіти, а саме різноманітні форми навчання, підвищення кваліфікації, перепідготовку, здійснювану протягом усього життя, тобто мають на увазі тільки освіту для дорослих. Він пропонує виокремлювати п'ять аспектів неперервної освіти: довічний процес набуття знань, постійне оновлення його змісту, єдність підготовки до життя і самого життя, перманентний характер змін в освіті, неперервний процес перетворення освіти в самоосвіту¹³⁹.

Важливу підсистему в змісті неперервної освіти становить професійна освіта.

Провідними принципами державної політики у галузі професійної освіти є пріоритет особистості у виборі і здобутті фахової освіти з метою задоволення особистих потреб; підвищення культурного і освітнього рівня громадян як найважливіший фактор демократичного розвитку України; суверенність прав особи у виборі навчального закладу, форм та рівня освіти й кваліфікації;

¹³⁹ Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А.Зязюна. - К.: "Віпол", 2000. – С. 230-242. – 636 с.

інтеграція у світову систему освіти; неперервність освіти і наступність її рівнів; підтримка пріоритетних напрямів підготовки фахівців, фундаментальних і прикладних науково-методичних досліджень у системі професійної освіти.

І. Зязюн стверджує, що філософсько-педагогічна ідея неперервної професійної освіти уособлює в собі усвідомлення освіти як процесу, що охоплює все життя людини; це невинне цілеспрямоване засвоєння людиною соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок існуючої освітньої системи; це система дотримання означеного принципу організації освіти, освітньої політики, спрямованої на створення умов для навчання людини впродовж усього її життя; забезпечення взаємозв'язку і спадкоємності різних ланок освіти ¹⁴⁰.

Канали реалізації неперервної професійної освіти охоплюють усю сферу формальної і неформальної освіти, включають державну освітню систему, приватні навчальні заклади, очне, вечірнє і заочне навчання. Неабиякі можливості здійснення неперервної професійної освіти охоплюються каналами так званої «дистанційної освіти» /засоби поштового зв'язку, теле- і радіокомунікації, комп'ютерного доступу до банків інформації телефонними каналами тощо/. У зв'язку із зростанням рівня інформатизації суспільства, розширенням можливостей доступу до різних інформаційних фондів навчальні заклади все більше й більше виконують орієнтуючу роль у взаємодії людини з гнучкою і розгалуженою інформаційно-освітньою сферою.

В умовах формування ринкових відносин особливого значення набуває неперервна педагогічна освіта в Україні. Розробка і впровадження в Україні неперервної педагогічної освіти пов'язані з відходом від жорсткої централізації в традиційному для країни державному регулюванні освітньої системи, переключення в режим широкої гнучкої мережі освітніх послуг. Найважливіші проблеми неперервної педагогічної освіти пов'язані з інтеграцією усталеної освітньої системи і навчальних закладів нового типу, координацією і інтеграцією української освіти з світовим освітнім співтовариством.

Як слушно зауважив Президент Академії педагогічних наук України В. Кремень: "Не можна піднести освіту на вищий щабель, не віддавши належного її ключовій фігурі – вчителю. Він має не тільки володіти своїм предметом, а й уміти орієнтуватися у відповідній галузі знань, здійснювати інтеграцію в рамках суміжних дисциплін, будувати навчальні плани, формувати в учнів навички самоосвіти. Все це під силу педагогу як творчій індивідуальності. Учитель такого рівня професіоналізму бачить високий особистісний смисл усього, що відбувається в процесі професійної діяльності" ¹⁴¹.

¹⁴⁰ Там само.

¹⁴¹ Кремень В. Г. Система освіти в Україні: сучасні тенденції і перспективи

/ Професійна освіта: педагогіка і психологія. Польське-український журнал за ред. Тадеуша Левицького, Юланти Більш, Івана Зязюна. Неллі Ничкало. - Київ - Ченстохова. 2000 - № 2. - С. 16-17.

Соціальне замовлення суспільства, звернене до вчителя, насамперед полягає в тім, щоб школа формувала мислячих людей, що опанували основи сучасних знань, здатних творчо застосовувати їх на практиці, - людей і, це особливо важливо, з високим рівнем моральної свідомості.

Від результатів праці вчителя, його громадянської і педагогічної позиції багато в чому залежать склад розуму і світовідчужання молодого покоління, а отже, доля країни й усіх нас, її громадян.

Розглядаючи концептуальні засади теорії освіти в Україні, академік І. Зязюн пише, що освіта – "це історико - культурний феномен, процес і умова розвитку духовного початку народу і кожного індивіда", вона "неможлива без Учителя, з іменем якого пов'язані перемоги і поразки"¹⁴².

Отже, проблематику професійної неперервної педагогічної освіти можна умовно поділити на дві основні сфери. Перша пов'язана з вибудовою неперервної освіти як частини соціальної практики /соціально-освітній аспект неперервної освіти/. Неперервна освіта розглядається як засіб зв'язку та інтеграції елементів існуючої системи освіти, як основоположний принцип організаційної перебудови різних ланок освіти. Вона характеризується гуманізмом, демократизмом /рівність доступу/, всезагальністю /включеністю всього населення в різні структури і рівні освіти/, інтеграцією /формальних і неформальних структур традиційного і нового типу/, гнучкістю /навчальних планів і програм, способів організації навчального процесу/, варіантністю стратегій учіння, зв'язком з життям особистості, професійною і соціальною діяльністю. Друга – із самим процесом освоєння людиною нового життєвого, соціального досвіду /психолого-педагогічний аспект неперервної освіти/.

Важливою і неодмінною рисою «учіння впродовж всього життя» стає самостійний вибір кожною людиною освітніх цілей і засобів їх досягнення. Ідея неперервної педагогічної освіти пов'язана з переходом освітньої теорії і практики від парадигми викладання до парадигми самоосвіти. Це означає її перехід у засіб творчого зростання особистості, конструктивного подолання ситуацій соціальної і професійної життєвої кризи. Неперервна педагогічна освіта в її розгорнутому розумінні не обмежується часом, термінами, простором, місцем учіння, методами учіння; вона об'єднує всю діяльність і ресурси у сфері освіти і спрямована на досягнення гармонійного розвитку природного потенціалу особи і прогресу у перетворенні суспільства.

У державній національній програмі Освіта (Україна ХХІ століття) також одним із принципів реалізації освіти визначено її неперервність, яка відкриває можливість для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, досягнення цілісності і наступності у навчанні та вихованні; перетворення набуття освіти у процес, що триває упродовж всього життя

¹⁴² Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред.І.А.Зязюна. - К.: "Віпол", 2000. – С. 30.

людини¹⁴³. Державна політика України щодо неперервної педагогічної освіти ґрунтується на врахуванні світових тенденцій її розвитку в руслі соціально-економічних, соціокультурних, технічних, технологічних змін.

Становлення національної програми педагогічної освіти на сучасному етапі фактично започатковано у 1989 році, коли були розроблені і запроваджені перші українські навчальні плани педінститутів і педучилищ. В їх основі закладені принципи, які забезпечують розвиток демократичних засад у плануванні й організації навчально-виховного процесу з урахуванням особливостей навчального закладу і регіону, єдність загальнокультурного і професійного розвитку педагога в умовах широкої гуманітаризації та гуманізації педагогічної освіти. Значно посилено увагу до вивчення дисциплін, які безпосередньо пов'язані з формуванням історичної і національної освіченості студентів.

У структурі нових навчальних планів педагогічних закладів забезпечується динамічна рівновага чотирьох блоків навчальних дисциплін: соціально-політичних, загальнокультурних, психолого-педагогічних і спеціальних. Кожний блок "прив'язаний" до процесу і етапів становлення вчителя.

Як досягнення педагогічного досвіду і науки того періоду є включення у навчальні плани усіх спеціальностей нових актуальних навчальних курсів, а саме: "Основи педагогічної майстерності", "Соціальна психологія", "Економіка освіти", "Основи наукових досліджень", "Актуальні проблеми охорони навколишнього середовища", "Етнопедагогіка".

Поглибленню мовної грамотності, поліпшенню історичної і загальнокультурної підготовленості студентів сприяли такі навчальні курси, як "Практичний курс української мови", "Історія України", "Історія світової і вітчизняної культури" та ін.

Змінились підходи і в оцінці змісту спеціальної підготовки. Її поглиблення здійснено завдяки фундаменталізації спеціальних знань шляхом інтеграції навчальних курсів, вилучення тих дисциплін та їх розділів, які відіграють, як правило, допоміжну роль.

У нових навчальних планах у порівнянні з такими документами попередніх поколінь були реалізовані значно більші можливості для забезпечення опанування двома вчительськими спеціальностями. Розширення переліку двох профільних спеціальностей дозволяло поліпшити розв'язання проблеми забезпечення кадрами сільської школи і створювало умови для соціального захисту педагогічних працівників.

Другим етапом на шляху становлення української педагогічної освіти, на нашу думку, можна вважати період після проголошення 24 серпня 1991 р. незалежності України. Тоді були внесені зміни до діючих навчальних планів й програм педінститутів та педучилищ. Зокрема, переглянуто зміст навчальних програм з усіх спеціальностей з метою їх деідеологізації, об'єктивної оцінки

¹⁴³ Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) / Освіта. – 1993. – Спецвипуск. – С. 2-15. (С.9).

розвитку науки, техніки, культури в Україні і за кордоном. Збільшено кількість годин на вивчення курсів історії України, правознавства, української дитячої літератури та літератури народів України, введено новий курс "Народознавство".

Третій етап становлення педагогічної освіти в Україні пов'язаний з реалізацією Закону України "Про освіту" (1996 р.). Окрім організаційних форм, була створена нова структура педагогічної освіти, мережа регіональних педагогічних університетів і розроблена система розвитку обдарованого студентства та довузівської підготовки молоді, особливе місце стала займати проблема змісту вищої освіти.

Неперервна педагогічна освіта на Житомирщині нами розглядається як система і як процес. Як система неперервна педагогічна освіта на Житомирщині почала складатися у XIX-XX ст. Першим навчальним закладом була Коростишівська педагогічна семінарія. На сьогодні неперервна педагогічна освіта включає довузівську підготовку, яка здійснюється у дошкільних закладах, в загальноосвітніх школах, у Житомирському обласному педагогічному ліцеї; вузівської підготовки, яка здійснюється в закладах I-IV рівня акредитації та післядипломної освіти; самоосвіти. Педагогічною освітою охоплено понад 40 тисяч осіб.

В основу неперервної педагогічної освіти покладені такі принципи:

- гуманізація, що має на меті орієнтацію всіх підсистем, починаючи з дошкільної освіти, на формування різнобічно і гармонійно розвиненої особистості, на виховання різноманіття індивідуальностей, що має на увазі діалогічність і диференціацію навчально-виховних систем;
- системність (в розумінні неперервної зміни цілей і завдань окремих підструктур в системі) та наступності як відбиття на кожному рівні освіти перспективних вимог наступних її ланок і системи освіти в цілому, розгляд кожного рівня освіти як моменту переходу від попереднього рівня до наступного (до майбутніх в цілому);
- індивідуалізація освіти, що передбачає розвиток здібностей для ефективної професійної реалізації особи (ретроспекція ідей Солона, Сократа, Платона), що вимагає не тільки специфічних форм, підходів і методів навчання, а й своєрідного за характером і об'ємом змісту освіти;
- фундаментальність професійної психолого-педагогічної і методичної підготовки з підсиленням її методологічної спрямованості;
- фундаментальність спеціальної загальнонаукової підготовки спеціаліста з підсиленням її професійної практичної спрямованості;
- оновлення змісту і форм навчання, вироблення у майбутніх педагогів гнучкої, варіативної системи знань, навичок і умінь навчально-виховної діяльності в школі, трудовому колективі, довірливому соціальному середовищі.

На Житомирщині в загальному вигляді суть неперервної професійної педагогічної освіти можна представити таким чином:

- провідною метою неперервної педагогічної освіти є цілісний розвиток особистості майбутнього педагога як суб'єкта діяльності протягом професійної підготовки;

- системний підхід до організації педагогічної освіти на засадах оптимізації і упорядкованості змісту і методів навчання шляхом інтеграції її підсистем в органічно цілісну динамічно розвинену систему;

- цілісність неперервної педагогічної системи, що забезпечується взаємопов'язаністю її компонентів, додержанням інтегративних принципів, які доповнюються і взаємодіють із загальнодидактичними принципами навчання і розвитку, корелятивними зв'язками між підсистемами і в середині кожної з них;

- перехід до динамічної ступеневої підготовки фахівців, що дає змогу задовольняти можливості особистості у здобутті певного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів за бажаним напрямом відповідно до здібностей та забезпеченості на ринку праці;

- запровадження передового досвіду розвинутих країн світу;

- інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство.

Природньо, що розв'язання освітніх та виховних завдань у системі неперервної освіти базується на принципах сучасної педагогіки та психології.

Як з точки зору соціальної значимості, так і в індивідуально-особистісному плані неперервність педагогічної освіти на Житомирщині являє собою проблему стратегічного масштабу, включає комплекс економічних і організаційних заходів, реалізація її розрахована на значні терміни, що вимірюються десятиріччями.

Неперервність освіти розглядається як триєдиний процес довузівського (сім'я, дошкільний заклад, середня школа), вузівського навчання та фахове самовдосконалення, освіта і самоосвіта по закінченню вищого навчального закладу.

Довузівський етап включає роботу шкіл та ВНЗ з педагогізації населення та профорієнтації молоді. При доборі кандидатів у педагоги розробляються методики і тести для всебічної і об'єктивної оцінки профпридатності. При цьому особлива увага, на нашу думку, має надаватися вихідцям з педагогічних сімей. Педагогічні династії, як і сама школа, зберігають традиції і досвід освітньої діяльності, до того ж позбавлені штучності і формалізму, але головне полягає в тому, що вони реалізують відповідний професійний спосіб життя. Педагогічні династії – живе втілення ідеї неперервності і спадкоємності педагогічного процесу.

Вища педагогічна освіта представлена Житомирським державним університетом імені Івана Франка, Бердичівським та Коростишівським педагогічними коледжами.

Педагогічну освіту отримують магістранти і аспіранти Житомирського національного агроекологічного університету, Житомирського державного технологічного університету, де читається курс педагогіки вищої школи.

Вузівський період освіти і життєвого шляху є часом прискореного повторення особистістю відповідних етапів – культурної еволюції людства, інтенсивного засвоєння соціального досвіду на гуманістичній ідеї, зміст якої полягає у людиноцентричній позиції, спрямованій на необхідність створення умов задля повного розкриття здібностей студентів протягом життя.

Саме ці положення покладені в основу діяльності вищих навчальних закладів Житомирщини, зокрема навчально-наукового інституту педагогіки, що створений в Житомирському державному університеті імені Івана Франка у 2007 р. При цьому інституті створено "Центр по роботі з обдарованою

Члени наукової школи "Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів" – постійні учасники щорічної Міжнародної виставки "Освіта України"

молоддю" (керівник центру – доктор педагогічних наук, О. Антонова), Поліський інноваційний центр освіти та розвитку (керівник центру – кандидат педагогічних наук, доц. Ю. Костюшко).

Одним із етапів впровадження теорії неперервної освіти є ступенева вища педагогічна освіта. У Житомирському державному університеті імені Івана Франка готують фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавр, спеціаліст і магістр. Перехід педагогічної школи до ступеневої системи освіти передбачає оновлення змісту базової педагогічної освіти, а також розробку змісту,

форм і методів педагогічної підготовки висококваліфікованих фахівців.

Щоб розглянути особливості педагогічної підготовки бакалаврів, спеціалістів, магістрів, на нашу думку, необхідно визначити, що в себе включає педагогічна освіта.

Зміст педагогічної освіти з відповідних спеціальностей для різних освітньо-кваліфікаційних рівнів визначається галузевими стандартами вищої педагогічної освіти та стандартом вищої освіти вищого навчального закладу і, враховуючи її особливості, передбачає фундаментальну психолого-педагогічну, методичну, інформаційно-технологічну, практичну і соціально-гуманітарну підготовку.

Педагогічна підготовка передбачає вивчення, крім традиційних навчальних дисциплін (дидактики, теорії виховання, історії педагогіки), порівняльної педагогіки, основ педагогічної майстерності, сучасних педагогічних технологій та інших навчальних дисциплін, які визначаються з урахуванням особливостей спеціальностей.

Методична підготовка ставить за мету вивчення методик викладання навчальних предметів та методики проведення позашкільної і позакласної роботи. Вона забезпечується також при вивченні психолого-педагогічних дисциплін, проходженні навчальних, виробничих (педагогічних) практик та шляхом методичної спрямованості викладання фундаментальних навчальних дисциплін. Методична підготовка є наскрізною і здійснюється протягом усього

періоду навчання з урахуванням особливостей спеціальностей, спеціалізацій, їх поєднання та двоциклової підготовки педагогічних працівників.

Практична ступенева підготовка з педагогічних спеціальностей – органічна складова частина професійного становлення майбутнього педагога. Метою практичної підготовки є:

- поглиблення теоретичних знань на основі практичного навчання;
- вироблення у майбутніх, педагогів умінь та навичок практичної діяльності у навчально-виховних закладах;
- формування та розвиток професійно-педагогічних умінь і навичок;
- оволодіння сучасними методами і формами педагогічної діяльності, новими прогресивними технологіями навчання;
- формування творчого дослідницького підходу до педагогічної діяльності.

Практична підготовка передбачає проходження неперервних, навчальних та виробничих (педагогічних) практик; починаючи з 3-4 семестру, її тривалість становить не менше тридцяти тижнів для освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра і не менше 8 тижнів для освітньо-кваліфікаційного рівня магістра.

Виробнича (педагогічна) практика студентів на випускних курсах проводиться, зазвичай, за місцем майбутнього працевлаштування випускників.

Форми, тривалість і терміни проведення практик визначаються для кожного освітньо-кваліфікаційного рівня галузевими стандартами вищої педагогічної освіти.

У концепції педагогічної освіти України бакалавр – це освітньо-кваліфікаційний рівень педагогічного працівника, який оволодів фундаментальними, соціально-гуманітарними, психолого-педагогічними і фаховими знаннями; має вміння та навички для здійснення навчально-виховного процесу в закладах освіти і здатний вирішувати типові професійні завдання, передбачені для посад учителів, вихователів, практичних психологів, соціальних педагогів і дефектологів у галузі освіти.

Задля визначення особливостей педагогічної підготовки студентів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр нами здійснений аналіз навчальних планів для студентів стаціонару та заочної форми навчання різних спеціальностей Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Для освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр у навчальних планах пропонуються вивчення десяти педагогічних дисциплін: загальні основи педагогіки, історія педагогіки, школознавство, вступ до спеціальності, дидактика, теорія виховання, основи науково-педагогічних досліджень, педагогічні технології у початковій, середній школі, як методика виховної роботи, основи педагогічної майстерності. Цей перелік є обов'язковим для вивчення студентами спеціальності 6.010100 "Початкове навчання".

Щодо годинного навантаження названих дисциплін спеціальності "Початкове навчання" навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка, то найбільш широко розглядаються дидактика (162 год.) й теорія виховання (162 год.); дещо менший обсяг пропонується для вивчення загальних основ педагогіки (108

год.), історії педагогіки (108 год.), педагогічних технологій в початковій школі (108 год.), методики виховної роботи (108 год.) та основ педагогічної майстерності (108 год.). Невеликими курсами є основи науково-педагогічних досліджень (81 год.), вступ до спеціальності (54 год.) та школознавство (54 год.). У більшості дисциплін близько половини годин передбачено на самостійне опанування навчального матеріалу. З усіх предметів передбачено відповідне семестрове оцінювання у вигляді складання іспиту чи заліку.

Методична підготовка у навчальних планах відображається через вивчення методик викладання навчальних предметів (математики, української мови, російської мови, природознавства, валеології, образотворчого мистецтва, фізичної культури та ін.). Вивчення повного курсу кожної методики завершується екзаменом або заліком.

Практична підготовка студентів передбачає проходження неперервних навчальних та педагогічних практик. У навчальних планах виділені наступні види практик: неперервна педагогічна практика – 4, 5 семестр (2 тижні); педагогічна практика – 8 семестр (7 тижнів); польова практика з методики викладання природознавства – 4 семестр (1 тиждень); практика в літніх оздоровчих таборах - 6 семестр (3 тижні); табірний збір - 6 семестр (1 тиждень).

Отже, загальна тривалість навчальних та педагогічних практик для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр сягає 14 тижнів.

Студенти заочної форми навчання вивчають ті ж самі педагогічні та методичні дисципліни, що і студенти стаціонару, але аудиторне навантаження тут планується в значно меншому обсязі.

Відповідно до Концепції педагогічної освіти України, спеціаліст – це освітньо-кваліфікаційний рівень, педагогічного працівника, який оволодів фундаментальними психолого-педагогічними і фаховими знаннями, пройшов методичну та практичну підготовку; готовий до викладання двох базових і одного-двох небазових шкільних предметів або виконання інших функцій у навчально-виховних закладах.

Підготовка педагогічних працівників освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст в університеті здійснюється на базі освітньо-кваліфікаційних рівнів молодший спеціаліст і бакалавр.

Термін навчання на базі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр становить один рік.

Підготовка педагогічних працівників освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст здійснюється з усіх спеціальностей педагогічного напрямку та спеціальностей інших напрямів, за якими Переліком¹⁴⁴ передбачається здобуття педагогічної кваліфікації.

Підготовка освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст передбачає вивчення дисциплін педагогічного та методичного спрямування. У навчальних планах педагогічні дисципліни представлені етнопедагогікою та спецкурсами

¹⁴⁴ Перелік напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24 травня 1997 року № 507.

Більш широко представлені дисципліни методичного напрямку. Базовими є технології викладання тих чи інших предметів (української мови, російської мови, математики, валеології, природознавства, трудового навчання та ін.). Залежно від спеціальності додаються ще і фахові технології. Як правило, ці курси невеликі, для переважної більшості з них передбачено по 27 годин навчального часу.

Вивчення всіх вищеназваних дисциплін педагогічного і методичного спрямування передбачається у 9 та 10 семестрах з наступним контролем засвоєння навчального матеріалу у вигляді екзаменів та заліків.

Практична підготовка спеціалістів забезпечується проведенням восьми тижневої педагогічної практики в 9 семестрі.

Зберігаються спадкоємність у навчальних планах бакалаврів, спеціалістів і магістрів.

Значна робота проводиться щодо формування інтересу до науково-педагогічної діяльності, і як результат – значна частина бакалаврів та спеціалістів вступають до магістратури.

У Житомирському державному університеті імені Івана Франка підготовка магістрів проводиться з 1999 р. Освітньо-кваліфікаційний рівень педагогічного працівника магістр здобувається в університеті (із спеціальностей, акредитованих за четвертим рівнем).

Підготовка педагогічних працівників освітньо-кваліфікаційного рівня магістр здійснюється на базі освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавр і спеціаліст.

Особи, які пройшли магістерську підготовку за науково-педагогічним спрямуванням, здобувають кваліфікацію "Магістр педагогічної освіти" і викладача з відповідної спеціальності; за науково-дослідним спрямуванням – кваліфікацію "Магістр-дослідник" із відповідної спеціальності.

В ситуації оновлення вищої педагогічної освіти модернізуються і особливості підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня магістр.

В основу педагогічної підготовки магістрів покладена розроблена нами концепція, навчальна програма з педагогіки (проф. С. Вітвицька), що базується на пріоритетних напрямках розвитку сучасної педагогіки. Проф. С. Вітвицькою підготовлений підручник „Основи педагогіки вищої школи”, який пройшов апробацію і рекомендований Міністерством освіти і науки України для студентів вищих навчальних закладів.

Педагогічна освіта магістрів розглядається як багатофункціональний, відкритий, самостійний, своєрідний цикл педагогічної освіти, який має свої функції, мету, зміст, форми та методи, функціонує шляхом реалізації складних організаційних та змістово-процесуальних зв'язків.

Педагогічна підготовка магістрів виступає в органічній єдності загального, особливого й індивідуального. Як загальне, вона відображає закономірності здобуття вищої освіти і є складовою означеної системи; як особливе – має свою специфіку, зумовлену особливостями майбутньої професійної інноваційної діяльності, необхідністю поєднання фахової, педагогічної та науково-дослідної

діяльності; як індивідуальне – відображає залежність підготовки від індивідуальних особливостей, рівня знань, інтересів, нахилів.

Провідна ідея концепції полягає у системному підході, що ґрунтується на поєднанні неперервної професійної освіти і на положеннях про особистісний характер розвитку індивідуальності педагога, здатного до інноваційної діяльності. Професійно-педагогічний компонент педагогічної освіти спрямований на розкриття індивідуальних особливостей магістра з метою його професійного саморозвитку. Багатоваріантність педагогічної освіти магістрів, свобода вибору її змісту, форм є важливою умовою її гуманізації.

Педагогічна підготовка студентів магістратури спрямована на розвиток здатності до інноваційної діяльності, до оволодіння інформаційними технологіями, до комунікації (спілкування з колективом і різними категоріями студентів).

Результатом професійного саморозвитку має стати готовність магістра до педагогічної діяльності, що включає такі компоненти: мотиваційно-ціннісний (забезпечує спрямованість на особистісно-професійні зміни, формування ціннісних орієнтацій і, перш за все, педагогічної спрямованості); змістовий (передбачає оволодіння теоретичними і практичними педагогічними знаннями, уміннями, навичками, особистісно-орієнтованими технологіями, особистісно-професійною рефлексією); комунікативно-емпатійний (оволодіння технологією взаємодії зі студентами, культурою спілкування і психоаналізом); культурологічно-світоглядний (уміння створювати власну педагогічну концепцію на основі полікультурних знань і загальнолюдських цінностей).

Розглядаючи педагогічну підготовку студентів магістратури в аспекті системного розвитку, в університеті звертають увагу не тільки на те, як ця система функціонує, але й на те як вона взаємодіє з іншими системами в умовах ступеневої освіти, які тенденції і перспективи її розвитку й удосконалення. Це забезпечує можливість застосування синергетичного підходу: пізнання загальних принципів, що лежать в основі процесів самоорганізації, які реалізуються в системах різної природи; здійснювати міждисциплінарний аналіз наукових ідей, методів й моделей складного поведіння; вивчати проблеми міждисциплінарного діалогу, виявляти особливості сучасних соціальних, когнітивних і комунікативних ситуацій тощо.

Найважливішою умовою успішної педагогічної підготовки студентів магістратури є розробка методологічних вимог до загального, інваріантного і специфічного у ступеневому педагогічному процесі. Розробка згаданої проблеми пов'язана:

- з пошуком співвідношення цілей, складності, логіки, варіативності навчання; моделей взаємодії викладачів і студентів;
- визначенням змісту педагогічного процесу, поєднанням раціонального, емоційного і емпатійного;
- модернізацією технології навчання;

- врахуванням світового досвіду багаторівневої і неперервної педагогічної освіти;
- взаємозв'язком і співвідношенням процесів соціалізації та індивідуалізації, новаторства і традицій у педагогічній освіті;
- методологією і технологією проектування педагогізації процесу підготовки фахівців на рівні предмета, університету;
- співвідношенням філософських, соціальних, психологічних і педагогічних закономірностей та підходів при визначенні основ і вирішенні проблем педагогічної діяльності, виборі спрямування і принципів розвитку університетської освіти.

Розглядаючи особливості навчального плану підготовки магістрів, слід вказати, що більшість предметів зорієнтовані на опанування студентами новітніх технологій навчально-виховного процесу загальноосвітньої та вищої школи. Магістранти вивчають методику викладання педагогіки (135 год.), технології соціального виховання (81 год.), педагогіку вищої школи (54 год.), методологію і методику педагогічних досліджень (54 год.). Серед предметів педагогічного спрямування є також декілька спецкурсів, зокрема: "Вища освіта України і Болонський процес" (54 год.) та "Міжособистісна взаємодія педагога в ситуаціях конфлікту" (54 год.). Для усіх дисциплін із загальної кількості годин більша їх частина виділена на самостійне опанування студентами навчального матеріалу. Вивчення дисциплін завершується підсумковим контролем у вигляді екзамену чи заліку. По закінченні навчання обов'язковим є написання магістерської роботи.

Методичні дисципліни для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня магістр представлені курсом "Технології вивчення освітніх дисциплін в початковій школі" (216 год.) та спецкурсом "Інноваційні технології навчання математики в початковій школі" (54 год.).

Практична підготовка магістрантів передбачає проходження педагогічної практики в навчальних закладах вищого рівня та навчальної і науково-дослідницької практики на кафедрах ВНЗ.

Педагогічна практика з педагогіки вищої школи ставить за мету:

- поглибити, розширити, інтегрувати знання з педагогіки, педмайстерності, навчально-виховних технологій, педагогіки вищої школи;
- практично опанувати різними формами навчального і виховного процесу у вищих закладах освіти I – IV рівня акредитації;
- розвинути творчі, педагогічні здібності.

Основними завданнями магістрантів у процесі проходження педагогічної практики у вищих навчальних закладах I – IV рівня акредитації є:

- застосування набутих теоретичних знань і умінь;
- оволодіння досвідом самостійної організації навчально-виховного процесу в академічній групі;
- ознайомлення з інноваційними технологіями, формами і методами роботи у ВНЗ та у спеціальних навчальних закладах інноваційного напрямку;

- розвиток та самореалізація творчих здібностей;
- оволодіння вміннями самоаналізу та самопрограмування;
- формування морально-етичних якостей, культури спілкування та потреби у самоудосконаленні.

Педагогічна практика проводиться в останньому семестрі протягом шести тижнів.

Зміст педагогічної практики магістрантів включає навчальну, науково-дослідну, виховну та організаційно-методичну діяльність, що має бути віддзеркалено в індивідуальному плані роботи, який складається на час проходження педагогічної практики.

Протягом педагогічної практики студент магістратури зобов'язаний провести одне лекційне і три практичних заняття та один виховний захід, на яких показати вміння користуватися інноваційними методами і формами навчально-виховної роботи, реалізувати особистісно зорієнтований підхід, мікродослідження.

За результатами педагогічної практики виставляються оцінки окремо:

- за навчальну роботу (враховується кількість і якість проведених лекцій, семінарських занять, уроків, застосування сучасних форм і методів навчання, навчальних технологій);
- за науково-дослідницьку (враховується кількість і якість проведеного мікродослідження, використання сучасних методик, дотримання вимог до оформлення роботи);
- за організаційно-методичну діяльність (враховується ознайомленість з роботою методичних об'єднань, планами роботи кафедр, тематикою науково-методичних семінарів та присутність, участь у їх роботі).

Після закінчення практики студент магістратури здає керівнику педагогічної практики (викладачу кафедри педагогіки) звіт про проходження практики, аналіз проведених лекційного, семінарського заняття і виховного заходу, результати мікродослідження.

Керівники педагогічної практики виставляють диференційовану оцінку за проведеною практикою з педагогіки вищої школи.

Магістранти заочної форми навчання опановують ті ж дисципліни, що і студенти стаціонару, хоча і з меншим обсягом загальної кількості аудиторних годин.

Особливістю вивчення студентами університету психолого-педагогічних та спеціальних дисциплін є впровадження активних форм навчання: семінарів, дискусій, круглих столів, ділових ігор, мозкових штурмів тощо. У процесі занять педагог разом зі студентом відпрацьовує методику проведення різних форм навчання. Семінарські заняття з педагогіки проводяться за методикою КТС.

У реалізації різних видів діяльності на практиці, крім засвоєння та закріплення знань і вмінь за допомогою творчих індивідуальних завдань, створюються передумови для саморозвитку студентів, формування адекватної

самооцінки, розвитку навичок саморегуляції поведінки, комунікативності, системи взаємовідносин між людьми, формування відповідальності за своє професійне майбутнє.

За умови впровадження активних форм навчання якісно змінюється характер взаємодії педагога і студента, який перетворює виконавця у суб'єкт, що дає змогу здійснювати спільну продуктивну діяльність.

Особистісно-орієнтований тип навчання передбачає глибоку психологізацію підготовки учителя, розвиток педагогічного мислення.

Останнє включає формування здатності до аналізу педагогічних ситуацій, синтезування педагогічних і психологічних знань, проектування ефективного освітньо-виховного процесу, педагогічної рефлексії процесів, результатів педагогічної діяльності.

Розв'язуючи уявні і реальні педагогічні задачі, педагог має бути відкритим до інновацій.

Для визначення реального стану ефективності навчально-виховного процесу в університеті проводяться дослідження на визначення готовності студентів до самостійної педагогічної діяльності.

Беручи за основу положення, що одними із об'єктивних показників готовності до педагогічної діяльності є соціально-педагогічна, психологічна та комунікативна готовність, було проведено дослідження на визначення у студентів комунікативних та організаторських схильностей, установки на спілкування зі школярами та самооцінки володіння основними видами педагогічної діяльності.

Опрацювання одержаних матеріалів дало нам змогу визначити стан готовності студентів усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів до педагогічної діяльності, як достатній.

Головною особливістю педагогічного процесу в педагогічних закладах Житомирщини є діяльнісний підхід до навчання. Технологія навчання на всіх рівнях освіти передбачає участь майбутніх педагогів у різних видах діяльності. Це, передусім, педагогічно-діяльнісна основа реалізації освітніх програм із загальнотехнічних, спеціальних та психолого-педагогічних дисциплін, а також просвітницька та культурна діяльність – участь у підготовці і проведенні зборів, інформаційних занять, конкурсів, виставок, екскурсій зі студентами та учнями тощо. Організаційно-методична робота коледжів та університету передбачає участь студентів разом з викладачами у підборі та розробці методики навчання, проектів, освітніх програм за спеціальностями. Науково-дослідна діяльність передбачає участь викладачів і студентів у роботі студентського наукового товариства, секцій, наукових семінарів, науково-практичних конференцій, здійснення дослідно-експериментальних робіт; керівництво дослідними роботами студентів. У Житомирському державному університеті імені Івана Франка при кафедрі педагогіки діють:

Науково-дослідна лабораторія «Педагогічна підготовка студентів магістратури» (науковий керівник – професор С. Вітвицька). Науково-дослідна лабораторія створена у 1999 р. Результати досліджень апробовані на

міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-практичних конференціях, зокрема Міжнародній конференції "Магістратура, досвід, перспективи" (м. Київ, 2004 р.); Міжнародній науково-практичній конференції "Формування професійної майстерності вчителя в умовах ступеневої освіти" (Київ-Житомир, 2003 р.); Міжнародній науково-практичній конференції "Формування професійної компетентності вчителя в рамках євроінтеграційних процесів" (Київ-Житомир, 2005 р.), апробовані на міжнародних виставках навчальних закладів "Сучасна освіта в Україні" (2004, 2006, 2008 р.р.).

На кафедрі педагогіки працює також 3 проблемні групи і 1 педагогічний клуб:

1. "Велика Волинь: історія освіти (XIX – поч. XX ст.)" (Науковий керівник проф. М. Левківський).

2. "Формування професійної компетентності майбутніх учителів у роботі зі школярами різних вікових груп" (Науковий керівник доц. В. Ковальчук).

3. "Навчально-виховні технології в сучасній школі" (Науковий керівник доц. В. Єремєєва).

4. Педагогічний клуб "Еврика" (Науковий керівник проф. С. Вітвицька).

Колектив кафедри інноваційних технологій освіти і виховання Житомирського державного університету імені Івана Франка (завідувач доц. І. Коновальчук) проводить дослідження кафедральної колективної теми "Інноваційні технології виховання учнів та молоді у позанавчальний час".

На кафедрі працюють 8 наукових студентських проблемних груп, членами яких є 81 студент, гурток, педагогічний клуб „Пошук”, науково-методична лабораторія „Інноваційні соціально-педагогічні технології виховного процесу в дитячому оздоровчому таборі”, лабораторія дистанційної освіти та соціологічна лабораторія.

У процесі багаторівневої підготовки студентам надається можливість здійснювати самостійну науково-дослідну діяльність, паралельно з навчальним процесом проводити індивідуальні та колективні дослідження. Багаторівнева підготовка забезпечує студентам свободу вибору з урахуванням рівня та динаміки розвитку здібностей, нахилів та інтересів; у центрі уваги педагогів опиняються особистісні інтереси та нахили студентів, створюються умови для вияву самостійності та активності, організації спільної діяльності.

Багаторівнева підготовка педагогів в умовах неперервної професійної освіти на базі педагогічних коледжів та університету орієнтована на участь студентів у різних видах діяльності; гнучку організацію та швидку перебудову

Керівник науково-дослідної лабораторії
"Педагогічна
підготовка студентів
магістратури"
професор С. Вітвицька

Учасники міжнародної
виставки навчальних
закладів "Сучасна освіта в
Україні" О. Дубасенюк,
С. Вітвицька, П. Саух

навчального процесу; на більш високий рівень загальнокультурної, гуманітарної та психолого-педагогічної підготовки; створення умов для професійної самореалізації, відповідальності за професійне майбутнє, формування потреби навчатися протягом усього життя.

Відбиваючи потреби сучасності та її яскраві тенденції, сама ідея неперервної освіти як процесу насамперед, має на увазі удосконалення самої людини, збагачення її новими способами діяльності, новим типом ставлення до навколишнього середовища та до самого себе.

У педагогічних коледжах, ліцеї, Житомирському державному університеті імені Івана Франка надається увага спеціальним курсам розвитку різних видів мислення, пошуку різних евристичних методів (метод від протилежного, виключення зайвих даних, оцінювання надійності інформації). Когнітивний розвиток особистості визнається пріоритетним.

Ідеї самонавчання, автодидактики, перетворення учнів та студентів у центр самоосвіти, самовиховання домінують у неперервній освіті, яка включає такі компоненти: особистість суб'єкта учіння; управління процесом навчання (алгоритми подачі інформації, її переробки, контроль, самоконтроль); система модулів при побудові структури забезпечення навчального процесу; цілеутворення (структура цілей та засоби їх досягнення при організації навчального процесу); задоволення прагматичних інтересів та потреб учнів, студентів, забезпечення умов досягнення цілей, які були заплановані; диференційований підхід до суб'єктів учіння, відхід від уніфікованих планів, програм навчання; підвищення ролі самоосвіти, саморегулювання, самоконтролю, самокорекції; подовження процесу саморозвитку, самореалізації, самовиявлення особистості.

Самовизначення в пошуку шляхів самореалізації здійснюється за допомогою розробки різних модульних блоків програм, банків ідей, евристичних лекцій і бесід, формування психологічних понятійних тезаурусів, засвоєння множини понять, законів, категорій, теорій, концептуальних підходів. В цьому процесі важливими є методи застосування теоретичних знань на практиці; абстрактного аналізу фактів, явищ складних систем, виявлення різних недоліків функціонування систем; діагностування, моделювання методів розвитку аналітичного, синтетичного, логічного, рефлексивного, асоціативного, продуктивного, критичного, творчого мислення; методи породження власних ідей і текстів, самостійного творчого викладання результатів власних досліджень. Цьому також сприяє формування груп, об'єднаних спільними науковими інтересами, пошук різних оригінальних рішень проблем соціально-психологічного управління, організації гнучких структур навчання, комплексного вивчення соціально-психологічних процесів виховання, шляхів постійного оновлення змісту освіти.

Життям доведено, що тільки ті знання, які студент здобув самостійно, завдяки власному досвіду, думці і дії, будуть насправді міцні. За даними ЮНЕСКО, в процесі викладення навчального матеріалу засвоюється 15 відсотків інформації, що сприймається на слух, 65 відсотків інформації, що

сприймається на слух і зір. Якщо навчальний матеріал опрацьовується власноручно, самостійно (індивідуально) виконується завдання від його постановки до аналізу отриманих результатів, то засвоюється не менше 90 відсотків інформації. Саме тому вища школа поступово, але неухильно переходить від передачі інформації до керівництва навчально-пізнавальною діяльністю, формування в студентів навичок самостійної роботи.

Проблема наукової організації самостійної роботи студентів на сучасному етапі досить багатоаспектна. Це, зокрема, і психолого-педагогічні основи, і дослідження бюджету часу, і формування навичок самостійної діяльності та культури інтелектуальної праці, і використання технічних засобів та активних методів.

Важливим є генералізація знань на базі фундаментальних наукових ідей, понять, теорій, репрезентація їх глобальності, зв'язків з іншими проблемами і науками, що дає можливість суб'єкту учіння формувати у своїй свідомості цілісну картину світу, розвивати самостійність мислення, вміння шукати оригінальні шляхи рішень, оптимальні для конкретних умов діяльності, навчальних ситуацій, етапів навчання, здатність до самостійного оперування символами, образами, категоріями і поняттями.

Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Навчальний час, відведений для самостійної роботи студентів, регламентується робочим навчальним планом і становить не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студентів, відведеного для вивчення конкретних дисциплін.

Самостійна робота студентів в Житомирському державному університеті імені Івана Франка – це спланована пізнавальна, організаційно і методично спрямована діяльність, яка здійснюється без прямої допомоги викладача.

Метою завдань самостійної роботи студентів є розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності студентів, формування у студентів потреби безперервного самостійного поповнення знань, розвиток морально-вольових зусиль, уміння самостійно працювати з літературою та творчо сприймати навчальний матеріал і осмислювати його, формування навичок щоденної самостійної роботи з метою одержання та узагальнення знань, умінь і навичок.

Зміна концептуальної основи й розширення функцій самостійної роботи студентів викликає зміну у взаємовідносинах між викладачем і студентом як рівноправними об'єктами навчальної діяльності, тобто коригує всі психолого-педагогічні (організаційні, методичні) засоби забезпечення самостійної роботи студентів. Усе це ставить вимоги до пошуків таких форм самостійної навчальної роботи у вищих навчальних закладах, коли допомога і контроль з боку викладача не пригнічуватимуть самостійність та ініціативу студента, а привчатимуть його самостійно вирішувати питання організації, планування,

контролю за своєю навчальною діяльністю, виховуючи самостійність як особисту рису характеру.

В організації самостійної роботи студентів особливо важливо правильно визначити обсяг і структуру змісту навчального матеріалу, який виноситься на самостійне опрацювання, тому розробка методичного забезпечення самостійної роботи студентів з кожної дисципліни дає можливість вирішити більшість організаційно-методичних проблем.

З цією метою кафедрами Житомирського державного університету імені Івана Франка розроблені інструктивно-методичні матеріали, робочі зошити, продумана система навчально-методичних засобів для забезпечення самостійної роботи студентів.

Під час самостійного опрацювання навчального матеріалу велике значення для студента має навчально-методичний пакет, зміст якого передбачає:

- навчальну програму з дисципліни з чітким визначенням змісту й обсягу аудиторної і позааудиторної навчальної роботи;
- конспект лекцій, опорний конспект;
- основні поради студентам щодо вивчення конкретної дисципліни (у письмовій формі) з вимогами до оцінки знань із даної дисципліни;
- методичні рекомендації щодо вивчення окремих тем чи набуття практичних навичок;
- перелік тем курсових робіт;
- перелік питань, що виносяться на семінарські заняття;
- пакет контрольних завдань, запитань, тестів для самоперевірки;
- перелік літератури;
- робочий зошит (звіт) для виконання самостійної роботи.

Залежно від особливостей дисципліни викладач може давати студентам різні види завдань для самостійної роботи. Це:

- переробка інформації, отриманої безпосередньо на обов'язкових навчальних заняттях;
- робота з відповідними підручниками та особистим конспектом лекцій;
- самостійне вивчення окремих тем або питань із розробкою конспекту;
- робота з відповідною літературою;
- написання рефератів, повідомлень;
- творчі завдання (доповіді, проекти, огляди тощо);
- виконання підготовчої роботи до лабораторних та практичних занять;
- виконання індивідуальних графіків, розрахункових завдань;
- виконання курсових робіт;
- підготовка письмових відповідей на проблемні питання;
- виготовлення наочності;
- складання картотеки літератури за змістом фахової діяльності;
- підбір власної бібліотеки з основних напрямів фахової діяльності.

У курсі педагогіки в університеті практикуються такі види завдань для самостійної роботи студентів:

Позааудиторна	Аудиторна
Випереджаюче вивчення окремих питань, тем.	Робота з опорними конспектами
Поглиблене опрацювання теми, що вивчають на занятті.	Робота з таблицями, схемами, фотографіями, малюнками.
Робота з першоджерелами інформації.	Робота зі словниками, довідковою літературою.
Підготовка та написання реферату.	Виконання тестів.
Опрацювання опорних конспектів схем.	Аналіз після перегляду кіно-, відеофільму, прослуханих записів.
Виконання завдань практичного характеру.	Порівняльна характеристика окремих явищ, подій, образів.
Курсова робота.	Відповідь на запитання за текстом підручника.
Творча робота на запропоновану тему.	Виконання вправ, розв'язування задач.
Анотування статей із журналів, збірників, хрестоматій.	Складання життєвих чи педагогічних ситуацій, їх розв'язання.
Складання наскрізних (за темою, розділом) узагальнюючих таблиць.	Взаєморецензування письмових відповідей.
Складання словника термінів, понять.	Складання опорно-логічних схем до вивченого на занятті.
Виконання інтелектуально-ігрових завдань.	Складання питань для перевірки поданого на занятті навчального матеріалу.

Самовиховання студентської молоді є компонентом неперервної педагогічної освіти, який допомагає подолати не лише труднощі у процесі навчання, але й вирішує проблему вибору об'єктивно необхідних методів та засобів професійного стимулювання, які сприяють оволодінню майбутніми вчителями педагогічною майстерністю.

Досвід педагогічних закладів підтверджує, що самовиховання студентської молоді залежить від наступних умов:

- організації у педагогічному вищому навчальному закладі системи керівництва самоудосконаленням особистості майбутнього вчителя з активним залученням професорсько-викладацького складу та громадських організацій;
- розробки планів і програм самовиховання студентської молоді, які передбачають чітку постановку мети, вирішення певних педагогічних задач;
- теоретичної підготовки викладачів і студентів до керівництва процесом самовиховання, знайомство з методами й засобами його ефективного здійснення;
- забезпечення дієвого стимулювання та контролю.

Удосконалення навчального процесу у вищих навчальних закладах, глибоке осмислення і реалізація наукових його основ залежать від досконалої діяльності професорсько-викладацького колективу.

Викладач визначає мету та задачі навчання з конкретного предмету у взаємозв'язку з іншими навчальними предметами; обмірковує зміст навчання, сучасні форми і методи, що сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності студента, форми контролю; формує творчі колективи навчальних груп; здійснює виховання студента і виховує потребу в самовихованні.

*Заняття з магістрантами
проводить проф. С. Вітвицька*

Творчість викладача полягає насамперед у доборі методів і розробці технологій реалізації мети і завдань, поставлених державою перед вищою школою: забезпечення ефективності навчально-виховного процесу, озброєння майбутніх спеціалістів фундаментальними

знаннями, привчання студентів до самостійного отримання максимальної інформації за короткий час і розвитку творчого мислення, озброєння уміннями наукового дослідження, виховання різнобічної, досвідченої і культурної людини.

Тому, неперервна педагогічна освіта передбачає і самоосвіту викладача як невід'ємний компонент.

Предметна самоосвіта, якою має володіти кожен викладач вищого навчального закладу, полягає в поглибленні знань зі своєї дисципліни та суміжних наукових дисциплін, з якими вона межує і з якими існують міжпредметні зв'язки; ознайомлення з науковою та науково-популярною літературою, періодикою, в тому числі іноземною мовою, якщо педагог нею володіє. Вивчення іноземних мов також стає одним із джерел інтелектуальності сучасного педагога-викладача вищого навчального закладу.

Методична самоосвіта спрямована на поліпшення якості викладання свого предмету. Важливим стає вибір оптимальних форм організації, методів та засобів навчання.

В процесі відбору того, що складає сутність методичної самоосвіти, важливе значення надається не лише вузькій методиці, а й історії даного предмета, знанню того, як викладався цей предмет у попередні часи.

З метою удосконалення методичної підготовки викладача у Житомирському державному університеті імені Івана Франка створена і функціонує ефективна система обміну досвідом з науково-методичного забезпечення навчального процесу. Про це свідчить:

- створення у 2003 р. і функціонування науково-методичної ради університету, методичних рад факультетів та інститутів;

- діяльність методичних семінарів кафедр;
- започаткування у 2004 р. щорічних загальноуніверситетських науково-методичних ярмарок, де всі кафедри демонструють свої методичні напрацювання, обмінюються досвідом. Ярмарки викликають значний інтерес викладачів ВНЗ та ПТО області, вчителів загальноосвітніх закладів, ЗМІ. В університеті працює "Школа молодого викладача", де викладачі знайомляться з педагогікою вищої школи, методикою роботи зі свого предмету, сучасними технологіями навчання і виховання студентів (керівник школи проф. С. Вітвицька).

В університеті створено навчально-методична рада (керівник – проректор з навчально-методичної та виховної роботи П. Романюк), що координує і спрямовує навчально-методичну діяльність професорсько-викладацького складу.

Одним із шляхів підвищення педагогічної майстерності та професіоналізму викладачів є підготовка та участь у роботі науково-практичних міжнародних, регіональних та університетських конференцій. За останні три роки науковим відділом (проректор з наукової роботи, міжнародних та регіональних зв'язків, доктор педагогічних наук, професор О. Дубасенюк) було організовано і проведено понад 50 міжнародних, регіональних та університетських конференцій.

Сказане раніше дає підставу стверджувати, що на Житомирщині феномен неперервної освіти розглядається як один з провідних методологічних принципів цілісної дидактичної освіти:

- концепція неперервної освіти набуває значення провідного педагогічного чинника, що визначає стратегію розвитку цілісної системи освіти;
- неперервна освіта за своєю фундаментальною соціальною значимістю стає пріоритетним напрямком для педагогічної науки;
- тенденції розвитку педагогічної школи визначаються багатьма факторами, серед яких найважливіше місце посідає професійний потенціал особистості майбутнього вчителя.

Проте у створенні та реалізації неперервної педагогічної освіти є проблеми, які необхідно розв'язати найближчим часом.

Проблема перша – оновлення змісту підготовки фахівців. Потрібна спадкоємність, міждисциплінарний, міжпредметний зв'язок. Врахування специфіки цільового призначення кожного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Проблема друга. зміна співвідношення між аудиторними і позааудиторними заняттями. Але при цьому необхідно забезпечити нормальні умови для самостійної роботи студентів. Сьогодні у більшості вищих навчальних закладів немає чіткого механізму організації та контролю за самостійною роботою студентів. Значною мірою ця робота тримається на ентузіазмі викладачів.

Проблема третя. Одним із головних факторів організації самостійної роботи студентів є, безумовно, впровадження нових комп'ютерних технологій.

Найважливішим чинником комп'ютерного забезпечення самостійної роботи студентів є розвиток комп'ютерних мереж, зокрема входження до світової мережі Інтернет.

Ці та інші проблеми, на нашу думку, в певній мірі зумовлені протиріччями, які існують у нашому суспільстві між

- стандартністю, уніфікованістю змісту освіти та специфічними завданнями професійної підготовки;
- тенденцією до інтеграції наукового знання та екстенсивним ростом кількості навчальних предметів у різних формах навчання;
- потребами в спеціалістах з творчим ставленням до професійної діяльності, індивідуальними здібностями й уніфікованістю змісту освіти;
- обсягом і змістом наукової інформації, яка постійно розширяється, та недостатньою гнучкістю навчальних програм;
- необхідністю значного підвищення інтелектуального потенціалу суспільства та падінням престижу освіти і професійної компетенції.

Отже, необхідно створення такого соціально-економічного механізму, який спонукав би вчителя до постійного підвищення свого професійного рівня. Цей механізм повинен ґрунтуватися на об'єктивних соціально-економічних процесах та передовому досвіді вітчизняної і світової педагогічної практики.

5.3. Система післядипломної педагогічної освіти Житомирщини

Державна концепція розвитку післядипломної освіти в Україні визначає

*Житомирський обласний
інститут післядипломної
педагогічної освіти*

професійне післядипломне навчання як обов'язкову невід'ємну складову частину професійної діяльності педагогічних працівників та забезпечення гарантованих державою умов для фахового вдосконалення освітянських кадрів.

За роки незалежності суверенної Української держави на Житомирщині створено сучасну гнучку і розгалужену структуру післядипломної педагогічної освіти, яка забезпечує спеціалізоване вдосконалення професійної підготовки близько 24 тис. педагогічних працівників навчальних закладів

різних типів.

А починалося все у далекому вже 1937 р., коли 22 вересня у результаті багаторічних перетурбацій, пов'язаних зі зміною територіально-адміністративного поділу, було утворено Житомирську область.

Вже на початку жовтня 1937 р. при обласному відділі народної освіти було створено обласний педагогічний кабінет, працівникам якого і судилося у вересні 1939 р. стати засновниками і першими фундаторами обласного інституту підвищення кваліфікації вчителів. Саме таку назву з часу заснування отримав головний методичний центр освітян Житомирщини. Першим його

директором було призначено Олександра Яремовича Слюсаря.

Після визволення Житомира від тимчасової німецької окупації вже 8 січня 1944 р. обласний відділ народної освіти призначив на роботу до інституту перших працівників: методистів Л. Савватєєву та Н. Іванова. 24 січня приступив до виконання своїх обов'язків директор інституту О. Слюсар. Інститут відновив свою роботу у пристосованих приміщеннях, орендуючи також по декілька класів у школах.

В інституті у 1944 р. налічувалося 11 працівників, у тому числі директор і шість завідувачів кабінетів (початкової школи, математики і фізики, мов і літератури, хімії і біології, географії та історії, педагогіки).

У листопаді 1945 р. відповідно до ухвали РНК УРСР інститут отримав власне приміщення по вулиці Пушкінській, 39 (на цьому місці тепер розміщується інститут іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка). Процес перепідготовки кадрів здійснювали вісім навчально-методичних кабінетів.

Протягом 1945 р. різними формами курсової перепідготовки було охоплено 300 педагогічних працівників області.

Серед перших методистів інституту були відомі педагоги і непересічні особистості. Завідувач кабінету математики М. Бобровник був автором цілого ряду посібників з методики, викладав цей курс студентам педагогічного інституту, за значні успіхи у викладацькій та науково-педагогічній діяльності отримав звання доцента без захисту кандидатської дисертації, був запрошений до педінституту, де завідував кафедрою елементарної математики.

Педагогічний стаж Л. Савватєєвої, завідувачої кабінетом мов і літератури, розпочався ще задовго до революції. До інституту вона прийшла у 1939 р., пережила страшні роки окупації й, не дивлячись на пенсійний вік, була одним з провідних спеціалістів інституту у повоєнні роки. На схилі років чимало зробила для поповнення унікальними матеріалами обласного краєзнавчого музею та меморіального музею В. Короленка.

3 липня 1947 р. завідувачем кабінету педагогіки та консультантом-методистом кабінету мов і літератури працював Є. Кудрицький (1894-1976 рр.). Відомий український мовознавець, син не менш відомого дослідника Волині М. Кудрицького (1856-1933 рр.) Є. Кудрицький з 1930 р. працював у педагогічних інститутах Запоріжжя, Полтави, Житомира. Автор цілого ряду наукових праць з мовознавства. Підготував до видання "Граматичку словенську" І. Ужевича, за дорученням Інституту мовознавства ім. О. Потебні АН УРСР переклав латинський текст цієї пам'ятки на українську мову, склав до нього науковий коментар, словопоказчик, бібліографію і у співавторстві з академіком І. Білодідом написав вступну статтю.

Прізвище Є. Кудрицького, як і його батька – одного з організаторів метеорологічної мережі на території України, та брата – Павла Михайловича Кудрицького (1896-1926 рр.), відомого актора і режисера, учня Леся Курбаса, занесено до Української радянської енциклопедії. Це єдиний випадок, коли батько і двоє синів удостоїлися такої високої честі. Шкільний провулок, де

мешкала родина Кудрицьких, тепер носить ім'я Михайла Кудрицького.

Незважаючи на солідний вік (в інституті він працював до 1962 р., а потім перейшов до педінституту), він був надзвичайно легким на підйом, відзначався великою працьовитістю. Як свідчить книга наказів по інституту, він регулярно виїжджав у райони області для надання методичної допомоги, проведення семінарів, брав участь у січневих і серпневих конференціях учителів, методичних об'єднаннях учителів мов і літератури. Майже щоквартально був учасником засідань вченої ради Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН України, редагував видання збірників з методики викладання української та російської мов і літератур, рецензував шкільні підручники та методичні посібники з мови.

Живою легендою інституту був завідувач кабінету географії В. Джога. З 1934 р. – він вчитель географії середньої школи №15. У 1937 р. його призначили на посаду завідувача школи, але наступного року В. Джогу спіткала гірка участь: йому інкримінували участь у міфічній диверсійній групі, за завданням якої він мав нібито підірвати Бердичівський міст через річку Тетерів. На щастя, через рік його звільнили. З властивим гумором В. Джога так прокоментував своє повернення на волю: "Певне, план по виявленню ворогів і шпигунів перевиконали".

З підірваним здоров'ям В. Джога повернувся до своїх улюблених учнів. До армії за станом здоров'я не потрапив. Згодом брав активну участь у складі концертних бригад по обслуговуванню частин діючої армії. Про це нагадує грамота, що зберігається в особистому архіві його дочки – І. Думанської. Зазначимо, що В. Джога кохався в музиці і співі, добре грав на бандурі і до кінця своїх днів виступав з концертами у складі міського вчительського хору.

З 1945 р. В. Джога пов'язав свою діяльність з інститутом удосконалення вчителів і з невеликою перервою віддав йому майже чверть віку. Немає жодного куточка в області, де б не ступала нога методиста кабінету географії В. Джоги. Його добре знали і на теренах республіки. Серед методистів-колег він був душею компанії, його життєрадісність і дотепний гумор ще й досі згадують географи, переповідаючи від покоління до покоління «джогівський гумор». У 1969 р. Володимир Іванович вийшов на заслужений відпочинок і згодом надіслав своїм колегам-методистам України прощального листа, написаного у стилі запорізьких козаків, який і досі залишається зразком високої народної творчості.

У перші повоєнні роки інститут мав дослідні ділянки, на яких вирощувалися рослини, необхідні для виготовлення гербаріїв. Це був чи не найголовніший дидактичний матеріал для вчителів біології, що приїжджали на курси підвищення кваліфікації. Зрозуміло, що наочності і кольорових таблиць тоді було обмаль.

У 1952 р. введено посаду заступника директора з науково-методичної роботи. Ним було призначено Д. Захарчука, який на цій посаді пропрацював 15 років. З 1958-1959 рр. він виконував обов'язки директора інституту. З 1959 р. новим директором інституту було призначено Т. Пилипчука.

Слід зазначити, що до 1960 р. обласні інститути удосконалення вчителів не мали офіційного статусу. Вперше «Положення про обласні інститути удосконалення вчителів» було затверджено колегією Міністерства освіти УРСР 16 липня 1960 р., в якому було визначено завдання цього закладу.

Головними з них були:

1. Підвищення кваліфікації працівників органів народної освіти, шкіл і дитячих установ області.

2. Розробка і вдосконалення методів і форм навчально-виховної роботи в освітніх установах. Вивчення, узагальнення й поширення передового педагогічного досвіду працівників шкіл, органів народної освіти та дитячих установ області.

3. Надання систематичної кваліфікованої методичної допомоги працівникам шкіл, дитячих установ та відділам народної освіти.

4. Систематична допомога відділу шкіл облвно.

5. Систематична допомога в роботі шкільних і районних методичних об'єднань вчителів.

6. Допомога обласному відділу народної освіти у проведенні масових заходів.

І сьогодні ці завдання у роботі інституту залишаються пріоритетними.

У 1957 р. інститут переїхав з вулиці Пушкінської на Михайлівську.

У 60-70-х роках у колектив інституту влилася когорта творчих працівників. Серед них – завідувач кабінетом української мови і літератури Н. Думанський, завідувач кабінетом фізики Л. Фарбер, методист кабінету педагогіки Л. Порохончук, заступник директора інституту, заслужений вчитель України К. Якобчук. Кожний з них був творчою особистістю, мав за плечима великий досвід керівної та педагогічної роботи, зробив помітний внесок у становлення і розвиток педагогічної справи на Житомирщині.

Поворотною віхою в історії інституту став 1989-й р. Наказом по обласному відділу народної освіти від 18 вересня 1989 р. в інституті було відкрито першу наукову кафедру – кафедру педагогіки, психології і суспільних дисциплін, яку очолив кандидат психологічних наук, доцент Б. Блюмінштейн. Доцентами кафедри стали кандидат історичних наук В. Розвадовський і кандидат педагогічних наук М. Заброцький, старшим викладачем – кандидат географічних наук М. Костриця. У січні 1990 р. кафедру поповнили асистент І. Бойко, а у квітні цього ж року – старший викладач, кандидат історичних наук Н. Романюк. За сумісництвом на кафедрі працював також кандидат педагогічних наук, старший викладач В. Литньов.

У зв'язку із збільшенням штату наукових працівників наказом від 19 травня 1990 р. кафедру педагогіки, психології і суспільних дисциплін було реорганізовано у дві самостійні кафедри – кафедру педагогіки і психології (завідувач Б. Блюмінштейн).

У 1990 р. від кабінетної системи перейшли до системи секторів. З серпня 1990 р. кафедру педагогіки очолив доцент М. Заброцький.

*Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти*

У серпні 1991 р. Україна стала незалежною державою. Перед суверенною державою вимальовувались нові обрії і перспективи. Торкнулись вони й обласного інституту удосконалення вчителів. У червні 1991 р. завідувачем кафедри суспільних наук вперше на конкурсній основі шляхом таємного голосування було обрано кандидата історичних наук І. Якухна.

1986-1990 рр. були періодом активної реалізації завдань реформи школи, яка вимагала якісно нового рівня діяльності інституту удосконалення вчителів, районних і міських методичних кабінетів. З огляду на вимоги того часу, директор інституту В. Трохименко, використовуючи напрацювання свого попередника З. Павленка, спрямував зусилля колективу на підвищення теоретичного і науково-методичного рівня курсової і семінарської підготовки та перепідготовки вчителів, оновлення методологічних основ, посилення практичної спрямованості, запровадження диференційованого підходу в підвищенні рівня фахової майстерності педагогічних кадрів.

Перебудова системи народної освіти в державі спрямовувалася на подолання негативних явищ, що нагромаджувались у сфері освіти з утвердженням командно-адміністративної системи управління. Тому визначальним став такий напрям діяльності, як демократизація, що передбачала перетворення школи з відомчої установи на державно-суспільний інститут, участь громадськості в управлінні школою. На перший план виходила гуманізація, невід'ємний принцип якої – посилення уваги до особистості учня, відродження національно-культурних цінностей. Ці принципи були покладені в основу розвитку філософії освіти, стали основоположними під час створення нових навчальних планів і програм курсової та семінарської перепідготовки вчителів.

Їх можливості творчо використовували працівники інституту М. Забродський, М. Костриця, І. Якухно, В. Темненков, А. Чикваная, В. Розвадовський, О. Драчевський, І. Лисогор, Н. Шепель, М. Савиченко, Л. Новик, І. Бойко, Г. Бобкова, М. Пасічник та багато інших.

За внесок у розбудову багатоступеневої системи підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів серед 6 директорів обласних інститутів радою Центрального інституту В. Трохименку було присвоєно звання доцента.

Перебіг освітніх реформ в Україні наочно довів, що ідеї народжуються в

*Директор
Житомирського
обласного інституту
післядипломної
педагогічної освіти
І. Якухно*

кабінетах, а втілювати їх потрібно керівникові закладу та освітньої установи, викладачу вищої школи, практичному психологу, соціальному працівнику і особливо безпосередньому "носію знань" – вчителю. Щоб сформувати суспільство, яке навчається, потрібно створити умови для педагога, який володіє найсучаснішими методологічними, теоретичними і методичними знаннями, визначає суспільні орієнтири. Вчитель повинен вчитись протягом усього життя, зокрема у післядипломному періоді, в якому чільне місце посідає система фахового зростання педагогічних кадрів.

Сьогодні обласний інститут післядипломної педагогічної освіти Житомирської обласної ради має статус державного вищого навчального закладу III рівня акредитації, що здійснює щорічно підвищення кваліфікації та забезпечує вдосконалення професійних знань і умінь за спеціальністю більше 7 тис. керівників та педагогічних працівників навчальних закладів області.

Інститут є провідним закладом післядипломної педагогічної освіти в регіоні. На Житомирщині лише обласний інститут післядипломної педагогічної освіти проводить за різними формами підвищення кваліфікації педагогічних працівників з базовою та повною вищою фаховою освітою практично усіх спеціальностей.

Відповідно до «Положення про республіканський (автономної Республіки Крим), обласні та Київський і Севастопольський міські інститути післядипломної педагогічної освіти», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 17. 11. 2000 р. № 538, Житомирський інститут на сучасному етапі розвитку післядипломної освіти розв'язує такі завдання:

- упровадження освітньої діяльності з метою забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних працівників дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти;

- забезпечення оптимальної періодичності і термінів підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів з урахуванням установленого порядку атестації фахівців;

- проведення наукових досліджень, розробка і впровадження інноваційних педагогічних технологій у практику роботи навчальних закладів;

- методичне забезпечення навчально-виховного процесу у дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах регіону;

- координація діяльності та надання науково-методичних консультацій районним (міським) методичним службам області;

- аналіз, узагальнення і поширення перспективного педагогічного досвіду та педагогічних інновацій.

Кадровий потенціал інституту, нагородженого на X Ювілейній міжнародній виставці "Сучасна освіта в Україні – 2007" спеціальною відзнакою Міністерства освіти і науки та Академії Педагогічних наук України "Лідер

сучасної освіти", наявна матеріальна база і семидесятирічний досвід здійснення підвищення кваліфікації освітянських кадрів дозволяють успішно вирішувати в регіоні більшість з визначених державою завдань післядипломної педагогічної освіти.

У складі наукових кафедр, предметних і спеціалізованих методичних лабораторій, відділів і центрів інституту забезпечують навчальний процес 93 науково-педагогічних і педагогічних працівники. Серед них – 4 доктори наук, 15 кандидатів наук, 10 доцентів та 5 професорів.

Повноцінний навчальний процес на факультеті підвищення кваліфікації педагогічних кадрів забезпечують науковці і викладачі кафедр менеджменту освіти, педагогіки і психології, методики навчання природничо-математичних предметів та методики навчання гуманітарних предметів.

В структурі відділу методичного забезпечення загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти функціонує понад 20 предметних лабораторій, серед них – методичні лабораторії української мови і літератури, зарубіжної літератури і російської мови, мов національних меншин, іноземних мов, історії, етики і правознавства, інформатики, економіки, фізики, хімії, математики, географії, навчальних предметів естетичного циклу, біології та основ здоров'я, трудового навчання, фізкультури, викладання предмету "Захист Вітчизни", охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Працюють методичні лабораторії дошкільної освіти, початкових класів, координації діяльності районних (міських) методичних кабінетів і роботи з обдарованими учнями, школознавства.

Створено лабораторії "Сільська школа", виставкової роботи, дистанційного навчання.

У структурі інституту діє відділ програмно-нормативного забезпечення освіти, до складу якого включені лабораторії навчально-видавничої та методично-редакційної роботи.

З метою широкого запровадження в післядипломну освіту сучасний засобів навчання утворено лабораторію інформаційно-комунікаційних технологій.

Курсове підвищення кваліфікації слухачів здійснюється відповідно до навчальних програм з 42 спеціальностей і напрямів освітньої діяльності, погоджених з департаментом вищої освіти Міністерства освіти і науки України та Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України за 144 і 156-годинними навчальними планами, які щорічно оновлюються та вдосконалюються за рекомендаціями органів управління освітою.

Слухачі курсів мають можливість при інституті кожні п'ять років безоплатно за замовленнями відділів (управлінь) освіти райдержадміністрацій і виконкомів міських рад вдосконалювати свою фахову педагогічну освіту на засадах диференціації з урахуванням спеціальності, рівня освіти,

кваліфікаційної категорії, досвіду роботи і типу навчального закладу.

У навчальних планах курсової перепідготовки керівників і спеціалістів освітніх закладів передбачено першочергове опрацювання Концепції державної програми розвитку освіти на 2006-2010 рр., Державних стандартів початкової, базової і повної загальної середньої освіти, Концепції профільного навчання, проблем реалізації Болонського процесу в Україні.

За програмою співпраці Міністерства освіти і науки України і корпорації Intel "Intel® Навчання для майбутнього" здійснюється навчання педагогічних працівників ефективному використанню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Протягом 2005 – 2007 рр. при інституті в рамках проекту "Intel" підготовлено більше 3 тис. тренерів і вчителів до використання сучасних мультимедійних засобів навчання і педагогічних програмних продуктів.

Інститут є учасником Всеукраїнського педагогічного експерименту з навчання спеціалістів освіти застосуванню сучасних комп'ютерних засобів за програмою корпорації "Microsoft", яким в області за два останні роки охоплено понад 2500 вчителів-предметників і вчителів інформатики.

Обладнано сучасні комп'ютерні класи для занять з курсантами. Лише за 2007 рік навчальні аудиторії інституту поповнилися новою електронною апаратурою на суму більше 145300 грн.

Кафедри і лабораторії інституту здійснюють науково-методичний супровід Всеукраїнського експерименту «Школа-родина» в опорній Новосілівській загальноосвітній школі I ступеня Черняхівського району щодо розробки концепції навчального закладу з малою чисельністю учнів для забезпечення рівного доступу до якісної початкової освіти в умовах сільської місцевості Житомирського Полісся.

Створений новий експериментальний навчальний заклад регіонального рівня «Соціально-освітній центр «Софія» на базі Бердичівської загальноосвітньої школи-інтернату для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, побудований на принципово нових для України організаційних та педагогічних засадах.

Інститут координує діяльність 19 експериментально-дослідницьких майданчиків з актуальних проблем освіти на базі навчальних закладів Ємільчинського, Червоноармійського, Коростишівського, Андрушівського, Володарсько-Волинського районів, міст Бердичева, Житомира, Коростеня і Новограда-Волинського.

Лише у 2006 та 2007 рр. вчені інституту здійснили близько 40 публікацій з проблем психології, педагогіки, методики навчання гуманітарних і природничо-математичних предметів, а протягом останніх п'яти років ними видано близько 60 назв методичних рекомендацій, розробок і посібників та створено низку підручників для викладання в школах Житомирщини регіонального курсу «Історія рідного краю».

Підручники з основ здоров'я для 5 – 7 класів (автор – методист лабораторії біології та основ здоров'я Н. Поліщук) за наслідками Всеукраїнського конкурсу отримали, як і дидактичні посібники для них, гриф Міністерства освіти і науки України.

За дорученням Міністерства освіти і науки України інститут систематично організовує майже в 60 навчальних закладах області апробацію вітчизняних

підручників для загальноосвітньої школи, сучасних педагогічних програмних засобів, принципово нових українських посібників та підручників на електронних носіях, координує заходи Всеукраїнського експерименту щодо запровадження нового навчального обладнання і технічних засобів навчання для предметних кабінетів фізики, математики, хімії і біології.

Щорічно інститут ініціює та проводить міжнародні, всеукраїнські та обласні наукові та науково-практичні конференції з краєзнавства Волинського регіону, історії України та Української держави, інноваційних методик і технологій навчання та виховання.

Кожного року до 2,5 тисяч освітян області беруть активну участь в роботі проблемних і тематичних семінарів, засіданнях обласних творчих груп, шкіл передового педагогічного досвіду, які працюють на базі інституту.

Для здійснення підвищення кваліфікації педагогічних кадрів відповідно до державних освітніх рівнів за галузями знань розроблено стандарти (вимоги) до системи фахових і посадових компетентностей для кожної категорії слухачів.

Компетентнісні вимоги до педагогічних працівників інтегровані в усі діючі в інституті навчальні програми, затверджені управлінням освіти і науки облдержадміністрації та погоджені в установленому порядку в департаменті вищої освіти Міністерства освіти і науки України та Інституті інноваційних технологій і змісту освіти.

Вирішуючи практичні проблеми удосконалення змісту, форм і методів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів області, вчені інституту надають значну увагу розробці теоретичних аспектів освіти дорослих.

У цілому система вітчизняної післядипломної педагогічної освіти досі використовує переважно традиційний підхід у процесі підвищення кваліфікації вчителів – передачу суми професійних знань і формування відповідних їм умінь і навичок. Разом з тим інтеграційні освітні процеси вимагають від сучасного вчителя вміння самоорганізуватись, самовдосконалюватись та

*Автор посібників з "Основ здоров'я"
Н. Поліщук (справа)*

самореалізовуватися за умов динамічної зміни «зовнішнього» для особи середовища. Саме на таких принципах побудована програма корпорації «Intel» «Навчання для майбутнього», яку впроваджують тисячі вчителів-предметників в Україні, на таких принципах працюють в Україні неурядові організації вчителів («Нова доба», «Вчителі за демократію та партнерство» та інші).

Постнекласична методологія відкриває для педагогічної науки нові світоглядні цінності – пріоритет теоретичного пізнання над емпіричним; описовий (а не настановчий) характер визначення орієнтирів розвитку особистості; принципи суб'єктності, додатковості, відповідності; пріоритети відкритості, нелінійності, невизначеності, умовності; тонких, м'яких і гнучких технологій ненасильницької ініціації й регулювання діяльності, свідомості в пошуку змісту, побудови власної світоглядної картини й своїх дій у ній. Для педагогічної теорії з'являється нова методологічна опора – знання як відправна точка для міркувань, з яких і випливають розумні, якісні педагогічні рішення.

Сучасні підходи дозволяють через систему післядипломної освіти формувати в учителів-практиків нову філософію організації педагогічного процесу з врахуванням засад акмеології та андрагогіки.

Перехід на постмодерністичні засади впливає на дії вчителя наступним чином:

1. Учитель, який більше не є уособленням Знань та Істини, втрачає свій «інституційний авторитет», що виникає з самого факту виконання ролі наставника. Авторитет педагога набуває «особистісного» характеру і спирається насамперед на його спроможність уходження в партнерський діалог з учнями.

2. Постмодернізм утверджує в шкільному класі «відмінності» культурні, етнічні, статеві, релігійні. У такому контексті традиційні культури і релігії втрачають позицію стандарту, щодо якого всі інші альтернативи розглядаються як «інші й гірші». Подібна доля чекає і провідну в минулому антропоцентричну перспективу, в якій уособленням людства розглядалася людина.

Учитель не має більше прав нав'язувати дуже неоднорідній учнівській групі єдиний спосіб бачення дійсності. Постмодернізм відкриває шлях до мультикультурної освіти, діалогу культур, а також реалізації повної рівноправності жінок.

3. Перехід на постмодерністські підходи підвищує роль поширеного і буденного в поточній діяльності шкільного класу. Відмова від жорсткого інтелектуалізму, енциклопедизму і традиційних форм навчання відбирає від школи роль «трансцендентного» закладу, створює учням умови для отримання суспільної практики і життєвого досвіду.

Сучасний вчитель має бути відкритим до цінностей і стилю життя, що їх учні привносять до школи (наприклад, музика, елементи молодіжної субкультури).

У сучасній освіті починає все більш домінувати тенденція відходу від «книжної школи навчання», а об'єктом освіти визначається не сукупність певних знань, а сукупність предметів, ситуацій, подій, явищ, які куди багатші за

їхні образи у поняттях і теоріях.

Синергійна інтеграція в освіті трактується не як нагромадження традиційних монодисциплін в одному підручнику, а як ущільнення, стиснення, спрощення, компактизація знання з метою економії часу, відведеного на його оволодіння.

Розгляд освіти з позиції синергетики відкриває можливість побудови постмодерністської парадигми децентристського педагогічного процесу, який допускає співіснування різних автономних «центрів», парадигм, методів, підходів тощо, які конкурують, доповнюють один одного і серед яких немає панівних. За цих умов педагогічний процес постає як відкрита, плюралістична, вірогіднісна сутність, що утворює «середовище вільного становища», у якому постійно щось зникає і щось виникає, і що чутливе до незначних, слабких впливів.

Удосконалення самоорганізації педагогічної діяльності в Житомирському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти кореспондує андрагогічному підходу. Сутність такого підходу міститься у наступних принципових положеннях:

1. Пріоритет самостійного навчання. Самостійна діяльність тих, хто навчається, є основним видом навчальної роботи дорослих учнів. Під самостійною діяльністю розуміємо не проведення самостійної роботи як виду навчальної діяльності, а самостійну організацію тими, хто навчається, процесу свого навчання.

2. Принцип спільної діяльності передбачає діяльність тих, хто навчається, з тими, хто навчає, а також з іншими, які навчаються, щодо планування, реалізації, оцінювання і корекції процесу навчання.

3. Принцип опори на досвід того, хто навчається. Згідно з цим принципом досвід того, хто навчається, використовується як одне з джерел навчання самого слухача та його колег.

4. Індивідуалізація навчання. Відповідно до цього принципу кожний, хто навчається, спільно з тим, хто навчає, а в деяких випадках і з іншими курсантами, створює індивідуальну програму навчання, що орієнтована на конкретні освітні потреби й цілі навчання та враховує досвід, рівень підготовки, психофізіологічні й когнітивні особливості того, хто навчається.

5. Системність навчання. Цей принцип передбачає дотримання відповідності цілей, змісту, форм, методів, засобів навчання та оцінювання його результатів.

6. Контекстність навчання передбачає наявність конкретних, життєво важливих для того, хто навчається, цілей, орієнтованих на виконання ним соціальних ролей або вдосконалення особистості з урахуванням умов професійної, соціальної, побутової діяльності.

7. Принцип актуалізації результатів навчання. Передбачає невідкладне застосування на практиці набутих дорослим учнем знань, умінь, навичок, якостей.

8. Принцип елективності навчання. Означає надання тому, хто навчається,

певної свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, місця навчання, оцінювання результатів навчання.

9. Принцип розвитку освітніх потреб. Згідно з цим принципом, по-перше, результати навчання оцінюються виявленням реального ступеня засвоєння навчального матеріалу й визначенням того обсягу знань, без засвоєння якого неможливе досягнення поставленої мети навчання; по-друге, процес навчання спрямовується на формування в тих, хто навчається, нових освітніх потреб, які конкретизуються після досягнення певної цілі навчання.

10. Принцип усвідомленості навчання. Означає усвідомлення тим, хто навчається, і тим, хто навчає, всіх параметрів процесу навчання і своїх дій щодо його організації.

Істотна відмінність наведених принципів андрагогіки від загальноновідомих педагогічних принципів полягає в тому, що вони визначають діяльність насамперед тих, хто навчається, тоді як педагогічні принципи головним чином регламентують діяльність того, хто навчає. Звідси необхідно будувати освітній процес з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей. Але далеко не кожний фахівець усвідомлює потреби, що можуть забезпечити йому надалі професійне та життєве зростання, загальнокультурний розвиток. Оскільки готовність та здатність до розвитку не можуть бути штучно закладені в особистості, бо є суто природними, їх необхідно активізувати шляхом створення більш ефективних рольових моделей, залучення фахівців до планування власної кар'єри, оцінки розриву між наявним та бажаним освітнім рівнем тощо.

У ракурсі андрагогічної ідеї слід розглядати диференціацію та індивідуалізацію у післядипломній освіті, спиратися на професійний досвід фахівців, рейтингову систему оцінювання, модульний підхід до навчання, побудову навчального процесу не за предметним принципом, а на основі життєвої (професійної, виробничої) проблеми або ситуації та ін.

Одним із шляхів утілення (часом навіть не усвідомленого) андрагогічної ідеї у практику роботи інституту є форми і методи організації навчання. Для забезпечення надходження необхідної інформації та набуття бажаного досвіду дедалі частіше використовуємо колективні форми навчання: зустрічі, «круглі столи», конференції, ділові ігри, дискусії. Дієвість групової активності в таких формах навчання залежить від визнання цінності кожного учасника, відсутності нівелювання індивідів, які створюють цей тимчасовий колектив, звернення до нагромадженого особистістю досвіду, колективне його осмислення. Крім того, ефективність такого навчання виражена у виробленні кожним учасником свого власного стилю мислення та діяльності, але за умови, що різноманітність індивідуальностей є продовженням та взаємозбагаченням кожного і для цього створено необхідний клімат спілкування.

Популярність зазначених форм і методів післядипломної освіти найчастіше зумовлена не свідомим утіленням андрагогічної ідеї у навчальний процес, а пошуком (часом шляхом спроб та помилок) найбільш оптимальних напрямів задоволення освітніх потреб фахівців, зацікавлення їх у навчанні і,

відповідно, підвищення ефективності цього навчання. Звідси одна з найважливіших умов забезпечення результативності післядипломної освіти – сприяння розвитку та збагаченню кожної особистості, тобто просування з однієї стадії розвитку на іншу, зняття перешкод шляхом створення сприятливого клімату, гуманної атмосфери в процесі навчання. Створення такої атмосфери, яка націлює на ефективне навчання, є одним із головних елементів андрагогічного планування освітнього процесу на відміну від традиційного навчання, де цим проблемам приділялося дуже мало уваги.

Необхідно відмітити, що післядипломна освіта створює такий соціально-освітній простір, в якому може вдосконалюватися кожен професіонал. Сьогодні інститут стає не стільки центром систематичного проведення курсів підвищення кваліфікації, скільки центром забезпечення системного розвитку професіоналізму педагогічних працівників області. Діяльність інституту вже зараз носить випереджально-моделюючий характер щодо загальної середньої освіти в регіоні і враховує весь комплекс змін в освіті: інтенсифікацію навчально-виховного процесу, новий зміст і форми його організації, соціокультурну і ціннісну переорієнтацію освітньої діяльності, нові стратегії в управлінні навчальними закладами.

Однією з найважливіших функцій інституту, в контексті розвитку професіоналізму педагогів є фасилітативна функція, коли головною метою діяльності педагога стає створення сприятливих умов для саморозвитку та самореалізації іншого суб'єкта. У післядипломній педагогічній освіті можуть взаємодіяти викладачі та методисти з керівниками навчальних закладів, учителями, вихователями, психологами, іншими педагогічними працівниками. Фасилітуюча взаємодія розглядається як ціннісно-сміслова, коли між суб'єктами утворюється глибокий, стійкий зв'язок, який сприяє професійному розвитку. Діяльність викладачів і методистів в умовах інституту специфічна, її закономірності визначаються андрагогікою – теорією навчання дорослих, а саморозвиток і самореалізація відбуваються в загальному контексті розвитку професіоналізму, на що й спрямовується спільна діяльність суб'єктів післядипломної педагогічної освіти. Педагоги-андрагоги інституту не тільки забезпечують умови для професійного розвитку інших педагогів і керівників шкіл, а й самі набувають професіоналізму в процесі взаємодії з тими, кого навчають, адже навчаються в системі післядипломної педагогічної освіти досвідчені особистості з багатим досвідом роботи.

Наукові кафедри і спеціалізовані лабораторії Житомирського ОППО набули також позитивного досвіду результативної співпраці з європейськими і світовими освітніми організаціями та установами, спорідненими закладами підвищення кваліфікації учительських кадрів за межами України.

Інститут є учасником Кредитної угоди між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку в реалізації проекту «Рівний доступ до якісної освіти в Україні» щодо розвитку системи післядипломної педагогічної освіти.

Протягом тривалого часу Житомирський ОППО співпрацює з Корпусом

Миру США, Британською Радою в Україні, німецьким Інститутом ім. Гете, посольствами Франції та Іспанії в Україні в справі вдосконалення практичної підготовки вчителів основних європейських мов, які викладаються в загальноосвітніх школах області.

Лабораторія іноземних мов бере участь в міжнародному проекті «Українсько-американські премії за досягнення у викладанні англійської мови Американських рад з міжнародної освіти».

Спільно з Люблінським методичним центром в Республіці Польщі обласний інститут післядипломної педагогічної освіти здійснює підвищення кваліфікації викладачів польської мови, що навчають школярів у місцях компактного проживання цієї національної меншини на території Житомирщини.

Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти є учасником проекту ПРООН «Спільнота споживачів та громадські об'єднання» з поширення споживчих знань серед учнів початкової і середньої школи.

Інститут координує реалізацію в Житомирській області міжнародних проектів «Сприяння просвітницькій роботі «рівний-рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя» та «Акт на підтримку свободи – Програма обміну майбутніх лідерів» Конгресу США.

Важливою ланкою в системі післядипломної педагогічної освіти області є Житомирський державний університет ім. Івана Франка.

Цей найстаріший на Житомирщині вищий навчальний закладі IV рівня акредитації має значний досвід підготовки висококваліфікованих педагогів різних спеціальностей.

На базі створеного при університеті Інституту післядипломної освіти вчителів-практики на основі раніше здобутої фахової освіти мають можливість одержати нову спеціальність шляхом набуття другої вищої педагогічної освіти.

Випускники Інституту післядипломної освіти при Житомирському державному університеті ім. Івана Франка з числа вчителів-практиків одержують диплом державного зразка за новою спеціальністю і право викладання в загальноосвітніх навчальних закладах за новим фахом.

Мета післядипломної освіти щодо задоволення індивідуальних потреб педпрацівників у особистому та професійному зростанні, а також забезпечення потреб держави в кваліфікованих освітянських кадрах високого рівня професіоналізму та культури, здатних компетентно і відповідально виконувати посадові функції, впроваджувати в навчальний процес новітні технології та сприяти подальшому соціально-економічному розвитку українського суспільства в діяльності Житомирського державного університету ім. Івана Франка реалізується й через організацію 3 – 10 місячних курсів, зокрема комп'ютерної грамотності, новітніх інформаційних технологій, вивчення та вдосконалення англійської, іспанської, чеської, французької, італійської мов, адміністрування і бухгалтерського обліку та з підготовки секретарів-референтів.

Спеціалізована вчена рада університету наділена правом присудження

наукових ступенів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Як показує офіційна статистика, збільшується кількість аспірантів та докторантів з педагогічних наук серед освітян Житомирщини, що є свідченням розвитку післядипломної педагогічної освіти в регіоні.

Все ж основою системи післядипломної освіти педагогічних працівників в області залишається мережа районних і міських методичних кабінетів.

Попри всі трансформації, які мали місце на різних етапах становлення системи післядипломної педагогічної освіти, на Житомирщині вдалося зберегти в усіх містах і районах функціональні методичні установи, на які законодавством про освіту і школу покладено завдання щодо організації вдосконалення відповідної фахової освіти і кваліфікації педагогічних і керівних працівників навчальних закладів.

28 районних і міських методичних кабінетів області у своїй діяльності забезпечують створення організаційних умов для безперервного фахового вдосконалення, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів освіти, вивчення та аналіз рівня кваліфікаційного забезпечення навчально-виховного процесу.

Методичні кабінети проводять велику щоденну роботу щодо здійснення системи заходів, спрямованих на розвиток творчого потенціалу педагогів, вивчення і узагальнення їхнього досвіду та його впровадження, залучення кращих із них до конкурсів професійної майстерності, навчально-методичної і науково-дослідної роботи.

Зміст, форми і методи діяльності рай(міськ)методкабінетів постійно вдосконалюються в процесі реформування освіти і школи. На базі кращих з них створюються достатньо потужні методичні центри. Значного авторитету серед освітян в області та за її межами набули науково-методичний центр управління освіти виконкому Житомирської міської ради та інформаційно-методичні центри Бердичівського і Новоград-Волинського міських відділів освіти і науки, роль яких у здійсненні післядипломної освіти педагогічних працівників найбільших міст області постійно зростає.

Методичні кабінети і центри, які діють в усіх містах і районах Житомирщини, організовують і координують роботу щодо підвищення кваліфікації освітянських кадрів у міжкурсовий період на базі майже 900 районних і міських методичних об'єднань та близько 3360 методичних об'єднань, предметних і методичних комісій, науково-методичних кафедр і творчих груп, створених у всіх загальноосвітніх, професійних, дошкільних та позашкільних навчальних закладах області. Всього система післядипломної освіти на постійній основі охоплює майже 24 тис. педагогічних працівників області.

Координуючим центром післядипломної педагогічної освіти в області виступає Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, а на державному рівні такі функції виконує Міністерство освіти і науки України, як безпосередньо, так і через Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти та Інститут інноваційних технологій і змісту освіти.

5.4. Педагогічні традиції та інновації Житомирського державного університету імені Івана Франка

Інтеграційні процеси, які відбуваються у світі, підписання Україною Лісабонської Конвенції, низки Комюніке Міністрів освіти Європейського Союзу, що були ухвалені в контексті Болонського процесу, та прийняття Закону «Про вищу освіту», Указу Президента України "Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні" (2005 р.) спонукали педагогічні колективи Житомирщини до інноваційної діяльності.

Головна мета інноваційної освіти – збереження і розвиток творчого потенціалу учня, студента, вчителя, викладача.

Основними напрямками інноваційної діяльності є:

- введення двохциклового навчання, оновлення та збагачення змісту освіти, створення науково-методичного та навчально-дидактичного супроводу для всіх кваліфікаційних рівнів;
- перехід до модульно-рейтингової та кредитно-модульної системи навчання, нових принципів організації навчального процесу;
- інтенсифікація навчального процесу на основі сучасних особистісно-зорієнтованих технологій та активних методів навчання;
- соціокультурний підхід до вивчення іноземних мов;
- розвиток спеціальностей і спеціалізацій відповідно до вимог ринку праці;
- оновлення, розширення і постійне підвищення якості освітніх послуг;
- наскрізна комп'ютеризація та інформатизація навчального процесу;
- реструктуризація навчального процесу з метою раціоналізації використання навчального часу та збільшення його обсягу на самостійну роботу студента;
- введення комплексної діагностики знань студентів з використанням нових технологій і засобів діагностики; створення сучасної інфраструктури навчального процесу;
- створення умов для мобільності студентів та викладачів.

Перехід вищої педагогічної освіти до ступеневої зумовив необхідність оновлення навчальних планів, навчальних програм, створення нових підручників та посібників. Зокрема за останні п'ять років викладачами Житомирського державного університету імені Івана Франка видано 122 підручники та навчально-методичні посібники з грифом Міністерства освіти і науки України. У 2007 р. вийшли друком 36 підручників та навчально-методичних посібників з грифом Міністерства освіти і науки України та 120 назв іншої літератури. Викладачами ряду кафедр розроблено навчально-методичні комплекси дисциплін.

Викладачами Бердичівського коледжу підготовлено 40 навчальних програм, учителями Житомирського обласного педагогічного ліцею розроблена авторська програма «Хімія 9-11 класи» для класів хіміко-біологічного профілю

(автор Л. Позднякова). На стадії завершення авторські програми ще з 5 навчальних дисциплін для ліцеїстів.

Інтелектуальним продуктом діяльності педагогів методичної комісії “Модульна система навчання” є розробка та випуск у 2007 р. “Методичних розробок уроків біології та хімії у 9-х та 10-х класах у системі модульно-рейтингового навчання”, що були презентовані 18.04.2007 р. на семінарі за участю учителів біології та хімії загальноосвітніх закладів області “Модульно-рейтингова система викладання біології та хімії в ліцеї як умова реалізації особистісно-орієнтованого підходу до навчання”.

На принципах модульності з 2003 р. організовано навчальний процес у Житомирському державному університеті імені Івана Франка. В основу педагогічної підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів цього університету покладена концепція всебічного розвитку майбутнього фахівця у цілісному навчально-виховному процесі. У відповідності з цією концепцією створено навчально-методичні комплекси, зокрема, для магістрів (автор С. Вітвицька), він включає навчальну програму, робочу програму, підручник з педагогіки вищої школи, практикум з педагогіки вищої школи, інструктивні матеріали до самостійної роботи студентів магістратури.

В основу модульно-рейтингової системи навчання студентів покладено принцип накопичення оцінок за певний період навчання (модуль, семестр, рік) і за різнобічну діяльність. Сума цих оцінок виступає в ролі кількісного показника якості роботи студента порівняно з успіхами його товаришів. Однак вона відображає не тільки якість знань і вмінь, а й точність у роботі, активність, самостійність, творчість. Викладачем проводиться періодичне ранжування студентів.

Високі оцінки з окремих тем курсу не можуть компенсувати відсутність знань з інших тем. З метою стимулювання самостійності та активності студентів під час проведення аудиторних занять, а також для більшого заохочення їх до навчання пропонується оцінювати пасивність і враховувати незадовільні оцінки. Введення додаткового рейтингу при оцінюванні навчальної діяльності студентів дає змогу диференціювати її.

Індивідуальна робота будується на трьох рівнях:

1 – репродуктивний, що вимагає від студента знань основних законів, закономірностей, принципів та умінь їх застосовувати для виконання елементарних завдань;

2 – репродуктивно-творчий, що потребує самостійного пошуку, аналізу педагогічної літератури з метою її застосування для виконання певного завдання;

3 – творчо-пошуковий, передбачає самостійне розв’язання індивідуальних завдань, розробку тестів, кросвордів, написання есе, рефератів, статей тощо.

Такий комплексний підхід до оцінювання знань дає змогу враховувати обсяг, якість засвоєного матеріалу, стимулювати самостійну роботу студентів, аналізувати навчальний процес у динаміці.

За умови модульної програми підсумкова оцінка студентів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів складається за результатами навчальної діяльності протягом усього семестру. Рівень творчої активності визначається позитивною активністю студентів за результатами поточного контролю (участь у вікторинах, написання рефератів, кросвордів, статей тощо). При цьому визначається індивідуальний коефіцієнт творчої активності студента (КТА) як відношення кількості індивідуальних актів творчої активності (АТА) до АТА нормативного значення.

Це сприяє розширенню творчих контактів викладачів і студентів, що дає змогу інтенсифікувати навчальний процес. При цьому більшість студентів планує свою особисту індивідуальну стратегію навчання (за змістом, темпом, формами засвоєння), що унеможливорює випадковість і суб'єктивізм на екзамені і приводить кожного до запланованої мети.

Отже, модель рейтингової оцінки навчальної діяльності студентів університету складається з окремих елементів навчальної, науково-дослідної та творчої діяльності.

Модульно-рейтингове навчання спрямоване на формування здатності у студентів до міждисциплінарного синтезу, глибокого усвідомлення наукових та професійних завдань. Роль викладача в системі такого навчання полягає в мотивуванні, діагностуванні, консультуванні та інформуванні студента, а роль студента з пасивної перетворюється в активну щодо навчального процесу. При такому навчанні кожний студент зможе навчатися у власному темпі, відповідно до власних здібностей та темпераменту.

Важливу роль у інноваційній діяльності педагогічних закладів Житомирщини відіграє впровадження технологічного підходу до організації навчально-виховного процесу. Технологізація відбувається за рахунок упровадження нових технологій навчання та виховання, які змінюють природу педагогічного процесу, професійну діяльність педагога і навчально-пізнавальну діяльність того, хто навчається. Реалії сьогодення вимагають впровадження таких інновацій у систему освіти у вигляді технологій, які є чітко доведеними щодо доцільності та корисності.

Характерною рисою оновлення професійної підготовки майбутніх фахівців стала особистісно орієнтоване навчання, спрямоване на індивідуальний професійний розвиток особистості, професійної культури та самосвідомості, самовираження та самореалізації.

Як приклад, кафедрою педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка введена модульно-контекстна технологія навчання у процесі вивчення педагогічних дисциплін, сутність якої полягає в закладанні контексту майбутньої професії в педагогічних завданнях і виконанні творчих завдань за методикою колективних творчих справ (КТС).

У педагогічній діяльності викладачів Бердичівського педагогічного коледжу використовується:

1. Інтеграційні технології (дидактичні системи, які забезпечують інтеграцію різнопредметних знань і вмінь, різних видів діяльності на рівні

інтегрованих курсів, навчальних тем, навчальних проблем та інших форм організації навчання).

2. Ігрові технології (ігрова форма взаємодії педагога і студента, яка сприяє формуванню вмінь вирішувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію у навчальному процесі театралізованих, ділових, рольових, комп'ютерних ігор, імітаційних вправ, ігрового проектування).

3. Комп'ютерні технології (реалізуються в дидактичних системах комп'ютерного навчання на основі взаємодії «викладач - комп'ютер - студент» за допомогою різноманітних навчальних програм: інформаційних, тренінгових, розвиваючих, контролюючих тощо).

4. Діалогові технології (пов'язані зі створенням комунікативного середовища, розширенням простору співробітництва на суб'єкт-суб'єктному рівні «викладач-студент», «студент-студент» та ін.)

5. Тренінгові технології (система діяльності з відпрацювання певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових задач у навчанні: тести, психологічний тренінг інтелектуального розвитку, розв'язання управлінських задач).

В коледжі знайшли застосування внутрішньоциклові та міжциклові інтеграції, а також інтеграція практичних знань і практичного досвіду студентів, одержаного під час професійної практики.

Гуманістична творча позиція педагога проявляється і в позанавчальній діяльності, зокрема в роботі театру – кіностудії «Берегиня». Театр ставить на сцені ефектні уривки з творів української літератури. Згодом роботи знімаються на відеоплівку, а відзнятий матеріал монтується у фільми. Театр показує свої творчі знахідки на звітних виступах, виїжджаючи на підприємства, в установи, організації, школи, бере участь у проведенні училищних заходів – вечорів, свят, виховних годин.

На репетиціях студенти тренують своє тіло, домагаються його слухняності, гнучкості, рухливості. вчаться висловлювати свої думки, оволодівають акторською технікою, що близька до педагогічної техніки.

Увага до особистості в особистісно орієнтованих системах навчання допомагає студентам виразити себе. Гуманне ставлення до студентів сприяє розкриттю їх творчих можливостей, формування загальнолюдських якостей.

Різнманітні інформаційно-технологічні нововведення та інформаційно-комунікаційні технології застосовуються у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

Так, кафедра прикладної математики та інформатики (завідувач кафедри доктор фізико-математичних наук, проф. Б. Ляшенко) працює у напрямку інтенсифікації навчального процесу шляхом розробки адаптованих до майбутнього фаху електронних навчальних посібників, курсів лекцій, циклів лабораторних робіт та нових технологій навчання. Широке використання комп'ютерних мереж, електронних бібліотек, навчаючо-контролюючих програмних засобів, тестуючих програм, комп'ютерних презентацій та

інформаційно-комунікаційних технологій робить навчальний процес доступним та цікавим. Університет, один із небагатьох ВНЗ України, відзначений дипломом Міністерства освіти і науки за активне сприяння інформатизації освіти та ефективне впровадження програми «Intel®Навчання для майбутнього у системі вищої педагогічної освіти України». З 2008 р. кожен випускник педагогічних спеціальностей отримує сертифікат про уміння використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології у навчально-виховному процесі. Під керівництвом старшого викладача кафедри С. Жуковського створено комп'ютерний сайт www.e-olimp.com.ua для організації та проведення дистанційних олімпіад з інформатики.

Інформаційна технологія переслідує таку основну мету: перехід на електронні (безпаперові) форми документообігу; побудова раціональної структури обміну інформацією всередині навчального закладу; структурування та впорядкування інформації; забезпечення різнорівневого доступу до інформації для користувачів; поліпшення якості навчального процесу за рахунок впровадження мультимедійних навчально-методичних матеріалів при їх абсолютній доступності; періодичне оновлення навчально-методичних та довідкових матеріалів; оперативний контроль (будь-якого рівня) як за навчальним процесом, так і за якістю навчально-методичних матеріалів.

У навчальному процесі університету застосовуються технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів зі структурованим навчальним матеріалом, репрезентованим у електронному вигляді. Використання електронних підручників, методичних та довідкових матеріалів, що розміщені на Web-серверах, значно підвищує можливості самостійної роботи студентів. Особливістю комп'ютерної версії навчального курсу є можливість використання мультимедійних сюжетів і оперативного звертання студентів за необхідними роз'ясненнями за допомогою гіперпосилань із будь-якої предметної області.

В останній час з'явилася нова технологія – технологія дистанційного навчання. Для її впровадження в університеті створено Центр дистанційної освіти, електронну бібліотеку, забезпечено більш широкий доступ як викладачів, так і студентів, до Інтернету та здійснено вихід у міжнародну систему бібліотек. Професорсько-викладацьким складом розробляються підручники для дистанційного навчання.

Характерними рисами дистанційної освіти є гнучкість, модульність, економічна ефективність, координаційна роль викладача, роль якості освіти, використання спеціалізованих технологій і засобів навчання. Основними принципи дистанційного навчання є: гуманізм, пріоритетність педагогічного підходу при проектуванні освітнього процесу в дистанційному навчанні, педагогічна доцільність застосування нових інформаційних технологій, вибір змісту освіти, відповідність технологій до навчання, мобільність навчання, неантагоністичність існуючим формам освіти.

Інтеграція освіти України у світовий освітній простір передбачає зміну цілей, змісту, технологій навчання іноземних мов як процесу особистісного розвитку учня в контексті "діалогу культур". Таким чином, перед учителем постають дуже важливі задачі та орієнтири, серед яких є соціокультурний підхід до організації мовної освіти, пріоритет навчання мови та культури над усіма іншими формами іншомовної освіти, максимальний розвиток іншомовних компетенцій особистості.

Тому викладачі кафедри методики викладання іноземних мов та прикладної лінгвістики навчально-наукового інституту іноземних мов Житомирського державного університету імені Івана Франка плідно працюють саме в цьому руслі – сучасного соціокультурного підходу до викладання іноземних мов та спеціальних методичних дисциплін студентам університету. Новітні технології та розробки кафедри методики викладання іноземних мов та прикладної лінгвістики містять багато завдань, вправ та проєктів соціокультурного характеру для використання на різних рівнях освіти. Розроблені матеріали представляються на щорічних міжнародних, всеукраїнських та університетських виставках, на науково-практичних конференціях та методичних семінарах.

У процесі наукової роботи кафедри було розроблено систему завдань пошукового типу (пошуково-пізнавальні, пошуково-творчі, пошуково-ігрові та пошуково-дослідницькі завдання), які можуть сприяти формуванню у студентів знань про реалії та традиції країн, давати змогу студентам включатися у діалог культур, поглиблювати їх знання про досягнення національної культури у розвитку загальнолюдської культури.

Використання цієї системи завдань відбувається у межах занять з практики англійської мови та методики викладання іноземних мов. Студенти не тільки оволодівають знаннями про культуру, історію, реалії та традиції країни, мова якої вивчається, але й вчать переносити свої соціокультурні знання та вміння у нову, реальну ситуацію через проблемно-пошукову діяльність. Практична значимість та ефективність такого підходу до викладання іноземних мов полягає в тому, що домінування активних, інтелектуально-орієнтованих пошукових завдань дають змогу майбутньому вчителю вивчати іноземну мову як носія та джерело культури, як основний засіб міжкультурного спілкування. Викладач виступає лише посередником між культурами рідної країни і країни, мова якої вивчається.

Робота із завданнями пошукового типу не обмежується лише рамками спеціальних дисциплін. Такі завдання використовуються в межах дисциплін теоретичного та практичного циклів упродовж всього терміну навчання в університеті.

Завдання пошукового типу насамперед сприяють розвитку в студентів вмінь систематизації, аналізу, узагальнення, класифікації інформації, передбачають формування та розвиток творчого потенціалу, вмінь самостійної роботи з автентичними соціокультурними матеріалами, а також позитивно впливають на розвиток майбутнього вчителя як багатогранної полікультурної

особистості. Використання соціокультурних завдань у процесі іншомовної освіти підвищує рівень загальнокультурної компетентності студентів, розвиває соціокультурні, комунікативно-пізнавальні та комунікативно-мовленнєві вміння, а також сприяє вивченню мов та культур у контексті діалогу культур та цивілізацій.

Досвід роботи викладачів кафедри методики викладання іноземних мов та прикладної лінгвістики свідчить про те, що студенти, працюючи з пошуковими завданнями самостійно, в парах або малих групах, досить ефективно оволодівають вміннями використовувати іноземну мову як при спілкуванні в реальних життєвих ситуаціях, так і задля набуття і розвитку знань, умінь орієнтуватись у соціокультурних аспектах країни, мова якої вивчається, використовувати вміння, набуті під час навчання, відповідно до комунікативної ситуації.

Формування професійно-методичної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови неможливе без створення адекватних умов під час їх теоретичної і практичної підготовки в стінах університету. Тому значна увага приділяється вирішенню практичних завдань з методики викладання іноземних мов як на семінарських та лабораторних заняттях, так і під час педагогічної практики студентів у загальноосвітніх навчальних закладах. Належна організація педпрактики дозволяє розвивати професійні здібності та творчі можливості студентів; формувати вміння критичного самоаналізу та вирішувати конкретні методичні завдання на уроці в якості вчителя іноземної мови. Це стимулює творчу ініціативу студентів-практикантів, сприяє становленню майбутнього вчителя іноземної мови та дає змогу опановувати фаховою майстерністю.

Для надання студенту-практиканту кваліфікованої допомоги на кафедрі методики викладання іноземних мов та прикладної лінгвістики створено консалтинговий центр, діяльність якого максимально наближена до реальної навчально-виховної діяльності студента – майбутнього вчителя.

Консалтинговий центр, організатором і керівником якого є старший викладач кафедри Л. Березенська, об'єднує групу найталановитіших у професійному плані студентів-старшокурсників та викладачів-методистів, які виконують функції фасилітаторів, пошуковців, наставників, спонсорів творчих ідей та задумок. Центр надає методичні консультації, проводить інтерактивні майстерні, методичні тренінги, демонструючи фрагменти уроків, показові позакласні виховні заходи з іноземної мови, відкриті уроки, організовує поглиблене та поелементне обговорення уроку, розробляє зразки планів уроків, складає картотеки сучасних технологій, таким чином сприяючи успішному проходженню педагогічної практики студентів факультету в загальноосвітніх навчальних закладах.

Створений консалтинговий центр покликаний насамперед надавати теоретичну і практичну допомогу як студенту-практиканту, так і вчителю іноземної мови — керівнику практики у розв'язанні методичних завдань та сприяти удосконаленню рівня їхньої професійної майстерності. Тому його діяльність базується на вирішенні методичних та дослідницьких завдань,

пов'язаних з моделюванням навчально-виховного процесу з іноземної мови в початковій, основній та профільній школах з метою формування й удосконалення професійної компетенції студента університету, ознайомлення шкільних педагогів із сучасними ефективними методами і формами викладання іноземної мови, з інноваційними технологіями формування комунікативної іншомовної компетенції учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Консалтинговий центр допомагає студенту-практиканту оволодіти вміннями вчитися самому та навчати інших, працювати з методичною літературою, планувати і проводити урок на засадах сучасних технологій з іноземної мови за допомогою методичних тренінгів та інтерактивних майстерень.

Підтвердженням ефективності методичної діяльності консалтингового центру засобами активних форм взаємодії його членів зі студентською аудиторією є методичні тренінги та інтерактивні майстерні для надання практичної допомоги студенту-практиканту у проведенні шкільного уроку з іноземної мови. Такі заходи проводяться членами консалтингового центру та містять насамперед методичні рекомендації щодо проведення шкільного уроку іноземної мови.

Участь у таких методичних майстернях студентів-практикантів дозволяє самостійно й творчо використовувати запропоновані алгоритми і технології опрацювання мовного та мовленнєвого матеріалу при проведенні самостійних уроків під час педагогічної практики, критично проаналізувати всі застосовані технології навчання та звернути увагу на вирішення найважливіших проблем на уроці.

Проведення консалтинговим центром інтерактивних майстерень, методичних тренінгів, семінарів-практикумів, уроків чи їх фрагментів, обговорення та критичний аналіз шкільних уроків зі студентами-практикантами і шкільними вчителями – керівниками педагогічної практики дозволяє удосконалювати їх професійну майстерність з урахуванням сучасних вимог до навчання іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах.

Одним із засобів самокорекції фахової підготовки майбутнього вчителя іноземної мови є щорічне проведення олімпіад з методики викладання іноземних мов за результатами проходження студентами педагогічної практики.

Метою олімпіад є визначення наявного рівня фахової підготовки майбутніх учителів загальноосвітніх навчальних закладів та забезпечення необхідних умов для її самокорекції; стимулювання розвитку умінь практичного застосування набутих теоретичних знань з основ педагогіки, психології та методики викладання іноземних мов; визначення рівня готовності майбутніх учителів загальноосвітніх навчальних закладів до успішної професійної діяльності.

Для досягнення цієї мети учасникам олімпіади пропонується вирішити дві частини завдань, одна з яких спрямована на перевірку рівня володіння студентами теоретичними основами фахової підготовки вчителя іноземної

мови, а друга – на виявлення сформованості практичних умінь та навичок, якими оволодівають студенти як під час навчання у вищому навчальному закладі, так і під час проходження ними педагогічної практики.

Результати проведеної олімпіади визначає журі, до складу якого входять студенти магістратури та викладачі-методисти університету. На основі отриманих результатів визначаються загальні результати педагогічної практики та наявний рівень фахової підготовки майбутніх учителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Олімпіади надають можливість виявити прогалини у набутих під час фахової підготовки знаннях, уміннях і навичках для їх подальшого заповнення засобами самокорекції. Такі заходи сприяють формуванню та вдосконаленню фахової компетентності та педагогічної майстерності студента-практиканта, прагнення до його саморозвитку, самокорекції та самоосвіти.

Педагогічній практиці бакалаврів, спеціалістів та магістрів надається значна увага на всіх факультетах університету. Так, студенти магістратури Житомирського державного університету імені Івана Франка з метою підготовки до науково-дослідної роботи та інноваційної діяльності отримують завдання не тільки педагогічного спрямування, але й наукового (вони проводять мікродослідження).

У педагогічних коледжах педагогічна практика спрямована на формування педагогічної майстерності студентів, на набуття ними професійних умінь і навичок, на створення умов для самовизначення і самореалізації кожної особистості.

Зокрема у Бердичівському педагогічному коледжі виробничо-практичне навчання включає в себе такі види практики: навчальна, літня, переддипломна, які організовуються і проводяться на різних етапах навчання студентів в коледжі. Студенти дошкільного та музичного відділень проходять педагогічну практику в дошкільних закладах та школах міста.

Педагогічна практика студентів зі спеціальності «Соціальна педагогіка» є невід'ємною частиною підготовки кваліфікованих спеціалістів із соціальної роботи, котра проводиться у позашкільних установах, загальноосвітніх школах, дитячих притулках, закладах соціальної допомоги населенню, будинках для дітей-інвалідів, патронажній роботі з дітьми і людьми похилого віку.

Завершальним етапом є переддипломна педагогічна практика, де всі студенти самостійно застосовують набуті в коледжі теоретичні знання зі спеціальних дисциплін. Особливу увагу студенти звертають на охорону життя і індивідуальний підхід до вихованців. Студенти самостійно працюють на робочих місцях вихователів, музичних керівників, вчителів музики, соціальних працівників.

Одне з найважливіших завдань інтеграції до Болонського процесу є забезпечення умов для розширення мобільності майбутніх фахівців. На Житомирщині створюються умови для мобільності. Це стосується насамперед студентів, викладачів і науковців, яким надається підтримка в рамках міжнародних угод.

Так, Житомирський державний університет імені Івана Франка має низку угод із відомими університетськими центрами США, Росії, Польщі, Італії, Канади, Німеччини, Мексики, у тому числі й у розрізі реалізації науково-дослідних програм, обміну студентами та викладачами. Ведуться інтенсивні переговори з університетами Китаю, Словенії, Македонії. Зокрема, колектив кафедр навчально-наукового інституту педагогіки університету проводить міжнародну співпрацю в таких напрямках:

- комплексна співпраця колективів кафедр інституту з кафедрами, факультетами та інститутами європейських ВНЗ на основі довгострокових двосторонніх угод;
- проведення спільних науково-дослідних проектів;
- обмін науково-методичною інформацією;
- стажування та підвищення професійної науково-викладацької кваліфікації;
- обмін делегаціями викладачів і студентів з метою ознайомлення із системою підготовки педагогічних фахівців;
- проведення спільних міжнародних конференцій;
- участь у міжнародних наукових конференціях;
- участь у роботі журі міжнародних конкурсів і премій (наприклад, імені П.Яцика, І.Огієнка);
- участь у міжнародних форумах, конгресах, семінарах, виставках;
- науково-методична співпраця з Радою і НМЦ Міжнародної федерації дитячих організацій (м. Москва) та Національною радою ФДО (СПОУ) України (м. Київ);
- робота студентів з дітьми із різних країн на міжнародних змаганнях в МДЦ „Артек” (Крим) і Всеукраїнському дитячому таборі „Молода гвардія” (м. Одеса);
- робота студентів за програмою літніх виробничих програм (США, Німеччина, Англія);
- місячне стажування студентів в Гаазькій педагогічній академії (Нідерланди);
- участь студентських мистецьких колективів у міжнародних конкурсах, творчих семінарах, концертних програмах.

На кафедрі інноваційних технологій освіти та виховання університету функціонує Школа підготовки педагогів-організаторів «Від А до Я», створена у 2003 р. за ініціатииви студентів, які працювали у Міжнародному дитячому центрі «Артек» і Дитячому центрі Федерації дитячих організацій України «Молода гвардія».. Назва школи відображає ідею розвитку професійної компетенції її учасників на основі інноваційного досвіду роботи МДЦ «Артек» та ДЦ «Молода гвардія». Щорічно в школі навчається близько 100 студентів з усіх факультетів університету, які під час навчання беруть участь у практикумах розвитку творчих здібностей: художньо-поетичних, хореографічних, музичних, організаторських та акторської майстерності.

Протягом навчання студенти готують і представляють свої творчі проекти. Це Новорічні ранки, акції для дітей з дитячих будинків, притулків, лікарень, дитячих установ для дітей з різними вадами. Крім того, вони є активними учасниками студентської самодіяльності університету – організовують конкурси, театралізовані вистави та шоу-програми. Випускники школи ведуть творчі майстерні та гала-концерти на методичному семінарі з літньої соціально-педагогічної практики, надають консультації навчальним і позашкільним закладам міста Житомира і області з організації літнього відпочинку дітей. Школа співпрацює з управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту Житомирської обласної державної адміністрації, Національною радою дитячих організацій України.

Учасники школи беруть участь у різноманітних конкурсах та семінарах. Кращі з них представляли університет на Міжнародному конкурсі-семінарі педагогічних загонів у МДЦ «Артек» і стали переможцями майже у всіх етапах конкурсної програми.

Працюючи в МДЦ «Артек» та ДЦ «Молода гвардія», вони стають активними учасниками та ведучими міжнародних конкурсів, всеукраїнських акцій, кінофестивалів, зустрічей з відомими естрадними зірками, акторами і навіть президентами, а головне знаходять друзів серед дітей і колег зі всього світу.

Співробітництво із закладами освіти і науковими установами близького та далекого зарубіжжя, міжнародними організаціями, фондами, громадськими організаціями та іноземними громадянами здійснює навчально-науковий Інститут іноземної філології університету.

Основними напрямками міжнародної співпраці інституту є:

- організація спільної підготовки і стажування студентів та викладачів;
- запрошення провідних науковців близького і далекого зарубіжжя для читання лекцій;
- організація та участь у роботі міжнародних конференцій;
- виконання наукових робіт за грантами, започаткованими фондами іноземних держав;
- участь у міжнародних освітніх та наукових програмах, міжнародних наукових форумах;
- відрядження за кордон науково-педагогічних працівників та студентів для наукової роботи.

Угоди про співробітництво підписані з університетом міста Модена (Італія), Барановицьким державним університетом (Білорусь), Американською Радою, Корпусом Миру США в Україні та Британською Радою.

Викладачі інституту постійно налагоджують та підтримують ділові контакти з інформаційними та культурологічними центрами посольств зарубіжних країн, акредитованих в Україні, зокрема з радою міжнародних наукових досліджень та обмінів, відділом з питань преси, освіти та культури Посольства США в Україні, Міжнародним фондом “Відродження”,

Американським Домом, Британською Радою, представництвами закордонних видавництв в Україні, OUP, CUP, Pearson Education (Longman), Express Publishing.

Викладачі кафедри англійської філології та перекладу імені проф. Д.І. Квеселевича беруть участь у роботі Міжнародної асоціації викладачів англійської мови як іноземної (TESOL), Міжнародного центру "Освіта-Академія", Асоціації випускників освітніх програм міжнародного обміну за підтримки уряду США, Міжнародної організації "International Society for Human Studies", Міжнародної асоціації "American Studies Association in Ukraine", Міжнародної організації "The Ukrainian Society for the Study of English Messenger".

Доц. Сніховська І.Е. є членом міжнародної організації дослідників гумору "ISHS", бере участь у спільних проектах в рамках теми "Функціонально-когнітивні аспекти гумористичних дискурсів", у рамках спільного проекту IREX-USAID проводить тренінги на регіональному рівні для студентів (Центр розширеного доступу до Інтернету та програм міжнародного навчання при Будинку дитячої творчості, м. Житомир).

Викладачі кафедри, які є членами міжнародних організацій, беруть участь у національних та регіональних наукових конференціях, виступають з доповідями та мають публікації у збірках матеріалів конференцій, відвідують лабораторні заняття, які проводяться іноземними фахівцями.

Колектив кафедри німецької мови встановив тісні контакти з Інститутом ім.Гете, Німецькою академічною службою обміну (DAAD), видавництвом Inter Nationes. У результаті цієї співпраці студенти інституту проходять стажування в університетах Німеччини. Команда КВК інституту іноземної філології брала участь у проекті культурного центру Гете-Інституту за підтримки Посольства Німеччини в Україні „KWN auf Deutsch”, виборола 1 місце і була нагороджена стажуванням у Берліні (2005 р.). Кафедра тісно співпрацює з НАН України, Посольством Республіки Австрія та Посольством Федеративної Республіки Німеччина. Починаючи з 2000 р., доц. В. Прищеп та ст.викладач В. Прищеп брали участь у спільному українсько-австрійському проекті з австрійської літератури під егідою НАН України та за сприяння Посольства республіки Австрія (керівник проекту – академік НАН України Д. Затонський).

У червні 2003 р. започатковано спільний проект Гете-Інституту, Посольства Німеччини та інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України під назвою "Новітня німецькомовна література", в якому бере участь ст. викладач кафедри німецької мови В. Прищепа. У рамках проекту при Інституті літератури ім. Т. Шевченка НАН України організовано центр германістики з літературознавчих досліджень в Україні спільно з Вільним університетом Берліну, де В. Прищепа включена в групу регіональних координаторів цього центру. Викладачі кафедри взяли участь у роботі міжнародної „літньої школи” „Ілюзії та пророцтва майстрів німецькомовної літератури (від експресіонізму до сучасності)”, яка проходила в серпні 2007 р. у м. Судак під керівництвом професора Берлінського вільного університету Г. Бріттнахера, та в семінарі (жовтень 2007 р.) у м. Києві при Центрі германістики Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України. Керівник семінару – професор Берлінського вільного університету Георг Вітте.

Традиційним для інституту є проведення різноманітних методичних майстерень, семінарів для викладачів іноземної мови. До багатьох з них залучаються волонтери Корпусу Миру США в Україні та інші іноземні фахівці.

Зокрема у жовтні 2005 р. на базі ННІ іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка було організовано і проведено методичний семінар для американських викладачів вищих навчальних закладів – слухачів підготовчої програми Корпусу Миру США в Україні, які викладають англійську мову як іноземну. За програмою семінару викладачі інституту провели відкриті заняття з практики англійської мови, семінар-тренінг в інтерактивному лекційному режимі на тему „Особливості вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі” та семінар „Нові технології навчання домашнього читання”.

Викладачі кафедр інституту беруть участь у конкурсах на здобуття грантів з метою підвищення професійно-кваліфікаційного рівня в зарубіжних науково-методичних центрах та навчальних закладах. Понад 20 викладачів стажувалися за програмами освітніх обмінів у Великобританії та США, вибороли гранти для участі у різних проектах в США.

За підтримки програм обміну IREX (рада міжнародних наукових досліджень і обмінів), Fulbright (програма академічних обмінів), DAAD (німецька академічна служба обміну) студенти та викладачі університету щорічно працюють за кордоном.

Ст. викладач кафедри англійської філології І. Сніховська отримала стипендію імені Фулбрайта для молодих викладачів та дослідників державного департаменту США і пройшла курс “Сучасна література США” за програмою літнього інституту в університеті міста Луїзвіль, штат Кентукі у липні-серпні 2005 р.

Викладач кафедри німецької мови М. Ліпісівіцький виборов грант міжнародної організації DAAD, у рамках якого отримав додаткову стипендію для продовження дослідження за темою кандидатської дисертації з можливістю стажування у Німеччині.

Доцент С. Сидоренко брав участь у підготовці міжнародних проектів на грант Європейської комісії TEMPUS-TASIS: “UPTME=Upgrading of Teacher of Informatics in Ukraine”. У грудні 2005 р. подано проект „Підвищення кваліфікації вчителів інформатики: український підхід”. Зі сторони Євросоюзу членами консорціуму виступають Інститут інформаційних систем Клагенфуртського університету, Австрія; Університет Еврі, Франція; Саутгемптонський університет, Англія. Проект прийнятий Європейським Освітнім Фондом (Відділ TEMPUS) до участі у конкурсі.

У лютому 2006 р. подано проект „Студентські інформаційні служби для сприяння впровадженню принципів Болонської декларації в українських університетах (CIC)”. Зі сторони Євросоюзу членами консорціуму виступають Вроцлавський технологічний університет (Польща); університет міста Дюнкерк (Франція). Проект прийнятий Європейським Освітнім Фондом (Відділ TEMPUS) до участі у конкурсі.

Викладач кафедри О. Мангушева з 28 квітня по 13 травня 2007 р. перебувала на стажуванні у м. Індіанаполіс, США, під час якого провела низку зустрічей з професіоналами у сфері реабілітації та корекційної педагогіки. Отримана інформація та освітні ресурси центрів зможуть допомогти у роботі з дітьми з особливими потребами, а встановлені контакти з працівниками відкриють дорогу для можливої співпраці між Житомирським державним університетом та Університетом Індіанаполісу.

У навчально-науковому інституті іноземної філології постійно працюють волонтери Корпусу Миру та Британської Ради, відбуваються зустрічі з представниками британських видавництв. В 2005-2007 рр. в Навчально-науковому інституті іноземної філології працювали волонтери Корпусу миру Кенет та Бернадін Кларк з метою розробки та застосування освітніх проектів викладання англійської мови. Протягом свого перебування ними проводилися методичні майстерні “Teaching Language and Culture” та методичні семінари “English Alive”. Викладачами інституту разом з волонтерами Корпусу Миру США було розроблено проект літньої школи “Teaching Language through Culture” для вчителів англійської мови загальноосвітніх і вищих навчальних закладів центральних регіонів України, яку було проведено в липні 2006 р. Для проведення літньої школи волонтери Кенет та Бернадін Кларк, які у той час працювали в інституті, вибороли грант. Доц. І. Василюк у співавторстві з цими волонтерами підготували й видали у 2007 р. навчальний посібник з практики англійської мови.

3 грудня 2007 р. у навчально-науковому інституті іноземної філології з метою удосконалення викладання англійської мови та сприяння зближенню американської та української культур працює волонтер Корпусу Миру Ненсі Айотт, викладач французької мови.

Викладачі інституту плідно співпрацюють з іноземними фахівцями у плані підготовки наукових праць та науково-методичних матеріалів. Ними підготовлено і видано навчальний посібник з практики англійської мови для студентів III курсу за темою „Космос”, Англо-русский словарь устойчивых

словосочетаний, навчальний посібник з домашнього читання для студентів 4-5 курсів.

Викладачі інституту лише протягом останніх 4 років взяли участь у роботі 50 міжнародних наукових конференціях, міжнародних науково-методичних семінарів та “літніх шкіл”, які проводились як в Україні, так і закордоном (Берлін, Нижній Новгород, Мінськ, Тамбов, Москва, Краків, Санкт-Петербург, Львів Берклі Ростов-на-Дону, Иркутск, Київ).

Інститут також запрошує носіїв мови для зустрічей зі студентами, а також науковців для читання лекцій. Протягом останніх трьох років налагоджено тісну співпрацю з доктором Берлінського університету Уве Кленнером, який прочитав цикл лекцій на теми „Парламентські вибори у Німеччині”, „Процес приватизації у сфері освіти”, з представниками фонду вивчення італійської мови „Данте Аліг'єрі”, який діє в університетах північної Італії, з метою досягнення домовленостей про стажування в італійських університетах студентів, у тому числі і спеціальності „Переклад”, які вивчають італійську мову факультативно.

Студенти інституту іноземної філології також активно залучаються до міжнародної співпраці. Протягом останніх років щорічно декілька студентів, які навчаються за спеціальністю „Переклад”, стають фіналістами програми обміну для студентів „Акт на підтримку свободи” (FSA Undergraduate Fellowship Program) і отримують гранти Бюро у Справах Освіти та Культури Держдепартаменту США на однорічне навчання в американських коледжах та університетах, що сприяє розвитку двостороннього співробітництва університетів з питань створення спільних навчальних програм та розширенню обміну студентами і викладачами.

Започатковано ряд цікавих науково-дослідних проєктів із вченими відомих європейських університетів, накопичувальним фондом щодо забезпечення фінансування науково-педагогічних міжнародних програм.

Таким чином, у результаті всього викладеного вище стратегія зовнішнього виміру вищої освіти на Житомирщині спрямована на збагачення європейськими традиціями і цінностями; збереження принципів інституційної автономії та академічної свободи; впровадження в життя Болонського процесу.

Педагогічні інновації на Житомирщині — це результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем. Прямим продуктом творчого пошуку є нові навчальні технології, оригінальні виховні ідеї, форми та методи виховання та навчання, нестандартні підходи в управлінні. Побічним продуктом інновацій як процесу творчої діяльності є зростання педагогічної майстерності вчителів і викладачів, рівня їх професійної і педагогічної культури.

Прийнята пропозиція ректора університету доктора філософських наук, проф. П. Сауха щодо вступу до Клубу ректорів Європи. У вересні 2007 р. він відвідав Македонію, де виступив з доповіддю на Європейському міжнародному форумі. Відбувається перспективна співпраця з Національною академією наук України.

Болонський процес став освітнім брендом і використовується як одна з ознак руху вищої освіти до європейської спільноти.

Серед найголовніших завдань, які слід вирішити як у цілому в країні, так і в університеті зокрема, на виконання Болонської декларації є:

- організація виховного супроводу втілення європейських стандартів;
- визначення кваліфікації фахівців відповідно до потреб внутрішнього та зовнішнього ринку праці з урахуванням запровадження дворівневої системи підготовки фахівців відповідно до Лісабонської стратегії;
- запровадження Додатка до диплома європейського зразка;
- створення системи моніторингу якості освіти на основі вимог Болонської декларації.
- розширення застосування експертних і тестових методів оцінювання рівня знань та компетентності;
- створення банку даних освітніх програм українських і зарубіжних університетів;
- не втрачаючи національного, формувати у студентів європейські цінності життя, культури праці, відповідальності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Dzieła Tadeusza Czackiego zebrane i wydane przez hr. Edwarda Raczyńskiego. – Т.1. – Poznań, 1843. – 341 s.; Т.2. – Poznań, 1844. – 272, XV, XXIII s.; Т.3. – Poznań, 1845. – 567 s.
2. О назві України і початку козаків// Dzieła Tadeusza Czackiego... – Т. 3. – S. 320 – 326.
3. Адаменко О., Рудько Г. Екологічна геологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Манускрипт, 1988. – 370 с.
4. Архив Юго-Западной России. – К., 1863. – Ч.III. – Т.1. – С. 314.
5. Архив Юго-Западной России. – К., 1867. – Ч.IV. – Т. 1. - С. 49, 50, 353.
6. Баженов Л.В. Дослідник Східної Волині український археолог Сергій Гамченко// Горошківщина крізь призму століть. – Володарськ-Волинський, 1997;
7. Белкін Г.П. Іващенко О.М. Москвін П.П. Чорнобривцева О.С. Житомирська область// Історія міст і сіл Української РСР. Житомирська область. – К., 1973. – С. 21.
8. Білан В.Т. Волинське намісництво// Радянська енциклопедія історії України. – К.: Гол.ред. УРЕ, 1969. – Т. 1. – С. 349.
9. Болонский процесс – середина пути / Под научн. ред. В.И. Байденка. – М.: Исслед. центр пробл. качества подготовки специалистов, Рос. новый ун-т, 2004. – 379 с.
10. Болонский процесс: бергенский этап / Под научн. ред. В.И. Байденка. – М.: Исслед. центр пробл. качества подготовки специалистов, Рос. новый ун-т, 2005. – 174 с.
11. Болонський процес у фактах і документах (Сорбона-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / Упоряд.: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабін. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 56 с.
12. Болонський процес: Бібліографія / Б.І. Корольов, З.І. Тимошенко, О.Г. Дмитрусь / За ред. З.І. Тимошенко. – К., 2004.
13. Болонський процес: Документи / Уклад. З.І. Тимошенко, А.М. Греков, Ю.І. Гапон. – К., 2004.
14. Болонський процес: Нормативно-правові документи / З.І. Тимошенко, А.М. Греков, І.Г. Оніщенко. – К., 2004.
15. Болохівська земля// Радянська енциклопедія історії України. – К.: Гол.ред. УРЕ, 1969. – Т. 1. – С. 176.
16. Бондаревський А.В. Волинська губернія// Радянська енциклопедія історії України. – К.: Гол.ред. УРЕ, 1969. – Т. 1. – С. 344 – 345.
17. Верстюк В.Ф. Дзюба О.М. Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. – К.: Наук.думка, 1995. – С.100.
18. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В.Г. Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
19. Волынь: Исторические судьбы Юго-Западного края. – СПб., 1888. – С.232.

20. Гарбузова Л.Г. Н.К.Дмитрук – дослідник традиційної народної культури краю// Житомирщина крізь призму століть. Науковий збірник. – Житомир: Журфонд, 1997. – С. 138 – 140.
21. Гильтебрант П. Виктор Ипатьевич Аскоченский (некролог)// Древняя и Новая Россия. – 1879. – № 6. – С. 172.
22. Грушевський М.С. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця ХІУ століття. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 11 – 12.
23. ДАЖО. – Ф.263. – Оп. 1. – Спр. 221. – Арк.. 1-7; Спр. 316. – Арк.. 35 – 36 зв.
24. ДАЖО. Ф.-Р. 266. Оп.1. Спр. 456; Костриця М.Ю. Мокрицький Г.П. Народознавець і „ворог народу”// Репресоване краєзнавство (20-30 роки). – К.: Рідний край, 1991. – С. 73 -79.
25. ДАЖО. Ф.-Р. 31. Оп.1. Спр. 13. Арк.. 80 – 80 зв.
26. ДАЖО. Ф.-Р. 5013. Оп.2. Спр. 5451-П. Т.2. Арк. 26 – 27, 120.
27. ДАЖО. Ф.-Р. 5013. Оп.2. Спр. 7482-П.Т.1. Арк.. 26-33; Т.2. Арк.. 365 -387.; ДАЖО. – Ф.-Р.344. Оп.1. Спр. 317.;
28. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) / Освіта. – 1993. – Спецвипуск. – С. 2-15.
29. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 353 с.
30. Екологія города: Учень / Под общ. ред. Ф.В.Стольберга. – К.: Либра, 2000. – 464 с.
31. Екологія відходів: монографія / В.А. Бурлака, І.Г. Грабар, І.І. Хом'як та ін. / Під заг. ред. д. с.-г. н., професора В.А. Бурлаки. – Житомир: видав. „Рута”, 2007. – 512 с.
32. Жаріков В.І., Довгань С.В. Словник-довідник по агроєкології. – К.: Вид. ТОВ «Четвертий Рим», 2001. – 374 с.
33. Житомир в літописі: Енциклопедія Житомира. – Вип.. 5.// Житомирський вісник. – 1992. – 20 квітня.
34. Журавський В.С., Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи входження в європейський простір вищої освіти. – К.: ІВЦ Вид-во „Політехніка”, 2003. – 200с.
35. Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України. – К.: НТУУ „КПІ”, 2006. – 544 с.
36. Зязюн І.А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти//Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред.І.А.Зязюна. - К.: "Віпол", 2000. – 636 с.
37. Іващенко О.М. Поліщук Ю.М. Житомирщина шляхами історії: Краєзнавчі розвідки. – Житомир, 1997. – С. 63.
38. Козаков В.А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Підручник. У 2-х ч. – Ч.І. Психологія суб'єкта діяльності. – К.: КНЕУ, 2000. – 243 с.: іл. – С. 7.
39. Конституція України. – К., 1996. – С. 43.
40. Кравченко В. Історичні аспекти формування територіального устрою

- України. Державна територія// Краєзнавство та шкільний туризм. – 1997. - № 4. – С. 8.
41. Кремень В. Г. Система освіти в Україні: сучасні тенденції і перспективи/ Професійна освіта: педагогіка і психологія. Польське-український журнал за ред. Тадеуша Левицького, Іоланти Більш, Івана Зязтона. Неллі Ничкало. - Київ - Ченстохова. 2000 - № 2. - С. 16-17.
42. Кудринский Ф. Фаддей Чацкий// Киевская старина. – 1893. – Т.40. – С. 319 – 343.; Rolle M. Ateny Wołyńskie. Szkic z dziejów oświaty w Polsce. – Lwów, 1923. – 307 s.; Ziemba T. Tadeusz Czacki i jego zasługi zwłaszcza w dziejach naszego szkolnictwa. – Kraków, 1873.; Janowski L. W płomieniach Wilna i Krzemieńca. – Wilno, 1923.
43. Літопис Руський /Пер. з давньоруської Л.Є.Махновця. – К.: Дніпро, 1989. – С. 233.
44. Луговий В. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку / За заг. ред. акад. О.Г. Мороза. – К.: МАУП, 1994. – 196 с.
45. Луговий В.І. Управління освітою: Навч.посібник. - К.: Вид-во УАДУ, 1997, - 302 с.
46. Ляшенко О.І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1 (46). – С. 5-12.
47. Матеріали по админимтративно-територіальному делению Волынской губернии 1923 г. – Житомир, 1923. – С.4.
48. Науково-методична співпраця в системі університет – середній та вищий навчальний заклад: Збірник наук.-метод. праць / За ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – 224 с.
49. Науково-методична співпраця в системі університет – середній та вищий навчальний заклад: Збірник наук.-метод. праць / За ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – 224 с.
50. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред.І.А.Зязюна. - К.: "Віпол", 2000. – С. 230-242. – 636 с.
51. Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін / За ред. О.А. Дубасенюк: Зб. наук.-метод. праць. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – 261 с.
52. Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін / За ред. О.А. Дубасенюк: Зб. наук.-метод. праць. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – 261 с.
53. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003-2004 рр) / За ред. В.Г. Кременя. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. – 147 с.
54. Перелік напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24 травня 1997 року № 507
55. Підласий І.П. Діагностика та експертиза педагогічних проєктів: Навч.

- посібник / Міжнародний фонд "Відродження". – К.: Україна, 1998. – 343 с. – с. 5.
56. Поліщук Ю.М. Пам'ятні місця розташування козацьких полків на Житомирщині// Козацькі часи на Житомирщині. – Житомир: Льонок, 1994. – С. 107.
57. Полное собрание Законов Российской империи (ПСЗ). – Т. XXIII. – С. 417 – 419.
58. Проблеми підвищення якості освіти у контексті Євро інтеграційних процесів: досвід, інновації, перспективи: Зб. наук.-метод. праць / За ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 216 с.
59. Проблеми підвищення якості освіти у контексті Євро інтеграційних процесів: досвід, інновації, перспективи: Зб. наук.-метод. праць / За ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 216 с.
60. Програмний документ ЮНЕСКО (1995) // Науково-освітній потенціал нації: погляд у ХХІ століття / Авт. кол.: В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, С. Довгий та ін. – К.: Навч.книга, 2003. – С. 352-354.
61. Прокопчук В.С. К.Г.Червяк – краєзнавець-музейник учений// Житомирщина крізь призму століть. Науковий збірник. – Житомир: Журфонд, 1997. – С. 140 – 142.
62. Радянська Волинь. – 1937. – 24 вересня.
63. Радянська Житомирщина. – 1990. – 6 травня.
64. Раппопорт П.А. Церковь Василия в Овруче// Советская археология. – 1972. – № 1. – С. 82 – 97.
65. Себкова Хелена. Аккредитация и обеспечение качества высшего образования в Европе // Высшее образование в Европе. – 2002. – № 3. – С. 5-11.
66. Сидорчук Н.Г. Інструктивно-методичні матеріали до курсу педагогіка: Метод. Посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2005. – 168 с.
67. Сікорський П. І. Кредитно-модульна технологія навчання: Навч. посіб. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 127 с. – с. 83-84.
68. Слово о полку Ігоревім. Давньоруський текст і ритмічний переклад. – К.: Радянська школа, 1986. – С. 35.
69. Стельмашенко В.П. Організаційно-педагогічні засади управління якістю підготовки фахівців в коледжах України: Автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Київ, 2001. – 23 с.
70. Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Левківський К.М., Сухарніков Ю.В. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес // Освіта України. – № 60-61. – 10 серпня 2004. – С. 9.
71. Стратегия модернизации содержания общего образования. Материалы для разработки документов по обновлению общего образования. – М., 2001. – С. 12-13; Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: «К.І.С.», 2003. – 296 с.
72. Урбанізоване навколишнє середовище: охорона природи та здоров'я людини / Рада Європи. Нац. Екол. Центр. – К., 1996. – 234 с.

73. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – М.: Политиздат, 1991. – С. 225.
74. Фотинский О. Юрий Немирич. Эпизод из истории Волыни XVII века// Волынский Историко-Археологический Сборник. - Вып.1. – Почаев-Житомир, 1896. – С.3-29.
75. Членов А.М. Древлянське походження князя Володимира// Український історичний журнал. – 1970. – № 9.
76. Шляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді: Науково-методичний збірник / За загальною редакцією І.І. Якухна. Л.В. Корінної. – Житомир, ЖОІППО, 2008. – 275 с.
77. Шляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді: Науково-методичний збірник / За загальною редакцією І.І. Якухна. Л.В. Корінної. – Житомир, ЖОІППО, 2008. – 275 с.
78. Щербак О.І. Неперервна професійно-педагогічна освіта: стан та перспективи // Педагогічна і психологічна науки в Україні. – Т.5. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – Київ: Педагогічна думка. – 2007. С. 94-103.
79. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості: Тези доповіді Міністра освіти і науки України Станіслава Ніколаєнка на Підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2007 року // Освіта України. – 2007. – № 59 (839). – С. 1-33. – С. 12-13.
80. Ярмошик І.І. Волинь в історико-краєзнавчих дослідженнях XIX – XX ст.. – Житомир: видавництво „Волинь”, 2006. – С. 104 – 105.
81. Ярмошик І.І. Доля храму// Не хлібом єдиним. – 1991. – № 18, 19.
82. Ярмошик І.І. Історія українського козацтва в дослідженнях Ореста Фотинського// Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. Збірка наукових статей. – Вип. 13. – К., 2004. – С. 171 – 175.
83. Ярмошик І.І. Преображенський собор в Овручі// Велика Волинь: минуле і сучасне. Тези регіональної наукової конференції 14-16 листопада, 1991 року. – Рівне, 1991. – С.19 –21.
84. Ярмошик І.І. Родовід Юрія Немирича на Житомирщині (XVI – XVII ст)// Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. Збірка наукових статей. – Вип. 12. – К., 2003. – С. 193 – 198.